Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata

Beus, Tvrtko

Doctoral thesis / Disertacija

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:222:692982

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Catholic Faculty of Theology
University of Zagreb

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

mr. sc. Tvrtko Beus

MISTAGOGIJA U ŽUPNOJ KATEHEZI ADOLESCENATA

DOKTORSKI RAD

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Ivica Pažin

Zagreb, 2018.

University of Zagreb

Catholic Faculty of Theology

Mr. Sc. Tvrtko Beus

MISTATOGY IN PARISH CATECHESIS OF ADOLESCENTS

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

Assoc. Prof. Ph. D. Ivica Pažin

Zagreb, 2018

INFORMACIJE O MENTORU

Odabrani mentor, izvanredni profesor, mons. dr. sc. Ivica Pažin, rođen je 26. studenoga 1968. godine u Đakovu. Nakon upisa u Interdijecezansku klasičnu gimnaziju na Šalati u Zagrebu, srednju školi nastavio je i završio u Biskupskoj gimnaziji „Josip Juraj Strossmayer“ u Đakovu, u svibnju 1987. godine.

Akademske godine 1993./94. diplomirao je na Teologiji u Đakovu pod naslovom „Ljubav nikad ne prestaje. Literarno-kritička analiza 1 Kor 13 s osvrtom na 'genus demonstrativum'“. God. 1995., uz obavljanje svećeničke službe u župi sv. Josipa u Grazu, upisuje poslijediplomski studij teoloških znanosti na Sveučilištu u Grazu, u Austriji. Doktorsku radnju pod nazivom „Der Religionsunterricht in der Volksschule Kroatiens zwischen 1991-1998 im Spiegel seines Lehrplans und der Religionsbücher“ obranio je 3. srpnja 1998. godine.

Pri povratku u Đakovo, mjesni biskup dr. Marin Srakić imenovao ga je predavačem katehetike pri Katedri pastoralne teologije na Teologiji u Đakovu. Te godine, imenovan je asistentom za studente laike na Teologiji u Đakovu koju je vršio sve do ak. god. 2003./04. God. 1999. imenovan je predstojnikom Sekcije za katehezu i pastoral mladih pri Biskupijskom pastoralnom centru. Tu je službu vršio sve do kraja 2002. godine. Od godine 2005. Fakultetsko vijeće Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu izabralo ga je u znanstveno-nastavno zvanje docenta pri Katedri religiozne pedagogije i katehetike ovoga fakulteta u Zagrebu, a za potrebe Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu.

Od godine 1998. profesor dr. sc. Ivica Pažin, član je Vijeća za katehizaciju Hrvatske biskupske konferencije. God. 2001. imenovan je višim savjetnikom pri Nacionalnom katehetskom uredu Hrvatske biskupske konferencije (HBK) za redovitu i trajnu katehetsku formaciju. Predstojnik je Katedre za religijsku pedagogiju i katehetiku u Đakovu, gdje predaje kao izvanredni profesor. Na nadbiskupijskoj razini bio je predstojnik Katehetskog ureda. Na razini HBK član je Vijeća za katehizaciju i novu evangelizaciju. U listopadu 2002. godine, zagrebački nadbiskup i ondašnji predsjednik HBK, mons. Josip Bozanić, imenovao ga je predstojnikom Nacionalnoga katehetskoga ureda HBK. Ovu iznimno veliku i odgovornu službu i dalje obnaša ravnajući i koordinirajući mnoge aktivnosti oko vjeronauka i kateheze na nacionalnoj razini, posebno oko stručnog usavršavanja vjeroučitelja, vjeronaučnih natjecanja (Vjeronaučne olimpijade), organiziranja pastoralno-katehetskih kolokvija za svećenike, izdavačke djelatnosti, sudjelovanja u različitim nacionalnim i međunarodnim projektima, konferencijama i seminarima. Napisao je preko 70 znanstveno-stručnih članaka, studija, knjiga i radova u različitim publikacijama iz područja religijske pedagogije i katehetike.

SAŽETAK

Doktorski rad pod nazivom „Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata“ promišlja složen put uvođenja mladih osoba u iskustvo vjere unutar župne zajednice. Prvi dio doktorskog rada pruža teološko-katehetska polazišta. Spomenuta polazišta odnose se na pastoralno-katehetsku problematiku vezanu uz katehezu krizmanika i vrijeme nakon primanja potvrde. Također, polazišta uključuju središnje pojmove problematike, kao i ključne indikatore mistagoškog pristupa. Drugi dio doktorskog rada vezan je uz vlastito kvalitativno istraživanje gdje se predstavljaju odgovori adolescenata na pitanja otvorenog tipa u grupnom razgovoru u osam zagrebačkih župa. Treći dio doktorskog rada donosi usmjerenja katehetsko-mistagoškog rada. Sastoji se od temeljnih smjernica i prijedloga za mistagošku obnovu župne kateheze, uz predloške rada s adolescentima, te njihove odgovore i komentare na katehezu. Opći cilj istraživačkog rada teži upoznavanju i vrednovanju odgovora adolescenata u odnosu na njihovu percepciju duhovno-vjerničkog iskustva u kontekstu liturgije, dijakonije, koinonije i martirije. Analizirajući ovaj cilj kroz specifične ciljeve istraživanja pokazalo se da su adolescenti koji su sudjelovali u istraživanju senzibilni za otajstvenu dimenziju vjere, da su u razumijevanju i izricanju ljudskog i vjerničkog iskustva spontani, otvoreni, iskreni, subjektivni i neposredni. Iskustvo Boga najviše vežu uz granične situacije života i nadahnuća, uz iskustvo zajedništva u katehezi i obitelji, te uz duhovne obnove i klanjanja. O sakramentima najviše govore u kontekstu vlastite ispunjenosti i mira, u obliku molitve i osnaženja za život. Svjesni su problematike izvanjskog, formalnog i komercijalnog odnosa društva prema sakramentima. Upozoravaju na problem prerane dobi za primanje sakramenta kršćanske zrelosti – potvrde. Adolescenti također upozoravaju na osporavanja i poteškoće na koje nailaze zbog svoje vjere. Na temelju kvalitativnog istraživanja koje dopušta veću slobodu u osobnom i stvaralačkom izražavanju, prikupljeni su mnogi korisni izričaji koji potvrđuju većinu postavljenih ciljeva, s napomenom da su dosadašnja znanja i formulacije produbljene i proširene raznolikošću i složenošću odgovora adolescenata. Iz mnoštva odgovora nazire se potreba za drukčijem odnosu prema katehezi koja bi trebala biti kvalitetna, životna, poticajna, osobna i mistagoška, integrirajući ljudsko i vjerničko iskustvo, sve dimenzije crkvenosti, praktičnu primjenu vjere, te mogućnosti i potrebe današnjih adolescenata.

KLJUČNE RIJEČI:

mistagogija, župna kateheza, adolescenti, ljudsko i vjerničko iskustvo, indikatori crkvenosti, kvalitativno istraživanje, mistagoške kateheze, katekumenat, nova evangelizacija

SUMMARY

"Mistagogy in Parish Catechesis of Adolescents" is the dissertation which discusses and analyzes the reality of introducing sacramentally initiated believers into the reality of Christian spirituality and faith. The aim of mystagogy is to become more conscious about the meaning and symbolism of the sacraments. It helps us to become an adult, mature and responsible believer. Moreover, mystagogy aims to connect faith and life. Sacramentally initiated believers open up themselves to the Holy Spirit and His sacred gifts. They are encouraged to serve the Church and their fellows, and to give a testimony of faith in a place where they live.

Adolescence is a period of intense maturation, seeking self and the meaning of life, one's identity and one' life path. It occurs just after the end of receiving the sacraments of Christian initiation. It is precisely in this sensitive and crucial period of life in which mystagogy should be lived and realized. The context in which mystagogy should be practiced is faced with the challenge of growing up, with the crisis of authority, disorientation regarding values, and with the search for one's Self. Adolescents (young people of high school age) are faced with a number of factors and lifestyles - they are especially under the influence of social media, peers, fashion and the wider environment. The question is, to what extent and in what way is mystagogy implemented within parish communities? To what extent it is present in today's parishes? Is this significant dimension of upbringing practiced within the framework of catechetic initiation process? Questions also gain weight when we take into account the actual situation of a certain number of young people who distance themselves from the ecclesial and parish community after receiving the sacraments of Christian initiation. After receiving and celebrating the sacraments of Christian initiation - baptism, confirmation, and the Eucharist it is expected intense growth in faith, incorporation into the life of the parish community, attending Sunday Mass, witnessing and defending faith and Christian values. However, to some young people happens just opposite - they distance themselves from what they have recently promised and accepted in the sacrament of confirmation. Consequently, we ask ourselves, whether we have done sufficiently in catechesis and preparing for the celebration of the sacraments? Have we done enough in the formation of faith and mystagogy?

The challenge to discover possibilities and the meaning of mystagogy for young people is to be found in twenty years of experience of working with adolescents. Ph.D researcher works for twenty years as a high school teacher, meets every day young people from various parish communities, with different motivations and knowledge about faith, different life situations and life directions. Based on the previous work with young adolescents, he recognizes the necessity

to explore mystagogy - profound and experiential learning about faith, and need to embed oneselves into the live faithful community - a parish in which the center is the Sunday Mass.

The general aim of this research work is to understand and evaluate responses of adolescents concerning their perception of spiritual-religious experience within the context of liturgy (worship and the sacraments), diakonia (serving the people in need), koinonia (communion in faith) and martyrdom (testimony of faith) within parish catechesis. The general objective of the research, deployed through more specific research goals, is realized through the qualitative research conducted among adolescents from Zagreb.

The study of mystagogy in catechesis of adolescents can be found within the framework of the dissertation which consists of three central parts. In the first part theological-catechetical starting points are presented. The second part is related to our own qualitative research and to the assessment of research results. In the third part, directions and suggestions for catechetical-mystagogical work with adolescents are discussed.

The first part of the doctoral dissertation introduces challenging and problematic issues, and provides theoretical outlines and starting points for a further reflection and for the analysis of the mystagogical reality. The pastoral-catechetical issues, which are connected to the current difficulties of the catechetical-initiation process of distancing a certain number of young people from the Church, are depicted. Moreover, the dominance of the traditional-external and material-formalistic dimensions of the approach to the sacrament of confirmation and to the other sacraments are discussed. As possible causes for the current situation can be mentioned the following examples – the current approach within the parish community, which is sometimes old fashioned and narrow, the turmoil in society and disorientation in values, the media, the example of parents, families and peers. The absence of mystagogy is significant, as well as the lack of the fundamental conversion that should precede acceptance of the sacraments and completion of the initiation process. It is important to know the basic concepts at least to a sufficient extent.

The concept of mystagogy is analyzed in the dissertation, starting with the New Testament examples, the teachings of the Church fathers and the medieval theologians, and continuing with the recent theological reflection, the conciliar and post-conciliar ecclesiastical documents. In this regard, it is unquestionable that mystagogy, as a concept and practice, has reached its peak at the time of the Church fathers. In that period, mystagogy represented both experience of faith which was interpreted, and an interpretation which led to experience of faith. Bible examples were compared with the mysteries which were celebrated. The various understandings and interpretations of mystagogy were evident among the Church fathers.

However, there was one common feature of mystagogy - an introduction in experience of faith by the gift of the sacraments. The sacraments carry the transformative power for the new quality of life of Christ's disciples - witnesses of faith.

Although in the Middle Ages mystagogy was to a certain extent forgotten, nevertheless, reflections of the theologians mystics are valuable and they may even indirectly assist people in their journey for deepening faith. The emphasis is placed on the person's inner world, especially the soul, while silence, prayer and penance are considered as essential. Theologians mystics highlight experience of divine love and need to unite with God. Modern theological reflections consider mystagogy as closely related to liturgy, everyday life, meditation, prayer, and service to the fellows. The Conciliar and Postconciliar documents concisely contemplate mystagogy within the context of evangelization and catechesis. It is evident a desire to rebuild the institution of catechumenate from the early centuries of Christianity. Additionally, it is noticeable a return to mystagogy in practice and in the life of the Church.

The first part of the dissertation analyzes not only the concept of mystagogy, but the concept of catechesis as well. Specifically, it discusses the fundamental characteristics of catechesis, the relation between catechesis and a parish community, evangelization, experiences, reevangelization, and mystagogy. It is expected from the contemporary parish to invest effort in the creative reevangelization, reinitation and recatechesis. The mentioned reality of catechesis occurs while educating and serving contemporary adolescents.

When dealing with the world of adolescence, the focus of our assessment is the identity and a personality of adolescents, youth developmental processes, peer influence, the influence of mass media, the system of values, adolescents' religiosity, and catechesis intended precisely for this young age. The focus of catechesis should be directed towards the conversion of adolescents - from the transition from myself or I to God and to my neighbors.

In addition to the key terms contained in the title of this project, the first part of the dissertation elaborates crucial ecclesiastical indicators (liturgy, diakonia, koinonia and martyrdom). These indicators will be helpful especially for the later phase of the research work when we will discuss mystagogy in catechesis of adolescents. Ecclesiastical indicators are reflected in relation to mystagogy and its meaning. A profound connection between liturgy and mystagogy can be observed, in particular when we examine liturgical celebrations. Precisely speaking, mystagogy achieves its actualized expression and strength through liturgy. Liturgical and mystagogical goal is to bring the mystery of salvation to all people. Mystagogy is easier recognized and accepted among the faithful, especially the young, when it is pervaded with the diaconal dimension of service to the neighbors, especially those in need. A realized communion

in the parish provides a space for mystagogical learning. The focus is placed on the new quality of relationships - the relationships of God's children, fraternal-sister relationships in the Church as a community of God's people. Finally, mystagogy takes place through martyrdom – a testimony for Christ and the Church through experience. In the openness and in the obedience to the Holy Spirit, an authentic testimony can arise that grows into the proclamation.

In the first part of the doctoral project we discuss various understandings and interpretations of mystagogy. We consider possibilities of application and actualization of mystagogy in specific situations and in the education of the youth. All of these issues become a challenge and the subject of the research in the second part of the doctoral project. The qualitative research with the corresponding assessment of results is divided into three chapters. First is presented the methodology of the research. Afterwards are displayed results and the evaluation of the adolescents' responses. Finally, insights and comments concerning the research and new findings are discussed. In addition, possibilities and suggestions for further research projects and applications in catechesis are provided.

With regard to a methodology, it was chosen the method which seemed to be the most appropriate for the theme of the doctoral dissertation. Mystagogy occurs inside the heart of a young person, and captivates the most deepest human and religious experiences. For this reason, the qualitative research was selected for the encounter with adolescents. The qualitative research is helpful for exploring personal and subjective dimensions in adolescents, their questions, doubts, comments, and observations. The general aim, which is operationalized through specific goals, is related to the spiritual-religious experience of interviewed adolescents within the framework of ecclesiastical indicators. Moreover, the specificity of young people's upbringing, and comparison of their own faith in childhood and now in adolescence is taken into consideration. The hypotheses have not been formulated due to the nature of the qualitative research which is conducted on a relatively small sample. Concretely, the intention is not to achieve generalization of the results but to gain a fundamental insight into a particular problem.

The qualitative research was carried out with the help of research questions which are articulated in a personal way and are focused on crucial human and religious experiences of young believers. The questions are actual and close to the life of adolescents, and are related to the previously mentioned youth relations to the church (parish) community, to the sacraments, to experience of God and His proximity, experience of liturgy, especially the Eucharist, experience of charity, the Church, a parish community and to witnessing faith to others.

Questions are formulated in the form of semi-structured interviews in focus groups. Eight focus groups from eight matching parish communities from different parts of the city of

Zagreb participated in this research. The number of participants in groups ranged between 4 and 8 persons. The group conversations lasted between 60 and 90 minutes, involving 46 adolescents - 28 girls and 25 young men. The research was conducted between 2013 and 2014, in agreement with parish priests and parish vicars who most often animate parish catechesis.

After transferring recorded audio to a written form, relevant quotes (places) are selected which are related to the content (thematic) of the conversation. In the outline of research results an equal number of citations and their interpretation (discussions) are displayed. Quotations are analyzed for themselves, but also in the relation to other focus groups and in the relation with the matching theme. To put it briefly, the adolescents who participated in the research stated that the problem is the inadequate, most often premature age for receiving the sacrament of confirmation, the influence of society and media on the youth population, the growing impact of commercialization and superficial attitudes towards the sacraments (material presents), the lack of time for further gatherings and practicing faith in the parish community. Participants asserted that their parents had the greatest impact on the formation of their faith. In addition, they acknowledged a positive role of various parish activities in which they were involved.

Participants' reflections of the ecclesiastical indicators are examined in various ways. When it comes to liturgy and a prayer life, the focus of their interest is the Eucharist. The meaning of the Eucharist is associated with experience of God's proximity, spiritual empowerment, and experience of freedom and inspiration. In regard to charity and Christian solidarity toward the disadvantaged people, participants are aware that not many of their peers are involved in charitable activities. There is still a lack of a stronger link between faith and the diaconal dimension of service, especially systematic introduction to that experience. In contrast to diakonia, experience of koinonia is encouraging - experience of communion, friendship and belonging to the community within the framework of catechesis and gatherings in the parish. Although both the natural-worldly and Christian-ecclesiastical dimension of communion appear, the living dimension of communion is particularly hopeful. According to adolescents, it is indeed unique and significant for them. Through their experience of catechesis and encounters, they become aware of beauty of the church and the parish community. Those adolescents who were interviewed are delighted with beauty of friendship and communion in catechesis, but at the same time, they are aware of the seriousness of life in faith. Faced with martyrdom - witnessing faith in society, they point out problems and difficulties which they encounter - from negative experiences, such as cursing God to the marginalization which they experience due to their Christian worldview and practicing Christian values.

When thinking about experience of God and His proximity in adolescents' lives, they spontaneously mention in their focus groups the limitations of life situations, traffic accidents, various spiritual renewals, the Mass, a pilgrimage, inspiration, friendship and family experience. Moreover, natural and religious motives are significant for adolescents' experience of the indescribable closeness of God. The interest in the question of experience of God has shown the openness of young believers with regard to the experiential dimension of faith.

Planned goals are largely accomplished while taking into account the specificity of the research, participants, and the theme, which, with its depth, breadth and complexity, touches upon the personal and internal questions of young believers during their religious formation and the development.

In addition to planned goals and expectations from the research, some new insights and ideas during the meeting with our focus groups have occurred. One of the greatest values from the empirical research are quotations - adolescent thoughts, their expressions, their way of reasoning, their ideas, suggestions and comments. Some wonderful expressions and statements were created during free and creative communication, for instance, concerning the sacraments or certain situations in life. It is impossible to summarize or generalize these expressions, thus, we rather want to personally reflect, evaluate and explore them in their essence, structure, symbolism, and in their message.

Group interviews (multiview) demonstrated the value of conversations in the group, the value of exploring life themes which deal with profound experiences - human and religious questions. It is visible need for themes focused on spirituality, experience, on what is essential and vital for faith and Christian life. There is also evident need for addressing difficulties which occur when one wants to live faith and be a witness of faith (e.g. doubts, disputes, injustice, misunderstandings). Adolescents' conversations in the focus groups were immediate, dynamic, narrative, vivid and emotionally enriched with various examples. When comparing their speech with mystagogy from the early centuries of Christianity, it can be recognized a similarity in seeking authentic spiritual experience as well as the narrative of speech. Some new research projects can be proposed which are based on the multiplicity of citations and on the course of communication which has taken place in religious communities. In addition, as a proposal can be considered preparations for catechetical encounters which will stimulate the dynamics of the group, and formation of a lively community of young believers in learning and work.

In the third part of the doctoral dissertation the fundamental guidelines of catechetical-mystagogical work with adolescents are presented. These guidelines are related to theological-catechetical starting points, and to the qualitative research carried out among adolescents. The

first chapter of this part refers to the basic proposals for concrete work in the parish. The second chapter provides practical examples and worksheets for parish catechesis for adolescents.

When analyzing basic suggestions for work in parish catechesis, we recognize need to know interests, motivation, faith status and other circumstances of the young believers. From the beginning, it is necessary to get acquainted as much as possible with the candidates for the sacraments, their parents, their godfathers and godmothers. It is important to develop relationships of trust, sincerity and open communication. Catechesis, which includes mystagogy, requires from believers to develop a practical dimension of faith and give authentic witness. A change of mentality is sought not only from adolescents, but even more from presbyters, and lay teachers of Catholic education. Catechesis should encapsulate all ecclesiastical indicators, and include all dimensions of personality and learning - cognitive, affective, conative and operative.

In the preparation of adequate worksheets for mystagogical catechesis and parish gatherings it is recommended one of the most convenient approaches - the catechetical celebration ("celebratio catechetica"). The aforementioned model enables open communication of faith, expression of symbols and mysteries in mystagogical work. The catechetical celebration is related to liturgy and a liturgical year, to the upcoming Sunday Mass and Holy Mass readings. The Eucharist, which is the point of departure, the source and the climax of Christian life remains constant inspiration in planning and conducting catechesis.

Practical examples and incentives for the parish catechesis of the adolescents are offered. They serve as a certain guidance for finding and preparing appropriate content, approaches, procedures and media communication in the parish's concrete work. Five preparations, more specifically, five templates are proposed for mystagogical catechesis of sacramentally initiated young believers. Suggested themes embrace the relationship to the sacraments, to beauty, to viewing oneself as a gift, and to the Holy Spirit. Finalized preparations from five parishes and catechetical communities also bring the written answers of students on questions of the open type. Responses of young believers were similar to those in the qualitative research: open, honest, concrete, immediate, and narrative. The adolescents have evaluated the meeting and their own impressions in a written way after the catechetical-mystagogical encounter. These responses are also presented in the doctoral dissertation.

At the end of the doctoral project, some proposals regarding the improvement of mystagogy and mystagogical gatherings in the work with young adolescents are suggested. These proposals are focused on the mysterious - merciful dimension of mystagogy which should not be dismissed. Moreover, proposals accentuate the greater openness to the Holy

Spirit, His gifts and fruits, and the spiritual guidance. In the Holy Scripture, young believers should be able to feel the mystagogical dimension of faith, the greatness of proclamation, especially in liturgy. The rehabilitation of catechumenate, and specifically the restoration of faith and received grace by the gift of the sacraments, is one of the challenges for future pastoral and catechesis. Mystagogical catechesis should educate for expression of symbols and the mystery, for the salvific dimension which happens in everyday life, visible through human and religious growth. The application of the ecclesiastic indicators in catechesis and mystagogy leads to integrative faith and ecclesiality at all levels of life. It is required education and training of teachers of Catholic education and students - all subjects who participate and grow in faith for the real mystagogical turning point. In addition, it is necessary a willingness for actual change, sufficient wisdom, faith, courage, openness and humility.

KEYWORDS:

mystagogy, parish catechesis, adolescents, human and religious experience, ecclesiastical indicators, the qualitative research, mystagogical catechesis, catechumenate, reevangelization

SADRŽAJ

INFORMACIJE O MENTORU I
SAŽETAK II
KLJUČNE RIJEČI II
SUMMARY III
SADRŽAJ XI

UVOD 1

1. TEOLOŠKO – KATEHETSKA POLAZIŠTA 4
1.1. Pastoralno-katehetska problematika 4
1.1.1. Mogućnosti i očekivanja oko kateheze krizmanika i mladih 4
1.1.2. Aktualne poteškoće vezane uz katehetsko-inicijacijski proces 10
1.1.3. Mogući uzroci i razlozi aktualnih poteškoća i zapreka 14
1.1.4. O potrebi pojmovne, sadržajne i metodološke jasnoće 21

1.2. Središnji pojmovi 25
1.2.1. Mistagogija 25
1.2.1.1. Pojam mistagogije 25
1.2.1.2. Novozavjetna svjedočanstva 27
1.2.1.2.1. Tekstovi evanđelja 28
1.2.1.2.2. Teologija sv. Pavla 30
1.2.1.3. Mistagogija u doba crkvenih otaca 32
1.2.1.3.1. Ambrozije Milanski 33
1.2.1.3.2. Origen 37
1.2.1.3.3. Klement Aleksandrijski 40
1.2.1.3.4. Grgur Niški 42
1.2.1.3.5. Dionizije Areopagit 44
1.2.1.3.6. Grgur Veliki 45
1.2.1.3.7. Ćiril Aleksandrijski 46
1.2.1.3.8. Ćiril Jeruzalemski 48
1.2.1.3.9. Grgur Nazijanski 52

1.2.1.3.10. Ivan Zlatousti 56
1.2.1.3.11. Teodor Mopsuestijski 61
1.2.1.3.12. Augustin 65
Sažeti prikaz 70
1.2.1.4. Mistagogija u srednjovjekovnoj i novijoj teološkoj misli 71
1.2.1.4.1. Ivan Klimak 71
1.2.1.4.2. Bernhard od Clairvoauxa 74
1.2.1.4.3. Sv. Bonaventura 75
1.2.1.4.4. Meister Eckhart 77
1.2.1.4.5. Terezija Avilska 81
1.2.1.4.6. Ivan od Križa 84
1.2.1.4.7. Odo Casel 88
1.2.1.4.8. Romano Guardini 91
1.2.1.4.9. Dietrich Bonhoeffer 97
1.2.1.4.10. Karl Rahner 99
1.2.1.4.11. Luigi Giussani 104
1.2.1.4.12. Tomislav Ivančić 108
1.2.1.4.13. Klemens Armbruster 111
Sažeti prikaz 114
1.2.1.5. Mistagogija u crkvenim dokumentima 116
1.2.1.5.1. „Dokumenti Drugog vatikanskog koncila“ 116
1.2.1.5.2. „Red pristupa odraslih u kršćanstvo“ 120
1.2.1.5.3. „Opći direktorij za katehezu“ 123
1.2.1.5.4. „Pristup odraslih u kršćanstvo“ 125
1.2.1.5.5. „Župna kateheza u obnovi župne zajednice“ 131
1.2.1.5.6. „Radost evanđelja“ 132
1.2.1.5.7. „Da vaša radost bude potpuna“ 135
1.2.2. Župna kateheza 138
1.2.2.1. Temeljna obilježja 138
1.2.2.2. Kateheza i župna zajednica 141
1.2.2.3. Kateheza i iskustvo 144
1.2.2.4. Kateheza kao dio evangelizacije 148
1.2.2.5. Kateheza i nova evangelizacija 152

1.2.2.6. Kateheza i mistagogija 154
1.2.3. Adolescenti 158
1.2.3.1. Značenje i obilježja adolescencije 158
1.2.3.2. Identitet i osobnost adolescenta 162
1.2.3.3. Razvojni procesi u adolescenciji 165
1.2.3.4. Vršnjački utjecaji u adolescenciji 169
1.2.3.5. Utjecaj masmedija na adolescente 172
1.2.3.6. Vrijednosna usmjerenja adolescenata 175
1.2.3.7. Religioznost adolescenata 178
1.2.3.8. Kateheza adolescenata 186

1.3. Indikatori mistagoškog pristupa 191
1.3.1. Liturgija i mistagogija 192
1.3.2. Dijakonija i mistagogija 198
1.3.3. Koinonija i mistagogija 202
1.3.4. Martirija i mistagogija 206

Zaključni osvrt 209

2. KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE I PROSUDBA 215

2.1. Metodologija istraživanja 215
2.1.1. Izabrani oblik istraživanja 216
2.1.2. Opći i specifični ciljevi istraživanja 218
2.1.3. Istraživačka pitanja 220
2.1.4. Odabir uzorka 222
2.1.5. Analiza podataka 225
2.1.6. Valjanost i vrednovanje 227
2.1.7. Prikaz rezultata 229

2.2. Rezultati i pojedinačna prosudba 230
2.2.1. Adolescenti o temeljnim pitanjima vezanim uz sakrament potvrde i aktualnu katehezu 231
2.2.1.1. Problem udaljavanja određenog broja mladih od Crkve 231

2.2.1.2. Vlastita iskustva vezana uz sakrament potvrde 242
2.2.1.3. Duh Sveti u osobnom životu 250
2.2.1.4. Vlastiti doživljaj kateheze u župi 258
2.2.1.5. Vrednovanje vjere u djetinjstvu i sada u mladosti 270
2.2.2. Adolescenti o vlastitom kršćanskom duhovnom iskustvu 277
2.2.2.1. Iskustvo Boga u području vlastitog života 277
2.2.2.2. Područje liturgije i molitvenog života 291
2.2.2.3. Područje dijakonije i djelatne ljubavi 301
2.2.2.4. Područje crkvenog zajedništva i pripadanja zajednici 311
2.2.2.5. Područje navještaja i svjedočenja vjere 321
2.3. Osvrti i komentari na temelju istraživanja 334
2.3.1. Osvrt na formulirane ciljeve 335
2.3.2. Nove spoznaje u cjelini istraživanja 340
2.3.3. Mogućnosti i prijedlozi za daljnja kvalitativna istraživanja 344

Zaključni osvrt 347

3. USMJERENJA KATEHETSKO-MISTAGOŠKOG RADA 353

3.1. Temeljne smjernice i prijedlozi za konkretan rad u župi 353
3.1.1. Poznavanje situacije i planiranje rada 354
3.1.2. Potreba revizije procesa kršćanske inicijacije i redoslijeda slavlja sakramenata 357
3.1.3. Primjena spoznaja iz kvalitativnog istraživanja 359
3.1.4. Recepcija indikatora mistagoškog pristupa i kateheza 362
3.1.5. Mistagoška obnova kateheze adolescenata i mladih 366
3.1.6. Mistagoški pristup i mistagoške kateheze 369
3.1.7. Mistagoške kateheze i njihova obilježja 373
3.1.8. Postavke za strukturiranje priprema – mistagoških kateheza 376
3.1.9. Ciljevi, teme i sadržaji mistagoških kateheza 378
3.1.10. Metodički pristupi, metodički postupci i mediji komuniciranja u mistagoškim katehezama 386

3.2. Praktični primjeri i radni predlošci za župnu katehezu adolescenata 394
3.2.1. Primjeri priprema i radnih predložaka za mistagoške kateheze 395
3.2.1.1. Mistagoška kateheza: „Kamo nakon krizme?“ 395
3.2.1.2. Mistagoška kateheza: „Što je za tebe misa?“ 401
3.2.1.3. Mistagoška kateheza: „Darovi i plodovi Duha Svetoga u vlastitome životu“ 404
3.2.1.4. Mistagoška kateheza: „Vlastita darovanost i Duh Sveti“ 409
3.2.1.5. Mistagoška kateheza: „Pred darom ljepote i života“ 416
3.2.2. Prosudba i vrednovanje susreta – govora vjeroučenika u mistagoškoj katehezi 419
3.2.2.1. Osvrt na mistagošku katehezu: „Kamo nakon krizme?“ 419
3.2.2.2. Osvrt na mistagošku katehezu: „Što je za tebe misa?“ 423
3.2.2.3. Osvrt na mistagošku katehezu: „Darovi i plodovi Duha Svetoga u vlastitome životu“ 426
3.2.2.4. Osvrt na mistagošku katehezu: „Vlastita darovanost i Duh Sveti“ 430
3.2.2.5. Osvrt na mistagošku katehezu: „Pred darom ljepote i života“ 435
Zaključni osvrt 442

ZAKLJUČAK 446

POPIS LITERATURE 453
A) Crkveni dokumenti 453
B) Knjige, zbornici i članci 453

PRILOG – ZNANSTVENI APARAT ISTRAŽIVANJA 460

ŽIVOTOPIS 462

POPIS OBJAVLJENIH DJELA 463

UVOD

„Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata“ naziv je disertacije vezane uz uvođenje sakramentalno iniciranih vjernika u zbilju primljenih otajstva vjere, u stvarnost novoga života u Kristu. Stvarnost mistagogije oslanja se na drevnu praksu katekumenata i pripravu odraslih kandidata za primanje sakramenata kršćanske inicijacije. Vrhunac trogodišnje pripreme bilo je slavlje sakramenta krštenja i euharistijskog spomen-čina Isusove muke, smrti i uskrsnuća. Nakon primanja sakramenata slijedilo je vrijeme mistagogije kao razdoblje posvješćivanja primljenih otajstva vjere. Ovo razdoblje ujedno je bilo vrijeme osposobljavanja za djelovanje iz vjere u novoj kvaliteti života i svjedočenja. S vremenom katekumenat i mistagogiju zamijenili su drugi oblici odgoja i pouke u vjeri. Obnoviteljska nastojanja Crkve 20. stoljeća usmjerena su, između ostalog, obnovi katekumenata s mnogim pastoralno-katehetskim implikacijama. U dijalogu sa suvremenim čovjekom Crkva je suočena s raznolikim oblicima ateizma i vrijednosnim traženjima. Osjeća se potreba za novom evangelizacijom, za obnovom kršćanske vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama.

S obzirom na činjenicu po kojoj se u većini hrvatskih biskupija slavlje primanja sakramenata kršćanske inicijacije događa na kraju razdoblja predadolescencije, a na pragu adolescencije, javlja se konkretna potreba za nastavkom pouke i odgoja u vjeri, pravog uvođenja u primljena otajstva i vjerničkog dozrijevanja upravo u vrijeme adolescencije. Spomenuto razdoblje nalazi se između djetinjstva i odrasle dobi. Upravo je razdoblje adolescencije vrijeme najburnijeg dozrijevanja i odrastanja kada mlada osoba traži sebe i svoj identitet, smisao života, ideale i vrijednosti. To je vrijeme evangelizacije i mistagogije kako bi vjera i primljena otajstva mogla postati dio vlastite osobnosti, stavova, misli, ponašanja, iskustva i cjeline života. Vrijeme adolescencije kao vrijeme intenzivnih promjena povlašteno je vrijeme za obraćenje, za temeljno opredjeljenje, za radost novoga hoda u Isusu Kristu. Osim brojnih mogućnosti koje predstavlja razdoblje adolescencije, ovo je razdoblje prožeto također raznolikim oblicima kriza, lutanja i stranputica. Nedostatak čvršćih uporišta i duhovnog vodstva, pravih ponuda i uzora, podrške i suradnje dovodi do gubitka mnogih vrijednosti kao i postupnom distanciranju od života Crkve i zajednice vjernika.

Poseban poticaj pisanju disertacije na temu mistagogije u župnoj katehezi adolescenata predstavlja aktualna pojava udaljavanja određenog broja mladih osoba nakon završetka katehetsko-inicijacijskog procesa od prakticiranja sakramenata, angažmana u župi, te nastavka rasta u duhovnosti i vjeri. Pojava tradicionalno-izvanjskog i materijalno-konzumerističkog pristupa prigodom slavlja primanja sakramenata i kasnijeg udaljavanja od liturgije i života

vlastite crkvene zajednice u kontekstu širih društvenih pojava i krize obitelji, traže odgovarajuće aktivnosti koje će ublažiti negativne pojave i pomoći konkretnoj obnovi kateheze i župne zajednice. Upravo župna zajednica može najviše doprinijeti dobru kateheze, ali i obrnuto. Osjeća se potreba za osmišljenom suradnjom, ali i spremnošću za promjenama na više razina.

Radnju piše vjeroučitelj koji već 20 godina predaje vjeronauk adolescentima u srednjoj školi. Svjestan je važnosti i nezamjenljivosti koju posjeduje župna kateheza u kontekstu religioznog odgoja i kateheze, u kontekstu iskustva, te povezivanja vjere i života. Upoznavajući raznolike situacije života u vjeri, motivacije, odnosa prema Crkvi i sakramentima, pitanja i potreba svojih vjeroučenika, prepoznao je nužnost i značenje obnoviteljskih nastojanja i drukčijeg pristupa u okviru pripreme predadolescenata za primanje sakramenta potvrde kao i potrebu kvalitetne kateheze i župnih ponuda adolescentima kojima je po primanju sakramenata kršćanske inicijacije najpotrebnija podrška na njihovu duhovno-vjerničkom rastu. Otvorenost vjeroučenika – adolescenata za otkrivanjem novoga, za razmatranjem, za slavljem, druženjem, pripadanjem skupini i zajednici ohrabruje na putu mistagogije u župnoj katehezi gdje se vjera uči na osoban, konkretan, životan i zajedničarski način.

Doktorski rad o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata sastoji se od tri glavna dijela. U prvome dijelu koji je naslovljen „Teološko-katehetska polazišta“ obrađuju se tri središnje teme (poglavlja). Prvu temu čini aktualna pastoralno-katehetska problematika o dosadašnjim oblicima priprave za sakramente i ponašanja mladih. Drugu temu čine temeljni pojmovi prisutni u samome naslovu – pojmovi mistagogije, župne kateheze i adolescenata. Najveća pozornost usmjerena je na sam pojam mistagogije u širem povijesnom kontekstu značajnim i za ovo današnje vrijeme. Nakon upoznavanja temeljnih pojmova, promišljaju se indikatori crkvenosti koje čine liturgija, dijakonija, koinonija i martirija u odnosu na mistagogiju.

Drugi dio disertacije naslovljen „Kvalitativno istraživanje i prosudba“ obuhvaća tri teme vezane uz metodologiju istraživanja, rezultate i pojedinačnu prosudbu, te osvrt i komentare na temelju istraživanja. U okviru metodologije istraživanja navedeni su opći i specifični ciljevi istraživanja. Ondje se navedene različita metodološka pojašnjenja vezana uz posebnost kvalitetnog istraživanja s obzirom na zadanu temu. Rezultati i pojedinačna prosudba donose relevantne odgovore mladih vjernika adolescentne dobi, njihova promišljanja, stavove, svjedočenja, tumačenja i usporedbe. Pojedinačne odgovore vjeroučenika prate odgovarajuće refleksije. Nastoji se uspostaviti podjednaka količina citata i komentara. Osvrt i komentari na temelju istraživanja odnose se ponajviše na ostvarenost zacrtanih ciljeva, te na nove spoznaje u cjelini istraživanja, kao i prijedloge za daljnja kvalitativna istraživanja.

U trećemu dijelu doktorskog rada koji nosi naslov „Usmjerenja katehetsko-mistagoškog rada“ predstavljene su dvije teme. Prva se odnosi na temeljne smjernice i konkretne prijedloge za rad u župi, a druga na praktične primjere i radne predloške za katehezu adolescenata. U prvoj su temi usmjeruje pozornost na potrebu poznavanja situacije i planiranja rada, potom se promišlja primjena spoznaja iz kvalitativnog istraživanja. Analizira se mistagoška obnova adolescenata i mladih, te recepcija indikatora mistagoškog pristupa. Promišljaju se mistagoške kateheze, ciljevi i sadržaji spomenutih kateheza, te metodički pristupi, postupci i mediji komuniciranja. U drugoj temi donose se konkretne pripreme i radni predlošci za katehetsko-mistagoški rad u župnoj zajednici s adolescentima. Susreti na temelju priprema su ostvareni i provjereni u nekim zagrebačkim župama. U okviru vrednovanja mistagoških susreta (mistagoških kateheza) navedeni su odgovori vjeroučenika na zadana pitanja, njihovi molitveni izričaji, kao i komentari adolescenata na katehezu.

Nastanku ovoga doktorskog rada pomogla su iskustva oko pripreme magistarskog rada. U magistarskom radu poslijediplomand se služio metodom kvalitativnog istraživanja oko obrade zadane teme. U tome i u drugim aspektima znanstveno-istraživačkog rada poslijediplomanda je pratio njegov ondašnji mentor profesor dr. sc. Alojzije Hoblaj. Svojim bogatim iskustvom, znanjem i savjetima oko pripreme magistarskog rada, uputio je doktoranda u daljnje usavršavanje u znanstveno-istraživačkom i spisateljsko-angažiranom radu.

Disertacija je pripremana, pisana i provjeravana u nadi da će pomoći u unaprjeđenju katehetsko-mistagoškog rada. Nastala je u vremenu ubrzanih društveno-vrijednosnih promjena i traženja unutar kojih se događa konkretna praksa župne kateheze kao i neposredna priprema za primanje sakramenata. Potrebe aktualnog trenutka su velike. Mnogi predadolescenti i adolescenti povremeno prolaze kroz život župnih zajednica. U jednom odsječku vremena i sami postaju dionici velikih sakramentalno-otajstvenih događanja. Pitanje je, u kojoj mjeri prepoznaju vrijednost sebe i svoje bogosličnosti, u kojoj mjeri prepoznaju dio vlastitog identiteta i poslanja unutar zajednice vjernika, unutar liturgije, djelatnog služenja i svjedočenja vjere. Jesu li svjesni vlastite darovanosti u Kristu? Prepoznaju li u današnjim župnim zajednicama odgovarajuće ponude i izazove za vlastito odrastanje i hod prema smislu i ostvarenju života? Prepoznaju li u konkretnoj katehezi uvođenje u istinsko iskustvo vjere i života u Bogu? U traženju pravih odgovora, potrebno je učiniti sve što je moguće za upoznavanje stvarnog stanja na terenu, upoznavanja aktualne situacije i razumijevanja pojmova, kako bi se mogla dogoditi potrebna katehetsko-mistagoška obnova na dobro svih povjerenih osoba u našim župnim zajednicama.

1. TEOLOŠKO – KATEHETSKA POLAZIŠTA

Prvi dio disertacije o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata pruža teološko-katehetska polazišta. Prije suočavanja s terenskim istraživanjem kvalitativnog tipa i stjecanja određenih rezultata, promišljanja i davanja smjernica za daljnji rad i produbljivanje postavki, želi se upoznati problematika ove teme.

Teološko-katehetska polazišta uvode u temu donoseći u prvome poglavlju pastoralno-katehetsku problematiku, u drugome poglavlju središnje pojmove u radnji, a u trećemu poglavlju indikatore mistagoškog pristupa.

1.1. Pastoralno-katehetska problematika

Prvo poglavlje zadane teme o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata odnosi se na pastoralno-katehetsku problematiku. Nastojeći upoznati kontekst i okvire koji prethode i unutar kojih se događa mistagogija adolescenata, pružaju se neke temeljne informacije i spoznaje iz prakse. Svrha ovoga poglavlja bila bi upoznati osnovnu problematiku vezanu uz katehetsko-inicijacijski hod mladih osoba u konkretnim okolnostima.

Ovo prvo poglavlje obuhvaća četiri teme koje se obrađuju. Prva tema promišlja mogućnosti i očekivanja oko kateheze krizmanika i mladih. Druga tema upoznaje s aktualnim poteškoćama vezanima uz katehetsko-inicijacijski proces. Treća tema analizira moguće uzroke i razloge aktualnih poteškoća i zapreka. Četvrta tema nastoji ukazati na potrebu pojmovne, sadržajne i metodološke jasnoće.

1.1.1. Mogućnosti i očekivanja oko kateheze krizmanika i mladih

Na raskrižju između predadolescencije i adolescencije, između djetinjstva i mladenaštva, u većini biskupija Crkve u Hrvatskoj podjeljuje se sakrament kršćanske zrelosti. Primanjem potvrde ili krizme u hrvatskim okolnostima (praksi), dovršava se proces primanja sakramenata kršćanske inicijacije. Krizmanik opečaćen neizbrisivim pečatom dara Duha Svetoga potvrđuje svjesno i slobodno svoj put vjere, koji je započeo sakramentom krštenja, potvrđuje svoj život u Duhu, život djece Božje. Krizmanik osnažen milošću odozgo i pritjelovljen Crkvi, potvrđuje i svoju pripadnost Crkvi, vjernost novozavjetnom narodu Božjemu. Vjera krsne milosti biva potvrđena u dobi, za koju se pretpostavlja, da je dostatna za slobodne i osobne odluke, a to je dob kršćanske zrelosti i odgovornosti.

Inicijacijski hod vjere krizmanika i mladih praćen je specifičnom pripremom. Na prostoru Crkve u Hrvata priprema za primanje sakramenta potvrde obično se provodi u trajanju jedne ili dvije školske godine. Bez obzira na trajanje pripreme za primanje sakramenta kršćanske zrelosti postoje određena očekivanja od same pripreme i inicijacijskog hoda mlade osobe. Nije riječ samo o sadržajnim okosnicama pripreme i kateheze krizmanika, nego i o ciljevima samih susreta na području župnih zajednica. Pitanje bi se moglo formulirati, što se zapravo želi postići kod kandidata za svetu potvrdu. Jesu li jasni ciljevi? Jesu li jasni sadržaji koji se žele posredovati? Jesu li poznate metode i postupci koji će dovesti do odgovarajućih ishoda religioznog odgoja i kateheze? Koja su očekivanja prisutna? Kako najčešće izgleda priprema, odnosno kako se provode katehetski susreti za krizmanike?

U pokušaju odgovaranja na zadana pitanja treba imati u vidu konkretnu situaciju, dosadašnja iskustva i ishode. Izbjegavajući veće generalizacije, mogu se, makar uz izvjesnu dozu opreza, iskazati određena zapažanja. Kod nekih kateheta u središtu katehetskih susreta za krizmanike zasigurno je znanje. Teško je vjerovati (i ljubiti) ono što se ne poznaje. Od krizmanika je po toj premisi realno očekivati određeno znanje, poznavanje i razumijevanje temeljnih pojmova i postavki. Čini se potrebnim da kandidati za krizmu razumiju i mogu tumačiti pojmove vezane uz sakrament potvrde. Osim sakramenta potvrde očekuje se poznavanje i drugih sakramenata kršćanske inicijacije, sakramenta krštenja i sakramenta euharistije. Očekuje se poznavanje i ostalih sakramenata, sakramenta pomirenja i bolesničkog pomazanja, te svetog reda i ženidbe. Kako je primanje sakramenata kršćanske inicijacije usko vezano uz liturgijsku godinu, neizostavno je poznavanje njezine strukture, većih blagdana i svetkovina, liturgijskog ruha, liturgijskih boja i pribora, liturgijskog prostora i zajednice. Od krizmanika se očekuje poznavanje govora o Presvetome Trojstvu, posebno o trećoj božanskoj osobi, o Duhu Svetome. Uz govor o Duhu Božjemu najčešće se vežu teme o darovima i plodovima Duha Svetoga. Neki katehete nastoje uz doktrinalne i liturgijske teme u katehezu uključiti i kršćansku moralnu teologiju. Deset zapovijedi česta je tema odnosno tematska cjelina koja se obrađuje u okviru pripremnih kateheza. Spomenutim tematskim okosnicama pridružuju se i druge teme, posebno one koje se odnose na Sveto pismo, na temeljne značajke o Bibliji. Od množine značajnih tema ne zaobilaze se ni teme o molitvi, o milosti, praštanju i druge. Unutar izlaganja i vlastitih poticajnih govora i tumačenja nerijetko se koriste određene katekizamske formulacije i definicije. Postoji uvjerenje kod nekih pastoralnih djelatnika da naučeni katekizamski izričaji pomažu u boljem upoznavanju i življenju vlastite vjere. Izazov koji se nalazi pred mnogima je u tome što u predstavljanju široke, složene i duboke egzistencijalno-vjerničke problematike, treba makar u bitnim crtama upoznati, shvatiti, usvojiti

i odjelotvoriti poklad vjere i nauk Crkve i to kroz razmjerno kratko vremensko razdoblje. Pri tome, u obradi i tumačenju tema vezanih uže ili šire uz sakrament potvrde i vjerovanje dolaze i praktične teme neposredne pripreme za primanje sakramenata, kao što su proceduralna i organizacijsko-tehnička pitanja. Uvijek se može o nečemu razgovarati i promišljati. Sažimajući prethodne rečenice i tvrdnje, može se ustvrditi da je u središtu katehetske pripreme krizmanika želja za što boljim poznavanjem svoje vjere, sakramenata, te kršćanske tradicije i kulture. U središtu je znanje koje se najčešće artikulira na nešto široj osnovi, nego što je to neposredna priprema za sakrament potvrde. Već sada na početku, bilo bi poželjno upitati se, koliko je prostora ostavljeno za govor o iskustvu, o osobnom promišljanju vlastite vjere i hoda prema sakramentu potvrde[1]. Je li dano dovoljno vremena i prostora da se dogodi postupno i složeno razumijevanje, promišljanje i produbljivanje zadanih sadržaja? Je li bilo dovoljno komunikacije i stvaralačkog izražavanja? Je li se dogodio istinski dijalog ili je jedna osoba vodila najčešće svu „komunikaciju"?

Vjerujemo, da u najboljoj namjeri, katehete imaju pred očima dobre ishode nakon šire i sveobuhvatne pripreme povjerenih osoba. Izneseni sadržaji zacijelo su marljivo pripremljeni, informacija je bilo mnogo, sve korisno je prezentirano. Pretpostavimo da nitko od pastoralnih djelatnika katehezi krizmanika ne prilazi izvanjski, formalno i neozbiljno. Voditelji susreta ulažu mnogo energije, napora i snage u vlastitoj pripremi, u poučavanju i ostvarivanju najboljih mogućih rezultata. Navedeni napor i ozbiljnost u pristupu očekuje se i kod krizmanika. Plodovi uloženog rada mogli bi se i morali očitovati. Očekuje se s njihove strane dostatna razina ozbiljnosti, odgovornosti, zahvalnosti, svjedočenja i rasta u vjeri[2]. Promjene su postupne i dalekosežne. Često se ne vide i ne zamjećuju. Osim toga, vjera je uvijek nezasluženi dar Božji. Sam čin vjere uključuje tajnu slobode i mogućnost izbora. Uz ljudski angažman značajna je i najvažnija, milost, poticaj i osnaženje odozgo. Nikako sve ne ovisi o čovjekovu angažmanu, kako god bio velik i zahtjevan.

Za očekivati je da krizmanici s vremenom prepoznaju ljepotu i važnost kršćanske vjere. Govor o milosti u vlastitom životu, o milosti kod sakramenata i rasta u vjeri mogao bi i trebao ostaviti određeni trag u nutrini mlade osobe. Od krizmanika se u tome smislu očekuje da prepoznaju ljepotu prvog i temeljnog sakramenta, kojeg su davno primili, ali slušaju o njemu, povezuju ga s drugim sakramentima kršćanske inicijacije. Milost krštenja ne bi smjela ostati strani pojam i nejasnoća u vlastitoj percepciji. Početak puta s Kristom mogao bi i trebao biti dio

[1] Ivica PAŽIN, Ostani u onom u čemu si poučen, u: *Katehetski glasnik* god. X. (2012.) 1, 52-62., ovdje 55-59.
[2] Usp. Ante MATELJAN, Sakrament potvrde – dar Duha Svetoga i kršćansko poslanje, u: *Katehetski glasnik*, god. X. (2012.) 1, 11-26., ovdje 22-26.

vlastitog životnog puta i odrastanja. Vremenska udaljenost od sakramenta novoga rođenja u Kristu ne bi smjela omesti sadašnje razumijevanje sakramenta krštenja kao i pripremu za novi sakrament kršćanske inicijacije.

Bliži iskustvu mlade osobe predstavlja sakrament koji se slavi svake nedjelje u liturgijskoj zajednici. Govor o nedjeljnoj euharistiji trebao bi privući pozornost krizmanika, čak i onda ako se sluša s aspekta neprihvaćanja i neslaganja. Odnos prema euharistiji teško da može biti neutralan i apstraktan. Brojni vjeroučitelji i dušobrižnici nadaju se da će dobro pripremljen i razrađen govor o euharistiji biti koristan za sadašnje i buduće krizmanike. Pojedini župni katehete pretpostavljaju da krizmanici sa zanimanjem i otvorenošću slušaju temeljne značajke ovoga sakramenta, biblijsko utemeljenje, povijesni razvoj, strukturu, dijelove misnog slavlja, tumačenje najvažnijih obrednih čina, riječi i simbolike.

Osim temeljnog i dostatnog poznavanja euharistije katehete u župnoj katehezi se zasigurno nadaju da će na temelju mnogih njihovih poticaja, izlaganja i predstavljanja sakramenta nad sakramentima, porasti učestalost pohađanja svete mise uz dovoljnu razinu sudjelovanja i razumijevanja sakramenta. Milost krštenja i skorašnju milost potvrde mladi će moći izgrađivati na misnim slavljima, na brojnim liturgijskim okupljanjima i susretima u župi.

Osim samih govora i poticaja, dio vjeroučitelja u župama odlučio se da aktivno prati pohađanje mise od strane kandidata za krizmu. Naime, neki voditelji prate i bilježe učestalost dolaska na nedjeljnu misu. Neki katehete dijele odgovarajuće pluseve, neki pečate, neki daju potpise. Za pristupanje sakramentu potvrde traži se odgovarajući broj navedenih navedenih znakova „ozbiljnog“ pristupa svetoj misi, katehezi, Crkvi, pripremi za sakrament kršćanske zrelosti i punoljetnosti.

Uz praksu praćenja odaziva na misu kod određenog broja kateheta, češća je praksa praćenja odaziva na same pripremne katehetske susrete u župi. Očekuje se da kandidati za krizmu redovito dolaze na sve susrete osim ako su spriječeni opravdanim razlozima. U pravilu većina kandidata za krizmu pristupa ovome sakramentu i prima ga zajedno s drugim vršnjacima. Čini se da postoji solidna razina fleksibilnosti i razumijevanja od strane voditelja i drugih suradnika u župnom pastoralu i katehezi.

Nakon odgovarajuće kateheze te primanja sakramenata kršćanske inicijacije od krizmanika se očekuje vjera. Kateheza koja po svojoj najdubljoj naravi teži zrelosti vjere, produbljivanju i učvršćivanju vjere, dovršenjem inicijacijskog procesa može se nadati dovoljnoj razini znanja i vjere, osobnog stava i ponašanja u suglasju sa svojim vjerničkim identitetom. Umjesto učinkovite i plodonosne katehetske inicijacijske pripreme, nerijetko se zamjećuje

nesklad između uloženog pastoralno-katehetskog truda i konkretnih rezultata[3]. Hod prema vjeri započet po krsnoj kupelji, opečaćen sakramentom potvrde i hranjen euharistijom, nakon brižne pripreme u župnoj zajednici i nešto duže i sustavne pripreme u školi i tamošnjem vjeronauku, mogao bi i trebao posjedovati kvalitete osobne, odgovorne i življene vjere. Jedan od parametara ulaska u svijet zrele i odgovorne vjere bilo bi sudjelovanje u nedjeljnoj euharistiji, redovito vršenje svoje vjerničke dužnosti[4]. Uz pohađanje nedjeljne mise za očekivati je i svjedočenje vjere. Upravo sakrament potvrde na poseban način osposobljava za služenje u okviru krsnog i općeg svećeništva. Osposobljava za hrabro i predano svjedočenje najdubljeg kršćanskog uvjerenja u konkretnim okolnostima prisutnosti i djelovanja. Mnogi se katehete i dušobrižnici nadaju ovoj svjedočkoj dimenziji po dovršetku primanja sakramenata inicijacije i aktualne kateheze.

Svjedočenje vjere životom, djelima i riječima događa se postupno i postojano u različitim okolnostima odrastanja i susretanja. Svoju konkretizaciju i odjelotvorenje nalazi prvotno u župnoj zajednici i obitelji. Krizmanik bi trebao osjećati župnu zajednicu kao svoju, kao dio svoga identiteta, kao veliku obitelj i zajedništvo. Unutar zajednice s vremenom bi trebao prepoznati mjesta, poticaje i mogućnosti za vlastiti rad i angažman, prisutnost i svjedočenje. Krizmanici bi trebali imati na raspolaganju raznolike župne aktivnosti, skupine, događanja, susrete, inicijative i projekte. Pretpostavka je da nakon ozbiljne i brižne priprave za sakramente, krizmanici i mladi neće ostati pasivni i ravnodušni prema vlastitoj župnoj zajednici. Bez obzira na protivnosti i zapreke na putu svjedočenja, neće izostati bitna dimenzija kršćanske vjere i identiteta.

Konačno, za nadati se da nakon završetka kateheze za krizmanike i slavlja svete potvrde, neće se prekinuti katehetski susreti mladih kršćana i katolika. Upravo sada ili u najbližoj budućnosti trebalo bi uslijediti vrijeme mistagogije. Na postupan i životan način mladi će, posebno u doba adolescencije, koja se nadovezuje uz dob primanja sakramenta potvrde, otkrivati primljeno blago vjere, primljene milosti, primljene darove i mogućnosti. Adolescenti koji su zakoračili u nove škole, u nove sredine, u novo i drukčije životno razdoblje, sada će u svojoj župi moći otkrivati radost susreta i zajedništva u katehezi koja nastavlja govoriti često i na simboličan, neizravan i mladima blizak način.

Za očekivati je da neće izostati potrebna motivacija za nov hod kroz vjeru i kroz život. Premda se događaju brojne i nerijetko burne promjene u životu mlade osobe, ostaje nada i

[3] Usp. Ružica RAZUM, Katehetski inicijacijski itinerarij, u: *Bogoslovska smotra* 79 (2009.), 3, 603-632., ovdje 614-616.
[4] Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, Mladi i euharistija, u: *Služba Božja* 45 (2005.), br. 4, 410-413., 418-419.

uvjerenje da to neće omesti proces njihova rasta u vjeri i vjerničkoj osobnosti. Snaga sakramenata i snaga vjere koja se živi u liturgijskoj i župnoj zajednici trebali bi biti dostatna motivacija za nova okupljanja, za nove susrete i oblike svjedočenja i odrastanja.

Za očekivati je također da postoje u današnjim – našim župnim zajednicama odgovarajući, primjereni, poticajni i suvremeni oblici katehetskog rada s mladima nakon primanja sakramenta potvrde. Kao što postoje katehetski susreti za pričesnike i krizmanike u svim župama, razumljivo je očekivati da postoji kateheza za mlade – adolescente koji prolaze, proživljavaju možda najdublje, najosjetljivije i najvažnije razdoblje odrastanja i ulaska u svijet odraslih. Možemo pretpostaviti da određeni oblici i modeli rada postoje, makar u nekim župama. Pitanje je, o kojemu se omjeru radi. U kojoj mjeri postoji kateheza za mlade nakon primanja sakramenta potvrde? Odgovaraju li dosadašnji modeli rada potrebama i interesima današnjih mladih? Je li se u dovoljnoj mjeri dogodila odgovarajuća inkulturacija i kontekstualizacija kršćanske vjere? Događa li se mistagogija u bremenitosti njezina značenja i primjene?

Zaključno, trebalo bi se upitati, kakvo je sadašnje stanje vezano uz pripremu krizmanika i mladih nakon svete potvrde. Jesu li većinom ispunjena očekivanja brojnih kateheta i dušobrižnika? Događa li se iskustvo vjere, iskustvo pripadanja crkvenoj zajednici? Je li prisutno dostatno – temeljno znanje o katoličkoj vjeri i svome identitetu? Jesu li krizmanici pripravni za ulazak i angažman u vlastitoj vjerničkoj zajednici? Je li vjernička zajednica svjesna važnosti i značenja tolikih krizmanika u svojoj neposrednoj blizini? Koliku i kakvu podršku krizmanicima daju njihovi roditelji, obitelji, rodbina? Koje svjedočanstvo i doprinos vjere pruža današnja obitelj svojoj djeci, koja se rastaju od djetinjstva i ulaze u svijet mladenaštva? Surađuju li roditelji u dostatnoj mjeri sa župnicima, župnim vikarima, vjeroučiteljima laicima i drugim suradnicima na dobro vlastite djece, na dobro vlastite vjere i vjerničke zajednice? Pružaju li kumovi ohrabrujuće svjedočanstvo, primjer života i poticaj za vlastiti rast u vjeri? Daju li kumovi tako potrebno svjedočanstvo s obzirom na vlastito iskustvo, snagu, godine, te povjereno poslanje? Ova i brojna druga pitanja traže odgovarajuće odgovore i sustavno praćenje. Iščitavajući konkretnu situaciju, ozračje i kontekst u kojemu se događa katehetski inicijacijski itinerarij moguće je uvidjeti pozitivne i negativne značajke sadašnje prakse. Moguće je vrednovati i unaprijediti hod prema vjeri mnogobrojnih mladih koji primaju sakramente i prolaze katehezu u našim vjerničkim zajednicama.

1.1.2. Aktualne poteškoće vezane uz katehetsko-inicijacijski proces

Kateheza krizmanika i mladih događa se u konkretnim župnim zajednicama. Riječ je o katehezi usmjerenoj mladima s konkretnim značajkama, potrebama, interesima, iskustvima i izazovima u odrastanju. Svaka mlada osoba nosi u svojoj nutrini vlastiti svjetonazor, vjerovanja, stavove i usvojene oblike ponašanja. Nosi također baštinjenu vjeru svojih predaka, ali i čitav niz vrijednosnih ideja, ponuda i modela ostvarenja u današnjem životnom socio-kulturnom ozračju. U tome složenom mjestu susretanja, rasta i vrednovanja nalazi se i katehetsko-inicijacijski proces u hrvatskim okolnostima.

Želimo li pobliže reflektirati postojeću pastoralno-katehetsku praksu koja prethodi i prati proces kršćanske inicijacije, trebamo se suočiti s aktualnim izazovima. Uz mnoge pozitivne značajke, koje se ponajviše očituju u trudu i angažmanu mnogih pastoralnih djelatnika na području svojih župa, koji često ostaje nezamijećen i neprepoznat, ne mogu se zaobići određene poteškoće koje prate katehetsko-inicijacijski proces i s kojima se treba suočiti. Ne zanemarujući pozitivna i ohrabrujuća iskustva, ne mogu se zanemariti ni određene pojave koje zabrinjavaju, koje traže žuran odgovor, koje traže ozbiljna i sustavna istraživanja, koje pokazuju izvjesnu znakovitost, a koju treba moći prepoznati i čitati.

Mnoga očekivanja od kateheze krizmanika koja se nerijetko pretpostavljaju i nedostatno artikuliraju u projektima inicijacijske pripreme, u suočavanju s realnošću i iskustvima s „terena“ dolaze u pitanje. Velika želja i napor prezbitera i drugih pastoralnih djelatnika oko usađivanja dostatne razine znanja i teoloških sadržaja u katehizande, kandidate za sakrament potvrde, trebala bi se odjelotvoriti u stavove i konkretno ponašanje mladih vjernika. Odlasci na misna slavlja, aktivno sudjelovanje, angažman u župnoj zajednici, svjedočenje, novo učenje, novi rast u vjeri, kateheze mladih trebali bi biti okosnica života mladih krizmanika, onih koji su nedavno primili sakrament kršćanske zrelosti, te završili proces kršćanske inicijacije. Dakako, zacijelo nije moguće odmah očekivati „vidljive rezultate“ po neposrednoj pripremi i radu s krizmanicima. Mnogo toga, može se dogoditi kasnije, na više načina, a sve u tajni ljudske slobode i vlastitog odabira. Ipak, pastoralne djelatnike i katehete ne mogu ne zabrinuti pojave koje ne samo da nisu u suglasju s katehezom i primljenim sakramentima, nego se štoviše nalaze u suprotnosti s istima.

Već vrlo brzo po primanju sakramenta potvrde dolazi do udaljavanja određenog broja mladih od Crkve. Župnici će nerijetko zamjeriti kako mnoge krizmanike ne vide više na misi, u svojoj župi. Nedjeljna je misa jedan od vidljivih i razmjerno čestih indikatora nečije uključenosti u vjerski život. Teško je razumjeti i prihvatiti vjeru koja se ne slavi, u kojoj se ne

prakticiraju obredi, molitva, u kojoj se ne događa zajedništvo u ispovijedanju vjere i činu zahvale. Premda sustavna istraživanja nisu u hrvatskim okolnostima rađena s mladima prije i nakon primanja sakramenta potvrde, na temelju brojnih iskaza i iskustava s terena mogu se razabrati pojave koje ne ohrabruju[5]. Misa koja je do primanja krizme bila česta, gotovo redovita, sada postaje rjeđa praksa. Dakako, dio mladih nastavio je svetkovati dan Gospodnji u svojoj ili kojoj drugoj župi. Ipak, razmjerno velik broj krizmanika koji iz godine u godinu postaju punopravni članovi Crkve, zajednice naroda Božjeg, kao da nije u dovoljnoj mjeri vidljiv i prisutan u životu župne zajednice. Pitamo se, je li moguće graditi primljenu vjeru, njegovati ju i snažiti bez svete euharistije kao izvora i vrhunca kršćanskog života. Zašto se dogodio raskorak između onoga što se vjeruje i što se prakticira, između onoga ranije i ovoga sada? Zašto se smanjila učestalost pohađanja mise, ako je u dosadašnjim pripremama, u katehezi i vjeronauku, mnogo prostora dano govoru o sakramentima, posebno misnom slavlju? Mladi se, doduše, povremeno „pojavljuju“ u crkvi, na misi, osobito u specifičnim situacijama (kumovanje, misa zadušnica, hodočašće, veća svetkovina...). Nedostaje, međutim, nedjeljna misa kao središnji dio prvog i najvažnijeg dana u tjednu, spomena Kristova uskrsnuća i temelja kršćanske vjere. Nedostaje sustavnost u vlastitoj vjeri, duhovnom rastu i svjedočenju primljenih darova.

Glede svjedočke dimenzije sakramenta potvrde, u pastoralno-katehetskim promišljanjima može se čuti pitanje, ako je sakrament potvrde – sakrament kršćanske zrelosti, zašto to nije vidljivo u osobnoj odluci i promjeni života krizmanika, odnosno ako je potvrda sakrament poslanja, kako to da krizmanici ne izgrađuju i obnavljaju župnu zajednicu, svoju životnu sredinu[6]. Ne „samo“ što mladi nakon potvrde u manjoj mjeri odlaze na misna slavlja, nego se i u njihovim ponašanjima, stavovima, komunikacijom i drugim gestama, ne vidi neka (makar i postupna) promjena ili barem nastojanje oko vlastite obnove i obnovljenog odnosa s drugima i za druge.

Prateći i analizirajući misna slavlja i sudjelovanje negdašnjih krizmanika, posebnu pozornost privlači misno slavlje za primanja sakramenta potvrde. Ova misa i slavlje potvrde biva doista veliko. Mnogo se okuplja ljudi, okuplja se veliko mnoštvo. Pitanje je, a koje nažalost izmiče statistikama i vidljivom opažanju, u kojoj mjeri ispravna motivacija i odgovarajuće

[5] Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilske kateheze i katehetike. U obliku bilance*, Zagreb, 2011., 535-538.; Ante MATELJAN, Čemu sakrament potvrde? Ogled o odgovoru vjere, daru ljubavi i pozivu na slobodu, u: *Kateheza* 31 (2009) 4, 285-297., ovdje 285-286.; Domenico CRAVERO, Napuštanje nakon potvrde: pojava i uzroci. Perspektiva nade i zalaganja, u: *Kateheza* 31 (2009) 4, 334-348., ovdje 334-335.; Žarko RELOTA, Sakrament potvrde: prilika za novi početak ili sakrament oproštaja od Crkve, u: *Katehetski glasnik* god. X. (2012.) 1, 27-51., ovdje 27-32.

[6] Usp. Anđelko DOMAZET, Sakrament potvrde između vjeronaučnog znanja i vjerničkog iskustva, u: *Crkva u svijetu* 36 (2001), 1, 7-26, ovdje 8.

raspoloženje i ozračje prate ovaj događaj. Osjeća li se ili barem naslućuje velik i neizreciv događaj (ne samo doživljaj) primanja Božjeg Duha, pomazanja krštenih i pričešćenih vjernika? Događa li se duhovno-vjerničko raspoloženje ili je prisutna ovozemna proslava čina tradicije i folklora? U kojoj je mjeri prisutno sabrano slušanje i otvorenost za liturgijsko događanje koje obnavlja i mijenja po svojoj najdubljoj naravi, a u kojoj se mjeri sve shvaća kao izvanjska ceremonija, običaj i obveza koja se „mora“ ispuniti i „odraditi“?

Već samo odijevanje i tjelesna prisutnost na misi, makar na simboličkoj razini, nije nevažna. Kako shvatiti relativno čestu šarolikost odijevanja, nerijetko pretjerivanje u modnom izrazu, katkad neukusnog i neprimjerenog odijevanja, modni „narcizam“ u liturgijskom činu zajedništva i jednakosti? Dakako, za ovu pojavu odgovorno je više sudionika događanja, ne možemo upirati prstom samo u krizmanice i krizmanike.

Sami potvrđenici uviđaju problem prenaglašavanja materijalne dimenzije kod primanja potvrde. Reći će kako se sve uglavnom svodi na darove. Stječe se dojam kao da je najvažniji materijalni dar kojeg će krizmanici primiti po završetku svete potvrde. Sam dar koji nerijetko zna biti skup, po svome značenju, simbolici i odabiru nema neko duhovno značenje i poveznicu uz sakrament potvrde. Čini se kao da je taj materijalni dar koji će krizmanik primiti najvažniji i središnji dio sakramenta potvrde.

Mlade osobe, kako predadolescenti tako i adolescenti osjetljivi na (ne)pravdu, već rano uviđaju određene probleme i krive putove na putu rasta u vjeri i sakramentalnosti. Spomenuta svijest ovisi o stupnju vlastite formiranosti u osobnoj vjeri i duhovnosti. S vremenom ta se svijest i spoznaja sve više artikulira i aktualizira. Upravo daljnja kateheza u župi i liturgija mogu pomoći mladoj osobi boljem upoznavanju i prihvaćanju vjere, bistrenju pojmova i vlastitog vjerničkog identiteta.

Za dovoljnu jasnoću oko stvarnog značenja slavlja svete potvrde značajnu ulogu kod predadolescenata i adolescenata imaju roditelji i najbliža rodbina. Njihov primjer, svjedočanstvo i pouka u zamjetnoj mjeri usmjeruju percepciju i recepciju mlade osobe oko refleksije i evaluacije čina vjere i crkvenosti. Pitanje je, kakvo svjedočanstvo pružaju roditelji djece kojima je dan primanja potvrde samo jedan dan u životu koji brzo prolazi i bitno ne utječe na daljnje promišljanje i ponašanje. Tih je dana zacijelo u središtu pozornosti dobra organizacija oko slavlja, čašćenja i druženja „familije“. U mnogim, katkad i potrebnim, organizacijskim i tehničko-izvanjskim pitanjima, tijekom susreta – sastanaka roditelja krizmanika, kao da su izostala središnja pitanja i interesi vezani uz ovaj neponovljivi i neizbrisivi sakrament kršćanske punoljetnosti. U daljnjoj i bližoj pripremi za sakramente značajnu ulogu imali su i imaju upravo

roditelji. Bez njihove podrške i primjera svi prethodno uloženi napori i sredstva još su uvijek skromni i nerijetko nedostatni.

Uz roditelje i njihovo veliko značenje za hod prema potvrdi i vremenu kasnije, značajnu ulogu imaju kumovi. Umjesto svjedočanstva vjere, crkvenosti, ćudorednosti, duhovnosti, ljudskosti, katkad pristupaju sakramentu, ali i svome kumčetu, izvanjski i formalistički. Možda je i prisutna određena razina prijateljstva i bliskosti, ali nema neko dublje duhovno-vjerničko značenje. Kao da je dovoljno „odraditi" taj jedan dan, „darovati" poklon i proslaviti. Određeni broj kumova poput krizmanika ne očekuje ništa novo, ništa drukčije, nikakvu promjenu. Teško je prosuditi koliko ima „pravih" kumova, a koliko kumova iz tko zna kojih razloga. Ni na ovome području nema sustavnih i konkretnih istraživanja, ali iz određenih uvida i iskustava mogu se, makar indikativno, nazrijeti zabrinjavajući znakovi svojevrsne distanciranosti od Crkve i sakramenata kod samih kumova koji bi trebali biti primjeri u vjeri i životu po vjeri. Nedostatak odgovarajuće motivacije, a prisutnost drugotnih motiva za izbor kuma mogu i trebaju zabrinuti sve uključene u pripremne susrete kandidata za potvrdu. Štoviše, katkad se događa praksa da kum bude osoba koja je tek nedavno primila sakrament potvrde, da to bude prijatelj prijatelju, rođak svojoj rodici i slično. Događaju se razne nelogičnosti čak i na formalno-organizacijskog razini. Što tek reći za dublje motive, motivaciju i nutarnju opredijeljenost za osoban čin vjere?

Izostanak pravog kumstva i duhovnog roditeljstva negativno se odražava na duhovno-vjernički rast i sazrijevanje mladih vjernika čija je vjera izložena najrazličitijim utjecajima, kušnjama i stranputicama. Doista je tužno i poražavajuće ako izostanu pravi uzori u vjeri i ljudskosti, pravi uzori među roditeljima i kumovima. Pravo značenje i ljepota sakramenta potvrde i života u Duhu istine i ljubavi ostaje mnogima zastrto i zakopano u postmodernoj praznini i ravnodušnosti određenog broja obitelji.

Otuđeni odnos mladih nakon krizme donekle se očituje i kroz (ne)uključenost mladih u život svoje župne zajednice. Umjesto da se po sakramentu kršćanske zrelosti dogodi postupno uključivanje u liturgijska, katehetska, karitativna i druge oblike susretanja unutar vjerničke zajednice, događa se nerijetko suprotno. Mnogo negdašnjih krizmanika ne sudjeluje ni u jednoj aktivnosti u svojoj župi. Kao razlog svoga neuključivanja navode nedostatak vremena, mnoge obveze u školi i izvan nje i slično[7]. Problem je još dublji i složeniji ako se prepozna nedostatak i u samoj ponudi u župi. Ne mali broj mladih kaže kako u vlastitoj župi nema drugih aktivnosti i kateheze osim uobičajene za prvu pričest i krizmu. Tvrde kako bi možda i sudjelovali, ali ne postoje takvi oblici susretanja.

[7] Usp. Tvrtko BEUS, Adolescenti o Crkvi i sakramentu potvrde, u: *Katehetski glasnik* XII (2013.), 2-3, 142-149.

Izostanak odgovarajuće i dovoljno poticajne ponude za mlade nakon krizme još je ozbiljniji ako se ima u vidu izostanak mistagogije. Upravo sada po primanju svete potvrde i završetku procesa inicijacije trebala se dogoditi mistagogija. Trebao se dogoditi proces urastanja u svijet liturgijske i župne zajednice, proživljavanja i promišljanja primljenih sakramenata, otvaranja milosti i snazi Duha Svetoga i mnogo toga. Spomenuto vrijeme vezano uz primanje sakramenata kršćanske inicijacije i sazrijevanja u vjeri, nadahnuto drevnom ustanovom katekumenata, ali i dugom tradicijom i praksom Crkve, u mnogim je župama djelomice ili u potpunosti izostalo. Tvrdnje mladih osoba srednjoškolske dobi kako u njihovim župama ne postoje oblici okupljanja mladih na katehezu ili srodne susrete, mogu i moraju zabrinuti. Izostanak mistagogije u okviru kateheze u župi označava velik propust i štetu za daljnji rast u vjeri i crkvenosti. Ulazi u fenomen neispunjenih očekivanja ne tako davno postavljenih želja prigodom kateheze kandidata za krizmu.

Teško je shvatiti i još teže opravdati kako se iz godine u godinu ponavljaju slična, zabrinjavajuća iskustva udaljavanja određenog broja mladih od svoje Crkve, razvoj otuđenog odnosa prema misi i svojoj župnoj zajednici, relativiziranja sakramenta i uloge Duha Svetoga u životu vjernika, tradicijsko-izvanjsko percipiranje sakramenta potvrde, komercijalizacije sakramenta krizme i pojava formalizma, dominacija materijalnog darivanja, izostanak pravog kumstva i podrške u vjeri, odsutnost mistagogije te kateheze za mlade nakon krizme. Kako je moguće da se to događa i ponavlja iz godine u godinu, iz naraštaja u naraštaj? Zašto se to dopušta? Jesmo li svjesni te problematike? Je li problematika možda preuveličana? Odgovara li realnom stanju na terenu? Već ova i prethodno iznesena pitanja potiču na makar inicijalno i indikativno konfrontiranje s problematikom koja nikoga ne bi trebala ostaviti ravnodušnim i pasivnim. Osjeća se potreba za traženjem određenih odgovora i rješenja u konkretnim okvirima u kojima se odvija katehetsko-inicijacijski proces.

1.1.3. Mogući uzroci i razlozi aktualnih poteškoća i zapreka

Mnoštvo navedenih poteškoća i zapreka na putu katehetsko-inicijacijskog procesa već na početku promišljanja, traže odgovarajuće odgovore. U naslovu je rečeno kako se radi o „mogućim uzrocima i razlozima aktualnih poteškoća i zapreka“. Riječ je o pretpostavkama koje u zadanom kontekstu dovode do određenih pojava. Ovo početno promišljanje želi otvoriti daljnji put za šire, dublje i razrađenije istraživanje, na temelju kojeg će biti moguće reflektirati prijedloge i poticaje oko osmišljavanja i unaprjeđenja kateheze mladih.

Problem udaljavanja određenog broja mladih od Crkve nakon primanja sakramenta potvrde i završetka procesa kršćanske inicijacije potiče neka temeljna pitanja i postavke. Problem odnosa mladih prema Crkvi promišlja se u određenom trenutku koji je obilježen završetkom jedne faze života, prijelazom iz predadolescencije u adolescenciju, napuštanjem osnovne škole i odlaskom u srednju školu, promjenom životnog ambijenta, prijatelja, okoline. Razmatranje spomenutog odnosa događa se u vremenskim i egzistencijalnim okvirima. Kontekst je značajan premda ne i presudan za daljnja događanja i postupanja.

U središtu naše pozornosti jest odnos onoga što je bilo i onoga što dolazi. Raskrižje između djetinjstva i mladenaštva, između prošlosti i budućnosti čini se da određuje postupke mlade osobe prema crkvenoj instituciji, prema fenomenu vjere i svjetonazoru. Vremenske a onda i egzistencijalne promjene imaju određen utjecaj na ukupnost shvaćanja, doživljavanja i postupanja krizmanika. Ukoliko pretpostavimo da se nakon završetka procesa kršćanske inicijacije određeni, ne tako mali broj mladih ljudi, udaljava od svoje Crkve, odgovore možemo pokušati tražiti u tome razvojno-psihološkom i duhovno-sociološkom kontekstu. Je li riječ o promjeni shvaćanja i odnosa prema instituciji zbog vlastite promjene u shvaćanju svijeta, okoline, životnog ambijenta? Radi li se možda o prilagodbi suvremenom mentalitetu postmoderne obilježenog sekularizacijom, relativizmom, pluralizmom i individualizmom? Ili se možda radi o svojevrsnoj reakciji pa i otporu nakon dosadašnje pripreme u župnim zajednicama, dosadašnje kateheze i odgoja u vjeri? Analizirajući razloge neispunjenih očekivanja župnih kateheta možda zađemo u prostor neispunjenih očekivanja krizmanika u njihovoj percepciji i recepciji aktualne kateheze, župe i crkve.

Mnoštvu mogućih činitelja i razloga za pojavu udaljavanja određenog broja mladih od Crkve može se pridružiti pojam koji lako izmiče iz pozornosti. Naime, promišljajući o vjeri mladih prije i poslije primanja sakramenta potvrde, ne umanjujući navedene vremenske i egzistencijalne parametre, treba imati u vidu sadašnje okolnosti i sadašnje stanje. Pitanje glasi, je li se određeni broj mladih udaljio od Crkve po primanju sakramenta potvrde ili dotični mladi nisu ni bili vezani uz Crkvu, osim kada je to iz formalno-praktičnih razloga makar na izvanjskoj razini bilo potrebno i nužno. Težište u promišljanju problemskog odnosa ne treba samo promišljati u dijalektičnom odnosu prije i poslije, odnosu uzroka i posljedice, nego i u ontološkom karakteru postojećeg bitka vlastite vjere ili nevjere, vlastite identifikacije s Crkvom i njezinom učenjem ili pak distanciranošću i čak separiranošću od Crkve. Neki se mladi, prema tome shvaćanju, nisu udaljili od Crkve, nego nisu nikada ni bili s njome bliže povezani.

Ukoliko potvrdimo, makar načelno, navedene pretpostavke o onome što je bilo i što sada jest ostaje otvoreno i produbljeno pitanje „pripreme“ za primanje sakrament potvrde u

župnoj zajednici. Je li spomenuta priprema uključila aktualnu problematiku koja se događa izvan i unutar samih krizmanika, u njihovoj nutrini, osobnosti ali i praktičnoj komunikaciji, ili su se susreti sveli na određene teme i sadržaje koji ne zahvaćaju temeljna i sržna pitanja osobnog odnosa prema Crkvi, prema sakramentima, prema Duhu Svetome, prema milosti i vlastitoj suradnji u izgradnji duhovnog i vjerničkog identiteta? Kako se izvodila i kako se izvodi kateheza krizmanika imajući pred očima složen svijet u kojemu odrastanju današnji predadolescenti i adolescenti u raznolikosti vlastite životne situacije i svagdašnjih izazova i poteškoća? Nije nebitno pitanje, u kojoj mjeri konkretna kateheza i katehetski susreti mogu pomoći u ublažavanju svojevrsne distance između mladih i Crkve, između sadržaja i života, između sakramenata i praktičnog ponašanja?

Značajka kojom se najčešće „mjeri" stupanj crkvenosti određene osobe ili skupine, a to je prakticiranje vjere i odlasci na nedjeljnu misu, otvara prostor za nova pitanja i produbljivanje prethodnih pretpostavki i promišljanja. Ukoliko problem udaljavanja određenog broja mladih od Crkve shvatimo ne kao sadašnji i novi problem nego kao postojeće stanje, koje je prethodilo i koje u svojoj urgentnosti nikada nije izgubilo na značenju, onda prema toj tvrdnji možemo reflektirati i odnos mladih prema nedjeljnoj misi. Koristeći razvojno-psihološku terminologiju, adolescenti ne idu manje na misu od predadolescenata, jer je stupanj učestalosti pohađanja mise tijekom neposredne pripreme za krizmu bio razmjerno visok zbog izvanjsko-praktičnih razloga. Kandidati za krizmu su na neki način „morali" ići na misu jer se to u zadanim okvirima moglo i trebalo očekivati. Moguće je da kandidati za krizmu tu svoju „obvezu" nisu shvaćali toliko izvanjski, jer su i sami (barem donekle) bili svjesni potrebe da makar kroz određeno vrijeme pohađaju misu kada već skoro trebaju primiti sakrament potvrde. Ključan pojam motivacije za pohađanje misnih slavlja na taj način nije bio onaj koji se očekuje, ali ni neki koji bio potpuno formalan ili još gore formalistički. Ipak, treba priznati, makar s određenom dozom gorčine, da je u fazi pripremi (kao i prije i poslije) izostala temeljna i ozbiljna motivacija za pohađanje mise kao nečega što nije i ne može biti usputno, površno pa ni „samo propisano". Dio mladih osoba kao da ne prepoznaje važnost i veličinu euharistijskog otajstva. Moguće je da ne osporavaju misu kao takvu, ali kao da se još uvijek nalaze u hodu prema Emausu prije onoga odlučujućeg susreta, koji će promijeniti ne samo odnos prema Kristu, nego i vlastiti identitet i poslanje (usp. Lk 24,13-35).

Zašto pred euharistijskim otajstvom neki mladi ljudi nailaze na zapreke sumnje, lutanja, ravnodušnosti i pasivnosti, nije jednostavno odgovoriti, ali treba ponovno naglasiti iskustvenu dimenziju vjere. Koliko se u aktualnoj katehezi daje prostora iskustvu krizmanika, koliko oni mogu govoriti i svjedočiti, koliko mogu izricati vlastite sumnje pa i krize u vjeri, u ozračju

dinamike katehetskog susreta, ali i dinamičnosti rasta u vjeri i skorašnjeg primanja sakramenta kršćanske zrelosti i punoljetnosti? Osim kateheze značajna su u tome kontekstu misna slavlja kao ponuda i izazov mladom čovjeku. Jesu li liturgijska slavlja postala simbolički i životno neprepoznatljiva za dio naše mladeži? Je li mistagoški naboj i ozračje u misnom slavlju postalo odsutno, strano i daleko? Čuju li mladi govor vjere, govor vlastitog identiteta i svoga bića u aktualnom misnom slavlju, u homiliji, u nagovorima, u pjevanju i sveukupnom ozračju? Dotiče li propovijed iskustvo pojedinca i zajednice ili se radi više o unaprijed pripremljenom sadržaju kojeg treba izložiti bez mogućnosti događanja komunikacije i interakcije u misaonim i duhovnim procesima šutnje i poniranja? Zašto se dogodio svojevrsni raskorak između liturgije i života, između vjere i iskustva, između mladenaštva i crkvenosti? U kojoj mjeri konkretna kateheza za predadolescente i adolescente utječe na osobne vjerničke stavove, ne gubeći iz vida darovanost vjere i milosni karakter liturgijskog i vjerničkog okupljanja i slavljenja Gospodina u prilikama kruha i vina, te riječi koja odzvanjaju kroz ljudsku povijest?

Kateheza za krizmanike suočava se s još jednim problemom koji se događa na široj razini. Problem svojevrsne komercijalizacije sakramenta potvrde i prenaglašavanja materijalne dimenzije darivanja prigodom krizme postaje kamen spoticaja ne samo za pastoralne djelatnike nego i same vjeroučenike i krizmanike. Barem dio tih mladih osoba već u svojoj 14. godini, pa i ranije, postaje svjestan ove problematike. Oni koji su jače vjerski osviješteni, odgojeni u katoličkoj vjeri i moralu, postaju osjetljivi i za ovu socijalno-etičku dimenziju. Za veći broj drugih materijalni dar koji slijedi jedna je od većih motivacija u procesu pripreme za primanje sakramenta potvrde. Bilo bi interesantno premda i bolno vrednovati količinu i težinu ove izvanjske motivacije u odnosu na duhovno-vjerničku motivaciju vezanu uz darove i plodove Duha Svetoga, te uz sam događaj primanja sakramenta potvrde. Umjesto bilo kakvog moraliziranja treba imati u vidu značenje i tjelesne dimenzije pa i materijalnog darivanja. Samo po sebi ne mora biti nužno negativno. Popratno slavlje, druženje pa i uložena materijalna sredstva svoje puno značenje pa i opravdanje dobivaju u znakovitosti trenutka koji je doista velik, jedinstven i neizreciv. Popratni vanjski znakovi nisu nebitni niti se mogu lako zatomiti i ukloniti. Otvorenost mlade osobe za darivanje, za faktor iznenađenja i materijalne podrške zacijelo je bitan i dragocjen. Ključno je pitanje, kako tu naravnu ali i naučenu otvorenost za darivanje i primanje povezati s najvećim darom kojeg vjernik može primiti, a to je dar Duha Svetoga, dar Treće božanske osobe. Kako pomoći mladoj osobi da prepozna vrijednost i veličinu duhovnog dara, duhovnog ali stvarnog događanja i promjene? Kako ostvariti suodnos ljudskog i vjerničkog iskustva, suodnos vremenitog i vječnog, obasjanosti i svjetla kao takvoga?

Poteškoća nastaje ukoliko se duhovno-vjernička motivacija svede na minimum ili čak izostane, a sve se usmjeri, makar i nesvjesno, na materijalno-tradicijsko darivanje i izvanjske probitke. Još je veći problem ukoliko se spomenuta pojava događa na široj razini, ako je prisutna i u vlastitoj životnoj blizini – župi i zajednici. U kojoj je mjeri spomenuta pojava prisutna? Zašto se događa? Zacijelo je jedan od odgovora ponovno u iskustvenoj dimenziji vjere. Možemo zaključiti da kod određenog broja kandidata za potvrdu nedostaje iskustvo, iskustvo Duha Svetoga, njegove blizine, prisutnosti, djelovanja i nadahnuća. Moguće je da dio mladih osoba nije senzibiliziran za praćenje prisutnosti Duha koji je tu, ali se njegova prevažna prisutnost zanemaruje, previđa i zaboravlja. Govor o Duhu Svetome lišen govora o iskustvu i konkretnim svjedočanstvima, biva za neke apstraktan, neshvatljiv i dalek. Nedostaju temeljna motivacija i interes za praćenje i slušanje spomenutih tema. Mnogi su na taj način uskraćeni za značajnu spoznaju, iskustvo i vjeru usmjerenu Duhu Svetome. Uskraćeni su za iskustvo najvrjednijeg dara kojeg Bog može udijeliti. Umjesto osude što se mnogo toga svelo na materijalno darivanje, treba se upitati, je li se dovoljno učinilo za stvarni hod prema Duhu Božjemu i to u konkretnom životu mlade osobe koja traži sebe i svoj životni put. Možemo li katehezu za kandidate za potvrdu shvatiti kao dio stvarnog inicijacijskog hoda prema kršćanskoj zrelosti?

Konačno, govoreći o mogućim uzrocima i razlozima aktualnih poteškoća i zapreka u katehetsko-inicijacijskom hodu trebalo bi se osvrnuti na raširenu pojavu izostanka mistagogije u katehezi mladih. Čini se da je u cjelini katehetsko-inicijacijskog itinerarija od presudne važnosti upravo ova dimenzija. Cjelokupna je priprema uz razne susrete i pripremna nastojanja vodila primanju sakramenta potvrde i vremenu koje će tek uslijediti. Nekako su sva očekivanja bila usmjerena prema slavlju potvrde i prema ishodima neposredne pripreme za sakrament zrelosti. Sada bi na postupan ali svi očitiji način trebalo doći do izražaja naučeno i proživljeno gradivo, spoznaje, iskustvo vjere, sakramentalnost. Kateheza bi se trebala nastaviti kako neposredno po primanju svete potvrde tako i u sljedećim godinama, posebno godinama koje vode do ulaska u svijet odraslih. To je ponajviše vrijeme adolescencije kada bi se na najzgusnutiji i najosobniji način trebalo prožimati vrijeme susreta, promjene, obnove, novog hoda kroz život i odrastanje. Sve bi se više trebali otkrivati primljeni darovi i mogućnosti za služenje zajednici, za služenje svojoj Crkvi i svojim bližnjima. Ponuđeni susreti za mlade – adolescente bili bi izazov za osoban i zajednički rast u okrilju župne i vjerničke zajednice.

Pitanje je, ukoliko je prepoznata važnost mistagogije u cjelini katehetskih priprema, zbog čega je izostala. Zbog čega je prekinut, na neki način, proces hoda prema zrelosti vjere i života po vjeri? Obično se kao razlog navodi nedostatak interesa i motivacije kod adolescenata.

Stječe se dojam kao da mladi niti ne žele ovakve ili slične susrete. Ako je to doista tako, pitanje je, zbog čega mladi adolescentne dobi ne žele nove katehetske susrete u svojoj župi? Teško je oteti se dojmu da se temelji ovoga problema nalaze već u samoj katehezi koja je prethodila primanju sakramenta potvrde. Čini se da neposredna kateheza za primanje potvrde nije bila cjelovita, potpuna, istinska. Zanemarila je ne samo mistagogiju, već i cjelinu procesa same kršćanske inicijacije. Imamo li u vidu da je prema suvremenim katehetskim crkvenim dokumentima krsna kateheza nadahnuta drevnim katekumenatom, koji je ujedno uzor i model svake kateheze, može se uočiti problematika[8]. Neposredna priprema za sakrament potvrde kao da je zanemarila strukturu i bit događaja primanja sakramenata i pripreme koja joj prethodi. U ranim stoljećima kršćanstva bilo je značajno proći kroz sve faze, kroz sva razdoblja katekumenata, od vremena pretkatekumenata, katekumenata, vremena čišćenja i prosvjetljenja, sve do vremena primanja sakramenata i mistagogije. Sva ova razdoblja unutar katekumenata trebala su pomoći događaju obraćenja, novoga rođenja u Kristu, usvajanja vjerničkih i moralnih načela, vježbanja u kreposti, otvaranja milosti, proživljavanja najdubljih otajstava vjere i svjedočenja. Velik je i znakovit problem i izazov što mnoga djeca i mladi jesu katehizirani ali nisu evangelizirani. Nerijetko je izostalo ono temeljno i početno obraćenje, izostala je osobna odluka i prihvaćanje za život iz vjere i po vjeri, izostao je postupan ali nezaobilazan itinerarij ulaska u vjeru zajednice, u vjeru Crkve. Odrastanje u društvu koje se još uvijek smatra i kršćanskim i katoličkim katkad ima za posljedicu zanemarivanja bitnog i središnjeg, naviještanja evanđelja i vraćanja na izvore.

Već u ovome početnom promišljanju problematike oko primanja sakramenata kršćanske inicijacije i odgovarajuće pripreme, treba spomenuti tvrdnju po kojoj je teško očekivati mistagogiju unutar župne kateheze ukoliko je izostala evangelizacija, ukoliko je izostao postupan, temeljit i životan put osobnog i zajedničkog urastanja u svijet vjere, u svijet evanđelja, u svijet Crkve. Pitanje je, kako produbljivati vjeru i primljena otajstva ukoliko Bog ne predstavlja gotovo ništa u životu mlade osobe, ukoliko netko ne vjeruju u opstojnost Trojedinog Boga, u prisutnost Duha Svetoga, u vrijednost i smisao sakramenata i Crkve i liturgije kao takve. Prisutan tradicijsko-formalistički i konzumeristično-materijalistički pristup sakramentu potvrde i katehezi kod nekih osoba ne obećava daljnje susrete i prisutnost u vjerničkoj zajednici. Teško je zamisliti sakrament potvrde bez Duha Svetoga, katehezu i

[8] Usp. PAPA PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi – naviještanje Evanđelja: apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, [2]2000., br. 44.; IVAN PAVAO II., *Christifedeles laici – vjernici laici: o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*, Zagreb, 1990., br. 61.; KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 1990., br. 90.

vjeronauk bez Boga, sakrament bez temeljne otvorenosti i spremnosti za otvaranje milosti. Ukoliko je izostalo obraćenje, ono temeljno opredjeljenje (*optio fundamentalis*) za hod s Kristom i u Kristu, mnogo je toga dovedeno u pitanje[9].

Za izostanak tako potrebne mistagogije i katehetskih susreta za mlade nakon krizme, ne treba kriviti same krizmanike i buduće srednjoškolce. Treba se pitati, jesu li svi pastoralni djelatnici, na čelu sa župnicima i svim drugim suradnicima učinili dovoljno za ozbiljan i sustavan rad u župnoj katehezi? Je li se dovoljno radilo i radi za evangelizaciju, a ne samo sakramentalizaciju? Omogućuje li se mladima adekvatna inicijacija? Postoji li prostor za inicijaciju, za odrastanje u Crkvi kao svome domu i obitelji? Ulažu li pastoralni djelatnici dovoljno u izgradnju žive vjerničke zajednice? Ulaže li se nesebično i požrtvovno sva potrebna logistika i resursi za pastoralni i katehetski rad s katehizandima, uključujući i financijsko-materijalna sredstva? Mogu li se mladi prepoznati i ostvariti u zajednici naroda Božjeg i to u konkretnim okolnostima i mogućnostima? Što na tome području čine naši prezbiteri i župnici, što vjernici laici posebno vjeroučitelji, što čine roditelji krizmanika, njihovi kumovi, cjelokupna vjernička zajednica? Je li se sama evangelizacija dogodila i događa među navedenim subjektima i protagonistima svjedočenja vjere i življenja darova Duha Svetoga u današnjem ozračju, u današnjem areopagu i njivi svijeta?

Kako tumačiti pojavu „sakramentaliziranih ateista" – vjernika koji su primili sakramente, a budući da nisu životno prionuli uz vrjednote evanđelja, tiho ili javno napuštaju Crkvu ne prakticirajući uopće vjerski život[10]. Kako razumjeti izostanak sustavnog mistagoškog odgoja, ali i ozbiljne i životne kerigme koja bi trebala prethoditi? Kako se suočiti s tvrdnjom prema kojoj mnogi vjernici ne znaju kada su kršteni i kada su primili potvrdu, te ti sakramenti nemaju veze s njihovim življenjem vjere?[11] Kako vrednovati statistike – usporedbe između krštenih i praktičnih vjernika koje doista mogu i moraju zabrinuti?[12]

Mnogo je poteškoća i kušnji na putu katehetske, liturgijske i svake druge pripreme za primanje sakramenata kršćanske inicijacije. Od velike je važnosti posjedovati dovoljno mudrosti, poniznosti, marljivosti, vedrine, otvorenosti za promjene i stvaralaštvo. Čini se značajnim poznavati neke temeljne pojmove, putove prema prevladavanju postojećih

[9] Usp. Tvrtko BEUS, Mladi nakon sakramenta potvrde – izazov za katehezu i vjeronauk, u: *Lađa – časopis za promicanje religioznog odgoja i vrjednosti kršćanske kulture – sakramenti,* 10 (2015.) br. 2, 100-105.
[10] Usp. Stanislav ŠOTA, Poimanje kerigmatske i mistagoške kateheze: osobne i pedagoške značajke te tipologija evangelizatora u Evangelii gaudium, u: *Crkva u svijetu* 51 (2016) 1, 120-142, ovdje 122.
[11] Usp. Ivica RAGUŽ, Trinitarno-euharistijsko promišljanje o kršćanskoj inicijaciji, u: *Bogoslovska smotra* 79 (2009.), 3, 537-561, ovdje 539.
[12] Usp. Marin ŠKARICA, Potvrda – sakrament punine dara Duha Svetoga, u: *Bogoslovska smotra* 71 (2001), br. 4, 497-528, ovdje 521.

ograničenja i zapreka. Od razumijevanja temeljnih pojmova i ciljeva u dobroj mjeri ovisi budućnost vlastitog i zajedničkog rada, makar onoliko koliko je to u našim mogućnostima i prilikama za rad i djelovanje.

1.1.4. O potrebi pojmovne, sadržajne i metodološke jasnoće

U nastojanju da neposredna priprema za sakrament potvrde, za mistagogiju i sve ono što slijedi u procesu kršćanske inicijacije bude kvalitetna i primjerena, osjeća se potreba za jasnoćom u pristupu, planiranju, realizaciji i evaluaciji procesa kroz koji se prolazi i koji se današnjim mladima nudi kao dio ponude njihove crkve i župe.

O kakvoj je jasnoći riječ postaje jasno imamo li u vidu složenost i dinamičnost životnog i svjetonazorskog konteksta u kojemu odrastaju današnji predadolescenti – kandidati za krizmu, kao i složenost i dinamičnost duhovno-vjerničkog rasta i životnog usmjerenja uz odgovarajuću katehetsku pripremu.

Prije ulaska u neposrednu pripremu za primanje sakramenta kršćanske zrelosti, preporuča se na mudar i promišljen, zreo i odgovoran način promišljati i istraživati, što se želi postići tom neposrednom pripremom i katehetskim susretima. Preporuča se dostatna razina jasnoće pojmova, ciljeva, sadržaja, metoda, pristupa. Čini se da teškoće u katehetskom inicijacijskom itinerariju navedene u prethodna dva poglavlja, između ostalog, proizlaze iz nedovoljnog stupnja jasnoće i razumijevanja temeljnih postavki u pripremanju i izvođenju kateheze u župi i brojnih drugih aktivnosti i napora koji se ulažu u što bolji i kvalitetniji rad.

Ponajprije, pojavljuje se potreba za jasnoćom na pojmovnom planu. Sami pojmovi koji se često rabe i nerijetko previđaju, traže dovoljnu razinu pozornosti, razumljivosti, razrađenosti. Svojevrsna simplifikacija realna je kušnja i prijetnja onome što se često događa i ponavlja. Sve se naizgled čini poznato i jasno premda tako u svojoj biti još uvijek nije. Raznovrsne poteškoće i zapreke na putu do očekivane i ostvarene kateheze krizmanika i mladih nakon krizme upozoravaju na određena previđanja i zanemarivanja koja su zacijelo prisutna u praksi.

Stječe se dojam da još uvijek nije dovoljno jasan pojam župne kateheze. Različito se shvaća i tumači. Nekoji dušobrižnici zasigurno još uvijek tumače katehezu kao vjeronauk u školi i to onaj kojemu nedostaje dovoljno kreativnosti i inovativnosti. Kateheza se shvaća kao tumačenje, kao učenje, izlaganje, predavanje. U središtu je određeni sadržaj, gradivo koje se treba predstaviti, izložiti i usvojiti. Susret s gradivom traži određenu motivaciju koja mu prethodi, a završava ponavljanjem i utvrđivanjem gradiva. Katkad izostane i motivacija. Ne osporava se ozbiljnost angažmana i truda u dosadašnjoj praksi, ali ostaje upitno, o kakvom se

obliku „kateheze“ radi. Može li loša preslika vjeronauka u školi zamijeniti katehezu u župi koja bi mogla i morala biti nešto drugo, posebno ako će uključiti središnji događaj primanja sakramenta, te hod kroz proces kršćanske inicijacije.

Katekumenat, sakramenti, kršćansko duhovno iskustvo, obraćenje, rast u vjeri neki su od središnjih pojmova i sadržajnih okosnica u okviru pripreme za sakrament potvrde i vrijeme koje slijedi nakon toga. Pojmovi mogu i trebaju biti jasni svima koji su aktivno uključeni u župni pastoral, u katehezu i liturgiju. Očekuje se dobra koordinacija i suradnja oko zajedničkog dobra. Očekuje se i razumijevanje te ujednačeni kriteriji oko praktičnog i životnog tumačenja i primjene ovih pojmova, prevažnih za život župne zajednice, kateheze i povjerenih osoba.

Naslovnici kateheze – mladi također traže dostatnu razinu razumijevanja i shvaćanja, kako bi bio moguć adekvatan pristup, susret, suradnja, dijalog i komunikacija. Očekuje se dovoljna razina poznavanja mladih na razvojno-psihološkoj, socio-kulturnoj, etičko-moralnoj i duhovno-vjerničkoj razini rasta i sazrijevanja. Nije riječ o nekim površnim oblicima prilagodbe svijetu mladih, nego se želi pronaći pravi i primjeren put susretanja i zajedničkog učenja.

Temeljno poznavanje pojmova uključuje i dobro poznavanje ciljeva. Premda naizgled jednostavno i razumljivo, u praktičnim okolnostima nerijetko se s obzorja zaborave ili zanemare ciljevi. Uvijek se treba pitati, zbog čega se nešto čini? Koji je smisao i svrha katehetske pripreme, tolikih susreta i aktivnosti? Koji su ishodi procesa koji se bliži svome vrhuncu? Što crkveni i katehetski dokumenti govore o spomenutim ciljevima i ishodima cjelokupnog rada? Što u konkretnim okolnostima i mogućnostima rada u župnoj zajednici znači jasnoća ciljeva? Koliko je u planiranje i programiranje župnih i pastoralnih aktivnosti uključena dimenzija ciljeva, u čijem reflektiranju i aktualiziranju svatko može dati svoj nezamjenljiv doprinos?

Uz jasnoću pojmova i ciljeva unutar katehetsko-inicijacijskog procesa nadovezuje se jasnoća sadržaja. Ovdje se čini da je većinom prisutna jasnoća u razumijevanju onoga o čemu se u katehezi na njoj svojstven način promišlja i uči. Ipak, ostaje otvoreno pitanje, u kojoj mjeri sadržajne okosnice u katehezi mladih uključuju teme koje zahvaćaju ljudsko i vjerničko iskustvo konkretnih mladih osoba, kršćansko iskustvo unutar liturgijske i župne zajednice, osoban odnos prema Crkvi, prema Duhu Svetome, prema sakramentima, prema zapovijedima, prema Svetom pismu. Uz ontološki pristup razumijevanju otajstva ne isključuje se i egzistencijalni, simbolički, narativan, intuitivan. Pitanje je, koliko su poželjne i korisne u sadržajnom smislu, teme koje uključuju i aktualne poteškoće i zapreke uz sakrament potvrde, te kušnje na putu vjerodostojnog rasta u crkvenosti i duhovnosti.

Uz načelo „što“ veoma je značajno i nerazdvojno načelo „kako“. U planiranju kateheze mladih uz sadržajnu razinu programa ulazi i metodička razina događanja. Ne može biti od

sporedne važnosti način – kako će se posredovati sadržajno-tematska i egzistencijalno-relacijska razina komunikacije. Upravo središnjost katekumenalnog modela kao uporište i usmjerenje katehetsko-inicijacijskog hoda traži i zahtijeva pozorno planiranje i prilagođavanje komunikacije, metoda, pristupa, medija komuniciranja s mogućnostima i interesima slušatelja u vjernosti Bogu i čovjeku. Kao što se u drevnoj ustanovi katekumenata mogla osjetiti raznolikost i stupnjevitost prisutnosti u liturgijskoj zajednici, ovisno o primljenim sakramentima i otajstvima vjere (npr. disciplina *arkani*), kao i vlastitom stanju duha i svjedočanstvu života, tako se i kod mladih osoba koji tek traže sebe i svoj put odrastanja, pretpostavlja prisutnost odgovarajućih pristupa i postupaka u konkretnoj interakciji. Jasnoća izbora pristupa, metoda i medija komuniciranja trebala bi biti prisutna već u samom planiranju kateheze, oblikovana kroz iskustava koji se događaju u hodu brojnih susreta, te vrednovana tijekom i nakon ostvarenih kateheza.

Jasnoća pojmova, ciljeva, sadržaja i metoda uključuje i aktualnu situaciju koja već na samom početku katehetskih susreta treba biti uočljiva ili barem prepoznatljiva. Potrebno je radi opće jasnoće i uvida u stanje s terena što prije upoznati karakter skupine i mladih, njihove interese i mogućnosti u katehezi, dosadašnja iskustva i spoznaje. Polazišno poznavanje – upoznavanje situacije čini se veoma bitnom za svako daljnje planiranje i kreiranje aktivnosti.

Osim upoznavanja pojedinih osoba – polaznika samih susreta, još se čini važnijim upoznavanje skupine. Kao što je svaka osoba drukčija, jedinstvena i neponovljiva, tako su i skupine mladih premda dobno bliske, među sobom različite. Različiti su njihovi interesi, oblici komunikacije, otvorenost, sveukupno ozračje. Neke su skupine zatvorenije, dok su druge veoma komunikativne i dinamične. Jasnoći profila skupine doprinosi poznavanje dinamike skupine koja nije unaprijed i trajno zacrtana, već se ovisno o okolnostima, poticajima, ali i vlastitim uvjetovanostima i stremljenjima mijenja, oblikuje, povezuje, izgrađuje. Pri tome kao i u drugim čimbenicima međusobnom usko povezanim presudna je uloga katehete, animatora događanja u katehetskoj skupini, čiji bi doprinos i praktičan rad trebao biti dovoljno transparentan i konkretiziran. Dakako, u opravdanoj želji za što većom jasnoćom mnogih čimbenika na putu cjelovitog odgoja i rasta u vjeri ne bi se smjela umanjiti uloga i važnost kreativnosti, spontanosti, inovativnosti i fleksibilnosti. Treba ostati dovoljno prostora za promjene, za novo, za drukčije, za bolje. U projektu što boljeg upoznavanja mladih, ali i brojnih navedenih i implicitno uključenih parametara za uspješan i učinkovit rad u župi, korisno je i potrebno uključiti same mlade koji bi trebali što više doći do izražaja. U njihovoj komunikaciji ne bi se smjela onemogućiti kritičnost i iskrenost u izricanju govora vjere. Jasnoći i kvaliteti

komunikacije doprinose raznoliki aspekti i pristupi komunikaciji koja ne bi smjela biti jednostrana i zatvorena.

U praktičnom planiranju kateheze s mladima uz prethodno navedene parametre i dostatnu razinu jasnoće i uvida u njihovu bit, značenje i primjenu, trebalo bi uključiti i problemsku dimenziju cjelokupnog govora i tematike. Negativne pojave u katehetsko-inicijacijskom hodu ne smiju ostati neosviještene, potisnute, zanemarene i zaboravljene. Kateheza i svjedočenje ne gube svoju snagu, ljepotu i zanos pred težinom i poteškoćama koje nailaze, nego postaju još veći izazov i poticaj za bolji i kvalitetniji rad. Na temelju prepoznatih poteškoća i problema u praktičnom izvođenju i ostvarenju zacrtanih ciljeva, valjalo bi načiniti odgovarajuće načine prevladavanja istih, unaprjeđenja situacije i aktualnih izazova u radu. U tome smislu, u određenoj se župnoj zajednici očekuje da osim praktično-organizacijskih pitanja oko određene teme, pripreme, slavlja, kateheze, u većoj se mjeri obrađuju i bistre dubinska pitanja i problemi. Novi odgovori, novi prijedlozi i moguća rješenja događat će se u iskrenom, savjesnom, marljivom, jasnom i brižnom promišljanju. Brojne zapreke, kušnje i poteškoće za djelatnu i učinkovitu katehezu postat će nepresušno vrelo novih mogućnosti, poticaja i izazova ukoliko se bude težilo cjelovitoj i dubinskoj jasnoći bez popuštanja površnosti, formalnosti, uhodanom i naučenom. Dobro osmišljena i jasno planirana kateheza pomoći će u formiranju dobre i poticajne mistagogije unutar župnih zajednica. Nakon svekolikog truda i suradnje oko zajedničkog dobra i poslanja ne bi smjela izostati mistagogija u jasnoći i bremenitosti ovoga pojma i zadaće.

Kateheza koja prati dovršetak primanja sakramenata kršćanske inicijacije svakako uključuje mistagogiju kao svojevrsnu okosnicu, put, težište i usmjerenje. U neposrednoj pripremi današnjih krizmanika ovaj pojam nikako ne bi smio ostati nepoznat, neprepoznat, zanemaren i isključen od daljnjih refleksija i aktualizacije. Već inicijalno upoznavanje pojma mistagogije uključuje širinu raznolikih definicija, naglasaka i pristupa. Složenost i dubina teme biva makar naslućena po povijesti tumačenja i življenja ovog pojma u određenom kontekstu crkvene povijesti. Za bolje uočavanje i razumijevanje pojma mistagogije bit će potrebno susresti se sa spomenutim različitim gledištima. Bit će potrebno uočiti povijesni razvoj, posebno prva stoljeća kršćanstva koja uvelike određuju i nadahnjuju i današnje razumijevanje i primjenu mistagogije u konkretnim liturgijskim, pastoralnim i katehetskim mogućnostima i kontekstu.

1.2.Središnji pojmovi

Nakon upoznavanja pastoralno-katehetske problematike vezane uz katehetsko-inicijacijski proces, primanje sakramenta potvrde i mistagogiju adolescenata, slijedi upoznavanje središnjih pojmova koje uključuje ova radnja.

Središnje okosnice pojašnjavanja i promišljanja čine tri poglavlja: mistagogija, župna kateheza i adolescenti. Svaki od spomenutih pojmova zasebno se promišlja u bitnim značajkama kao i u suodnosima relevantnima za daljnje promišljanje i istraživanje.

1.2.1. Mistagogija

Pojam „mistagogija“ kao jedan od središnjih i temeljnih pojmova u ovome radu reflektira se u daljnjem slijedu teksta na nekoliko načina. Prvo se stvarnost mistagogije želi pojasniti etimološki, potom se navode novozavjetna svjedočanstva. Slijedi govor o mistagogiji u vrijeme patristike. Nakon toga se analiziraju promišljanja u srednjovjekovnoj teološkoj misli i kod suvremenih teologa o ovoj temi. Na koncu se na sažet način donose značajne misli crkvenih i katehetskih dokumenata o mistagogiji.

1.2.1.1.Pojam mistagogije

Tumačenje pojma mistagogije nije bilo jednako i jednoznačno kako tijekom povijesti tako i danas. Prisutne su svojevrsne razlike i specifičnosti u tumačenju i razumijevanju izraza. Pored izvjesnih razlika mogu se ustvrditi neke temeljne značajke i karakteristike izraza.

Riječ „mistagogija“ potječe od grčkog glagola „mueō“, koji se uvijek koristi u sakralnom kontekstu, te znači „poučiti o doktrini“ i prema tome „uvesti u misterij“. Mistagogija je na taj način uvijek usko vezana uz grčke riječi „mystērion“, „mystikos“ i „mystes“[13]. Ključan je glagol „myein“ koji obično prevodimo „ustoličiti“, „uvesti“, „uputiti“, ali i „zatvoriti oči“, „zatvoriti uši“, „zatvoriti usta“. Ovdje biva prisutna izvedenica „mysterion“ koju tumačimo

[13] Usp. Enrico MAZZA, *Mystagogy. A Theology of Liturgy in the Patristic Age*, New York, 1989., 1.

izrazom „otajstvo“ i glagol „agein“ što znači „voditi“, „upravljati“. Mistagogiju na taj način prevodimo kao „pratnja u otajstvo“, kao „pratnju prema otajstvu“[14].

U mistagogiji se događa susret čovjeka koji je posvećen i posvetitelja (mistagoga) koji usmjerava na otajstvo koje se otkriva. Riječ je o dinamičnom odnosu, o razvoju, o postupku koji se događa, koji zahvaća. Mistagogija se najčešće odvija u okviru obreda inicijacije, u kontekstu liturgije, žrtve, obrednih postupaka i riječi.

Pojam mistagogije nije nova riječ, novi pojam odnosno neka nova sintagma. Ne radi se o neologizmu, jer je riječ veoma stara. Spomenuti pojam potječe još od antičkih misterijskih kultova, gdje je to bio pojam za posvetu odabranih u svete misterije dotične religije. Razlika između kršćanski shvaćene mistagogije i misterijskih kultova nalazi se prvotno u tome što je u kršćanstvu mistagog samo Bog, a čovjek je posvećen samo na temelju milosti Božje. Čovjek nema nikakve magijske moći, već sva vrijednost mistagoškog događanja dolazi po milosti Svevišnjeg. U tim okvirima biva prevladana stara, oštra i konačna podjela između materijalnog i duhovnog, spoznatljivog i nedohvatljivog, između ljudskog i božanskog. Premda je izraz „mistagogija“ nastao u ondašnjem vremenu filozofsko-spekulativnih stremljenja i međureligijskih interakcija, u svojoj biti je sačuvao kršćansku – kristovsku specifičnost i prepoznatljivost.

Razlikovanje unutar ovoga pojma prisutno je i u samom kršćanstvu. S vremenom su se mijenjali naglasci i težišta oko razumijevanja pojma, a različitost pristupa može se uočiti i unutar istog razdoblja. Na taj način, u doba grčkih Otaca, mistagogija ima nekoliko značenja. Jedno od njih je bilo vršenje svetog čina i posebno slavlja sakramenata inicijacije, dok je drugo bilo usmeno ili pismeno tumačenje otajstva (misterija) slavljenog u liturgiji[15].

Uz obredno događanje i tumačenje otajstva uz pojam mistagogije ulazi i tumačenje figura sadržanih u Starom zavjetu i ostvarenih (ispunjenih) u Novom zavjetu, kao i eshatološke stvarnosti proglašene preko Crkve.

Mistagogija je jedan od mnogih načina preko kojih propovjednik prilagođava svoj govor slušateljstvu koje još nije pripravno na dublje razumijevanje misterija i traži živ(otan) način

[14] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Mystagogisches Lernen. Zu einer Perspektive religiöser Bildung*, Würzburg, 2006., 7-8.

[15] U kršćanskoj terminologiji obično se koristi riječ „otajstvo“ za „misterij“. Osim riječi „otajstvo“ ponegdje se koristi riječ „tajna“. Katkad se ove riječi rabe kao sinonimi, ali izvjesne razlike ipak postoje. Dok se riječ „tajna“ više odnosi na ljudskom umu nedostupnu istinu, riječ „otajstvo“ označuje božansku zbilju koja se u i po nama želi dogoditi. Pojam otajstva na taj je način srodniji grčkoj riječi „misterij“ koja uključuje glagol „biti“ i ima egzistencijalno-događajni, a ne samo spoznatljivo-umstveni karakter. Usp. Bonaventura DUDA, Kratak pogled u misterij Krista i povijest spasenja, u: *Bogoslovska smotra* 50 (1980.) 1, 10-22., ovdje 13.

upućivanja bez mnogo teoloških sadržaja koji bi mogli nepotrebno opteretiti slušatelje[16]. Ovdje važnu ulogu ima opis biblijskih figura te narativna metoda. Mistagogija također upućuje na potrebu simbola u govoru o duhovnoj zbilji. Time se otvara prostor za božanske i duhovne stvarnosti, u sebi neopisive.

Odnos prema sakramentima od posebne je važnosti. Uvođenje u dar primljenih otajstava za cilj ima poticanje osobnog prihvaćanja primljenog dara u sakramentima[17]. Mistagogiju koju kao svjedočanstvo i praksu susrećemo u svim davnim kršćanskim Crkvama označavala je vrhunac formacije novih kršćana, a uključivala je jedinstvo metode, strukture i sadržaja. Kao takva mistagogija je tumačenje ponajprije sakramentalnih znakova i obreda, te praktično uvođenje u njihovo proživljavanje[18]. Mistagogija se odvijala u više sastavnica (etapa) od kojih su tri najznačajnije. Prvu sastavnicu čini vrednovanje znakova izraženih kretanjima i riječima što su ih novokršteni upravo iskusili. Druga sastavnica se odnosi na interpretaciju obreda u svjetlu Svetog pisma i povijesti spasenja. Treća sastavnica uključuje usmjerenost prema kršćanstvu i crkvenog angažmanu čime će novokršteni potvrditi novi život u Kristu[19]. Mistagoška kateheza je pomoć kršćanima u produbljivanju obreda i otajstva. Mistagogija se, u najkraćim crtama, sastoji u življenju kršćanske vjere i u hodu u vjeri sa zajednicom vjernika[20].

Neovisno o tome je li mistagogija usmjerena novokrštenicima, vjernicima koji su primili sakramente kršćanske inicijacije ili je riječ o daljnjem produbljivanju vjere u raznolikosti životnih okolnosti, mistagogija svoja uporišta crpi ponajprije u Svetome pismu, u Novom zavjetu, u praksi Krista i rane Crkve.

1.2.1.2.Novozavjetna svjedočanstva

Promišljajući pojam i značenje mistagogije u okviru Svetoga pisma jasno se uočava središnjost Krista, njegova života, poruke i nastupa. Isus živi kao mistik, mistik koji svjedoči, koji vodi prema otajstvu vjere, koji uvodi i otvara put spasenjskoj zbilji, koja dolazi kao milosni dar. Isus je mistagog koji vodi k jedinstvu i zajedništvu s Bogom.

U Novom zavjetu kršćanska mistika i mistagoška dimenzija biva najviše izražena kod apostola Ivana i Pavla. Ostali evanđelisti također govor o duhovno-iskustvenoj dimenziji vjere

[16] Usp. Enrico MAZZA, *Mystagogy. A Theology of Liturgy in the Patristic Age*, 2-3.
[17] Usp. Ružica RAZUM, Katehetski inicijacijski itinerarij, u: *Nav. dj*., 629.
[18] Usp. Marko BABIĆ, Mistagogija ili liturgijska kateheza, u: *Služba Božja* 55 (2015), br. 1, 104-112, ovdje 105.
[19] Usp. *Isto*, 106.
[20] Usp. Anton PERANIĆ, O kršćanskoj inicijaciji kao procesu postajanja kršćaninom, u: *Kateheza* 28 (2006) 2, 196-199, ovdje 197.

svatko na svoj način. Novozavjetna svjedočanstva promišljamo u dva dijela. Prvi se odnosi na tekstove evanđelja u čijemu je središtu Krist i njegov nastup i govor, a u drugome dijelu istražujemo poslanice i tekstove sv. Pavla apostola.

1.2.1.2.1. Tekstovi evanđelja

Osvrnemo li se na tekstove evanđelja, Isus je ponajprije živio svoja mistična (pra)iskustva. Iz duboke i neizmjerne povezanosti s nebeskim Ocem, usmjeravao je svoje učenike prema Bogu Ocu, prema toj neizrecivoj povezanosti i blizini.

Mistagogija se događa na temelju iskustva, na temelju onoga što se živi. Poznato je da evanđelja nisu povijesna izvješća, već su posebno iskustvo svjedokinja i svjedoka Isusa, obilježena uskrslim i sada živim Kristom. Kada se u tekstovima govori o Isusu kao Kristu, Božjem Sinu, Sinu čovječjem ili Sinu Svevišnjeg, tada je to plod iskustva, po kojima su apostoli u Isusu, njegovim riječima i djelima osobno susreli Boga[21]. Mistični „On" može praštati grijehe (usp. Mk 2,5-7).

Uskrsna dimenzija vjere i iskustva čini okosnicu mističnih tekstova. Središte uskrsnih iskustava čini to da se kroz ta iskustva može uvoditi u božansko iskustvo Isusa. Uz uskrsna iskustva usko su vezana krsna iskustva. U opisu krštenja na rijeci Jordanu nailazimo na dvostruki uvod u otajstvenu stvarnost simboliziran kroz vodu i zemlju, te nebo kao mjesto božanskog[22]. Unutar tog mističnog događaja oslobađa se božanska stvarnost kao „Duh" u obliku golubice. Golubica simbolizira ljubav i mir. Duh povezuje nebo i zemlju, te postaje pravo Isusovo određenje. Scena preobraženja nastavlja i dovršava događaj krštenja.

Mnogi evanđeoski tekstovi puni su simbolike i poruke koja uključuje mistiku i mistagogiju. Dovoljno je evocirati neka ključna mjesta u evanđeljima: voda koju Krist daje (usp. Iv 4,14), rijeke žive vode (usp. Iv 7,38), Krist kao trs (usp. Iv 15,5), preobražaj na gori (usp. Mk 9,2-7), jedinstvo Isusovo s Bogom – Isusov oproštajni govor (usp. Iv 14,9-12), sjeme koje samo niče i raste (usp. Mk 4,26-27), zakopano blago (usp. Mt 13,44-46), preobrazba za molitve (usp. Lk 9,28-29), ribari postaju ribari ljudi (usp. Mk 1,16-18), Isus koji ozdravlja, istjeruje demone (usp. Lk 11,20), zajedništvo stola sa svima – i s farizejima i s prozvanim grješnicima (usp. Mk 2,15-17).

[21] Usp. Helmut JASCHKE, Jesus der Mystiker, u: Peter LENGSFELD (Hg.): *Mystik – Spiritualität der Zukunft. Erfahrung des Ewigen*, Freiburg – Basel – Wien, 2005., 53-75., ovdje 56-57.
[22] Usp. *Isto*, 59.

Mistična iskustvo i djelovanje Gospodnje nerijetko se vezuje uz molitvu. Isus najčešće moli u osami. Molitva i mistična iskustvo usko su povezana. Za takvu, osobnu i proživljenu molitvu traži se povremeno povlačenje od naših aktivnosti, traži se mir i tišina. Na temelju životne molitve i dijaloga s Ocem nebeskim dolazi snaga koja ozdravlja i mijenja.

Isus kao mistik ne želi svoja iskustva samo za sebe zadržati, već nastoji ljudima pokazati, što su ona u stvarnosti i što ih uzrokuje[23]. Isus kao mistagog vodi prema bitnome. Zajedničko je mnogim susretima s Isusom da se prihvati nova razina svijesti koja se želi postići. Jasno je naglašeno kako je zajedništvo s Bogom otvoreno svim ljudima. Svima je po Kristu otvoren pristup kraljevstvu Božjemu. Sve se na simboličan način događa u zajedništvu stola, u neograničenom praštanju i beskrajnoj ljubavi. Pogled ljubavi sve mijenja i uspostavlja komunikaciju. Prisutna je svijest o dostojanstvu djece Božje.

Za evanđelista Mateja jasno je kako Isus želi po svojem nauku uvesti u iskustvo Boga kao Oca. U središtu Govora na gori je molitva Očenaš, iskustvo Boga kao Oca, molitva u kojoj se vjernici mogu obraćati Ocu kao kćeri i sinovi Božji. Prema evanđelistu Luki Krist dolazi kao božanski putnik, koji s neba silazi, kako bi s nama putovao i podsjetio na našu božansku bit[24]. Punina božanskog sjaja zasjala je na uskrslom Kristu. Iskustvo uskrsnuća vodi također novom iskustvu nas samih. Po iskustvu uskrslog Krista dolazimo u dodir s našom najdubljom biti, s Kristom u nama. Mistika kod Luke nije samo iskustvo Boga, već je i iskustvo nas samih.

Ivan apostol opisuje mističnu dimenziju vjere kroz dva temeljna pojma. Prvi pojam se odnosi na glagol „gledati“, a drugi uz glagol „ostati“. Ivan evanđelist, prvi učenik, slikovito rečeno išao je u školu „gledanja“. Apostoli su pozorno, prodorno, životno uprli pogled prema Isusu, opazili su Gospodina (grčki „horan“ i „blepein“). Još se intenzivnije „gledanje“ događa kod „motrenja“, „promatranja“ (grč. „theorein“)[25]. Riječ je o mističnom gledanju otajstva ljudskog bića gdje je Krist preuzeo ljudsku narav. Vjera je duboko gledanje, motrenje. U motrenju vidi se, naslućuje se Bog. Kroz ljepotu stvaranja i kroz ljudsko lice zrcali se apsolutna ljepota Božja.

Kroz sliku stanovanja Boga u čovjeku (usp. Iv 14,23) naznačuje se značenje kvalitete odnosa između Krista i Oca, te između Krista i njegovih učenika. Riječi koje se ponavljaju – „stanovanje“ (grč. „mone“) i „ostati“ (grč. „menein“) u slici trsa i loze upozoravaju na životnu povezanost vjernika u Kristu i njegovoj ljubavi. Iskustvo zajedništva i povezanosti Isusovih

[23] Usp. *Isto*, 67.
[24] Usp. Anselm GRÜN: *Mystik. Den inneren Raum entdecken*, Freiburg – Basel – Wien, [2]2010., 26-27.
[25] Usp. *Isto*, 28.

učenika postat će uvjerljivo svjedočanstvo za jedinstvo Oca i Sina, te jedinstva odnosa Boga i ljudi (usp. Iv 17,21-23).

Govor o mistagogiji neizravno se pojavljuje kroz životan odnos uvođenja Isusovih učenika u blizinu Božju. Isus se od vječnog Oca nastanio među ljudima, utjelovio se, kako bi sve ljudsko uzeo i unio u božansku zbilju. Od vjernika se očekuje hrabrost i smionost za spuštanje u beskraj ljudske duše i nutrine, da bi se ondje moglo prodrijeti i iskusiti Duh Božji i ljubav Božja[26]. Kroz Ivanovo evanđelje i druga novozavjetna mjesta nazire se duboka čežnja ljudi za prosvjetljenjem, promjenom – preobrazbom i sjedinjenjem s Bogom. Pavao apostol u svojim će poslanicama nastaviti razvijati pojam čovjekove nutrine, te otvorenosti za milost novog života u Duhu.

1.2.1.2.2. Teologija sv. Pavla

Duhovna iskustva i uvođenje u ista kod sv. Pavla apostola vezano je uz djelovanje Duha Svetoga. Duh je onaj koji proniče dubine Božje (usp. 1 Kor 2,9-10). Kršćanima se dubine Božje očituju po Duhu. Nije moguće spoznati Božju bit osim po Duhu Svetome. Po njemu možemo razumjeti što nam je darovao Bog (usp. 1 Kor 2,11-12).

Duh očituje, otkriva kršćanima potpuno novu dimenziju beskrajne spoznaje Boga, koja nadilazi sva ljudska i ovosvjetska umovanja[27]. Otvaranje beskrajnoj spoznaji Boga nije odreknuće od svijeta, nego je njegovo potvrđivanje. Potrebno je da se dogodi prijelaz u „novo stvorenje“ (usp. 2 Kor 5,7). Pavao svoj pogled usmjeruje na Duhom nošenu promjenu čovjeka u njegovim egzistencijalnim dubinama. Nutarnja promjena čovjeka otvara kršćanina za život po Duhu, za život u Bogu. Ovaj preokret oslobađa od formalističkog odnosa prema Zakonu, kao i od grijeha i smrti. Od središnje je važnosti da se dogodi spomenuta preobrazba, promjena, obraćenje čovjekovo. Blizina Božja nadovezuje se uz postupnu i životnu promjenu čovjeka: „A svi mi, koji otkrivenim licem odražavamo slavu Gospodnju, po Duhu se Gospodnjem preobražavamo u istu sliku – iz slave u slavu“ (2 Kor 3,18). Početak ali i središnje mjesto zaokreta prema Gospodinu i otvaranja Duhu čini krštenje. Po krštenju se događa otajstvena preobrazba čovjeka, koja je od središnjeg značenja (usp. 1 Kor 15,51).

[26] Usp. *Isto*, 29.

[27] Usp. Eckard WOLZ-GOTTWALD, Wegweisung für ein Leben aus dem Geist. Zu den Ursprüngen christlicher Spiritualität bei Paulus, u: Peter LENGSFELD (Hg.): *Mystik – Spiritualität der Zukunft. Erfrahrung des Ewigen*, Freiburg – Basel – Wien, 2005., 84-93., ovdje 85.

Duh u čovjeku koji raste u novoj kvaliteti života prosvjetljuje istog čovjeka, pomaže mu razumjeti Boga. Duh Božji je Bog sam koji djeluje u vjernicima. Na temelju novog života djece Božje događa se „sudjelovanje“ (grč. „koinonia“)[28]. Pavlova formulacija „u Kristu biti“ pojavljuje se u njegovim spisima ukupno 80 puta. Kršćani imaju udio u njegovu životu, žive u njemu, stanuju u njemu i on u njima. To obnavlja i mijenja pojedince i zajednicu.

Pavao skicira teologiju u kojoj ne samo riječi i djela, već i samo tjelesno postojanje kršćana je obuhvaćeno i nošeno Duhom Svetim. Misli se pri tome na tijelo kršćanske zajednice. Unutar tijela Kristova – Crkve djeluju karizme, darovi Duha za služenje zajednici. Svi su nositelji jednog te istog Duha, a ipak su raznoliki darovi Duha, tako da Duh dijeli svakom pojedincu njegov posebni dar (usp. 1 Kor 12,11-26).

Osim govora o duhovnom života kršćana kod Pavla susrećemo duhovno tumačenje Zakona, na alegorijski način. Uobičajenu riječ koju Pavao koristi za svezu između dva značenja jest grčka riječ „typos“, uz sinonime figure, simbola, prefiguracije (usp. Rim 5,14; 1 Kor 10,4)[29]. Kada sv. Pavao promišlja Stari zavjet u svjetlu Kristovu, vidi u skrivenom misterij (usp. Rim 16,25; 1 Kor 2,1) koje samo životvorni Duh može objaviti (usp. 2 Kor 3,6). Pavlove i Ivanove figure početak su mistagoške interpretacije liturgijskog slavlja.

Konačno, govoreći o spisima sv. Pavla treba naglasiti da uz mnoge teološke refleksije, usporedbe i iscrpne razrade teme, Apostol ima prije svega u vidu važnost osobnog i svjedočkog upućivanja u otajstva vjere i otajstva života. Njegovi spisi ostavljaju dojam postupnog, slikovitog, bliskog i proživljenog iskustva vjere koje se kroz Predaju i Pismo želi usaditi u nutrinu sadašnje i buduće slušatelje riječi Božje. U Pavlovim spisima naziru se mnogi katehetski sadržaji, iscrpna, marljiva i životna propovijed putujućeg propovjednika i svjedoka Krista uskrslog. Svetom je Pavlu značajno djelovati na duhovni razvoj pojedinca, njegovu nutarnju preobrazbu i promjenu života. Još više stalo mu je do izgradnje zajednice po daru sakramenata, po daru vjere i Duha Svetoga.

Mistagoška dimenzija novozavjetnih spisa očituje se, prije svega, u tome što Novi zavjet nije prvotno učenje o Isusu Kristu, nego je upućivanje u iskustvo Isusa Krista i po njemu u iskustvo Božje[30]. Duhovnu i mističnu poruku Pisma, posebno Starog zavjeta, nastavit će intenzivno promišljati i pisati u nekoliko sljedećih stoljeća crkveni oci.

[28] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.,* 31.
[29] Usp. Enrico MAZZA, *Nav. dj.,* 9-10.
[30] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.*, 32.

1.2.1.3.Mistagogija u doba crkvenih otaca

Pojam mistagogije svoj najintenzivniji razvoj u teorijskom i još više u praktičnom vidu imao je upravo u doba patristike, u doba crkvenih otaca. Riječ je ponajviše o razdoblju između 3. i 4. stoljeća. Sakramenti su imali značajnu ulogu već u navještaju. Propovijedi i kateheze s jedne strane pripremaju za primanje sakramenata, a s druge strane ih tumače. Sakramenti su u staroj Crkvi mjesto bogospoznaje pa ih obično zovemo „locus theologicus".

Tumačenja tijekom katekumenata i pripreme za sakramente su se obično zvala katehezom, a kateheze kojom se tumačila krsna liturgija zvala se mistagoškom katehezom. Pri tome se razlikovalo iskustvo koje se tumači i tumačenje koje vodi tome iskustvu. U oba slučaja ide se doživljaju misterija odnosno otajstva, koje vodi iskustvu i o čemu odjekuju sve dimenzije života[31].

Mistagoške kateheze smjerale su tome da protumače neofitima, nedavno krštenima, značenje i narav liturgijskih čina u kojima su sudjelovali, a to su krštenje i euharistija. Analiza tekstova Ivana Krizostoma i Ćirila Jeruzalemskog pokazuje da je mistagogija put teologiziranja koji su ovi oci na kraju 4. st. dodali uputama vezanima uz sakramente inicijacije.

Karakteristična tema sakramentalne teologije, time i mistagogije, jesu kontrasti između „onoga što se vidi" i „onoga što se ne vidi". Pri tome, treba spomenuti, kako mistagoška metoda sama po sebi dopušta vjeri autora mistagoških tumačenja da se izrazi slobodno te time doprinosi duhovnosti i čuvanju liturgijskog čina[32].

Jedna od glavnih aktivnosti mistagogije bila je služiti se Pismom, posebno Starim zavjetom, kako bi se Pisma primijenila na otajstva koja se slave. Korištene su različite metode. Primjerice, Aleksandrijska škola više se služila alegorijom, dok je kod Antiohijske škole do izražaja dolazilo doslovno, književno-povijesno značenje biblijskog teksta. Pri tome su obje škole prakticirale tipološku metodu. Po ovome hermeneutskom pristupu drevni događaji govore današnjima jer imaju ispunjenje u Kristu. Razlikujući alegoriju od tipologije, nazire se važna razdjelnica. Dok se alegorija odnosi na značenje teksta, tipologija se odnosi na ispunjenje događaja. Dok se tipologija događa u vremenskom odnosu povijesti spasenja, na način da najavljuje eshatološku budućnost ili funkcionira na komemorativni način tako da pokazuje kako je u povijesti bilo ispunjeno, alegorija ne pridaje pozornost na stvarne odnose između susljednih faza božanske ekonomije[33].

[31] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.,* 21.
[32] Enrico MAZZA, *Nav. dj.,* 5.
[33] Usp. *Isto*, 11-12.

U aleksandrijskoj hermeneutičkoj školi, počevši s Klementom i Origenom Aleksandrijskim javljale su se težnje za prenesenim – duhovnim značenjem biblijskog teksta. Origen Aleksandrijski služi se analogijom s trostrukom ljudskom naravi: tjelesno ili doslovno značenje; duševno ili moralno (etičko) značenje; duhovno ili alegorijsko-mističko značenje, koje je najvažnije i dostupno samo najzrelijim tumačima. U tome smislu, trebalo je ukloniti povijesnu ljusku, da bi se došlo do alegorijske – duhovne srži. Nasuprot tome, antiohijska je hermeneutika, vezana uz Teodora Mopsuestijskog i Ivana Zlatoustog, težila je uočiti uporišta koja su nadahnjivala biblijske pisce u nastajanju tekstova i što vjernijem služenju svetopisamskih tvrdnji i riječi[34].

Pitamo li, zašto su tijekom povijesti nestale mistagoške kateheze i komentari iz praktične uporabe u Crkvi, čini se da je jedan od važnih razloga pretjerana uporaba alegorije u srednjovjekovnom životu i pobožna literatura.

U daljnjem slijedu teksta dolaze sažeti prikazi mistagogije kod crkvenih otaca. Navedeni su crkveni oci s Istoka kao što su Ivan Krizostom, Grgur Nazijanski, Grgur Niški, kao i crkveni oci sa Zapada, među kojima su Grgur Veliki, Augustin i Ambrozije.

1.2.1.3.1. Ambrozije Milanski

Mistagoške kateheze Ambrozija Milanskog (337.-397.) smatraju se jednim od najvažnijih izričaja mistagogije u staroj Crkvi. U središtu promišljanja jesu događaj krštenja, pouka i osobno iskustvo mistagoga. Ambrozije je u svojim refleksijama išao za time da krštenici nakon inicijacije budu sposobni razumjeti otajstvo krštenja.

Mistagog propovijeda odnosno svjedoči kao onaj koji je sam osobno zahvaćen događajem[35]. Pravi uvid imaju samo oni koji su sakramente osobno iskusili odnosno doživjeli. Pojedinac koji je doživio sakramentalnu milost, sada u svjetlu Pisma i razuma promišlja i na taj način opet pristupa iskustvu. Svrha mistagoških kateheza je bila u tome da se učini razumljivim istinski, duboki i životni smisao događanja, i nakon što su pojedinci otajstvo već osobno iskusili. Obredi se mogu ozbiljno shvatiti samo onda kada se (ako se) dožive. U tome je trenutku takvo tumačenje smisleno. „Tko primi sakramente, biva ispunjen s 'lux mysteriorum' i dobiva udio u Bogu“[36].

[34] Usp. Richard M. DAVIDSON, Tumačenje Biblije, u: *Biblijski pogledi*, 8 (1-2), 2000., 67-114., ovdje 101.
[35] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.,* 22-23.
[36] *Isto*, 24.

U razvoju vjere pojedinca veliko značenje predstavlja poznavanje Svetog pisma. Prema Ambroziju razvoj vjere povezan je s razvojem višedimenzionalnog razumijevanja Pisma[37]. Čovjek duhovnu prisutnost Božju uči opažati u svim tjelesnim, mentalnim i duševnim procesima. Ambrozije koncipira tri područja razumijevanja Pisma. Razlikuje težište u skladu s prirodom („sensus naturalis"), moralno („sensus moralis") i mistično („sensus mysticus").

S obzirom na liturgijsko-obrednu razinu Ambrozije utemeljuje nužnost „discipline arkani" u okviru mistagoške dinamike kršćanskog života. Strogi je pobornik ove discipline. Spomenuta disciplina brani sakramente, povezuje obredne tekstove i njihovo tumačenje. Razumijevanje duhovnih događanja odnosi se prvotno na sakramente same – ne djeluje svećenik, nego Bog. Bila bi svojevrsna izdaja ako bi se pričalo o nečemu što nije primljeno. Ključna je dvojaka dimenzija sakramenata: jasno-vidljiva i nevidljivo-duhovna, gdje se nalazi granica između vjere i nevjere.

Od biblijskih tekstova u središtu pozornosti nalazi se tekst Pjesme nad pjesmama. Njegovo tumačenje nosi liturgijsko i mistagoško značenje. Četiri su stupnja odnosa duše i Krista. Već na prvome stupnju „uvođenja" duša ide Kristu kao istinskom mistagogu čovjeka, te čovjek slijedi Krista. Onaj tko je ozbiljno upoznao Krista, može raspiriti čežnju. Koristeći sliku Platonove parabole pećine, Ambrozije govori o nejasnoj (sjenovitoj) spoznaji stvarnosti kod duše u ovom stupnju razvoja. U prvoj fazi uvođenja duša još opaža sjene (usp. Pj 2,17).

Potrebno je da se dogodi metaforičko rođenje Krista u duši pojedinca. Bez rođenja Boga u dušama ostaje rođenje u Betlehemu uzaludno. Kod Ambrozija se nalazi snažna dimenzija Utjelovljenja. Sve se događa po Duhu. Bez duhovne preobrazbe čovjek ne može spoznati Boga.

Drugi stupanj odnosa između Krista i duše naglašava potrebu da se Krista duhovno opaža. U okviru metafore zaručnice (duše) i Zaručnika (Krista) iz Pjesme nad pjesmama Ambrozije opisuje čežnju (žudnju) zaručnice za mnogim poljupcima riječi. Poljubac riječi označava svjetlo svijetle spoznaje[38]. Čovjek se prepušta prolasku božanskog Duha i božanske spoznaje. Spoznaja, emocije i djelovanje postaju autonomne od tijela, sve su više vezane uz Duh Kristov. Ambrozije kao mistagog argumentira slično kao novozavjetni Krist u usporedbi o različitim poljima (usp. Mk 4,1-9). Ljudi u svojoj slobodi različito reagiraju pri susretu s Logosom. Netko se daje oduševiti i od Logosa preobraziti. Cilj razvojnog procesa je suobličiti se s Kristom.

[37] Usp. Sabine BOBERT: *Jesus-Gebet und neue Mystik. Grundlagen einer christlichen Mystagogik*, Kiel, 2010., 246.
[38] Usp. *Isto*, 254.

Tijekom trećeg stupnja odnosa Krista i ljudske duše dolazi do naprednog sjedinjenja s Kristom u razvijenoj ljubavi u svijesti, osjećaju i volji. Sve biva Kristovom ljubavlju prožeto. Ambrozije govori o opojnom (zanosnom) kaležu, te prema Ps 22,5 razlikuje tri uzroka „opijenosti" Duhom: duhovna opijenost euharistijskim kaležom, duhovna opijenost po susretu s Kristom u Svetom pismu, te duhovna opijenost kao posljedica izravnog ulijevanja Duha Svetoga[39].

Na četvrtom stupnju osoba napokon biva probuđena iako je u srcu bila budna, kako bi čula zvuk kucanja (usp. Pj 5,2). Najviši stupanj sjedinjenja naziva Ambrozije „svadba Kristova". Već se euharistija u okvirima obreda inicijacije shvaćala kao eshatološko sudjelovanje u svadbenom jelu s Kristom, u kojemu se duša sjedinjuje s Gospodinom.

U svome kazivanju i uspoređivanju Ambrozije koristi figure i argumentira na temelju tipologije[40]. U neprolaznoj vrijednosti Starog zavjeta prepoznaje proročanstvo ili figuru. Čitanje nije prilagodilo starozavjetni tekst, nego mu je dalo puno (istinito, vjerno) i odgovarajuće, vlastito značenje. Tipološka metoda kod Ambrozija ide za time da se uspostavi veza između riječi i sakramenata, između Pisma i slavlja, između vjere (koja raste) i obreda. Mistagogija je u tome smislu inicijacija, put liturgijskog slavlja, te ulazak u očuvana otajstva koja su se odigrala u povijesti. Mistagogija je put (djelatnost, način) koji čini (oblikuje) teologiju[41].

Uporaba slika i primjera iz praktičnog života postaje put govora o vjeri i otajstvu. Obraćajući se novokrštenicima, Ambrozije upućuje na svoj osebujan način: „Pomazan si kao Kristov atlet – kao onaj koji će vojevati boj ovoga svijeta. Ispovjedio si bitku svoga rata. Tko se bori, ima u nešto nadu. Gdje je, naime, okršaj tu je i vijenac (1 Kor 9,24-25)"[42]. Znakovna dimenzija poticanja vjere nadovezuje se na Apostola: „za nevjerne su znaci, a za vjerne vjera" (usp. 1 Kor 14,22). Tvarno je po znaku, a duhovno po otajstvu[43].

Elementi uzeti iz prirode postaju sredstvo mistagoškog govora: „Oponašaj onu ribu koja je, doduše, primila neznatniju milost, ali za te treba da je čudo. I u moru je i povrh valova. U moru je i nad valovima pliva. Na moru bjesni oluja, sijevaju munje, ali riba pliva. Ne tone jer se navikla plivati. I za te je, dakle, ovaj svijet more. Posjeduje razne tijekove, veliko valovlje i opasna nevremena. I ti budi riba da te ne potopi val svijeta"[44].

---

[39] Usp. *Isto*, 260.
[40] Usp. Enrico MAZZA, *Nav. dj.*, 43-44.
[41] Usp. *Isto*, 6.
[42] AMBROZIJE MILANSKI, *Otajstva i tajne*, Makarska, 1986., 152.
[43] Usp. *Isto*, 163.
[44] *Isto*, 168.

Prolazeći kroz vremenitu i slikovitu zbilju vjernici trebaju promatrati očima nutrine: „Promotri i ti oči svoga srca! Tjelesnim si očima gledao tvarne zbilje, ali otajstveno još nisi mogao vidjeti očima srca... Pošao si, oprao se, pristupio oltaru. Počeo si vidjeti što ranije nisi vidio. Oči su se tvoje rastvorile po Gospodnjem zdencu i propovijedi Gospodnje muke. Ti koji si očito, ranije bio u srcu slijep, stao si motriti svjetlo otajstva... Mislimo na krstionicu gdje je procvjetao Aronov štap. I ti si bio suh, ali si opet procvao u tekućici zdenca. Osušio si se grijesima..., ali si već počeo donositi rod. Zasađen si uz 'tijek voda' (Ps 1,3)“[45].

Čovjek će se prema riječima svetog Ambrozija opravdati milošću. Riječ je o milosti Isusa Krista koja nam dariva svoga Duha. Duh Sveti je norma kršćanskog života, dok je nazočnost Duha Svetoga nova norma pravednosti[46].

Odnos između tvarnog i duhovnog vrednuje se u različitim situacijama bliskima iskustvu vjernika i motritelja stvarnosti: „Stoga, dakle, ne vjeruj isključivo svojim tjelesnim očima. Još se bolje vidi što se ne vidi jer je jedno vremenito, a drugo vječno. Bolje se zamjećuje što se ne obuhvaća očima, ali se vidi duhom i umom“[47]. Spomenuta zbilja rečena je na kratak i zoran način: „Ako li se onome diviš što je sjena, koliko je tek ono čijoj se i sjeni diviš!“[48].

Osoban i životan odnos prema vjeri očituje se i kroz refleksiju molitve, koja uključuje bliskost i jednostavnost tumačenja: „Neka ... tvoja molitva ne dolazi samo s usana. Sav se duhom saberi, uđi u osamu svoga srca, uđi čitav. Neka te ne vidi rastresena onaj kome se želiš svidjeti. Neka vidi kako moliš iz srca te se udostoji da te usliša jer od srca moliš“[49]. Odnos izvanjskog i nutarnjeg postaje kriterij vjerodostojnosti: „Što usta izgovaraju, neka nutarnji duh ispovijedi. Što u riječi odzvanja, neka srce osjeća“[50].

Pišući o praksi tumačenja otajstva, molitve i duhovnosti, Ambrozije naznačuje mistagošku dimenziju tumačenja po primanju svetih sakramenata: „Sada nam vrijeme nalaže govoriti o tajnama i iznositi sami smisao otajstava. Da smo smatrali da vam ga moramo natuknuti prije krštenja dok još ne bijaste uvedeni, bio bi veći dojam da smo ga izdali nego iznijeli. Svjetlo se tajne, uostalom, bolje ulijeva u one koje im se ne nadaju, nego ako im prethodi bilo kakvo tumačenje“[51]. U ovome kao i u prethodnim iskazima može se nazrijeti fenomen mistagogije, fenomen postupnog uvođenja u otajstva, poštujući narav vjere i primatelja neizrecive zbilje i darovanosti.

---

[45] *Isto*, 171-173.
[46] Usp. Velimir VALJAN, Duh Sveti kao norma života, u: *Bogoslovska smotra*, 59 (1989) 1-2, 67-88., ovdje 76.
[47] AMBROZIJE MILANSKI, *Nav. dj.,* 204.
[48] *Isto*, 216.
[49] *Isto*, 195.
[50] *Isto*, 218.
[51] *Isto*, 200.

1.2.1.3.2. Origen

Put duhovnog života prema Origenu (185.-284.) susret je sa Svetim pismom kroz koji se dohvaća svrha života. Družiti se s Pismom, znači susresti Krista. Origen, pri tome, razlikuje mistično i moralno tumačenje Pisma kao načine kroz koje se sve dublje ulazi u otajstvo Logosa[52].

U prispodobi o blagu na njivi (usp. Mt 13,44) govori o blagu koje valja otkriti i učiniti plodonosnim za vlastiti život. Duša se na taj način može vratiti svojim korijenima, od kojih proizlazi, k Bogu. Mistagogija se kod Origena poistovjećuje s uvođenjem u upućenost i konačno poznavanje Pisma. Uspon duše prema Bogu Origen prepoznaje po Pismu. Spomenuti uspon vezan je uz silazak i *kenosis* Logosa. Cilj puta duše je spoznaja i mistično razmatranje otajstva Kristovih. Sadržaj „više spoznaje" može se opisati kao motrenje, kao izravni kontakt, kao osobni odnos s Kristom, kao usuglašavanje i kao ljubav[53]. U Pjesmi nad pjesmama opisano je uzdizanje duše u kontemplaciji k Bogu.

Origenova mistična spoznaja u istoj je mjeri intelektualna kao što je također emocionalna. Teži se određenoj cjelini, suglasju i jedinstvu osobe, spoznaje, odnosa i susreta. Ova nova spoznaja vodi pobožanstvenjenju duše, tako da ona može napokon postati jedno s Bogom, koje Origen poistovjećuje s odnosom zaljubljenih. To pak ne znači da se napušta razlika između Stvoritelja i stvorenja, čak i kada se jezično gledajući jedva može izraziti.

Mistagogija se kod Origena shvaća kao dinamičan proces, po kojemu čovjek sve više urasta u otajstvo Božje i time biva preobražen. Ovaj je proces pokrenut susretom s Pismom i zahtijeva da čovjek postaje sve više jedno s Bogom.

Origen u svojemu mističnom tumačenju Pjesme nad pjesmama razvija toponime kršćanske mistike koji su sve do visokog srednjovjekovlja ostali središnji opis mističnih doživljaja i stupnjevi razvoja: duhovno vjenčanje, rana od ljubavi, zaručnica dočekana od Boga, rođenje riječi u duši, duhovni odgovori na pitanje smisla, suočenje *vita activa* Marte i *vita contemplativa* Marije, te razvojni stupnjevi *via purgativa* (put čišćenja), *via illuminativa* (put prosvjetljenja) i *via unitiva* (put sjedinjenja)[54]. U svim tim relacijama odlučujući je susret s Isusom Kristom.

Pjesma nad pjesmama govori, prema Origenu, o ljubavnom odnosu Krista i ljudske duše. Cilj ovog odnosa ljubavi jest motrenje Božje – *theoria*. Kroz ovo motrenje čovjek ima

[52] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.*, 39.
[53] Usp. *Isto*, 43.
[54] Usp. Sabine BOBERT, *Nav. dj.*, 247.

udjela u Bogu. Čovjek se pobožanstvenjuje kroz ono što promatra[55]. Trostrukom putu čišćenja, prosvjetljenja i sjedinjenja kroz koje prolazi ljudska duša u svome usponu prema Bogu, odgovaraju tri biblijske knjige: Knjiga izreka, Knjiga propovjednika i Pjesma nad pjesmama. U tumačenju Pjesme nad pjesmama mistika poprima erotičnu i afektivnu dimenziju[56]. U tome smislu Origen govori o ranjenosti od ljubavi, o poljupcu ljubavi po kojemu dolazi riječ Božja puna ljubavi, o duhovnom zagrljaju Boga punog ljubavi.

Ranjenost ljubavlju Božjom živi se, prakticira i svjedoči u praktičnom životu. Intenzivna vjera i duhovnost ne ostaju samo u nutarnjoj pobožnosti i afektivnosti. Origen ističe da duhovan čovjek i druge poučava i rasvjetljuje u duhovnim pitanjima. Duhovna osoba mora svoje bližnje odgajati i poticati na dobro, te u tome biti predvodnik onih koji se odvaže na kreposni oblik života[57].

Put prema duhovnosti i vjeri Origen prepoznaje u gledanju odnosno motrenju otajstva: „Čovjeka na putu prema savršenosti prate izravnija motrenja i zagledanje u božanska otajstva. Ti su događaji doista rijetki, ali mogu nastupiti za vrijeme čitavoga putovanja. Možda su u samim počecima češći iako put završava u trajnome promatranju Božjega bitka. Gledanje je duši veoma korisno. Stanovita je protuteža za iskušenja koja prate dušino uspinjanje. Duši pruža okrepu i snagu da može izdržati u budućim poteškoćama. Gledanje je kao neki napitak što dušu drži budnom i svježom dok prolazi raznim pustinjama svojih neprilika... Gledanje je Božja milost. Ipak ga zavrjeđuju oni koji su čisti s obzirom na djelo i misao. Takvi gotovo neposredno vide Boga u prirodi, vlastitoj duši i Svetome pismu. Tu bez tumača motre Božju nazočnost. Na takvima se ostvaruje tvrdnja da je kršćanin čovjek koji gleda nevidljivo“[58]. Gledanje se odražava na čovjekovo stavove, ponašanje i stanje. Čovjek postaje sretan i ispunjen. U toj darovanosti i milosti potrebno je sačuvati poniznost srca. Uzor vjernicima jest Bogorodica i njezine kreposti vjere, čistoće i poslušnosti.

Govoreći o duhovnim iskustvima, Origen navodi pet duhovnih osjetila, te povezuje sa Svetim pismom. Duhovne „oči“ iščitava u Ps 18,9 i Ef 1,18, „uši“ iz Mt 13,9 i 2 Kor 12,4; „okus“ iz Ps 33,9, „njuh“ u 2 Kor 2,14-15, a „opip“ u 1 Iv 1,1[59]. Svetopisamska riječ pomno čitana i vjernički primana postaje značajan put mistagoškog vođenja i osobnog duhovnog rasta.

[55] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.*, 37.
[56] Usp. *Isto*.
[57] Usp. ORIGEN, *Počela*, Split, 1985., 112.
[58] *Isto.* S time u svezi, treba naglasiti kako Origen opstojnost motrenja veže uz biblijske ulomke: Mt 5,8; Iv 3,3; 11,40; Dj 7,56.
[59] Usp. *Isto*, 115.

Početak mistagoškog puta veže se uz sakrament krštenja. Spasonosno krštenje događa se zajedničkim izgovaranjem imena Oca, Sina i Duha Svetoga, vlašću najuzvišenijeg Trojstva. Veličina krsnog događanja zbiva se u kontekstu Božjeg zajedništva. Od vjernika se traži da „hode u novosti života“ (Rim 6,4). Kada se ukloni stara grešnost, Duh sebi stvara novi narod i obnavlja lice zemlje. Duh Sveti neće boraviti u svima nego u onima čija je „zemlja obnovljena“[60]. Obnovljeni život vjernika otvara prostor da vjerni prime novinu milosti Duha Svetoga.

Djelovanje Oca, Sina i Duha Svetoga neprestano se i na svim razinama savršenstva obnavlja u nama. Ipak jedva da ikada možemo ugledati blaženi život u kome ćemo prebivati. Nikada se ne može dogoditi zasićenost tim dobrom: „Što više nazremo od toga blaženstva, sve više u nama raste i jača čeznuće za njim. Sve to žarče i sa sve to više mogućnosti moramo u sebi posjedovati Oca, Sina i Duha Svetoga“[61].

Duh Sveti poučava i upućuje u onu zbilju koja je neiskaziva, u onu dimenziju koju čovjeku nije dopušteno reći (usp. 2 Kor 12,4) i što se ljudskim govorom ne da naznačiti. Spoznaje neizrecivih otajstva vezana su uz čovjekovu sudioništvo u Božjemu Duhu[62].

Origen smatra da je zakon Duha Svetoga Božji zakon, samo što je shvaćen „duhovno“. Božji zakon, i stari i novi sadrži, i slovo koje ubija i duh koji oživljuje – ovisi o tome kako se uzima. Doslovno, prema slovu, nailazimo na materijalno ispunjavanje ili prema duhovnom značenju, prihvaća složenije zahtjeve što iz njega proizlaze. Prisutan je kontinuitet oba zavjeta, ali s prednošću nutarnjeg nad vanjskim, duha nad slovom[63].

Mistagoška snaga uvođenja koja se događa po Pismu, nošena je milošću Duha. Milosna dimenzija uvođenja u otajstva nazire se u Origenovim mislima i poticajima: „Ali tko sada pomno podigne oči, jasno vidi da 'riječ i propovijed' nisu zavladali mnogima zbog 'sjajnih i mudrih besjeda' već dokazom Duha i Sile (1 Kor 2,4)“[64]. Božanska mudrost očitovat će se „po objavi otajstva koje je prešućeno kroz beskonačna vremena, ali je sada očitovano kroz proročka Pisma i po očitovanju našega Gospodina i Spasitelja Isusa Krista. Njemu neka je slava u svekolike vjekove. Amen“ (Rim 16,25-27). Duh Sveti prosvjetljuje duše svetih službenika istine, u čijemu se svjetlu treba promišljati, otkrivati i živjeti poruka svetopisamskih tekstova i darovane mudrosti.

[60] Usp. *Isto*, 178, te 182-183.
[61] *Isto*, 185.
[62] Usp. *Isto*, 255-256.
[63] Usp. Velimir VALJAN, *Nav. dj.*, 75-76.
[64] ORIGEN, *Počela...*, 360.

1.2.1.3.3. Klement Aleksandrijski

Klement Aleksandrijski (150.-215.) poznat je kao prvi kršćanski pisac koji rabi glagol „mystagogein“ kao posredovanje bogospoznaje. Klement prihvaća teme platonističkog shvaćanja kao što su motrenje Boga, neuhvatljivost božanskog i pobožanstvenjenje. Dvostruki uvjet za prihvaćanje istih jest da duša nije sama po sebi božanska, te da gnoza odnosno spoznaja nije preduvjet spasenja[65]. Ključ otkupljenja nije gnoza, već je vjera, koja je dar Spasitelja. Za Klementa nalaze se u uskom suodnosu spoznaja, vjera i ljubav. Spoznaja počinje od Krista i to vjerom koja uključuje razvoj. Slično ovaj crkveni otac govori i za mistagogiju koja je za njega put odnosno proces.

Proces postajanja kršćaninom jest dinamično događanje, u kojemu se ide za time, da vjernici i naposljetku cijeli svijet sve više urastaju u Boga. Štoviše, Klement razumije sveukupno događanje u vjeri kao mistagogiju odnosno kao put odgoja kroz koji „vjernik postaje sve više otvoren za bogospoznaju“ i prepušta se sve više pronicanju, tako da konačno možemo govoriti o pobožanstvenjenju čovjeka u gore postavljenom smislu[66]. Put k Bogu vezan je uz događaj Isusa Krista, tako da svaki pojedinac, koji kreće na put spoznaje, treba se prepustiti oblikovati sve više od Krista kao pravog Učitelja. Proces spoznaje i rasta u vjeri usmjeren je prema sve većem usuglašavanju s Bogom. Također želi se postići što veća jasnoća pojma ljubavi, preko čišćenja i bistrenja ovog pojma, kako bi se spoznao pravi smisao ove riječi.

Govoreći o misteriju odnosno otajstvu Klement razlikuje dvije riječi „mystikos“ i „mysteria“. Pojam „mysteria“ se odnosi na neizreciva otajstva Božja prema kojima se ide uz pomoć sve dubljeg prodiranja i razumijevanja Svetog pisma. Pojam „mystikos“ se odnosi na otajstveni smisao riječi Biblije ili liturgije[67].

Prema Klementu kršćanska se vjera po spoznaji (uvidu) i razmatranju (motrenju) može produbiti. Razvoju vjere doprinosi duhovna spoznaja Pisma. Ključna mjesta za mistagogiju prepoznaje u rečenicama: „mnogo je zvanih ali malo odabranih“ (Mt 22,14), „ali nemaju svi toga znanja“ (1 Kor 8,7), „ne shvaćaju toga svi nego samo oni kojima je dano“ (Mt 19,11)[68]. Biblijska istina čisti i preobražava ljudsko razmišljanje i karakter. Uzdiže čovjeka na put bogospoznaje. Čišćenje, prosvjetljenje i motrenje događaju se po razmatranju riječi Božje.

[65] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.*, 35-36.
[66] *Isto*, 37.
[67] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.*, 36.
[68] Usp. Sabine BOBERT, *Nav. dj.*, 49-50.

Sveto pismo posjeduje ulogu odgojitelja, mistagoga. Mistagoški govor protkan je slikama i simbolima: „Pismo je svjedok da nas Gospodin naziva djecom. 'Kao što ptica pod svoje krilo prikuplja mlade' (Mt 23,37), tako smo i mi Gospodnji mladi. Mladim imenom naziva ono što je novo, vječno, neoskvrnjeno, jednostavno, djetinje i istinito“[69]. Govor o mladosti nastavlja se uz sakramentalno-obrednu stvarnost: „Mi pak, djeco dobroga Oca, gojenci dobroga Odgojitelja, vršimo Očevu volju, slušajmo Riječ i oblikujmo u sebi uistinu spasonosni život svoga Spasitelja. Već sada i ovdje revno nastojeći oko nebeskoga oblika u životu koji nas pobožanstvenjuje pomažimo se vječno mladom pomašću veselja i čistom pomašću ugodnoga mirisa“[70]. Po Logosu učimo jednostavnost, skromnost, čovjekoljublje i ljubav prema dobru, te postajemo slični po srodnoj kreposti.

Dar mladosti vezan je uz dar ljepote, dar Duha Svetoga: „Najljepša je duhovna ljepota kada se duša uresi Duhom Svetim i prodahne nakitima koji su od Duha. To znači: pravednošću, umnošću, hrabrošću, razboritošću, ljubavlju prema dobru i čednošću. Nikada se od toga ne može vidjeti nijedna cvjetnija boja“[71].

Mistagoški govor o vremenitom ljudskom bitku naglašava novu dimenziju postojanja u okviru perspektive vječnosti i dara odozgo: „Uvijek smo mladi, uvijek blagi i uvijek novi. Treba da su novi oni koji su stekli udio na novomu Logosu... Onaj tko je dobio dio na vječnosti, obično se upriličuje neraspadljivome. Zato je naziv djetinje dobi za nas proljeće cijeloga života jer istina u nama ne stari i jer se istinom natapa naš način života“[72].

Svjetlo prosvjetljenja pred darom božanskih otajstava vezano je uz sakrament krštenja, kupelj preporođenja i obnove: „Kršteni, prosvjetljujemo se; prosvijetljeni, posinovljeni smo; posinovljeni, postajemo savršeni; usavršeni, postajemo pobožanstvenjeni. Kaže: 'Ja rekoh, svi ste bogovi i sinovi Svevišnjega' (Ps 81,6). To se djelo mnogovrsno naziva: milosni dar, prosvjetljenje, savršenost i kupelj. Ono je kupelj kojom čistimo grijehe. Milosni je dar kojim se opraštaju kazne za grešne čine. Prosvjetljenje je kojim promatramo ono sveto Svjetlo koje spašava. Njime proničemo božansko. Savršenstvom izričemo da je prosvijetljeno samo sebi dostatno“[73]. Promjena života koja po krsnoj kupelji prati i označava krštene vjernike postaje sastavni dio mistagoške pouke. U Klementovim izričajima prisutne su pouke o duhovnoj mladosti, prosvjetljenju i pobožanstvenjenju vjernika i nasljedovatelja Gospodinovih.

[69] Usp. KLEMENT ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Split, 2006., 202-203.
[70] *Isto*, 281-282.
[71] *Isto*, 472.
[72] *Isto*, 208.
[73] *Isto*, 214-215.

1.2.1.3.4. Grgur Niški

Biskup Grgur Niški (330.-395.) dao je dva značajna doprinosa na području teologije. S jedne strane, razvijao je nauk o Presvetom Trojstvu, a s druge strane promišljao je duhovnu teologiju. Uočavao je određene procese na području spoznaje vjere i duhovnog iskustva. Pisao je o sve većoj tami što se čovjek više približava Bogu. Drugim riječima, čim duša više prilazi Bogu, to više spoznaje neiscrpivu nespoznatljivost Božje nutrine[74].

Čežnja za motrenjem i gledanjem Boga ovdje na zemlji neće biti nikada ispunjena odnosno ostvarena. Polazeći od tih pretpostavki Grgur shvaća duhovni život kao beskonačan uspon duše prema Bogu. Na tome putu čovjek neprestance doživljava neostvarene susrete s božanskom Ljubavi. Pored neiscrpive čežnje za Bogom i ograničenih ljudskih mogućnosti, Bog svojom prisutnošću obavija čovjeka. Čovjek je siguran u ovu prisutnost premda ista ostaje neshvatljiva, neizreciva i neizmjerna. Duša se povezuje u ljubavi i tami s Bogom. Sjedinjenje nije nikada konačno ni dovršeno. Neizreciva čežnja je mjesto na kojemu duša dolazi do iskustva Boga. Pravo motrenje Boga prema Grguru sastoji se u tome da duša usmjerena na Boga nikada ne prestaje čeznuti za Njime[75].

Iščitavajući Grgurove misli možemo promišljati mistagogiju kao put kako vjernike poticati i podsjećati na čežnju prisutnu u svakom čovjeku, čežnju koja je usmjerena prema Bogu i njegovoj ljubavi. Očekuje se dovoljno angažmana oko posvješćivanja stvarnosti čežnje u vlastitom ljudskom i vjerničkom iskustvu. Naslućuje se važnost isticanja vrijednosti događanja samog hoda u vjeri, vrijednost čovjekove otvorenosti prema Svevišnjemu, ljubavi i zanosa u tome hodu i nastojanju.

Vjernike se na iskustven način uči prepoznavati duhovna stanja pa i ona protkana tamom i nejasnoćama. U središtu je iskustvo prisutnosti i blizine Božje čovjeku koja je značajna kao podrška i utjeha duši na putu duhovnog iskustva.[76]

Prepoznavanje i uočavanje prisutnosti Božje u sadašnjosti događa se kod osoba koje su otvorene istini, kod osoba koje umiju motriti događaje i iskustvo života: „Potrebno je, dakle, da nas do spoznavanja božanstva ne vodi samo slušanje, već da i motrenjem učimo najuzvišenije spoznaje. Otuda je krenuo i veliki Pavao. Kada je efeški puk uvodio u Otajstvo, ulijevao mu je sposobnost da po njegovoj pouci spozna što je dubina, visina, širina i duljina (Ef 3,18)“[77].

[74] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.*, 39.
[75] Usp. *Isto*, 38-39.
[76] GRGUR NIŠKI, *Velika kateheza*, Makarska, 1982., 151.
[77] *Isto*, 152.

Mistagoški govor prisutan je po upućivanju u otajstvo, po samoj terminologiji koja odgovara značenju pojma, a koja se prvotno promišlja kroz krštenje: „molitva i zaziv božanske moći izrečen nad vodom može biti vrelom života za one koji se upućuju u otajstvo“[78]. Mistagoško čitanje obreda uključuje jednostavnost, narativnost, iskustvenost i ljepotu tumačenja i uvođenja: „Tko se očistio, imat će dijela u vječnosti. A istinski čisto je božanstvo. Vidiš kako je krštenje u svome početku nešto neznatno i lako izvedljivo. Tu je vjera i voda. Vjera je u nadležnosti naše slobodne volje, dok je voda najuže vezana uz ljudski život. Koliko je tek i kakvo dobro što otuda nastaje! Krajnji je ishod srodnost sa samim božanstvom!“[79].

Krštenje uz spoznajno-vjerničku razinu uključuje iskustveno-događajnu stvarnost. Otajstvo mijenja čovjeka. Poteškoća je ukoliko se čovjek zatvori i zanemari veliku i bremenitu zbilju i milost: „To (život po vjeri) inače zanemaruju mnogi iako pristupaju krsnoj milosti. Tako sebe varaju samoobmanom. Preporođeni su jedino prividno, ali ne i u zbilji. Promjena našega života nastala preporođenjem nije promjena, ako ostanemo kakvi jesmo... Svakome je pak jasno da se spasenjsko rađanje vrši zbog obnove i izmjene naše naravi“[80]. Govor o nutrini i ponašanju, sakramentalnosti i duhovnosti promatra se u uskom suodnosu: „Promjena nabolje obistinjuje se uništavanjem zlih značajki naše naravi. Prorok tvrdi (Iz 1,16) da se odluke volje čiste kada se okupamo u toj otajstvenoj kupci. S duše se pere zloća. Postajemo bolji i nabolje se preobražavamo... Evanđelje o preporođenima veli: 'Onima koji ga primiše dao je moć da postanu djeca Božja' (Iv 1,12). Ali skroz je nužno da je dijete srodno s roditeljima. Ako si, dakle, primio Boga, postao Božji sin, pokaži u sebi Roditelja. Valja da po onome po čemu raspoznajemo Boga i u onome koji je postao Božji Sin uočimo sličnost s Bogom. Ako to posjeduješ, zaista si postao dijete Božje“[81].

Mistagoško uvođenje u otajstvenu zbilju osim za sakrament krštenja Grgur Niški veže i uz euharistiju, dimenziju blagovanja tijela Gospodnjeg: „Kao što po Apostolovoj riječi (1 Kor 5,6), mala količina kvasca u se preobliči čitavo tijelo, tako i tijelo što ga je Bog obesmrtio cijelo naše tijelo preinačuje i u se pretvara kada u nj uniđe... Ono je od onoga tko ga prima, kad u nj dođe, preobrazilo svoju narav“[82].

Uočljivo je kako i unutar spekulativno-mističnog govora autor koristi primjere iz svakodnevice, bliske slušateljima i primateljima pouke: „Budući da je bogonosno tijelo za hranu uzimalo kruh, u stanovitom je smislu s njime bilo jedno te isto, jer se, kazasmo, hrana

[78] *Isto*, 153.
[79] *Isto*, 160.
[80] *Isto*, 166-167.
[81] *Isto*, 168.
[82] *Isto*, 161.

pretvara u tjelesnu narav. Vlastitost se svakog tijela priznaje i Isusovu. I ono se uzdržavaše kruhom. Međutim, to se tijelo preobrazilo u božansko dostojanstvo, budući da je u njemu boravila Riječ koja je Bog. S pravom, dakle, vjerujemo da se i sada kruh, posvećen Božjom riječi, pretvara u tijelo Boga Riječi". Ono što se događa u liturgijskom činu i otajstvu, dubinski se odražava na ljudsku narav, na postupke, na vremenitost i vječnost: „Bog koji se objavio zato se pomiješao sa smrtnom naravi da bi ljudsku narav po zajedništvu s božanstvom pobožanstvenio. Radi toga se svima koji vjeruju, u skladu s rasporedom milosti, kao sjeme daje putem svoga tijela koje se sastoji od vina i kruha. Miješa se s vjerničkim tijelima da bi čovjek, sjedinjen s besmrtnim, postao dionikom neraspadljivosti. Bog to podjeljuje kada narav onoga što se vidi snagom posvete pretvori u ono svoje tijelo"[83]. Put euharistijske preobrazbe put je obraćenja i preobrazbe primatelja, dionika otajstvenih čina, primatelja riječi ljudske i riječi božanske.

1.2.1.3.5. Dionizije Areopagit

Za Dionizija Areopagitu (V.-VI. st.) govori se da se obratio na propovijed sv. Pavla na Areopagu. Osjećao se pozvan nastaviti put Pavla apostola. Premda se svi podaci o Dioniziju ne mogu sa sigurnošću potvrditi, ono što je izvjesno jest da su njegovi spisi nastali oko 500. godine. Dionizije Areopagit u značajnoj je mjeri utjecao na razvoj mistične tradicije kršćanstva. U kršćansku teologiju mistike je unio neoplatonsku filozofiju Plotina.

Dionizije poput Origena govori o trostrukom putu mistike – putu čišćenja, prosvjetljenja i sjedinjenja (savršenosti). Cilj ovoga puta je „theosis" – pobožanstvenjenje čovjeka. Ono se događa „u skrivenom oblaku neznanja"[84]. Slično kao Grgur Niški, Dionizije govori o tami spoznaje Boga. Čovjek može postati jedno s Bogom na način koji nadilazi ljudski um. Značajnu ulogu kod čovjekova pobožanstvenjenja imaju sakramenti. Dionizije spominje mistični i skriveni smisao sakramenata i Svetoga pisma. Prisutna je mistika obreda i mistika Pisma. Razumiju li se crkveni obredi i riječi Biblije, prekoračit će se sva znanja i oblak neznanja.

Dionizije ne govori samo o božanskoj „agape", već i o ljudskoj međusobnoj ljubavi i dobroti. Štoviše, govori o božanskom „erosu", o erotičnoj ljubavi kojom Bog voli i čezne za čovjekom[85]. Božanski „eros" proniče sav svijet i unosi u stvorenja čežnju za Bogom. Sve što postoji, i svijet i ljudi teže da bi postali jedno s božanskom ljubavlju.

[83] *Isto*, 163.
[84] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.*, 40.
[85] Usp. *Isto*.

Uzor svih mistika prema Dioniziju jest Mojsije koji je, napuštajući svijet, mogao gledati i vidjeti stvarnu tamu najvišeg nespoznatljivog svjetla. Mojsije je prekoračio iskustvo, vremenite granice i otvorio se na iskustvenoj razini Bogu i njegovoj neizrecivoj blizini.

Uvoditi u otajstvo vjere prema Dioniziju značilo bi otvarati prostor za otkrivanje smisla riječi Božje, odgajati za otajstvo, za čežnju, za najveću ljubav koja dolazi od Boga. U tome mistagoškom uvođenju i otkrivanju otajstva značajni su sakramenti kao izvor i nadahnuća spoznaje, spoznaje božanske ljubavi koja prosvjetljuje i prožima, ispunja i nadilazi, očovječuje i pobožanstvenjuje svakog čovjeka, svakog istinskog Kristovog učenika u potrazi za pravom spoznajom, istinom, smislom i ljubavlju.

1.2.1.3.6. Grgur Veliki

Doprinos Grgura Velikog (540.-590.) mistagogiji vezan je uz „život Benediktov“, kojeg je Grgur ponudio kao model mistagoškog puta. Spomenuti model govori o procesu postajanja kršćaninom.

Benedikt je predočen kao onaj koji je morao birati između karijere u Rimu i ostvarenja čežnje za Bogom, koju je u sebi osjećao. Benedikt je odabrao put „tišine pustinje“ i ondje je morao naučiti, kako tijelo i osjećaje usmjeriti prema Bogu. Pustinja i borba s demonima bili su simboli ovoga nutarnjeg puta[86]. Od svojih slušatelja Benedikt traži da put čežnje za Bogom krene od situacija odluke do kontemplacije. Na tome putu treba se proći kroz protivljenja, zapreke, čak i životno opasne teškoće. Kroz osamu pustinje može se odmjeriti konfrontacija sa samim sobom i sa silama demona. Demoni su simboli svih Bogu i životu neprijateljskih moći.

Svatko se mora osobno odlučiti i učiti za „život po Duhu“. U životu po Duhu značajno je moliti i ljubiti. Intenzivna molitva i kontemplacija se događaju u prostoru tišine. Ona je nutarnji uspon prema Bogu i ide od razmatranja mnoštva do motrenja Jednoga[87]. Za kontemplaciju je prema Grguru značajna istovremenost. Ondje su sve vremenske dimenzije jedno, tako da je prošlo kao sadašnje, a buduće se već skoro događa.

Metafora svjetla kojom se služi Grgur teži da nagovijesti puninu koja se ostvaruje u motrenju Boga. Konačno je svjetlo metafora za Boga samog. Kontemplacija je razumljiva kao neposredno, izravno teološko događanje i pokazuje se kao motrenje Boga, ali također i kao motrenje svijeta. Nevidljiv kao i vidljiv svijet postaje za pojedinca vidljiv jer se njegova duša u

[86] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.*, 52.
[87] Usp. *Isto*, 57.

Bogu proširuje i svijet kao u jednom snopu svjetlosti biva sabran (skupljen)[88]. Kontemplacija omogućuje da čovjek sebe i svijet iznutra transcendira, ne u smislu neprijateljstva sa svijetom, već naprotiv kao ostvarenje ciljeva svega stvorenog. Motrenje Boga nije oslobođeno od okolnosti, činjenica ovoga svijeta i vremena, nego ostaje usko povezano.

Motrenje svijeta postaje put kako motriti Boga, put kako promatrajući Boga internalizirati iskustveni svijet. Svijet i Bog ne smiju se prema Grguru jedno drugome konfrontirati, već se radije trebaju promišljati u međusobnom odnosu. Tko se želi približiti Bogu, taj prvo treba spoznati svijet u njegovoj istinitosti.

1.2.1.3.7. Ćiril Aleksandrijski

Ćiril Aleksandrijski (378.-444.) nastoji u svojim mistagoškim promišljanjima evocirati vjernike na sakramente. Po sakramentima krštenici postaju na „sliku Kristovu“. Tko se prepušta sakramentu, prepušta se iskustvu spasenjskog događanja u Kristu i dobiva udio u njegovu otkupljenju[89]. Mistagogija je uvođenje u bogospoznaju, odnosno u otkupljenje, koje poznaje različite putove. Bogospoznaja je istinsko određenje čovjeka kao slike Božje.

Za Ćirila je značajno da vjernici nakon primanja krštenja korak po korak bivaju uvedeni u otajstvo, koje su proživjeli. Njegove mistagoške kateheze smjeraju za time da kršteni(ci) shvate kako je po krštenju cjelokupna povijest spasenja prisutna i kako je sada postala vlastita stvarnost[90]. Liturgija je za njega „spomen“ spasenjskih djela Kristovih, tako da svi koji slave obrede sakramenata, postaju jedno s njihovim najdubljim temeljem, koje Ćiril ponovno zaključuje sa spasenjskim djelom Kristovim.

Mistagog je, prema Ćirilu, onaj koji naglašava što je doživio, ono što je sam iskusio. Mistagog je osobno iskusio spasenjski događaj, u koji je krštenik po krštenju uzdignut, postao njegova vlastita stvarnost, koju sada tumači kao misterij na temelju ovoga iskustva[91].

Za Ćirila obredi pripadaju svijetu simbola, premda ne u modernom smislu riječi. To je neka vrst vanjskog, vidljivog aspekta bogoslužja koje je opisano riječju „simbol“[92]. Naglašena je tjelesna, izvanjska razina u simboličkom prikazu. Npr. kada se kandidati odriču Sotone, okreću se prema Zapadu, jer je Zapad mjesto tame. Gledaju u tome smjeru. Kada je obred odricanja dovršen, kandidati se okreću prema Istoku, području svjetla, kako bi izrekli trinitarnu

[88] Usp. *Isto*.
[89] Usp. *Isto*, 33.
[90] Usp. *Isto*, 69.
[91] Usp. *Isto*, 73.
[92] Usp. Enrico MAZZA, *Nav. dj.*, 155.

vjeru. Okretanje prema Istoku upućuje na veličinu i značenje Istoka kao mjesta gdje je Bog smjestio rajski vrt. Ćiril druge simbole u liturgiji predstavlja na narativan način u uskoj svezi s Biblijom.

Dvije riječi su u tome kontekstu značajne, a to su „oponašanje" i „slika". Ćiril dodjeljuje sakramentalnu djelotvornost i vrijednost bogoslužnim činima koje označuje riječ „imitacija" odnosno „oponašanje". Subjekti sakramentalnog događanja u liturgiji „oponašaju" Kristov primjer, Kristove postupke, koji rezultiraju nastankom „sličnosti" odnosno „slike". Premda „mi" nismo podnijeli sve što je proživio Krist na križu, kada je imitacija odnosno oponašanje (*mimēsis*) jedino slika (*eikōn*), spasenje je stvarno[93]. Krist je stvarno bio raspet, stvarno mučen, i stvarno uskrsno, te je sva ova milost dana preko sudjelovanja (participacije) u njegovoj patnji i to kroz oponašanje. Pri tome se razlikuje povijesna faza spasenja, koju obilježavaju riječi „stvarno" (*ontōs*) i „istinito" (*alēthōs*) i sakramentalnu fazu spasenja, koja je označena riječima „oponašanje" i „slika"[94]. Sudjelovanje u Kristovim patnjama događa se po oponašanju. Ćiril se ovdje poziva na sv. Pavla i njegovu usporedbu između Kristove smrti i uskrsnuća i krštenja (Rim 6,3-4). Krštenje predstavlja smrt koja je drukčije naravi nego Kristova smrt. Ovdje se govori o sličnosti. I Kristova i krsna smrt su stvarne ali na različite načine. Spasenje koje se pri tome prima, ne događa se na razini sličnosti već u stvarnosti[95].

Ćiril kao i drugi oci koriste karakteristične elemente tipologije i mistagogije. Ipak, postoje i razlike. Ambrozije i drugi oci tipološki promišljaju Stari i Novi zavjet, te ih primjenjuju na tumačenje liturgijskih obreda. Zahvaljujući tipologiji svaki događaj Novog zavjeta pripada također Starom, dok svaki događaj Starog zavjeta zahtijeva vjerno značenje u Novome. Ćiril naglašava razliku. Stari zavjet prema njemu ne uključuje događaje, već njihove pralikove.

Kod Ćirila biblijska tipologija služi da protumači značenje obreda, ali ne tako da se sačuva sveza između spasenjskog događaja i liturgijskog obreda. Umjesto da koristi hermeneutičku metodu koja podržava sakramentalnu stvarnost, on koristi biblijsku tipologiju koja djeluje na razini simboličkog govora.

Ćiril je prije svega bibličar jer je to neophodno za njegovu teologiju. Veliki je teolog: dubok, duhovit, pronicljiv, jasan, izrazito logičan i religiozan. Njegova je teologija vrlo polemična. Kako je njegov život bio neprestana borba – raspravljanje s protivnicima, tako je i

[93] Usp. *Isto*, 157.
[94] Usp. *Isto*, 158.
[95] Usp. *Isto*, 159.

njegov pisani rad u prvome redu polemika[96]. Ćiril razumije dobro čovjeka i njegove slabosti i mane, ali je ponekad oštar i zahtijeva mnogo. Razlog je tome njegov interes za Krista i njegov pravi nauk.

Prateći Ćirilov alegorizam, nailazimo na njegove specifične interpretacije svetopisamskih ulomaka. Getsemanski vrt, gdje je počelo Kristovo trpljenje, ponazočenje je i ostvarenje starozavjetnog simbola. Vrt je slika raja. Raj je početak naše žalosti i boli radi prvotnog grijeha. U Getsemanskom vrtu, koji predstavlja Kristov vrt, počinje otkupljenje za sve i nova sreća[97]. Simbolika brojeva koja se razvija u Aleksandrijskoj školi očituje se i u tumačenju novozavjetnog izvješća o ulovu 153 ribe. Zašto baš 153? Broj 100 označava sve pogane. Broj predstavlja puninu, jer se sastoji od deset desetina. Krist govori o svojih 100 ovaca koje se odnose na čovječanstvo. Na to se nadovezuje prispodoba o zrnu koji donosi stostruk urod. 50 je polovina od 100, te označava ostatke židovskog naroda. 3 označava Presveto Trojstvo, na čiju čast i slavu se usmjeruje život onih koji su krenuli za Kristom[98]. Ćiril konstatira kako je u Pismo sve značajno. Prosudbe i mišljenja oko ovoga stava i pristupa Pismu su raznolika.

Slikovit govor kod Ćirila Aleksandrijskog govori mnogo i za ovo današnje vrijeme, u umijeću pripovijedanja, u umijeću slikovitih usporedba. Značajno je mistagoški potaknuti slušatelje – krštenike na govor simbola, otajstva, svetopisamske i liturgijske riječi, nekoć i sada.

1.2.1.3.8. Ćiril Jeruzalemski

Reflektirajući mistagoški pristup kod Ćirila Jeruzalemskog (313.-386.), najznačajnije su njegove *Mistagoške kateheze*. Ćirilove *Mistagoške kateheze* iznimno je i jedinstveno djelo u povijesti teologije. Spomenute kateheze njegovi su nagovori i poticaji krštenima koje je osobno pripremao kroz korizmu i sam ih u vazmenoj noći krstio, pomazao i pričestio. U tjednu neposredno nakon uskrsne svetkovine, u *Mistagoškim katehezama* pojašnjava sakramente. U pretkrsnim katehezama to još nije bilo moguće zbog *discipline arkani*. Sada, kada su primili otajstva, Ćiril im o svemu govori otvoreno i izravno. Ćiril je svojim slušateljima govorio jednostavnim jezikom. Ostao je na razini činjenica. Ćirilova je riječ „živa, duboka i otmjena“, svoje slušatelje oslovljava s „vi“ ili s „ti“, te time očituje svoju prisnost i blizinu[99]. Ćirilove

[96] Usp. Stanko CAJNKAR, *Sv. Ćiril Aleksandrijski. Ekseget Janezovega Evangelija*, Celje, 1938., 14-17.
[97] Usp. *Isto*, 34.
[98] Usp. *Isto*, 36. i 38.
[99] Usp. ĆIRIL JERUZALEMSKI, *Mistagoške kateheze*, Split, 2005., 19-20.

Mistagoške kateheze pisane su „vrhunskom jednostavnošću, istinskom jasnoćom i nepatvorenom dubinom“[100].

Sadržaj Mistagoških kateheza vezan je uz sakramente. Svaka od pet kateheza prati u bitnim crtama izložene sakramente. Prve dvije kateheze odnose se na sakrament krštenja, treća na krizmu, a četvrta i peta na euharistiju. Mistagoški stil poučavanja ili preciznije rečeno – uvođenja najviše dolazi do izražaja na početku pojedine kateheze. Smisao mistagoškog uvođenja uočava se u uvodnim mislima i poticajima.

Prvu mistagošku katehezu Ćiril počinje riječima: „I ranije sam vam, istinska i željkovana djeco Crkve, žarko želio progovoriti o ovim duhovnim i nebeskim otajstvima. Ali sam pouzdano znao da se više vjeruje oku nego uhu. Stoga čekah prikladni trenutak da vas od onoga bdijenja zatečem spremnije za upućivanje u ono što se izlaže te vas za ruku povedem na svjetliju i mirisniju livadu toga raja. Uostalom, postadoste sposobniji da proniknete božanskija otajstva božanskoga i životvornoga krštenja. Odsada, dakle, treba rasprostirati stol savršenijih tajna. De da vas o tome pomno poučimo kako biste shvatili smisao što se za vas zbio onoga krsnoga bdijenja“ [101] . Može se nazrijeti kako mistagoško upućivanje smjera pronicanju božanskih otajstva na temelju darovanog krštenja. Ćiril se pri svome iskazu koristi slikama iz naravnog života. Rabeći slike, mistagog u svojoj pouci promišlja temeljne značajke krštenja, služeći se primjerima iz Staroga zavjeta, obrednih riječi, odreknućem, te vjeroispovijesti. Moralna pouka i malo dalje eshatološka perspektiva također su prisutne: „Brini se, dakle, o sebi! Stavivši ruku na 'plug' (Lk 9,62), više se ne okreći gorkome poslovanju ovoga života. Naprotiv, bježi u govoru Isusu Kristu koji je rukama neklesana stijena, a ispunja cijeli nastanjeni svijet... Kada u mistagoškim uvođenjima što slijede uniđemo u svetišta, tu ćemo, ako Bog hoće, upoznati znamenja onoga što se obavilo“[102].

Druga mistagoška kateheza poput prethodne, premda u nešto kraćem obliku, donosi misli o nakani mistagoške pouke: „Vama su, i to baš vama koji se od starosti obnoviste za novost, – korisne dnevne mistagoške pouke i novija poučavanja jer su nagovještaji novijih zbilja. Nužno je pred vas iznijeti nastavak jučerašnje mistagoške pouke da naučite čemu bijaše znamenom ono što se na vama obavilo u unutarnjoj dvorani“. Izraz „unutarnja dvorana“ aludira na krstionicu, na događaj krštenja o kojoj govori ova druga kateheza. Slikovit govor Ćiril koristi obrađujući u sažetom obliku krsno razodijevanje, predkrsno pomazanje, sam krsni čin,

[100] Usp. Marijan MANDAC, Obred i teologija u mistagoškim katehezama Ćirila Jeruzalemskog, u: *Služba Božja* 42 (2002), 4, 243-286., ovdje 244.
[101] ĆIRIL JERUZALEMSKI, *Nav. dj.*, 194.
[102] *Isto*, 198-199.

krštenjem stečeno spasenje, krsne učinke, krsnu sliku i krsnu zbilju. Stil pisanja čuva svježinu govora, dimenziju novosti i zanosa. Pišući o učinku krštenja i zajedništva s Kristom izriče sljedeću misao: „Neočekivanoga li i novoga učinka! Mi u zbilji nismo umrli niti uistinu bili ukopani ni doista uskrsnuli pošto smo bili raspeti. Nasljedovanje je po slici, ali je spasenje u istini. Krist je zbiljski bio raspet i zbiljski pokopan i uistinu je uskrsnuo. Nama je pak sve to milosno udijelio da nasljedovanjem, imajući zajedništvo u njegovim patnjama, po istini steknemo spasenje“ [103]. Težnja mistagoške pouke uz razumijevanje otajstva nalazi se u usvajanju odnosno prihvaćanju pouke spasenja: „To što dovoljno učiste zadržite, molim, u sjećanju da i ja, nedostojan, o vama reknem: 'Ljubim vas jer me se uvijek sjećate i držite predaje koje sam vam predao' (1 Kor 11,2): Bog koji vas je od mrtvih učinio živima, moćan je da vam omogući stupati u novosti života“[104].

Treća mistagoška kateheza razmatra dar krizme počevši od novozavjetnog temelja za krizmu, odnosa između Isusova i kršćanskog pomazanja, ulja krizme, čina i učinka krizme, starozavjetnog nagovještaja, te čuvanja krizme. Dimenzija vjerničkog zanosa i radosti očituje se u Ćirilovoj tvrdnji i usporedbi: „Kao što je Krist uistinu bio raspet i ukopan i uskrsnuo, a vi ste bili smatrani dostojnima da po krštenju u sličnosti s njime budete i suraspeti i suukopani i suuskrsnuti, tako je i s pomazanjem. Isus je bio pomazan duhovnim uljem radosti, tj. Duhom Svetim koji se naziva 'uljem radosti' (Ps 44,8) jer je izvor duhovnog veselja. Vi ste pak bili pomazani mirisnim uljem jer ste postali Kristovi zajedničari i udionici“[105]. Sve svoje učenike Ćiril poziva da pomazani svetim mirisnim uljem, u sebi ga čuvaju bez mrlje i bez ljage napredujući u dobrim djelima i postajući mili začetniku spasenja Isusu Kristu[106].

U četvrtoj mistagoškoj katehezi u sažetom se obliku donose temeljne misli o euharistiji. Teološki govor je bogat biblijskim citatima i poticajima. Misli i poticaji izriču se na osoban i slušateljima blizak način. Spasenjska dimenzija unutar euharistijskog govora veže se uz vjeru i stavove vjernika koji pristupaju otajstvima: „Svom, dakle, sigurnošću na svoj način imamo dio na Kristovome tijelu i krvi. Uistinu, u liku kruha daje ti se tijelo, a u liku vina daje ti se krv da, primivši Kristovo tijelo i krv, s Kristom postaneš sutjelesan i sukrvan. Tako, također, postajemo i kristonositelji jer se Kristovo tijelo i krv raširila po našim udovima... Ne pristupaj, dakle, kruhu i vinu kao da su to jer su, po Gospodnjoj odluci, tijelo i krv. Čak ako ti osjetilo opažanja to predlaže, neka te okrijepi vjera. Zbilju ne prosuđuj po okusu nego na temelju vjere nesumnjiva

[103] *Isto*, 202.
[104] *Isto*, 203.
[105] *Isto*, 205.
[106] Usp. *Isto*, 207.

osvjedočenja. Smatran si dostojnim Kristova tijela i krvi“[107]. U okviru govora prisutno je poštovanje i poniznost pred otajstvom euharistije, pred neizmjernim darom spasenja. Uz birane riječi ne izostaje upozorenje na ozbiljnost odnosa između vjere i života, euharistije i borbe protiv Zloga: „Kada pak čovjek rekne Bogu 'preda mnom si razastro stol' što drugo označuje nego otajstveni i duhovni stol koji je Bog za nas prostro nasuprot, protiv protivnika, da se suprotstavimo zlodusima“[108].

Peta mistagoška kateheza nastavlja govor o euharistiji, preciznije o euharistijskog službi, s naglaskom na molitvu Gospodnju. Prateći euharistijske geste, donose se sažeta tumačenja i pojašnjenja. Govoreći o obrednom pranju ruku, Ćiril piše: „Budući da su ruke znamen djela, peremo ih, jasno, da označimo i bezgrešnost djela. Zar nisi čuo blaženoga Davida? Mistagoški te upravo to poučava kada kaže: 'Gospodine, oprat ću među nevinima svoje ruke i obići tvoj žrtvenik' (Ps 25,6). Prema tome, pranje ruku znači biti oslobođen od računa za grijehe“[109]. Umjesto nekih težih spekulacija u svome mistagoškom govoru Ćiril nastoji unijeti svježinu, novost i dubinu u već postojećim temeljnim znanjima: „Čistom savjesti Boga nazivaš Ocem i kažeš: 'Oče naš koji jesi na nebesima'. O, najveće li Božje čovjekoljubivosti! Onima koji su pobjegli od njega i upali u krajnje zloće udijelio je tako veliko oproštenje i udio na milosti da ga nazivaju Ocem: 'Oče naš koji jesi na nebesima'.[110]“

Završne misli posljednje mistagoške kateheze vežu se uz svetost, pričest i zajedništvo: „Vi potom kažete: 'Jedan je Svet, jedan Gospodin, Isus Krist.' Zaista, jedan je Sveti, po naravi svet. Mi, ako smo sveti, nismo po naravi nego udioništvom, vježbom i molitvom. Nakon toga čujete kako vas pjevač Psalma božanskom pjesmom potiče na pričest svetih otajstava. On veli: 'Kušajte i vidite da je dobar Gospodin' (Ps 33,9). Rasudbu ne prepusti tjelesnome grlu nego vjeri koja ne sumnja. Jedući, vi ne blagujete kruh i vino nego protulik: Kristovo tijelo i krv... Te predaje držite neoštećene. Sami sebe čuvajte od krivoga koraka. Ne odvajajte se od zajedništva da zbog nečistoće grijeha sami sebe ne lišite tih svetih i duhovnih otajstava“[111]. Ovaj i prethodni citati žele naglasiti da govor o otajstvenoj zbilji stalno uključuje život i praksu vjernika.

[107] *Isto*, 209.
[108] *Isto*, 210.
[109] *Isto*, 212.
[110] *Isto*, 215.
[111] *Isto*, 218.

1.2.1.3.9. Grgur Nazijanski

Sv. Grgur Nazijanski zvani Teolog (330.-390.) ostavio je u baštinu vrlo učene i oblikovane govore koji su u nekim svojim dijelovima relevantni i znakoviti za govor o mistagogiji. Od djetinjstva i mladosti proživio je različita iskustva i stilove života. U nutrini duše najiskrenije je ljubio samoću i osamu. Sam je govorio da mu je povučenost u tišini bila prava kula i neosvojiva utvrda. Na putu prema Bogu mnogo mu je pomogla upravo osama. Na taj je način svoje srce učinio bistrim Božjim ogledalom. Osim molitve i razmatranja, bio je aktivno uključen u služenje i poučavanje. Bio je marljiv i angažiran sluga Riječi. Čeznuo je za mirom i slogom među kršćanima, ali je također odvažno i hrabro ulazio u složena teološka sukobljavanja, nastojeći sačuvati stabilnost i mirnoću u svome izražavanju i svjedočenju[112].

Od četrdeset i pet svojih govora od posebnog je značenja „Pet teoloških govora". Sadržaj spomenutih teoloških govora vezan je uz rasprave o božanskim Osobama i jednome Bogu. Teološki govori izrečeni su u Carigradu što se može zaključiti po tome jer su Grgurovi slušatelji bili dobro filozofski i teološki pripremljeni s obzirom da su tematiku i način govora mogli pratiti samo dosta školovani slušatelji[113].

Osim onoga što Grgur Nazijanski govori značajan je način kako govori, te posljedične relacije za govor o mistagogiji i njezina primjena u katehezi. Neke njegove rečenice i tvrdnje ocrtavaju ondašnje vrijeme u kojemu se razvijala mistagogija. Izričaji nisu samo slikoviti, nego su i vrlo prodorni, snažni, sugestivni i aktualni. Dovoljno je osvrnuti se na neke citate.

O načinu kako se komunicira nešto doista uzvišeno kao što je riječ Božja, govori Grgur u više izričaja i u različitim kontekstima Prvog teološkog govora: „Naše je veliko otajstvo zapalo u opasnost da postane neznatna govorna vještina... Mi govorasmo 'uhu onih koji su slušali' (Sir 25,9) i govor je imao nekakav plod. Vama je pomogao. Sijač 'sije' (Mt 13,13) riječ u svaku dušu. Plod pak donosi plemenita i plodonosna duša. Međutim, vi možete otići i to što je naše prezreti"[114]. Vjerovjesnici – mistagozi zahvaćeni su sudbinom riječi Božje i značenjem – odgovornošću vlastitog poslanja. Riječ Božja je dar odozgo, ali o čovjeku pojedincu ovisi – njegovoj nutrini (duši) kako će odgovoriti, te što će se dogoditi. Moguće su različite reakcije slušatelja, što ovisi ne samo o navjestiteljima, nego o samim slušačima: „Nije svatko sposoban za raspravljanje o Bogu... Čak ću dodati da se to ne čini uvijek niti pred svakim niti o svemu već da za to postoji vrijeme kada, za koga i koliko. Nije za svakoga nego za one koji su kroz

[112] Usp. GRGUR NAZIJANSKI, *Teološki govori i teološka pisma*, Split, 2005., 7.
[113] Usp. *Isto*, 16-17.
[114] *Isto*, 191.

razmatranje dotično istraživali i prošli, ali su prije toga – to je najvažnije – očistili ili čiste dušu i tijelo. Niti je moguće niti je razborito da se nečisti sjedinjuje s Čistim. To je kao s oštećenim okom i sunčanom zrakom“[115]. Upozorenje je rečeno za sve, susretanje životvorne riječi Božje ovisi o nutarnjoj kvaliteti osobe – njezinoj etičnosti i otvorenosti za primanje spasenjske poruke.

Što se konkretno traži od slušatelja – primatelja riječi Božje, uočljivo je malo dalje u zornom izričaju: „Međusobno se složimo oko toga da otajstveno govorimo o otajstvenome i sveto o svetome. Ne stavljajmo u bezbožne uši ono što se ne iznosi... Znajmo: kao što postoji stanovita odmjerenost u odijevanju, načinu života, smijehu, hodu, isto je s govorom i šutnjom. Mi častimo Riječ s ostalim Božjim imenima i moćima. Neka bude pravedna i naša želja za pobjedom!“[116]. Promišljanje bi se moglo dalje nastaviti uz aktualizacijsko produbljivanje u smislu, što za današnje vrijeme znače ovi izričaji. Poštuje li se ovaj kod za interpretaciju riječi Božje, za susret s Riječju pisanu velikim početnim slovom?

Refleksije o uzvišenosti govora o otajstvenoj zbilji naziru se i u Drugom teološkom govoru, unutar govora o teologiji: „Što mi se to, prijatelji i upućenici i suzaljubljenici u Istinu, dogodilo? Trčah da bih Boga dohvatio. Tako se popeh na goru. Probio sam oblik, u njemu se zatekao udaljen od tvari i zbilja od tvari. I samom se sebi, koliko je moguće, obratih. Kada sam pak pogledao, jedva sam vidio Boga s leđa, ali i to skriven Stijenom, Bogom Logosom koji se utjelovio za nas“[117]. U citatu su uočljivi i starozavjetni i novozavjetni motivi, rječnik je slikovit i jezgrovit, uključuje filozofske i ondašnjem čovjeku bliske i značajne motive. Poruka je čitljiva i dojmljiva i za današnje tražitelje istine. Zornost i razumljivost izričaja vezanih uz teološko upućivanje do izražaja dolazi u citatu o raspravama o Bogu: „Glede rasprave o Bogu što je savršenija, to se teže postiže, ima veći broj primjedaba i težih rješenja. Svaka prepreka, pa bila i najneznatnija, zaustavlja i priječi i prekida hod prema naprijed“[118]. Na ovome mjestu Grgur Nazijanski opisuje složenost, bremenitost i zahtjevnost teološkog govora, koji uključuje prethodne premise. Tražimo li mistagošku primjenu, postajemo svjesni zahtjevnosti govora koji doista uvodi u iskustvo spasenjske riječi Božje, u otajstvo spasenja, u otajstvo živoga Boga. Samo uvođenje traži postupnost, odmjerenost, mudrost, zornost i bliskost povjerenim slušateljima Riječi.

Interesantno je kako Grgur Nazijanski zvani Teolog, osim spekulativnih izričaja u svome diskursu koristi slušateljima bliske slike iz svakodnevnog života, i u malo riječi opisuje

[115] *Isto*.
[116] *Isto*, 193.
[117] *Isto*, 199.
[118] *Isto*, 209.

transcendentne zbilje: „Sa mnom razmotri raznovrsnost i obilje plodova. Čak su najkorisniji najljepši. Razgledaj sa mnom snagu kod korijenja, sokova, cvijeća i mirisa. Navedeno nije samo veoma ugodno već je prikladno i za zdravlje. Promotri ljepote i kakvoće boja i uz to sjaj i blistavost kamenja. Priroda je preda te sve stavila kao na općoj potpunoj gozbi: sve što je nužno i što je za uživanje. To je da Boga upoznaš ako ne po drugome, onda po onome čime je dobrostiv i da zbog potrebe postaneš razumniji nego si bio“[119]. Teologija o stvaranju može se promišljati i produbljivati na temelju jednostavnih i dojmljivih primjera iz iskustva zajedničkog svima. Osim lijepih izričaja s puno poticaja, Grgur Teolog ne libi se koristiti i kritičke izričaje integrirane u apologetska doumljivanja: „Tko je nebo zaokružio? Tko je smjestio bolje prije toga: što je nebo i što su zvijezde? Možeš li to kazati ti koji se uzdižeš u vis, a ne poznaš što ti je pod nogama niti si sposoban odmjeriti samoga sebe dok ipak do tančina ispituješ ono što je iznad tvoje naravi i zijevaš pred neizmjerljivim?“[120].

U Trećemu teološkom govoru usmjerenom refleksiji o Sinu Božjemu, Grgur pruža bogate i raznolike izričaje. Ipak, na pojedinim mjestima, uz narativnost rječnika, te brojne slike i usporedbe o Kristu, koristi i antagonizme prisutne u starozavjetnim, posebno proročkim nagovještajima i opisima: „Kao janje je nijem, ali je Riječ. Navijestio ga je glas onoga koji viče u pustinji. Bio je slab, ozlijeđen, ali iscjeljuje svaku bolest i slabost. Podignut je na drvo i prikovan, ali drvetom života uzdiže. Spašava i suraspetoga razbojnika. Sve vidljivo zastire tamom. Napojen je octom, hranjen žuči. Tko? Onaj koji je vodu pretvorio u vino, uništitelj gorkoga okusa, onaj koji je sav slatkoća i čežnja. Predaje dušu, ali ima vlast da je opet uzme. Zastor se razdire jer se Višnji pokazuje. Stijene pucaju i mrtvi unaprijed uskrsavaju. Umire, ali oživljuje i smrću uništava smrt. Biva ukopan, ali izvodi duše. Uzlazi na nebo, ali će doći suditi žive i mrtve i istražiti takve govore“[121]. Kristov lik i djelovanje, te vazmeno otajstvo izloženo je u sažetom tekstu koji je zbog svoje ljepote i važnosti u cijelosti naveden.

U mnoštvu misli o Kristu Gospodinu u Četvrtome teološkom govoru pozornost privlače one misli koje su svojim diskursom bliže iskustvu i ljudskoj naravi. Značajno je moći slušati i razmatrati ono što je rečeno: „Sin je čovjek da po tijelu bude dostupan tjelesnima. Inače poradi nedostupnosti naravi ne bi bio dostupan. Međutim, Sin je čovjek i zato da po sebi posveti čovjeka jer je za cijelo tijesto postao kao kvasac. Sa sobom je sjedinio ono što je bilo osuđeno da sve oslobodi od osude. Sve je postao za sve. Sve je, osim grijeha, što i mi: tijelo, duša, um. Nad svime time je smrt. Isus je čovjek po zajedništvu nabrojenoga. Vidljivi je Bog po umnome

[119] *Isto*, 213.
[120] *Isto*, 215.
[121] *Isto*, 231.

razmatranju“[122]. Umno razmatranje pomaže razabrati domet i značenje pojedinih riječi. Razmatranje postaje značajan put u samoj mistagogiji kao i mogućnost prilagodbe. Govor o ljudskoj naravi Isusa iz Nazareta postaje značajan i u mistagoškom smislu. Otvoreno je pitanje za današnju katehezu, u kojoj je mjeri utjelovljena u ovaj sadašnji – vremeniti kontekst, je li ostvarena korelacija ljudskog i vjerničkog iskustva, je li riječ Božja postala sve za sve, kvasac evanđeoskih promjena i oblikovanja pojedinca i društva.

Peti teološki govor vezan uz osobu Duha Svetoga i njegovo djelovanje, donosi također interesantne misli vezane uz mistagoški kontekst i korelacije u katehezi. Prema jednoj tvrdnji, čovjek je kao takav malen prema veličini transcendencije, ali Duh je taj koji pomaže i potiče životvornu Riječ: „A tko smo mi u odnosu na to? Nismo sposobni shvatiti ni ono što nam je do nogu. Ne možemo izbrojiti morski pijesak, kapi kiše i dane vječnosti, ali još manje proniknuti Božje dubine te obrazložiti narav koja je posve neizreciva i poviše razuma“[123]. Malo ranije, u istome teološkom govoru pojavljuje se molba: „Neka nas Duh obdari i riječ će potrčati“[124]. Duh Božji djeluje na mnoge načine, u kojemu krštenje nosi veliko značenje i simboliku: „Duh sazdaje. Po krštenju i uskrsnuću ponovno stvara. Duh pozna sve. On poučava; puše gdje i koliko hoće... Duh objavljuje, prosvjetljuje, daje život. Još točnije: samo je svjetlo i život. Duh čini hramom, pobožanstvenjuje, usavršava. Prethodi krštenju i traži se poslije krštenja. Duh čini sve što čini Bog. Razdjeljuje se kroz plamene jezike. Dijeli milosne dare. Duh tvori apostole, proroke, evanđeliste, pastire i učitelje. Duh je uman, mnogovrsan, jasan, prodoran, nezaustavljiv, neporočan. Sve to znači: Duh je sama mudrost i u djelovanjima mnogoga oblika. Sve obasjava i proniče...“[125]. Iz velike uronjenosti u svijet otajstva i otajstveni govor, uz teološke refleksije, Grgur Nazijanski promišlja i komunicira evangelizacijski i pastoralno, svečano i meditativno. U ljepoti govora prisutna je nakana svjedočenja iskustva, svjedočenja osobne uvjerenosti i oduševljenosti. Mistagoška snaga komunikacije prisutna je u ovim izrazima. Premda su teološki govori pisani još u 4. stoljeću svojom izražajnošću i znakovitošću aktualni su i za ovo naše vrijeme, za današnju mistagogiju i katehezu.

[122] *Isto*, 246.
[123] *Isto*, 252.
[124] *Isto*, 248.
[125] *Isto*, 264.

1.2.1.3.10. Ivan Zlatousti

Mistagogija je kod Ivana Zlatoustog (Krizostoma) (349.-407.) koncipirana tako da vodi prema iskustvu. U konkretnoj praksi Ivan Zlatousti prije slavlja krštenja dao bi određena tumačenja krštenicima. Tumačio bi im „stvari nebeske i nosio radosnu poruku takve blagodati“[126]. Katekumeni su trebali osobno unaprijed poznavati obrede, njihovo značenje, koje proizlazi kroz tipološko značenje Pisma, kako bi se sakramenti mogli bolje proživjeti.

Proučavaju li se krsne kateheze Krizostoma, može se uočiti da za razliku od drugih otaca, veliku važnost daje moralnoj pouci. Krizostom stalno naglašava kako katekumenima tako i drugim vjernicima potrebu životnog stila kojeg bi trebali provoditi. Poziva na novi život kojeg su primili po krštenju.

Za Krizostoma kojega je snažno oblikovao ideal monaštva, kršćanski je život trajna – stalna borba protiv zla odnosno protiv Zloga[127]. Nasrtaji Zloga su i sada stalno prisutna opasnost za kršćane, protiv koga se moraju boriti. Cilj mistagoških kateheza za Krizostoma jest da katekumeni znaju dovoljno o temelju svakog slavlja kao i svakog pojedinačnog obreda, te da tako sa sigurnim spoznajama opremljeni odnosno „naoružani“ mogu bolje ići kroz život.

Po krštenju bi cjelokupni život kršćana trebao biti preoblikovan na temelju Novoga saveza. Toj bi nakani doprinijele i mistagoške kateheze. Jedan od načina mistagogije jest upravo u tome da se poučava o promjeni života – životnom obratu usmjerenom na dobro, na Evanđelje. Moralna poruka vjernika usmjerena je tome da vjernike podsjeti na Savez koji je sklopljen po krštenju s Kristom.

Krizostom temelji moralni sadržaj svojih propovijedi uz sakramentalne obrede kršćanske inicijacije. U potpunosti je svjestan problema kršćanskog identiteta u ustrajnosti oko krsne milosti koju su krštenici primili, tako da će oni ostati „prosvijetljeni“ doživotno, a ne samo tjedan dana[128]. To u konačnici nije problem onih koji su nedavno kršteni, već svih vjernika, bez obzira na to prije koliko su kršteni. Naime, pokrsne homilije Krizostoma nisu usmjerene samo na neofite, već su upućene svim vjernicima.

S obzirom na sakrament krštenja Krizostom naglašava važnost odricanja od Sotone. Po krštenju vjernici primaju milost novog rođenja i dar Duha, te su trajno predani (povjereni) Bogu. Glavne točke teologije ovoga oca su centrirane na plod krštenja, a to je dar opravdanja. Taj dar bi morao naći prikladan izraz u svakidašnjem životu kao borbi protiv Sotone.

[126] Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.*, 25.
[127] Usp. *Isto*, 29-30.
[128] Usp. Enrico MAZZA, *Nav. dj.,* 116-117.

Po sakramentu euharistije vjernici primaju svu potrebnu snagu (jačinu, čvrstoću) koju trebaju za borbu protiv demona. To je prvotna funkcija euharistije. Euharistija je značajna u mistagoškom i tipološkom promišljanju Krizostoma. Izraz „misterij" (otajstvo) gotovo isključivo vezuje uz euharistiju[129]. Govoreći o euharistiji i drugim sakramentima, nastavio je poput većine drugih otaca razmišljati tipološki, premda mu je svu pozornost privuklo moralno ponašanje. Mistagoški koncept sasvim je jasan: želi li netko govoriti o sakramentu, mora govoriti o starozavjetnim figurama (tipovima). Krštenje i posljedice sakramenta za moralno ponašanje su također raspravljene tipološki. Oni koji su vezani s Kristom preko ugovora, ne smiju biti nevjerni svojim obvezama. Ne smiju griješiti. Obraćajući se krštenima, Krizostom primjenjuje biblijske slike egzodusa za njih. Ovi novi, prosvijetljeni kršćani, došli su iz Egipta i ne smiju se osvrtati unazad u prošlost, tražeći egipatska zla, prljavštinu i ropstvo. Starozavjetne stvarnosti imaju svoju vrijednost kroz odnos s Kristom. To je razlog njihovog tipološkog karaktera.

Praktična dimenzija vjere često je i snažno prisutna kod Krizostoma. Uočljiva je već prigodom obraćanja slušateljima – katehizandima. U spomenutom obraćanju nazire se mistagoška komponenta kateheze, koja odjekuje, unosi promjenu i novost, koja brižno opominje i savjetuje: „Prije svega smo tu da od vas potražimo plodove od onoga što nedavno kazasmo vašoj ljubavi. Mi ne govorimo samo zato da slušate nego da se rečenoga sjećate te nam to djelima dokažete: ipak ne zapravo nama već Bogu koji i nerečeno pozna u duši. Stoga se i rekne kateheza da u vašim dušama riječ odjekuje kada mi i odemo"[130].

Prisnost i blizina u obraćanju ne otklanja ozbiljnost pouke i vođenja prema životu u vjeri: „Ne čudite se ako dođosmo poslije svega deset minulih dana tražiti plodove od sjemenja jer je moguće u jednome danu i sijati i žeti. U boj nismo pozvani osnaženi jedino vlastitom snagom nego isto tako Božjom silom. Oni koji su prihvatili kazano i proveli u djelo neka ustraju i neka proslijede sa započetim. Oni pak koji uopće nisu prionuli uz taj dobri posao neka smjesta počnu. Tako će naknadnim žarom otkloniti kaznu za nehaj"[131]. Zorne i zbiljske promjene nošene žarom vjere i primjerom svjedočanstva uključuju svjetlo Duha i milosti: „Uskoro ćeš se nazvati novoprosvijetljeni jer ti je svjetlo uvijek novo. Budeš li htio, nikada se neće ugasiti. Ono, htjeli ili ne htjeli, zamjenjuje noć. Tu zraku tama ne pozna: 'Svjetlo svijetli u tami i tama ga nije obuzela' (Iv 1,5). Svijet pak nije onako svijetao kada iziđe sunčana zraka kao što se

[129] Usp. *Isto*, 131.
[130] IVAN ZLATOUSTI, *Krsne pouke*, Makarska, 2000., 117.
[131] *Isto*.

prosjaji i postane svijetla duša koja od Duha primi milost“[132]. Po daru sakramenata i milosti Krist postaje za krštene odijelo, jelo, kuća, glava i korijen (usp. Gal 3,27). U središtu je govora veličina otajstva kojom su vjernici po daru milosti pristupili. Od vjernika se očekuje aktivan odnos prema primljenim otajstvima, zahvalnost, suradnja i odgovornost: „Ti si pozvan na duhovnu svadbu i kraljevsku gozbu. Razmisli kako dostojno odijelo treba da imaš. Ipak nije nužno da ga kupuješ. Daruje ti ga onaj tko te poziva. Tako se ni siromaštvom ne možeš ispričati. Čuvaj, dakle, haljinu koju si dobio. Ako je izgubiš, više se ne može ni posuditi ni kupiti. Takva se odjeća nigdje ne prodaje. Čuo si kako su uzdisali oni koji su nekoć pristupili otajstvima. (...) Kupelj može oprostiti prethodne grijehe, ali bojazan nije mala ni opasnost neznatna da se opet vratimo istim opačinama te nam lijek postane rana. Koliko je, naime, milost bila veća, toliko je i kazna veća za one koji naknadno griješe“[133]. Pouka u nekim svojim segmentima postaje oštra i zahtjevna, bez bilo kakvih ublažavanja i općenitog govora, pisac ne izmiče pred ozbiljnošću hoda za Kristom.

Vazmena dimenzija s etičko-moralnim obligacijama za vjernike proizlazi iz samog krštenja: „I ti se suraspni po krštenju jer je krštenje križ i smrt, ali smrt grijeha i križ staroga čovjeka“ (usp. Rim 6,6)[134]. Spomenuta etičko-moralna propitivanja, odluke i odricanja posebnu težinu dobivaju u vrijeme katekumenata. Ovo razdoblje koje sa slavljem sakramenata prethodi mistagogiji predstavlja svojevrsno vježbalište i školu tjelovježbe i uvježbavanja. Etičko-moralna pouka koja se izriče i razvija u katekumenatu, nastavlja se i odnosi na vrijeme nakon krštenja: „Već sada naučimo svladavati onoga nečistoga zloduha. Protiv njega ćemo ratovati nakon krštenja, protiv njega šakati i boriti se. Stoga već sada naučimo njegove zasjede, odakle mu dolazi snaga i zbog čega nam može lako prijetiti. Tako se nećemo, kada se zametne boj, smesti ni uznemiriti ukoliko bismo ugledali nove napade. Naprotiv, budući da smo se već međusobno vježbali i upoznali sve njegove smicalice s pouzdanjem ćemo protiv njega prihvatiti okršaje“[135].

Otajstveno uvođenje u vjeru u mistagoškome ozračju uočljivo je kod Ivana Zlatoustog već u razdoblju koje prethodi primanju sakramenata. Čini se kako je piscu i kateheti veoma stalo da se dogodi cjelina hoda, imajući u vidu njezinu postupnost, slojevitost, kao i mogućnosti samih kandidata za krštenje. Riječi su birane, snažne i prodorne. Katkad su oštre i bremenite, katkad pune topline, prisnosti i uzvišenosti. Uz mnoge etičko-moralne pouke još više do

[132] *Isto*, 119.
[133] *Isto*, 122.
[134] *Isto*, 154.
[135] *Isto*, 144-145.

izražaja dolazi ljepota i veličina otajstva i susreta, gdje sve postaje novo, drukčije i moguće. Mistagoška ohrabrenja i tumačenja prate, kako je malo prije navedeno, cjelokupni hod u vjeri: „Dobro i predobro znam do koje ćete se časti uzdići i do koje moći. Svi pak ljude što će se domoći vlasti obično časte i prije vlasti. Kroz poštivanje iskazuju im naklanost za budućnost. To sada i sam činim. Vi nećete biti uvedeni u neznatnu vlast nego u samo kraljevstvo: ipak ne naprosto u kraljevstvo nego u samo kraljevstvo nebesko. (...) Nisam došao da vam tumačim sne nego da razglabam nebeske zbilje. Donosim vesele vijesti o takvim dobrima koje 'oko nije vidjelo ni uho čulo niti dopriješe do čovjekova srca' (1 Kor 2,9). Riječ je o onome što je 'Bog pripravio onima koji ga ljube' (...) Sjetite me se, dakle, kada uđete u to kraljevstvo, kada primite kraljevsku odjeću, kada odjenete grimiz uronjen u Gospodnju krv i kada primite krunu s koje posvuda blješte bljesci blještaviji od sunčanih zraka. To su Zaručnikovi darovi“[136].

Nagovješćujući „nebeskog Kralja koji će svoje vjernike obradovati čašom časti što rađa srh i puna je svake moći“, prepoznaje se određena razlika mistagoškog govora koji kasnije dolazi i koji se razlikuje, premda je i prije bio na neki način prisutan: „Upućeni poznaju snagu te čaše, a vi ćete doskoro spoznati“[137].

Pitamo li za trajanje mistagogije kod Ivana Zlatoustog, ono se može iščitavati prema stvarnosti – novoprosvijetljenih. Mistagogija, posebno u širem značenju riječi, nikada ne prestaje: „Tako ćete se moći nazivati novoprosvijetljenima ne samo dva, tri, deset i dvadeset dana nego ćete također kroz deset, dvadeset i trideset godina, tj. čitava života, biti dostojni toga naziva. Ako nastojimo svjetlo što je u nama – velim milost Duha – vršenjem dobrih djela još više prosjajiti te se nikada ne ugasi, čitavo ćemo vrijeme uživati spomenuti naziv. Ali kao što je onaj tko je trijezan i budan i provodi čestit život trajno novoprosvijetljeni tako, obratno, već poslije jednoga dana nemarni postaje nedostojan toga naziva“[138].

Opasnost povratka na staro, udaljavanja od vjere, tako aktualno u naše vrijeme, može se uočiti i u ono doba: „Neki su od onih, eto, što slušahu našu pouku danas primamljeni napustili ovo duhovno slušanje i otrčali onamo. Sve su odjednom istisnuli iz svoje pameti: sjećanje na Sveto četrdesetodnevlje, spasonosnu svetkovinu uskrsnoga dana, sudjelovanje, neiskazivo i puno svete jeze, u božanskim otajstvima i nastavak našega poučavanja“[139]. Spomenuta situacija izaziva, današnjim rječnikom, pastoralni nemir kod dušobrižnika – mistagoga. Dušobrižnik ne smije ostati ravnodušan: „Kojim ću, reci mi, odsele oduševljenjem prionuti uz uobičajeno

[136] *Isto*, 135-136.
[137] *Isto*, 136.
[138] *Isto*, 234-235.
[139] *Isto*, 239.

poučavanje kada vidim da od onoga što smo kazali niste uopće izvukli nikakvu korist? Naprotiv! Što smo više s poučavanjem nastavljali, tim se čak, reklo bi se, uvećavao nemir. Nama je umnažao bol, a odsutnima pribavio još veću osudu. Štoviše, nije posrijedi jedino muka nego nas obuzima sve to veća bezvolja... Nama je nadasve stalo do vaše koristi i vašega probitka. Vašu nebrigu držimo vlastitom štetom“[140]. Sasvim se jasno očituje zanos, predanost i angažiranost oko pripreme i ostvarivanja katehetskih i mistagoških kateheza u realnim uvjetima života. Pitamo se, jesu li današnji mistagozi u tolikoj mjeri zabrinuti i angažirani oko plodova njihova rada i odgoja u vjeri.

Jednostavnost i ljepota rječnika Ivana Zlatoustog nošenog zanosom, predanošću i angažiranošću, urodila je mnogim praktičnim savjetima i poticajima dostupnima svakom vjerniku, svakoj osobi koja je ozbiljno krenula za Kristom. Premda se riječ „mistagogija“ izričito ne spominje, neizravno je utkana i u etičko-moralne poticaje vezane uz vjeru i otajstva, te veličinu i jednostavnost riječi ljudske i Božje. Hod prema istinskoj ljudskosti i vjeri Ivan Zlatousti veže uz odgoj, razvojno ga promišlja, uz brojne poticaje i nagovore: „Ne prestajem vas zaklinjati, moliti i poticati da prije svega drugoga odgojite svoju djecu. Ako se brineš o svome djetetu, pokaži to na takav način da ga odgojiš... Odgoji borca za Krista!... Odgoji borca za Krista te ga, iako se nalazi u svijetu, pouči da bude pobožan već od rane mladosti“[141].

Za Ivana Zlatoustog dječja duša jest poput grada sa značenjem koje grad nosi, mnogim konotacijama i različitošću ponuda i interesa. Za dobro funkcioniranje grada potrebno je uvesti zakone i čvrsto ih se pridržavati. Ulaz u taj grada čini vrata i to preko pet čovjekovih osjetila. U odgoju djece treba biti iskren i pažljiv, kao da se prilazi liku Božjemu. Grad kao takav podižemo za Krista, za kralja nebeskoga i naseljavamo ga. Odgojitelji trebaju postati svjesni da odgajaju mudraca, borca i građanina za nebo[142].

Za kontrolu osjeta i naravi svetac predlaže usmjeravanje odgajanika na prirodu, na ljepote stvaranja, na razmatranje i udivljenje: „Pokaži mu druge lijepe stvari i tako ćeš mu odvratiti pogled odande, pokaži mu nebo, sunce, zvijezde, cvijeće što raste na zemlji, tratine, ljepotu knjiga; neka mu sve to uveseljava pogled“[143].

Pored mnogih praktično-odgojnih primjera, ne izostaje teološko-vjernička dimenzija izražena na veoma jednostavan i pristupačan način. Sveti Ivan Zlatousti obrazlaže, između ostalog, potrebu i opravdanje odgoja djece i mladih: „Odgajajmo ih stegom i urazumljivanjem

[140] *Isto*, 239-240.
[141] IVAN ZLATOUSTI, *Taština i odgoj djece*, Split, 2014., 30.
[142] Usp. *Isto*, 39-40.
[143] *Isto*, 51.

Gospodnjim jer nas za to očekuje velika nagrada. Ako ljudi prave kipove na sliku i priliku kraljeva, slikaju slike i tako dobivaju razne časti i ugled, zar nećemo i mi, koji urešujemo i oslikavamo lik Božji (čovjek je, naime, stvoren na sliku i priliku Božju), zadobiti bezbrojna dobra, čineći tako s njegovom slikom i prilikom? Radi se o istoj stvari: to je vrlina duše kada odgajamo djecu da budu dobra, da se ne srde, nego da opraštaju i budu milosrdna (to su sve Božje odlike!) i kada ih odgajamo da budu dobrostiva, puna ljubavi prema bližnjemu i da ovozemaljski život smatraju ništavnim. To nam je prvi zadatak: tako oblikovati i usmjeravati i sebe i djecu. U suprotnome, kakav ćemo izgovor imati kada se pojavimo pred sudištem Kristovim?“[144]. Odgoj djece i mladih u sadašnjim okolnostima promatra se u perspektivi vječnosti i eshatološke dimenzije.

1.2.1.3.11. Teodor Mopsuestijski

Svrha mistagoških kateheza kod Teodora Mopsuestijskog (350-428.) jest dvostruki. S jedne strane želi se pomoći katekumenima da se otvore dubokom životnom i duhovnom razumijevanju sakramenata. S druge strane obredi krštenja i euharistijskog slavlja nastoje se ozbiljno teološki tumačiti. S istančanim usporedbama i također alegorijskim natuknicama pomaže razumjeti sakramente i dohvatiti (razumjeti) njihov sadržaj[145].

Mistagogija nije za Teodora jednostavno tumačenje sakramenata u njihovu vidljivom razvitku, već je put kako shvatiti najdublje otajstvo – tajnu sakramenta, kako bi se moglo poistovjetiti s otkupljenjem. Time mistagoške kateheze dobivaju dodatno na važnosti i značenju. Mistagoške kateheze koje pripremaju pojedince za sakramente, pokazuju se kao konstitutivan trenutak u dinamičnom procesu samoga otkupljenja. One disponiraju za to da se spasenjski naum Božji, koji nalazi svoje ispunjenje u Kristu, može u cijelosti proniknuti, kako bi se krštenik sam preobrazio u otkupljenoga[146].

Teodor Mopsuestijski razumije mistagogiju kao put, kako dosegnuti temelj sakramenata. Također ju poistovjećuje s otkupljenjem koje je u Kristu našlo svoje ispunjenje. Odnos mistagogije s Kristom i njegovim spasenjskim djelom s jedne strane omogućuje mistagogiju, a s druge je strane njezin cilj[147].

---

[144] *Isto*, 79-80.
[145] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.*, 31.
[146] Usp. *Isto*, 31-32.
[147] Usp. *Isto*, 72.

Namjera Teodora bila je da prožme katekumene s intenzivnim životnim i duhovnim stanovištem. U homiliji je nastojao tumačiti misterij. Tumačio je obrede krštenja i euharistije na teološkoj osnovi. Mnogo pozornosti usmjerio je molitvi. Po Teodorovu shvaćanju molitva ima prvo moralno značenje. Dovoljno je spomenuti krsni nalog, gdje Isus šalje apostole da uče njegove učenike vršiti sve što im je zapovjedio – naši životi moraju biti u suglasju s Božjim zapovijedima. Molitva se ne temelji na riječima, već na stanju (navikama, habitusu) – ljubavi i privrženosti onome što je dobro[148]. Autentična molitva je moralno čestita. Uključuje ljubav prema Bogu, te je gorljiva za ono što mu se sviđa. Teodor moral promatra na teološkim osnovama i vezuje ga uz konačne stvarnosti. Svrha homilije jest pružiti teologiju molitve koja je ujedno teologija života.

Svrha mistagogije za Teodora jest uliti razumijevanje za misterij. Po svojoj prirodi, misterij teži k tome da vodi onoga koji sudjeluje u spasenju. Iz toga slijedi da poznavanje misterija na najdubljoj razini mora voditi vjernike tako intenzivnoj i živoj participaciji (sudioništvu), tako je da je misteriju (otajstvu) omogućeno da ispuni svoj krajnji cilj – komunikaciju spasenja[149]. Na taj način mistagogija je postala dio dinamičnog pokreta odnosno događanja misterija samog.

Teodor kao i drugi crkveni oci obilno se služi tipologijom u okviru mistagogije i mistagoških kateheza. Tipologija se koristi posebno onda, kada je pitanje između Starog i Novog zavjeta, u tumačenju liturgijskih čina, u njima samima i u njihovu odnosu prema Pismu. U svoja tipološka tumačenja Pisma Teodor koristi alegoriju. Npr. u viziji proroka Izaije kada je serafin uzeo gorući ugljen ne sa svojim rukama već s kliještima, ondje je prepoznao ulogu posrednika. U bogoslužju je to biskup koji svojim rukama daje otajstvo, govoreći „tijelo Kristovo“. Čak se ni on ne smatra dostojnim da uzme i pruži ove darove. Za to koristi pribor koji ima, a to je duhovna milost. U liturgijskoj tipologiji gorući ugljen i otajstva prodiru jedno u drugo i oblikuju jedinstvenu stvarnost. S gledišta tipologije, gorući ugljen postaje „sudjelovanje u otajstvu“. Pribor odnosno posrednik jest biskup. Sam biskup treba pribor odnosno podršku za njega samog, a to prima u obliku duhovne milosti da bi postao biskup, a to je sakrament svetog reda. Strah je prestao jer je zamijenjen povjerenjem odnosno smjelošću za služenje Gospodinu[150].

[148] Usp. Enrico MAZZA, *Nav. dj.*, 50-51.
[149] Usp. *Isto*, 55.
[150] Usp. *Isto*, 56.

Obredi su oponašanje anđeoske liturgije, koja služi kao model, čije oponašanje jamči (osigurava) sakramentalnost. Prezbiterovi čini ostvareni po liturgiji imaju za funkciju očitovati nebeske stvarnosti.

Očitovanje i proživljavanje nebeskih stvarnosti odražava se i na praktični život vjernika. Vjernici su pozvani ponašati se dostojno uzvišenosti svoje naravi i dostojanstva, jer su oni ti koje vodi Duh Božji i koji su postali sinovima Božjim. Kršćani bi morali činiti takva djela da se po svima njima ime Božje slavi, dok s udivljenjem promatraju milosrđe Božje i obilno razlivenu milost u svome životu. Svakog dana trebalo bi uzdizati svoju volju prema kreposnim vrlinama i djelima, iskustvom nastojeći oko onoga što je milo Bogu. Trebali bi se vladati na nebeski način[151].

Tumačenju primjerenog odgovora vjere i ponašanja doprinosi govor – mistagogija koja smjera pomoći drugima upoznati veličinu otajstva: „Potrebna je, sigurno, objava i tumačenje..., kako bi onaj koji pristupa mogao upoznati snagu otajstava... Budući da u sakramentu postoje znakovi onoga što će se dogoditi ili se već dogodilo, potreban je govor koji razjašnjava smisao znakova i otajstava“[152]. O kakvome je govoru riječ, može se nazrijeti malo dalje gdje se tumači odnos prema sakramentima – otajstvima: „Ono što se dogodilo Kristu budi u nama apsolutnu vjeru da će se to isto i za nas dogoditi. Priznajući odsada bez oklijevanja da će se to i za nas dogoditi, ostvarujemo ovaj strašan, neizreciv sakrament, koji sadrži neshvatljive znakove ekonomije (božanske) koja se odnosi na Krista našega Gospodina: od tog sakramenta i mi očekujemo, za sebe, da ćemo dobiti slične (plodove)“[153]. Osim što se mistagoški govor usko veže uz sakramente, uočljivo je kako spomenuti govor njeguje poseban stil tumačenja, koji uključuje osobnu i egzistencijalnu zahvaćenost događajem spasenja, u ovome primjeru, na anticipativno-eshatološkoj razini liturgijskog događanja.

Mistagoški govor Teodor promatra u interakciji aktualno etičko-vjerničkog ponašanja i eshatološke budućnosti kao jedinstvene cjeline i to vezane uz krštenje. Promišljajući o životu i praksi kršćanina, naglašava sljedeće: „mora se... udaljiti od svih zemaljskih stvari, kao onaj koji je upisan u nebo, sve činiti kako dolikuje obitavanju i građanstvu neba, tako, da kao trajan porez kralju daje to da bude mudar i da živi ponašajući se kako priliči krštenju“[154].

Obredne ali i mnoge proceduralne pripreme i čini prema Teodoru uključuju snažnu duhovno-vjerničku dimenziju. Pristupanje krštenju odnosi se na upis u nebo. Valja se

[151] Usp. TEODOR MOPSUESTIJSKI, *Katehetske homilije*, Zagreb, 2004., 97. i 99.
[152] *Isto*, 105.
[153] *Isto*, 107.
[154] *Isto*, 111.

„podvrgnuti božanskoj administraciji, kako bi bio oslobođen od Jakoga koji te muči, te tako istrgnut od svega zla što ti ga nanošahu protivnici, i bježeći od novoga ropstva, mogneš s istinskim užitkom prihvatiti taj upis“[155]. Uloga „jamca“ jest također, na neki način, mistagoška. „Jamac“ „nastoji poučiti tebe, stranca u tom gradu koji se tek od nedavna njemu približavaš, o svemu što se odnosi na taj grad i na život toga mjesta, kako bi se bez smetnje i zbrke priučio na zaduženja u tom velebnom gradu“ [156] . Mistagoški-duhovno i pastoralno-pedagoški promišljajući, možemo se pitati, u kolikoj su mjeri današnji kumovi svojim krštenicima i krizmanicima oni koji pripravljaju za put prema nebeskom gradu i domovini, prema novoj kvaliteti života i ponašanja.

Mistagoško upućivanje u otajstveni život po primanju sakramenata uočljiv je u jednostavnom i slikovitom govoru: „Kad si dakle bio priznat i obilježen za vojnika našega Gospodina Krista, primit ćeš ostalo od sakramenta i zadobiti potpun oklop Duha; time ćeš primiti dioništvo u nebeskim dobrima“[157].

Ljudski razumljiv, blizak i poticajan govor o nebeskim otajstvima proširuje se na govor o euharistiji, u uskoj povezanosti s krštenjem i poukom, koja prethodi i prati značajne sakramentalne događaje u životu vjernika. Spomenut govor svojom postupnošću i zornošću prilagođen je slušateljima: „Kad budete primili... sakramentalno rođenje po krštenju, tada ćete pristupiti besmrtnoj hrani kojom ćete se hraniti kao prikladnom (hranom) za svoje rođenje. Što je ta hrana, na koji vam je način ponuđena, u prikladno ćete vrijeme trebati naučiti. Za sada, budući da ćete nakon (naše) pouke primiti sakramentalno rođenje, – a vi ste se sada raspoložili kako biste sudjelovali u tom neizrecivom svjetlu pomoću toga drugog rođenja –, onim što je rečeno vi ste se kao povojima čvrsto svezali, kako biste čvrsto i bez oklijevanja držali i čuvali sjećanje na to rođenje koje će se dogoditi. Ostavit ćemo vas da se u njemu odmorite; u prikladno vrijeme, kad Bog to bude udijelio, dovest ćemo vas do božanske hrane i izložiti vam tumačenje o njoj“[158].

Zaključno možemo ustvrditi da mistagoške pouke Teodora uključuju dostatnu razinu poniznosti i skromnosti pred veličinom otajstva i stvarnostima onoga svijeta: „Tijekom brojnih dana govorili smo vam o svemu što se odnosi na tolika otajstva, kako biste (ih) upoznali, otajstva čija veličina uvelike premašuje riječi. Doista, što će riječ jednog smrtnika kazati što bi

[155] *Isto*, 112.
[156] *Isto*.
[157] *Isto*, 129.
[158] *Isto*, 146.

bilo dostojno besmrtnih i nebeskih stvarnosti koje su neizrecive? No, bilo je potrebno da se to vama kaže, kako ni u kojem slučaju ne biste ostali prikraćeni glede veličine toga dara“[159].

1.2.1.3.12. Augustin

Za razumijevanje mistike i mistagogije kod sv. Augustina (354.-430.), primjera zapadnjačkog čovjeka, s borbenošću, promišljenošću i dinamičnošću „nemirnog srca“, poželjno je poznavati kontekst njegovih teoloških refleksija i bogatog stvaralačkog opusa. Čežnja za pravim prijateljstvom, za prijateljskim odnosima bilo je jedno od velikih nadahnuća u njegovu života. Kada Augustin govori o svojoj ljubavi prema Bogu, onda ondje odjekuje i čežnja za ljudskom ljubavlju[160]. Mistagogija je utkana u njegova mistična promišljanja, povezivanja naravnih i vječnih tajni, u dubinskom odnosu prema životu i darovanosti, upućivanja na put duhovnog života na temelju vlastitih iskustava i svjedočanstava.

Temelj mistične teologije Augustina jest „nemirno srce“, čežnja za Bogom i mirom koji se samo u Bogu može naći. Augustin polazi od iskustva kako je čovjek u sebi rastrgan, te teži za tim da postane jedno u sebi samom. Bilo mu je jasno da tu rastrganost ne može sam nadvladati. Za to je potrebna milost Božja. Kao put prema iskustvu Boga, Augustin predlaže put u vlastitu nutrinu, ući u nutrinu i ondje otkriti Boga. O njemu mnogo govori u svojemu glasovitom djelu „Ispovijesti“. Put prema nutrini događa se s Kristom, koji obasjava nutrinu čovjeka. Očima svoje duše čovjek uviđa vlastite slabosti. Promatranje nutarnjeg svjetla, prema Augustinu, nije nikada čisto intelektualni čin, već je vezano uz ljubav, uz odnos Boga i čovjeka. Mistika nije u tome da se čovjek vraća na svoju vlastitu nutrinu, nego je neka vrst ekstaze u kojoj čovjek nadilazi sebe u Bogu. Povratak k izvorima duše vodi k božanskoj nutrini, beskrajno većoj od duše, te k „ekstatičnom pokretu iznad sebe samog“[161].

Osim nutrine kao puta prema Bogu, Augustin mnogo pozornosti usmjeruje molitvi, razmatranju, ljubavi, te zadivljenosti. Počinje od dimenzije prijateljstva. Postati prijatelj Božji znači mijenjati se u temeljima s i u Njemu. Odgovarajuće promjene traži i nosi molitva ukoliko je vjerodostojna i životna. U molitvi smo prema Augustinu svi prosjaci Božji. Stojimo pred vratima velike kuće Očeve i čekamo da bismo nešto dobili. To „nešto“ je sam Bog. Molitva je poziv – jeka srca, nije glas usana. Što se u nutrini ori, Bog čuje. Kroz vjeru, nadu, ljubav molimo u stalnoj čežnji. Čežnja je ta koja nastavlja molitvu i onda kada usne šute. S obzirom na stalne

[159] *Isto*, 183-184.
[160] Usp. Anselm GRÜN, *Mystik. Nav. dj.*, 44.
[161] Usp. *Isto*, 45.

čežnje, treba i stalno moliti. Ostati u ljubavi znači stalno moliti, uvijek čeznuti. Koliki Gospodina zovu glasom, dok su nijemi u srcu. Obrnuto, koliki šute usnama, ali zovu u svetoj pobožnosti i predanosti, te ih Bog čuje: „Mnogo ljubavi, ne mnogo riječi, kada moliš![162]".

Sv. Augustin o duhovnim iskustvima nerijetko govori neposredno, u prvome i drugome licu jednine. U svome govoru – pisanju uključuje dijalog između Boga i sebe, između duhovnosti, bližnjih i svoje nutrine. Riječi su protkane doživljajem, iskustvom, pitanjima, šutnjom i poniranjem. Dijalog i teološke refleksije poprimaju oblik molitve koja ne prestaje i koja se stalno razvija i produbljuje.

Ono što sam prakticira u molitvi, preporuča i drugima. Za molitvu je potrebna sabranost, samoća i tišina. Nutarnja samoća jest savjest, dubinska samoća unutar koje nijedna ljudska noga nije kročila. Izvori Duha proizlaze iz samoće. Traži se čistoća, jednostavnost i poniznost.

U duhovnom rastu i uspinjanju očekuje se trajno samousavršavanje. Nikada nije dopušteno stajanje, ravnodušnost, zadovoljstvo sa sadašnjim stanjem. U protivnom se događa nazadovanje i propadanje. Put prema transcendentnome Augustin promatra na djelatan i događajni način. Od vjernika očekuje da nikada ne odustaju, da se ne okreću natrag, očekuje da predvode u promjenama, počevši od njih samih.

Uz vjeru traži se djelatna i živa ljubav. Vjera sama nije dovoljna, jer i đavli vjeruju, ali ne ljube. Nitko ne ljubi tko ne vjeruje. Ljubav se stalno obnavlja po Duhu Svetome, iz dana u dana, po ljudima koji žele, vjeruju, mole, koji zaboravljaju prošlo i otvaraju se budućemu[163]. Započeta ljubav je započeta svetost, ostvarena ljubav je ostvarena svetost, velika ljubav već je velika svetost.

Ljubav i djelovanje kršćana u svijetu vezano je uz prisutnost Duha Svetoga. Prisutnost Duha uočljiva je u životu i prisutnosti Crkve: „Što je duša ljudskome tijelu, Duh je Sveti Kristovu tijelu. To je Crkva. Duh Sveti u cijeloj Crkvi vrši što duša čini u svim udovima jednoga tijela... Ako, dakle, želite živjeti od Duha Svetoga, opslužujte ljubav, ljubite istinu, čeznite za jedinstvom. Tako ćete doprijeti do vječnosti"[164]. Duh Sveti djeluje na čovjekovu nutrinu, djeluje kroz Zakon upisan u srcu: „Kao što je Duh Sveti napisao Sinajski zakon na kamenim pločama, tako on piše nov zakon na pločama srca. Oba su Zakona djelo Duha"[165].

Hod prema zajedništvu i rastu u vjeri događa se kroz pouku, kroz upućivanje. Katekumenalno-mistagoška dimenzija upućivanja prepoznatljiva je ne samo po prethodnim

[162] Usp. Vladimir LINDENBERG: *Die Menschheit betet. Praktiken der Meditation in der Welt*, München – Basel, [7]1973., 166-167.
[163] Usp. *Isto*, 169.
[164] SVETI AUGUSTIN, *Govori*, Makarska, 1990., 282.
[165] Vladimir VALJAN, *Nav. dj.,* 75.

sadržajnim poukama, nego i po specifičnom stilu obraćanja: „To što motrite na Božjemu oltaru vidjeli ste i minule noći. Ali još ne čuste što je, što znači i koliko je velike zbilje otajstvo. Ono je, dakle, što gledate kruh i kalež. To vam kažu i vaše oči. Ali vaša vjera koja traži da se pouči veli da je kruh Kristovo tijelo, čaša Kristova krv. To je pak kazano kratko i za vjeru je možda dosta. Međutim, vjera želi pouku“[166]. Nakon početnih misli o dimenziji uvođenja u vjeru, malo kasnije još se produbljuje i konkretizira govor o otajstvenoj dimenziji vjere: „Kako je kruh njegovo tijelo? Kako je čaša – ili što je u čaši – njegova krv? To se, braćo, zato naziva otajstvom jer se u tome jedno gleda, drugo poima. Ono što se vidi posjeduje tvarni oblik, a što se razumije pruža duhovni plod... Budite što motrite i primite što jeste... Tko prima otajstvo, a ne održava vez mira, ne prima za se otajstvo već svjedočanstvo protiv sebe“[167]. Vrednujući Augustinove misli dolazimo do shvaćanja mistagoške pouke kao svojevrsnog događanja, odnosa između slušatelja i mistagoga, odnos između slušanja i vjere: „Osnove naše službe i vaši začeci pri odluci da nebeskom milošću rodite iz krila vjere moraju od usta dobiti pomoć. Tako će vas naš govor korisno poučiti, a vaš začetak nas korisno utješiti. Mi govorima upućujemo, vi uzvratite plodom vjere“[168].

Itinerarij kršćanskog hoda prema vjeri najsnažnije je kod Augustina opisan u njegovu djelu „Ispovijesti“, u kojima reflektira ovaj hod kroz vlastito iskustvo i različite situacije života i odrastanja. U autobiografskom djelu „Ispovijesti“ prisutne su teološke refleksije, ali i mnogi opisi iz svakodnevice i međuljudskih odnosa. Iz veoma bogatog i opsežnog djela dominira nutarnja čežnja za Bogom, nezaustavljivi hod prema duhovnosti i svetosti, pored svih stranputica, slabosti i lutanja. Govor o vlastitome duhovnom putu otvoren je za analizu duhovnog puta i drugih tražitelja istine i istinskih vrednota. Augustin vjeruje da čovjek traži i nalazi radost hvaleći Gospodina. Vjeruje da je čovjeka stvorio za sebe, i nemirno je ljudsko srce dok ne smiri u Gospodinu[169].

Tražeći mistagošku dimenziju u djelu „Ispovijesti“, nailazimo na postupnost razvoja hoda u vjeri na temelju osobnog iskustva, opisa vlastite nutrine, pogreška i uspinjanja. Osoba koja je najviše doprinijela u uvođenju Augustina u vjeru i život po vjeri, na istinski duhovan, dubok, životan i otajstven način jest njegova vlastita majka, koja je ostvarila uzvišenu i zahtjevnu službu mistagoga. Znakovite su i snažne usporedbe između njezina i vlastita života: „Često sam se pokušavao dići, ali sam još dublje propadao, a dotle je ona čista udovica, pobožna

[166] Usp. SVETI AUGUSTIN, *Nav. dj.,* 299.
[167] *Isto*, 299-300.
[168] *Isto*, 329.
[169] Usp. AURELIJE AUGUSTIN, *Ispovijesti*, Zagreb, 1983., 7.

i trijezna, kakve ti ljubiš... jednako revna u plaču i uzdasima, bez prestanka u sve sate svojih molitava plakala nada mnom pred tobom, i *pred lice tvoje dopirahu molitve njezine* (Ps 88,3)“[170]. Sveta majka, Monika, nije propustila mnoge strpljive razgovore i svjedočenja. Vjerovala je utješnim riječima biskupa da je nemoguće da propadne sin tolikih suza[171]. Neumorno izgaranje za voljeno dijete u Kristu postalo je snažno svjedočanstvo koje se nije moglo zanemariti i zaobići. Afektivno-angažirana i personalno-performativna razina mistagoške pouke prerasta u određeni pristup i nadahnuće u katehezi i uvođenju u vjeru. Spomenuta kateheza potiče zahvalnost, izaziva divljenje, otvara prostor za iskustvo i odgovor. Govoreći o svjedočanstvu svoje majke, Augustin izriče: „Ne mogu naime dovoljno izraziti koliko je srca imala za mene i s koliko me je većom tjeskobom rađala u duhu nego što me je rodila u tijelu“[172]. Augustin obraćenje i hod u vjeri promatra kroz svijest velike darovanosti i nezasluženosti. S pouzdanjem tvrdi da Gospodin onima kojima sve dugove otpušta, postaje još i dužnik svojim obećanjima.

Premda izrijekom ne spominje riječ „mistagog“, govoreći o Ambroziju kao vjerovjesniku, spominje znakovite značajke. Za biskupa Ambrozija kaže da je bio poznat kao jedan od najboljih ljudi, pobožan štovalac Božji: „Njegovi su govori tada revno pružali tvome narodu snagu tvoje pšenice, veselje tvoga ulja i trijeznu opojnost tvoga vina (Ps 81,17; 45,8). K njemu sam bio vođen od tebe nesvjesno, kako bih po njemu bio svjesno vođen k tebi... Premda nisam nastojao da naučim ono što je govorio, nego samo da slušam kako govori – ta mi je naime isprazna briga još bila preostala iako već nisam imao nade da čovjek može naći put k tebi – ipak su u moju dušu zajedno s riječima koje sam volio dolazile i istine za ikoje nisam mario. Nisam ih naime mogao odvajati. I dok sam srce otvarao da u njega primam kako rječito govori, usporedo je ulazila i spoznaja kako istinito govori, ali samo postupno...“[173]. Prethodno navedena misao je značajna jer se odnosi na način poučavanja, na tijek mistagoške i katehetske pouke. Osim onoga što se govori, veoma je značajno i kako se govori, kako se pristupa, kakva se slika pruža o sebi, o katehezi, o Crkvi, o Bogu.

Uz mistagošku pouku značajno je također moći govoriti o vlastitom duhovnom sazrijevanju, o vlastitom duhovnom iskustvu: „U mom vremenitom životu sve se još kolebalo, i srce je moje trebalo očistiti od staroga kvasca (1 Kor 5,7). Sviđao mi se put, sam Spasitelj, ali mi je još teško bilo ići po njegovim tjesnacima“[174]. Čitatelje duhovnih pisaca privlače živi

[170] *Isto*, 59.
[171] Usp. *Isto*, 60.
[172] *Isto*, 96.
[173] *Isto*, 101-102.
[174] *Isto*, 157.

primjeri drugih koji su u različitim situacijama i okolnostima učinili korak k vjeri. Govor o duhovnom iskustvu i svjedočenju uključuje i spontane molitve na temelju promišljanja i svjedočkog zanosa: „Hajde, Gospodine, daj probudi nas i natrag nas pozovi! Raspali nas i pograbi, zapali nas i očaraj, da te ljubimo i k tebi hrlimo!“[175]. Uz molitveni zanos i radost nadovezuje se iskustvo bogoslužja i govor simbola koji odjekuje. Nije zanemarena emotivno-psihološka razina u širem i dubljem kontekstu egzistencijalnog događanja i iskustva: „Koliko sam plakao slušajući tvoje himne i tvoje pjesme, snažno dirnut slatkim glasovima kojima je odjekivala tvoja crkva! Ti su glasovi ulazili u moje uši, u srce se moje razlijevala istina i odande mi se rasplamsavao osjećaj pobožnosti. Suze su mi tekle, a meni je bilo lijepo uz njih“[176].

Ohrabrujuće je i mistagoški poticajno za dušobrižnike i katehete čuti kako Augustin svjedoči o blizini i djelovanju Božjemu u svojemu životu: „Kasno sam te uzljubio, ljepoto tako stara i tako nova, kasno sam te uzljubio! A eto, ti si bio u meni, a ja izvan sebe... Ti si bio sa mnom, a ja nisam bio s tobom... Zvao si me i vikao, probio si moju gluhoću, zabljesnuo si, sijevnuo si i rastjerao moju sljepoću, prosuo si miomiris, a ja sam ga upio pa uzdišem za tobom, okusio sam pa gladujem i žeđam, dotakao si me, i ja gorim za mirom tvojim“[177].

U svojoj vjeri Augustin izražava povjerenje u razum, u mogućnost spoznaje, u snagu mudrosti i božanskog nadahnuća. Bog jasno govori, ali ne čuju svi jasno. Važno je kako se sluša. Odnos prema otajstvu Božjemu traži odan i životan odnos (straho)poštovanja, poput umjetnika prema nadahnuću. Odnos poštovanja i zadivljenosti (na naravnoj razini) predlaže se za sva stvorenja Božja. Množina svih pojedinih stvorenja i darovanosti pokazuje silnu ljepotu svega. Na temelju motrenja, molitve, tišine, radosti i ljubavi dosiže čovjek blaženstvo i sreću Božje blizine. U motrenju otkriva radost vjere. Cijeli Augustinov obraćenički život bio je traženje ljepote vjere[178]. Premda se izravno ne spominje pojam mistagogije, ovaj je pojam na mnogim mjestima neizravno prisutan i utkan u širu problematiku osobnog i teološkog govora iz vjere i za vjeru.

[175] *Isto*, 163.
[176] *Isto*, 190.
[177] *Isto*, 230-231.
[178] Usp. Anton TAMARUT, Kako ponovno otkriti ljepotu i radost vjere, u: *Bogoslovska smotra* 83 (2013.), 3, 577-599., ovdje 578.

Sažeti prikaz

Mistagogija je svoj početak i svoj puni razvoj i ostvarenje dosegla u vrijeme crkvenih otaca. Ova razdoblje veoma je značajno jer su položeni temelji za razvoj mistagoške misli, mistike i kateheze u daljnjem tijeku povijesti. Od više crkvenih otaca navedeni su oni čije su misli i tvrdnje relevantne u razvoju mistagogije: Ambrozije Milanski, Origen, Klement Aleksandrijski, Grgur Niški, Dionizije Areopagita, Grgur Veliki, Ćiril Aleksandrijski, Ćiril Jeruzalemski, Grgur Nazijanski, Ivan Zlatousti, Teodor Mopsuestijski i Augustin.

U tumačenjima mistagogije susrećemo različite misli i tvrdnje. Prisutni su različiti naglasci i pristupi. Neke temeljne postavke o mistagogiji prisutne su kod većine otaca. Osim pojma mistagogije, značajni su pojmovi koji se odnose na mistagoga, sakramente inicijacije, duhovno iskustvo, način poučavanja i komunikacije spasenjske poruke. Mistagog je ona osoba koja je u svojoj pouci i sama zahvaćena događajem spasenja. Mistagog je osobno iskusio spasenjski događaj. Zahvaćen je sudbinom riječi Božje. Odgovorno se i angažirano odnosi prema navještaju i slušateljima, prema njihovoj integraciji u dimenziju vjere i života po vjeri. Mistagog u svojim katehezama koristi tipologiju i figure, na promišljen i istančan način uspoređuje i promišlja starozavjetne osobe, događaje i situacije u svjetlu novozavjetne poruke. Tajne vjere u pravilu se ne izriču prije primanja sakramenata kršćanske inicijacije. Poštuje se arkani-disciplina, odgovoran odnos prema otajstvenoj zbilji, prema vjeri i sakramentima.

Mistagogija označava postupno uvođenje u bogospoznaju, uvođenje u poznavanje Pisma, u najdublja otajstva vjere. Nastoje se proniknuti otajstvena zbilja. Riječ je o otajstvima čija veličina premašuje riječi. Mistagoške pouke – kateheze teže potaknuti promjenu čovjekove naravi, teže naslutiti spasenjsko rođenje koje se dogodilo. Teže krsnoj i euharistijskoj preobrazbi. Teže odgojiti borca za Krista. Mistagoškom spoznajom naoružani krštenici mogu krenuti u život s Kristom. Premda je mistagoška pouka u užem smislu bila vezana uz uskrsnu osminu, prosvjetljenje kojemu su smjerale mistagoške kateheze usmjerene su na cijeli život, na potpuno novu dimenziju života koja je započela darom sakramenata. S obzirom na ustanovu katekumenata i razvojne etape ulaska u svijet vjere, od navjestiteljske pouke i brižne pripreme, sve do mistagogije, novokršteni su prolazili razdoblja od situacije odluke sve do kontemplacije. Mistagoške pouke odlikovale su se posebnim govorom, kojeg su resile slike, primjeri, usporedbe, poticaji, snažne i birane riječi. Razmatranje (meditacija) i udivljenje već od ranog djetinjstva i mladosti pomažu na putu postupnog uvođenja u vjeru i otajstvenu zbilju. Vjernici se po sakramentima i katehezi otvaraju daru Duha Svetoga koji uvodi u božanske istine i otajstva, koji dijeli milosne darove za život Crkve i vjernika.

1.2.1.4.Mistagogija u srednjovjekovnoj i novijoj teološkoj misli

Nakon mnogih odgovora crkvenih otaca o mistici i mistagogiji, slijedi govor o razvoju mistagogije u kasnijem razdoblju. Po završetku patrističkog razdoblja i dolaska Srednjeg vijeka spomen mistagogije kao prakse pa i samog pojma, na neki način nestaje. Postoje različiti razlozi ove pojave. Neki su spomenuti u prethodnom poglavlju u govoru o crkvenim ocima i njihovu tumačenju mistagogije. Alegorijsko tumačenje Pisma, drukčiji teološki naglasci u tumačenju liturgije, drukčije okolnosti i ozračje u društvu koje se deklariralo kršćanskim, razvoj pučke pobožnosti i druge pojave, dovele su do postupnog nestanka samog izraza i prakse nekoć prisutne unutar ustanove drevnog katekumenata i primanja sakramenata kršćanske inicijacije.

U 20. stoljeću ponovno dolazi do izražaja pojam mistagogije, posebno kod teologa Karla Rahnera. Ipak, već u ranijim stoljećima, pa i u Srednjem vijeku mistagogija će biti prisutna nerijetko na neizravan način kroz različite pobožnosti, kroz izričaje duhovnosti, mistike i teoloških promišljanja. Ondašnji i kasniji teolozi reflektirat će relevantna područja iz života duhovnosti koja uključuju pitanja duhovnog iskustva, duhovnog rasta, te odgoja usmjerenog iskustvu Boga u vlastitom životu. Neki od teologa mnogo su doprinijeli na tome području, čije nam misli mogu pomoći i u današnjoj religiozno-pedagoškoj i katehetskoj praksi.

1.2.1.4.1. Ivan Klimak

Na početku Srednjega vijeka sv. Ivan Klimak ili sv. Ivan od Ljestava (579.-649.) svojim pustinjačkim i redovničkim životom utro je put prema monaštvu, ali i prema mistici, razmatranju, uvođenju u zreli i vjerodostojan kršćanski život u zahtjevnosti poziva evanđelja. Na temelju biblijskih izričaja sustavno je promišljao, razradio i predložio put uspona prema nebeskom kraljevstvu imajući u vidu kako brojne izazove, poteškoće i kušnje tako i pomoć drugih u zajednici, snagu vjere i molitve. U tome kontekstu značajna je, potrebna i dragocjena samodisciplina, spremnost na žrtvu, na praštanje, na potpuno predanje Gospodinu i služenje bližnjima. S obzirom na itinerarij hoda prema kršćanskoj zrelosti od početka puta do vrhunaca kreposnog života i vlastitog života u Bogu, tekstovi Ivana Klimaka čine se dragocjenim za refleksije o mistagogiji koja se na drukčiji način promišlja i živi u odnosu na otačka vremena.

U knjizi „Ljestve ili 30 stuba do raja“ prisutna je asocijacija na Jakovljeve ljestve niz koje su silazili anđeli i vraćali se natrag. Klimakove „Ljestve“ upućuju na čovjekov put do Boga. Prvih sedam stuba odnose se na oslobađanje od materijalne navezanosti, središnji dio vezan je uz izbjegavanje različitih poroka. Posljednjih sedam stuba koje su najbliže rajskom

blaženstvu, vezane su uz odsutnost strasti i bogoslovske kreposti. U tome smislu može se prepoznati klasični duhovni put vezan uz Srednji vijek: put čišćenja, put prosvjetljenja i put sjedinjenja. Početak i završetak knjige vezan je uz kreposti kao polazna i ishodišna točka duhovnog rasta i napredovanja u životu u vjeri[179].

Na koji način Ivan Klimak upućuje svoje slušatelje, nasljedovatelje Krista na njihovu životnom putu može se, barem donekle, iščitati na temelju nekih njegovih izričaja. Početne stube uspona prema raju, kako je malo prije navedeno, spominju kreposti. Premda su riječi ovoga sveca nerijetko zahtjevne i ozbiljne, u svome diskursu koristi također lijepe i poticajne misli koje žele ohrabriti na putu vjere. Težnja je jasna i znakovita: „samo da bismo zadobili prvotnu ljubav", a na tome putu postižu se vrline: „vrline stječemo potpuno prožeti radošću, čežnjom i božanskim plamenom"[180]. Pred zahtjevnošću kršćanskog i redovničkog poziva pisac ne zaboravlja vjerničku radost i oduševljenje, snagu i motivaciju za nasljedovanje Krista. Ipak, na putu duhovnog rasta Klimak na različite načine upozorava i priprema svoje slušatelje na svjedočku dimenziju vjere koja uključuje i borbu i trpljenje: „Rijetki su oni koji žive istinsku kontemplativnost. To mogu samo oni kojima Bog pomaže u borbi i koji su primili božansku utjehu. I samo im ta utjeha može olakšati muke"[181]. Upozorenja i kritički osvrti stižu u odnosu na sam fenomen školovanja, poučavanja i odgoja: „Ne drijemajmo! Vidio sam bezazlenu i vrlo dobru djecu koja su došla u školi kako bi naučila mudrost, ali ničemu se tamo nisu naučila osim lukavstvu i zlu zbog druženja sa sličnima"[182]. Misao koja je nastala u okolnostima ondašnjeg prostora i vremena govori snažno i za današnje vrijeme o važnosti dobroga i pravoga odgoja i upućivanja, o važnosti jasnoće ciljeva i ishoda poučavanja, te istinskog hoda prema zrelosti.

Ivan Klimak traži od učenika Kristovih iskrene suze, te iskreno i čisto srce. Samo „čisto srce doživljava prosvjetljenje. A prosvjetljenje je neizrecivo Božje djelovanje, koje spoznaje nespoznajno i vidi nevidljivo"[183].

Uz iskreno srce i pravičnost, od vjernika se očekuje prakticiranje šutnje kao put prema Bogu i prosvjetljenju: „Kontemplativčevo uho čut će od Boga izvanredne stvari. 'Tajna riječ se meni objavila, šapat njen je uho moje čulo' (Job 4,12)"[184]. Kontemplativna dimenzija vjere moguća je zahvaljujući iskustvu, iskustvu susreta s Bogom. Značajna je svijest prisutnosti Božje: „... treba sva svoja djela, riječi, misli, korake, i sve svoje kretnje činiti po Gospodinu i

[179] Usp. SVETI IVAN KLIMAK, *Ljestve ili 30 stuba do raja*, Zagreb, 2014., 7-9.
[180] *Isto*, 17.
[181] *Isto*, 53.
[182] *Isto*, 52.
[183] *Isto*, 72.
[184] *Isto*, 192.

za Gospodina kao pred licem Gospodnjim... Vjeru posjeduje čovjek koji vjeruje da će sve postići uz Božju pomoć, a ne onaj koji misli da Bog sve može“[185].

Povjerenje u Boga, iskustvo njegove moći i prisutnosti ohrabruje na području života: „Tko je postao sluga Gospodnji, boji se samo svoga Gospodara, a tko se Gospodina još ne boji, često se plaši i vlastite sjene“[186]. Umjesto različitih spekulacija i promišljanja, kao što je na ovome i drugim primjerima uočljivo, tekst Ivana Klimaka vrlo je konkretan, blizak, snažan i prodoran. Životne teme su u velikoj mjeri zastupljene. Sv. Ivan Klimak traži da se vjera integrira u život, traži vidljivu promjenu životnih navika i logike svijeta. Jedna od tih promjena odnosi se na bezuvjetno praštanje i radosno prihvaćanje tereta svagdašnjih izazova: „Uzvišenim ljudima osobina je da plemenito i radosno podnose uvrede, a svetima da pohvalu primaju bez štete“[187]. Umjesto bilo kakve oholosti i umišljenosti, od vjernika se traži jednostavost i krotkost: „Krotkost je nepromjenljivo stanje duha, istovjetno u poniženju kao i u počasti. Krotki se bez uzbuđenja iskreno mole za bližnjega čak i kad ih on vrijeđa. Krotkost je stijena o koju se razbijaju valovi srdžbe i bijesa, a ona sama ostaje nepomična. Krotkost je majka ljubavi, podloga rasuđivanja, posrednik opraštanja, smjelost u molitvi, obitavalište Duha Svetoga“[188].

Već na visokoj razini svoga duhovnog rasta, vjernik koji je ovladao sobom i postigao u dostatnoj mjeri smirenost i ljubav, vjeru i pouzdanje, molitvu i kontemplaciju, stječe posebnu kvalitetu prosudbe. Ona više nije spoznavanje samoga sebe kao na početnim stubama, već označava „znanje koje se u njih slijeva božanskim prosvjetljenjem koje poput svjetionika osvjetljuje i ono što je u drugim ljudima tamno. Općenito se smatra da je prosuđivanje točno razumijevanje Božje volje u svakom trenutku, na svakom mjestu i u svakoj stvari. Takvo se spoznavanje nalazi samo u ljudima čista srca, čista tijela i čistih usana“[189]. Prosuđivanje pomaže da pojedinac uvidi čini li to doista zbog Boga. Na tome putu, osobito duhovnom sređivanju čitatelja pomaže redovito čitanje Svetoga pisma[190]. Čovjeka koji živi svoju vjeru, koji Duha Svetoga ima u sebi, prepoznaje se po riječima i smirenosti[191]. Može se uočiti koliko je Ivanu Klimaku stalo da život i ponašanje čovjeka – vjera na djelu, bude prepoznatljiva, vidljiva i iskustvena pojava u životu određene osobe koja se uspinje prema rajskim dverima.

Mnoge vrline i kreposti, naravne i nadnaravne, težnja su na duhovnom rastu i sazrijevanju. Među njima posebno se ističe krepost ljubavi kao vrhunac uspona stubama: „Kad

[185] *Isto*, 199.
[186] *Isto*, 130.
[187] *Isto*, 132.
[188] *Isto*, 147.
[189] *Isto*, 159.
[190] Usp. *Isto*, 200.
[191] Usp. *Isto*, 184.

je čovjekovo srce veselo i lice mu sja. Kad je sav čovjek prožet Božjom ljubavlju, i izvana se, na njegovu tijelu kao u nekom ogledalu, primjećuje sjaj njegove duše. Tako se proslavio Mojsije (usp. Izl 34,28-35)“[192]. Mnogi koraci u ljudskom i vjerničkom smislu, na putu raznih kreposti vode prema iskustvu ljubavi u Bogu, iskustvu rajske radosti, iskustvu susreta s Bogom.

1.2.1.4.2. Bernard od Clairvauxa

Sv. Bernard od Clairvauxa (1090.-1153.) u svojim promišljanjima o mogućnostima spoznaje Boga, polazi od definicije Boga kao ljubavi (usp. 1 Iv 4,8). Bog kao ljubav temelj je njegove teologije i mistike. O ljubavi Božjoj govori na osnovu Biblije ali i vlastitog iskustva. Osim teološkog koristi i psihološki govor. Iskustvo ljudske ljubavi pomaže nam razumjeti otajstvo Božje ljubavi[193]. Na pitanje zašto ljubiti Boga, jest Bog sam. Mjera kojom ljubiti bila bi ljubiti bez mjere, ljubiti bezgranično. Pravo značenje ljubavi razumljivo je i ostvarivo samo u Bogu, u njegovoj ljubavi, u pravome značenju ovoga dara.

Kao onaj koji uvodi u iskustvo vjere i duhovnog života, ovaj svetac koristi uvijek nove slike za različite stupnjeve ljubavi. Ne ide toliko da dokazuje, koliko da svojim propovijedima potakne slušatelje na ljubav. S obzirom na različite oblike i iskustva ljudske ljubavi, Bernard poziva na čistu ljubav. Ljubav kakvu opisuje treba biti čista, mudra, razborita, ujedno i mila i snažna[194]. Naime, smatra da je intelekt ugroženiji od volje, razum od ljubavi. U Luciferu, palom anđelu vidi opasnost da domišljatim mislima briljira (svijetli). Naprotiv, tko u ljubavi izgara, otvoren je u svome srcu za Boga. Ovdje se može naslutiti različitost uma i srca u odgoju i poučavanju, kako ljudskome tako i vjerničkome. Aktualizacijski gledano, nije dovoljno rasti samo intelektualno, nego složeni proces odgoja i pouke treba obuhvatiti cjelinu i dubinu osobe, njezin bitak i svrhu. Mistagogija, premda se ne obrađuje kako je to nekoć bilo raširenо, prisutna je po iskustvenom, cjelovitom, istinskom, dubinskom i svrhovitom pristupu čovjeku u otvorenosti dubokoj čežnji i ljubavi kao iskustvu i potrebi svakoga ljudskog bića.

S obzirom na prisutan fenomen čežnje u čovjeku koja uvijek upućuje na nešto više, što se najčešće za života ne ostvaruje u potpunosti, Bernard usmjeruje svoje promišljanje na osobu Isusa Krista, na ljubav Božju koja je postala vidljivom, kako u jaslicama tako i na križu. Spomenuta ljubav raste sve više u mjeri o kojoj čovjek o njoj razmatra (meditira). Cilj je postati jedno s Bogom. Interesantno je kako sv. Bernard put učenja u vjeri – uvođenja u iskustvo vjere

[192] *Isto*, 216.
[193] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.*, 46.
[194] Usp. *Isto*, 47.

promišlja uz pojam meditacije, uz pojam intuitivnog i iskustvenog učenja koje nije prvotno izvanjsko i spekulativno. Svoju svrhu i smisao u konačnici postiže u Bogu.

Premda se za života Bernard suočio s određenim kritikama vezanima uz njegovo naglašavanje osjećajno-čuvstvene dimenzije vjere i duhovnog iskustva, teološkim i psihološkim rječnikom, ljudskim i vjerničkim iskustvima i korelacijama, Bernard je gradio svoje teze. Jedna njegova misao dovoljno je znakovita i snažna sama za sebe: „Onaj koji je jedno s Bogom, taj je odvojen od samoga sebe i opijen božanskom ljubavlju“[195]. Interesantan je i znakovit pojam opijenosti božanskom ljubavlju za neke daljnje prosudbe i potrebnu aktualizaciju. Možemo li već na temelju ovoga navoda razmišljati o dometima ovakvog pristupa u današnjoj mistagogiji, u današnjemu pastoralu i katehezi? Je li dimenzija kršćanske ljubavi i u konačnici pojma Boga kao ljubavi dostatno prisutna u današnjoj teologiji? Možemo li i u ovo današnje vrijeme iščitati i primijeniti po(r)uku ovoga sveca i teologa?

Svoje čitatelje i slušatelje sv. Bernard nastojao je oduševiti ljubavlju prema Bogu i ljubavlju Božjom. Govor o ljubavi imao je za nakanu pomoći onima koji o tome promišljaju da tu stvarnost naslute, da ju osjete, da ju dožive, prožive i za njome čeznu. Umjesto složenih teoloških izričaja i traktata, nastojao je svoje slušatelje uvesti u cjelovitu, autentičnu i iskustvenu dimenziju ljubavi koja čovjeka nadilazi i upućuje u iskustvo blizine Božje.

1.2.1.4.3. Sv. Bonaventura

Srednjovjekovni teolog sv. Bonaventura (1221.-1274.) značajan je u okviru mistagoških refleksija s obzirom na djelo „De triplici via“. Ovo se djelo naziva sumom mistične teologije[196]. U svome mističnom spisu Bonaventura se nadovezuje na tradicionalnu strukturu trostrukog puta: „meditatio“, „oratio“ i „contemplatio“, kojeg je otkrio još Hugo od sv. Viktora kao i kartuzijanac Guigo II. Bonaventura ne promišlja putove odvojene i neovisne jedne od drugih, već govori o tri načina i jednome cilju kako doseći i doći do Boga. Sva tri načina vode do obnove – uspostave planiranog reda uključenog u izrazu „hierarchizatio“. Spomenuti izraz odnosi se na čovjekovo suobličenje Bogu[197].

Put meditacije odnosno razmatranja događa se kroz tri koraka, koji uključuju čišćenje, prosvjetljenje i savršenost („via purgativa“, „via illuminativa“ i „via unitiva“). Put čišćenja odnosi se na promišljanje vlastitih grijeha, prije svega lijenosti, požude i zle misli. Svaku od te

[195] *Isto*, 48.
[196] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.,* 82.
[197] Usp. *Isto*, 83.

tri skupine grijeha raščlanjuje autor na tri podskupine. Nakon razmatranja grijeha i specifičnih područja kojima pripadaju, slijedi razmatranje triju kreposti nasuprot grijesima i napastima[198]. Preporuča se krepost jakosti nasuprot lijenosti, strogoća nasuprot požude, te dobrodušnost nasuprot zlim mislima. Odgoj savjesti teče dok se ne dođe do iskustva mira i jasnoće. Cilj putovanja jest iskusiti duhovnu radost.

Put prosvjetljenja vezan uz iskru uvida događa se na trostruki način. Neki od tih načina se odnose na savršenost same naravi, neki na pomoć koja je darovana čovjeku po milosti Božjoj, neki na sve to, što pojedinac u obilju darova bude u svijetu razvijao i stvarao, sve do darova Duha Svetoga. Smisao je prosvjetljenja da se čovjek usmjeri prema ljubavi Božjoj. Otvoren je put kako živjeti zajedništvo s Bogom[199].

Put savršenosti unutar razmatranja događa se također u trostrukom obliku. Pojedinac se mora sabrati, kako bi se mogao oduprijeti ljubavi prema stvorenom, posvetiti se ljubavi prema Zaručniku, te naposljetku treba planuti. Put savršenosti je obilježen ganućem, koje smjera tome da čovjek sve više nadilazi sebe i teži Zaručniku. Bonaventura u Zaručniku prepoznaje Krista. Put sjedinjenja s Bogom vezan je uz osobu Isusa Krista. Isus Krist je cilj puta.

Pitamo li mistagoški, na koji način uvoditi u vjeru i u iskustvo Boga, Bonaventura naglašava da treba uključiti sve razine čovjeka, i razum, i volju, i savjest. Treba uključiti djela stvaranja kao i djela Božja u čovjeku. Sve je usmjereno tome da čovjek Božji postaje sve više nutarnji, te da na taj način ostvaruje ono što je Bog usadio u ljudsku dušu, a to je čovjekova bogosličnost („hierarchizatio“)[200].

Put molitve prema Bonaventuri uključuje tri stupnja („tres gradus“). Samo kada se ostvaruju sva tri stupnja, može se govoriti o savršenoj molitvi („perfecta oratio“). Prvo se zahtijeva oplakivanje vlastite bijede, potom slijedi zazivanje milosrđa Božjega, te se onda događa klanjanje.

Nakon razmatranja i molitve slijedi kontemplacija. Ona je predstavljena u smislu susreta s Bogom. Bonaventura ju opisuje tako složenom i neizrecivom da su različiti putovi potrebni kako bi kontemplaciju barem približno i vrlo sažeto opisali. Način kontemplacije događa se također po trostrukoj shemi, te uključuje stupnjeve čišćenja, prosvjetljenja i sjedinjenja. Ovi stupnjevi kao i u ranijim načinima usmjereni su tome da se dogodi čovjekovo suobličenje s Bogom, tzv. „hierarchizatio“. Trajno posjedovanje mira odgovara putu čišćenja, otvoreno

[198] Usp. *Isto*, 84.
[199] Usp. *Isto*, 85.
[200] Usp. *Isto*, 86.

motrenje vječne istine putu prosvjetljenja i potpuno uživanje najvišeg dobra i ljubavi putu sjedinjenja[201].

Pokušamo li sažeti misli, može se ustvrditi kako se iskustvo Boga tiče svih čovjekovih dimenzija, i kognitivnih, i emotivnih, imaginacije i volje, tijela i duha. Iskustvo Boga ne odnosi si na određeni dio čovjeka, nego na cjelinu čovjekova bića. Cijeli čovjek nalazi se u odnosu prema Bogu i cijeli je čovjek sposoban iskusiti Boga. U tome smislu, na neki način, uvjet iskustva Boga jest iskustvo čovjeka. Put bogospoznaje uključuje spoznaju svijeta i sebespoznaju[202].

Bonaventura smisao teologije pronalazi u mistagogiji. Refleksija o Bogu svoj temelj ali i cilj nalazi u iskustvu Boga. Čovjek je pozvan sve više urastati u Boga i dati se oblikovati od njega[203]. „Scientia" i „sapientia" nisu u konkurentskom nego u komplementarnom odnosu unutar teologije, koja uključuje i refleksiju i iskustvo.

1.2.1.4.4. Meister Eckhart

Meister Eckhart (1260.-1328.), srednjovjekovni filozof, teolog i mistik, pruža u ondašnjem ozračju skolastike nov, dubinski i spekulativni pogled na čovjeka i Boga, na Božji i ljudski bitak. Izravno ne govori o mistagogiji, ali ostavlja mnogo prostora za iskustvenu i doživljajnu dimenziju vjere i odnosa prema Bogu, uvažavajući odnos jednostavnosti i dubine, zornosti i slikovitosti govora. U povijesno-pedagoškom smislu značajan je njegov doprinos postavljanjem temelja pojmu i fenomenu izobrazbe – odgoja i obrazovanja (njem. *Bildung*).

Na području teologije interes Eckharta usredotočen je na duhovna i praktična pitanja, te potrebe slušatelja i tražitelja mudrosti i istine, svih onih koji su krenuli za Kristom. Značajnu okosnicu ovih refleksija čine biblijski poticaji i citati, kao i sakramentalno-molitvena dimenzija mišljena ponajviše u ljudskoj nutrini i bitku.

Kao primjer načina kako poučava svoje slušatelje i čitatelje, možemo se osvrnuti na jedan novozavjetni prikaz i analizu. Oslanjajući se na događaj izgona trgovaca iz hrama, Eckhart u hramu prepoznaje čovjekovu dušu. Bog hoće imati ovaj hram prazan, da u njemu nema ničeg više osim Njega sama. Trgovci koji žele u hramu trgovati, predstavljaju naizgled dobre ljude i vjernike koji rado „trguju" s Bogom, čineći pokoru, post, molitvu, kojima je Bog na neki način „dužan". Bog je istina i svjetlo u sebi samom. Onda kada Bog ulazi u taj hram,

[201] Usp. *Isto*, 90.
[202] Usp. *Isto*, 105-106.
[203] Usp. *Isto*, 107.

onda iz njega tjera neznanje, a to je tama, i objavljuje se sa svjetlom i istinom. Istina nema nikakve želje za trgovinom. Sve što čovjek čini, čini Bogu u čast, imajući samo Boga u umu[204]. Znakovito je, mistagoški gledano, kako se istinsko poučavanje, uvođenje u istinu, u svjetlo vjere, uspoređuje s dolaskom Boga u nutrinu, u svoj sveti hram.

Eckhart se služi posebnim riječima i slikama u opisu objave i svjetla spoznaje: „Isus se objavljuje s neizmjernom slašću i puninom, koja izvire iz sile Duha Svetoga, i prelijeva se i utječe s preobilatom puninom i slašću u sva srca spremna da je prime. Kad se Isus s ovom puninom i ovom slašću objavljuje i s dušom sjedinjuje, duša se s ovom puninom i ovom slašću u samu sebe ulijeva i izlijeva i preko sebe i van preko svih stvari iz same sebe, milosno s moći bez posredstva, u svoj prvi izvor“[205]. Malo kasnije, Eckhart izriče konstataciju prema kojoj „spoznaja ima ključ i otvara i prodire i nalazi Boga nezastrta... Kako pak duša ima sposobnost spoznavati sve stvari, ona stoga nikad ne miruje dok ne dođe u prvu sliku, gdje su sve stvari jedno, a tamo dolazi do spokoja, to jest: u Bogu.... Učitelji kažu: Bitak i spoznaja sasvim su jedno, jer što nije, to se i ne spoznaje; što ima najviše bitka, to se najviše i spoznaje... Što god k Bogu dolazi, biva preobraženo“[206]. Interesantno je kako se spoznaja, posebno božanska, promatra cjelovito, dubinski, životno i događajno. Govoreći rječnikom ranijeg razdoblja, mistagoška spoznaja mijenja čovjeka, uvodi u vjeru, uvodi u novi i drukčiji život, uvodi u puninu. Bogospoznaja dolazi kao dar, kao milost, kao Božji čin. Od čovjeka se traži otvorenost, suradnja, odricanje od svakog oblika navezanosti i na materijalnu i na religijsku zbilju. Traži se potpuna čistoća i siromaštvo, čist i prazan hram, koji će moći primiti neizmjernu puninu koja nadilazi mogućnost ovozemne spoznaje i očekivanja.

Čisto srce je ono koje je odvojeno od svih stvorenja, od bilo čega što nije Stvoritelj, srce koje samo Boga ima u vidu i Njega traži. Boga pri tome ne treba primati ni gledati kao (nekoga) izvan sebe, nego kao nama vlastita. Treba djelovati radi vlastitog bitka i vlastitog života. Bog nije negdje izvan čovjeka. Eckhart uspostavlja svojevrsno jedinstvo između Boga i čovjeka: „Spoznajom ja Boga uzimam u sebe; ljubavlju ja u Boga ulazim.... Bog i ja jesmo jedno u takvom djelovanju; on djeluje i ja nastajem. Vatra pretvara u se ono što joj se prinese, i to postaje njezinom naravi. Ne pretvara drvo vatru u sebe nego vatra pretvara drvo u sebe. Tako i mi bivamo pretvoreni u Boga tim što ćemo ga spoznavati kakav on jest (usp. 1 Iv 3,2)“[207].

[204] Usp. MEISTER ECKHART, *Knjiga božanske utjehe. Traktati i propovijedi*, Zagreb, ²1991., 91-92.
[205] *Isto*, 93.
[206] *Isto*, 102.
[207] *Isto*, 117.

Duša teži rađanju sebe u Bogu i Boga u sebi. Najviša Božja težnja jest – rađati. Bog u nama želi roditi svoga Sina. Onda izvire milost. Njezino nastajanje jest njezino djelo, jer istječe iz Božjeg bitka i utječe u bitak duše[208]. Potpuna jednostavnost, nenavezanost i otvorenost vodi spoznaji Boga: „Tko ništa ne traži i ni za čim ne teži, nego čisto samo za Bogom, tome Bog otkriva i daje sve što ima skriveno u svome božanskom srcu, da postane i njemu isto tako vlastito kako je vlastito Bogu“[209].

Nadovezujući se na viđenje Ivana apostola o 144.000 onih koji su stajali na tik do Jaganjca na brdu Sion, Echkart u brdu prepoznaje istinske vjernike: „Tko hoće vidjeti božanskog Jaganjca, taj mora sam biti brdo i stići do svoje najviše visine i do svoje krajnje pročišćenosti“[210].

Čistoća duše, nutrine cijeloga čovjeka dolazi u daru Duha Svetoga. Uvođenje u vjeru i novi život događa se po Duhu Obnovitelju: „Svaka svetost potječe od Duha Svetoga... Duh Sveti uzima dušu i pročišćava je u svjetlu i milosti i privlači je gore u najviše visine... Koliko duša počiva u Bogu, toliko Bog u njoj počiva... Dobrota je ono u čemu se Bog rastapa i sebe priopćuje svim stvorenjima. Bitak je Otac, Jedinstvo je Sin s Ocem, Dobrota je Duh Sveti. A Duh Sveti uzima dušu, 'posvećeni grad', u onom najčistijem i najvišem, i uznosi je u svoj praizvor, to jest u Oca, u temelj, u ono prvo u čemu Sin ima svoj bitak, sve tamo gdje vječna Mudrost 'jednako otpočiva' 'u posvećenu gradu', u najdubljoj nutrini“[211].

Eckhartova katehetska pouka, uvođenje u vjeru, naglašava prvotno božansko milosno djelovanje, djelovanje Duha Božjega u duši, njegove svete prisutnosti. Moć Duha uzima „ono najčistije i najfinije i najviše, iskru duše, te je uzdiže u vatri, u ljubavi, kao što sad kažem o drvetu: moć sunca uzima u korijenu drveta ono najčistije i najfinije i uvlači to sasvim gore do u granu; ondje ono postaje cvatom. Sasvim tako biva na svaki način u duši uznošena iskra u svjetlu i Duhu Svetomu i tako uznesena u prvi praizvor, te tako postaje toliko jedno s Bogom i tako sasvim teži u Jedno te je u istinskijem smislu jedno s Bogom nego što je to hrana s mojim tijelom, da puno više, toliko više koliko je ona čistija i plemenitija“[212].

Iz svih navedenih citata mogu se uočiti birane, slikovite i zorne riječi i predodžbe, nošene posebnim žarom i zanosom vjere kao uvjerenja i nosive snage u životu. Ljepota riječi i poticaja nazire se i u govoru o pričesti i primanju svetih otajstava. Kod primanja tijela Gospodnjeg, nisu toliko, prema piscu, važni osjećaji i pobožnost, nego volja i stav. Pričesnik bi

[208] Usp. *Isto*, 135.
[209] *Isto*, 137.
[210] *Isto*, 146.
[211] *Isto*, 155-156.
[212] *Isto*, 166.

trebao svoju pozornost usmjeriti tome, raste li ljubav prema Bogu. Što češće pristupa sakramentu, toliko boljim postaje. Sakrament je posebno potreban onima koji se osjećaju praznima i hladnima, nedostojnim svetog sakramenta. Upravo ih pričest čini zapaljenim i vrućim, u njoj bivaju posvećeni, s Gospodinom povezani i sjedinjeni. Djelovanje euharistije kao sakramenta nad sakramentima slušateljima se tumači na vrlo blizak i osoban način: „ojačano njegovim (Gospodnjim) tijelom – tvoje tijelo biva obnovljeno. Jer mi trebamo biti u nj pretvoreni i potpuno s njim sjedinjeni (usp. 2 Kor 3,18), tako da njegovo postane našim, a naše njegovim, naše srce i njegovo srce jednim srcem, a naše tijelo i njegovo tijelo jednim tijelom“[213].

Pri susretu s euharistijskom otajstvom primaju se neizrecive kreposti i milosti. Od sudionika slavlja traži se što više vjere i ljubavi, iskrene čežnje i želje za nasljedovanjem: „Zaista, ako hoćeš posve promijeniti svoje siromaštvo, onda pođi obilnom blagu svega neizmjernoga bogatstva, pa ćeš postati bogat... Što manje osjećaš, a što čvršće vjeruješ, to je hvalevrjednija tvoja vjera i to će više biti uvažena i pohvaljena... A ako netko nema čežnje, neka se na nju potakne i pripremi i ponaša u skladu s tim, tako se postaje svet u vremenu i blažen u vječnosti; jer vječnost (i) jest ići za Bogom i slijediti ga“[214].

Uvoditi u duhovnost, u otajstvo, u vjeru, prema Eckhartu, znači prvotno poći u dubinu, dubiti u nutrinu i naći sve. Nutrina je kao evanđeosko polje na kojemu se nalazi blago u dubini duše, potrebno je prokopati zemlju i naći skriveno blago. Biti kod sebe znači biti u svojoj dubini. Potrebno je naći svoje mjesto, dubinu duše i dubinu Boga, te da se nekad ne zaustavimo na onome što smo već postigli[215].

Dimenzija nutrine uočljiva je u interpretaciji više svetopisamskih usporedbi i primjera: očišćeni gubavac predstavlja ozdravljenje duše okaljane grijehom; prispodoba o sjemenu koje izrasta u veliko stablo odnosi se na rađanje kraljevstva u nutrini, a ona o rasipnom sinu označava povratak čovjeka u nutrinu. Nikodem i Samarijanka dvije su osobe koje predstavljaju poziv na otkrivanje nutrine. Zapovijed ljubavi prema bližnjemu govori da je drugi u meni. Kristova smrt je nestanak vremenitog svijeta, ali i ulazak u svijet nutrine, u novi Život[216].

Sakrament krštenja Eckhart promatra prvotno u dimenziji sjedinjenja i jedinstva s Kristom i njegovom Crkvom. Kao član mističnog tijela, kršćanin je jedno u jedinstvu toga tijela – „jedan u Jednom“. S obzirom na to da smo satkani prema svome prauzoru, živeći trojstvene

[213] *Isto*, 40.
[214] *Isto*, 40-42.
[215] Usp. Andre GOZIER, *Petnaest dana u molitvi s učiteljem Eckhartom ili Rađanje Boga u duši*, Zagreb, 2001., 15-18.
[216] Usp. *Isto*, 24-25.

odnose, ići ćemo sve do božanske zbilje, tu ćemo napredovati, uvijek sve dalje: „Krista ne treba tražiti u Betlehemu, niti na Golgoti, nego u krilu Očevu, a krilo Očevo je u dubini moje duše, prihvatimo li da je Božić prauzor Božjeg rađanja u duši. Potrebno je dopustiti Bogu da se raduje u duši“[217].

1.2.1.4.5. Terezija Avilska

Sv. Terezija Avilska (1515.-1582.), prva naučiteljica Crkve, karmelićanka, književnica i mističarka, uz mnoge doprinose na području teologije, redovništva i duhovnosti, promišljala je o dimenziji prijateljstva, bratsko-sestrinskih odnosa u Kristu i zajednice. Istraživala je dimenziju prijateljstva s Kristom. Molitvu je doživljavala kao odnos s Bogom u obliku prijateljstva, kakav se događa između muškaraca i žena, u najdubljem značenju[218]. Bog je prijatelj koji utažuje čežnje za prijateljstvom. Isusu se kao prijatelju može sve reći i doživjeti ga kao pratitelja na životnom putu.

Dimenzija prijateljstva u širini i dubini značenja reflektira se kroz dimenziju molitve. Tumačeći put molitve, uključuje vlastita vjernička iskustva. Značajno je stići od izvanjske do nutarnje molitve, od aktivne do pasivne molitve, od razmišljanja o riječima Svetog pisma do kontemplativne molitve, u kojoj riječi u srce prodiru, i ljubavlju ga oplemenjuju[219]. U središtu je ljubav Božja prema ljudima u koju su vjernici pozvani urastati i ponirati. Put napredovanja u molitvi vezan je uz formulaciju i savjet – ne promišljati mnogo, nego mnogo ljubiti.

Osobni odnos prema Kristu mjesto je na kojemu se sve više urasta u ljubav, koja sjedinjuje s Bogom. Mistika i mistagogija vežu se uz riječi Svetog pisma koje izražavaju povezanost nebeskog Oca i Krista, te Krista i njegovih učenika (usp. Gal 2,20; Iv 14,20). Svoja iskustva u molitvi Tereza opisuje poput sv. Augustina na osoban i iskustven način.

Cilj mističnog puta kojemu vodi mistagogija bio bi „nutarnji zamak“, „zamak duše“. Svrha ovoga putovanja bio bi boravak i stanovanje u zamku duše. Ondje se događa iskustvo gdje je duša jedno s Bogom, te ju iz tog jedinstva ništa ne može istrgnuti. Svoje slušatelje Tereza želi ohrabriti: „Tko Boga posjeduje, ništa mu ne nedostaje. Bog sam dostaje[220]“.

Put prema Bogu, prema iskustvu Boga u svome životu i njegove svete i spasenjske blizine događa se, analiziramo li Terezijine spise, po molitvi, po različitim oblicima molitve,

[217] *Isto*, 96.
[218] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.,* 61.
[219] Usp. *Isto*, 62.
[220] Usp. *Isto*.

osobito onima koji uključuju razmatranje (meditaciju) i kontemplaciju. Dovoljno je osvrnuti se na neke citate Terezijinih govora: „Čak bih i o meditaciji mogla govoriti i savjetovati svima da je održavaju, makar i ne imali kreposti. To je načelo za dosizanje svih kreposti i stvar od životne važnosti da započnu s njime svi kršćani i da je nitko, koliko god izgubljen bio, ako ga Bog potakne na tako veliko dobro, ne bi smio zanemariti“[221]. S mnogo istančanosti ova svetica razlikuje razne vrste molitava i razmatranja. Kontemplacija je, primjerice, prema njezinim riječima nešto potpuno drugo od ispita savjesti u tišini. Svojim sestrama daje mnogo uputa i poticaja kako postići savršenstvo, kako živjeti i ostvariti svoju vjeru i duhovnost.

Premda se mističarka Terezija Avilska u svojim spisima prvotno obraća sestrama i najbližim suradnicama, njezina su promišljanja dragocjena za temu mistagogije iz aspekta duhovnosti rasta i razvoja pojedinca, urastanja u kršćansko otajstvo i kršćansku duhovnost.

Uz prethodno navedenu usredotočenost na molitvu i sabranost Terezija ne zanemaruje praktičan život i svakodnevicu. Naprotiv, od osoba koje nasljeduju Krista i teže kršćanskom životu očekuje se dostatna razina i akcije i kontemplacije, i duhovnosti i konkretnih djela služenja i milosrđa. U tome kontekstu često mističarka pred očima ima biblijsku sliku Marte i Marije. Svaka je potrebna na svoj vlastiti način, nije uputno raditi stroge podjele i nametati određena ljudska pravila unaprijed pripremljena: „Neka promisle (sestre, ali i svi kršćani koji nastoje istinski živjeti vjeru), potreban je netko tko će Mu (Kristu) pripremati jelo i neka se smatraju sretnima što poslužuju s Martom; neka uoče da je istinska poniznost baš u tome da budu nadasve spremni zadovoljiti se s onim što Gospodin bude htio učiniti od njih i uvijek se smatrati nedostojnima da budu Njegove sluge. Pa ako kontemplirali i molili misaono i usmeno, i njegovati bolesnike, i služiti u kućnim poslovima i raditi – pa bilo i najniže – ako sve to znači služiti Gostu koji dolazi da bude s nama, i da jede, i da predahne, što nam je onda stalo do toga je li u jednome ili drugome? Ne kažem da to ostane na nama, već da sve iskusite, jer to nije u vašemu izboru nego u Gospodinovu“[222]. Ovo, naizgled horizontalno traženje i prepoznavanje iskustva Božjega u služenju i vršenju vremenitih dužnosti, ne isključuje vertikalnu razinu. Od vjernika se, naime, očekuje vršenje različitih dužnosti i širina pogleda, koja bi trebala omogućiti odabir i ostvarenje vlastitog duhovnog i vjerničkog poziva i poslanja. Biranje i ostvarenje poziva veže se uz inicijativu, nadahnuće, razmatranje i osluškivanje volje Božje u svome životu i nutrini.

[221] TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti*, Zagreb, [2]1995., 65-66.
[222] *Isto*, 71.

Mističarka Terezija tvrdi da Gospodin posjeduje različite putove koji vode k Njemu, kao što ima puno stanova (usp. Iv 14,2)[223]. S obzirom na različite putove koji vode prema Gospodinu, može se govoriti o različitom itinerariju mistagoške pouke, koja otvara prostor iskustvu, koja poučava iskustvenoj dimenziji vjere u različitosti duhovnog iskustva. Osim što postoje različite razine i područja događanja iskustva vjere i Boga u svojemu životu, postoji i različit intenzitet i količina duhovnog iskustva koje prožima i nadilazi čovjeka. Milosno iskustvo i kreposti dolaze onima koji ga hoće slijediti, zato da nitko ne ustane neutješen. Iz bogatog izvora milosti i kreposti „nastaju potoci, jedni veliki, a drugi maleni, a kadikad i lokvice za djecu jer im je to dosta, a da je više, prestrašili bi se kada bi vidjeli puno vode; to su oni koji su na počecima“[224].

U okviru promišljenog, razrađenog, upornog i poticajnog mistagoškog upućivanja nerijetko je prisutna i dimenzija ohrabrenja, podrške i savjetovanja. Motivacija je transcendentna, vrhunaravna, riječi su ljudske i prijateljske: „Nemojte se prestrašiti... što je potrebno gledati na puno stvari zato da se započne ovo božansko putovanje, koje je glavni put za nebo. Idući po njemu stječe se veliko blago i nije čudno što, po našemu mišljenju, mnogo stoji. Doći će vrijeme kada ćete shvatiti kakva je sitnica sve za tako veliku vrijednost“[225].

Mistagoško upućivanje uključuje povezivanje vremenitog i vječnog, očima zamjetljivog i duhovno nevidljivog, uključuje razum i srce. Pored zahtjevnosti puta i mnogih očekivanja od slušatelja i primatelja pouke, često su prisutni primjeri i tumačenja. Govoreći o presvetoj Euharistiji, svetica poručuje: „Nakon što primite Gospodina, budući da imate pred sobom samu osobu, nastojte zatvoriti tjelesne oči i otvoriti oči duše, te gledati u svoje srce“[226].

Kroz svoje upute za duhovni život, za mistagogiju makar na neizravan način, Tereza ne zaboravlja uključiti humor. U svojoj komunikaciji i svjedočenju prepoznaje povezanost duhovnosti i duhovitosti. Promišljajući o vertikali ne zaboravlja horizontalnu sastavnicu života.

U mnogobrojnim uputama i poticajima prisutna je uz navedenu istančanost i razrađenost misli i primjera, dimenzija zanosa, oduševljenja i angažiranosti oko prenošenja pouke. Ovu dimenziju Terezija Avilska nastoji potaknuti i kod svojih slušatelja. Štoviše, daje upute kako odgajati i pripremati kršćane i služitelje božanske riječi: „Kada u volji nije zapaljena vatra, niti se osjeća Božja prisutnost, potrebno je da je potražimo jer to hoće njegovo Veličanstvo onako kako je to činila Zaručnica u Pjesmi nad pjesmama (usp. Pj 3,3)... Njegovo Veličanstvo zna

[223] Usp. *Isto*, 81.
[224] *Isto*.
[225] *Isto*, 84.
[226] *Isto*, 127.

razlog; mi ga ne trebamo znati, niti ima poradi čega. Budući da znamo put kojim trebamo ugađati Bogu po zapovijedima i savjetima, u tom budimo vrlo revne, te u razmišljanju o Njegovu životu i smrti, i kako Mu puno dugujemo; ostalo neka dođe kad Gospodin bude htio“[227].

Iskre vjere, duhovnog žara i iskustva traži se u liturgiji, u navještaju, u riječi nad kojom se treba zaustaviti i koju valja razmatrati i primati. Duša se zadržava na otajstvima, posebno kada ih slavi Crkva: „Nije moguće da duša smetne s uma da je toliko primila od Boga, tako dragocjenih dokaza ljubavi, jer su to žive iskre da još više ražare u onoj koju gaji prema našemu Gospodinu; no nije toga svjesna jer duša shvaća ta otajstva na savršeniji način; a radi se o tome da joj ih predstavlja razum, pa joj se u tako utiskuju u pamet time što vidi Gospodina shrvanog onim strašnim znojem u Vrtu dosta ne samo za jedan sat već za puninu dana, videći jednim običnim pogledom tko je i kako smo nezahvalni bili za tko veliku patnju; zatim priskače volja... da poželi nešto pretrpjeti za Onoga koji je toliko trpio, te druge slične stvari čime zaokuplja pamet i razum“[228]. Terezija Avilska savjetuje i potiče sve vjernike na cjelovit, osoban i životan odnos prema riječi Božjoj, prema osobi Isusa Krista, prema njegovoj Crkvi i zajednici vjernika uz dovoljno sabranosti, poniznosti, slušanja, poslušnosti, odricanja i služenja Bogu i bližnjima.

1.2.1.4.6. Ivan od Križa

Sv. Ivan od Križa (1542.-1591.), crkveni naučitelj i mistik, duhovnost je promišljao i u nju uvodio na poetični način. Zahvaljujući svome literarnom umijeću i darovanosti uspio je teologiju i umjetnost na sebi svojstven način povezati i usavršiti. Njegove pjesme i stihovi pripadaju vrhuncima španjolske umjetnosti. Cilj mističnog puta je prema njegovu stavu da se čovjek u Bogu sve više mijenja[229].

Prema Ivanu od Križa čovjek po sudioništvu u Bogu postaje bogolik, bogosličan. Ovdje se javlja pojam prisutan kod crkvenih otaca o pobožanstvenjenju čovjeka. Međutim, put prema Bogu nije jednostavan. Potrebno je proći kroz tamnu noć. Put sjedinjenja s Bogom vodi kroz spomenuto iskustvo tamne noći. U njoj se susreće i proživljava iskustvo Kristove muke, smrti i uskrsnuća. Ova noć trebala bi djelovanjem Duha pomoći čovjeku da se promijeni, prosvijetli, oplemeni i pročisti od čežnji i slika koje nisu od Boga nego su od vlastite nutrine i poriva. Sama duša, najdublja nutrina čovjeka treba biti spremna obući se u odijelo neimaštine, siromaštva,

[227] TEREZIJA AVILSKA, *Zamak duše*, Zagreb, 1985., 114.
[228] *Isto,* 115.
[229] Usp. Anselm GRÜN, *Mystik. Nav. dj.*, 63.

suhoće i bespomoćnosti kako bi osjetila uzvišenost kreposti samospoznaje. U procesu nutarnje i postupne promjene čovjeka značajna je ljubav, koja treba biti pročišćena. Čišćenju ljubavi pomaže askeza koja oslobađa čovjeka od navezanosti na ovozemno i materijalno.

Prijateljstvo s Isusom Kristu čini okosnicu mistike Ivana od Križa. Cilj je duhovnoga života u tome da se riječi i djela Kristova razmatraju, da se iznutra osjeti i doživi ta ljubav, te da vjernici od te ljubavi budu preobraženi – učinjeni novima. Kako razumjeti preobraženje? Jedno od tumačenja govori da biti preobražen znači usuglasiti se s Ljubljenim, suobličiti se Kristu Gospodinu[230]. Na taj način sveprisutna čežnja za pravim prijateljstvom i ljubavlju dobiva u Kristu novo značenje, snagu i kvalitetu. Krist usmjeruje pogled na prijateljstvo koje daje život za druge (usp. Iv 15,13). Prijateljstvo s Isusom vodi prema prijateljstvu s Bogom. Zahvaljujući prijateljstvu s Kristom smijemo biti „prijatelji Božji". Odnos s Bogom promatra se kroz prijateljsku dimenziju.

Premda ne susrećemo sam pojam mistagogije, kao svojevrstan model mistagoškog puta Ivan od Križa daje mnoge mogućnosti i poticaje i za današnju praksu. Iskustvo vlastite darovanosti, afiniteta i mogućnosti postaje put kako slaviti Gospodina i svjedočiti vjeru u konkretnim situacijama. Spomenuti svetac i naučitelj Crkve to je prepoznao kroz medij umjetnosti, kroz medij pjesničke riječi.

Iščitavajući događaje iz Isusova života, te pozivajući druge da osluškuju riječ Božju, Ivan od Križa prepoznao je važnost proživljavanja iskustva Kristova života. U središtu je njegovo otkupiteljsko djelo. U tome se kontekstu događa neologizam tamne noći kao dio vlastitog puta i sudjelovanja u Bogu. Put do kreposnog života protkan je patnjom. Uvoditi u duhovno iskustvo značilo bi prolaziti kroz smrt i uskrsnuće Gospodnje, kroz njegovu ljubav i dobrotu, kroz njegovo prijateljstvo koje otvara neizmjerne vidike u vlastitom i zajedničkom duhovnom rastu i obnovi.

Uvođenje u vjeru Ivan od Križa promatra kroz otajstveni život duše, koja s vremenom prolazi kroz preobrazbu i usavršavanje prepuštajući se ognju vječne ljubavi, milosti odozgo. Razmatrajući zbilju žara ljubavi, Ivan od Križa koristi sliku i primjer drva i vatre. Premda je vatra ujedinila drvo sa sobom, ušavši u njega, i pretvorivši ga u sebe, što se više raspaljuje i dalje djeluje na drvo, koje se potom sve više užaruje te širi iskre i plamenove. Slično i duša, kako je u nutrini preobražena u vatru ljubavi, nije samo ujedinjena s vatrom, nego sama vatra podiže u duši živi plamen ljubavi[231]. Na ovome se primjeru može uočiti kako jednostavni

[230] Usp. *Isto*, 64.
[231] Usp. IVAN OD KRIŽA, *Živi plamen ljubavi*, Split, 1977., 8-9.

primjeri iz života ovome velikom teologu i mistiku mnogo znače, te zbog svoje bliskosti životnom iskustvu i percepciji, pomažu u traženju i ostvarivanju vlastitog hoda kroz vjeru i rast u duhovnosti.

Snaga izgaranja duše događa se žarom Duha Svetoga. Plamen koji izvire iz vatre ljubavi dolazi s toliko većom silovitošću koliko je jači oganj sjedinjenja. Ljubavni plamen je Duh Zaručnika duše, što ga duša već osjeća u sebi kao vatru. Promišljamo li mistagoški ove primjere, nailazimo na čovjekovu raspoloživost i otvorenost za govor neba. Mistične Kristove riječi pune ljubavi i žara „čuju samo čiste i zaljubljene duše, koje imaju uši sposobne da čuju; duše naprotiv koje nemaju zdravo nepce te uživaju u drugim stvarima, ne mogu uživati duh i život tih riječi, pače osjećaju odvratnost od njih“[232]. Misterij prihvaćanja i odbijanja riječi spasenja sagledava se u kontekstu moralnog života određene osobe (čiste duše) i iskustvene dimenzije vjere (zaljubljene duše). Mistagoški govor koji se sluša, proživljava i odjekuje događa se kod onih koji svoju vjeru istinski traže, njeguju, razvijaju i povezuju sa životom. Drugim riječima, sveti Ivan od Križa dimenziju uvođenja u vjeru promišlja kroz dinamizam moralnog i svjedočki Bogu potpuno predanog života, te kroz dinamizam osobnog odnosa i komunikacije s Neizrecivim i ljubavi te uvijek novim susretom.

Susret sa Svevišnjim povezuje se s pojmom dodira nježnosti i uzvišenosti: „O, nježni dodiru... toliko si jači i snažniji, koliko si nježniji, jer mi snagom svoje nježnosti rastvaraš i dijeliš dušu od stvorenih stvari, sjedinjujući je samo sa sobom“[233]. Dodir božanske biti u potpunosti je neizreciv. Slikovit govor pun primjera iz prirode, svakodnevice i komunikacije postaje određeni model kako ovaj mistik govori o odnosu čovjeka i Gospodina.

Preobrazba duše u Boga je neizreciva. Bog čini dušu božanskom time što sudjeluje s Gospodinom i s njegovim svojstvima koje zovemo ognjenim bakljama. Svako Božje svojstvo jest baklja koja rasvjetljuje dušu, te joj ulijeva toplinu ljubavi[234]. Gospodin prvi traži dušu i želi ju učiniti svojom baštinom.

Put koji vodi životu ljubavi u Bogu, put je mrtvljenja i odricanja. Oni koji su krenuli za Kristom, trebaju se prepustiti Bogu, koji ih uvodi u noć „gdje se duša jača i učvršćuje u krepostima te se osposobljuje za neprocjenjive užitke ljubavi Božje“[235]. Duša nalazi svoju radost i utjehu u molitvi, u pokori, postovima, u svetim sakramentima i razgovoru o božanskim otajstvima. Svojevrsne suhoće čak i protivštine u duhovnim stvarima koje se u određenim

[232] *Isto*, 15.
[233] *Isto*, 48.
[234] Usp. *Isto*, 64. i 69.
[235] IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć*, Split, 1976., 16.

trenucima duhovnog rasta pojavljuju, predstavljaju razdoblje u kojima Bog spušta svoje iz naručja, potičući ih da hodaju svojim nogama, kako bi što više ojačali, te bili uzdignuti na viši stupanj božanske ljubavi i slobode.

Mistagoški gledano, na području čovjekove nutrine i duhovnosti, s vremenom treba se dogoditi promjena, preobrazba nutrine osobe, „prenoseći dušu od osjetnog na duhovni život, to jest od stanja razmišljanja u stanje motrenja“[236]. Ovdje se uočava dimenzija iskustva, promjena koja od spoznajne razine zahvaća doživljajno-djelatnu razinu. Uvođenje u iskustvo vjere koje prolazi kroz različite kušnje i poteškoće vodi jasnom i čistom svjetlu ljubavi.

Kada je duša umrtvila strasti, ugasila želje pomoću noći sjetilnog čišćenja, otvara se prostor za put duha, put naprednih, put rasvjetljenja odnosno put ulivenog motrenja, gdje sam Bog krijepi dušu, a da ona aktivno ne sudjeluje ni razmišljanjem ni na druge načine. Bog na tajanstven način vježba dušu u savršenoj ljubavi. Noć je tamna zbog uzvišenosti božanske Mudrosti, te zbog toga što je sama duša niska i nečista[237]. Iščitavajući misli Ivana od Križa, stječe se dojam kako se mistagoško uvođenje i produbljivanje otajstava vjere događa između čovječje duše i Boga, na osobno-komunikacijskoj i odnosno-konativnoj dimenziji, a glavni subjekt događanja jest Bog – mistagog duše. Uz iskustva čišćenja i nemira u previranjima hoda kroz vjeru, komunikacija s Bogom pruža uzvišenost slave, bezbrojna dobra i obilje što ga prima i proživljava duša[238].

Premda mistik Ivan od Križa promatra iskustvenu dimenziju duhovnosti i duhovnog razvoja unutar same osobe i njezine duše, priznaje makar neizravno, potrebu mistagoga, iskusnog učitelja. Mistik tvrdi da je duša sama, bez iskusnog učitelja, slična užarenom, ali osamljenom ugljenu, koji umjesto da se jače užari, on se ohlađuje[239]. Put kršćanskog rasta i ostvarenja po sjedinjenju duše s Bogom, put je poniznosti, pokore, strpljivosti i pouzdanja u Boga koji nutrinu čovječju jača, rasvjetljuje i poučava.

Govor Ivana od Križa uz slikovita upućivanja, govor je zanosa i oduševljenja za Boga i duhovna dobra: „Zagledaj se u ono neizmjerno znanje i u sakrivenu tajnu. Kojeg li mira, koje li ljubavi i šutnje u tim božanskim grudima! Uzvišenog li znanja kojemu nas Bog ondje uči!“[240].

Postupni, dinamičan i osoban rast u vjeri događa se zahvaljujući danoj milosti i čovjekovoj suradnji. Premda od svoga krštenja vjernik sudjeluje u božanskom životu, tek s vremenom dolazi do toga da u potpunosti djeluje ukoliko je Božje dijete, zahvaljujući vježbanju

[236] *Isto*, 47.
[237] Usp. *Isto*, 66. i 81.
[238] Usp. *Isto*, 102.
[239] Usp. IVAN OD KRIŽA, *Kraći spisi*, Split, 1978., 23.
[240] *Isto*, 38.

u božanskim krepostima vjere, ufanja i ljubavi. U pobožanstvenjenom čovjeku događa se dvostruka promjena: ulaženje u intimnost božanskog života po prisutnosti Duha Svetoga u duši počevši od krštenja, te priopćavanje ovoga života u svim čovjekovim činima, preko bogoslovnih kreposti i čovjekove suradnje[241]. Vježbanje u bogoslovnim krepostima od velikog je značenja za porast božanskog života u nama. Što se duša više prazni od svake navezanosti na stvorenja, Bog sve više ispunjava ovu prazninu, sve dok potpuno očišćena od sebe, ne nađe posve ispunjena Bogom i preobražena u njega[242]. U raznim pojavama i oblicima „noći" vjera postaje jedini „vođa" ovog noćnog putovanja. Rast vjere događa se posebno za molitve razmatranja (meditacije) i motrenja, kao činom intenzivne vjere i ljubavi[243]. Molitva koja je doista duhovna i nutarnja, uključuje dimenziju motrenja i blizine, „zaljubljene pažnje prema Kristu, koji često prate ljubavni osjećaji pa čak i suze... Ovo ponašanje mora postajati uvijek duhovnije te se pretvarati u volju spokojnu i odlučnu da živi i trpi jedino za njega"[244]. Bog je po svome Duhu središte i vrhunac svake molitve i poniznog predanja te vjerničkog pouzdanja.

Duh Sveti je vezan uz buđenje duše, uz razumijevanje i spoznaju Boga, uz nježnu božansku ljubav, čineći da duša ljubi Gospodina jakom ljubavlju, razmjerno s onim što ona vidi u Bogu. Duh Sveti je time dušu pripremio da ga ljubi povrh svega što se može izreći i osjetiti, uranjajući je duboko u Boga[245].

1.2.1.4.7. Odo Casel

Katolički teolog i redovnik Odo Casel (1886.-1948.) usmjerio je svoj život obnovi teologije i duhovnosti na temelju starocrkvene mistagogije. Štoviše, nakon gotovo 15 stoljeća ponovno se javio pojam mistagogije po životu i radu ovoga redovnika. Osim neizravnog govora o mistagogiji prisutnog na određene načine u životu i djelovanju Crkve prethodnih stoljeća, sada je ponovno veća pozornost posvećena samom pojmu i fenomenu mistagogije.

Na nadgrobnom spomeniku ovoga redovnika koji je bio iznenada preminuo na uskrsno jutro g. 1948., nalaze se riječi „mystagogus nobis et pater" (naš mistagog i otac)[246]. Mjesto njegovog životnog i stvaralačkog opusa bio je benediktinski samostan. Misterijsko-teološki

[241] Usp. Angelo ALBANI – Massimo ASTRUA, *Duhovna nauka sv. Ivana od Križa crkvenog naučitelja*, Zagreb, [3]2010., 18-19.
[242] *Isto*, 31-32.
[243] Usp. *Isto*, 34-35, te 55.
[244] *Isto*, 48.
[245] Usp. IVAN OD KRIŽA, *Živi plamen ljubavi...*, 125.
[246] Usp. Sabine BOBERT, *Nav. dj.*, 67.

koncept Oda Casela polazi od tri bitna izvora: vlastiti doživljaj euharistijskog slavlja, teologija crkvenih otaca, te religijsko-povijesne studije antičkih misterijskih kultova.

Za o. Casela euharistijsko je slavlje bilo najveće nadahnuće za njegovu misterijsku teologiju. Konačni izvor svih pravih spoznaja nije samo studij nego je dinamičan suživot s Kristom „in mysterio“[247].

Redovnik Casel proučavao je sličnosti i razlike između antičkih i kršćanskih misterija. Kao što su učenici boga Mitre bili posvećeni u različitim stupnjevima, tako na neki način katekumeni bivaju posvećeni Bogu u uskrsnoj noći kroz krštenje, potvrdu i euharistiju. Dakle, sva tri obreda bili su kršćanski misteriji odnosno sakramenti. Euharistijsko je slavlje spomen, mistično ponovno vođenje prema gore, te time produžetak djela otkupljenja.

Casel opisuje kršćansku obrednu mistiku služeći se pojmovima antičkih misterija uz potrebno razlikovanje. Slijedi primjer crkvenih otaca 4. i 5. stoljeća. Pozornost usmjeruje na mistično stupnjevanje sakramentalne inicijacije. Najviša točka sjedinjenja s Kristom događa se po sakramentu euharistije. Euharistijsko slavlje nije mrtvi obred, već je osobno sjedinjenje s Kristom i otvaranje kršćana za put osobne promjene[248]. Vjernici u euharistiji crpe s izvora otkupljenja.

Krist je mistagog čovječanstva, jer je po njemu posvećeno. Kroz mistagogiju Isusa Krista ljudi mogu proživjeti osoban mistični put. Promatranjem slave i moći Sina bivaju ljudi preobraženi u kćeri i sinove Božje. Krist živi u njima (usp. Gal 2,20).

Poput antičkih misterija, prvi stupanj puta posvećenja čini stupanj čišćenja. Kršćanski put čišćenja događa se kroz trpljenje nasljedujući Raspetoga. Nerijetko se događa neizravno prihvaćanjem trpljenja, koje pomaže u bistrenju i čišćenju čovjeka za višu spoznaju.

Motrenje se događa kroz prodiranje u božansku zbilju. Događa se kao dar Božji, kao božansko prosvjetljenje, koje u ljubavi nalazi svoj potpuni izraz. Za razliku od antičkih misterija događa se isključivo kao dodir i dolazak Božji po svome Sinu. Kroz preobražujuće čišćenje i motrenje otvara se čovjek sve više i više za Krista, nadvladavajući svoje egoistične granice i napredujući u pravog i potpunog čovjeka.

Krist je sa svojom Crkvom s kojom se na križu povezao – jedini liturg. Misterij Krista je prema spisima Pavla apostola objava Božja po svome utjelovljenom Sinu. Kultni misterij je obredni prikaz i ponazočenje misterija Isusa Krista, čime postaje moguće osobno ulaziti u Kristov misterij. Obredni misterij jest način na koji kršćanin živi u misteriju Kristovom. Kultni

[247] Usp. *Isto*, 68.
[248] Usp. *Isto*, 69.

misterij jest put prema „Pramisteriju“ u kršćanskom misteriju. Ne djeluje objektivno-magično, već kroz osobnu prisutnost Krista, koji je pozvao na životno zajedništvo.

Prema Odu Caselu euharistija ne samo što predstavlja smrt Kristovu i posreduje plodove Kristove žrtve, nego neposredno povezuje sudionike liturgije s onime što se u Kristu dogodilo. Riječi izgovorene u liturgiji imaju udjela odnosno participiraju u hebrejskoj riječi „dabar“ koja uključuje dinamičnost istovremene riječi i događaja. U tome smislu liturgiju se razumije kao djelovanje, kao događaj, kao iskustveni i životan susret: „Euharistija je Krist!“[249].

Bit odnosno srž teologije prema Caselu jest motrenje Boga koje dolazi po Kristu. Ondje je ovaj redovnik na tragu patrističke misli. S obzirom na bogoslužje Casel nastavlja produbljivati tvrdnju kako mistagoški obred povezuje čovjeka s mističnom, nesvagdašnjom dimenzijom stvarnosti[250]. Anzelmovo stajalište „credo ut intelligam“ („vjerujem da bih razumio“), Casel mijenja u obredno „participio ut intelligam“ („sudjelujem u obredu da bih razumio“). Bogoslužje je izvor i podrijetlo spoznaje Božje i nasljedovanja Krista. Bogoslužje predstavlja pretpostavku dogmatike i etike.

Kršćane ne čini ni nauk ni milost samo kao potpora, već puno sjedinjenje s osobom Isusa Krista po nasljedovanju njegova života. Kršćanski obredni misterij razvija se i objavljuje kroz crkvenu godinu kao blagdanski misterij. Liturgijska godina omogućuje suživjeti se sa životom Isusa Krista i time postati obnovljen i preobražen. U Kristu se događa promjena i obnova čovjeka. Ta se promjena odnosi na izgradnju Božje slike. Svaki je vjernik pozvan izgrađivati sebe kao sliku Božju. To je bit, zadaća i poslanje čovjeka. Proslava božićnog otajstva nije samo sjećanje na rođendan Kristov, nego označava pobožanstvenjenje pojedinca i čovječanstva. Rođendan Glave ujedno je rođendan Tijela. Očekivanje svetkovine Pedesetnice želi povezati čovjeka sa snagom Duha Božjega. Svemir, svijet i čovječanstvo postaju fizičko tijelo Kristovo. Kontemplativno opažanje i otvaranje za duhovnu prisutnost Krista u svim stvarima unaprijed povezuje s Kristom[251].

Mistika i mistagogija prema o. Caselu najuže se vezuju uz liturgiju. Liturgijski život morao bi postati najnutarnjiji život duše, te bi nutarnji život duše morao biti orijentiran na bogoslužje. U liturgiji se istinski događa djelo otkupljenja i ozdravljenja ljudske duše. Uskrsna pobjeda tjelesnog života događa se po nadolazećem Duhu Kristovom. Sva životna područja povezuju se s Božjim Duhom. Euharistija hrani čovjeka za uskrsnuće, za uzdignuće, za vječni život u Duhu.

[249] *Isto*, 72.
[250] Usp. *Isto*, 74.
[251] Usp. *Isto*, 76.

Casel mistagogiju promišlja u obnavljanju misterijske tradicije, u razmatranju obnove kršćanske *arkani* discipline u današnjem kontekstu. Naime, tijekom povijesti kako je društvo u cjelini postalo kršćansko, nije više bilo potrebe za ovom mjerom. Novovjeko dijeljenje ljudskog roda na one koji vjeruju i koji ne vjeruju, mijenja okolnosti i traži nove izričaje. Osim povijesno-kulturnog argumenta za ponovnu uporabu *arkani* discipline, ovaj teolog naglašava dva dodatna razloga, a to su ljubav i bit kršćanskog otajstva. Govor o osobi koja se istinski voli traži posebnu razinu poštovanja, ozbiljnosti i odgovornosti. Dubine kršćanskog otajstva ne mogu se svima pričati kao neka obična tema, kao čavrljanje i rasprava[252]. Vezano uz *arkani* disciplinu dimenzija posvete i bogoslužja uključuje simbolički govor. Simboli ujedno i objavljuju i zastiru pogled nazočnih. To je bitan razlog zašto čuvati liturgiju od jezika svagdašnjice, te zašto se služiti starim obrednim jezikom.

Mistagogija vodi čovjeka vjeri koja uključuje odgovarajući životni i nutarnji odnos s otajstvom Kristom. Svoj najviši oblik mistagogija dosiže u duhovnom motrenju, u vanjskom svijetu koji je postao transparentan za Kristovu prisutnost. Istinsko bogoslužje posjeduje mistagošku snagu i vodi sudionike dubokom opažanju zbilje i nutarnjem sjedinjenju s Bogom.

1.2.1.4.8. Romano Guardini

Jedan od vodećih katoličkih intelektualaca 20. stoljeća, svećenik, filozof, liturgičar Romano Guardini (1885.-1968.), svojim promišljanjima i poukama o otajstvu, o molitvi i o liturgiji postavio je temelje za suvremen govor o mistagogiji, govor o duhovnom iskustvu i odgoju u vjeri.

Pojam otajstva promatran u kontekstu liturgije jedan je od središnjih pojmova Guardinijevih teoloških refleksija. Uz pojam otajstva nadovezuje se pojam ponazočenja – uprisutnjenja povijesno-spasenjskog događanja u aktualnoj zbilji. Liturgijski čini postaju konkretna povijest koja se događa ovdje i danas. Za pojam liturgijskog spomena Guardini se služi srednjovjekovnim pojmom „aeviternum“ (kombinacija riječi „aevum“ i „aeternum“, tj. vremenito i vječno), koji opisuje kako vječno, bezvremensko postoji u vremenitom i ljudskom. Označava dimenziju eshatološkog zajedništva Boga i preobraženog stvorenog svijeta[253].

Liturgija se promatra kroz događanje, susret i otajstvo. Krist svojom otajstvenom prisutnošću oblikuje i obnavlja konkretni život sudionika liturgijskog slavlja. Otajstvo i

[252] Usp. *Isto*, 79.
[253] Usp. Anđelko DOMAZET, *Život u dijalogu s Bogom: teologija i praksa molitve u spisima Romana Guardinija*, Zagreb, 2009., 88.

prožima i nadilazi vremenitu stvarnost. Otajstvo djeluje na povijest, na vremenitu stvarnost po vjernicima, po srcima onih koji slave i žive liturgiju. Na taj način do izražaja dolazi katabatska dimenzija liturgije, dimenzija Božjeg silaženja ljudima. Bog iz svoje vječnosti dolazi ljudima, zahvaća povijest i nosi ju u vječnost, u ozračju vječne stvarnosti otkupljenja. Vjernici su pozvani svoj život unijeti u otajstvo. Pitanje je, je li današnji čovjek svjestan i otvoren snazi otkupiteljskog događaja Kristova otajstva[254]. Vjera na taj način postaje življena, proročka, konkretna stvarnost koja teži odjelotvorenju i oplemenjivanju okoline vođene vrhunaravnim nadahnućem i poticajima.

Put prema iskustvu Boga, put vođenja prema otajstvu, put mistagogije uz liturgiju čini kontemplacija. Kršćanska kontemplacija prema Guardiniju odnosi se na vježbanje sposobnosti sabranosti i slušanja, gdje je „šutnja predvorje svake molitve i temeljna pretpostavka iskustva Boga“[255]. I u okviru svog rada s mladima („Jugendbewegung“) ovaj teolog nastojao je unijeti „kontemplativni element“ u ljudski život. Ova dimenzija otvara čovjeka transcendenciji. Nasuprot tome, modernizacija i tehnizacija vode slabljenju sposobnosti za neposredno religiozno iskustvo. Nestaje kontemplativni i holistički pristup stvarnosti, a u prvi plan dolazi analitičko-pozitivistički, te racionalno-mehanicistički odnos prema prirodi i bitku[256].

Oblikovanju i odgoju kontemplativne osobnosti na putu duhovnog života doprinosi odgoj za meditaciju, askezu, duhovne vježbe, stav strahopoštovanja, šutnje i slušanja. Kako čovjek ne bi bio pretežno usmjeren vanjskome svijetu, Guardini poziva na izgradnju „kulture meditacije“, oblikovanja istinske nutrine i osobne jezgre pojedinca[257]. Time se ujedno nudi protuteža izvanjskoj i vremenitoj stvarnosti, koja u slučaju jednostranosti pozitivizma dovodi do gubitka osjećaja za vrjednote, smisao i udivljenje. Nadovezujući se na ove tvrdnje, možemo pretpostaviti da bi mistagoško upućivanje trebalo težiti cjelovitom religioznom odgoju i obrazovanju, koji zahvaća dubinsko, osobno, životno iskustvo čovjeka, otvarajući ga već na naravnoj razini svijetu vrjednota, svijetu divljenja, traženja i dijaloga s vjerom i duhovnošću. Istinski odgoj trebao bi pomoći čovjeku „da razlikuje dobro i zlo, da traži vezu sa svetim Bogom, da se otvori milosti i da u pouzdanju čini ono što je ispravno“[258].

Duhovne vježbe i upućivanja u kontekstu meditacije i kontemplacije smjeraju pomoći čovjeku da se umiri i opušta, da se sabire, pomažu u uvježbavanju kršćanskog umijeća življenja. Razmatranje bi trebalo osposobiti molitelja da se pripremi, da bude prisutan, otvoren, da bude

[254] Usp. *Isto*, 89.
[255] *Isto*, 99.
[256] Usp. *Isto*, 100-101.
[257] Usp. *Isto*, 102.
[258] *Isto*, 104.

„tu“, da uđe u dubinu duha. Guardini meditaciju promatra u nekoliko etapa: umirivanje uz pravilno disanje, napuštanje rastresenosti i postajanje prisutnim, usmjeravanje na temu razmatranja i predočavanje, usvajanje čitavim svojim bićem, te usuglašavanje s Bogom[259].

Razmatranje i hod prema otajstvu moguć je u šutnji i smirenosti nutrine i osobe. Šutnja na taj način prerasta u ključni trenutak religioznog odgoja. Mistagoško upućivanje uključuje šutnju kao nezaobilazan put za prodor u našu nutrinu, dubinu i dušu. Samo se u šutnji i tišini ostvaruje istinska spoznaja. Istinska spoznaja podrazumijeva učenje koje nadilazi gomilanje i primanje podataka i vijesti. Šutnja i tišina pokušavaju čovjeka vratiti sebi, izvući ga iz „utopljenosti“ u „mi“ (njem. „Es“ – ono)[260].

Šutnja označava religioznu otvorenost Svetome, a tišina prostor u kojemu se može zapaziti Božja prisutnost. Što smo tiši, na neki način, dublje prodiremo u molitvu. Teološka vrijednost šutnje odražava narav Božju, njegovu svetu tišinu i šutnju koja poštuje ljudsku slobodu. U razumijevanju Boga kao skrivenoga („Deus absconditus“) događa se dijalektika između blizine i odmaka, slobode i dijaloga među osobama.

Tišina njegovana i ponizna, označava sabranu nazočnost, otvorenost i spremnost. Iz tišine se uzdiže istinsko svetište. Liturgijski život počinje, u svojim bitnim crtama, učenjem tišine[261]. U riječima koje proizlaze iz tišine, iz otajstva, mistagoškim jezikom, „treba sjati istina, istina Božja i istina otkupljenoga čovjeka. U njima se treba izražavati srce, Kristovo srce u kojemu živi Očeva ljubav, i čovjekovo srce privrženo Kristu... Važnost šutnje za sveto slavlje nije nikako moguće dovoljno visoko cijeniti – kako one šutnje koja nas na nj pripravlja, tako i one koja nadolazi kao nastavak činjenja. Ona otvara nutarnji izvor iz kojega izviru riječi...“[262].

Čovjekov duhovni život počiva na jedinstvu šutnje i govorenja, nutarnjosti i vanjštine, duhovnog i tjelesnog. Sabranost koja se nadovezuje na šutnju i tišinu jest život u njegovoj dubini i snazi. Nutrina je neodvojiva od života i cjeline postojanja, kao što i disanje ide prema van u širinu i unutra prema nutrini. Sabranost je udisanje po kojoj se čovjek iz rastresenosti vraća natrag u nutrinu, u dubinu i svoje središte. Pravi mir i sabranost oznake su vječnosti, kao punine života, u obliku mirnoće i radosti[263].

Poziv na potpuno i sabrano sudjelovanje u liturgiji vezan je uz otajstveno posadašnjenje u svojoj otkupljujućoj ljubavi i događanja onoga što se zbilo u dvorani Posljednje večere. Bogoslužje je ponajprije nutarnje činjenje. Uvijek treba učiti i uvježbavati za nutarnji čin i djelo,

[259] Usp. *Isto*, 110-111.
[260] Usp. *Isto*, 114-115.
[261] Usp. Romano GUARDINI, *Razmatranja o svetoj misi*, Split, 2014., 16-17.
[262] *Isto*, 21.
[263] Usp. *Isto*, 29. i 32.

da ono bude što budnije, dublje, istinskije: „Tada će jednom i nama biti dano ono što se ne može ni htjeti ni uvježbati: živo iskustvo. Zahvatit će nas svijest da je tu Krist, i uvući nas u događaj otkupljenja, i tako ćemo doista doći u spomen Gospodnji... To je neprolazna zbiljnost djela otkupljenja koju Bog uvijek iznova, u času svete radnje, unosi u svijet i vrijeme. U svojoj nutrini spoznavati to Božje događanje svakako je ono najveće što nam misno slavlje može dati. No do toga dolazi samo onda kada Bog to daje. Naše je pak vjerno i smjerno služiti“[264].

Ostvariti svoje kršćanstvo, prema Guardiniju, znači ući u sveto Kristovo raspoloženje, u „stanovanje“ u Kristu. Ta je stvarnost posebne vrste, duhovska, u Duhu utemeljena. Događaj Duhova trenutak je rođenja kršćanske vjere kao bitka u Kristu[265].

Duhovni život s molitvom, meditacijom i kontemplacijom usmjeren je na jednostavno i na bitno. Riječi postaju oskudnije, nutarnji govor prelazi u šutnju, a mistično iskustvo je to stvarnije što je tiše. Sama spoznaja treba prijeći u molitvu, a vjera postati ljubav. Svjetlo Duha Božjega vodi čovjeka u nespoznatljive dubine tajne Boga i života uopće[266].

Duhovna dimenzija otvara nove perspektive. Vrlo je značajan način kako se svetkuje, kako se moli, kako se govori, kako se svjedoči. Svojom jednostavnošću i duhovnošću Guardini u toj stvarnosti pruža primjer. Usporedno pojavljivanje jednostavnosti i dubine u njegovom teološkom i spisateljskom opusu odražava zbilju sličnu mistagoškom upućivanju, srodnu katehezi koja je dovoljno i bliska i duhovna. Znakoviti primjeri iz života otvaraju prostor za promišljanje i suočavanje s osobnom vjerom: „Novi nam je unutarnji život Bog dao u ruke kao što je nježni djetinji život dao u ruke majci, ili ugroženi život u ruke liječniku... Učinit ćemo što je potrebno da ga održimo i razvijemo. Nećemo se dati zavesti frazama o unutarnjoj pravosti i istinskosti religioznoga, nego izvesti što nam istina nameće – istina Božje riječi i, njom prosvijetljeni i obodreni, također istina ljudskoga iskustva“[267].

Iskustvo, ljudsko i vjerničko, promatra se između osoba, na međuosobnoj razini. Na taj način, sabranost unutar razmatranja i kontemplacije teži iskustvu da je tu prisutan Bog, da je Živ, da je Svet, da je tu Onaj o kome govori Objava, da je tu i molitelj[268]. Molitelj je pozvan u molitvi tražiti Božje lice, Božje srce[269]. Molitelj na putu do duhovnog iskustva nastoji biti što jednostavniji, čistiji, bivstveniji. Jednostavnost kao ponuda, mogućnost i potreba ponovno

[264] *Isto*, 45.
[265] Usp. Anđelko DOMAZET, *Život u dijalogu s Bogom: teologija i praksa molitve u spisima Romana Guardinija...*, 121.
[266] Usp. *Isto*, 127.
[267] Romano GUARDINI, *Uvod u molitvu*, Zagreb, [2]1993., 11.
[268] Usp. *Isto*, 20.
[269] Usp. *Isto*, 114.

dolazi do izražaja. Duhovni razvoj i napredak, duhovna iskustva i spoznaje traže novu kvalitetu odnosa prema molitvi, prema bližnjima, prema Bogu i samome sebi.

Tema Objave jedna je od značajki Guardinijeve teologije koja uključuje filozofske i druge korelacije. Neizravno je vezana uz fenomen mistagogije i vjernički put prema otajstvenoj zbilji i darovanosti. Guardini uspoređuje Platonov pojam „agathón", pojam „dobra" u povezanosti sa svetim i božanskim. U tome kontekstu pojavljuje se pojam empirijske stvarnosti koja sama po sebi nije razumljiva. Fenomen konačnosti i beskonačnosti usmjerava pogled prema „objavi". Prihvaćanje otajstvene zbilje darovanosti ne znači da u iskustvenoj stvarnosti tražimo ovu zbilju, nego da iskustveni svijet promatramo u otajstvenoj zbilji. Religiozno iskustvo svojom strukturom i naravi temeljni je faktor ljudskog iskustva[270].

Značajno je prepoznati ne (samo) važnost religioznosti kao takve, nego religiozne stvarnosti i postojanja – religioznog bitka. Pojavljuje se pitanje o tome, na koji način čovjek živi svoju religioznost, kako se odnosi prema religioznosti, što čini, te kako sebe razumije. Štoviše, na temelju ovih razmišljanja, zrcali se uspomena – sjećanje na susret s Bogom u raju. Čovjek za razliku od životinjskog svijeta naslućuje svoju višedimenzionalnost i otajstvenost, naslućuje da pripada i „ovdje" i „tamo". Čovjek osjeća da ne živi samo sebi i od sebe, nego je bitno usmjeren prema Bogu, s kojime komunicira na osobnoj razini. U pradavnom sjećanju i slutnji prapočetka i prakrivnje utisnuta je u ljudsku narav slika raja. Ipak, ovo se sjećanje na milosni susret s Bogom bitno razlikuje od kasnijeg vjerskog iskustva. Neupitno je da u jeziku svakog naroda postoji posebna i neizreciva riječ „Bog". U kršćanskoj je vjeri veličina svetoga Imena označena osobnošću poziva, Boga koji zove – poziva čovjeka[271].

Svugdje oko nas prisutna je slika otajstvene stvarnosti koja dolazi prije svega i vodi svemu, koja svime upravlja i svemu daje smisao, koja prožima nutrinu čovjeka i vodi ga konačnom dodiru sa životom[272]. Iščitavamo li u tome kontekstu mistagogiju i mistagoški odgoj, prepoznajemo zadaću veće senzibilnosti za svijet simbola, svijet umjetnosti, više prostora za razmatranje i šutnju, više prostora za govor mistike, divljenja, traženja i motrenja. Traži se veća raspoloživost za komunikaciju, za odnose, za upoznavanje sebe, bližnjih, okoline, života kao takvoga. Značajno je da crkvene zajednice žive i svjedoče mudro i ponizno svoju bliskost, ljudskost i komunikativnost, otvorenu životnom i vjerničkom učenju.

Za nov i produbljen odnos prema molitvi, prema sabranosti i životu kao takvome Guardini pretpostavlja i traži nove paradigme rada, nove pristupe i stavove. Potrebna je nova i

[270] Usp. Romano GUARDINI, *Religion und Offenbarung*, Würzburg, 1958., 83-88.
[271] Usp. *Isto*, 207-212.
[272] Usp. *Isto*, 225.

kvalitativna otvorenost crkvene zajednice. U tome smislu ovaj teolog poziva da se crkve otvore i učine dostupnima, na simboličkoj i vidljivoj razini: „Svakako bi i crkva morala tako dugo biti otvorena dok je ikako moguće. Naravno, ima razloga da se ona zatvara izvan rasporeda službe Božje; no te bi razloge trebalo vrlo savjesno odvagnuti nasuprot mogućnosti da ljudi izgube osjećaj za crkvu kao svoj dom. Ta kakav je to dom čija su vrata otvorena samo mali broj sati?“[273]. Otvorenost crkvenih građevina i bogoslužnih objekata omogućuje prostor za šutnju i razmatranje, za slušanje i poniranje, za govor otajstva i mistagogije.

Na temelju mnogih pokušaja i oblika molitve, šutnje, sabranosti, razmatranja, kontemplacije, novog odnosa prema crkvenom prostoru, prema bogoslužju, u komunikaciji i katehezi, sve više otvara se prostor za osluškivanje najdubljih otajstava vjere i života. Krist se u svojoj jedinstvenoj žrtvi u punini i u potpunosti daruje: „Ljubav je Isusa vodila da za nas pođe u smrt, da nam se daruje za hranu. Ne samo da nam daruje riječi, pouke, nego sebe samog; ne samo duh, ne samo vjernost, nego tijelo i duh, meso i krv – sve. To je krajnja ljubav, htjeti druge hraniti onim što čovjek jest“[274]. Jedinstvenost Isusove žrtve otvara prostor za iskustvo i blizinu Božju: „Nebo je tamo gdje Bog stanuje. Ono je Božja blizina, i to otkrita Božja blizina. Bog je ljudima uvijek i posvuda blizu. No njegova je blizina skrivena i nepristupačna. Samo je on može otkriti... Vjerujemo u milost njegove ljubavi prema nama... Ipak, jedno nedostaje: Božju blizinu ne osjećamo. Ona nam je još uvijek skrivena, ali zbog nas samih, zbog težine našeg života, tvrdoće i tuposti srca, zbog zloće u nama“[275]. Uz milosnu darovanost traži se čovjekova otvorenost i suradnja, traži se i vjera i povjerenje: „Vjerujem da nije nikakvo fantaziranje misliti kako se naš kršćanski život sastoji u tome da nebo uvijek i sveudilj dolazi k nama... Svaki kršćanski čin, vjera i ljubav, žrtva i borba, sva ustrajnost i odvažno djelovanje, sve to dopušta da nam se približi Onaj koji želi doći“[276].

Tražeći mistagoške poticaje koje nam je u baštinu, makar i na neizravan način, ostavio Romano Guardini u svojim mislima, prepoznajemo govor o Bogu pun štovanja otajstva, govor koji pomaže vjernicima verbalizirati (izraziti) vlastito vjerničko iskustvo, govor koji uključuje autentičnu molitvu. U govoru ovoga teologa prepoznajemo dimenziju šutnje, dimenziju ljubavne pozornosti i osluškivanja prema unutra. Katehete i mistagozi su, na neki način, pozvani susresti i pomoći drugima osobno susresti Boga u našoj ljudskoj povijesti[277].

---

[273] Romano GUARDINI, *Razmatranja o svetoj misi...*, 30.
[274] Usp. Romano GUARDINI, *Tražiti lice Božje*, Zagreb, 2005., 29.
[275] *Isto*, 32.
[276] *Isto*.
[277] Usp. Anđelko DOMAZET, *Život u dijalogu s Bogom: teologija i praksa molitve u spisima Romana Guardinija...*, 130-132.

1.2.1.4.9. Dietrich Bonhoeffer

Dietrich Bonhoeffer (1906.-1945.) evangelički teolog u govoru o mistagogiji oslanja se na starocrkveno shvaćanje „disciplinae arcani“ i mistagogije. Imao je u vidu kako je onda „Credo“ bio prvi i najvažniji dio „disciplinae arcani“. Značajan motiv za nastanak ove discipline bilo je veliko mnoštvo i navala mnogih članova u zajednicu.

Bonhoeffer u svome prikazu naglašava stupnjevito uvođenje u kršćanski život (s napomenama Tertulijana, Origena, Augustina i Ćirila Jeruzalemskog). U doba progona kršćana čuvalo se otajstvo vjere kroz tri elementa iniciranih: Očenaš, Vjerovanje i sakramenti. Ovo je bio prostor za same vjernike gdje je vrijedila obveza šutnje.

Imajući u vidu postojeće stanje bogoslužja u evangeličkoj Crkvi, Bonhoeffer prepoznaje aktualni poziv na mistagošku praksu koja će čuvati svete sadržaje i otajstva vjere od omalovažavajućih tendencija i poruga. Dostojanstveno i zaštitničko ophođenje s obredima i otajstvima ulazi u samu narav kršćanske vjere. Mistagogija se nalazi unutar ovoga odnosa koja čovjeka postupno uvodi unutar kršćanskog otajstva.

Bonhoefferovu odluku za novu disciplinu arkani i novu mistagogiju trebalo bi shvatiti kao pokret protiv „jeftine milosti“ i „rasipanja“ sakramenata[278]. „Jeftina milost“ jest po ovome shvaćanju neprijatelj Crkve i kršćanstva. „Jeftina milost“ jest kao propovijed o oproštenju bez kajanja, krštenje bez zajednice, Gospodnja večera bez priznanja grijeha, odrješenje bez osobne ispovijedi, milost bez nasljedovanja, milost bez ... Krista.

Bonhoeffer pita, gdje je nestalo shvaćanje stare Crkve koja je brižljivo pripremala krsni katekumenat, razlikujuću granicu između Crkve i svijeta, bdijući nad dragocjenom i neizmjernom milošću. Onda je značajno bilo prolaziti kroz razvojne stupnjeve, etape i faze. Krštenjem nije bilo ništa završeno. Razvojni stupnjevi nisu bili zatvoreni i cjelina za sebe. Tko se jednom upisao u crkvenu zajednicu, nije se više mogao vratiti prijašnjem životu ili napustiti Crkvu.

Pišući iz zatvora, Bonhoeffer promatra Crkvu u perspektivi budućnosti. Ondje se pojavljuje njegov govor o potrebi nove arkani discipline. Crkva po mišljenju ovog teologa može doživjeti svoj novi početak nakon Drugog svjetskog rata ukoliko sama bude išla mistagoškim putem[279]. Da bi se to moglo ostvariti, potrebno je da nasljeduje Krista, da živi kao „Crkva za druge“. Po „arkani djelokrugu“ Crkva živi usmjerena na svoje središte – bogoslužje i

[278] Usp. Usp. Sabine BOBERT, *Nav. dj.*, 84.
[279] Usp. *Isto*, 85.

duhovnost. Na temelju najuže blizine i zajedništva s Kristom nova Crkva biva rođena. Zahtjev je vremena da se obnovi arkani disciplina, te da se na taj način očuva otajstvo kršćanske vjere.

Mistagogija je usmjerena tome da se čovjek preobrazi, promjeni i postane nov po otajstvu kršćanske vjere. Krist i Trojstvo nisu neki vanjski sadržaji vjere. Put kršćanstva ide prema metamorfozi čovjeka koji se mijenja po sudjelovanju u Kristu i Trojedinom Bogu. Kršćanski život vodi prema preoblikovanju sebe po Kristu[280].

Posljednje određenje Kristovih učenika je bilo da postanu poput svoga Učitelja. Zahvaljujući ovoj nutarnjoj i životnoj preobrazbi, čovjek ponovno živi svoju bogolikost. Milost nije nešto što se događa izvana, samo kroz kognitivnu razinu. Djelovanje milosti postaje očito u životu cijelog čovjeka. Obnavlja se ona prvotna čovjekova bogolikost. U čovjeku se mora dogoditi preinaka – preustroj, mijena oblika kako bi se od pale naravi ponovno osjetila dimenzija čovjeka kao slike Božje. Na pitanje, kako se ta promjena može dogoditi, Bonhoeffer odgovara služeći se citatima sv. Pavla (usp. Rim 12,2; 2 Kor 3,18; Rim 8,29; Gal 2,20).

Put transformacije čovjeka odvija se kroz razvojne etape, koje odgovaraju životnom putu Isusa Krista kao praslici obnovljenog čovjeka. Kršćanin prihvaća Kristov put ne samo na intelektualno-misaonoj, koliko egzistencijalno-djelatnoj razini. Nasljedovanje Krista produbljuje vlastitu povezanost s mukom i smrću Kristovom u življenoj svagdašnjici, te na taj način preobražujuću snagu Kristova uskrsnuća. Preobraženje je usmjereno tome da u čovjeku stanuje Trojstvo, koje preobražava njega kao tijelo, dušu i duh: „Ne živim više ja, nego Krist živi u meni“ (Gal 2,20)[281]. Po Kristu u vjerniku stanuje Otac, a Otac i Sin borave u čovjeku po Duhu Svetome. Sveto Trojstvo koje je po Kristu prisutno, čini čovjeka vjernom slikom i prilikom Božjom. Svakodnevna blizina s Kristom kao praslikom otvara čovjeka milosti preobražujuće snage. Nitko ne ostvaruje izgubljenu sliku Božju ukoliko se ne suobličuje s utjelovljenim i raspetim Isusom Kristom[282].

Slika Isusa Krista koju nasljedovatelj trajno ima pred očima, postupno prodire u nasljedovatelja, oblikuje ga, čineći da učenik postaje, kako je malo prije navedeno, sve sličniji svome Učitelju. Veoma je važna prema Bonhoefferu slika o Bogu i Kristu koju čovjek prihvaća i razvija. Ili se radi o izmišljenom liku božjemu, koju čovjek gradi prema sebi i svome mišljenju, ili se radi o istinskoj, životnoj slici o Bogu, koju čovjek oblikuje kao vjerna slika i prilika Božja. Samo Krist može biti prototip – uzor nasljedovanja.

[280] Usp. *Isto*.
[281] Usp. *Isto*, 86.
[282] Usp. *Isto*, 87.

Pred opasnošću da se izbrišu granice između Krista i čovjeka, Bonhoeffer naglašava kako Krist ostaje praslika Stvoritelja, dok je čovjek vjerna slika i prilika u kojoj se odražava i zrcali Bog. Čovjek u tome smislu nije tek puka riječ, misao, volja, već je ponajprije čovjek, slika, osoba, brat i sestra u Kristu[283]. Snaga koja preobražava dolazi ne od čovjeka kao slike Božje, već od praslike Božje - Krista. U tome smislu govorimo o čovjekovu bogosinstvu, o tome kako je svojom slikom „poput Krista". Tko se Isusu Kristu sasvim predaje, počinje nositi njegovu sliku. Postaje sinom Božjim, stojeći neprimjetno pored njega kao nevidljivog Brata u jednakom obliku, slike Božje. Mistagogija bi u suvremenim okolnostima trebala pomoći prepoznavanju, življenju i razvijanju ove bogosličnosti i poslanja.

1.2.1.4.10. Karl Rahner

Poseban osvrt na mistagogiju u novije vrijeme dao je veliki teolog Karl Rahner (1904.-1984.). Za bolje razumijevanje njegovog tumačenja mistagogije, potrebno je razumjeti kako analizira fenomen mistike i duhovnosti. Značajno je uočiti kontekst iz kojeg se nadovezuje daljnji govor o mistagogiji s implikacijama za današnje vrijeme i katehetsku praksu.

Rahner polazi od pretpostavke kako mnogi zamišljaju mistične doživljaje daleko od svakodnevice, kako se oni događaju u osamljenosti, u tišini, u nekim posebnim trenutcima. Za mnoge koji se nalaze posred svakodnevice s najrazličitijim obvezama i dužnostima, pitanje je, kako se ondje može imati iskustvo Boga i njegove blizine. Spomenuti teolog upućuje kako odgovoriti na čežnju za iskustvom Boga u svakodnevnom životu. Upravo uz svakodnevicu veže mistiku. Smatra kako se Bog nalazi i boravi posred ljudske svagdašnjice[284].

Prema Rahneru svaki je čovjek čežnjom koja živi duboko u nutrini usmjeren na neizmjerno otajstvo Božje. Svaki čovjek, dakle, posjeduje čežnju za iskustvom Boga. Bog, pored svega, ostaje sveto otajstvo, ostaje u dimenziji „visio beatifica". S jedne strane, prisutan je govor o mistici svagdašnjice, a s druge strane govori se o posebnim mističnim iskustvima, koja su prisutna osim kršćanstva i u drugim religijama. Za kršćane je, međutim, Krist istinski uzor i pralik mističnog iskustva. Rahner jasno naglašava milost Božju vezanu uz sva transcendentna iskustva[285].

U drugim religijama Rahner promatra „anonimnu kršćansku mistiku". Milost Božja koja je najviše na križu zasjala, vrijedi za sve ljude, te zahvaća iskustvo Božje svih ljudi. Sve religije

[283] Usp. *Isto*, 88.
[284] Usp. Anselm GRÜN, *Nav. dj.,* 77.
[285] Usp. *Isto*.

teže mističnom iskustvu, te u tome pogledu mistično iskustvo sjedinjenja s Bogom povezuje vjernike iz cijeloga svijeta. Mistika je za Rahnera međureligijska i ekumenska tema.

U svojim promišljanjima Rahner polazi od ideja osnivača svoga isusovačkog reda, sv. Ignacija Lojolskog, koji govori o mistici radosti u svijetu. Pri tome ignacijevsku misao i geslo „Boga vidjeti u svim stvarima" povezuje s duhovnošću križa. Isus se na križu i po križu predao nepojmljivoj ljubavi Očevoj. Ignacijevska radost u svijetu proizlazi iz mistike povezanosti s raspetim i proslavljenim Kristom.

Mistična povezanost s Kristom Otkupiteljem događa se unutar konkretne ljudske zbilje. Bog je nepojmljivo otajstvo koje čovjeka okružuje i zahvaća u svemu što jest i što čini[286]. Mistika je usmjerena iskustvu nepojmljivog Boga. Iskustvo Boga događa se po svagdašnjim susretima s ljudima, u vjernosti svagdašnjici, ali i u posebnim doživljajima transcendencije, koji se mogu proživjeti u trenutcima tišine i mira, u meditaciji, u službi Božjoj, u prirodi. Duhovna iskustva ne mogu se prouzročiti, već se uvijek događaju kao dar nepojmljive milosti. Pojedinac može kroz duhovne vježbe i na druge načine otvarati se spomenutim iskustvima, ali ne smije zaboraviti na nezasluženost darovanosti i milosti.

Za sveukupan život Crkve značajna je mistika i iskustvena dimenzija vjere. Bez ove dimenzije život vjernika zamire i nestaje. U tome kontekstu ne može se mimoići Rahnerova bremenita tvrdnja po kojoj će kršćanin budućnosti biti mistik ili ga neće biti[287]. Ova se rečenica jasno nadovezuje na čovjekovu naravnu satkanost i usmjerenost prema Beskonačnom.

Rahner se u svojim refleksijama poziva na sv. Tomu Akvinskog i njegov izričaj „cognitio Dei experimentalis" – iskustvena spoznaja Boga. U tome kontekstu, čežnja koja postoji u ljudima za Bogom traži više od riječi i učenja o Bogu. Crkva stoga, prema Rahneru, ima zadaću nuditi prostor i putove za iskustvo Boga, kako bi se vjernici mogli približiti Svevišnjemu. Duhovna iskustva treba potom moći tumačiti. Teološke refleksije koje se nadovezuju na spomenuta iskustva trebaju uključiti dovoljno mudrosti i opreza. U središtu nisu neke privatne objave, već opća Objava Božja. Subjektivna iskustva Božja treba primati sa zahvalnošću, poniznošću i skromnošću, te sa sviješću da Bog ostaje nepojmljivo otajstvo, te da je njegova ljubav neizreciva i beskrajna[288].

Promišljamo li mistagogiju i spomenuta duhovna iskustva, zadaća je mistagoga da postupno i odmjereno priprema i senzibilizira čovjeka za iskustva Božja. Neizreciva iskustva prisutna su i događaju se u situacijama koje možemo zvati „pradoživljajima čovjeka", gdje je

[286] Usp. *Isto*, 79.
[287] Usp. *Isto*.
[288] Usp. *Isto*, 80.

otvorenost čovjekova bitka više nego inače otvorena za nepojmljivo otajstvo, za otajstvo koje čovjeka prožima i nadilazi[289]. Naglašavajući Božju bliskost čovjeku, Rahner ujedno prevladava neoskolastičku teologiju različitosti i odijeljenosti Boga i čovjeka, te pruža nova obzorja za mistagoško učenje i rast u duhovnosti.

Za Rahnera je svaki čovjek po svojoj naravi usmjeren spasenju. S obzirom na ovu tvrdnju, ne ide se u mistagogiji za time da se „donese" Boga čovjeku, nego da se čovjek osposobi, da može otkrivati Boga u svome životu[290]. To pak znači veće rasterećenje za navještaj i teologiju. Bog je već i uvijek prisutan u čovjeku, te se kao takav može iskusiti – doživjeti.

Mistagoški pristup traži otvorenost u metodološkom, ali i u egzistencijalnom pogledu. Na taj način, iskustva svagdašnjice, iskustva sebe i granična iskustva postaju „lice" iskustva Boga, čak i onda kada se čini da nemaju povezanost s vjerom i Bogom. Iskustvo Boga ne shvaća se kao neki poseban doživljaj, nego kao oznaku za društvenu i egzistencijalnu dimenziju susreta s Neizrecivim. Također, iskustvo Boga nije pridržano za određenu skupinu ljudi, npr. mistike, nego je moguće iskustvo svakog čovjeka.

Rahner upravo u mistagogiji i mistagoškom pristupu vidi dragocjenu prigodu za pravilno i uspješno naviještanje vjere upravo u ovo današnje vrijeme[291]. Današnji ljudi, posebno mladi osjetljivi su za dimenziju iskustva, posebno onoga koje je vlastito. Suvremeni čovjek osjetljiv je i za dimenziju ljubavi, osobito istinske, vjerodostojne i požrtvovne ljubavi. Oslanjajući se na Objavu, Rahner mistagogiju doživljava kao povijest ljubavi, ljubavi Boga prema čovjeku i ljudski odgovor na tu ljubav. Čovjek koji odgovara na Božju ljubav, ujedno unaprjeđuje i mijenja ljudsku povijest, ostvarujući milost sakramenata kršćanske inicijacije[292]. Božja ljubav je istinsko središte kršćanstva i kršćanske vjere. Cijela kršćanska vjera može se svesti na rečenicu: „Bog te ljubi!". Duh Sveti je ljubav u Bogu, ljubav Oca i Sina, ljubav koja se dariva i prima. Djelo Duha Božjega iskustvo je Božje ljubavi u konkretnom životu. Vjernici bi mogli i trebali osjetiti da su osobno ljubljeni i prepoznati od Boga. Nažalost, iskustvo žive i preobražujuće Božje ljubavi još je uvijek nepoznato za mnoge naše suvremenike, pa i same vjernike[293]. Ohrabruje pored svih ljudskih stranputica i lutanja neopoziva i živa ljubav Božja koja obnavlja i mijenja čovjeka i društvo. Postupno bi vjernike trebalo odgajati i osposobljavati

[289] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.,* 140.
[290] Usp. *Isto*, 206.
[291] Usp. Marko BABIĆ, *Nav. dj*., 111-112.
[292] Usp. Stanislav ŠOTA, *Nav. dj*., 129.
[293] Usp. Anđelko DOMAZET, Sakrament potvrde između vjeronaučnog znanja i vjerničkog iskustva..., 21.

za dimenziju iskustva. Od današnjih se vjernika očekuje mistagoška sposobnost u otkrivanju odnosa s Bogom, ukazivanje na Božji poziv upućen svakome[294].

U promišljanju raznovrsnih pristupa i putova iskustvu Boga, Rahner spominje i filozofiju i poeziju, koji pomažu pojavi duhovnog iskustva. Uočljivo je kako ne postoji specifična metoda za mistagogiju. Metode su veoma raznovrsne. Spominje se estetsko učenje, praktičan rad, reflektirajuće učenje, učenje uz prisjećanje, učenje uz simbole, biografsko učenje, te vježbe tišine[295]. Raznolikost pristupa temelji se na cilju mistagogije koja bi bila iskustvo Boga u svakodnevici. Bog ne prebiva „negdje", već usred povijesti čovjeka.

U susretu s vlastitim dubinama i vlastitim Ja, raste svijest po kojoj se susret – kontakt s Bogom događa upravo ovdje. Susret s otajstvom vlastitih dubina može postati susret s otajstvom Božjim. Mistagoški putovi teže tome da otvaraju prostor i vrijeme za iskustva dubine. S vremenom pojedinac otkriva da sebe-iskustvo vodi iskustvu Boga.

Duhovne vježbe koje se događaju na osobnoj razini, usmjerene su tome da pojedinac prepozna i otkrije imperativ na koji ga Bog poziva, te da ga konkretizira u vlastitom životu.
Za mistagoško učenje značajno je da se nasljeduje mistagoški put Isusa Krista, njegova sudbina i poslanje. Osamljeni, odbačeni, osuđeni, siromašni, bolesni, nezaštićeni postaju znakovita mjesta za traženje iskustva Boga. Govor o Paruziji (usp. Mt 25) znači za religiozno-pedagošku praksu jasan kriterij po kojemu kateheza treba senzibilizirati i odgajati za ljude s ruba društva i vlastitog okruženja[296].

Mistagoški put trebao bi biti usmjeren na subjekta, na osobu, ne njezinu odnosno njegovu izgradnju. Predodžbe, stavovi, držanje i gledište pojedinca trebalo bi opažati, vrednovati i cijeniti. Također, traži se odgovarajući dijalog. Suočavanje i dijalog teže ispravljanju, produbljivanju i podupiranju. Očekuje se i pratnja kod vlastitog traženja za identitetom. Postati pozoran za iskustvo Boga znači uvidjeti čovjekovu otvorenost i sposobnost za susret s Bogom. Mistagoški procesi teže tome da podsjećaju čovjeka na temeljnu darovanost, da ga otvaraju za kršćansku vjeru.

Imati iskustva Boga, kršćanski gledajući, znači stalno ići prema Kristu kao uzoru. U tome smislu mistagogija je stalno usmjerena na kristologiju. Krist je put prema Ocu i jedini način kako iskusiti Boga[297]. U tome kontekstu iskustva trpljenja postaju posebno bliska putu i

[294] Usp. *Isto*, 18.
[295] Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Nav. dj.*, 209.
[296] Usp. *Isto*, 211.
[297] Usp. *Isto*, 214.

sudbini Isusa Krista. Mistagoški put događa se u paradigmi kenozisa, odricanja, poniženja i oplijenjenja.

Uz kenotičku dimenziju mistagoški rahnerovski put uključuje transcendentalnu dimenziju. Razumijevanje ovoga pojma podrazumijeva razlikovanje dvaju razina znanja. Jednu čine pozitivna, a drugu egzistencijalna znanja. Prvu razinu znanja čine ona koja čovjek može i ne mora znati, znanja koja ne određuju čovjekove stavove i ponašanje. Pred drugom razinom znanja čovjek ne može ostati ravnodušan jer zadiru u duboka pitanja ljudskog postojanja. To su pitanja o istini, smislu, ljubavi, patnji, odgovornosti. Suočavanje s tim pitanjima omogućuje čovjeku da se ne bavi samo „pijeskom svakodnevice" dok prebiva „na rubu beskrajnog oceana tajne"[298]. Čovjeku je, drugim riječima, uz kategorijalnu i aposteriornu životnu stvarnost dano i apriorno – transcendentalno ustrojstvo i zbilja koja nadilazi iskustveni povijesni svijet. Čovjekova transcendentalnost uključuje čovjekov udio u Božjoj transcendentalnosti. Istinska zadaća kateheze, ali i teologije, nije u tome da priopćava znanje, već da osvjetljava i otkriva iskustvo što ih ljudi neizbježno ostvaruju.

Mistagoški gledano, danas je prema Rahneru, više nego prije potrebna inicijacija, uvođenje u izvorno iskustvo Boga, budući da su mnogi sekularizirani bezbožnici, kao rezultat pozitivističkog i pragmatičnog mentaliteta, udaljeniji od onih iskustva i refleksije o istima, što ih dokazi o Bogu pretpostavljaju po sebi razumljivima[299].

Posljednja, po mnogima i najvažnija sastavnica rahnerovske teologije odnosi se na govor o nadnaravnom egzistencijalu. Okosnicu spomenutog pojma čini milost i milosna pomoć te sadržaji što u ljudskom životu postoje na temelju milosti. Rahner vjeruje da nadnaravna milost, koja je sam Bog, najdublje je središte svake ljudske egzistencije. Svakome je čovjeku dana kao ponuda, kao nezasluženi dar. Ova ponuda ostaje istinsko čovjekovo određenje čak i onda kada se čovjek uskrati Božjoj milosti. U tome smislu, nadnaravni je egzistencijal čovjekova oznaka apriori, kao bitna oznaka koja mu pripada ontološki i koja određuje – prethodi ljudskoj odluci i stavu. Čovjek je kao biće po svojoj naravi i Kristovu djelu otkupljenja neograničeno otvoren prema Bogu i Božjoj objavi[300].

Transcendentalna iskustva kao iskustva Boga Rahner prepoznaje u raznolikim situacijama života, koja ne zaobilaze niti jednu osobu, uključujući one koji ne vjeruju. Mistika svakodnevice prepoznaje Boga u iskustvu nade, praštanja, vjere, strpljenja, predanosti, prihvaćanja, smirenosti i pouzdanja pored svih oprečnih situacija i izazova života. U

[298] Usp. Karl-Heinz WEGER, *Uvod u teološku misao Karla Rahnera*, Zagreb, 1986., 21-22.
[299] Usp. *Isto*, 48.
[300] Usp. *Isto*, 69-70.

spomenutim iskustvima prisutan je Duh Sveti i milost Božja. Mogućnost spasonosne milosti za svakog čovjeka otvara prostor za nove mistagoške perspektive u konkretnom pastoralu i katehezi.

Govor o nadnaravnom egzistencijalu kao i brojne druge teme iz područja teologije Karla Rahnera, koja je po svojoj naravi bitno antropološka i mistagoška, dopuštaju zaključiti da se kod ovoga teologa može govoriti o „renesansi" mistagogije nakon brojnih stoljeća, imajući u vidu bogatu baštinu crkvenih otaca, kao nadahnuće i smjerokaz. Iskustvena dimenzija vjere postaje nadahnuće i poticaj za nova teološka promišljanja i aktualizaciju u sakramentalno-katehetskom i inicijacijsko-mistagoškom vidu.

1.2.1.4.11. Luigi Giussani

Traženje iskustva Neizrecivoga događa se i u svagdašnjici i u liturgiji. O različitim putovima kršćanskog iskustva progovara talijanski spekulativni teolog Luigi Giussani (1922.-2005.). Ovaj svećenik, otvarajući prostor za mistagogiju i mistagoška promišljanja, polazi od naravne dimenzije ljudske otvorenosti za religioznu dimenziju čovjeka. Duhovno-vjernička dimenzija reflektira se na neizravan način, uronjena u stvarnost vremenitih pojava ne gubeći iz vidika transcendentne i otajstvene vidike.

U čovjeku, prema riječima Giussana postoji nezaustavljiva potreba i poriv da ostvari potpuno odanost nečemu od čega sve ovisi. Ovu prirodnu težnju u čovjeku potiče sila i snaga veća od nas. Religiozni smisao je inicijativa Boga koja je utkana u čovjeka. Ne može se izbjeći i zanemariti usmjerenost što traži i otkriva život koji ga nadilazi. Sam svijet postaje određeni znak, znak nečega izvan nas, nečeg drukčijeg i transcendentnog. Svijet je znak Boga. Bog se kroz svijet ne očituje izravno, već pokazujući svoju prisutnost kroz znak, poštuje slobodu, očituje diskretnost. U ljudima se spontano javlja osjećaj ovisnosti, jednostavnog prihvaćanja darovane zbilje. Čovjek postupno naslućuje postojanje božanskog bića, ali ne može reći sa sigurnošću kakvo je ono u sebi. Za Njega se koriste negativni izrazi (Beskrajan, Neizmjeran, Nedokučiv) ili sveobuhvatni izrazi koji također niječu uvjete koje poznajemo (Svemogući, Sveznajući, Sveprisutan)[301].

Na čovjekovu naravnu otvorenost Bogu, na tajanstvenost Boga i uzvišenost, nadovezuje se govor o božanskoj objavi. Objava ne umanjuje tajnu Boga, ne oduzima ništa Bogu i njegovoj

[301] Usp. Luigi GIUSSANI, *Osjećaj Boga i moderni čovjek – „ljudsko pitanje" i novost kršćanstva*, Zadar, 1996., 16-17., 26-30.

transcendentnosti. U toj nad-naravnoj spasenjskoj Božjoj samo-objavi, od čovjeka se očekuje ne samo da osluškuje, da promatra i osjeća darovani zakon u sebi, nego se očekuje i spremnost na vjerovanje, na pouzdanje, na vjernost i povjerenje. Štoviše, u određenim trenucima treba napustiti sebe kao kriterij prosudbe i upustiti se u novost i milost Drugoga. Od čovjeka se drugim riječima očekuje potpuna raspoloživost i spremnost ići za svojim Gospodinom. Krist u dijalogu s učenicima i različitim situacijama otkriva tajnu božanske egzistencije, otvara put koji vodi nebeskom Ocu. U jedinstvu kršćana s Kristom i zajedništvu s Presvetim Trojstvom, događa se Crkva. U Crkvi se nastavlja Kristovo djelo otkupljenja. Crkva je nastavak Krista – njegove spasenjske prisutnosti za svakog čovjeka. Govor o krštenju i uvođenju u otajstva vjere, Giussani promatra u odnosu milosti i razuma. Razum je preobražen i uzdignut krepošću vjere na krštenju. Svjetlost vjere i naslućivanju otajstva razvijaju i jačaju darovi Duha Svetoga, koji daju sve veću osjetljivost za božanske istine. Čovjek božanske istine proživljava u više etapa. Religiozni smisao počinje najprije kao pouka, produbljava se kao meditacija i završava kao kontemplacija. Sakramenti u tome pogledu posjeduju značajnu ulogu. U trenucima dok kršćanska zajednica razvija svu moć koja dolazi od njezinog božanskog izvora i svete prisutnosti, čovjek počinje sudjelovati u Gospodinu na dubljoj – nadnaravnoj razini (posvetnoj milosti). Božje priopćavanje – komunikacija započinje otajstvom krštenja, a dovršava se euharistijom. Euharistija je temelj novog života religioznog smisla[302].

Liturgija je za religiozni smisao i osjećaj čovjeka od posebnog značenja: „Liturgija nije samo mjesto osobnog susreta s Bogom, već je i najsavršeniji instrument odgoja religioznog smisla, najsigurnija i najpotpunija pedagogija da bi dječji i nezreli ljudski duh sazrio za onaj tajanstveni susret. (...) Duh liturgije treba preobraziti cijeli život. Preko osobe liturgija treba ovladati društvom na svim razinama zajedničkog života. Preko društvenih zajednica duh liturgije treba oživljavati kretanje povijesti i svemira“[303].

Istinska uloga liturgije mora postati dio kršćanskog života, koji daje život deblu, cvijeću i plodu u skladnom rastu. Nije dobro da svagdašnje dužnosti laika i klerika budu previše odijeljene u vremenitim odnosno vječnim stvarima, nego da se dogodi potrebna solidarnost, te da svjedočenje bude dostupno svima okrijepljeno na izvorima kršćanskog života. Liturgija ostaje snažno prisutna u cjelini osobnog i životnog rasta. Razmišljanje o liturgiji, razmišljanje je o odgoju koji Crkva pruža. U tome odgoju mistagoškog karaktera najvažnije je slušanje. Liturgija je prije svega slušanje. Riječ Božja inicira i pokreće obraćenje. Kroz liturgiju očekuje

[302] Usp. *Isto*, 43-44, 60-63.
[303] *Isto*, 63.

se i moli Gospodinov dolazak. U vrhunac i izvorište kršćanskog života ulijeva se sva aktivnost našega života[304].

Govor o liturgiji uključuje otajstvenu dimenziju liturgijskog događanja. Sve se promatra i u praktičnoj dimenziji, u dimenziji vjere koja se pretače u novu kvalitetu kršćanskog života i zajedništva. Svaki čin kršćana trebao bi svoje nadahnuće i snagu imati u otajstvu kršćanske zajednice, u kojoj se vrši spomen smrti i uskrsnuća Kristova. Iskreno sudjelovanje na misi ujedno je poziv na osobno obraćenje. Sakramentalno događanje djelatno utječe na promjenu naše osobnosti. Mistagoški gledano, u obraćenom životu značajna je krepost svijest o Kristovoj nazočnosti, podsjećanje na Krista. Zahvaljujući postojanoj svijesti o Kristovoj nazočnosti u svemu i u svima pojavljuje se „budna pozornost" koja nas prati u svemu što činimo. Ako se kod onih kojima je naviješteno evanđelje ne dogodi ovakva preobrazba, pojedine geste dobrotvornosti jesu nedostatne i prijevarne. S time u svezi, liturgijska riječ Božja s jedne strane pokazuje neusklađenost između nas i Kristova poziva, a s druge strane poziva na put kršćanskog života. Samo uz istinsko obraćenje moguće je sudjelovati u činu liturgijskog zajedništva. Granice vjere za kršćane ujedno su i granice života. Riječ Božja performativno djeluje na čovjeka, obnavlja ga i mijenja u novu kvalitetu postojanja. Euharistijska molitva teži da po vjernicima sve postane tijelo i krv Kristova, dio otajstva Isusa Krista. Samo društvo i pojedinci udaljeni od vjere očekuju od vjernika kvalitetu života, primjer i svjedočenje u konkretnom napretku i oplemenjivanju društva zajedničkog svima. Cjelokupni se život preobražava i mijenja. Misa odgaja subjekte liturgije, sve sudionike Kristove otkupiteljske žrtve, šaljući sve kao djelatnike u veliku dramu ovoga svijeta sa svim izazovima i mogućnostima rada i djelovanja. Cjelokupni kršćanski život trebao bi biti „trajno proživljena misa"[305].

Liturgijska vremena postaju put odgoja i rasta u vjeri. U određenim liturgijskim razdobljima traži se promjena odnosa. Iščekivanje Onoga koji dolazi u došašću, traži i nove odnose među ljudima. Dimenzija novoga događa se iz godine u godinu u prožimanju božanskog i ljudskog. Pravi mir i sigurnost dolaze od događaja božanskog Mironosca, Pravednika željno iščekivanog i utjelovljenog u konkretnom životnom ambijentu. Poruka je jasna: vjera mora biti integrirana u vremenitu stvarnost, u ovaj današnji svijet. Potrebno je ugrađivanje – unošenje Božjeg plana unutar svijeta. Po krepostima vjere, nade i ljubavi nadnaravno se pretače u vidljivo, u čistoći i blagosti novoga početka. Traži se bezazlenost, jednostavnost i dobrota betlehemskog Djeteta[306].

[304] Usp. Luigi GIUSSANI, *Svjedočenje – liturgija kao življena stvarnost*, Zadar, 1995., 7-11.
[305] Usp. *Isto*, 15-19, 23-24, 27-31.
[306] Usp. *Isto*, 40-50.

Novi izazov pred vjernike proizlazi iz zahtjeva korizme. Korizma je vrijeme u kojemu pokornik mijenja vrijednosni sud. Isus želi tako zahvatiti čovjeka i preobraziti ga da bude pretvoren u njega. Ta vidljiva promjena i preobrazba čudo je koje vodi svjedočenju, vjerodostojnosti samih vjernika i uvjerljivosti života u vjeri. Istinska preobrazba prožeta je očekivanjem konačnih događaja – značenjem eshatona. U svemu što radimo i što nam se događa očituje se otajstvo Paruzije. Više nema teških i nerješivih situacija. Težeći punini kršćanske zrelosti, vjernici molitvom vape Duhu Svetome da sve što je započeo dovede do punog razvoja i vrhunca. Kristovo uzašašće tumači se kao prodiranje u dubinu stvarnosti. Preobrazba čovjeka uključuje Kristovu vladavinu u životu vjernika. Uzašašće je u odnosu na čovjeka svetkovina oslobođenja i svagdašnje preobrazbe. Oslobođenje se događa u Duhu Svetomu, u životnoj spoznaji, u probuđenoj brizi za drugoga. Giussani spominje čudo koje Duh ostvaruje, koji mijenja odnose, koji daje novu snagu i shvaćanje, koji daruje mudrost. Duh Sveti prožima spoznaju između Oca i Sina, ali i sve nas, našu ljudsku spoznaju i novost stvorenja. Čudo se događa u samim ljudima, kad se život mijenja nabolje, kad raste u svetosti, kada se ostvaruje novo stvorenje. Čudo u ljudima ostvaruje Duh Sveti. Giusanni podsjeća da je u prvim kršćanskim vremenima silazak Duha Svetoga nad krštenu osobu često bio popraćen vidljivim znakovima[307]. U tome kontekstu može se govoriti o mistagoškoj spoznaji kao djelu Duha Svetoga u životu vjernika, uronjenih u svijet liturgije, u svijet liturgijske kateheze, svagdašnjeg svjedočanstva i vidljivih znakova Božje prisutnosti u današnjim vjernicima.

Prisutnost Božja vezana je uz djelovanje Duha Svetoga. Krista je susreo samo onaj tko posjeduje njegov Duh. Bez Duha Božjega za čovjeka lice Kristovo ostaje tajanstveno i zagonetno. Liturgija postaje mjesto pravog i cjelovitog odgoja da primimo Duha Svetoga i slijedimo njegovo djelovanje koje obnavlja i mijenja. Molbeni izričaj Psalma 103: „Pošalji Duha svoga, Gospodine, i obnovi lice zemlje“, ulazi u središte ljudskoga života donoseći mir, zdravlje i radost[308].

U potrazi za vlastitim kršćanskim identitetom i poslanjem, vjernik se pita, na koji način može, onakav kakav jest, bolje služiti Božjemu kraljevstvu, Kristu i Crkvi. Vjernik o tome razmišlja kao osoba otkupljena svjetlošću i snagom Kristova Duha. Postupno uvođenje u kršćanska otajstva i kršćanski angažman događa se prisutnošću Božje moći. Tražeći odgovore, vjernik susreće zajednicu Crkve – mistično tijelo Kristovo. Preko Crkve otajstvo Božje predlaže se i pojedincu i društvu. Pojedinci osjećaju da ne mogu sami prijeći Kristov put, osjećaju

[307] Usp. *Isto*, 57-62., 78-86.
[308] Usp. Luigi GIUSSANI, *Tragovi kršćanskog iskustva*, Zadar, 1955., 15-16., te 50-58.

granice vlastite slobode, te preveliki utjecaj sredine u kojoj žive. Zbog toga je zajednica ovdje da pomogne na putu vjerničkog rasta. Isus Krist u svome mističnom Tijelu povezuje kraljevstvo milosti, nadnaravne dobre Božje moći. Svima je ponuđena milost Božja kroz Crkvu. Nekoć je milost bio Isus iz Nazareta koji je prolazio zemljom, danas je to zajednica Crkve u svijetu i susret s njom u društvu. Navještaj Krista i Crkve uključuje jednostavnost – osjećaj za bitno. Promišljamo li mistagoški, kršćanski je navještaj susret u nedokučivoj slobodi odluke. Kršćanski je navještaj odjek Glasa koji zove svakog po imenu. Put prema objavljenim tajnama vjere događa se u „trinomu" kojeg čine: Stvaranje – Utjelovljenje – Crkva. Ovaj pristup vodi osnovnom otkriću Boga, otajstvu Trojstva i ljubavi koja se dariva[309].

Na putu vjerničkog izrastanja događaju se kušnje, zapreke i poteškoće. Suvremeni mentalitet teži nekim drugim vrijednostima i putovima. U središtu više nije Bog nego pojedinačni uspjeh, vlastiti razum, laicizam, indiferentizam, naturalizam. Čovjek sam sebi postaje dovoljan, gubi nit s Beskonačnim. Pojedinac se zatvara u prostorije svoga razuma i samodostatnosti. Nasuprot gorkom i surovom individualizmu, Giussani predlaže navještaj živoga Boga, koji je prisutan i djelatan, te odgovara na čovjekove najdublje čežnje. Čini se da danas nerijetko nedostaje velika ljubav, sveobuhvatna vjera koja zahvaća život[310]. Navjestiteljski karakter svoju svjedočku snagu posjeduje u jedinstvu vjernika, u zajedništvu i otvorenosti životu.

Neizravno može se kod ovoga teologa iščitati mistagogiju kao stvarnost koja je dovoljno uronjena u ovaj vremeniti život, u čovjekove najdublje težnje i čežnje, kao djelatnost koja usmjerava na izvore, na središnje i bitno, na liturgijska uporišta, na otvaranje Crkvi i crkvenom zajedništvu, učeći živjeti ljubav Presvetog Trojstva.

1.2.1.4.12. Tomislav Ivančić

Stvarnost mistagogije u životu čovjeka, Crkve, teologije i kateheze do posebnog izražaja dolazi kod hrvatskog teologa Tomislava Ivančića (1937.-2017.). Uz njegove mnogobrojne knjige, istraživanja i izvorne znanstvene radove, knjiga „Susret sa živim Bogom" nesumnjivo je temeljni priručnik za uvođenje u osobno iskustvo vjere. Ova knjiga predstavlja iznimno vrijedan doprinos u okviru istraživanja mistagogije jer osim izravne refleksije mistagoške tematike, pruža razrađenu i cjelovitu strukturu ulaženja u proces vjere nadahnute drevnim

[309] Usp. *Isto*, 14, 76-88., te 100.
[310] Usp. Luigi GISUSSANI, *Osjećaj Boga i suvremeni čovjek*..., 74-83., 106. i 114.

mistagoškom modelom pristupa odraslih u kršćanstvo kao i suvremenim teološko-pastoralnim i katehetskim refleksijama u konkretnim okolnostima. Profesor Ivančić uspio je, prema vlastitim riječima, razraditi „autohtoni model“ na temelju rada, istraživanja i potreba u hrvatskoj Crkvi[311].

Struktura knjige o iskustvu Boga i mistagogiji slijedi strukturu katekumenata. Četiri glavna dijela prate četiri razdoblja katekumenata: pretkatekumenat, katekumenat, vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja i vrijeme primanja odnosno obnove sakramenata s mistagogijom ili osposobljavanjem za služenje u Crkvi i svijetu. Osim predavanja i kateheza u procesu inicijacije veoma je važna molitva iz iskrena srca, molitva za nutarnje iscjeljenje, te molitve za ostvarenje poziva u Crkvi i svijetu.

Proces katekumenata zamišljen prvotno za nekršćane, uz manje prilagodbe, pokazuje se izvrsnom metodom „za dovođenje do iskustva vjere onih koji su bili kršteni kao djeca, a nikada se nisu potpuno opredijelili za Krista, kao i za one koji, iako obraćeni, žele dublje proniknuti otajstva Kristova i zadobiti njegova obećanja“[312]. Sposobnost svjedočenja jasan je i vidljiv znak istinitosti evangelizacije i obraćenja. Živ je kršćanin onaj koji može drugoga oživjeti, obratiti ga k vjeri, dovesti ga da prijateljuje s Isusom Kristom[313].

Pretkatekumenat kao prva faza uvođenja u kršćanstvo, ali i obnove vjere i sakramenata inicijacije uključuje teme koje zadiru u temeljno ljudsko, duhovno i vjerničko iskustvo. Prva tema odnosi se na smisao života, na njegovu tajanstvenost, prolaznost i samorazumijevanje vlastitog bitka i postojanja. Druga velika tema zahvaća govor o tajni zla i grijeha, krivnje i patnje. Treća tema donosi govor o Isusu Kristu i njegovu djelu otkupljenja.

Druga faza u procesu hoda u vjeri odnosi se na vrijeme katekumenata. U konceptu teologa Ivančića u ovoj su fazi prisutne kateheze i tema o Duhu Svetome kao sili Božjoj, o Duhu unutar povijesti spasenja ali i u životu pojedinca. Potom slijedi govor o vjeri u Isusa Krista, o skoku predanja i hoda za Spasiteljem. U katehezi o obraćenju govori se u bitnim crtama o postupnoj i dubinskoj promjeni u čovjeku. Kateheza o molitvi uz praktične poticaje pruža i upute za molitvu.

Treće razdoblje inicijacijskog procesa obuhvaća vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja. Riječ je o neposrednoj pripremi za obnovu (primanje) sakramenata u živoj vjeri. Treće razdoblje katekumenata jest u potpunosti praktično. U tome se razdoblju nastoje ukloniti zapreke

[311] Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Susret sa živim Bogom. Temeljno kršćansko iskustvo. Seminar za evangelizaciju Crkve*, Zagreb, [14]2013., 8.
[312] *Isto*, 26.
[313] Usp. *Isto*, 25.

djelovanju sakramentu krštenja. Premda je sakrament valjano podijeljen, njegova djelotvornost ovisi o sudjelovanju primatelja. Potrebno je jednom učiniti temeljni izbor za vjeru da bi ona počela djelotvorno rasti. U spomenutom otklanjanju zapreka djelotvornosti sakramenta četiri su koraka: opredijeliti se za Isusa Krista, ispovjediti grijehe, odreći se i osloboditi idola, te očistiti se od nutarnjih rana i nemoći da vjerujemo Bogu[314].

Četvrto razdoblje katekumenalno-inicijacijskog procesa sastoji se od dva temeljna dijela. Prvi dio čini obnova (primanje) sakramenata inicijacije, a drugi dio se odnosi na uključivanje u zajednicu Crkve. Drugim riječima, prvi je dio svjesno prihvaćanje primljenih sakramenata, a drugi je dio primanje svih milosti tih sakramenata. Najprije se obnavljaju sakramenti inicijacije, a onda se ulazi u mistagogiju. Nakon obnove sakramenata inicijacije, traže se sposobnosti za služenje Crkvi i svijetu. Službe vjernici mogu plodonosno vršiti samo ako pripadaju potpuno Isusu Kristu[315].

Mistagogiju prof. Ivančić promatra pod vidom molitve za služenje u zajednici. Želi se doći do spoznaje za uočavanje vlastitog mjesta u Crkvi i društvu. Promišljajući o mistagogiji, slijedi govor o mnogim darovima Duha Svetoga za služenje zajednici: dar mudrosti, dar vjere, dar molitve, dar razlikovanja duhova, dar liječenja, dar ljubavi, dar poučavanja, dar zbrinjavanja, dar čudotvorstva, dar gostoljubivosti, kao i razne službe kako za svećenike tako i za laike[316].

Nakon obraćenja, prihvaćanja Krista i dara vjere, primanja odnosno obnove sakramenata inicijacije, te mistagogije, slijedi novo razdoblje života obilježeno molitvom, svjedočenjem, čitanjem Svetoga pisma i knjiga za rast vjere, izvršavanjem kršćanskih dužnosti, aktivnim radom u župi i služenjem. Vjernik koji nastoji druge evangelizirati, i sam mora proći evangelizaciju. Potrebno je da se dogodi nova kvaliteta života u vjeri i po vjeri. Traži se osobno iskustvo vjere: „Iz tog osobnog iskustva izrasta uvjerenje, a iz uvjerenja osobno svjedočenje“[317].

Kateheze koje pomažu na putu primanja i obnove sakramenata inicijacije i mistagogije po svojoj su naravi životne, protkane mnogim primjerima, pričama, anegdotama, slikovitim govorom, meditacijom, iskustvima i svjedočenjem. Čitatelje odnosno slušatelje usmjerene evangelizaciji i kršćanskom iskustvu želi se potaknuti na osobno promišljanje, na osoban odnos prema vjeri i životu, na postupan i stupnjevit hod u rastu vjere. Voditelj katekumenata i susreta

[314] Usp. *Isto*, 144.
[315] Usp. *Isto*, 202.
[316] Usp. *Isto*, 236-242.
[317] Usp. *Isto*, 24.

treba imati iskustvo vjere, molitve i znanja. Susreti vezani uz obnovu katekumenata i vlastitog hoda u vjeri mogu se organizirati u obliku četverodnevnog, osmodnevnog ili tromjesečnog rada u skupini uvažavajući dinamiku skupine, te potrebna sadržajna i metodološka usmjerenja[318]. Neovisno o obliku i trajanju katekumenata kao svojevrsnog oblika obnove vjere i primljenih sakramenata, svaki prati temeljnu strukturu inicijacijskog hoda kojeg čine spomenuti pretkatekumenat, katekumenat, vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja, te vrijeme obnove sakramenata s mistagogijom. Ova temeljna struktura oslanja se na drevnu ustanovu katekumenata i na obrednik o pristupu odraslih u kršćanstvo.

1.2.1.4.13. Klemens Armbruster

Suvremena teološka promišljanja o mistagogiji i stvarnosti koje su uz nju vezane susrećemo kod njemačkog teologa Klemensa Armbrustera (r. 1958.). S jedne strane ovaj teolog u većoj mjeri reflektira današnju zbilju u kojoj se nalazi Crkva, a s druge strane traži neke nove putove i pristupe rade kako bi postojeća kriza zapravo bila šansa i prigoda za novu i djelatnu evangelizaciju.

Na rast u vjeri odražava se niz faktora međusobno povezanih. Jedan od značajnih faktora jest život Crkve, percepcija i recepcija crkvene stvarnosti u vlastitoj i široj sredini. Doživljaj i vrjednovanje Crkve odražava se neposredno na vjeru i život u vjeri. Stoga je s obzirom na odgoj u vjeri potrebno razviti sposobnost razumijevanja odnosa Crkve i društva. Pored mnogih otežavajućih okolnosti za pastoral i katehezu, treba tražiti putove prevladavanja krize i napretka.

Narušen odnos između društva i Crkve očituje se u tri područja: društvo bez Crkve, Crkva bez „vjernika“ i vjernici bez „vjere“[319]. Problem društva bez Crkve prepoznaje se u pojavi da Crkva više nije snaga koja oblikuje naše društvo. Stječe se dojam da se dogodio rascjep između života i učenja. Povjerenje u instituciju Crkve bi moglo i trebalo biti veće. Crkvu bez „vjernika“ označava pojava gdje određeni dio vjernika napušta Crkvu. Njemačka Crkva nalazi se pred zabrinjavajućem nestanku – manjku praktičnih vjernika u društvu, na utjecajnim pozicijama, u javnom mnijenju i društvenim događanjima. Uz tu pojavu nadovezuje se nestašica svećeničkih zvanja. Nedostaju aktivni i angažirani vjernici. Sintagma vjernici bez „vjere“ odnosi se na zanemariv utjecaj evanđelja na životni stil pojedinih kršćana i župnih zajednica.

---

[318] Usp. *Isto*, 255-271.

[319] Usp. Klemens ARMBRUSTER, *Von der Krise zur Chance – Wege einer erfolgreichen Gemeindepastoral*, Freiburg – Basel – Wien, 1999., 13-14.

Problematično je na neki način što se slavlje sakramenata kršćanske inicijacije najčešće veže uz djetinjstvo i mladenaštvo. Govor o inicijaciji najčešće se veže uz djecu i mlade: krštenje uz dojenčad, prva pričest uz djetinjstvo, krizma uz mlade. Proces kršćanskog izrastanja događa se uglavnom kroz socijalizaciju, a manje kroz inicijaciju. Mnogi, nažalost, nisu nikada na zreli – odrasli način upoznali putove inicijacije u kršćansku vjeru. Prema ovome teologu pojavljuje se sasvim nov izazov da se umjesto uobičajenih katehetskih produbljivanja vjere, više pozornosti usmjeri na otvaranje egzistencijalnih putova i iskustava vjere. Ne smije se zanemariti odnosno previdjeti da je proces postajanja kršćaninom životno događanje, događanje koje se ne može svesti samo na usvajanje znanja i informacija o vjeri. Nekako, Crkva prvih stoljeća upravo je na takav – ozbiljan i odgovoran način razumijevala inicijacijske putove. Odrasli, dobro pripremljeni vjernici prikladnog raspoloženja na tjelesan i osjetan način bili su vođeni u otajstva vjere. Bez inicijacijskog puta nije se moglo govoriti o dimenziji iskustva[320].

Sakramenti kršćanske inicijacije predstavljaju egzistencijalno događanje koje se ne smije vezati prvotno uz kronološku dob, nego bi poput rane Crkve prednost trebalo dati stavu odrasle i zrele odluke. Trebalo bi otvoriti pristup odrasloj i zreloj vjeri, pristup odraslim i odgovornim vjernicima koji nastoje živjeti vjernički. Bitna je jasnoća ishoda, što je cilj procesa u vjeri, što se događa i treba događati, kako od anonimnih kršćana postaju aktivni i angažirani kršćani, oduševljena i uvjerljiva govora. Vrlo je važno da odgoj u vjeri postiže svrhu i učinkovitost, samo ako ne prekida s mladošću, nego se nastavlja i ostvaruje u odrasloj dobi. Zbog toga je potrebno omogućiti inicijaciju odraslih u kršćansku vjeru. To predstavlja prvi korak. Drugi korak se odnosi na početni navještaj kod onih odraslih koji nisu primili istinski odgoj u vjeri. Prijelaz od krize k šansi pastorala i kateheze se sastoji u tome da se ne teži vjerskoj nadgradnji, nego temeljima vjere. Ponajprije valja poticati temelje vjere kod odraslih. Evangelizirajući pastoral traži zaokret i novi pristup. Simbolički rečeno, ne teži se obnavljanju stare, nego izgradnji nove građevine[321]. Početnim i istinskim navještajem vjere odraslima otvara se put za žive i aktivne vjerničke zajednice koje odgajaju u vjeri svojom životnošću, kvalitetom, ljepotom i vjerodostojnošću.

Na temelju motiviranih i angažiranih vjernika u vjerničkim zajednicama događa se iskustvo svjedočenja, iskustvo koje vodi iskustvu vjere novih vjernika. Otvara se put obraćenju i put milosti. S vremenom događaju se kvalitativne promjene u životu novih vjernika. Novi život ne postiže se u izvanjskoj moći ili slavi nego u odnosu s pouzdanim ljudima. Pastoral i

[320] Usp. *Isto*, 14-16.
[321] Usp. *Isto*, 17-18.

kateheza u prvome redu teže odnosnoj (komunikacijskoj) a ne sadržajnoj razini (pouka). Sam navještaj ponajviše je osobno događanje. Petar apostol po silasku Duha Svetoga naviješta Isusa Krista i poziva nazočne da ga nasljeduju (usp. Dj 2). Poziva slušatelje da otvore svoju nutrinu, da ga iznutra susretnu i prihvate, primajući krštenje i novi život. Stoga i evangelizirajući pastoral otvara put zajedništvu s Bogom, osposobljavajući za odnose s Kristom. Spomenuti evangelizirajući pastoral pomaže na putu osposobljenosti za religijsku zbilju i za zbilju Boga. Tehnička dostignuća u određenoj mjeri odvojila su čovjeka od prirode i života s prirodom, te je time neizravno otežan put traženju stvarateljskih tragova u sredini oko nas. Prikladna kateheza pomaže na putu naslućivanja i susretanja darovane zbilje, pripremom za susret sa Stvoriteljem i Beskrajnim u svagdašnjici života. Katehizandi mogu i trebaju po dobroj i pripremljenoj katehezi naslutiti značenje Gospodina-Boga i značenje riječi „tremendum et fascinosum“. Umjesto dogmativnog i normativnog karaktera religije, otvara se put za životan odnos s Bogom[322].

Unutar promišljanja o pedagogiji vjere kao umijeću komuniciranja i odgoja u vjeri, Armbruster smješta govor o mistagogiji. Tumačenje mistagogije ovisi o tome radi li se o inicijacijskoj ili anamnetskoj mistagogiji. Razliku između inicijacijske i anamnetske mistagogije Armbruster traži u svetopisamskim izričajima. Kao primjer navodi starozavjetnu pripovijest o pozivu i obraćanju Boga Samuelu (usp. 1 Sam 3,1-10). Samuel ne razumije zagonetan poziv. Eli ga postupno upućuje. Dok tumači Samuelu što se dogodilo, riječ je o anamnetskoj mistagogiji, tumačenju koje opominje i podsjeća na ono što se dogodilo. Ujedno Eli upozorava i najavljuje mladom Samuelu što se tek treba dogoditi i kako se ponašati, spominje što da govori. U tome je slučaju riječ o inicijacijskoj mistagogiji, o tumačenju koje uvodi u otajstvenu zbilju[323].

Dobar primjer za tumačenje odnosa inicijacijske i anamnetske mistagogije susrećemo i u novozavjetnom govoru o susretu u Emausu (usp. Lk 24,13-35). Uskrsli Isus prihvaća situaciju dvojice tužnih učenika i anamnetski ju tumači uz pomoć Svetoga pisma. Oči se dvojice učenika otvaraju u trenutku kada inicijacijski preuzima kruh, daje slavu Bogu i uvodi u spomen-čin. U tome činu učenici razumiju i riječ i djelo, sve što je učinio i što je govorio Gospodin. Ova dva primjera pokazuju prema Armbrusteru važnost iskustva i inicijacijske mistagogije. Nije dovoljno samo tumačenje, nego susret, događaj i iskustvo koji prethodi svakom daljnjem promišljanju i sjećanju. Tek nakon što je netko susreo i našao Boga u svojemu životu, može

[322] Usp. *Isto*, 72-74.
[323] Usp. *Isto*, 75-76.

kasnije otkrivati i produbljivati ovu spoznaju i iskustvo. Mistagogija je u tome smislu „učitelj“ koji uvodi u otajstvo, te poziva na put u novo i nepoznato[324].

U mistagogiji je značajno i znakovito uzajamno susretanje Božje i čovjekove prisutnosti i blizine, na osobnoj, zbiljskoj i životnoj razini. Pozivajući se na Karla Rahnera i njegovo obnoviteljsko poimanje mistagogije, kao pomoć neposrednom iskustvu Boga, kako bi nepojmljivo otajstvo Božje postalo utočište čovjeku, Armbruster naglašava i analizira dimenzije inicijacijske mistagogije, potrebu iskustva u vjerničkom životu, u teološkom studiju i pripremi za buduće pastoralno i katehetsko djelovanje. O umijeću vođenja prema iskustvu ovisit će, između ostalog, hoće li vjera biti prisutna u budućnosti. Pojavljuje se zabrinutost zbog nestašice pripremljenih mistagoga. U okviru ove radnje, može se promišljati o potrebi župnih kateheta koji će ujedno biti mistagozi, pripremljeni za mnoge izazove i potrebe sadašnjih i budućih župnih susreta, okupljanja, uvođenja u vjeru mladih i odraslih vjernika. Potrebno je sačuvati svijest da mistagogija nije prvotno tumačenje obrednih događanja, nego otvaranje vjerskom životu, inicijacija u dubine otajstva vjere, predanje ljepoti života djece Božje[325]. Promišljanja Armbrustera, ovog mladog teologa iz perspektive njemačke Crkve mogu se komparirati s hrvatskim iskustvima. Čini se da je većina postavki i tvrdnji primjenljiva i za naše kulturno ozračje. Pravo značenje mistagogije, posebno one inicijacijske, tek treba osvijestiti i inkulturirati u vjernosti crkvenoj tradiciji, u vjernosti Bogu i konkretnom čovjeku.

Sažeti prikaz

Tijekom Srednjega vijeka fenomen mistagogije na neki način nestaje zajedno s ustanovom katekumenata. Umjesto toga u središte dolazi alegorija, mistika, katekizam, različiti oblici pobožnosti i osobnog duhovnog rasta. Ipak, duhovnost ovog razdoblja u povijesti na specifičan način uključuje uvođenje u vjeru, u duhovni život, u produbljivanje odnosa prema Bogu i otajstvima koja se svetkuju. Različite pobožnosti način su kako uvijek iznova razmatrati i produbljivati otajstva vjere prilagođen širemu društvu i tradiciji. Određeni teolozi, redovnici i mistici poput Ivana Klimaka, Bernarda od Clairvoauxa, Bonaventure, te Meistera Eckharta svojim dubinskim refleksijama ulaze u duboka promišljanja kršćanske vjere kao i procesa postajanja kršćaninom u veličini i zahtjevnosti ovoga poziva.

[324] Usp. *Isto*, 76-77.
[325] Usp. *Isto*, 80-81.

U središtu je klasičan duhovni put koji uključuje tri razdoblja čišćenja, prosvjetljenja i sjedinjenja. Šutnja je značajan put prema Bogu i prosvjetljenju. Predlaže se intuitivno i iskustveno učenje, uz meditaciju i kontemplaciju. Vjernici se trebaju moći oduševiti ljubavlju prema Bogu i ljubavlju Božjom. Iskustvo Boga odnosi se ne samo na spoznajne procese, nego na cijeloga čovjeka. Ulaženje u duhovan život, duhovna iskustva i mistična spoznaja mijenjaju čovjeka. Traži se odricanje od svakog oblika navezanosti i robovanja porocima i prolaznim stvarnostima. Uvođenje u novi život događa se po Duhu Obnovitelju. Vjernici su pozvani poći u dubinu, u nutrinu i naći ondje sve – naći dubinu duše i dubinu Božju.

U Novome vijeku teološka misao uvođenja u život vjere obogaćena je mnogim novim izričajima, produbljena je u značenju i još više vezana uz život. Tijekom 20. stoljeća pojavljuje se nakon više stoljeća pojam mistagogije u kontekstu obnoviteljskih nastojanja u životu Crkve i liturgije. Obnovljenom shvaćanju mistagogije na izravan ili neizravan način doprinijeli su posebno sljedeći teolozi: Terezija Avilska, Ivan od Križa, Odo Casel, Romano Guardini, Dietrich Bonhoeffer, Karl Rahner, Luigi Giussani, Klemens Armbruster, te od naših hrvatskih teologa Tomislav Ivančić.

Put prema Bogu događa se po molitvi, meditaciji i kontemplaciji. Različiti su omjeri i putovi milosti. Ako u volji nije zapaljena vatra, trebalo bi probuditi iskre vjere i duhovnog žara, koje se najčešće traže u liturgiji, čitanju Svetoga pisma i razmatranju. Razmatranje riječi i djela Kristovih pomaže u proživljavanju iskustva Kristova života, njegove dobrote i ljubavi, prijateljstva s Kristom, njegove muke, smrti i uskrsnuća. Izgaranje duše žar je Duha Svetoga. Duh Sveti vezan je uz buđenje duše i uz spoznaju Božju. Vjernici su darom milosti pozvani sebe izgrađivati kao sliku Božju.

Na putu uvođenja u duhovni život i puninu kršćanskog rasta pomaže vježbanje sabranosti i slušanja. Pojavljuje se poziv na izgradnju kulture šutnje i meditacije, tišine i otvorenosti transcendenciji. Također prisutan je poziv za otvaranjem crkava, da se crkve učine dostupnima svima, da doista budu dom i mjesto mistagoškog rasta.

Mistagogija bi trebala pomoći u nastojanju da čovjek postane nov, da se preobrazi po otajstvu kršćanske vjere. Trebalo bi obnoviti prvotnu čovjekovu bogolikost, da u čovjeku stanuje Presveto Trojstvo. Kristovi učenici trebali bi postati sve sličniji svome Učitelju.

Mistagogija vodi prepoznavanju, življenju i razvijanju bogosličnosti i poslanja. Mistagog je onaj koji priprema i senzibilizira za iskustva Božja. Mistagogija je povijest ljubavi, ljubavi Boga prema čovjeku i čovjekovog odgovara na tu ljubav. Nažalost, iskustvo ljubavi Božje mnogima je još uvijek nepoznato. U tome smislu, mistagogija je osobito potrebna u situaciji kada su mnogi sakramentalizirani, a nisu stvarno evangelizirani. Mistagogija stoga nije

usmjerena prvotno vjerskog nadogradnji, nego zajedno s evangelizacijom – izgradnji temelja vjere. Mistagoški put u svome egzistencijalnom i evangelizacijskom karakteru uključuje osobito pojedince s ruba društva. Iskustvo svjedočenja i djelatne ljubavi te služenja postaju putovi navještaja i iskustva novih vjernika u Kristu.

Govoreći o mistagoškoj katehezi, razlikuje se inicijacijska od anamnetske mistagogije. Dok anamnetska mistagogija podsjeća i tumači ono što se dogodilo po sakramentima, inicijacijska mistagogija uvodi u otajstvenu zbilju, pozivajući na iskustvo, na djelovanje i aktivan odnos u vjeri. Stoga, mistagogija uključuje dvije temeljne sastavnice: svjesno prihvaćanje primljenih sakramenata i primanje svih milosti tih sakramenata. U nestašici pripremljenih mistagoga i svjedočke vjere, osjeća se potreba za novom evangelizacijom i radom, kako bi obnovljena mistagogija i kateheza u našim crkvenim zajednicama i društvu pomogla obnovi i nastanku žive i djelatne vjere u pojedincima i društvu, u našoj Crkvi i obitelji.

1.2.1.5.Mistagogija u crkvenim dokumentima

Crkveni dokumenti druge polovice 20. i početkom 21. stoljeća izravno i neizravno spominju mistagogiju u različitim kontekstima. Interesantno je pratiti prisutnost ove teme u službenim dokumentima Crkve ima li se u vidu „nestanak“ mistagogije nakon otačkih vremena i „povratak“ mistagogije i mistagoških promišljanja i poticaja u 20. stoljeću, u suvremenom razvoju teološke misli. Iako je mistagogija, makar na neizravan način trajno bila prisutna u životu Crkve, govor o ovoj stvarnosti postaje prisutan tek posljednjih desetljeća. Crkveni koncilski i pokoncilski dokumenti oslanjaju se na razvoj teoloških misli, te postaju polazište za daljnje promišljanje, vrednovanje i primjenu u teorijskom i praktičnom vidu.

1.2.1.5.1. „Dokumenti Drugog vatikanskog koncila“

Premda se mistagogija kao pojam ne spominje u Dokumentima Drugog vatikanskog koncila, otvara se prostor za govor o mistagogiji u smislu konteksta u kojemu se događa odgoj u vjeri, kroz poziv na osoban i životan odnos prema vjeri i sakramentima, prema evangelizaciji i duhovnosti.

U koncilskom dokumentu „Sacrosanctum Concilium“ apostolski napori su usmjereni k tome da „svi koji su vjerom i krštenjem postali Božja djeca, sastaju zajedno, usred Crkve hvale

Boga, sudjeluju kod žrtve i blaguju Gospodnju večeru“[326]. Nasićeni vazmenim otajstvima Crkva poziva vjernike da životom vrše što su vjerom prihvatili, da žive u „neodoljivoj ljubavi Kristovoj“.

Za uspješno povezivanje vjere i života i plodonosno slavljenje svetih otajstava, od vjernika se očekuje da k svetoj liturgiji pristupaju s odgovarajućim raspoloženjem duše, te da djeluju u suglasju s nebeskom milošću kako ju ne bi uzalud primali. Sveti pastiri trebaju „budno paziti“ da vjernici u obredima „sudjeluju s poznavanjem, djelatno i plodno“[327]. Želja je Crkve, prema ovome dokumentu, da svi vjernici sudjeluju u liturgijskim obredima na pun, svjestan i djelatan način, u kojemu kršćanski puk, snagom svoga krštenja, ima pravo i dužnost. Za to je potreban liturgijski odgoj vjernika prema njihovoj dobi, staležu, načinu života i stupnju vjerske izobrazbe[328].

Uz naglasak na presvetome otajstvu euharistije, koju je Krist ustanovio da ovjekovječi žrtvu na križu kroz stoljeća, sve dok ne dođe, koncilska konstitucija o svetoj liturgiji pruža praktične savjete i preporuke oko pojednostavljenja obreda, usmjerenja na ono bitno i znakovito. Konstitucija o liturgiji traži i neke nove inicijative i promjene. Zahtijeva da se obnovi katekumenat odraslih i razdijeli na više stupnjeva. Vrijeme katekumenata, određeno za prikladnu pouku, treba se posvetiti svetim obredima koji će se susljedno provoditi[329].

Sakramenti kršćanske inicijacije po koncilskim preporukama jasnije čine cjelinu i međusobnu povezanost. Traži se da se nanovo sastavi obred potvrde, te da na taj način bude jasnija nutarnja sveza tog sakramenta s čitavom kršćanskom inicijacijom. Obnova krsnih obećanja trebala bi prethoditi samom primanju sakramenta potvrde[330].

Govoreći o kršćanskom odgoju koji proizlazi iz sakramenta krštenja, kojim su kršćani preporođeni vodom i Duhom Svetim, postali novo stvorenje, neizravno se reflektira razdoblje mistagogije. Kršćanski odgoj prema Deklaraciji o kršćanskom odgoju ide za tim da kršćani, dok se postupno „upućuju u spoznaju misterija spasenja, postaju svakim danom sve svjesniji dara vjere što su ga primili. Neka se nauče u duhu i istini klanjati Bogu Ocu (usp. Iv 4,23) ponajprije u liturgijskom činu i oblikovati svoj život po novom čovjeku u pravdi i istinskoj svetosti (Ef 4,22-24). Neka se tako izgrađuju u savršenog čovjeka, do dobi Kristove punine (Ef 4,13), i pomažu u izgradnji Mističnog Tijela. Osim toga neka, svjesni svoga poziva, uče

[326] Usp. Konstitucija „Sacrosantum Concilium“ o svetoj liturgiji, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL: *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, [4]1993., br. 10.
[327] Usp. *Isto*, br. 11.
[328] Usp. *Isto*, br. 14 i 19.
[329] Usp. *Isto*, br. 64.
[330] Usp. *Isto*, br. 71.

svjedočiti za nadu koja je u njima (1 Pt 3,15)“[331]. Mistagoška razina katehetske pouke prema koncilskom dokumentu zahvaća anamnetsko-spoznajnu razinu, duhovno-molitvenu, liturgijsko-sakramentalnu, eklezijalno-svjedočku i moralno-praktičnu razinu, nasljedujući Kristov primjer i vlastiti hod prema svetosti. Deklaracija o kršćanskom odgoju poziva roditelje da odgajaju djecu od najranije mladosti u vjeri, koju su primila na krštenju, da Boga spoznaju i štuju te bližnje da ljube[332]. Snažno je naglašena uloga i značenje odgoja i povezanost vjere, bogoslužja i kršćanske ljubavi odnosno služenja. U tome kontekstu očekuje se izgradnja osobnosti u duhu novoga stvorenja, što su djeca postala po krštenju.

Osim roditelja kao prvih odgojitelja u vjeri, Koncil naglašava sveopće poslanje svih Kristovih učenika u navještaju, kako bi se ljudi preporođeni Božjom riječju po krštenju pridružili Crkvi koja kao Tijelo utjelovljene Riječi živi i hrani se od Božje riječi i euharistijskog Kruha[333]. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve promišlja sažeto i u bitnim crtama katekumenat i inicijacijski hod kršćana. Početak katekumenata označen je obraćenjem u kojemu se čovjek odvojen od grijeha uvodi u otajstvo ljubavi Božje koja usmjeruje čovjeka po Kristu u osoban odnos s Bogom. Novoobraćenik nalazi se na duhovnom putu gdje se susreće s otajstvom Smrti i Uskrsnuća, prelazeći iz staroga čovjeka u novoga čovjeka dovršenog u Kristu. Spomenuti prijelaz, koji donosi sve veću promjenu mišljenja i vladanja, mora se očitovati u svojim društvenim posljedicama[334]. Obraćenici nerijetko doživljavaju lomove i rastanke, ali i radosti hoda u vjeri.

Katekumenat se prema Dekretu o misijskoj djelatnosti Crkve ne sastoji samo od izlaganja dogmi i zapovijedi, nego je razdoblje prave inicijacije i „dovoljno duga priprava za sav kršćanski život kojom se učenici združuju sa svojim Učiteljem Kristom“[335]. Drugim riječima, očekuje se da katekumenat bude shvaćen i ostvaren na kvalitativan, osoban, životan i dinamičan način otvoren prilagodbi i osluškivanju konkretne situacije katekumena, njihovih mogućnosti, interesa, iskustva i rasta u vjeri. Katekumene treba na primjeran i odgovarajući način uputiti u otajstvo spasenja i vježbanje u evanđeoskom načinu života, uvodeći ih u život vjere, liturgije i ljubavi naroda Božjega. Katekumeni od samoga početka trebaju moći osjetiti i iskusiti da pripadaju narodu Božjemu – Crkvi, da provode život vjere, ufanja i ljubavi. U tome je značajna uloga kateheta, svećenika i kumova.

[331] Deklaracija „Gravissimum educationis“ o kršćanskom odgoju, u: *Nav. dj.*, br. 2.
[332] Usp. *Isto*, br. 3.
[333] Usp. Dekret „Ad gentes“ o misijskoj djelatnosti Crkve, u: *Nav. dj.,* br. 6.
[334] Usp. *Isto*, br. 13.
[335] *Isto*, br. 14.

Po sakramentima kršćanske inicijacije katekumeni su s Kristom su-umrli i su-uskrsli. U Kristu obnovljeni primaju Duha posinjenja te s narodom Božjim slave spomen-čin smrti i uskrsnuća Gospodnjega. U središtu se nalazi euharistijsko misno slavlje. Daljnji govor o životu novokrštenika i rasta u Duhu se usmjeruje na promišljanje o svjedočenju kumova i vjerničke zajednice, te sudjelovanja novokrštenika u životu Crkve, posebno u liturgiji i svjedočenju[336]. Svi su vjernici zahvaljujući sakramentima kršćanske inicijacije Kristu pritjelovljeni, te su kao takvi dužni surađivati u rastu i širenju otajstvenog Tijela Kristova i punine njegova života[337].

Svjedočanstvo vjere i navještaj događa se u određenom kontekstu koji je protkan raznim uvjetovanostima relevantnima za daljnji inicijacijski hod i rast u vjeri. O značenju društveno-kulturnih i egzistencijalno-osobnih okolnosti u kojima Crkva živi i djeluje na poseban način promišlja Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu. Vrednuje se suvremeno doba sa svim mogućnostima i poteškoćama. S jedne strane „izoštren kritički duh" čisti od praznovjerja te zahtijeva „osobno i djelotvornije prianjanje uz vjeru", tako da mnogi dolaze do „življeg iskustva Boga". S druge strane, mnogi napuštaju religiozni život[338]. Nijekanje Boga ili religije postaje češća pojava i potpuna indiferentnost prema njima postaju raširena pojava prisutna ne samo u filozofskim teorijama, nego i u umjetnosti, kulturi, te zakonodavstvu. Razrađuju se u bitnim crtama razne vrste ateizma, neke se odnose na iskustvenu dimenziju vjere, a neke na stavove i pristup stvarnosti. Neki pojedinci pitanja o Boga ne načinju „kao da uopće nisu iskusili religioznog nemira", dok drugi prosvjeduju protiv iskustva zla u svijetu. Razlozi za pojavu ateizma nalaze se i u samim vjernicima bilo zbog vlastitog zanemarivanja vjerskog odgoja i pogrešnim izlaganjem nauka, bilo zbog nedostataka „svoga religioznog, moralnog i socijalnog života", kojim „pravo lice Boga i religije prije zakrivaju nego otkrivaju"[339]. Koncilski oci traže vjerodostojan život Crkve i njezinih članova. Neprekidnom obnovom i čišćenjem moguće je na neki način učiniti vidljivim Boga. Da se očituje prisutnost Božja najviše doprinosi bratska ljubav među vjernicima i duhovna jednodušnost. Neprestano se pojavljuje poziv na čišćenje i obnovu radi svjedočanstva i života vjere.

Uz svjedočanstvo osobnog i zajedničkog života traži se dostatna razina prilagodbe, osluškivanja znakova vremena i potreba čovjeka. Teži se usuglašivanju različitih oblika kultura. Neizravno se spominje hod prema duhovnosti i mistici, uključujući i onu naravnog tipa. Potiče

[336] Usp. *Isto*.
[337] Usp. *Isto*, br. 36.
[338] Usp. Pastoralna konstitucija „Gaudium et spes" o Crkvi u suvremenom svijetu, u: *Nav. dj.,* br. 7.
[339] Usp. *Isto*, br. 19.

se razvoj „sposobnosti divljenja, prodiranja u bit, kontemplacije i oblikovanja osobnog suda, te odgajanja religioznog, moralnog i socijalnog osjećaja“[340].

Premda koncilski dokumenti ni na jednom mjestu ne spominju pojam mistagogije, oni pozivaju i otvaraju prostor za novu evangelizaciju koja će odgovoriti zahtjevima suvremenog čovjeka, koja će više nego do tada zahvaćati duhovno iskustvo osobe i zajednice, te će na tome putu prilagođavati obrede, pastoral i katehezu.

1.2.1.5.2. „Red pristupa odraslih u kršćanstvo“

Obnovljeni „Red pristupa odraslih u kršćanstvo“ na temelju preporuka i poticaja Drugog vatikanskog sabora o obnovi, preuređenju i prilagodbi obreda konkretnim prilikama donosi obrede slavlja sakramenata kršćanske inicijacije kao i sve obrede katekumenata. Obredi katekumenata temelje se na drevnom iskustvu Crkve u Starome vijeku, ali i suvremenom misijskom djelovanju širom svijeta[341]. Unutar procesa pripreme za primanje sakramenata i život po vjeri, nalazi se i mistagogija, koja se promišlja posebno i u povezanosti s drugim razdobljima inicijacijskog hoda.

Uz liturgijsko-obredne izričaje vezane uz sakramente inicijacije i odgovarajuću pripremu, prisutna je i duhovno-katehetska dimenzija. Već na početku Reda pristupa odraslih u kršćanstvo spominje se ovaj dokument namijenjen onima „kojima je Duh Sveti otvorio srce te svjesno i slobodno traže živoga Boga i stupaju na put vjere i obraćenja. To će im pomoći da se duhovno priprave i da u prikladno vrijeme plodonosno prime same sakramente“[342]. Jasno je naznačena uloga Duha Svetoga, inicijativa Božja u životu konkretnog čovjeka. Na temelju te inicijative čovjek je pozvan tražiti živoga Boga, ući u stvarnost obraćenja i vjere. Pojam „živoga Boga“ uključuje iskustvenu dimenziju duhovnosti i vjere. Na temelju susreta koji mijenja čovjeka i potiče na vjeru, nadovezuje se priprema. Priprema se traži da se plodonosno prime sakramenti. Potrebno je da se procesi uvođenja u vjeru i pristupa sakramentima dogode svjesno i slobodno.

Od zajednice vjernika očekuje se da katekumene svojim primjerom pouče da se velikodušno predaju Duhu Svetome. Vjera se događa kod otvaranja srca djelovanjem Duha Božjega u katekumenu. Postupnom rastu u vjeri i promjeni života doprinose različita razdoblja

[340] Usp. *Isto*, br. 59.
[341] Usp. *Red pristupa odraslih u kršćanstvo: rimski obrednik obnovljen odlukom svetoga općega sabora Drugoga Vatikanskoga, proglašen vlašću pape Pavla VI.*, Zagreb, [2]1998., br. 2.
[342] *Isto*, br. 1.

u okviru odrastanja. Prvo razdoblje odnosi se na pretkatekumenat, drugo na katekumenat, treće na vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja, četvrto na sakramente pristupa, te peto na mistagogiju. Stvarnost mistagogije moguća je uz odgovarajuću pripremu i iskustva koja joj prethode.

Prvo razdoblje pristupa odraslih u kršćanstvo odnosi se na pretkatekumenat. U to se vrijeme obavlja evangelizacija kojom se vjerno i postojano naviješta živi Bog i Spasitelj Krist, da nekršćani, djelovanjem Duha Svetoga, povjeruju i obrate se Gospodinu. Cijelo vrijeme pretkatekumenata posvećeno je evangelizaciji na temelju koje se rađa vjera i početno obraćenje, udaljavanje od grijeha i ulaženje u otajstvo ljubavi Božje. Katehete, svećenici i laici pozvani su izlagati evanđelje i pripravljati put za ulazak u zajednicu vjernika[343].

Drugo razdoblje koje se odnosi na katekumenat (u užem smislu riječi) pretpostavlja da su u pripravnicima postavljeni temelji duhovnog života i kršćanskog nauka. Pretpostavlja se početno obraćenje, volja za promjenom života, prvi osjećaj pokore, pokušaj zazivanja Boga i molitve, te prvo iskustvo kršćanske zajednice. U tome bi razdoblju trebalo prosuditi znakove nutarnjeg raspoloženja. Tijekom susreta u župi katekumeni stječu prikladno znanje o vjeri, ali i ulaze u dublju spoznaju otajstva spasenja za kojim iskreno čeznu. Postupno se navikavaju Boga lakše moliti, vjeru svjedočiti i voljeti nesebično svoje bližnje. Povezani po vjeri s otajstvom smrti i uskrsnuća, prelaze od staroga čovjeka prema novome u Kristu. Taj prijelaz mora se pokazati u svojim društvenim učincima. Za katekumene se organiziraju prikladna slavljenja riječi. Kada su nazočni na skupu vjernika, prije nego što započne euharistijska služba, prijazno neka se otpuste. Moraju čekati krštenje kojim se pridružuju svećeničkom narodu[344].

Treće razdoblje označeno kao vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja najčešće je vezano uz korizmu koja obnavlja zajednicu vjernika zajedno s katekumenima, te ih pripravlja na slavljenje vazmenog otajstva u koje su svi uključeni sakramentima inicijacije. U ovome se razdoblju vrši izbor ili upis odnosno primanje onih katekumena koji su svojim raspoloženjem prikladni da sudjeluju u skorašnjem slavlju sakramenata. Prije nego što se proslavi „izbor“, od katekumena se traži obraćenje, i razuma i ponašanja, poznavanje kršćanskog nauka, osjećaj vjere i ljubavi, te sud o njihovoj prikladnosti. Od dana svog „izbora“ i primanja katekumeni se nazivaju „izabranici“. Štoviše, nazivaju se i „natjecatelji“ jer nastoje odnosno natječu se da prime sakramente i dar Duha Svetoga. Priprava duha i raspoloženja koja se kod katekumena više ostvaruje sabranošću nego katehezom, teži čišćenju nutrine i uma ispitom savjesti i pokorom, te prosvjetljivanjem spoznajom Krista. To se ostvaruje na poseban način provjerama

[343] Usp. *Isto*, br. 9-11.
[344] Usp. *Isto*, br. 19.

(„scrutinia“) i predajama („traditiones“). Provjere trebaju pomoći u duši izabranika otkriti što je loše i što treba iscijeliti, a predaje u obliku Vjeroispovijesti i Gospodnje molitve trebaju prosvjetljivati izabranike dubljom spoznajom, te vjerom i radošću[345].

Četvrto razdoblje odnosi se na sakramente pristupa. U središtu su plodovi sakramenata: oproštenje grijeha, pridruživanje Božjem narodu, posinjenje, ulazak u puninu vremena, anticipacija kraljevstva Božjega[346]. Vjerujući, pripravnici za sakramente i izabranici, žele primiti Božji dar. Vjera koje se očekuje od primatelja sakramenata nije samo vjera Crkve, nego je i njihova vlastita i očekuje se da će u njima biti djelotvorna. Sakramente ne primaju pasivno, već vlastitom voljom sklapaju savez s Kristom, odričući se zabluda i posve prianjajući uz Boga. Pričešćujući se predanim Tijelom i prolivenom Krvlju potvrđuju primljene darove i uživaju predokus vječnih[347].

Peto razdoblje označeno je mistagogijom. Novokršteni zajedno sa zajednicom razmatranjem evanđelja, sudjelovanjem u euharistiji i vršenjem ljubavi napreduju u dubljem shvaćanju vazmenog otajstva, te ga sve više unose u svoj život[348]. Obrednik o pristupu odraslih u kršćanstvo govori o mistagogiji ponajviše kao o iskustvu. Na taj način, potpunije shvaćanje „otajstava“ postiže se „produbljenim izlaganjem“ i „iskustvom primljenih sakramenata“. Novokršteni su prisnije okusili Božju riječ, uspostavili su zajedništvo s Duhom Svetim. Time se crpi „novi osjećaj vjere i novo shvaćanje Crkve i svijeta“[349].

Dublje razumijevanje Svetog pisma povećava poznavanje ljudi i produbljuje doživljavanje zajednice. Porastu svijesti kršćanskog zajedništva i povezanosti pomažu kumovi, koji bi trebali poduprijeti odnose novokrštenika s drugim vjernicima, te pomoći na putu obnovljenog pogleda na svijet. Osobno i novo iskustvo sakramenata i zajednice dolazi do izražaja u „misama za novokrštenike“ ili u misama vazmenih nedjelja. Na te mise treba pozvati svu mjesnu zajednicu skupa s novokrštenima i njihovim kumovima[350].

Dužnost kumova tijekom mistagogije i u prethodnim razdobljima uz vlastito svjedočanstvo života traži da katekumenu pokazuje kako se ostvaruje evanđelje u vlastitom i društvenom životu, da mu pomaže u sumnjama i tjeskobama, te bdije nad rastom njegova krsnog života. Kum svoju dužnost javno vrši od dana „izbora“ pred zajednicom vjernika[351].

[345] Usp. *Isto*, br. 22-25.
[346] Usp. *Isto*, br. 27.
[347] Usp. *Isto*, br. 30 i 36.
[348] Usp. *Isto*, br. 37.
[349] Usp. *Isto*, br. 38.
[350] Usp. *Isto*, br. 39 i 40.
[351] Usp. *Isto*, br. 43.

Uz brojne liturgijske savjete i primjere svetopisamskih čitanja i molitava, „Red pristupa odraslih u kršćanstvo“ donosi pastoralno-praktične i katehetske savjete i poticaje. Od zajednice vjernika, kumova i pastira očekuje se da u vremenu mistagogije novokrštene i novopotvrđene u punom smislu prihvate, da ih brižno i prijateljski pomažu, te se pobrinu da se u potpunosti uključe u zajednicu, te se u njoj ugodno osjećaju. Kroz cijelo vazmeno vrijeme neka se na nedjeljnim misama osiguraju posebna mjesta za novokrštene. Svi novokršteni neka nastoje sudjelovati u misama zajedno sa svojim kumovima. Po zaključenju vremena mistagogije, na kraju vazmenog vremena, neka se održi neko slavlje praćeno i izvanjskom svečanošću. Na obljetnicu krštenja poželjno je da se novokršteni ponovno saberu te Bogu iskažu hvalu, te izmijene duhovno iskustvo. Poželjno je da biskupi barem jednom na godinu novokrštene saberu i predsjedaju euharistijskom slavlju u kojemu se mogu pričestiti pod obje prilike[352]. U ovim i prethodnim napomenama i poticajima izraženima u obredniku, može se uočiti s koliko se pozornosti, osjetljivosti i poštovanja pristupa katekumenima, izabranima i krštenima kroz razne etape inicijacijskog hoda koji svoj vrhunac dosižu slavljem sakramenata i provedbom mistagogije u konkretnom životu punopravnih vjernika i članova zajednice.

1.2.1.5.3. „Opći direktorij za katehezu“

U Općem direktoriju za katehezu unutar brojnih promišljanja i praktičnih uputa oko ostvarivanja kateheze u određenom kontekstu, na nekoliko mjesta govori se i o mistagogiji. Direktorij navodi, pozivajući se na „Red pristupa odraslih u kršćanstvo“, krsni katekumenat koji se sastoji od četiri etape: pretkatekumenat, katekumenat, vrijeme čišćenja i prosvjetljenja i vrijeme mistagogije[353].

Vrijeme mistagogije obilježeno je iskustvom sakramenata i ulaskom u zajednicu. Do izražaja dolazi postupnost kateheze i govora vjere. Dokument podsjeća na razdoblje crkvenih otaca kada se istinska katekumenska formacija događala putem biblijske kateheze vezane uz prepričavanje povijesti spasenja. Nakon toga, slijedila bi neposredna priprema za krštenje posredstvom doktrinarne kateheze, koja je tumačila Simbol i molitvu Oče naš s moralnim implikacijama. Nakon toga uslijedilo je razdoblje vezano uz sakramente inicijacije putem mistagoške kateheze. Zadaća mistagoških kateheza bila je prvotno u tome da pomogne u unutarnjem prihvaćanju sakramenata i uključivanju u zajednicu. Prema riječima Općeg

[352] Usp. *Isto*, br. 235-239.
[353] Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000., br. 88.

direktorija za katehezu otačko shvaćanje pruža svjetlo za sadašnji katekumenat i za samu katehezu inicijacije[354].

Krsni katekumenat nadahnitelj je kateheze u Crkvi. U tome kontekstu može se promatrati i mistagogija kao dio procesa katekumenata. Od krštenika se očekuje da razvijaju snagu koja proizlazi iz sakramenta krštenja. Ovdje se prepoznaju mistagoške crte u opisu kateheze koja se u dužem ili kraćem razdoblju odnosi na krštenje i milost koja proizlazi iz ovoga sakramenta.

Prema Direktoriju za katehezu pastoral kršćanske inicijacije bitan je za svaku partikularnu Crkvu. Također jasno se naglašava kako je kršćanska inicijacija djelo cijele vjerničke zajednice i kumova.

Krsni katekumenat poslijekrsnoj katehezi pruža dinamiku kao što su snaga i cjelovitost formacije, njezino „stupnjevito" obilježje s određenim razdobljima, „njezina povezanost s obredima, simbolima i znakovima – posebno biblijskim i liturgijskim – te njezino trajno oslanjanje na kršćansku zajednicu"[355].

Direktorij, nadovezujući se na otački slikovit govor, pokazuje put katekumenata unutar inicijacijskog hoda. U cijelom procesu katekumenat se prema ocima nadahnjuje božanskom pedagogijom. U katekumenskom procesu katekumen, poput izraelskog naroda, prolazi određeni put kako bi došao do Obećane zemlje. Riječima Origena, napuštanjem idolatrije i poganskog života počinje izlazak iz Egipta. Pridruživanjem mnoštvu katekumena i slušanjem zapovijedi Crkve, prelazi se Crveno more. U trenucima pustinjskog hoda katekumen se usmjeruje slušanju zakona Božjega i razmatranju Mojsijeva lica koje otkriva Gospodnju slavu. Dolazak na duhovni izvor krštenja, po prelasku Jordana, označava ulazak u Obećanu zemlju[356].

Kateheze su se oblikovale prema etapama procesa katekumenata. Nakon što su proslavljeni sakramenti inicijacije, mistagoška je kateheza pomagala u njihovu nutarnjem prihvaćanju i provjeri. Odgoj za vjeru prisutan u svim etapama katekumenata uz spoznajnu ili veritativnu dimenziju vjere, koja se odnosi na pristanak uma i volje uz objavljene istine, katekizamskim govorom odgoj za vjeru uključuje vjeru ispovjeđenu, slavljenu, životnu i moljenu[357].

Govor o katekumenima odnosi se na nekrštene osobe kojima odgovara istinski i pravi katekumenat, ali se odnosi također i na one vjernike koji dosljedno žive svoju vjeru i iskreno ju

[354] Usp. *Isto*, br. 89.
[355] Usp. *Isto*, br. 91.
[356] Usp. *Isto*, br. 129.
[357] Usp. *Isto,* br. 130.

žele produbiti. Katekumeni su i one osobe, koje premda krštene, nisu prikladno katehizirane, ili nisu dovršile proces kršćanske inicijacije, ili su se udaljile od vjere[358].

U Direktoriju za katehezu nalazi se tvrdnja po kojoj velik broj djece i mladih zakinut za rast vjere „jer im nedostaje prikladna vjerska obiteljska potpora, ili stoga što nemaju prave obitelji“[359]. U tome kontekstu naziru se mnoge suvremene pojave obilježene krizom u obitelji, problemom rastave i gubitka značenja i čvrstoće obitelji kao takve.

Suvremena problematika vezana je uz udaljavanje određenog broja, uglavnom mladih osoba, po dovršetku inicijacijskog procesa: „Vrlo se često u toj dobi događa da dječaci ili djevojčice primivši sakramente potvrde završavaju proces sakramentalne inicijacije, ali se istodobno gotovo potpuno udaljuju od vjerničke prakse. Tu činjenicu treba ozbiljno uzeti k srcu pa je potrebno razviti posebnu pastoralnu skrb za njih, i pritom se koristiti odgojnim sredstvima koja pruža sam hod inicijacije“[360]. U ovoj tvrdnji uočljive su dvije temeljne misli. Pastoralno-katehetski gledajući, Crkva s jedne strane očekuje da se organizira posebna briga i pristup za mlade koji se udaljuju od vjerničke prakse. S druge strane pružaju se odgovarajuća sredstva, putovi i modeli rada koje se nalaze u samom procesu inicijacije i katekumenata. Pozornost je usmjerena prema katekumenalnom putu i sadržaju katekumenata.

Povijest spasenja predstavlja značajno mjesto i okosnicu u planiranju i ostvarivanju mistagoških kateheza. Kateheza pomaže da se unutar liturgije događaji iz povijesti spasenja prepoznaju i proživljuju. Značajno je uočiti povijesno-spasenjsko „danas“. Katekumenima i katehizandima želi se pomoći da se otvore duhovnom razumijevanju nauma spasenja[361]. Cjelokupno katekumenalno i katehetsko djelovanje Crkve događa se unutar života župne zajednice u itinerariju njezina poslanja, konkretnog rada i rasta u vjeri.

1.2.1.5.4. „Pristup odraslih u kršćanstvo“

Hrvatski biskupi uputili su u dokumentu „Pristup odraslih u kršćanstvo“ svojevrsne upute i tumačenja oko ostvarivanja katekumenata u našim – hrvatskim prilikama i ambijentu. Dokument hrvatskih biskupa najuže je vezan uz Rimski obrednik: „Red pristupa odraslih u kršćanstvo“. Mistagogija se promišlja u okviru ustanove katekumenata, prilagođene našim

[358] Usp. *Isto*, br. 172.
[359] *Isto*, br. 180.
[360] *Isto*, br. 181.
[361] Usp. *Isto*, br. 108.

prilikama, posebno životnom kontekstu unutar kojega se odvija proces uvođenja u vjeru i život po vjeri.

S obzirom na kontekst unutar kojega se ostvaruje katekumenat, a time i mistagogija, s jedne strane, dokument podsjeća kako je katekumenat u povijesti doživio svoju najveću afirmaciju kada je Crkva doživjela slobodu. Nešto slično se događa i danas, kada je kršćanstvo ponovno „dopuštena vjera“ u hrvatskom društvu. S druge strane, dokument upozorava na fenomen „modernog poganstva“ najrazličitijih vrsta. Od dušobrižnika, katekumena i svih članova naroda Božjega poziva na ozbiljnost pristupa kršćanstvu i promjeni života. Katekumenat „neminovno vodi u radikalnu promjenu života“[362]. Promjena života odnosno moralne implikacije ulaska u svijet kršćanske vjere prisutne su i u daljnjem slijedu teksta. Ondje se govori kako katekumenat stvara „zrele i odgovorne kršćane, koji se aktivno angažiraju na razini Crkve i na razini društva“. Pri tome značajnu ulogu čini župna zajednica kao bazično mjesto ulaženja u Crkvu. Unutar župe se „prepoznaju, doživljavaju i iskustveno ostvaruju sve funkcije Crkve. Prepoznatljiva je crkvenost u svim svojim dimenzijama“[363]. Prisutna je želja da župne i kršćanske zajednice postanu mjesta gdje se uči vjerovati i moliti, te kršćanski živjeti i slaviti. Socijalno-etička komponenta ponovno dolazi do izražaja. Prema ovome dokumentu kršćanstvo je pripadništvo, ali je također život, životno opredjeljenje i angažman u korist sestre i brata i to na Isusov način[364].

U ovome dokumentu predviđeno je da vrijeme priprave kandidata za kršćanstvo traje barem godinu dana, tj. od jedne svetkovine Pedesetnice do druge. Ovo vrijeme uključuje pet razdoblja: pretkatekumenat (od Pedesetnice do početka listopada), katekumenat (od listopada do prve korizmene nedjelje), vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja (tijekom korizme), slavlje sakramenata kršćanske inicijacije u Vazmenoj noći, te „vrijeme posebnog vodstva novokrštenika ili vrijeme mistagogije, od Uskrsa do Duhova“[365].

Katehetski dio inicijacijske priprave nezamjenljivi je dio procesa pristupa u kršćanstvo. Kateheze koje obuhvaćaju biblijska, doktrinarna i moralna područja imaju naglasak na liturgijskom događanju. Biblijska poruka temelji se na nedjeljnim – liturgijskim čitanjima. Sve je, na neki način, usmjereno prema euharistiji kao cilju katekumena[366]. Katekumene se kroz katekumenat želi potaknuti na buduće cjelovito sudjelovanje u euharistiji.

---

[362] Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Pristup odraslih u kršćanstvo. Upute za ostvarivanje katekumenata u našim prilikama*, Zagreb, 1993., 9., br. 1.
[363] Usp. *Isto*, 10., br. 3.
[364] Usp. *Isto*.
[365] Usp. *Isto*, 15., br. 7.
[366] Usp. *Isto*, 17., br. 9.

Liturgijska okosnica događanja uvođenja u vjeru, posebno dolazi do izražaja u doba mistagogije. U ovome dokumentu hrvatskih biskupa ističe se da je nakon primljenih sakramenata potrebno s novokrštenicima podržavati posebnu povezanost. Oni zajedno sa zajednicom vjernika napreduju u dubljem shvaćanju vazmenoga otajstva, što se posebno zbiva razmatranjem Evanđelja i sudjelovanjem u euharistiji. Oni sve dublje ulaze u otajstvo vjere, ulaze u misterij. Novokršteni su otvoreni Božjoj riječi i poticajima Duha Svetoga. Sve se više povezuju s drugim vjernicima, te ulaze u zajedništvo Crkve. Sadržaj vremena koje obuhvaća mistagogija najviše je uprisutnjen u misama za novokršteni, odnosno u misama vazmenih nedjelja, osobito uz lekcionar godine A. Novokršteni su pozvani da i izvan mise njeguju duh molitve i time trajno obnavljaju događaj pristupa u kršćanstvo[367].

Malo dalje, u ovome dokumentu, navodi se da vjernici župne zajednice obogaćene novokrštenicima, trebaju „iskreno i svjedočki“ pokazati duh kršćanske zajednice. Nove članove trebali bi prihvatiti „kao braću i sestre“, primiti ih u „krug svojih obitelji, prijatelja"[368].

Umjesto sustavnih kateheza preporuča se u vremenu mistagogije s novokrštenicima nastaviti hod prema potpunijem poznavanju vjerskih istina. U tome smislu, u dokumentu „Pristup odraslih u kršćanstvo“ pruža se nacrt četiri tematska kruga – četiri egzemplarne kateheze. Prva kateheza je vezana uz Crkvu kao narod Božji. Unutar prijedloga ove kateheze u sažetim se crtama naglašava prepoznatljivost i jedinstvenost Crkve, u koju se ulazi „rođenjem odozgo“, „od vode i Duha“. Kristov zakon jest nova zapovijed ljubavi. Poslanje Božjeg naroda jest biti sol zemlje i svjetlo svijeta. Kršteni vjernik je pozvan razvijati svijest o pripadnosti Crkvi. To će na najbolji način postići ako se svojim vjerničkim djelovanjem uključi u život svoje župne zajednice[369].

Druga kateheza, koja se predlaže u vremenu mistagogije, vezana je uz liturgijska slavlja župne zajednice kao izvor vjerničkoga zajedništva. Napominje se kako nedjeljna euharistija stvara i u sebi uključuje čitav kršćanski život. Vjernici su dužni sudjelovati u euharistiji u nedjelji i zapovjedane dane, osim ako su opravdani s ozbiljnog razloga. Sudjelovanje u euharistiji svjedočanstvo je pripadnosti i vjernosti Kristu i Crkvi. Uz liturgijsku prisutne su i druge sastavnice crkvenosti. Spominje se kako će kod nedjeljne mise vjernici biti poticani da se sve više uključuju u život župe, u različite župne djelatnosti, kao što su caritas, pomaganje, rad s potrebitima[370].

[367] Usp. *Isto*, 60., br. 16.
[368] Usp. *Isto*, 61., br. 17.
[369] Usp. *Isto*, 62-63.
[370] Usp. *Isto*, 63-64.

Treća i četvrta kateheza vezane su uz poziv i poslanje vjernika laika. U trećoj katehezi u središtu je pozornosti specifičnost poziva vjernika laika nadahnjujući se mislima i poticajima Katekizma Katoličke Crkve. Ondje se govori o izvršavanju vremenitih poslova koje laici ostvaruju po Božjem nadahnuću. Vjernici pozvani na apostolat snagom krštenja i potvrde, pozvani su pomoći da drugi upoznaju Krista, posebno u situacijama kada samo preko njih drugi mogu čuti Evanđelje. U crkvenim zajednicama bez vjernika laika apostolat pastira ne može postići svoj puni učinak[371].

U četvrtoj katehezi nadovezujući se na koncilske dokumente promišlja se svjetovna uloga vjernika laika, njihovo poslanje u društvu poput kvasca – angažman u posvećenju svijeta. Vjernici laici su pozvani svesrdno se uključivati u brigu za opće dobro društva, u rad oko društveno-političke preobrazbe društva, unoseći duh Evanđelja u sva društvena zbivanja, u sve slojeve društvenoga, političkog i kulturnog života[372].

U pogovoru slijede s tri različita aspekta refleksije o katekumenatu. Teolog, profesor Zdenko Tenšek, govoreći o povijesno-dogmatskom utemeljenju katekumenata, koji se razvijao od 2. do 4. stoljeća, te svoj vrhunac imao u 4. stoljeću, navodi iskustveno-doživljajnu razinu. Mjesto, vrijeme i obredi bili su „snažno iskustvo za uvođenika koji je u svemu tome i emotivno sudjelovao“[373]. Sakramentalnost se izlagala za vrijeme nakon obreda, i u danima koji su neposredno slijedili nakon krštenja, u vrijeme mistagogije. Kateheza je najuže bila vezana uz liturgiju. Završne kateheze bile su usmjerene na tumačenje simbola vjere, Očenaša i sakramenata inicijacije.

U mistagoškim katehezama tumačilo se ono što se dogodilo za vrijeme obreda prijelaza i slavljenjem primljenih otajstava, a sve to u živom kontekstu vremena. Sakramente se pojašnjavalo uvjerenjem da se njihovo shvaćanje može ostvariti jedino živeći i sudjelujući u njima. Sakramenti se nisu toliko shvaćali kao obredi inicijacije, koliko kao otkrivanje života kršćana preko Pisma[374].

Govoreći o pastoralno-teološkom opravdanju katekumenata u biskupijama Hrvatske, teolog, profesor Josip Baloban već u uvodnim mislima postavlja pitanje: vodi li katekumenat formiranju zrelih vjernika ili distanciranih kršćana koji će se po primanju sakramenata inicijacije privremeno ili trajno udaljiti od Crkve[375]. Za katekumena bi „katekumensko vrijeme“ trebalo biti nešto iznimno važno i intenzivno. Vjernici se trebaju osnažiti za suočavanje s

[371] Usp. *Isto,* 65.
[372] Usp. *Isto*, 66.
[373] Usp. *Isto*, 93.
[374] Usp. *Isto*, 99-100.
[375] Usp. *Isto*, 106.

izazovom modernog poganstva koje se očituje ne samo u različitim oblicima sinkretizma, nego i u mnogim pojavama ateizma, indiferentizma i agnosticizma današnjice.

Značajna je tvrdnja u ovome pogovoru kako se kateheze iz dokumenta mogu primijeniti i na druge grupe, posebno na one koje nisu evangelizirane ili nisu dostatno katehizirane. Katekumenat i proces uvođenju u vjeru je značajan za same aspirante za primanje sakramenata i vjere Crkve, ali i za cjelokupnu zajednicu vjernika: „U katekumenskom događanju Crkva pokazuje svoje evangelizatorske i liturgijske sposobnosti ili otkriva svoje pastoralne slabosti“[376].

Premda se u samome tekstu nigdje izrijekom ne spominje pojam mistagogije, njezini su učinci mogu nazrijeti u planiranim ishodima katekumenskog puta: „Po katekumenskoj djelatnosti Crkvi se pridružuju odrasle osobe koje mogu biti osvježenje za crkvenu zajednicu, koje mogu postati i aktivni misionari vlastite Crkve pod pretpostavkom da su dostatno uvedene u Kristov misterij, u osobno iskustvo vjere, u crkveno zajedništvo, te da su svjesne svoga kršćanskoga poslanja u društvu u kojem žive“[377].

Zadatak je hrvatske Crkve da krštenike uvodi u sve oblike crkvenosti: postupno ulaženje u liturgijsko-obredni život Crkve, prihvaćanje etičkih normi Crkve, ostvarivanje kvalitativne promjene u svome životu, prihvaćanje crkvenih struktura po kojima se očituje Crkva. U tome kontekstu župna zajednica je najprirodnije mjesto za ustanovljenje katekumenata.

Teolog, profesor Milan Šimunović u okviru trećeg pogovora dokumenta „Pristup odraslih u kršćanstvu“ ocrtava eklezijalno-župnu ukorijenjenost katekumenata. Već na samome početku autor naglašava spasenjsku dimenziju katekumenata, a onda i mistagogije. Posredovanjem Crkve, kao sakramenta spasenja, evangelizacija i sakramentalizacija postaju put prema spasenju čovjeka, postaju hod prema zajedništvu Oca, Sina i Duha Svetoga. U tome procesu spasenja župna zajednica nosi značajnu ulogu kao prostor gdje Kristov projekt spasenja postaje opredjeljenje koje čovjeka preobražava[378].

Autor naglašava značenje zajedništva i zajednice. Individualna priprema za sakramente, premda je u određenim slučajevima ne treba zanemariti, ustupa mjesto zajedničkoj pripremi. S obzirom na traženje načina uvođenja u kršćanstvo preporučaju se pristupi koji će biti u većoj mjeri komunitarni, kako bi kandidati postigli ne samo što prisniji osjećaj Krista nego i Crkve. Spasenjska dimenzija vezana uz vjeru i sakramente neće biti usmjerena samo spasu „svoje

[376] *Isto*, 114-115.
[377] *Isto*, 115.
[378] Usp. *Isto*, 119-120.

duše“ nego i „spasu drugih“. Katekumenalna kateheza težit će odgoju „jakih pojedinaca i osoba sposobnih za život i djelovanje s drugima, konkretno u Crkvi i crkvenom zajedništvu“[379].

Iskustvena dimenzija ulaska u prostor duhovnosti i vjere promišlja se kroz dimenziju komunitarnosti. Skupina je po svojoj naravi prikladnija sredina za osobni razvoj, za izmjenu i provjeru iskustva, za komunikaciju i sudjelovanje. Tu se nazire problem „pomanjkanja autentičnog komunitarnog iskustva u Crkvi koja često izgleda više kao društvo, a manje kao zajednica braće i sestara u Kristu“[380]. Problem nastaje i u shvaćanju sakramenata uglavnom kroz dimenziju „ex opere operato“ gdje se zanemaruje prisutnost osobne vjere i slobodnog primanja sakramenata.

Profesor Milan Šimunović upozorava i na izostanak odgovarajućih voditelja susreta koji će moći osobno svjedočiti i komunicirati vjeru i duhovna iskustva. To se tiče svih osoba vezanih uz proces uvođenja u vjeru, kako onih koji trebaju primiti sakramente, tako i većine onih, koji bi se trebali „vratiti“, te postati svjesniji i odgovorniji kršćani. Autor konstatira da nerijetko nedostaje osoba na koju se mogu osloniti. Ne mogu čuti osim od svećenika i druge svjedoke vjere: „Činjenica je da imamo mnogo dobrih vjernika, ali malo onih koji bi bili spremni progovoriti iz vjere, znalački i iskustveno“[381]. U tome kontekstu osjeća se potreba za školovanim vjernicima laicima i njihovom aktivnom uključivanju u život župne zajednice i trenutke kada treba pomoći osobnom rastu u vjeri i proživljavanju primljenih otajstava.

Mistagogija se izravno spominje upravo u smislu angažmana iz vjere. Osobe koje su primile sakramente kršćanske inicijacije najkasnije bi u vrijeme mistagogije trebale „dobiti uvid u mogućnosti angažmana u Crkvi, osim onog što su svi kršćani dužni činiti svojim životom i primjerom, na temelju krštenja i potvrde“[382].

Osim dimenzije određenog znanja i razumijevanja, od iniciranih traži se dimenzija osobnog uvida, zahvaćenosti i motiviranosti otajstvom koje postaje dio osobnog i življenog iskustva. Uz spoznajnu i doživljajnu razinu, potrebno je da se dogodi i djelatna razina čovjekove osobnosti i volje. Kršćanska inicijacija trebala bi uvoditi ne samo u poznavanje Krista već i u djelovanje poput Krista, u djelovanje iz vjere. Krštenici i krizmanici trebali bi biti „zahvaćeni zajedništvom, aktivnim sudjelovanjem vjernika i cjelokupnim angažmanom zajednice, tako da požele da se što prije na puniji način u nju uključe“. Ukoliko izostaju navedeni elementi, vjerojatno će izostati jedan od glavnih ciljeva, a čini ga uključivanje iniciranih u život Crkve i

[379] *Isto*, 121.
[380] *Isto*, 122.
[381] *Isto*, 126.
[382] *Isto*, 128.

župne zajednice[383]. Svjedočanstvo i iskustvo života župne zajednice uz odgovarajuće ponude vlastite župe nosi značajnu ulogu u doba mistagoškog „sazrijevanja“ i „aktualiziranja“ vjere.

1.2.1.5.5. „Župna kateheza u obnovi župne zajednice“

Dokument hrvatskih biskupa „Župna kateheza u obnovi župne zajednice“ mistagogiju promišlja najčešće neizravno analizirajući obnovu župnih struktura, novu evangelizaciju, različite oblike okupljanja posebnih zajednica ili živih vjerničkih krugova usmjerenih na iskustvo. Nastojanje da se ide putem postupne obnove župnih zajednica i djelatnog svjedočenja vjere nadovezuje se ponajprije na obnovljenu ekleziologiju Drugog vatikanskog sabora, na Opći direktorij za katehezu, te na poticaje i refleksije sv. pape Ivana Pavla II[384].

Govor o mistagogiji odnosno o mistagoškim katehezama prisutan je u dokumentu hrvatskih biskupa na dva mjesta. Spomenuti govor prvo se pojavljuje u kontekstu župe, župnog pastorala i kateheze, a kasnije u kontekstu katekumenata i procesa kršćanske inicijacije.

Već na samom početku dokumenta „Župna kateheza u obnovi župne zajednice“ govori se o nužnosti mistagoške kateheze. Crkva i njezine zajednice ukorijenjene su u otajstvu samoga Boga. Ovaj dokument naglašava kako je mistika „temeljna značajka svake crkvene zajednice. U takvoj se ukorijenjenosti događa istinski duhovni rast koji teži za sve intimnijim sjedinjenjem s Kristom“[385]. Sjedinjenje se zove „mistično“ jer po sakramentima, „svetim misterijima“ sudjeluje u Kristovu otajstvu, a po Kristu u otajstvu Presvetog Trojstva. Bog sve poziva na intimno jedinstvo, iako se samo nekima daju posebne milosti toga mističnog života kako bi se očitovala nezasluženost dara.

U župnoj zajednici i u „živim vjerničkim krugovima“ mora se vidjeti da je kršćanska zajednica djelo Duha Svetoga, u koju se ulazi krštenjem i trajnim rastom u vjeri. Župna zajednica mogla bi i morala svojom vjerom, obredima, a ponajviše konkretnim životom, svjedočenjem i praksom zrcaliti iskustvo milosti i posebnosti života u živome Bogu. U tome smislu, župne zajednice su pozvane postati „životni prostor prožet Božjom prisutnošću, „polje njegova gospodstva“, njegovo „kraljevstvo“. Župna zajednica jest na određenom prostoru „praksa“ koja nije od ovoga svijeta. To je „praksa neba“ na zemlji, nasuprot praksi „svijeta“. Župna zajednica mora biti spremna da se obnavlja, biti spremna poslušati i ostvarivati „poziv

[383] Usp. *Isto*, 127. i 129.
[384] Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000., br. 5-9., te 19.
[385] *Isto*, br. 10.

na Božje otajstvo“[386]. Umjesto govora o mistagoškoj katehezi naznačenog u samom naslovu navedenih tvrdnji, pozornost je usmjerena na život župne zajednice, na njezin najdublji identitet, ali i njezinu praksu i svjedočenje.

Refleksije o katekumenatu a potom i mistagogiji polaze od kristovske dimenzije, koja katekumenu omogućuje opredjeljenje za osobu Isusa Krista, za njegov nauk, za njegovu Crkvu. Tko postaje kršćaninom ulazi, ponajprije, u živu i konkretnu zajednicu vjernika. Vjera se postupno pretače u život: „Katekumenat stvara zrele i odgovorne kršćane, koji se aktivno angažiraju na razini Crkve i na razini društva“[387].

Dokument o župnoj katehezi u obnovi župne zajednice upozorava na izostanak dovoljno sustavnog pristupa pripravi i zanemarivanja postojećih dokumenata u pripravi katekumena[388]. U izostanku odgovarajuće priprave može se dogoditi da katekumeni ne budu uvedeni u temeljne sadržaje kršćanstva, u otajstvo vjere, što se događa posebno kada se pristup uvođenja ostvaruje u skraćenom i osiromašenom obliku.

Na ove problemske konstatacije nadovezuje se pojava udaljavanja krštenih od župne zajednice. Ova pojava povezuje se s izostankom odgovarajuće mistagoške kateheze. Razloge treba tražiti u „pomanjkanju sustavne mistagoške kateheze nakon slavlja sakramenta kršćanske inicijacije“[389]. Također dana je još jedna opaska prema kojoj i sama župna zajednica nerijetko nije dovoljno senzibilizirana za prihvat novokrštenika kako bi oni mogli osjetiti ljepotu crkvenog zajedništva i života po vjeri. Na taj način ponovno dolazi do izražaja duboka povezanost župne zajednice i katekumenata, kateheze i obnove župe. Mistagogija i osobno iskustvo vjere pretpostavljaju vjerničku zajednicu, postupan hod kroz katekumenat i ljepotu svjedočenja nošenog radošću evanđelja.

1.2.1.5.6. „Radost evanđelja“

Apostolska pobudnica pape Franje pod nazivom „Radost evanđelja“ promišlja o mistagogiji u kontekstu govora o iskustvu vjere, o naravi same evangelizacije, o pristupu i svjedočenju, o poteškoćama ali i izazovima, osobito u ozračju nove evangelizacije.

[386] Usp. *Isto*.
[387] *Isto*, br. 67.
[388] Usp. *Isto*, br. 72. Od dokumenata koji se zanemaruju u konkretnoj praksi navode se „Red pristupa odraslih u kršćanstvo“ i „Pristup odraslih u kršćanstvo, Upute za ostvarivanje katekumenata u našim prilikama“
[389] *Isto*.

Radost evanđelja događa se kao posljedica susreta s Isusom. Značajno je otvoriti svoju nutrinu i dopustiti susret s Gospodinom. Biti kršćanin nije rezultat neke odluke ili ideje, već je to susret s Osobom koja životu daje novi obzor i konačni smjer[390].

Uz novu evangelizaciju predlaže se i novi misionarski „izlazak". Papa traži da se iziđe iz vlastite udobnosti i bude hrabar poći na sve periferije koje trebaju svjetlo evanđelja. Traži se svojevrsna promjena mentaliteta koja se odražava na praksu uvođenja u vjeru. Sam navještaj trebao bi biti usredotočen na ono što je bitno, lijepo, značajno i privlačno[391]. Mnoštvo učenja i sadržaja ne bi smjelo opteretiti samu poruku, veličinu i bit navještaja. Papa naglašava kako izražajni oblici istine mogu biti mnogobrojni. Štoviše, obnova izražajnih oblika pokazuje se nužnom kako bi poruka evanđelja bila predana današnjem čovjeku u nepromjenljivu značenju[392].

Možemo pretpostaviti da smjernice koje vrijede za evangelizaciju, usmjerenu buđenju i rastu kršćanske vjere, vrijede i za mistagogiju. Ovdje se nadovezuje upozorenje Pape na negostoljubivo ozračje u nekim zajednicama, previše pozornosti usmjereno na administrativni rad, a premalo na pastoralni, te na podjeljivanje sakramenata (sakramentalizaciju) bez drugih oblika evangelizacije[393]. Potrebno je razumijevanje koje je više od učenja određenih pravila i pojmovnih određenja. U slušatelja se želi potaknuti novi uvid, novo gledanje, te novo slušanje.

Naravna i vjernička iskustva međusobno se nadopunjuju. Teži se svojevrsnoj korelaciji i komplementarnosti. Papa podsjeća kako je starozavjetni narod Božji porastao u shvaćanju Božje volje na temelju osobnog proživljenog iskustva[394]. Iskustvo koje se dogodilo na biblijskom planu potrebno je moći prepoznati u konkretnom životnom iskustvu. Evangelizacija kao trajna izgradnja i sazrijevanje znači da svaku osobu i plan koji Bog ima s njezinim životom treba shvatiti ozbiljno[395].

Uvodne misli koje prethode govoru o mistagoškoj katehezi vezane su uz kerigmu i prvi navještaj. Svako obnoviteljsko nastojanje i evangelizacija moraju uključivati ovu dimenziju navještaja. Štoviše, prema Papinim riječima, ova bi kerigmatska dimenzija u navještaju trebala imati središnje mjesto u evangelizacijskom djelovanju. Riječi prvog navještaja koje vode mistagogiji su i jednostavne i duboke, pozornost usmjeruju na ono bitno i temeljno u vjeri. Pri

[390] Usp. PAPA FRANJO, *Evangelii gaudium. Radost evanđelja*, Zagreb, 2013., br. 1, 3, 7.
[391] Usp. *Isto*, br. 35.
[392] Usp. *Isto*, br. 41.
[393] Usp. *Isto*, br. 63.
[394] Usp. *Isto*, br. 148.
[395] Usp. *Isto*, br. 127.

tome se nazire osobna poruka i poziv: „Isus Krist te ljubi, dao je svoj život da te spasi i sada je živ i uz tebe je svakoga dana da te prosvijetli, da te ojača, da te oslobodi“[396].

U daljnjem slijedu teksta postupno se naziru obrisi mistagoškog promišljanja inicijacije unutar kateheze. Cjelokupna kršćanska izgradnja jest, na neki način, sve dublje poniranje u spomenutu kerigmu, koja postaje sve konkretnija i jasnija. Uz ove misli nadovezuje se tvrdnja prema kojoj bi prvi i temeljni navještaj trebao odgovarati čežnji za Beskonačnim koja prebiva u svakom ljudskom srcu[397]. U temeljnom navještaju koji se postupno proširuje, produbljuje i konkretizira, posebno u doba mistagoške pouke, potrebno je imati u vidu narav procesa i pouke. Kerigma ponajprije izražava Božju spasenjsku ljubav koja prethodi moralnoj i religioznoj obvezi s naše strane. Nema mjesta nametanju istine, već apeliranju na slobodu. U navještaju treba biti uočljiva radost, životnost i cjelovitost. U navještaju se očekuje blizina, otvorenost za dijalog, strpljivost te srdačno prihvaćanje bez osuđivanja[398].

Mistagoška inicijacija, koja se razvila posljednjih desetljeća, uključuje dva temeljna procesa. S jedne strane događa se progresivno iskustvo formacije, a s druge prepoznaje se i uvažava vrijednost liturgijskih znakova kršćanske inicijacije. Dalje se u tekstu pruža na sažet način svojevrsna metodologija mistagoško-inicijacijskog procesa. U središtu susreta trebala bi biti riječ Božja, uz prikladno ozračje i privlačno predstavljanje, uporaba znakovitih simbola, te uključivanje u proces rasta i integraciju svih dimenzija osobe[399].

Jedna od dimenzija u iskustvu i spoznaji čovjeka posebno je značajna. Riječ je o „putu ljepote“. Slušatelji i primatelji mistagoške poruke i pouke trebali bi moći osjetiti i doživjeti da je vjerovanje u Isusa ne samo ispravno i dobro, nego je i lijepo i divno. Trebali bi moći osjetiti neraskidivu svezu između ljepote, istine i dobrote. Susret s ljepotom riječi Božje i prikladnim navještajem mogao bi ispuniti život radošću, čak i u doba kušnji i poteškoća. „Via pulchritudinis“ uz služenje umjetnošću u navjestiteljskom djelu, uključuje i uporabu novih znakova, novih simbola, novih oblika preko kojih će se prenositi riječ Božja[400]. Za provođenje ovih inicijativa traži se dostatna razina otvorenosti, poniznosti, kritičnosti, hrabrosti, promišljanja, stvaranja i angažmana.

Uz izvjesnu dozu upozorenja i kritike, dokument „Radost evanđelja“, u okviru govora o mistagogiji, konstatira kako „mnogi priručnici i mnogi planovi još uvijek nisu dovoljno uzeli u obzir potrebu za mistagoškom obnovom koja bi mogla poprimiti vrlo različite oblike na

[396] *Isto*, br. 164.
[397] Usp. *Isto*, br. 165.
[398] Usp. *Isto*.
[399] Usp. *Isto*, br. 166.
[400] Usp. *Isto*, br. 167.

temelju razlučivanja pojedine odgojne zajednice“[401]. Mistagogija se promatra kroz širu pojavnost, kao stvarnost koja obnavlja i mijenja širu sredinu, a unutar te sredine središnje mjesto nosi zajednica, u kojoj možemo prepoznati župnu zajednicu, kao i druge oblike zajedničarskog hoda i rasta u vjeri poput obitelji.

Promjena i obnova zajednice koja prati mistagogiju i mistagoške kateheze uključuje tvrdnju prema kojoj evangelizatori ne naviještaju radosnu vijest - Evanđelje samo riječima, već prvotno životom preobraženim Božjom prisutnošću. Plamen – oganj Duha Svetoga je potreban da se dogodi nova evangelizacija puna žara, radosti, velikodušnosti, bezgranične ljubavi i privlačnosti[402]. Traži se kontemplativno čitanje i razmatranje evanđelja. Na temelju susretanja s riječju Božjom razvija se prijateljstvo s Isusom i bratsko-sestrinska ljubav. Sam navještaj i mistagogija nisu uvijek jednostavni i lagani. Potrebno je imati u vidu neki veo kroz koji se potrebno približiti Nevidljivome i živjeti u prisnosti s otajstvom[403]. Blažena Djevica Marija ostaje uzor evangelizacije, uzor na putu vjere kao ona koja je znala prepoznati tragove Duha Božjega i u velikim i u neprimjetnim događajima, kao ona koja je stalno uronjena u kontemplaciju Božjeg misterija u svijetu, povijesti i svakodnevnom životu[404].

Mistagogija, kako se može uočiti u ovome dokumentu, kao i mnogim prethodnim tvrdnjama i analizama, događa se u određenom kontekstu, u određenom procesu i prostoru. Mistagogija se najčešće događa unutar kateheze, kateheze u župi, te je usmjerena prema određenoj dobi i skupini ljudi u crkvenoj zajednici kojima je namijenjena.

1.2.1.5.7. „Da vaša radost bude potpuna“

Radni dokument Hrvatske biskupske konferencije pod nazivom „Da vaša radost bude potpuna“ najnovije je djelo hrvatskih katehetičara i pastoralnih stručnjaka suočenih s fenomenom nove evangelizacije i mnogostrukih promjena i previranja u hrvatskom društvu i kulturi. Cilj je ovoga dokumenta prema riječima mons. i nadbiskupa Đure Hranića, predsjednika Vijeća HBK za katehizaciju i novu evangelizaciju, upoznati „bogatu katehetsku baštinu naše Crkve, prvi put u novijoj povijesti sagledati sveukupno katehetsko djelovanje Crkve kao jedinstvenu cjelinu“[405]. Nadbiskup Hranić u duhu obnoviteljskih nastojanja šire

[401] *Isto*, br. 166.
[402] Usp. *Isto*, br. 259. i 261.
[403] Usp. *Isto*, br. 287.
[404] Usp. *Isto*, br. 288.
[405] HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – VIJEĆE ZA KATEHIZACIJU I NOVU EVANGELIZACIJU, *„Da vaša radost bude potpuna“ (Iv 15,11), Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima, Radni dokument,* Zagreb, 2016., 3.

Crkve pozvao je sve svećenike, katehete i vjeroučitelje, angažirane vjernike, animatore i suradnike, roditelje i odgojitelje da se uključe u stručnu i javnu raspravu o ovome dokumentu i njegovim sadržajima. Radni dokument „Da vaša radost bude potpuna“ usmjeren je ponovnom promišljanju cjelokupne evangelizacije i kateheze. Usmjeren je tome da bude smjerokaz za kvalitetniju provedbu nove evangelizacije i kateheze[406].

Ovaj dokument sastoji se od pet dijelova. U prvome dijelu predstavljene su katehetske zadaće Crkve u promijenjenim okolnostima, gdje se u sažetim crtama pruža evanđeosko razlučivanje novih kulturalnih izazova i mogućnosti ostvarivanja evangelizacije u različitim oblicima crkvenoga djelovanja. Drugi dio vezan je uz evangelizaciju i katehezu u službi spasenjskoga susreta s Kristom. U kontekstu što cjelovitijeg shvaćanja evangelizacije i kateheze, pozornost je usmjerena na novu evangelizaciju i katehezu, na neke nove naglaske, gdje je veća otvorenost nadahnućima Duha Svetoga u ostvarenju evangelizacijsko-katehetskog poslanja. Unutar ovoga dijela do izražaja dolazi suočavanje s fenomenom katekumenata i mistagogije u katehezi. Treći dio odnosi se naslovnike kateheze. Središnja okosnica i polazište u katehezi jest kateheza odraslih. Uključene su različite dobne skupine i specifične skupine (zajednice) u župnoj zajednici i katehezi. Četvrti dio dokumenta pruža metodološke postavke u praktičnom radu u župnoj katehezi s naglaskom na katehetskom slavlju kao modelu župne kateheze. Organizacijska pitanja dolaze do izražaja u petome dijelu dokumenta. Ondje se posebno promišlja o značenju župnih kateheta, uključujući i vjernike laike, te njihovu mjestu u životu vjerničke zajednice i kateheze.

Kao što je malo prije spomenuto, u drugome dijelu radnog dokumenta „Da vaša radost bude potpuna“ obrađuje se prisutnost katekumenata i mistagogije u suvremenoj katehezi. Posljednih godina raste svijest o potrebi katekumenskog pristupa u redovitome pastoralu. Prepoznaje se problem zanemarenosti kateheze odraslih, posebno kateheze roditelja: „Svima je potrebno trajno ulaženje u prvi navještaj Isusa Krista i njegovo produbljivanje, kako bi se ušlo u novo zajedništvo s njime“[407]. Inicijacija u tome kontekstu označava proces koji počinje iz temelja želi li uvesti u istinski odnos s Kristom. Inicijacija se može zvati kršćanskom samo ako teži prema obraćenju i uvodi u kršćansku zajednicu, koja je u cjelini pozvana naviještati, o razlozima nade koja je u nama. Ovaj dokument, naime, podsjeća na tvrdnju Biskupske sinode iz 1977. godine prema kojoj je „model svake kateheze krsni katekumenat“[408].

[406] Usp. *Isto*, 7.
[407] *Isto*, 31.
[408] Usp. *Isto*.

Potreban je zaokret u cjelokupnom pastoralnom i katehetskom djelovanju, što znači da hod u vjeri uvijek mora imati obraćenički pristup, koji je potreban već u pripremi djece i mladih prigodom primanja sakramenata inicijacije. Očekuje se proces temeljnog opredijeljenja za Krista, proces postajanja novog čovjeka u Kristu. Traži se unutarnja otvorenost za susret s Gospodinom, stupnjevitost rasta u vjeri[409].

Nakon govora o katekumenatu u ovim današnjim okolnostima i potrebama, slijedi govor o mistagogiji. Mistagogija se tumači kao „uvođenje u misterije kršćanske vjere, slavljene u sakramentima i na taj način sve dublje uvođenje u život kršćanske zajednice“[410]. U ovome dokumentu spominje se sintagma „mistagoški pastoral“. Mistagoški pastoral stavlja sakramentalnu katehezu pred nove izazove i zadaće. Suvremena kateheza trebala bi pitanja o Bogu formulirati na taj način da otvori prostor iskustvu vjere, koje mijenja život i ispunja ga radošću. Iskustvo Boga nadilazi iskustvo osjećaja i sigurnosti, te je više od nekog općenitog vjerskog osjećaja. Mistagoška kateheza je potrebna da priprema i odgaja za veličinu susreta s Bogom u svakidašnjici života[411]. Osim pojma mistagoškog pastorala, ovaj dokument promatra mistagogiju kao dio nove, duhovne ili tzv. druge inicijacije. Elementi mistagogije trebali bi biti sastavni dio evangelizacijskog procesa, jer mistagoška pouka „nije samo intelektualno priopćavanje vjere već je životni proces, očišćenje i preobrazba našega života“[412].

U ovome dokumentu detaljno se ne razrađuje pojam mistagogije, ali su dani značajni, poticajni, koncizni i relevantni izričaji o prisutnosti mistagogije u suvremenom pastoralu i katehezi. Mistagogija je priznata i istaknuta kao značajan dio evangelizacijskog procesa, kao događanje koje ne bi smjelo izostati u katehezi osoba različitih dobi i životnih okolnosti, posebno u ovome današnjem vremenu i kontekstu u kojemu mnogi zaboravljaju, zanemaruju ili previđaju svoj kršćanski i vjernički identitet, svoju najdublju bit i poslanje kao kršćana i vjernika. Mistagogija kao druga inicijacija može znatno pomoći u produbljivanju vjere, u kontekstu katekumenata, kateheze i cjelokupnosti procesa nove evangelizacije. Mistagogija svojom prisutnošću može pomoći obnovi naših župnih i vjerničkih zajednica, može pomoći obnovi same kateheze. Mistagogija se događa unutar kateheze, unutar hoda prema zrelosti vjere i života u vjeri.

[409] Usp. *Isto*, 31-32.
[410] *Isto*, 33.
[411] Usp. *Isto*.
[412] *Isto*, 34.

1.2.2. Župna kateheza

Jedna od sadržajnih okosnica zadane teme istraživanja jest župna kateheza. Mistagogija se analizira unutar župne kateheze, unutar kateheze u župnoj zajednici. Za dovoljno cjelovito i sadržajno iščitavanje fenomena mistagogije očekuje se razumijevanje župne kateheze u njezinoj vlastitoj naravi, te u njezinu suodnosu prema drugim parametrima crkvenog i ljudskog iskustva relevantnima za temu mistagogije.

Pojam župne kateheze, premda veoma širok i slojevit, u okviru ove radnje promišlja se u bitnim crtama i naglascima koliko je to potrebno i moguće. Župna kateheza analizira se ponajprije u pojmovnom smislu, kroz njezina temeljna obilježja i karakteristike. Nakon toga vrednuje se odnos kateheze i župne zajednice. Potom se reflektiraju pojmovi kateheze i nove evangelizacije. Na ovu temu nadovezuje se odnos kateheze i ljudskog iskustva, te konačno odnos kateheze i mistagogije.

1.2.2.1.Temeljna obilježja

Kateheza kao odgoj u vjeri i dio evangelizacije vezana je uz prva stoljeća kršćanstva. Najuže je bila vezana upravo uz praksu katekumenata. Bile su prisutne dvije vrste kateheze. Prvu je činila krsna kateheza koja je prethodila primanju sakramenata, a druga je bila mistagoška kateheza koja je slijedila nakon slavlja sakramenata.

U Novome zavjetu ne pojavljuje se sam izraz „kateheza“. Umjesto imenice pojavljuje se glagol „katehein“, koji se najčešće prevodi „odjekivati“, „činiti da odjekuje“. U prenesenom smislu odnosi se na riječi: „poučavati“, „naučavati“, „pripovijedati“, „osvjedočiti se“. Ovaj se glagol pojavljuje na više mjesta u Novome zavjetu (usp. Lk 1,4; Dj 18,25; Dj 21,21; Rim 2,18; Gal 6,6). Već se u svetopisamskim tekstovima može nazrijeti osnovna razlika između prvog navještaja i produbljivanja vjere.

U poapostolsko i patrističko doba kateheza je, kao što je navedeno u uvodnim mislima, bila vezana uz ustanovu katekumenata kao oblik osnovnog poučavanja kršćanske vjere. Nestankom katekumenata od 5. stoljeća, nestaje i ovaj izraz. Umjesto izraza „kateheza“ sve se više koristi riječ „katekizam“, „nauk“, „nastava“, „pouka“. Osim promjene riječi, donekle se mijenja i značenje. U središtu novih izraza naglašena je razumska dimenzija vjere, vjera koja se ponajviše odnosi na spoznajnu razinu i samo učenje. Manje do izražaja dolazi cjelovita dimenzija vjere, koja uključuje iskustvenu razinu kršćanske vjere, razinu znanja, doživljaja, djelatnu razinu i druga obilježja. Od 20. stoljeća u obnoviteljskim pokretima i pojavama u Crkvi

i društvu, vraća se zaboravljeni drevni izraz „kateheza“ zajedno s bogatstvom ovoga izraza i značenja.

Složenost i slojevitost pojma kateheze nazire se u crkvenim dokumentima. Prema dokumentu „Catechesi tradendae“ kateheza označava vjerski odgoj djece, mladih i odraslih, koji sadrži predavanje kršćanskog nauka na organski i sustavan način s ciljem da se uvedu u puninu kršćanskog života[413]. Kateheza vodi sazrijevanju početne vjere, te odgoju istinskog Kristovog učenika posredstvom produbljene i sustavne spoznaje osobe i poruke Isusa Krista. Osobiti cilj kateheze bio bi da se, uz pomoć Božju, unaprjeđuje i svakodnevno hrani kršćanski život vjernika svake dobi. Kršćanin se s jedne strane uči predati Božjoj riječi i osloniti se na nju, a s druge strane nastoji upoznati sve bolje duboki smisao Riječi[414].

Kateheza se događa prema zadanim pravilima i smjernicama. Neka od njih ukazuju kako kateheza ne smije biti improvizirana, nego sustavna, oblikovana prema programu koji može dovesti do određenog cilja. Kateheza treba zahvaćati ono što je bitno, a ne ići za time da obradi sva pitanja o kojima se raspravlja, ili da se pretvori u kakvo teološko istraživanje ili egzegezu. Kateheza se ne bi smjela zaustaviti na prvom navješćivanju kršćanske tajne kao u kerigmi. Kateheza bi konačno trebala biti „integralna kršćanska inicijacija“ otvorena svim područjima kršćanskog života[415].

Promišljajući odnos između kerigme – prvog navještaja i kateheze – dubljeg dozrijevanja i rasta u vjeri, opisuje se kerigma kao „prvi žarki navještaj koji je jednog dana potresao čovjeka i doveo ga do odluke da se vjerom preda Isusu Kristu – pomalo se produbljuje, razvija se u posljedicama koje su u toj odluci uključene, tumači se u razumskom razmatranju i usmjerava se prema kršćanskom životu u Crkvi i u svijetu“[416]. Na upozorenje i prigovor nekih da će se kateheza nužno racionalizirati, osušiti i na kraju uništiti ono što je „živo, neposredno i zanosno u kerigmi“, u dokumentu se ističe da se u katehezi iste one istine koje su dirnule čovjeka u srce kad ih je čuo prvi put. Što čovjek spomenute istine bolje upoznaje, to ih kateheza „mora učiniti još izazovnijima i odlučnijima za život“[417].

Kateheza kao i evangelizacija posjeduje veliko značenje i dostojanstvo. Narav i značenje kateheze traži odgovarajući odgovor i odnos. Crkva je u tome smislu pozvana katehezi posvetiti „svoje najbolje ljudske zalihe i snage ne štedeći napore, umore i materijalna sredstava da je što bolje organizira i da obrazuje sposobno osoblje. To nije jednostavan ljudski račun,

[413] Usp. IVAN PAVAO II., *Apostolska pobudnica „Catechesi tradendae“*, Zagreb, 1994., br. 18.
[414] Usp. *Isto*, br. 19 i 20.
[415] Usp. *Isto*, br. 21.
[416] *Isto*, br. 25.
[417] Usp. *Isto*.

nego stav vjere. A stav vjere odnosi se uvijek na vjernost Bogu koji nikada ne uskraćuje odgovora“[418].

Svrha kateheze bila bi dovesti zajednice i pojedince do zrelosti vjere. Želi se ostvariti dublje uvođenje u kršćansku vjeru i život po vjeri. Kateheza mora biti cjelovit odgoj i obrazovanje, te se ne smije svesti samo na poučavanje. Stalno treba raditi na pobuđivanju istinskog obraćenja. Kateheza na taj način postaje sve više svojevrsna škola vjere, učenje i vježbanje cijelog kršćanskog života. Mnogi katehetski susreti postaju put prema Isusu Kristu, prema susretu i zajedništvu sa Spasiteljem.

Brojni su oblici cjelovite vjerničke formacije označeni pojmom – kateheza. Među njima ističu se: proučavanje i produbljivanje Svetog pisma. Tzv. „lectio divina“ najizvrsniji je oblik tog životnog proučavanja svetopisamskih tekstova. Jedan od oblika kateheza jest kršćansko iščitavanje događaja uz obvezno proučavanje Socijalnog nauka Crkve. Liturgijska kateheza predstavlja oblik kateheze koji odgaja za djelatno sudjelovanje, za razmatranje i šutnju. Uz navedene oblike kateheze treba svakako navesti prigodnu katehezu, koja u određenim okolnostima i situacijama života pomaže tumačiti svagdašnje izazove i potrebe u svjetlu vjere. Pothvati duhovne formacije i sustavno produbljivanje kršćanske poruke putem teoloških razmatranja predstavljaju također korisne oblike katehetskog rada i djelovanja[419].

U mnogim oblicima kateheze jedno od značajnih oblika rada jest vjeronauk u školi. Za ovaj oblik katehetske prisutnosti Crkve koriste se različita imena ovisno o naravi predmeta, o sredini, o jeziku, naglasku. Negdje se koristi naziv religijska nastava, religija, vjeronauk. Za razliku od kateheze, posebno unutar župe, gdje je naglasak na cjelovitom odgoju i obrazovanju, na susretu, na iskustvu i duhovnosti, vjeronauk u školi više zahvaća u svijet kulture, „evanđeoske priprave“, ekumenizma i međureligijskog dijaloga[420]. Umjesto kateheze i produbljivanja primljene vjere, vjeronauk nerijetko posjeduje ulogu predevangelizacije i početnog navještaja. Svoje misijsko značenje školski vjeronauk nosi u promišljenoj, razrađenoj i prilagođenoj nastavi konkretnim osobama, instituciji škole i društva, mogućnostima i prilikama učenja o vjeri i životu iz vjerničke perspektive.

Jedna od značajnih tema i polazišta u školskom vjeronauku jesu veliki egzistencijalni problemi, zajednički svim religijama i karakteristični za svako ljudsko biće, kao i pitanja savjesti, etičko-moralne dvojbe, traženja i čežnja za pravednošću i dobrom u dubini nutrine[421].

[418] *Isto*, br. 15.
[419] Usp. *Isto*, br. 71.
[420] Usp. KONGREGACIJA ZA KLER: *Opći direktorij za katehezu*..., br. 74.
[421] Usp. *Isto*, br. 75.

Školski vjeronauk i župna kateheza, premda međusobno različiti, ujedno su komplementarni i povezani. Vjeronauk u školi pomaže početnoj evangelizaciji, pripravlja put vjeri, doprinosi upoznavanju i prihvaćanju Krista i evanđelja, stvarnosti vjere koju će kateheza, sa svoje strane, u prostoru župne zajednice, zajednice svih vjernika dalje razvijati i produbljivati u svim dimenzijama crkvenosti i punini kršćanskog života.

1.2.2.2. Kateheza i župna zajednica

Pod pojmom „kateheza“ najčešće se podrazumijeva župna kateheza. Kateheza se najčešće događa i ostvaruje na prostoru župne zajednice kao najprirodnijem prostoru, najčvršćem uporištu, ishodištu i cilju katehetskog događanja. Sve osobe koje su uključene u neki oblik kateheze ili vjeronauka u školi trebale bi osjetiti povezanost sa svojom crkvenom zajednicom, sa svojom crkvom i zajednicom vjernika. Trebale bi osjećati i živjeti pripadnost konkretnoj vjerničkoj zajednici i preko nje razvijati svoju vjeru u Krista i evanđelje.

Ne samo što kateheza svoju snagu i uporište gradi na temelju župne zajednice nego i sama župna zajednica raste, razvija se i obnavlja na temelju kateheze. U tome smislu, svima u kršćanskoj zajednici treba omogućiti trajan odgoj u vjeri. Kateheza pomoću svog cjelovitog i postupnog odgoja u vjeri pomaže kršćanskoj zajednici da dođe do žive, svjesne i djelotvorne vjere.

Župna zajednica svojom otvorenošću, ljudskošću i podrškom pripravlja, njeguje, potiče i hrani rast u vjeri. Unutar konkretne župne zajednice događa se na najprirodniji način odgoj u vjeri i za vjeru. Ne samo kateheza, već i sama župa svjedoči i poučava svojom prisutnošću, svojim životom, radom i služenjem bližnjima. Župna zajednica, njezini članovi i predvoditelji župe, trebali bi s punom srdačnošću i poštivanjem pratiti katekumene, katehizande i sve one koji svjesno postaju punopravni članovi Crkve. Prevažno je pitanje za ovo današnje vrijeme: „koliko je zajednica kadra pratiti bogotražitelje i pričati im o iskustvu izvorne vjere, što je važan uvjet da se oni približe i pridruže Kristu i Crkvi u konkretnoj župnoj zajednici“[422]. Značajno je ukoliko vjernici – različitih dobi i životnih situacija mogu župnu zajednicu osjetiti kao svoju, kao zajednicu, kao obitelj. Mora se moći osjetiti posebnost i izvornost župne i crkvene zajednice koja nije poput nekih drugih ustanova i organizacija, nego se osjeća ljepota ozračja

[422] Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, Zagreb, 2017., 212.

vrhunaravnog karaktera. U župnoj zajednici može se i treba osjetiti ljepota doma naroda Božjega, ljepota obitelji u kojoj žive braća i sestre u Kristu.

Posebno mjesto odgoja kršćanske zajednice u vjeri odnosi se na obitelji. Obitelji kao „kućne crkve“ su povlaštena mjesta odgoja i rasta u vjeri. Treba pronalaziti prikladne načine i putove kojima se kršćanskim obiteljima omogućuje trajan rast u vjeri. Roditelji kao prvi i najvažniji vjeroučitelji svojoj djeci postaju svojevrsni katehete na temelju svoga krsnog poziva i sakramenta ženidbe. Pozvani su i obvezni odgajati svoju djecu u kršćanskoj vjeri, ponajprije svjedočenjem i vlastitim primjerom.

Za dobre ishode kateheze od najvećeg su značenja institucija župne zajednice i obitelji. Na pitanje, zašto dolazi do tzv. „neplodnosti kateheze“, koja se očituje u pojavi da katkad i uz mnogo napora uloženog u odgovarajuću katehezu ne dolaze vidljivi rezultati, odgovor se prethodnih desetljeća nerijetko tražio u samoj katehezi odnosno vjeronauku. Razmjerno slab „uspjeh“ kateheze i vjeronauka tražio se kroz određene metodološke promjene, kroz inovacije, kroz različita težišta i naglaske. Nekoć je središte pozornosti bilo dano na sadržajnu komponentu, drugi put na navještaj (kerigmu), zatim na čovjeka i egzistencijalna pitanja (tzv. antropološka metoda). U svim tim hvalevrijednim pokušajima i nastojanjima oko obnove i unaprjeđenja župne kateheze zanemario se crkveni i obiteljski kontekst. Problem je ponajviše u tome što obitelj i župna zajednica „sve manje funkcioniraju kao odgovarajuća potpora uvođenju u vjeru i djelovanju iz vjere. Stoga nema pravog pomaka dok se ne senzibiliziraju župne zajednice koje će biti sve sposobnije živjeti, slaviti i u ljubavi izražavati vjeru“[423]. U tome vidu, župna kateheza postupno uvodi u kršćansko iskustvo koje zahvaća osobu – pojedinca u svim dimenzijama osobnosti i života.

Osim što je svaka institucija pozvana dati svoj jedinstven i nezamjenljiv doprinos u katehezi, relevantna je njihova međusobna korelacija i interakcija. Župna zajednica, obitelj i škola međusobno su povezane i upućene jedne na druge. U izgradnji i razvijanju spomenute korelacije i interakcije postoje određene zakonitosti, određena očekivanja i potrebe. Školski vjeronauk u svome pastoralno-pedagoškom radu otvara prostor za evangelizaciju, za katehezu, za upoznavanje vjere. Povjerene osobe upućuje na župu, na župnu katehezu, na liturgiju, na župno zajedništvo i zajednicu vjernika. Poteškoće nastaju ukoliko župne zajednice ne žive za današnje vrijeme odgovarajuću ponudu vjere, duhovnosti, služenja, ljubavi, svjedočanstva,

[423] Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*..., br. 16.

angažmana i suradnje. U takvim okolnostima mladi vjernici se postupno udaljavaju od crkvenog života i distanciraju od vjere.

Školski vjeronauk koji želi „uvjerljivo govoriti o kršćanskoj vjeri, mora moći pokazati učenicima gdje se i kako ta kršćanska vjera danas konkretno živi. No, vjeroučitelji se često upravo u tom pogledu osjećaju bespomoćnima jer nedostaje živih i svjedočkih kršćanskih zajednica koje se može pokazati i preporučiti, zajednica u kojima učenici mogu vidjeti i doživjeti kako izgleda autentičan kršćanski život koji se redovito živi u župnoj zajednici“[424]. Iskrena želja i nastojanje oko uspostavljanja kontakta i suradnje s vlastitom župnom zajednicom oko kateheze i drugih oblika pastoralnog rada postaje izazov i žurna zadaća. Očekuje se da možemo pokazati konkretne župne zajednice u kojima se vjera iz dana u dan živi u neposrednoj blizini naših vjeroučenika. Naslovnici školskog vjeronauka i župljani mnogih župa trebali bi preuzeti odgovarajuće, njima svojstvene uloge i zadaće s kojima se mogu poistovjetiti i angažirati. Štoviše, od župnih se zajednica očekuje odgovarajuće obiteljsko ozračje, „drugi dom“, mogućnost da se ondje osjećaju kao „kod kuće“.

Vjeroučiteljima u školi povjerena je složena i posebna zadaća da budu posrednici između institucije škole i župne zajednice, između crkvene i društvene zajednice. Vjeronauk u školi, poštujući narav prostora i ambijenta u kojima se ostvaruje, zbog svoje naravi i identiteta trajno ostaje otvoren i upućen na župnu zajednicu i katehezu u župi. Za pretpostaviti je da svojom usmjerenošću može ponuditi ono dobro i najbolje za svoje vjeroučenike – iskustvo vjere i života u vjeri koje se događa upravo u župnoj zajednici i katehezi. Vjeroučitelj, kao djelatnik školskih institucija i istovremeno crkveni službenik „gradi mostove između vjeronauka u školi i župne kateheze, škole i župe kao mjesta katehetskoga rada Crkve, te konačno između Crkve i društva kojima je stalo do potpunoga ostvarenja svakog čovjeka“[425]. Vjeroučitelj može potaknuti korisne i potrebne procese suradnje između škole i župne zajednice. U tome nastojanju značajna je i dragocjena suradnja između više osoba, posebno župnika i drugih pastoralnih djelatnika, roditelja, te svima kojima je stalo do istinskog dobra mladih vjernika, kateheze u župi i kvalitetnog odgoja u vjeri.

Župna kateheza postaje prostor, vrijeme, događaj i iskustvo gdje se vjera sluša, komunicira, uči, svjedoči na osobno-vjerničkom i crkveno-zajedničarskom planu. Iskustvo župne kateheze prerasta u iskustvo Crkve koju se doživljava kao svojom, u kojoj katehizandi aktivno borave, sudjeluju, stvaraju i daju svoj vlastiti doprinos i angažman. Župna zajednica uz

[424] Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetsko i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011., 173.
[425] Ivica PAŽIN, *Vjeronauk u školi – izabrane teme*, Đakovo, 2010., 116.

odgovarajuću katehezu postaje izazovna i poticajna za nove naraštaje ne toliko angažmanom brojnih suradnika i mnoštva vjernika, koliko kvalitetom svjedočenja vjere svojih vjernika, svima onima koji žive svoju vjeru na vjerodostojan i evanđeoski način[426].

Župna kateheza doprinosi obnovi života župne zajednice svojom otvorenošću, odgojem, životnim učenjem i istinskom komunikacijom. Snažna svjedočka dimenzija prisutna je u katehezi i u župnoj zajednici, u navještaju i konkretnim djelima i ozračjem zajedničkog učenja i rasta. Iskrena otvorenost i komunikacija veoma su značajni: „Župnom katehezom župna zajednica pokazuje i dokazuje koliko joj je stalo do svakog njezinog člana, počevši od najranijih godina života. Ona nije samo za neke određene životne dobi, nego za sve, jer je u svim životnim razdobljima potrebno vjeru jačati, hraniti i razvijati s različitim sredstvima, između ostalog i kontinuiranom vjerskom poukom i praksom“[427].

Autentičan život župne zajednice i odgovarajuća kateheza postaju put prema otvaranju istinskog ljudskog i vjerničkog iskustva, put prema životnom učenju, te povezivanju vjere i života u konkretnosti svagdašnjice i svagdašnjih izazova i mogućnosti.

1.2.2.3.Kateheza i iskustvo

Iskustvo nerijetko potvrđuje kako djeca i mladi unutar obitelji ne pronalaze odgovarajući odgoj u vjeri i katehezu. Premda se u Hrvatskoj gotovo 90 % građana izjašnjava katolicima, u obiteljima još uvijek nije u dovoljnoj mjeri prisutno kršćansko iskustvo vjere. Izostaje iskustvo tako potrebne molitve, zajedničke molitve, govora o vjeri, a ponajviše svjedočenja i prakse samih roditelja kao najvećih uzora na putu ljudskog i vjerničkog života. U tome smislu, župna zajednica se nalazi pred dodatnim zahtjevom da otvara prostor prema svijetu vjere i kršćanskog života u obitelji i društvu. Dragocjena iskustva vjere mogu i trebaju posredovati osvjedočeni katehete i vjernici laici, kako bi se iskustvena dimenzija svjedočenja što više i što jače mogla povezati s kršćanskom vjerom i njezinom konkretizacijom. Svi oni koji nisu mogli primiti poklad vjere preko svojih najbližih unutar obitelji, sekundarni svjedoci i primatelji mogu pomoći u posredovanju iskustva vjere[428].

Tražeći što prikladniji izraz i pristup suvremenom sekulariziranom čovjeku, ostaje otvoreno pitanje za katehezu, na koja bi se ljudska pitanja morala pozvati evanđeoska poruka

[426] Usp. Ivica PAŽIN, Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Uključivanje vjernika laika u pastoralno djelovanje župne zajednice, u: *Diacovensia* 12 (2004.), br. 1., 73-101., ovdje 78.
[427] Josip ŠIMUNOVIĆ, *Župna zajednica na početku trećega tisućljeća. Pastoralno-teološka razmišljanja o mogućnostima ostvarivanja župnoga pastorala u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2009., 99.
[428] Usp. *Isto*, 100-101.

da bi je ljudi čuli, shvatili i doživjeli kao radosnu vijest[429]. Pitanje je, drugim riječima, na koji se način mora propovijedati čovjeku Evanđelje da ono doista za njega bude spasenjska – radosna vijest.

Jedan od temeljnih problema s kojima se susreće kateheza u suvremeno doba jest problem sekularizacije i mnogih vrsta ateizma. Problem nije samo što čovjek postaje neosjetljiv za vjeru, nego postaje neosjetljiv i za ljudskost uopće[430]. Time je složeniji put doprijeti do ljudskog iskustva u najdubljoj nutrini čovjeka i pripremati osobu za susret s fenomenom vjere.

Nova mogućnost vezana uz katehezu i ljudsko iskustvo nastaje onda kada suvremeni čovjek prepoznaje da se vjera bavi i ljudskom problematikom, koja uključuje smisao osobne i ljudske egzistencije. U Evanđelju se prepoznaje odgovor na dubinske ljudske probleme[431]. S vremenom pojedinac shvaća i doživljava Boga kao onoga koji nudi svoj spas te očekuje od čovjeka da ga prihvati u pouzdanju i povjerenju. Zahvaljujući evanđeoskoj poruci biva osvijetljena ljudska egzistencija.

Promišljajući o središnjim temama koje zahvaćaju ljudsko iskustvo i otvaraju put govoru vjere, četiri su središnje tematske okosnice: personalna sfera (ljudski i psihološki rast, tjelesnost), interpersonalna sfera (prijateljstvo, odnos prema roditeljima, zaručništvo), socijalno-politička sfera (glad u svijetu, treći svijet, rat, mir), te transcendentalna sfera (smisao života, trpljenje, smrt). Nadovezujući se na osnovne sadržajne okosnice, kateheza koja polazi od stvarnosti i ljudskih iskustava uključuje tri etape, tri koraka u obradi određene teme: vidjeti – prosuditi – djelovati. Ponajprije se bira neki događaj odnosno situacija u kojemu nazočne osobe žive i mogu se prepoznati (vidjeti). Potom se nastoji dokučiti ljudski i vjernički smisao događaja (prosuditi)[432]. Na temelju uvida i suda dolaze smjernice za postupanje (djelovati). Polazeći od Objave, proizlazi uvjerenje da svaki ljudski događaj posjeduje i neke vjerske komponente. U tome smislu trebalo bi uočiti znakove vjerske dimenzije događaja. Nakon toga se spomenuti događaji tumače u kršćanskom svjetlu. Konačno, trebalo bi živjeti, konkretizirati i ostvariti kršćansko značenje događaja. Razmatrajući život Isusa iz Nazareta dokučuje se božansko tumačenje ljudske egzistencije.

Unutar govora o katehezi i iskustvu, razlikuju se dva temeljna iskustva. Jedno čini vjersko iskustvo, a drugo iskustvo Boga. Vjersko iskustvo predstavlja ljudsko iskustvo koje je otvoreno tajni transcendencije[433]. Po svojoj je naravi pasivno i subjektivno, jer označava

[429] Usp. Joseph GEVAERT, *Ljudsko iskustvo i kateheza*, Zagreb, 1980., 12.
[430] Usp. *Isto*, 21.
[431] Usp. *Isto*, 29.
[432] Usp. *Isto*, 30.
[433] Usp. *Isto*, 42 i 43.

čovjekov osjećaj sveukupnosti i otvorenosti prirodi, neizmjerju i vrhunaravnom. Iskustvo Boga odnosi se na susret i suočavanje s tajnom osobnog Boga. U odnosu na prethodni pojam sintagma „iskustvo Boga“ označava daljnji korak unutar iskustvene spoznaje transcendencije i ulazak u svijet vjere koja se očituje, uči, proživljava i konkretizira u obrednom i etičkom vidu.

Reflektirajući fenomen iskustva u katehezi, znanstveno gledajući, dolazi se do spoznaje po kojoj teologija posjeduje dvije dimenzije. Jednu predstavljaju problemi ljudske egzistencije, a drugu odgovor Božje Objave. Prisutna je „snažna dijalektika između ljudskih upitnika i objavljenih odgovora. Ljudski su upitnici nužno potrebni da se mogu razumjeti Božji odgovori. S druge strane Božji odgovori pomažu da se lokaliziraju i bolje razumiju ljudski upitnici“[434]. Tzv. egzistencijalni upitnici otvaraju prostor za susretanje ljudskog i vjerničkog iskustva, te otvaranje čovjeka Bogu i vjeri.

Kateheza i navještaj ne smiju težiti tome da budu temeljno tumačenje postojeće vjere, već „moraju poticati čovjeka da strastveno traži smisao života i ozbiljno shvati velike egzistencijalne probleme u kojima dolazi do izražaja dimenzija apsolutnoga i bezuvjetnog“ kao što su pitanja o čovjekovu podrijetlu, krivnji, trpljenju, ljubavi, pravdi, smrti[435]. Ovdje se pojavljuje svojevrsni prigovor aktualnoj teologiji i katehezi ako je u svome diskursu i pristupu težila empirijsko-objektivnom opisu stvarnosti, umjesto da koristi evokativni i indikativni govor, koji prikazuje i doživljava svijet kao stvorenje, a Boga kao Stvoritelja.

Jedan od najboljih putova u katehezi da se čovjek otvori gledanju (promatranju, motrenju) znakova i tragova svrhunaravnog u životu jest razvijanje i produbljivanje teme o smislu života. Na pitanje smisla nadovezuju se Kantova pitanja: „Što mogu spoznati?“, „Što trebam činiti?“, „Čemu se mogu nadati?“[436]. Uz pitanje smisla, neizostavna problematika koju treba uključiti jest tema etike i moralne obvezatnosti.

Izričit navještaj u katehezi ponovno i neminovno uključuje iskustvenu dimenziju otkrivanja, povezivanja i produbljivanja vjere i života. Kateheza treba uvijek iznova naglašavati činjenicu po kojoj je i ljudska problematika prisutna u biblijsko-kršćanskoj tradiciji, te je trajno prisutna u povijesti. Također biblijsku poruku spasenja ne smije se vezivati uz prošlost, nego kao „živ, konkretan i aktualan odgovor na životna pitanja današnjeg čovjeka. Nije dosta da Evanđelje posjeduje tu suvremenu dimenziju, nego ga treba takvim i prikazati zainteresiranim slušateljima“[437]. U iskustvenu dimenziju čitanja Biblije i katehetskog rada dolazi i dimenzija

[434] *Isto*, 51.
[435] Usp. *Isto*, 53.
[436] Usp. *Isto*, 64.
[437] *Isto*, 94.

koja se nerijetko zanemaruje ili previđa. Ljudske nesavršenosti, sumnje, manjkavosti, probici, borbe i grijesi prisutni su na stranicama Biblije u raznim kontekstima ljudi, u čijemu životu i suvremeni čovjek može prepoznati vlastite probleme, granice i stranputice.

Srž vjere nije u poznavanju – znanju velikog broja informacija o Bogu i vjeri, nego u stvarnom prihvaćanju Boga u ljudskom životu i u povijesti čovječanstva[438]. Mala bi korist bila ako Božja poruka ne bi bila prevedena na razumljiv jezik ljudskih interesa i problema, jezik kojim su se služili biblijski pisci u ondašnjem vremenu i prostoru.

Reflektirajući praktičnu provedbu ljudskog i vjerničkog iskustva u katehezi potrebno je moći uočiti, vrednovati i po potrebi korigirati dosadašnje oblike rada. Neka temeljna načela i smjernice trajno su prisutna. Pouzdan je govor koji proizlazi iz iskustva. Određena stvarnost dobiva na značenju uključuje li cijelu osobu (razumska, osjećajna i djelatna razina). Na temelju učenja, potom i proživljavanja nastaje iskustvo, a time i životna pouka i pristup stvarnosti. Stvarnost koja je izražena postupno se ostvaruje. Što je iskustvo dublje i što je više vjerodostojno, to se više očituje u mijenjanju osoba koje se preoblikuju i postaju drukčije[439]. Obrnuto, vrlo malo iskustva doživljavaju oni koji se nikada ne mijenjaju. Kateheza bi, uvažimo li prethodne napomene, trebala posjedovati ove bitne dimenzije općeljudskog iskustva, uključujući dimenzije specifične za vjerničko iskustvo.

Vjersko iskustvo uz temeljne zakonitosti iskustva kao takvoga označava dublji način doživljavanja stvarnosti, dubinsko čitanje života, sve do vjerničke razine „otajstva“ i otvorenosti prema transcendentnom. Vjersko iskustvo izražava se u različitim vjerskim objektivizacijama ili izražajima, kao što su obredi, vjerovanja, ustanove, simboli. Specifičnost kršćanskog vjerskog iskustva sastoji se u integriranju vjerskog iskustva Izraela, vjerskog iskustva Isusa iz Nazareta, te apostolske zajednice, kao i crkvenog vjerskog iskustva. Kršćansko iskustvo vjere događa se prihvaćanjem iskustva Krista i Crkve kao izvora smisla, povezivanjem vlastitih, te biblijskih i crkvenih iskustava uz prakticiranje iskustva vjere[440].

Kateheza kao komunikacija riječi u iskustvu vjere gubi na svome identitetu i značenju ukoliko nedostaje odgovarajuće općeljudsko i vjersko iskustvo. Jedan od neprikladnih modela predstavlja jednostavno prenošenje vjerskih „objektivizacija“ (istina, vjerovanja, obreda, pravila). Riječ je o katehezi koja nije ukorijenjena u vjerska iskustva te ne povezuje svoje sadržaje s konkretnim životom. Drugi neprimjereni model odnosi se na izlaganje egzistencijalnih sadržaja, ali bez daljnjeg produbljivanja. Treći neprimjereni model čini onaj

[438] Usp. *Isto*, 105. i 107.
[439] Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Zagreb, 2002., 119-120.
[440] Usp. *Isto*, 123-124.

pristup koji nastoji primijeniti vjeru na život, ali ostaje izvan sadržaja same pouke. Četvrti neprimjereni model, karakterističan za „antropološke“ ili „situacijske“ kateheze, promatra ljudske probleme i situacije, te nastoji prijeći na život u vjeri, ali na taj način da izostavlja produbljivanje iskustva. Umjesto toga ljudska i vjernička iskustva suprotstavlja ili prekida. Izostaje istinsko produbljivanje. Istinska kateheza uključuje produbljivanje vlastitog iskustva s vjerničkim iskustvima Izraela, Krista i Crkve. Spomenuta iskustva se produbljuju u odnosu na različite životne situacije[441].

Zadaća kateheze sastoji se u tome da pomogne poticati, proširivati, produbljivati, komunicirati, izricati i pomoći drugima da izraze ljudska i vjernička iskustva. Izricanje iskustva pretpostavlja iskustvo susreta, iskustvo vjere, iskustvo milosti i obraćenja koje se dogodilo po evangelizaciji, koja je u svojim raznim segmentima i etapama trajno prisutna.

1.2.2.4. Kateheza kao dio evangelizacije

Kateheza je dio velikog procesa evangelizacije, djelatnosti Crkve od središnjeg značenja. Kao što je navedeno u temeljnim obilježjima o katehezi, kateheza se pojavljuje kao etapa, sastavnica evangelizacije, njezin nezamjenljivi dio. Nakon što se dogodila evangelizacija u užem smislu, kao početni i temeljni navještaj radi obraćenja, kod osoba koje su prihvatile navještaj spasenja, primile svete sakramente i otajstva, u katehezi se početna vjera produbljuje, usmjerava, njeguje, ojačava i utvrđuje. Imajući u vidu složeni proces evangelizacije, svrha je katehetskog djelovanja kao dijela evangelizacije, doći do odrasle i zrele vjere, koja se može svjedočiti, poticati i naviještati bližnjima.

Govor o katehezi u svome središtu i usmjerenju uvijek uključuje evangelizacijsku dimenziju. Kateheza se ne može zatvoriti u neku, makar brižno pripremanu pouku koja bi bila izolirana od evangelizacijskog procesa, već mora ostati na izvorima evangelizacijskog navještaja u jasnoći ciljeva, polazišta i usmjerenja. Navještaj Evanđelja je prvi i temeljni zadatak Crkve. Uz propovijedanje Evanđelja i prihvaćanje spasenjske poruke, ova temeljna djelatnost Crkve uključuje i stvaranje vjerničke zajednice. Evangelizacija označava trajno događanje koje se ne zaustavlja na početnom prihvaćanju naviještene poruke. Uz dubinske promjene i događanje u pojedincu, proces navještaja odražava se na društvo i zajednicu. Po evangelizaciji događa se obraćenje osobne i kolektivne svijesti ljudi[442]. Evangelizacija zajedno

[441] Usp. *Isto*, 125-128.
[442] Usp. Anton BOZANIĆ, Evangelizacija i obraćenje – trajni procesi, u: *Obnovljeni život* 54 (1999) 1, 111-116., ovdje 115.

s katehezom uključuje osobnu, iskustvenu i mistagošku dimenziju dijaloga, susreta i događanja. Evangelizacija je namijenjena svima koji žele ostaviti grijeh i približiti se živome Bogu. U kontekstu govora o obraćenju razlikuju se dva oblika obraćenja – postupno i radikalno obraćenje. Postupno obraćenje događa se tijekom cijeloga života, nema nekog posebnog događaja koji bi se isticao na obraćeničkom putu. Kod radikalnog obraćenja jedan ili više događaja su presudni u životu vjere. Oba oblika obraćenja se u konačnici međusobno ne isključuju[443].

Ciljevi evangelizacije mogu se sažeti na tri temeljne dimenzije: Bog, čovjek i Crkva. Od više ciljeva evangelizacije dovoljno je naznačiti pet temeljnih. Prvi cilj odnosi se naviještanje Kristova spasenja, te poziv da ga čovjek prihvati. Drugi cilj ima u vidu slavu Božju. Slava Božja je veća što više ljudi prihvati oslobođenje koje daje Bog. Spas čovjeka ujedno je slava Božja. Treći cilj smjera oslobođenju čovjeka od grijeha, smrti, zakona i zlih (demonskih), Bogu protivnih sila. Četvrti cilj odnosi se na utemeljenje i okupljanje Crkve. Peti cilj usmjeren je univerzalnosti spasenjske poruke – svi narodi i svi ljudi trebali bi postati Kristovi učenici, narod Božji[444]. Svaki čovjek trebao bi moći osjetiti milost susreta s Kristom, te zajedništva s njime. Kateheza kao produbljivanje već prisutne i žive vjere, i sama je dionica evangelizacijskog događanja u širini i dubini ovoga pojma.

Središnjost evangelizacije u govoru o katehezi proizlazi iz same naravi Crkve. Evangelizacija nije samo početni navještaj nego je mnogo više u svome značenju, dinamizmu i povezanosti s ostalim dimenzijama kršćanske vjere – indikatorima crkvenosti (liturgija, koinonija, dijakonija i martirija). Premda se ove fundamentalne postavke čine jasnima i neupitnima, u konkretnoj praksi u našim župnim zajednicama, aktualnom pastoralu i katehezi, nedostaje u dovoljnoj mjeri evangelizacijska svijest, angažman i suradnja. Nedostaje osjećaj evangelizacijske suodgovornosti, suodgovornosti svih vjernika u evangelizacijskom životu i poslanju Crkve. Štoviše, stječe se dojam o nedovoljnoj prisutnosti evangelizacijske svijesti i suodgovornosti u djelovanju i radu samih pastoralnih djelatnika, prezbitera, kateheta i vjernika laika.

Koncilsko načelo prema kojemu je svaki Kristov učenik dužan širiti vjeru koliko može, još uvijek nije u svijesti mnogih naših suvremenika. Danas nema više negdašnje pripadnosti Crkvi. Nije u dovoljnoj mjeri zaživjela svijest – imperativna rečenica upućena svakom

[443] Usp. *Isto*, 111. i 114.
[444] Usp. Tomislav IVANČIĆ, Najprije evangelizacija, u: *Crkva u svijetu* 12 (1977.) 2, 100-109., ovdje 100-101.

Kristovom vjerniku: „Crkva si ti!“[445]. S jedne strane to je posljedica raširenog individualizma i subjektivizma, a s druge strane naslijeđe polustoljetne indoktrinacije totalitarnog režima socijalizma. Problem se uočava na temelju kateheze koja nerijetko ne korespondira s aktualnom situacijom, potrebama i mogućnostima današnjih slušatelja i primatelja Evanđelja. Pojavljuje se svojevrsni raskorak između kateheze i evangelizacije, između navjestitelja i slušatelja, između sadržaja i metode, između vjere i života. Nedostaje evangelizacijska svijest i odgovornost pred povjerenom zadaćom navještaja: „Nastavlja se prakticirati kateheza koja je zamišljena za kršćansko društvo. Prakticiramo katehezu kojoj je svrha umnažanje već postojeće kršćanske vjere, dok sudionici, a posebice velik dio mladih koji pohađaju naše ustanove često nemaju ni najobičnije temelje evanđeoskog obraćenja i kršćanske vjere“[446].

U ovo današnje vrijeme prisutna je potreba da se uđe u trag sadašnjoj neefikasnosti pastorala. Neki teolozi, pozivajući se na posaborske crkvene dokumente o prvotnosti svjedočanstva vjere u katehizaciji, naglašavaju upravo izostanak svjedočke dimenzije u navještaju[447]. Navještaj Evanđelja ne smije zanemariti svjedočku dimenziju vjere čiji je sastavni dio iskustvo otajstvene zbilje koju prožima i nadilazi. Kršćansko duhovno iskustvo kao iskustvo živoga Boga u svome životu u suglasju sa Svetim pismom i učenjem Crkve nezaobilazno je iskustvo na putu ozbiljne, odrasle, odgovorne i djelatne kršćanske vjere. Da bi navjestitelj mogao vjerodostojno svjedočiti i sam mora biti osvjedočen vjernik. Mora imati doživljeno ono što naviješta. Ne može se svjedočiti ono što se negdje čitalo, slušalo, spoznalo ili naučilo, nego ono pri čemu se bilo svjedokom odnosno dionikom događanja. Evangelizator mora biti svjedok, mora moći uvjeriti slušatelje da će i oni doživjeti oslobođenje koje sam posjeduje. Svjedočenjem se ne posreduju toliko spoznaje, već se posreduje Duh Sveti koji preporađa čovjeka. Kršćani koji su zahvaćeni Kristom postaju svjesni da je svaki kršćanin misionar. Velik je izazov na navještaj to što se današnji kršćani nalaze u dijaspori – usred praktički ili teoretski ateističkog ambijenta. U tome i takvom društvu mnogo je nominalnih, ali malo praktičnih kršćana. Problem je u određenoj mjeri povijesno-teološke naravi. Pojavljuju se tvrdnje prema kojima je suvremena teologija premalo osloboditeljski usmjerena, više je u službi raščlanjivanja i tumačenja, nego prakse i života, postala je odveć teoretska. Počevši od Tome Akvinskog koji je u teološki rječnik i shvaćanje (u teološku metodu) uveo aristotelovski sustav, dogodilo se raskorak između znanja o vjeri i iskustva. Objavljena riječ više se podlagala razumu nego

[445] Usp. Peter KVATERNIK, Crkva si ti – svaki je Kristov učenik dužan širiti vjeru koliko može (LG 17), u: *Riječki teološki časopis*, 21 (2013), 2, 307-316., ovdje 307-308.
[446] Joseph GEVAERT, Evangelizacija, prvi navještaj i kateheza, u: *Kateheza* 26 (2004) 4, 332-340., ovdje 332.
[447] O svjedočkoj i duhovno-egzistencijalnoj dimenziji navještaja i navjestitelja od hrvatskih teologa treba izdvojiti profesora Tomislava Ivančića.

obrnuto. Dok su nekoć duhovni pisci ujedno bili svjedoci vjere i sveci, u drugom tisućljeću kršćanske ere to je postalo rjeđa pojava. Jezik teologije ostao je nepristupačan (nerazumljiv i stran) mnogim vjernicima sve do naših dana[448].

Tražeći najprikladnije oblike navještaja za ovo današnje vrijeme u složenom procesu i suodnosu evangelizacije i kateheze, predlažu se neki novi putovi i smjernice. Od teologije se očekuje da više pozornosti daje Svetome pismu i znakovima vremena. Božja riječ trebala bi se naviještati kao biti i ne biti, tražiti čovjekovo preporođenje u Duhu Svetome, istinsku evangelizaciju povjerenih osoba, ali i samih evangelizatora. Čovjek – pojedinac se ne može otvoriti Bogu ako ga nismo evangelizatorski katehizirali. Prema profesoru Ivančiću pastoralni djelatnici nisu spremni da budu misionari i bude vjeru, a svećenici se boje biti evanđeoski radikalni u katehezi i propovijedi. Potrebno je najprije „evangelizirati evangelizatorski evangelizatore", da bi bili evangelizirani svi ostali.[449] Prije svih rasprava i teologiziranja potrebno je da se dogodi istinska evangelizacija.

Navještaj koji uključuje i katehezu treba biti takav da uključuje cijelu osobu, ne samo razumsko-spoznajnu razinu. Zadaća je suvremenog navještaja nuditi ljudima nešto za dušu, a ne samo za glavu. Trebalo bi zapaliti i čuvati vatru u našoj sredini, među pojedincima i vjerničkoj zajednici: „samo ako ćemo dohvaćati srca ljudi, onda ćemo ih dobiti"[450]. Navještaj vjere želi omogućiti osobni susret s Isusom Kristom, barem jedanput u odrasloj dobi, da prožme svega čovjeka. Štoviše, od svakog se vjernika očekuje da sam osobno odgovori na Božji poziv, odluči se za Krista i postane njegovim učenikom[451].

U procesu evangelizacije ne smije se podcijeniti važnost i naravnog iskustva, važnost svakog autentičnog iskustva, susreta, dijaloga, razmatranja, kontempliranja i događaja u nutrini osobe i osobnosti. Svako ljudsko iskustvo može otvoriti put susretu s transcendentnim[452]. U izrazito misionarskom ozračju mnogih naših suvremenika, traži se dovoljno mudrosti, poniznosti, strpljivosti i otvorenosti za dijalog i nove metode. Prvotni problem nije formacija vjere, nego složen i strpljiv rad kako bi se naši bližnji zainteresirali za Evanđelje i pristupili katoličkoj vjeri. Misijsko ozračje zahtijeva misijske stavove i postupke, planiranja i djelovanje[453]. U tome smislu, od velike je važnosti vjeronauk u školi, za mnoge jedini oblik kontakta Crkve s mladima.

---

[448] Usp. Tomislav IVANČIĆ, Najprije evangelizacija, u: *Nav. dj.,* 102-107.
[449] Usp. *Isto*, 103, 108-109.
[450] Ivan KOPREK, Vrijednosti kao znakovi vremena – nezaobilazni putevi evangelizacije, u: *Riječki teološki časopis*, god. 23 (2015.), br. 1, 43-62., ovdje 57.
[451] Usp. Peter KVATERNIK, Crkva si ti – svaki je Kristov učenik dužan širiti vjeru koliko može, u: *Nav. dj.,* 314.
[452] Usp. Anton BOZANIĆ, Evangelizacija i obraćenje – trajni procesi, u: *Nav. dj.,* 113.
[453] Usp. Joseph GEVAERT, Evangelizacija, prvi navještaj i kateheza, u: *Nav. dj.*, 333. i 335.

Osobe koje po navještaju slušaju spasenjsku riječ Božju, morale bi moći s vremenom doživjeti i spoznati vrijednost evanđelja. U središtu je Isus Krist kao vrijednost svih vrijednosti[454]. Ponuda evanđelja trebala bi biti istinski doživljaj i motivacija upravo za današnje ljude. U vremenu kada vlada pluralizam vrjednota, kada ne postoje čvrsta uporišta i suglasnost oko temeljnih i zajedničkih vrjednota, Evanđelje bi po istinskoj evangelizaciji i katehezi moglo pružiti novi uvid u postojeću stvarnost sa svim izazovima, mogućnostima i okolnostima koje nas okružuju. Spomenuta svijest o potrebi novog pristupa, novih metoda, drukčijih stavova, svijesti i pastoralne savjesti traži novu evangelizaciju, nov navještaj za ovo današnje vrijeme.

1.2.2.5. Kateheza i nova evangelizacija

Posljednjih desetljeća u Katoličkoj crkvi zbog misionarske situacije o kojemu je prethodno bilo riječi, sve se glasnije čuje poziv na novu evangelizaciju, poziv na obnoviteljski rad u evangelizaciji i katehezi. Riječ je o novome pojmu, o novom izrazu u postojećim teološkim promišljanjima i praktičnim modelima rada. Jedan od motiva nastanka ove nove stvarnosti u Crkvi jest problem postojeće sekularizacije, prisutnost ateizma, materijalizma, sinkretizma i drugih pojava u društvu, s kojima je suočen čovjek postmoderne. Uz sve ove pojave nadovezuje se zabrinjavajući gubitak osjećaja vjere i vjerske motivacije kod određenog broja članova Crkve, koji vjeri pristupa više na tradicionalno-folklorni način, odnoseći se otuđeno prema sakramentima i učenju Crkve. Novost nove evangelizacije prema dokumentu hrvatskih biskupa „Župna kateheza u obnovi župne zajednice“ bio bi da se u sadašnjem trenutku „Kristovo evanđelje navijesti svježinom i snagom Duha, proročki, zanosno i svjedočki, kako su to očitovali brojni navjestitelji i poučavatelji u vjeri kroz povijest kršćanstva“[455].

Osamdesetih godina 20. stoljeća prvi put se pojavljuje izraz „nova evangelizacija“, što je posebno istaknuto na Šestom simpoziju europskih biskupa iz godine 1985. Zaslugom svetog pape Ivana Pavla II., počinje se koristiti izraz „nova evangelizacija“ s naglaskom na novom iskustvu Boga, zahvaljujući obnovljenom čitanju Biblije, novom čitanju prošlosti i novom posvješćivanju suvremene stvarnosti. Riječ je o evangelizaciji koja je nova po žaru, po metodi i po izričaju[456].

---

[454] Usp. Ivan KOPREK, Vrijednosti kao znakovi vremena – nezaobilazni putevi evangelizacije, u: *Nav. dj.*, 58.
[455] HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*..., 33.
[456] Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilske kateheze i katehetike...,* 96.

Nova evangelizacija doziva u svijest potrebu kateheze odraslih. Riječ je o uvjerenju da će upravo odrasli najviše doprinijeti u kvalitativnoj promjeni u kršćanskom životu i odgoju. To će biti određeni uvjet da kršćanska zajednica izvrši svoje poslanje u odgoju djece, da bude mjesto gdje se Evanđelje živi i prenosi drugima[457]. Osim obnovljenog katehetskog rada s odraslima, kateheza u kontekstu nove evangelizacije treba najuže biti povezana s ostalim oblicima evangelizacije, kao što su razni oblici susreta s osobama različite dobi, hodočašća, misije, duhovne obnove, duhovno-molitveni susreti, kojima je glavna svrha reevangelizacija i reinicijacija onih koji su već kršteni – novo uvođenje u vjeru i život po vjeri. Također, poziv na novu evangelizaciju označava i novo shvaćanje kateheze koja vodi obnovi župnih zajednica. Župa se mora mijenjati u smislu eklezijološkog modela Drugog vatikanskog sabora, ekleziologije zajedništva i poslanja, kako bi u punini bilo vidljivo novo lice Crkve nadahnuto evanđeoskim zahtjevima i očekivanjima današnjih ljudi[458].

O problemu rastućeg praktičnog ateizma i izazovu evangelizacije u odnosu na konkretne ljude izrazio se još sedamdesetih godina 20. stoljeća papa Pavao VI.: „Što je u naše dane s onom skrovitom snagom radosne vijesti koja je kadra ljudsku svijest potresti u samim njezinim dubinama? Do koje mjere i na koji način je ta evanđeoska snaga kadra preobraziti čovjeka našeg vremena? Koje metode u naviještanju Evanđelja valja slijediti da bi njegova snaga bila djelotvorna?“[459]. Isti je Papa upozorio da sadržaj evangelizacije ne smije omesti da se zaboravi važnost njezinih putova i sredstava. Posebno pastiri, potpuno vjerni sadržaju poklada vjere, moraju naći pronaći „najprilagođenije i najdjelotvornije načine za prenošenje evanđeoske poruke ljudima našega vremena“[460].

Situacija koji traži i zahtijeva novu evangelizaciju jest misionarska situacija. Više se ne radi o pretežno kršćanskom društvu, jer je dekristijanizacija duboko zahvatila javni život i svijet ljudi. Ravnodušnost, odsutnost vjere ili porast religioznosti koja se sve manje oslanja na crkveni nauk ili propise, nagovješćuju hitnu potrebnu sustavne reevangelizacije[461]. Uz problematiku dekristijanizacije veže se i rastući relativizam, gdje se po nekom općem mnijenju, svi ljudi mogu spasiti, neovisno o religiji, gdje ne postoji istina kao takva, gdje je dovoljno da se čovjek osjeća sigurnim i sretnim, gdje je dovoljno da pojedinac bude dobar, gdje je kršćanstvo samo jedna u nizu mnogih ponuda i putova spasenja.

---

[457] Usp. *Isto*, 137.
[458] Usp. *Isto*, 489.
[459] PAPA PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Naviještanje Evanđelja: apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*..., br. 4.
[460] Usp. *Isto*, br. 40.
[461] Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Zagreb, 2006., 46-47.

Misionarski zaokret kojeg uključuje nova evangelizacija trebao bi se dogoditi ne toliko u izvanjskoj stvarnosti, koliko unutar crkvenih struktura i osoba. Poziv na novu evangelizaciju zapravo je poziv na povratak izvorima, povratak temeljnom poslanju Crkve. Svijest da je Crkva misionarske naravi nije neka novost, već pripada biti i identitetu same Crkve. U svijetu koji se jako promijenio sa svim svojim obilježjima, aktualnost misija potiče na promišljanje o obnovljenoj ulozi katekumenata. Premda su primili sakramente i dovršili proces inicijacije, razmjerno velik broj kršćana nije doživio pravo iskustvo Boga, a pri tome ni obraćenje. Pastoral kao takav trebao bi biti centrifugalan i dijaloški, a ne centripetalan i ekleziocentričan[462]. Kateheza unutar pastoralnog djelovanja Crkve posjeduje značajnu zadaću oko ostvarivanja obnovljene forme katekumenata u aktualnim prilikama i potrebama. Ovdje se pojavljuje svijest kako redovita kateheza nema smisla ako nedostaje temeljno obraćenje, ako nedostaje prvi navještaj kao prvi korak osobnog prihvaćanja vjere u Isusa Krista i promjene života.

Pastoralna promišljanja zovu na konkretan i životan odgovor kateheze, koja u vjernosti Bogu i čovjeku, može i mora naći najbolje moguće načine za novu evangelizaciju, za govor koji će u dovoljnoj mjeri biti suvremen i životan, konkretan i odmjeren za ovo sadašnje vrijeme i za povjerene osobe. Unutar župne kateheze očekuje se stvaralačka reevangelizacija i reinicijacija. Novosti se očekuju u izričaju, u naglascima na temeljnim sadržajima vjere, u žaru i u metodama. Ponajviše očekuje se odgovarajuće svjedočanstvo života, stav simpatije prema čovjeku i svijetu, spremnost na služenje i dijalog[463]. Uz provjeru istinitosti govora očekuju se znakovi i dimenzije crkvenosti koje Evanđelje u aktualnom kontekstu čine vjerodostojnim: koinonija, dijakonija, martirija i liturgija. Svaka od ovih dimenzija crkvenoga života daje svoj nezamjenljiv doprinos procesu nove evangelizacije i istinske obnove života Crkve, njezine prisutnosti i djelovanja. Ove četiri dimenzije prepoznaju se i prožimaju u stvaralačkoj i suvremenoj katehezi koja ima u vidu širinu, cjelovitost i dubinu navještaja i služenja.

1.2.2.6.Kateheza i mistagogija

Stvarnost mistagogije se najčešće promatra kao dio kateheze. Značenjski se veže uz proces inicijacije i inicijacijske kateheze. Inicijacijska kateheza posjeduje mistagoško obilježje jer se njezino tumačenje odnosi na iskustvo vjere koje mu prethodi, s obzirom na događaj primanja i slavlja sakramenata. U mistagoškom procesu unutar kateheze vjera se izgrađuje

[462] Usp. *Isto*, 57-58.
[463] Usp. *Isto*, 59.

aktivnim sudjelovanjem naslovnika[464]. Briga oko poosobljenja vjere uključuje pojedinačno praćenje katehizanada. U međusobnom radu i katehezi traži se poniznost, slušanje i dijalog.

Mistagogiji uvijek prethodi katekumenat, vrijeme ozbiljne, svjesne i odgovorne pripreme za život u vjeri. Katekumenat na određen način prethodi i samoj katehezi. Teško je produbljavati vjeru ili znanja o vjeri, ako se nije dogodilo temeljno obraćenje, temeljna odluka za život u Kristu i vjeri Crkve. Imajući u vidu mistagogiju, već je katekumenat stvarnost koja priprema složen i postupan put – hod vjernika. Riječ je o putu koji je utemeljen u silasku Boga k čovjeku. Katekumenat nije samo govor o Bogu, već je i govor Bogu. Smisao je katekumenskog puta doći do osobnog i životnog odnosa s Bogom. Mistagogija kao sastavni dio evangelizacije i kateheze pruža novo svjetlo i uvid na navjestiteljski rad Crkve i postojeća pastoralna nastojanja[465].

Vrednuje li se odnos kateheze i mistagogije kroz parametre vremena, riječ je odnosu onoga što se dogodilo, ali je i sada prisutno. Veličina i ljepota otajstva koja su se slavljem dogodila, trebaju se bolje upoznati, produbiti, osnažiti, osjetiti, te očitovati unoseći svoju performativnu snagu koja obnavlja, prožima i mijenja osobu, koja participira u nebeskim otajstvima i plodovima sakramentalne milosti. Mistagoška kateheza pomaže događaje slavlja sakramenata naslutiti i proživjeti na nov, osoban i životan način u određenom trenutku, otvarajući svevremensku perspektivu prihvaćanja otajstva i rasta u duhovnosti Evanđelja i Crkve.

Znakovita je tvrdnja po kojoj su i kateheza i mistagogija usmjerene produbljivanju vjere, upoznavanju vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama i znakovima crkvenosti. Jedna i druga stvarnost teže dozrijevanju vjere, osobnom rastu u crkvenosti i vjeri Isusova učenika. Mistagogija kao uži pojam od kateheze odnosi se ponajprije i ponajviše na primljena otajstva vjere, na sakramente. Mistagogija kao dio katehetskog itinerarija počinje nakon primanja sakramenata, ali ne prestaje nakon određenog vremena i zadanih susreta, nego postaje trajan proces, trajan hod prema prihvaćanju Krista i vjerničke odgovornosti.

Kateheza predstavlja okosnicu unutar koje se događa mistagoško promišljanje, osluškivanje, odjekivanje događenog u najdubljoj nutrini, u duhu i duši svakog pojedinog vjernika, u biti svake crkvene i liturgijske zajednice.

---

[464] Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*..., 59.

[465] Usp. Đuro HRANIĆ – Ivica PAŽIN, Mistagogija. Razmišljanje o izazovima mistagogije u suvremenom pastoralu, u: Tomo VUKŠIĆ (prir.): *U jedinstvu, slobodi i ljubavi. Zbornik u povodu 25. obljetnice biskupske službe mons. dr. Želimira Puljića, zadarskoga nadbiskupa i predsjednika Hrvatske biskupske konferencije*, Zadar, 2015., 345-360.

Mistagogija koja proizlazi iz liturgije i sakramenata, u katehezi pronalazi svoje snažno uporište kako bi se uspostavio plodonosan dijalog onoga što se slavi i živi, što se uči i doživljava, što se spoznaje i ostvaruje, što se osjeća i provodi u djelo. Bez kateheze, bez podrške župe i vjernika u zajednici, mistagogija bi ostala, na neki način, nedorečena, neosviještena, neizrečena i neostvarena. Mistagoške kateheze, koje svoje podrijetlo imaju još od otačkih vremena, pomažu trajnom i osobnom rastu u vjeri Crkve, u vjeri zajednice, u vjeri euharistije kao izvoru i vrhuncu kršćanskog života.

Mistagoške kateheze dozivaju u svijest po kojoj se Crkva u sakramentima ostvaruje i očituje kao povijesna prisutnost spasenja. Sakramentalno ponazočenje spasenja, liturgijski spomen, anamneza postaje predmet, ali i put spoznaje, uz pomoć mistagogije i mistagoških kateheza. Umjesto apstraktnog, racionalnog, denotativnog govora i uvjeravanja, katehizandi uz odgovarajuće mistagoške kateheze i evokativno-simboličan govor postupno naslućuju i proživljavaju dubinu i neizreciv dar otajstvene zbilje.

Mistagoška dimenzija kateheze usko se veže uz misionarsku dimenziju. Katehizandi doživljavaju Crkvu ne kao neku privilegiranu skupinu, elitu, zajednicu odabranih, nego kao zajednicu onih koji se spašavaju tako da spašavaju druge. Mistagogija unutar kateheze priprema i osposobljava vjernike za preuzimanje odgovornosti unutar Crkve i društva, radeći za čovjekovo očovječenje u Bogu i s Bogom[466].

Upravo župna kateheza posjeduje mogućnost, zadaću, ali i obvezu u izvornosti, ljepoti i punini promovirati i unaprijediti naglašenu potrebu mistagoške dimenzije u pastoralu župe. Sadržajno gledajući, u središtu mistagoških razmatranja i komunikacije jest osoba Isusa Krista, iskustvo Boga i iskustvo Crkve. Mistagoška kateheza pomaže u dubljem ulaženju u poruku. Spomenuto uvođenje treba biti iskustveno – kristološko i ekleziološko. Katehizand se otvara „otajstvu“ Krista. U susretu i odnosu s Kristom život poprima novu i drukčiju dimenziju, promjena postaje dubinska i vidljiva. Čovjek, katehizand, vjernik nije pasivan primatelj određene milosti, nego je aktivan subjekt, partner u procesu uvođenja u vjeru, u rastu i djelovanju iz vjere[467]. Svrha inicijacijsko-mistagoškog rada u katehezi jest da katehizand trajno ostane ukorijenjen u Bogu, da se, kako je prethodno navedeno, mistagogija ne svede na određeno vrijeme i razdoblje, nego da proces rasta u Kristu ostane trajan proces, u kojemu je vjernik pozvan aktivno i predano sudjelovati.

[466] Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici...*, 423-424.
[467] Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilske kateheze i katehetike...*, 471.

Mistagoška kateheza otvara u konkretnom realitetu prostor prema eshatološkoj zbilji koja ujedno prožima i nadilazi čovjeka. Mistagogija unutar kateheze otvara prostor za novo, za otkrivanje, za traženje, za promjenu, za susret. Eshatološka dimenzija vjere i duhovnosti ne promišlja se kroz vremensko-kvantitativnu, već kroz egzistencijalno-kvalitativnu dimenziju darovanosti, zahvaćenosti i uključenosti. Kateheza u tome pogledu „pomaže anticipiranju barem dijela 'prakse neba' na zemlji, prakse zajedništva i bratsko-sestrinskih odnosa“[468]. Nečija ukorijenjenost i uronjenost u Boga odražava se na odnos prema bližnjima. Božanska ljubav prenosi se na druge, posebno potrebite, rubne i daleke u ljudskoj percepciji gledanja.

Uz sadržajne naglaske mistagoških kateheza ostaje otvoreno pitanje metodološke naravi. Kako ostvariti mnoge navedene tvrdnje i postavke u konkretnom radu, pred konkretnim slušateljima, imajući u vidu njihove mogućnosti i interese, splet najrazličitijih okolnosti života i svagdašnjice? Uz prethodne napomene o potrebi simboličkog i evokativnog govora, te aktivnom sudjelovanju sviju unutar kateheze, od središnje je važnosti svjedočanstvo i primjer župne zajednice. Mistagogija uvodi u otajstvo Krista koje se konkretno živi i ostvaruje unutar određene zajednice vjernika – župe. Veoma je važno da sama župa – zajednica vjernika bude mistagoška po svojoj ljudskosti, bliskosti, toplini, zajedništvu, evanđeoskom duhu i ozračju. Preobražajna snaga mistagogije može se i mora prepoznati u vjernicima laicima i pastirima, koji radosno žive i svjedoče ono što vjeruju i naučavaju. Velikodušan i istinski rast pojedinaca i zajednice u vjeri i ljubavi postaje značajno mjerilo mistagoške zrelosti i odgovornosti. U katehezi treba moći osjetiti svu ljepotu, bogatstvu, izazovnost i veličinu konkretne zajednice vjernika uz mogućnosti angažmana, rada i vlastitog suostvarenja.

Tužno je i nepojmljivo ukoliko nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije izostane razdoblje mistagogije, ukoliko izostane odgovarajuća evangelizacija i kateheza, ukoliko se sve svede samo na primanje sakramenata, ukoliko zajednica ostane zatvorena i beznačajna za one koji primaju otajstva vjere. Od pastoralnih djelatnika, prezbitera, kateheta i drugih suradnika očekuje se visoka razina osjetljivosti, mudrosti, poniznosti i vjerničke odgovornosti oko planiranja i obnove dosadašnjih pastoralno-katehetskih aktivnosti. Imajući u vidu stvarnost kateheze i mistagogije, treba uložiti dovoljno napora oko što boljeg upoznavanja katehizanada, njihovih interesa, mogućnosti, potreba, sumnji, lutanja, nevjere. Značajno je i znakovito mogu li oni izreći u konkretnoj katehezi svoje prijedloge i kritike, svoje najdublje dojmove, iskustva i komentare. Osobina, narav i situacija konkretnih katehizanada jesu

[468] *Isto*.

značajne i vrijedne istraživanja i prouke. Istinska kateheza je moguća ukoliko se dostatno vrednuju i vertikala i horizontala odnosa i međusobne interakcije.

1.2.3. Adolescenti

Mistagogija koja se događa u okviru župne kateheze, namijenjena je mladima nakon sakramenta potvrde. Dobno gledajući, mladi u to vrijeme prolaze razdoblje adolescencije. Spomenuto razdoblje događa se između djetinjstva i odrasle dobi, a prožeto je intenzivnim razvojem i promjenama, koje se odražavaju na daljnji tijek života. Unutar ovoga složenog i dinamičnog tijeka odrastanja događa se kao ponuda i mogućnost kateheza usmjerena upravo mladima ove dobi. U planiranju i pripremanju katehetskog rada s mladima, treba uvažavati mogućnosti, okolnosti i zakonitosti vezane uz njihovu specifičnu dob.

Refleksije o adolescentima raspoređene su u osam poglavlja. U prvome je poglavlju predstavljeno značenje i obilježja adolescencije. U drugome poglavlju reflektira se identitet i osobnost adolescenata. U trećemu poglavlju su izloženi razvojni procesi u adolescenciji. U četvrtome poglavlju se problematiziraju vršnjački utjecaji u adolescenciji, a u petome poglavlju utjecaj masmedija na adolescente. U šestome poglavlju predočena su vrijednosna usmjerenja adolescenata. U sedmome poglavlju se promišlja fenomen religioznost kod adolescenata. U posljednjem osmom poglavlju predstavlja se u sažetim crtama kateheza adolescenata..

1.2.3.1.Značenje i obilježja adolescencije

Pojam adolescencije odnosi se na posebno razdoblje života koje karakterizira više značajnih sastavnica: promjene, razvoj, traženje, odrastanje, prijelaz. Neki ovo razdoblje slikovito vezuju uz pojam putovanja. Adolescent je poput putnika koji je napustio jedno, a još nije stigao do drugoga mjesta[469]. Adolescent napušta okrilje djetinjstva da bi se uputio k neizvjesnom svijetu odraslih, svijetu odgovornosti, prava i zrelosti.

Adolescencija je specifično životno razdoblje koje obilježavaju intenzivne promjene u tjelesnom, spoznajnom, doživljajnom i društvenom funkcioniranju[470].

[469] Usp. SKUPINA AUTORA, *Od puberteta do zrelosti*, Zagreb, 1986., 67.
[470] Usp. Gordana KERESTEŠ – Irma BRCKOVIĆ – Gordana KUTEROVAC JAGODIĆ, Mjerenje pubertalnoga sazrijevanja u istraživanju razvoja adolescenata, u: *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 19 (2010), br. 6 (110), 933-951., ovdje 934.

Riječ adolescencija dolazi od latinskog glagola „adolescere“ što najčešće prevodimo „postajati zreo, sazrijevati“[471]. Već u samoj riječi, u samom izrazu nazire se višeznačnost, složenost i dubina pojma zrelosti. Zrelost kao pojam uključuje određenu simboliku, značenje i težinu. Otvara raznolika pitanja u potrazi za pojmovnom jasnoćom. Jedno od središnjih pitanja, svakako je pitanje, o kakvoj je zrelosti riječ. Na kakve se oblike zrelosti odnosi ovaj pojam? Što znači biti „zreo“? U potrazi za odgovarajućim odgovorima, pojavljuju se neki novi uvidi i tvrdnje. Zrelost se promatra u više razina i značenja: tjelesna, psihološka, socijalna, profesionalna, ekonomska, moralna i vjernička.

Uz pojam „adolescencija“ nerijetko se veže i pojam „pubertet“. Katkad se ove dvije riječi rabe kao sinonimi, makar označuju različite razvojne odrednice u životu mlade osobe. Adolescencija je širi pojam od puberteta, te obuhvaća cjelinu razvojnih promjena na prijelazu iz djetinjstva u odraslu dob. Pojam puberteta za razliku od adolescencije odnosi se više na tjelesne promjene i spolnu zrelost (sekundarna spolna obilježja). Na pubertalne promjene uz biološke činitelje utječu socijalni i psihološki faktori. S pubertalnim sazrijevanjem mijenja se i kakvoća odnosa s drugima. Smanjuje se emocionalna bliskost s roditeljima, a raste razina konflikata između roditelja i djece[472]. U tome kontekstu, pubertet predstavlja donju granicu adolescencije. Pubertet se odnosi na okvirno razdoblje od 12. i 14. godine kod djevojčica, te od 13. do 15. godine kod dječaka. Moguće se različite oscilacije u postupnosti i dinamizmu procesa pubertalnog sazrijevanja.

Dobno gledajući, adolescencija kao jedna od faza mladenaštva odnosi se na razdoblje između 14. odnosno 15. pa sve do 18. odnosno 19. godine života. U Hrvatskoj kao i u većem broju drugih zemalja ovo razdoblje zahvaćeno je srednjoškolskim obrazovanjem. Unutar same adolescencije razlikuju se dvije razvojne faze. U prvoj fazi (od 14. do 16. godine) označenoj negacijom, dolazi do određenog zatvaranja u sebe i opiranja integraciji. Izražena je potreba za iskustvom, odbijanju drugih i traženju slobode. U drugoj fazi, u tzv. pozitivnoj fazi dolazi do otvaranja svijetu i drugima, otkrivanja vrijednosti i dubljeg promišljanja o svemu i osobnom odabiru životnih ponuda[473].

Pored postupnog prijelaza tijekom sazrijevanja od subjektivnosti prema objektivnosti odrasle i zrele osobe, karakteristično je za dob adolescencije subjektivnost. Misao adolescenta je subjektivna. Ovu „subjektivnu dob“ karakterizira sklonost idealima, uzorima i modelima ostvarenja koje je prepoznao i doživio sam adolescent. Istina se vezuje uz ideale. Tražeći i

[471] Usp. SKUPINA AUTORA, *Od puberteta do zrelosti...*, 68.
[472] Usp. Gordana KERESTEŠ – Irma BRCKOVIĆ – Gordana KUTEROVAC JAGODIĆ, *Nav. dj.*, 934-937.
[473] Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, Zagreb, [4]1996., 87.

ponašajući se u suglasju s određenim idealima, adolescent se približava istini kako ju percipira. I obrnuto, sama istina jedan je od ključnih ideala kojima teži i koji ga čine sretnim. Ne podnosi dvoličnost i licemjerje. Sklon je idealiziranju i sanjarenju. Lako se može oduševiti za nešto novo i drukčije. Sklon je promjenama. Ono što je u jednom trenutku prepoznao i prihvatio kao lijepo i vrijedno, već ubrzo može biti zaboravljeno[474]. Kod većine adolescenata ne postoje čvrsta uporišta istine. Pored prividne površnosti, konfuznosti i relativnosti nazire se želja i čežnja za jačim uporištima i pravim vrijednostima. Do spoznaje i uvida ne dolazi se lako, posebno ne preko jednosmjernih uvjeravanja i ponavljanja. Za adolescenta je istina ono što sam otkrije i spozna kao vrijedno.

Adolescencija osim dominacije subjektivnog i naravnog, označava i razdoblje borbe i nadvladavanja osobnog i vlastitog uz postupan rad na vlastitoj osobnosti i bitku. Dok u pubertetu, koji prethodi i uvodi u adolescenciju, dominira narav, adolescenciju sve više određuje mlada osoba usuglašavajući se s okolinom[475]. Razlike između tjelesnog sazrijevanja koje prethodi psihičkom, odražavaju se na odnose u obitelji, školi, vršnjačkim skupinama, vlastitom životu. Tome mogu pridonijeti nerealna očekivanja odraslih koji katkad precjenjuju mogućnosti i svijet osoba koja još uvijek odrastaju. Latinska riječ „adolescere“ doziva u svijest značenje ove dobi označene rastom, koji je često neravnomjeran, buran i složen.

Burne promjene u vlastitom rastu i dozrijevanju, odražavaju se na odnos prema drugima i okolini. Katkad odstupanje od normalnog postaje „normalno“. Neki ovu dob zovu „prazni prostor“, a drugi „nedovršena dob“, te „ogledalo društva“. Zbog svoje kritičnosti, idealizma, spontanosti, iskrenosti, borbenosti i otvorenosti promjenama neki u ovoj dobi vide „katalizatore društvenih promjena“, „kritičku svijest“ i „kontrakulturu“[476].

Adolescenciju uz buran proces rasta i dozrijevanja obilježavaju i određene krize. Mirnije ili burnije pojavljuju se različite krize. Obično se spominje psihološka, moralna, institucionalna i religiozna kriza. Kriza psihološke naravi događa se kao posljedica određenog nerazmjera između vlastitih očekivanja i želja, te očekivanja drugih osoba, ali nerijetko i kao posljedica nerazmjera u razvoju vlastitog tjelesnog i psihičkog identiteta. Prijateljstva, afektivnost, spolnost neki su od značajnih parametara koji određuju ponašanje i mnoge odluke. Nazočna je osobna kriza identiteta, svojevrsna prekretnica u razvoju kada treba svjesno, slobodno i konačno odrediti svoj daljnji životni put pred mnogobrojnim ponudama, izborima i mogućnostima.

---

[474] Usp. *Isto*, 76-77.
[475] Usp. Zlatko BASTAŠIĆ, *Pubertet i adolescencija*, Zagreb, 1995., 88-89.
[476] Usp. Valentina Blaženka MANDARIĆ, *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, 2000., 67-69.

Vezano uz moralnu krizu, u adolescenciji je još uvijek prisutan nezreo – heteronomni tip morala gdje konkretno ponašanje određuju drugi ljudi (pored nutarnjeg neslaganja) i izvanjske motivacije (bojazan od sankcija, traženje ugode i nagrade). Postupno se teži osobnom odnosno autonomnom moralu zrele osobnosti. Razlike između postupanja po jednom odnosno drugom moralu dosta su vidljive ovisno o naravi pojedinca, o kućnom odgoju, o iskustvima u roditeljskom domu i vlastitom karakteru. Hormonalne promjene i biološki mehanizmi još su uvijek (kod nekih pojedinaca) snažna zapreka za brži razvoj primjerenog, poštenog i iskrenog ponašanja i samokontrole. Također, jedna od zapreka bržem moralnom sazrijevanju jest naglašeni egocentrizam i narcisoidnost adolescentne dobi. Premda su ove pojave prisutne u različitim omjerima kod mladeži, usmjerenost na vlastito Ja, na svoje potrebe, porive, tjelesnost i sreću ne mogu se zanijekati. Jedna od posljedica spomenutog ponašanja kao odraz psiholoških procesa mlade osobe jest pretjerana usmjerenost na „sadašnji trenutak“, tzv. prezentizam[477]. Mlada osoba ne razmišlja toliko o budućnosti, još manje o prošlosti. Za nju je bitan ovaj sadašnji trenutak i sadašnja dobrobit. Moralni relativizam, prisutan u društvu postmoderne, naglašen je u adolescentnoj dobi, koja je već po svojoj naravi prožeta subjektivizmom i egocentrizmom. Mlada osoba nerijetko sama ili pod utjecajem vršnjaka, mode i medija odlučuje i bira što je dobro, a što nije.

Institucionalna kriza očituje se ponajviše u krizi odnosa prema određenim institucijama koje su same po sebi značajne i neupitne. Premda vrijednost i značenje roditelja, obitelji, škole, državnog uređenja i druge ne bi mogle i trebale biti upitne, određeni otpor uz raznolike kritike i previranja uočava se kod izvjesnog broja mladih osoba. Katkad se stječe dojam da je riječ o traženju kvalitete, istine, pravičnosti u odnosima i radu tih institucija, a katkad kritike, pa i razočaranje postaju središnje. Gorčina, bijes i negodovanje lako se pojavljuje. Promjene odnosa prema institucijama također su prisutne. Ipak, dugo je prisutna određena sumnjičavost i nepovjerenje prema institucijama. Primjerice, prisutan je oprez i sumnjičavost prema humanitarnim institucijama. Mlada osoba bi rado pomogla, oduševljava se pomaganjem, posebno kada to čini netko drugi. Vlastiti angažman i odricanje u korist određene institucije već je teže realizirati. Negativna medijska promidžba, „crna kronika“, dominacija loših vijesti, kritizerski duh u društvu i medijima, dodatno se odražava na percepciju i recepciju mladih osoba, sklonih otporu i previranju.

Oštro suprotstavljanje svakom autoritetu (posebno izvanjskom i formalnom) odražava se i na religioznu krizu. Odbacuje se, na neki način, baštinjena vjera, vjera „otaca“, vjera

[477] Usp. *Isto*, 74.

„djetinjstva“, da bi se s vremenom prihvatila nova, zrela i osobna vjera. Nažalost, ukoliko se ne dogodi „obraćenje“, nakon početnog otpora i protivljenja, nastupit će ravnodušnost i gubitak osjećaja za religiozno. Religiozna je kriza „nužan put od primjene vjere (socijalizirane vjere) do poosobljene vjere“[478].

Uz obitelj i druge značajne institucije, na psihosocijalni i osobni razvoj adolescenata snažno djeluju neke „nove“ institucije s kojima se mladi rado poistovjećuju. Ponajviše to su skupine vršnjaka, koji nerijetko dijele slična uvjerenja, osobine i ponašanje. Sociološki gledano, razlikuju se različite vrste skupina od kojih su neke društvene, druge spontane, treće prividne, četvrte devijantne skupine. Ovisno o karakteru i naravi adolescenta, neki su više, neki manje podložni utjecaju skupina. Ipak, kod većine adolescenata utjecaj skupina je razmjerno visok i jak. Posebno bolno djeluje na mlade odbacivanje od skupina i razni oblici maltretiranja i ponižavanja. Utjecaj masovnih medija komuniciranja, elektronski mediji, internet, društvene mreže povezivanja istovremeno zabavljaju adolescente, privlače pozornost, stvaraju „virtualna“ poznanstva i povezanost, ali i predstavljaju rizik gubitka slobode, dostojanstva i sigurnosti.

Hod prema zrelosti protkan je različitim opasnostima i stranputicama. Izostanak pravih uzora i čvrstih uporišta u životu, odsutnost dubljeg smisla života, prividna dobra, loš utjecaj okoline, nedostatan roditeljski odgoj i moralno siromaštvo dovode do otuđenja, devijantnog ponašanja, čestih konflikata i sukoba, ulaska u rizična ponašanja, robovanja opojnim sredstvima, narušavanja vlastitog zdravlja i zdravlja vršnjaka.

Adolescencija koja bi prema Rousseau trebala biti „novo rađanje“ i preporod, katkad završava tužno i tragično. Ovo sudbonosno razdoblje traži dovoljno jako duhovno vodstvo i oslonac za hod prema pravoj zrelosti i sreći[479]. Značajno je pomoći adolescentima da pronađu sebe, svoj identitet, smisao i svrhu odrastanja i postojanja. U složenom procesu odrastanja i sazrijevanja potrebno je naći sebe, svoj identitet, vrijednost i smisao.

1.2.3.2.Identitet i osobnost adolescenta

Jedna od temeljnih odlika čovjeka po kojemu je jedinstveno i neponovljivo biće, temelji se na identitetu i osobnosti pojedinca. Adolescencija je najznačajnije razdoblje za definiranje osobnosti pojedinca[480]. Adolescent može odgovoriti na temeljna pitanja o vlastitom identitetu i

[478] *Isto*, 77.
[479] Usp. Živan BEZIĆ, *Razvojni put mladih. Djetinjstvo i mladost*, Đakovo, 1989., 138. i 147.
[480] Usp. SKUPINA AUTORA, *Od puberteta do zrelosti…*, 72.

smislu tek u susretima i komunikaciji s članovima vlastite obitelji, učitelja, vršnjaka i drugih osoba koje utječu na razvoj vlastite osobnosti.

Čovjekove nutarnje, prije svega umne sposobnosti, omogućuju oblikovanje identiteta odnosno osobnosti pojedinca. U središtu umnih procesa ulazi svijest o sebi. Svijest o sebi može se opisati i kao pojam o sebi, Ja-osjećaj, samosvijest. Svijest o sebi predstavlja ponajprije svijest o vlastitom postojanju, osjećaj koji omogućuje da sebe prepoznamo u različitim situacijama i vremenima. Na razvoj pojma – slike o sebi utječe više elemenata kao što su ime i prezime, tjelesna građa, hormonska aktivnost, odjeća, inteligencija, emocije, kultura, škola, obitelj[481].

Mnogi parametri utječu na razvoj vlastite osobnosti i identiteta. Temeljno i znakovito mjesto odrastanja događa se unutar obitelji. Obitelj je mjesto traženja, sazrijevanja i nalaženja sebe. Odnosi unutar obitelji odražavaju se i na razvoj tzv. selfa odnosno vlastitosti svoga Ja. *Self* obuhvaća prostor osobnosti, cjelokupnost tjelesne i psihičke osobe, ideju i sliku vlastite veličine, veličine obitelji, naroda, kulture, religije. U adolescenciji *self* je posebno ranjiv jer mnogi mladi doživljavaju gubitak ljubavi kao ugrožavanja *selfa*[482]. Odvajanje potiče strah, vraća osobu na ranija razdoblja iz djetinjstva. Prve mladenačke ljubavi predstavljaju uz oznake odrastanja i znakove složenog emotivnog svijeta, koji već rano želi ostvariti čvrsta i sigurna uporišta svijeta po vlastitim predodžbama i očekivanjima.

Self u adolescenciji u odnosu na ranija razdoblja života postaje u svojim misaonim procesima sve apstraktniji, diferenciraniji, razvija se idealni *self*. Sami adolescenti postaju sve više introspektivni u propitivanju svega, ponajviše vlastite nutrine, osjećaja, osobnosti, želja i planova. U slojevima svjesnog i podsvjesnog susreću se i prožimaju različiti aspekti slike o sebi. Obično se govori o šest aspekata slike o sebi: tjelesno, intelektualno, emotivno, filozofsko, socijalno i komunikacijsko Ja[483].

Slika o sebi je važna jer utječe na život i ponašanje pojedinca. Iskustvo govori da neki ljudi u većini situacija vrednuju stvarnost oko sebe pozitivno a drugi negativno. S obzirom na to da je pozitivna slika o sebi motivirajuća, afirmativna i konstruktivna, značajno je na vrijeme razviti odgovarajuću i pravilnu sliku otvorenu darovanosti života, drugih oko sebe i vlastite pojavnosti. Budući da vjerovanja pojedinca o samome sebi utječu kako na sadašnje doživljavanje tako i na buduće odluke i djela pojedinaca, spoznaja o sebi pomaže da objasnimo naša prošla i sadašnja ponašanja, te da predvidimo neka buduća ponašanja[484].

---

[481] Usp. *Isto*, 73.
[482] Usp. Zlatko BASTAŠIĆ, *Pubertet i adolescencija*..., 37-39.
[483] Usp. Marija LEBEDINA-MANZONI – Martina LOTER, Percepcija sebe kod adolescenata u Hrvatskoj, u: *Kriminologija i socijalna integracija*, 19 (2011) 1, 39-50, ovdje 40-41.
[484] Usp. *Isto*, 39.

Složena i bremenita prisutnost slike o sebi uključuje kod adolescenata više sastavnica: prva je vezana uz samopoimanje kao doživljaj sebe u različitim životnim fazama, druga se odnosi na samopoštovanje kao doživljaj vlastite vrijednosti, treću čini samoprocjena kao odgovor na pitanje kakav sam Ja, četvrta označava samopotvđivanje kao odgovor na pitanje vrijedim li, a petu čini samodokazivanje odnosno usporedba s drugima[485]. Svaka od tih sastavnica pomaže izgradnji životne i kreativne osobnosti i identiteta adolescenta.

Osim sastavnica slike o sebi, istraživači razlikuju više područja slike o sebi: akademska kompetencija, socijalna prihvaćenost, sportska kompetencija, tjelesni izgled, poslovna kompetentnost, romantična privlačnost, kontrola ponašanja, bliska prijateljstva i općeniti doživljaj vlastite vrijednosti. Na temelju spomenutih područja slike o sebi u Hrvatskoj je nedavno provedeno istraživanje s ciljem upoznavanja slike o sebi koje posjeduju predadolescenti i adolescenti. Najviše rezultate ispitanici su pokazali u skalama bliskih prijateljstava i socijalne prihvaćenosti, ali i na općoj procjeni vlastite vrijednosti. Uspoređujući razlike prema spolu, kod mladića do izražaja dolaze sportske kompetencije, tjelesni izgled, romantična privlačnost i opća procjena vlastite vrijednosti, a kod djevojaka se ističu kontrola vlastitog ponašanja, te bliska prijateljstva. Djevojkama su važniji bliski odnosi, a mladićima vršnjačke skupine. S obzirom na dob, može se uočiti da s porastom dobi opada školska kompetencija, te raste procjena romantične privlačnosti[486]. Spoznaje vezane uz spomenuto istraživanje dragocjeno je u okviru boljeg upoznavanja adolescenata, njihovih dubokih želja, nutrine i očekivanja, načina njihova učenja i motivacije u hodu kroz život.

Na putu izgradnje vlastite osobnosti i identiteta adolescenti nerijetko nailaze na mnoge zapreke koje izazivaju određene frustracije. U frustracijskim situacijama adolescenti kao i drugi ljudi reagiraju na različite načine. Jedna od reakcija jest reorganizacija ili promjena aktivnosti. Možda najracionalnija tehnika nije česta zbog naravi samih adolescenata u razdoblju kada dominiraju emocije i njihova senzibilnost. Traženje pomoći drugih ljudi čest je način reakcije na konflikte. Drugi ljudi su kod adolescenata najčešće vršnjaci, ali i roditelji, te druge njima bliske osobe. Agresija kao najčešći oblik reakcije katkada se konkretizira na konstruktivan, pozitivan način u smislu izravnog suočavanja s problemom (manom, pogreškom, nedostatkom) kojeg se nastoji prevladati. Agresija se ponekad konkretizira i na destruktivan, negativan način u obliku verbalnog ili čak fizičkog napada. Suprotna reakcija agresiji je povlačenje ili okretanje

[485] Usp. *Isto*.
[486] Usp. *Isto*, 43-45.

od ljudi. Neki adolescenti na nagomilane konflikte i poteškoće reagiraju povlačenjem u sebe, rezignacijom. Između ostalog i ovisnosti su jedan od oblika potiskivanja briga i problema[487].

U kontekstu obrane od različitih vanjskih ali i nutarnjih osjećaja ugroženosti, posebno ugroženosti vlastitog bitka, identiteta i jastva, kod adolescenata kao i kod drugih, pojavljuju se obrambeni mehanizmi ličnosti. U obrambene mehanizme ličnosti ulaze: racionalizacija, kompenzacija, sanjarenje (maštanje), identifikacija, obrnuto ponašanje, projekcija i represija. Na putu dolaska do željenog identiteta mlada osoba mora savladati brojne nutarnje i vanjske konflikte i krize. Prije ili poslije adolescenti susreću krizu u odnosu na nezavisnost, spolnost, roditelje, vršnjake, čak i sebe same. Ukoliko nije ostvaren afirmativan *self*, ukoliko je poljuljan identitet, a osobnost ugrožena na različite načine, te se dugoročno ne dogodi promjena i napredak, moguće su ozbiljne posljedice, ne samo u doba adolescencije nego i kasnije. Spomenute teškoće katkad se manifestiraju vrlo uočljivo i burno, katkad su tihe i neprimjene, a moguće je ih uočiti s dovoljno empatije i solidarnosti s adolescentima na bremenitom putu njihova odrastanja i ostvarenja identiteta.

1.2.3.3.Razvojni procesi u adolescenciji

Psihosocijalne promjene i razvoj osobnosti, koje prate i utječu na interakciju s drugim ljudima i okolinom, događaju se vrlo intenzivno u doba adolescencije. Promjene se očituju na mnogo načina. Pored mnogih istraživanja i pokušaja generaliziranja, promjene su vrlo raznolike. Gotovo se kod svakoga događaju na nešto drukčiji način. Postoje određena zajednička obilježja, kao i mnoga odstupanja od osobe do osobe.

Prema nekim teorijskim postavkama najveće se promjene osim u djetinjoj dobi događaju upravo u doba adolescencije. Nakon toga struktura osobe i osobnosti ostaje uglavnom stabilna tijekom cijelog života[488]. U okviru promjena u životu adolescenata događaju se različiti oblici razvoja kao što su intelektualni, emocionalni, socijalni, te moralni razvoj. Sve je u tim, posebnim godinama, obilježenim subjektivnošću nošeno postojanom težnjom za nezavisnošću i samostalnošću.

Iz perspektive neuroznanstvenika najveće promjene kod tinejdžera – adolescenata događaju se u njihovu mozgu: „Adolescencija je vrijeme zapanjujućeg razvoja i oblikovanja mozga, koji omogućuje tinejdžerima da apstraktno razmišljaju, izražajno govore i skladno se

[487] Usp. SKUPINA AUTORA, *Od puberteta do zrelosti*..., 83-84.
[488] Usp. Denis BRATKO, Kontinuitet i promjene ličnosti od adolescencije do rane odraslosti: rezultati longitudionalnog istraživanja, u: *Društvena istraživanja Zagreb*, 11 (2002), 4-5 (60-61), 623-640., ovdje 624.

kreću“[489]. Tinejdžerski je mozak osobito osjetljiv za sve što je novo. Pri tome, nagli razvoj čeonih režnjeva dovodi do toga da adolescenti dosta kompliciraju, idealiziraju svijet, govore jedno, a rade drugo. Tinejdžeri će steći osjećaj za moralno tek kad im se razviju upravo spomenuti čeoni režnjevi[490].

Intenzivne promjene u životu mlade osobe dodatno dobivaju na značenju zbog impulzivnosti, senzibilnosti i subjektivnosti karakteristične za ovu dob. Promjene raspoloženja, očekivanja, pristupa, stavova i vlastitih odluka nisu rijetka pojava u ovim osjetljivim godinama odrastanja. Uz naglašenu subjektivnost i osjećajnost, mlada osoba teži moralnoj neovisnosti i slobodi. Priželjkuje odgovarajuće uzore i primjere, koje će nerijetko i nesvjesno, oponašati i istinski poštivati. Traženje pravih uzora još je ozbiljnije ima li se u vidu proces odvajanja od dosadašnjih uzora i temeljnih uporišta kao što su roditelji i obitelj, te postupno traženje vlastitog puta i osamostaljivanje. Postupno ali životno odvajanje od svijeta djetinjstva i djetinje povezanosti s roditeljima, i to u doba dok vladaju osjećaji i ideali, nije uvijek jednostavno. Adolescencija je prema jednoj tvrdnji vrijeme „psihičkog rođenja“, i tu roditelji pomažu ili odmažu procesu odvajanja i stjecanja samostalnosti[491]. Tzv. psihičko rođenje uključuje fazu separacije (odvajanja) i individuacije (izrastanja u osobnost). Nije dobro da se proces odvajanja dogodi prerano i prejako, kao ni da se neprestano odgađa i sprječava. Psihološki, a onda i socijalno gledano, od presudne je važnosti koliko je dobrote, sigurnosti, topline i zajedništva dijete primilo u svome domu, od najranijeg djetinjstva do adolescencije, te kako će dalje teći tijek integracije u užu i širu okolinu koja okružuje mladog čovjeka. Pomanjkanje primjerene nježnosti i blagosti, počevši od majke, pa drugih članova obitelji, odražava se na kasnije frustracije, pesimizam, konfliktne situacije i druge zapreke na putu do sretne i izgrađene osobnosti.

Krajnji ishod individuacije trebao bi biti osjećaj osobne autonomije. Jasna granica *selfa* omogućuje bolje odnose s drugim ljudima. U kontekstu separacije i inviduacije razvoj identiteta osnovni je razvojni zadatak u adolescenciji. U suprotnome će se dogoditi neprilagođeni oblici funkcioniranja[492]. Pri tome je od temeljnog značenja uloga roditelja. Roditelji su oni koji trebaju pomoći u složenim razvojnim procesima svojega djeteta – adolescenta. Roditeljska podrška i privrženost moguća je i potrebna. Na putu separacije ne teži se prekidu već transformaciji

[489] Sheryl FEINSTEIN, *Tajne tinejdžerskog mozga – kako komunicirati s današnjim tinejdžerima i kako ih poučavati na znanstveno utemeljen način*, Zagreb, 2005., 175.
[490] Usp. *Isto*, 175-176.
[491] Usp. Zlatko BASTAŠIĆ, *Pubertet i adolescencija*..., 17-18.
[492] Usp. Sanja SMOJVER-AŽIĆ, Proces separacije i individuacije adolescenata: prikaz upitnika, u: *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 7 (1998), br. 4-5 (36-37), 603-617., ovdje 603-605.

odnosa s roditeljima. Ovisno o tome kako će se odvijati proces separacije i individuacije pojavljuju se tri razine odnosa. Prvu skupinu čine adolescenti kod kojih je (i dalje) izražena zavisnost. Druga skupina odnosi se na adolescente kod kojih je snažno prisutna težnja za autonomijom. Treću skupinu čine pojedinci koji su uspješno riješili problem povezanosti i nezavisnosti. Neka istraživanja provedena u Hrvatskoj pokazuju da djevojke više od mladića pokazuju separacijsku anksioznost, a kod mladića je izraženo negiranje potrebe za drugima[493]. Kod jednih više dolazi do izražaja pretjerana težnja za zavisnošću, a kod drugih prejaka potreba za nezavisnošću i odvajanjem. U većini slučajeva događa se postupno odvajanje bez pretjeranih oscilacija. Razvojni procesi poznaju padove i uspone, mnoge putove i stranputice. Dragocjena je u razvojnim procesima dobra suradnja i dijalog među roditeljima i adolescentima, odgojiteljima i učenicima na putu istinske zrelosti.

Osim separacije i individuacije, analizirajući razvojne procese adolescenta, potrebno je imati u vidu njihov intelektualni, emotivni, socijalni i moralni razvoj. Intelektualni razvoj u adolescenciji promišlja se ponajprije od spoznajnih procesa. Opažanje kao dio spoznajnih procesa u adolescenciji nerijetko se događa na iskrivljen način. Krivo se percipira zbog naravi samih adolescenata koji katkad i dobru namjeru tumače kao nametanje nečega, kao stegu, obvezu i napor. Mišljenje mladih adolescentne dobi nerijetko je kritično, postupno teže objektivnosti i samostalnosti u mišljenju. Uz mišljenje je prisutno i maštanje – sanjarenje adolescenata smanjujući realnu i nerealnu tjeskobu i izazove. Maštanje može uključivati kreativnu dimenziju planiranja za budućnost, ali i biti bijeg od stvarnosti. Osim maštanja događaju se značajni procesi učenja, posebno radnih navika, stavovi i shvaćanja koji će se odraziti na daljnji tijek života. U tome smislu, značajan je razvitak inteligencije u adolescentnoj dobi. Pored fluidne (ili čiste) inteligencije koja je određena biološkim nasljeđem, vlastitim intelektualnim radom i učenjem, razvija se kristalizirana inteligencija, te s onima koji su marljivi ova inteligencija se ne umanjuje već raste sa životnom dobi[494]. Uz inteligenciju se nadovezuje kreativnost koja se više razvija ukoliko se adolescente na nju potiče, ohrabruje, neizravno usmjerava, uči kroz radost i zabavu, uključujući novo, životno i njima blisko.

Promišljamo li emotivni razvoj u adolescenciji, u njemu se nazire potreba za afektivnom vezanošću. U početku su to mladi vršnjačke dobi, a s vremenom sve više osoba suprotnog spola. S obzirom na emocije vezuju se različite reakcije adolescenata. U tome je smislu presudna uloga roditelja. Ukoliko su roditelji suviše štitili svoju djecu, sada veće adolescente, onda suviše

[493] Usp. *Isto*, 612.
[494] Usp. SKUPINA AUTORA, *Od puberteta do zrelosti...*, 91-98.

zaštićivani adolescenti imaju nisku razinu tolerancije na frustracije, pa i neke razmjerno malene poteškoće doživljavaju kao velike uz burne reakcije i ponašanje. Katkad je komunikacija i nastup određenog broja adolescenata doista neshvatljiva i izaziva negativne reakcije ostalih promatrača. Neki istraživači prepoznaju čak određenu shizofreniju u učestaloj emotivnoj nestabilnosti, čestim promjenama i neprimjerenim oblicima komunikacije i ponašanja. Ono što nije dvojbeno jest da su mnoga sučeljavanja kroz koje prolazi adolescenti, neki na mirniji neki na burniji način dio sigurnog sazrijevanja mlade osobe[495]. Nije upitno da adolescenti emocije snažno doživljavaju, burno izražavaju i na mnoge situacije emocionalno reagiraju. O raznolikosti nutarnjeg događanja i vanjskih manifestacija odlučuje temperament, koji je rezultat i nasljeđa i učenja u okolini. Emocije kao takve su potrebite, posebno za adolescente kojima su nerijetko snažna motivacija. Međutim, različite emocije različito djeluju na pojedine adolescente. U tome kontekstu razlikujemo primarne emocije (radost, srdžba, strah i žalost), emocije koje se odnose na samoprocjenu (osjećaj uspjeha odnosno neuspjeha, ponos, osjećaj krivnje, osjećaj samosvijesti), emocije koje se odnose na druge ljude (ljubav, ljubomora, mržnja), te emocije vezane uz procjenjivanje (estetske emocije i moralni osjećaji)[496].

Emotivna razina relevantna je za učenje i komunikaciju mladih. Tinejdžerima daleko više vladaju emocije nego razum. Mozak mlade osobe srednjoškolske dobi više se ravna prema osjećajima nego prema logici. Skloni su promjenama raspoloženja. Emocije doživljavaju prije nego što ih mogu riječima izraziti. Zbog visokog stupnja emotivnosti i burnoga razvoja osjetljiviji su na stres nego odrasli. Svojim nerijetko brzopletim reakcijama, ponašanjem i riječima, teško predviđaju posljedice svoga ponašanja, jer se više oslanjaju na emotivne dijelove uma, nego na racionalne čeone režnjeve[497]. U odgoju i obrazovanju potrebno je mudro i strpljivo ih usmjeravati na ono što je vrijedno, suosjećajući s njima, koristeći svjedočenje, primjere iz vlastitog života vezane uz odrastanje, teme koje ih osobno pogađaju i kojima su otvoreni.

One aktivnosti kojima mladi ove dobi posvećuju svoje vrijeme, utječu na to kojim će se aktivnostima kasnije baviti kao odrasli ljudi. Važno je naglasiti da neke aktivnosti poput tjelesnih aktivnosti pomažu u razvoju drugih sposobnosti i umijeća. Primjerice, tjelesna aktivnost pomaže razvoj malog mozga i tako omogućuje mladima da poboljšaju svoje spoznajne vještine koje se odražavaju na niz drugih umijeća značajnih za funkcioniranje u društvu.

---

[495] Usp. *Isto*, 104-105.
[496] Usp. *Isto*, 109-114.
[497] Usp. Sheryl FEINSTEIN, *Tajne tinejdžerskog mozga*..., 177-178.

Socijalni razvoj u adolescenciji događa se u kontekstu socijalizacije, prenošenja na adolescente određenih vrijednosti i obrazaca ponašanja koje se u društvu smatraju potrebnima, poželjnima i moralnima. Procesi socijalizacije događaju se kroz socijalno učenje, uvidom u situaciju i učenjem uz primjer i svjedočanstvo odraslih. Adolescenti su skloni poistovjećivanju s određenom, njima dragom osobom, doživljavajući ju kao svoju. U okviru socijalnog učenja dragocjeno je razvijati socijalnu inteligenciju koja pomaže procjenjivati tuđa emocionalna stanja, odnose među ljudima, odnose drugih prema nama, tuđe postupke i slično. Odgojem mladi stječu socijalnu osjetljivost odnosno spremnost da uoče i uvaže međuljudske odnose i mišljenja, stavove i emocionalna stanja drugih ljudi[498]. Otpor odgojnim autoritetima događa se nerijetko ukoliko odgojitelji (roditelji, učitelji i dr.) ne žive ono što govore, odnosno ukoliko nisu vjerodostojni u očima adolescenata. U tome kontekstu može se promišljati moralni razvoj u adolescenciji kao složeni put usvajanja određenih vrjednota, kvaliteta, stavova i oblika ponašanja. Za odgoj svijesti i savjesti adolescenta potrebna je disciplina, formiranje karaktera i vrijednosti. Otvoreno je pitanje u kojoj mjeri na socijalizaciju adolescenata utječu odgojitelji, roditelji, obitelj, a u kojoj mjeri utječu neki drugi faktori kao što su vršnjaci, šira okolina, društvo i mediji.

1.2.3.4.Vršnjački utjecaji u adolescenciji

Adolescentno doba kao razdoblje intenzivnih promjena, procesa i razvoja identiteta obilježeno je traženjem, ispitivanjem, očekivanjem, učenjem i dijalogom. Uči se ponajviše oponašanjem. Uzore od kojih se uči adolescenti biraju prema vlastitom afinitetu. Uz autoritete koji su to prema službenoj dužnosti, prema zvanju i situaciji u kojoj se nalaze odnosno koja im je povjerena, prednost se daje autoritetima koji njima odgovaraju, koji su im bliski, te žive život sličan njihovom. To su ponajviše vršnjaci, njihove kolegice i kolege iz razreda, iz susjedstva, iz kluba ili koje druge životne situacije. Njihov utjecaj ostavlja snažne tragove u socijalizaciji koja se nerijetko događa na neizravan i spontan način. Unutar vršnjačkih skupina na osobit način živi se dimenzija prijateljstva i pripadanja drugome.

O snazi vršnjačkog utjecaja može se govoriti na način usporedbe. Najbližu usporedbu nailazimo u obitelji i obiteljskim odnosima. Uspoređujući obitelj i vršnjačke skupine, dolazi se do interesantnih zapažanja koje otvaraju neka nova pitanja. U vrijednosnom, praktičnom i odgojnom značenju vršnjaci i vršnjačke skupine posjeduju, makar i neizravno, veći utjecaj na

[498] Usp. *Isto*, 114-127.

adolescente nego što su to njihove obitelji, njihovi najbliži. S obzirom na aktualni mentalitet i promjene u društvu, promijenjena je i uloga odraslih i vršnjaka u odrastanju. Nekoć su adolescenti znatno više vremena provodili s odraslim osobama. Od odraslih su učili modele ponašanja, sada puno više borave i uče od svojih vršnjaka. Ovisno o vremenu provedenog s jednima odnosno drugima ovisit će razvoj adolescenata. Stoga socijalizaciju današnjih adolescenata u većoj mjeri oblikuju vršnjaci nego odrasli[499].

Zbog čega se dogodio prijelaz od vodeće uloge obitelji u sve veću moć vršnjaka i vršnjačkih skupina, tumači se obično kroz socijalne utjecaje na makro i mikro razini. Posljedica tih socijalnih utjecaja zrcali se i u pojavi po kojoj suvremeni adolescenti ostaju mladima duže nego ikada prije, a istovremeno postaju neovisni razmjerno rano i to u različitim područjima života. Promjene se osim u društvu događaju ponajviše u obitelji, u njezinu obliku i statusu. (Pre)popustljiv odgoj, prerani susret sa sadržajima odraslih, kao i utjecaj masmedija odražavaju se na odrastanje i odgoj adolescenata. Već nekoliko desetljeća prisutne su frustracije roditelja zbog nemogućnosti zaštite vlastite djece od utjecaja izvana koji postaju sve jači i preuzimaju vodstvo u emotivnom, svjetonazorskom, motivacijskom i smjerokaznom vidu. U tim pomalo nejasnim pojavama briše se jasna granica između djetinjstva i odrasle dobi. Djetinjstvo na neki način izostaje ili prestaje vrlo rano. Izostankom djetinjstva i onoga što djetinjstvo pa i samo odrastanje označava – povezanost, blizinu, poučljivost, učenje i suradnju djece i roditelja, događa se proces neovisan o utjecaju i nastojanju samih roditelja. Mladi njeguju vrijednosti koje se razlikuju ili su čak suprotne od odraslih. Određene problematične pojave u adolescentnoj dobi, između ostalog, vezane su uz utjecaj vršnjačkih skupina i izolaciju mladih od odraslih[500].

Spomenuta pojava prevelikog utjecaja vršnjačkih skupina u životu pojedinog adolescenta donosi neželjene situacije. Određena istraživanja pokazuju da su adolescenti više od odraslih uključeni u izrazito rizična ponašanja. Štoviše, postoje inicijacijski „obredi“ prihvaćanja i priznanja – ulaska u svijet odraslih. Neobično je da rizična ponašanja služe postizanju osobnog identiteta, autonomije i zrelosti. U tim rizičnim i problematičnom ponašanjima prisutan je neopravdani optimizam, adolescentov egocentrizam i traženje uzbuđenja. Umjesto toga, trebalo bi poticati i osmišljavati poželjne inicijacijske putove i obrede prijelaza iz djetinjstva u odraslu dob[501]. Vremenito gledajući, zbog čega trenuci odrastanja

[499] Usp. Sandra CAR, Adolescencija 21. stoljeća: društvena uvjetovanost, temeljne karakteristike i pedagoški izazovi, u: *Pedagogijska istraživanja*, 10 (2013), 2, 285-294, ovdje 285.
[500] Usp. *Isto*, 285-289.
[501] Usp. Mario POLLO, Biti mlad danas, u: *Kateheza* 29 (2007), 1, 29-53, ovdje 40.

moraju nužno nositi negativne i pogibeljne oznake da bi se ostvarilo zadovoljstvo, smisao i ispunjenje, bez obzira na subjektivnost i nestabilnost ove dobi? Je li moguće drukčije i bolje odrastanje? Mogu li adolescenti biti drukčiji čuvajući njihov vlastiti integritet, dostojanstvo i veličinu?

Odgovornost za udaljavanje mladih od svijeta odraslih i članova obitelji, u nekim situacijama nose i sami roditelji. Nedostatak vremena, krivi pristup, nepoučenost, površnost, neurednost vlastitog života i osobna nevjerodostojnost odražavaju se na adolescente koji u potrazi za istinom, smislom, srećom i pravdom usmjeruju se drugim izvorima i uporištima vlastite sigurnosti, motivacije i usmjerenja.

Govor o vršnjačkim skupinama treba imati u vidu raznolikost vrsta i razina skupina u kojima se okupljaju adolescenti. Ako se isključi pogrešno i pretjerano vezivanje uz određene skupine, vršnjačke skupine mogu pomoći na putu vrijednosti i ostvarenja. U zrelijim se skupinama njeguje prijateljstvo i solidarnost, ostavlja se više prostora za individualnost i toleriraju se manje skupine. Prisutan je veći stupanj slobode i otvorenosti drugima. Skupine koje su manje zrele sklonije su autoritarnosti i drugim popratnim pojavama[502].

Vršnjaci kao najsnažniji izvor socijalizacije u adolescenciji djeluju kroz različite oblike skupina. Obično se navode tri različite forme: prisni prijatelji, uža skupina i šira skupina. Adolescenti obično imaju nekoliko prijatelja. Adolescentima je značajno imati prave prijatelje, tako da se s vremenom smanjuje broj prijatelja, a povećava broj poznanika. Pred kraj adolescencije oblikuju se čvršća i dublja prijateljstva. U užoj vršnjačkoj skupini razvija se jak osjećaj prijateljstva. Ova skupina daje oslonac u razvijanju nezavisnosti od roditelja. Prevladavanje „mi“ osjećaja nerijetko vodi umanjivanju individualnosti, konfrontacijama s roditeljima, problemima u školi. Šira skupina također posjeduje slične značajke s još većim mogućnostima učenja ali i lutanja. Formalno organizirane skupine vršnjaka naprotiv priznaju potrebu za druženjem i pripadanjem, ali uz određena pravila i korelaciju s drugim faktorima zajedničkog učenja i odgoja. Bez obzira na različite skupine i njihov mnogolik utjecaj na adolescente, ostaje uvjerenje da mladi „buntovnici“ pored svega ostaju vjerni temeljnim vrednotama koje su stekli u svojoj obitelji, ponajviše od roditelja. Problemi koji se pojavljuju odraz su složenog puta odrastanja, vlastite ambivalentnosti, potrebe za pripadanjem i neovisnošću[503]. U svojim vršnjacima prepoznaju slične potrebe i probleme, nerijetko i podršku i oslonac na putu traženja smisla i sreće.

[502] Usp. Zlatko BASTAŠIĆ, *Pubertet i adolescencija*..., 81.
[503] Usp. SKUPINA AUTORA, *Od pubereteta do zrelosti*..., 115-120.

Mudro promišljajući i vrednujući trenutnu ali i širu situaciju, roditelji i odgojitelji usmjereni su vrjednotama u životu mlade osobe. Svojom vjerodostojnošću, angažmanom, ljudskošću i povezanošću, predstavljaju podršku i oslonac za osobe koje kreću u svijet odraslih.

Značajna je izgradnja karaktera, jasnoća očekivanja i ciljeva, uz dostatnu razinu motivacije, razumijevanja, podrške i odlučnosti. Potrebno je ponuditi i omogućiti izbor pravih vrednota na dobar i pravovremen način. Pored mnogih priprema, rada i nastojanja za dobro adolescenata, odgojitelji se u odgoju susreću s mnogim izazovima i utjecajima vršnjaka, mode, mentaliteta, masmedija i drugih komunikacijskih pojava koje čine dio stvarnosti u kojemu današnji adolescenti žive, uče i traže smisao, zadovoljstvo i ostvarenje svojih potreba.

1.2.3.5.Utjecaj masmedija na adolescente

Složeni vršnjački utjecaj na adolescente događa se u širem spletu okolnosti koje utječu na razvoj mlade osobe adolescentne dobi. Jednu od tih okolnosti čine masmediji – sredstva društvenog priopćavanja. Svojom dostupnošću, suvremenošću, dinamičnošću, inovativnošću, privlačnošću i sugestivnošću svakako na određen način utječu na život, mišljenje, stavove i ponašanje osoba u intenzivnoj i sudbonosnoj dobi odrastanja i prijelaza u svijet odraslih. Medija društvenog priopćavanja – masovne komunikacije doista je mnogo i funkcioniraju na raznolik, razgranat i interaktivan način. Od negdašnjeg radija, televizije, novinskih časopisa i različitih publikacija, u novije vrijeme sve veću pozornost privlači medij interneta, društvenih mreža na internetu, igrica, videa, vlastitog virtualnog svijeta. Zbog velike složenosti i novosti u svojoj oblikovanosti i funkcionalnosti ovi mediji nisu svima jednako dostupni, jasni i uporabljivi. Najviše ih poznaju i najviše se njima koriste upravo mlade osobe – djeca i adolescenti.

Ostaje otvoreno pitanje, u kojoj mjeri i na koji način masmediji utječu na mlade adolescentne dobi. Katkad se utjecaj spomenutih medija precjenjuje, katkad podcjenjuje. Čini se da još uvijek nedostaje dovoljno istraživanja koja bi mogla dati zadovoljavajući odgovor o stvarnom utjecaju medija na mlade. Većina istraživanja nastala je posljednjih godina, što je donekle i razumljivo, s obzirom na nagli i ubrzan razvoj tehnologije u naše vrijeme. Za ozbiljno praćenje utjecaja samih medija na daljnji život i ponašanje osoba potrebno je duže vrijeme. U skorašnjoj budućnosti moći će se pratiti slijed utjecaja, postupnih promjena i usporedbi. Pravi utjecaj masmedija tek će trebati istražiti, vrednovati i analizirati. Ipak, zbog važnosti i značenja masmedija, posebno ako se ima u vidu da se radi još o osobama u razvoju, o osobama koje prolaze osjetljivo razdoblje odrastanja, da je riječ o osobama koje su po naravi sklone traženju i oponašanju uzora i gotovih modela ponašanja, treba se već sada suočiti sa stvarnošću

medijskih utjecaja i manipulacija. Značajno je da se ovo suočavanje dogodi pravovremeno, poštujući mogućnosti i granice istraživanja, te određeni tijek protoka vremena o kojemu je prethodno bilo riječi.

Prosudba utjecaja medija društvene komunikacije je značajna i potrebna jer se događa unutar odgoja i socijalizacije mlade osobe. Svaki odgoj, uključujući i odgoj u vjeri, trebao bi imati u vidu ovu stvarnost s različitim implikacijama. Svi odgojitelji, učitelji i vjeroučitelji – pastoralni djelatnici, i prezbiteri i laici ne bi smjeli zanemariti mogućnosti ali i opasnosti koje nose suvremena, digitalna sredstva koja su nerijetko formativne naravi. Prenose određene vrijednosti, uče i poučavaju. Pitanje je, u kojemu se smjeru događa medijska „socijalizacija", koji su ciljevi i ishodi spomenutog događanja u kojemu sudjeluju mnoge osobe i interesne skupine.

Koliko su mladi zahvaćeni svijetom suvremenih medija komuniciranja govori i svagdašnje iskustvo prema kojemu mladi ljudi mnogo bolje se služe medijima i tehnikom od odraslih – mladi su autoritet u digitalnom svijetu, znaju više od roditelja i učitelja[504]. Mladi adolescentne dobi odrastaju u jednom novom ambijentu, u kojemu su duboko uronjeni, u koji su gotovo srasli i postali cjelina. Uska povezanost mladih i masmedija odražava se na svakodnevne radnje, komunikaciju i druženje mladih osoba. Nestaju klasična mjesta druženja mladih. Umjesto toga pojavljuje se mogućnost kreiranja vlastitog virtualnog prostora u nerijetko nepoznatim i nesigurnim uvjetima i konotacijama. Sve više nedostaje – izostaje konkretna i istinska komunikacija s roditeljima i odgojiteljima, katkad i samim vršnjacima. Diskurs komunikacije se mijenja ovisno o uvjetima u kojima se događa interakcija.

Kako bi tvrdnje bile konkretnije, dovoljno je osvrnuti se na neka istraživanja o utjecaju masmedija na mlade adolescentne dobi provedene u našoj blizini. Prema jednom istraživanju rađenom na području zagrebačke srednje škole vrijeme koje su ispitanici proveli uz masmedije tijekom tjedna iznosilo je 45,8 sati. K tome, treba nadodati da vikendom dva sata duže provode uz medije. Mladići se koriste medijima tri do četiri sata duže nego djevojke. Vrijeme koje adolescenti provode uz medije duže je od onoga koje provedu s roditeljima i prijateljima, te u prirodi i baveći se sportom[505]. S obzirom na pretjeranu uporabu i ophođenje s medijima dolazi do pojave ovisnosti i različitih poteškoća i smetnji. Ovisnost o medijima izravno je vezana uz poremećaje u ponašanju i loše ocjene u školi.

[504] Usp. Sandra CAR, Adolescencija 21. stoljeća: društvena uvjetovanost, temeljne karakteristike i pedagoški izazovi, u: *Nav. dj*., 290.
[505] Usp. Domagoj ŠEGREGUR – Vlatka KUHAR – Petar PARADŽIK, Utjecaj masmedija na život adolescenata, u: *Media, culture and public relation*s, 5; 2014, 1, 81-86., ovdje 84.

Istraživanje provedeno u Međimurskoj županiji također pokazuje kako su simptomi ovisnosti o internetu češći među muškom populacijom. Većinu srednjoškolskog vremena srednjoškolci provode upravo na internetu. Adolescenti nižih školskih postignuća skloniji su ovisnosti o internetu[506].

Velik broj istraživanja pokazuje da adolescentima mediji, „osim zabavno-informativne funkcije, služe i kao model učenja socijalnih odnosa iz kojih usvajaju značajke svijeta odraslih za koje se u vrijeme adolescencije intenzivno pripremaju“[507]. Mediji igraju svojevrsnu ulogu nad-vršnjaka adolescenata. Čini se kao da su njihovi, da su jedni od njih, a zapravo svojom sugestivnošću, sposobnošću i moći ulaze u svijet adolescenata, poučavaju ih uče, te vladaju njima. Osim stvaranja ovisnosti u težim slučajevima, određeni medijski sadržaji usko su vezani uz rizična ponašanja[508].

Rizična ponašanja uz Internet vežu se uz učestale igre nasilnog sadržaja. Premda ne postoje jedinstveni stavovi ni čvrsti dokazi oko učinaka računalnih igrica na adolescenata, prisutni su zabrinjavajući podaci. Dio znanstvenika ističe pozitivne aspekte, no mnogo je onih koji naglašavaju štetne posljedice računalnih igara. Obilje nasilja u računalnim igrama veže su uz agresivno ponašanje djece. Poteškoće oko socijalnog funkcioniranja s drugim vršnjacima češće se javljaju kod neumjerenih igrača. Dolazi do nemogućnosti kontrole igranja, razdražljivosti, nemira i agresivnosti u apstinenciji, sukobi s roditeljima i profesorima, te školski problemi[509].

Promišljajući ovisničku dimenziju pretjerane uporabe masmedija, dolazi do izražaja i ekstenzitet i intenzitet susreta mladih s masmedijima. Dio adolescenata dosta slobodnog (a i radnog – školskog) vremena provodi uz mobitele, internet, igrice i druge zanimacije. Pomalo kao da gube kontakt s realnošću i postaju podložni virtualnom svijetu u kojemu nerijetko dominira nasilje, brzina i grubost u interakciji koja djelomice ili u potpunosti zahvaća igrača. Malo-pomalo u takvom se ambijentu može iščitati vrijednosni svijet koji vlada nutrinom osobe u razvoju, osobe koja uči, koja traži smisao, sreću i ostvarenje svojih ideala.

Masmediji osim negativnih utjecaja, mogu uvelike i pozitivno utjecati u širem kontekstu odgoja za vrijednosti. Mediji društvenog komuniciranja mogu biti i konstruktivni i destruktivni, funkcionalni i disfunkcionalni. Ambivalentni u svojoj naravi i usmjerenju masmediji odnosno

[506] Usp. Nina CAREVIĆ – Mateja MIHALIĆ – Marina SKLEPIĆ, Ovisnost o Inernetu među srednjoškolcima, u: *Socijalna politika i socijalni rad*, 2 (2014) 1, 64-81., ovdje 75.
[507] Usp. Goran LIVAZOVIĆ, Povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata, u: *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 20 (2012), br. 1, 11-22, ovdje 16.
[508] Usp. *Isto*, 17.
[509] Usp. Vesna BILIĆ – Damjan GULIĆ – Giovanna KIRINIĆ, Mogući učinci igranja računalnih igrica i videoigara na djecu i adolescente, u: *Napredak* 151 (2), 195-213 (2010), ovdje 210.

sredstva društvenog priopćavanja i komunikacije mogu pomoći u složenoj i izazovnoj zadaći odgoja, učenja i poučavanja, usmjeravanja prema vrijednostima, prema kvaliteti, istini i prosocijalnom ponašanju. U tome smjeru treba pripremati i raditi na medijskom odgoju, odgoju za medije i odgoju pomoću medija. Čini se da je ovo područje uz sva hvalevrijedna istraživanja i pokušaje još uvijek (barem u praksi) razmjerno novo i nedovoljno kultivirano područje. Mnogi naraštaji adolescenata na putu prema odrasloj i zreloj dobi traže dobre i prave medije komunikacije, traže dobre i prave komunikatore i posrednike na putu prema vrijednostima i istinskom odgoju i obrazovanju.

1.2.3.6. Vrijednosna usmjerenja adolescenata

Pored složenog i bremenitog rasta i odrastanja adolescenata, kako zbog biološke, psihološke i naravne uvjetovanosti, tako i zbog mnogih utjecaja, od roditeljskog doma do vršnjačkih skupina, škola, klubova, medija, interneta, društva, mode, ti isti mladi čeznu za određenim vrednotama, čeznu za srećom i onime što im pruža zadovoljstvo. Pored mnogih stranputica postoji velika težnja za pravim putom i smislom: „Kod brojnih mladih ljudi jak je i nezadrživ pritisak u traganju za smislom, solidarnošću, društvenim zauzimanjem, samim vjerskim iskustvom...“[510].

Preciznije rečeno, može se ustvrditi da su mladi adolescentne dobi vrijednosno usmjereni. S obzirom na njihovu narav, psihosocijalni i svaki drugi razvoj, u prethodnom poglavlju spomenut, očituje se potreba za vrednotama. Mudrost je i veličina odgoja usmjeriti adolescente putom vrednota, putom pravih i konstruktivnih vrednota.

Sama vrednota, prema definiciji, ukazuje na nešto pozitivno i dobro, usmjerava na ono što je u nekoj stvari poželjno odnosno korisno, tj. ono što osobu čini vrijednom poštovanja. Iz vrednota proizlaze norme i pravila (kodeks) ponašanja. S obzirom na prethodno spomenut odgoj i usmjeravanja na vrednote, koje će postupno prerasti u stavove i ponašanje, nazire se važnost odgoja koji će učiti razlučivati vrednote od nevrednota, tj. ono što ima vrijednost i što je poželjno, od onoga što je negativno i destruktivno. Odgoj za sposobnost i umijeće razlikovanja vrjednota, te izbora pravih vrijednosti postaje hitnije ima li se u vidu pluralno društvo s mnoštvom vrednota, gdje nerijetko nisu jasna etička uporišta i gdje se gubi povjerenje u neke temeljne vrijednosti, institucije, te tradiciju u društvu.

[510] Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*..., br. 182.

Ubrzane društvene promjene dovele su do novog tumačenja vrjednota. Naglašavanje slobode pojedinca, promoviranje „prava“ na pobačaj, prihvaćanje istospolnosti u društvu, nagli porast rastava brakova, prodor biotehnologije u obiteljski život, opasnost medicinskih manipulacija, zadiranja u život u najosjetljivijim trenucima čovjekova razvoja, opadanje duhovnih zvanja, dovele su nova promišljanja u društvo, nove „vrednote“ i tumačenja istih[511].

Prema jednom istraživanju mladi na vrh ljestvice vrednota stavljaju obitelj i prijateljstvo. Drugo mjesto odnosi se na profesiju odnosno radno mjesto, a na trećemu mjestu se nalazi kvaliteta života (zdravlje, udoban život i zabava). Obitelj, ljubav i prijateljstvo još uvijek imaju stabilnu poziciju. Zdravlje također razmjerno dobro kotira na ljestvici vrednota. Istražuje li se stupanj povjerenja u određene institucije mladi u Europi najviše povjerenja imaju u znanstvenike (90%), u UN (75%), policiju (73%), učitelje (71%), EU (70%), NATO (61%), svećenike (55%)... Stječe se dojam da se stupanj povjerenja s vremenom promijenio. Osim povjerenja mladi traže osjećaj sigurnosti i zaštite od navedenih institucija[512].

Grupiraju li se interesna područja kod mladih, na prvome mjestu nalaze se vrednote povezane s individualnim životom (odnosi u obitelji, posao, prijateljstvo, ljubav, karijera). Na drugome mjestu nalaze se vrednote vezane uz aktivnosti kao što su sport, slobodno vrijeme, zabava i užitak. Na trećemu su mjestu vrednote koje se odnose na život u zajednici (solidarnost, sloboda, demokracija, domovina). Na četvrtom – posljednjem mjestu nalaze se vrednote koje se odnose na osobni angažman, politički život, religiozni angažman, studij, zanimanje za kulturu i umjetnost[513]. Jasno je uočljivo kako za mlade adolescentne dobi (vjerojatno i druge – odrasle) vrednote vezane uz pojedinačnu – privatnu sferu imaju povlašteno – najvažnije mjesto. Na dnu se ljestvice vrednota nalaze dobra vezana uz služenje drugima, vrednote općega dobra, angažmana, volontiranja. Ovdje se uz svijet kulture i umjetnosti, nalazi i fenomen religije, posebno vjere koja se prakticira i živi. Uočljivo je da mladi veći značaj pridaju općem vrednotama kao što su zdravlje, obitelj, mir, sloboda, ljubav i pravednost, a od manjeg su značenja solidarnost, zanimanje za kulturu, društveni angažman i religija[514]. Politika je na zadnjem mjestu u interesnoj sferi adolescenata. Ukratko rečeno, vrednote mladih vezane su uz osobnu i subjektivnu dimenziju. Prethodno spominjani egocentrizam, narcisoidnost i prezentizam kod mladih osoba u intenzivnom psiho-fizičkom razvoju, tek djelomice može

[511] Usp. Valentina Blaženka MANDARIĆ, *Mladi integrirani i(li) marginalizirani*, Zagreb, 2009., 172-173.
[512] Usp. *Isto*, 175-176.
[513] Usp. *Isto*, 177-178.
[514] Usp. Mario POLLO, Biti mlad danas, u: *Nav. dj.*, 52.

učiniti razumljivim ovaj poredak. Mogu se sasvim izvjesno naslutiti dublji uzroci i razlozi ove pojave, prisutne u zemljama Zapada, ali i u našoj domovini.

Pitanja općeg dobra, društvenog angažmana, socijalnosti, tradicije i povijesti u vlastitoj sredini koja se nešto teže integriraju u stavove i postupke adolescenata, traže uzroke i uporišta. Pojavljuju se pitanja, je li zakazao odgoj kod kuće, u obitelji, roditeljski odgoj i primjeri iz prakse. Možda su adolescenti razočarani društvenim temama, prateći informacije koje se u medijima povremeno iskrivljuju uz naglašavanje ove ili one dimenzije, baratajući poluistinama. Medijske manipulacije o kojima je bilo prethodno riječi zacijelo mogu ostaviti određene tragove u stavovima i pristupu društvenim temama. Stječe se dojam da adolescenti u školskim predmetima ne prepoznaju dovoljno jaka uporišta i motivaciju za kreiranje vlastitih vrijednosti i temelja života. Ponekad jednostavno ne vjeruju onome što uče ili to što uče im ne predstavlja nešto značajno, nešto što bi bila vrijednost ili barem blisko svijetu vrijednosti i kvalitete. Primjerice, u povijesti adolescenti ne prepoznaju tako potrebnu učiteljicu života. Za njih povijest nije učiteljica života jer prevladava odviše kognitivna razina, znanstvena spoznaja, hladna apstrakcija, faktografija i izostanak osjećaja za ono što je nekoć bilo (a i sada jest) doista bitno[515]. Umjesto svijeta vrijednosti, u nekim, možda i mnogim predmetima doživljava se otuđenje, izostanak onoga što je bilo i još uvijek jest relevantno i životno. Interesantno bi bilo promišljati i vrednovati s obzirom na fenomen vrijednosti školski vjeronauk kao i aktualnu kurikularnu – kurikulsku reformu u hrvatskim okolnostima i tradiciji.

Umjesto usmjerenosti na cjelinu života, na sva vremena i vlastiti doprinos izgradnji čovječnog i sretnog društva, na dostatno zahvalno vrjednovanje prošlosti i povijesti, te odgovorno planiranje i ophođenje s budućnošću, većina pozornosti usmjerena je na ovu sadašnjost, na časovitu pojavnost. Vrijednosti koje traže i kojima teže adolescenti vezane su uz postojeći životni trenutak, većina živi za ovo sadašnje vrijeme. Mladi su zahvaćeni pojavom prezentizma, sadašnjosti koja se događa iz dana u dan. U tome smislu kod adolescenata nema stvaranja projekata za budućnost, u najboljem slučaju u svome prezentizmu uključuju i blisku (neposrednu) budućnost. Kada mladi s vremenom promišljanju i planiraju budućnost, nerijetko artikuliraju u ovozemaljskim kategorijama i privatnoj dimenziji. Teže isključivo stvaranju obitelji i dobivanju zadovoljavajućeg posla[516].

[515] Usp. Isto, 37-38. Spomenuti autor za otvaranje adolescenata svijetu vrijednosti i života u cjelini i dubini značenja, predlaže egzistencijalne teme, poticanje umijeća udivljenja, zahvalnosti, razmatranja (meditacije), suočavanja i istinskog dijaloga.
[516] Usp. *Isto*, 36.

Na ovu problematiku oko temeljnih vrjednota koje se biraju i prepoznaju u životu nadovezuje se izazov slobodnog vremena. Na dragocjeni dar slobodnog vremena ulazi jedna nova stvarnost prilikom osmišljavanja i ispunjavanja slobodnog vremena. Na mlade, posebno adolescente, nadvija se opasnost tzv. praznog vremena, vremena koje ne obogaćuje već osiromašuje, koje ne ispunja nego ostavlja prazninu, koje ne očovječuje nego rasčovječuje[517]. Umjesto kvalitetnog, zdravog, kreativnog i prosocijalnog provođenja slobodnog vremena pojavljuje se u sve većoj mjeri prisutnost za malim ekranima, ne samo televizorima, nego ponajviše računalima, mobilnim uređajima, video-igricama, virtualnom svijetu, kladionicama, monotoniji i svojevrsnoj izgubljenosti. Pitanje je, što se umjesto moraliziranja i prodika, nudi današnjim mladima, posebno u dobi obilježene potrebom za novim, za otkrivanjem, za druženjem, za prijateljstvom, za igrom, za doživljajem i povezanošću.

Umjesto hedonističke i konzumerističke ponude u današnjem društvu u kojemu borave, žive i odrastaju današnji adolescenti, potrebno je promišljati u smislu i mentalitetu vrednota kao pokretača odgoja, događanja, susretanja i odrastanja. Na području autentičnih vrednota događa se tako potrebna evangelizacija i katehizacija mnogih osoba.

Prije pružanja bilo kojeg oblika kateheze veoma je značajno upoznati mlade, upoznati adolescente, upoznati njihove potrebe i interese, njihove vrednote i očekivanja. Istražujući njihove vrednote i odnos prema stvarnosti, potrebno je upoznati njihov odnos prema religioznosti u cjelokupnosti vjere koja se ispovijeda, slavi, uči, poznaje, prakticira i živi. Značajno je uočiti i otkriti u kojoj je mjeri religioznost postala vrednota adolescenata, nešto što je relevantno u njihovom životnom iskustvu, u njihovoj spoznajno-doživljajnoj i voljno-djelatnoj dimenziji, u duhu pojma vrednota.

1.2.3.7.Religioznost adolescenata

Religioznost kod adolescenata nalazi se pod utjecajem raznih čimbenika od razvojno-psiholoških, preko društveno-vršnjačkih, sve do odgojno-osobnih izbora i odluka. Koncept Boga na početku adolescencije usko je vezan uz predodžbe stečene u dosadašnjem kulturnom i religioznom ambijentu. Sklonost osami u ranoj adolescenciji i afektivni angažman vodi prijateljskom odnosu s Bogom. Još su uvijek prisutni koncepti povezivanja Boga s ocem i bratom. Slučajevi adolescentskog pseudomisticizma, jake mistične želje s Bogom, smanjuju se i nestaju pred kraj adolescencije. Prema nekim psiholozima, s obzirom na spol adolescenata,

[517] Usp. Valentina Blaženka MANDARIĆ, *Mladi integrirani i(li) marginalizirani…*, 179.

djevojke u Bogu više traže oslonac i podršku, a mladići vide u Bogu suca i zakonodavca. Jedni u Bogu vide Boga ljubavi, a drugi Boga pravde[518].

Tijekom adolescencije dolazi do procesa interiorizacije Boga. Ideja Boga polako se razvija od koncepta „nečega" prema konceptu „nekoga". Postupno se razvija osjećaj za transcendentalno. Pojam Boga se produhovljuje i oslobađa animističkih i antropomorfističkih obilježja. Nerijetko se Bogu pripisuju moralne kvalitete vezane uz vlastito Ja. Hoće li u ovoj dobi Bog biti prihvaćen ili neće, između ostalog, ovisi o tome shvaća li adolescent Boga kao podršku ili zapreku pri afirmaciji vlastitog Ja[519]. Adolescent ima potrebu subjektiviranja religioznosti kako bi došao do osobne religioznosti. Opadanje interesa za religioznošću javlja se katkad kao posljedica nesuglasja između religiozne prakse i onoga što vjernici i vjerski službenici govore i žive. Katkad je problem što mladi nisu u mogućnosti shvatiti duboko značenje vjerske simbolike i molitve. Također, negativna iskustva vezana uz roditelje odražavaju se na religiju. Sociokulturni ambijent može pozitivno ili negativno utjecati na religioznost adolescenta, ovisno o tome boravi li u skupini vršnjaka koja je otvorena religioznoj dimenziji ili ukoliko skupina odbacuje religiozne koncepte. Mnogo je mogućnosti religioznog sazrijevanja, te ishoda, od integriranog i osobnog religioznog stava, do pasivnog prihvaćanja tradicionalne vjere ili udaljavanja od vjere, ravnodušnosti i ateizma[520].

O tome kako se adolescenti odnose prema fenomenu religije i kakav stav zauzimaju, pokazalo je u bitnim crtama istraživanje provedeno među adolescentima na području Primorsko-goranske i Dubrovačko-neretvanske županije. Većina ih vjeruje u Boga (72,2%), manji broj mladih „ponekad" vjeruje u Boga (14,1%), te u sličnom omjeru prevladava negacijski odnos prema vjeri u Boga „nikada" ili „rijetko" (13,8%)[521].

Većina adolescenata (62,9%) ima osjećaj da ih Bog čuva. Takav osjećaj nikad ili rijetko ima znatno manji broj srednjoškolaca (17,2%), a sličan je broj onih koji su se odlučili za opciju „ponekad" (19,9%)[522]. Usporede li se rezultati ovih dvaju tvrdnji s pripadajućim varijablama proizlazi da je nešto manji broj adolescenata koji imaju iskustvo i doživljaj prisutnosti Boga u svome životu u odnosu na stupanj vjerovanja u Boga (razlika oko 9%). Pri tome se nešto više

[518] Usp. Ilija ŽIVKOVIĆ, Koncept Boga i religioznosti kod djece i adolescenata u istraživanjima Piagetovog, Kohlbergovog i postpiagetovog kongitivnog pravca, u: *Sociologija i prostor* 45 (2007.), 3-4, 321-338., ovdje 332.
[519] Usp. *Isto*.
[520] Usp. *Isto*, 333-334.
[521] Usp. Petar BEZINOVIĆ, Ankica MARINOVIĆ BOBINAC, Dinka MARINOVIĆ JEROLIMOV, Kratka ljestvica religioznosti: varijacija na uzorku adolescenata, u: *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 14 (2005), br. 1-2 (75-76), 135-153., ovdje 141. Istraživanje je provedeno na uzorku od 3678 adolescenata u dobi od 15 do 19 godina, učenika svih srednjih škola u Primorsko-goranskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji.
[522] Usp. *Isto*, 142.

mladih, govoreći o iskustvu Boga, odlučuje za opciju „ponekad“ nego na „nikad“ ili „rijetko“. Proizlazi kako je iskustvo Boga i njegove zaštite kod većine adolescenata koji vjeruju prisutno, premda ovisi o tome kako se događa često.

Sljedeća tvrdnja „Bojim se Božje kazne“ također ulazi u prostor religioznog iskustva, ali negativno izraženog. Također, indikator je tradicionalne religioznosti. Najveći broj srednjoškolaca opovrgava ovu tvrdnju s obzirom na vlastiti život (47,5%), za razliku od onih koji potvrđuju ovu tvrdnju (23,7%). Oni koji se nalaze „između“ odlučuju se za opciju „ponekad“ (28,9%). Ovdje se mogu iščitati još uvijek prisutni tragovi tradicionalne religioznosti kao i određenog traženja u području vjerovanja i duhovnosti. Čini se da samo pitanje i tema pobuđuju izvjesnu nejasnoću oko ove problematike vezane uz vjeru.

Koliko religioznost utječe na svakodnevni život, trebalo je postati jasnije uz ponuđenu tvrdnju „Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme“. Približno sličan postotak adolescenata odgovorio je i pozitivno (35,8%) i negativno (36,7%). Nije zanemariv postotak onih koji se nisu mogli odlučiti niti za jednu opciju (27,5%). Uočljiv je određen izostanak iskustvene dimenzije vlastite vjere. Tek nešto više od trećine adolescenata, po ovim podacima, u vjeri prepoznaje podršku i motivaciju za hod kroz život. Primjećuje se i razlika u govoru o vjeri koja predstavlja svojevrsnu podršku u životu (oko 36%) od osjećaja da ih Bog čuva (oko 63%). Može se naslutiti određena distanca prema religiji i vjeri u odnosu prema Bogu i njegovoj pomoći.

Posljednja, peta tvrdnja „Puno razmišljam o vjeri, religiji i Bogu“ odnosi se na oznaku zrele religioznosti, koja je postala dio intelektualne dimenzije religioznosti, stavova i znanja. Prema odgovorima adolescenata tek manji postotak potvrđuje ponuđenu tvrdnju (28,3%), niječno se izjašnjava veći broj (39,1%), a oni koji se nalaze između također je razmjerno visok postotak (32,5%)[523]. Zabrinjavajući su rezultati s obzirom da se ovim ponuđenim pitanjem promišljala kvaliteta i učestalost razmišljanja o Bogu. Čini se kako za većinu adolescenata „vjera, religija i Bog“ nisu teme koje bi osobito privukle pozornost, te imale bitno značenje u njihovu životu. Ipak, prisutna je i određena otvorenost u razmišljanjima. Postotak adolescenata koji se odlučio za opciju „nikad“ (13,1%) i „vrlo često“ (11,2%) je razmjerno nizak. Najviše glasova dobila je opcija „ponekad“ (32,5%) kao izričaj povremenih razmišljanja o religioznoj dimenziji, ovisno o situacijama i okolnostima.

Učestalost odlaska adolescenata u crkvu pokazuje kako razmjerno visok postotak mladih jednom tjedno ili češće odlazi u crkvu (40,0%), onih koji odlaze prigodno ili o većim

[523] Usp. *Isto*, 143.

blagdanima je nešto manje (30,7%), kao i onih koji idu jedanput do dvaput na mjesec (17,7%)[524]. Adolescenata koji ne idu u crkvu, gledano u postotku, ima najmanje (11,7%). Zbroje li se postoci onih koji redovito idu u crkvu s onima koji to čine prigodno dobiva se rezultat po kojemu većina adolescenata redovito ili povremeno ide u crkvu. Ostaje otvoreno pitanje, kakva je situacija u drugim područjima unutar Hrvatske i šire, te u kojoj se mjeri religijska praksa odražava na etičko-moralne stavove, prihvaćanje učenja Crkve, ponašanje i druge parametre religioznosti. Veći stupanj religioznosti prisutan je u Dubrovačko-neretvanskoj županiji nego u Primorsko-goranskoj, dok su djevojke religioznije od mladića[525].

Jedno od istraživanja provedeno u Slavoniji i Baranji pokazuje da tjedno oko 28% srednjoškolaca ide na misu[526]. Još je veći postotak adolescenata koji se ispovijeda, više od 60% mladih (najčešće o velikim blagdanima). Kod svake mise pričesti se oko 7% srednjoškolaca, dok se mnogo više adolescenata pričešćuje barem jednom godišnje (oko 80%)[527]. U istraživanju provedenom u Slavoniji i Baranji, kao i prethodno navedeno u Primorsko-goranskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji pokazuju prisutnost prigodnih i povremenih izričaja religioznosti kod mladih osoba. S jedne strane nedostaje redovitost, sustavnost i zrelost u pristupu, svjedočenju i očitovanju vjere, a s druge strane prisutna je otvorenost i barem simbolična prisutnost u različitim očitovanjima vjere. Ipak, uočljiva je manja učestalost pohađanja crkve i mise u Slavoniji i Baranji, nego primjerice u Dalmaciji i Primorju.

Stvaranju određene percepcije i profila religioznosti adolescenata od velike je pomoći istraživanje o religioznosti zagrebačkih adolescenata. U istraživanju je analizirano pet temeljnih dimenzija religioznosti: religiozno iskustvo, religijska (crkvena) pripadnost, vjerovanje, moralno-etička dimenzija i religijska (crkvena) praksa[528].

Istražujući religiozno iskustvo zagrebačkih adolescenata nakana je bila ispitati, temelji li se njihovo iskustvo u prihvaćanju institucionalnih pravila i dogmi određene religije ili je riječ o subjektivnom doživljaju i samoopredjeljenju, te na koji se način očituje subjektivnost u tumačenju religioznog iskustva. Dvije trećine zagrebačkih srednjoškolaca izjavljuje da im je

[524] Usp. *Isto*, 146.
[525] Usp. *Isto*, 146-147.
[526] Usp. Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Religijske vrednote u Slavoniji i Baranji s posebnim naglaskom na mlade, u: Maja ŠTAMBUK, Antun ŠUNDALIĆ (ur.), *Razvojne perspektive ruralnog svijeta Slavonije i Baranje. Zbornik radova*, Zagreb, 2003., 55-76., ovdje 60.
[527] Usp. *Isto*, 61-62.
[528] Usp. Valentina Blaženka MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*..., 309. Empirijskim istraživanjem kvanitativnog tipa obuhvaćeno je 904 adolescenata u 26 zagrebačkih srednjih škola.

vjera važna u životu. Religiozno iskustvo odnosno doživljavaj Božje blizine povezuju s pozitivnim životnim iskustvima[529].

Vezano uz religijsku odnosno crkvenu pripadnost uočljivo je da adolescenti u visokom postotku izražavaju vjersku pripadnost Katoličkoj crkvi (88,6%), ali ne prihvaćaju u cjelini ono što čini katoličko vjerovanje. Prisutna je tendencija selektivnog pristupa temeljnim istinama katoličke vjere. Također, više od polovice anketiranih srednjoškolaca izjavljuje da imaju problema s vjerskim sumnjama. Kako su u adolescenciji izražene razvojne promjene u mnogim vidovima, uključujući i duhovno-vjerničku dimenziju, pitanje je, kako adolescenti procjenjuju stupanj vlastite vjere u odnosu na ranije razdoblje. Neobično je da gotovo polovica ispitanika (42,7%) ne može procijeniti trenutno stanje u odnosu na vjeru, je li bliže ili dalje nego što je bilo prije dvije godine[530]. Uočljiva je nemogućnost autorefleksije o religioznoj dimenziji. Kako se može iščitati iz istraživanja, četiri čimbenika imaju najsnažniji utjecaj na religiozni razvoj adolescenata, a čine ga: crkvene institucije, obitelj, prijatelji odnosno vršnjaci, te društvene institucije.

S obzirom na prihvaćanje crkvene institucije i njezina nauka više od polovice adolescenata prihvaća učenje Crkve (53,4%). Gotovo polovica anketiranih samo je djelomice suglasna s učenjem Crkve ili prihvaća neki novi oblik vjerovanja. Na pitanje, zašto vjeruju, gotovo trećina (31,9%) navodi egzistencijalnu potrebu čovjeka, a razmjerno malen postotak temeljni razlog nalazi u osobi Isusa Krista (2,7%)[531]. Interesantna je spoznaja kako su adolescenti skloniji prihvatiti Boga kao Stvoritelja i Gospodara, a manje kao bliskog i prisutnog Boga koji djeluje u korist čovjeka. Slična je situacija kod reflektiranja odnosa prema Kristu. Osnovna znanja i informacije o Kristu se mogu uočiti, ali nedostaje Krist kao važno uporište i odredište u konkretnom životu adolescenata.

Najveći stupanj distanciranja u odnosu na istine vjere nazire se u temama o životu poslije smrti. Svega 27,0% srednjoškolaca potpuno vjeruje u uskrsnuće na kraju vremena, a 36,7% vjeruje da postoji drugi život poslije smrti. Nije zanemariv postotak onih koji vjeruju u reinkarnaciju 8,6%, te zanimanje za paranormalne pojave i zazivanje duhova čak 41,4%: „Zanimanje za život poslije smrti postoji, ali u traženju odgovora adolescenti se sve više udaljavaju od kršćanske opcije“[532]. Podaci mogu potaknuti mnoga nova promišljanja o

[529] Usp. *Isto*, 310.
[530] Usp. *Isto*, 311.
[531] Usp. *Isto*, 312.
[532] *Isto*.

aktualnom stanju pastorala i kateheze, te potreba za promjenama i obnovom dosadašnjeg rada i pristupa.

Interesantno je osvrnuti se na neka istraživanja o religioznosti adolescenata provedena u različitim područjima Hrvatske. Viša razina religioznosti prisutna je u Dalmaciji i Slavoniji, nego u Zagrebu, Istri i Primorju. Iščitavajući rezultate istraživanja provedenog među zadarskim maturantima moglo se zapaziti da djevojke u većem postotku vjeruju i prakticiraju vjeru. Djevojke su praktične vjernice, dok su mladići ne-prakticirajući vjernici. Zabrinjava podatak prema kojemu i koji vjeruju i prakticiraju vjeru, ne prihvaćaju sve što vjera uči (čak 49,6%)[533]. 23% adolescenata pohađa misu svake nedjelje, a onih koje ne odlaze na nedjeljnu misu ima oko 13%. Najbrojniji su maturanti koji vjeruju, ali ne prihvaćaju sve što vjera naučava. Kod zadarskih maturanata prisutna je snažna religijska samo-identifikacija, ali slabija ortodoksija i ortopraksija. Prisutna je mješavina tradicionalizma i moderniteta, s laganom prednošću moderniteta u shvaćanju i tumačenju vjere i života, pristupa i komunikacije[534].

S obzirom na stupanj vjerske pripadnosti, kod zagrebačkih srednjoškolaca prevladava djelomična (parcijalna) pripadnost, koja se uglavnom temelji na primljenim sakramentima inicijacije, dok se u crkvenoj praksi javlja sve veća distanciranost. Trećina adolescenata vjeruje i prakticira svoju vjeru, trećina vjeruje, ali ne prakticira vjeru, ostali su u sumnji, u traženju ili su distancirani. Dodatno zabrinjava što stupanj distanciranosti od crkvene prakse raste s povećavanjem starosne dobi adolescenata. 31% adolescenata pohađa misu svake nedjelje i češće. Postotak onih koji nikada ne pohađaju misu iznosi 10,4%[535]. Gotovo polovica adolescenata moli svaki dan, a molitvu najčešće upućuju Bogu, Isusu Kristu i Blaženoj Djevici Mariji.

Subjektivni pristup moralno-etičkim normama označen relativizmom i pragmatizmom istražen je kroz tri područja: društveni moral, spolni moral i odnos prema nekim bioetičkim pitanjima aktualnim u novije vrijeme. Pokazalo se da adolescenti na sva tri područja sve više odstupaju od stava Crkve. Najveće odstupanje mladi adolescentne dobi pokazuju na području spolnog morala. Samo 15,7% smatra da pobačaj ne bi smio ni u jednom slučaju biti dopušten, za uporabu kontracepcijskih sredstava izjasnilo se 77,0% srednjoškolaca, pravo na rastavu podržava 41,0%, predbračne odnose smatra dopustivim 74,0%. S druge strane, bračnu nevjeru

[533] Usp. Antonio DRAGUN, Religioznost maturanata u Zadru, u: *Sociologija i prostor*, 49 (2011) 189 (1); 91-108, ovdje 95-96.
[534] Usp. *Isto*, 97-98., te 105-106.
[535] Usp. Valentina Blaženka MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*..., 226.

osuđuje 74,2% ispitanika. 40,2% anketiranih odobrava „zamjensko majčinstvo“, umjetnu oplodnju čak 60% adolescenata[536].

Reflektirajući (ne)pripadnost Crkvi, koja se očituje ponajviše u poistovjećivanju s temeljnim normama koje propisuje, pojavili su se iznenađujući rezultati. Oko dvije trećine zagrebačkih adolescenata katolički identitet ne povezuje s nužnošću prihvaćanja papinskih i biskupskih moralnih uputa, vjerujući da se može biti dobar katolik i bez toga. Mladi ove dobi Crkvu više doživljavaju po njezinom djelovanju, posebno na društveno-humanitarnom području, a manje po tome što je ona u svojoj naravi i cjelovitosti. Iako pokazuju načelnu naklonost prema Crkvi, ipak je njihovo sudjelovanje i angažman u životu crkvene (župne) zajednice minimalan. Taj se angažman obično odnosi na pohađanje euharistijskog slavlja, druge aktivnosti su rijetke, gotovo nikakve[537].

Komparacija između vlastite – kršćanske vjere i drugih religija pokazuje određena pitanja i nejasnoće. Više od polovice anketiranih srednjoškolaca smatra da ima nešto istinito u svim religijama, te da su sve religije jednako vrijedne. Ovdje se nazire određeno nesnalaženje koju možemo tumačiti otvorenošću za druge religije, ali i pokazateljem nepotpune identifikacije s vlastitom religijom[538].

Nerazumijevanje naravi Crkve i njezina identiteta može se uočiti na primjeru očekivanja od Crkve. Crkva bi se prema stavu mladih trebala aktivno zauzeti za očuvanje moralno-etičkih načela i socijalno ugroženog čovjeka. Pri tome svega 24,2% smatra da Crkva prije svega treba naviještati Isusa Krista. Pri tome gledanje na crkvene službenike razmjerno je pozitivno. Prezbitere prije svega promatraju kao posrednike – predstavnike Crkve (32,2%), i u ulozi duhovnog i moralnog voditelja vjernika (33,3%), a najmanje ih povezuju s njihovom sakramentalnom službom (3,0%)[539].

Više od polovice srednjoškolaca zadovoljno je s vjeronaukom u školi. Neki su za alternativni predmet vjeronauku (13,1%), a neki za isključivanje vjeronauka iz školskog sustava (11,2%). Kvalitetom izvođenja vjeronaučne nastave u školskim prostorima i radom vjeroučitelja zadovoljno je 28,6% srednjoškolaca, 32,4% ocjenjuje ga zadovoljavajućim, a 14,7% lošim[540]. Podaci traže dovoljno odgovornosti u daljnjim promišljanjima oko uspostavljanja što kvalitetnije i kreativnije komunikacije i prilagodbe konkretnim osobama i njihovim interesima unutar škola.

[536] Usp. *Isto*, 313-314.
[537] Usp. *Isto*, 315.
[538] Usp. *Isto*.
[539] Usp. *Isto*, 316.
[540] Usp. *Isto*.

Rezultati istraživanja religioznosti na primjeru zagrebačkih adolescenata, kao i nekih pitanja na području drugih područja unutar Hrvatske potiču brojna promišljanja, nove postavke, nova pitanja, te nova istraživanja. Osjeća se potreba za sustavnim i redovnim istraživanjima. Postojeća istraživanja potvrdila su neke temeljne postavke vezane uz razvojni psihofizički, sociokulturni, etičko-vrijednosni i religiozni identitet adolescenata. Razdoblje višestruke krize i otpora prema institucijama, prema bližnjima, uključujući i sebe, prožeto subjektivizmom i relativizmom nalazi se većinom u suglasju s prethodno navedenim rezultatima. Pored toga mnoga pitanja ostaju otvorena, posebno ona koja se odnose na mogućnost unaprjeđenja postojeće zbilje, zahvaljujući autentičnosti crkvenih zajednica, autentičnosti pastorala i kateheze, autentičnosti obnove i otvaranja Crkve mladima.

Istraživanja provedena među adolescentima diljem Hrvatske mogu se usporediti s istraživanjima u drugim zemljama. Prisutna su neka zajednička obilježja kao i neke nove spoznaje. Rezultati kvalitativnih istraživanja pokazuju kako većina adolescenata vjersko iskustvo smješta u granicama subjektivnog življenja. Primjerice, u susjednoj Italiji 82% mladih Talijana vjeruje u Boga. Djevojke više od mladića izražavaju vjeru u osobnog Boga. Pored toga kod oba spola je česta vjera u neosobnog Boga uz sinkretistička obilježja. Osim izražavanja manje vjere u osobnog Boga, kod mladića prisutan je i veći stupanj udaljenosti od Crkve u odnosu na djevojke. Također vjeruju da je Isus bio prorok, revolucionar, karizmatik, ali prije svega samo čovjek. Adolescenti više vjeruju u Boga općenito, nego u Boga Stvoritelja. Vjera u Isusa i Presveto Trojstvo češća je kod onih adolescenata koji su uključeni u život svoje vjerničke (crkvene, župne) zajednice. Ipak, za većinu adolescenata religiozna dimenzija znači malo ili ništa u njihovu životu[541].

Prema istraživanju provedenom u Italiji kod većine adolescenata religiozna dimenzija ostaje zatvorena u području intimnog i osobnog, te se, nažalost, ne odražava na odnose među osobama. Većina mladića ne osjeća se dijelom Crkve, kod djevojaka je obrnuto. U življenju spolnosti ne postoji bitna razlika između onih koji su bliže ili dalje u odnosu na crkvenu zajednicu. K tome, većina adolescenata se protivi crkvenom učenju o etičkim pitanjima ljudske spolnosti, posebno o predbračnoj čistoći i kontracepciji. Vjerovanje u Boga za većinu mladih nema nikakvog utjecaja na vlastiti način života i moralno ponašanje. S obzirom na spolnost, prisutna je veća religioznost kod ženskih nego muških ispitanika. Religijska socijalizacija mladih događa se po obiteljskom odgoju i to posebno po majčinoj strani[542].

[541] Usp. Mario POLLO, Biti mlad danas, u: *Nav. dj.*, 44-46.
[542] Usp. *Isto*, 47-52.

Velika važnost vjerskog i svakog drugog odgoja u obitelji uočljiva je i na primjeru ponašanja adolescenata. Konzumacija droga kao jedna od rizičnih pojava adolescencije i odrastanja, zorno ilustrira važnost obitelji, vjere i njihove međusobne korelacije u smislu prevencije nepoželjnih oblika ponašanja. Lošiji odnosi u obitelji povećavaju vjerojatnost zlouporabe psihoaktivnih tvari. Podaci prikupljeni god. 2006. s područja pet zagrebačkih gimnazija pokazuju da su nekonzumenti droga u većoj mjeri internalizirali religijska uvjerenja, da češće izvršavaju obrede unutar vjerničke zajednice, te češće primjenjuju vjerska načela u svagdašnjem životu [543] . Različiti životni stresovi povećavaju mogućnost korištenja psihoaktivnih tvari. Religioznost je pri tome u inverznom odnosu s konzumacijom droga. Psihološki gledano, religioznost je svojevrsni obrambeni mehanizam u stresnim situacijama. Ispitanici koji češće nazoče vjerskim obredima, rjeđe koriste drogu. Religioznost uključuje značajno protektivno djelovanje. U tome kontekstu, vrijedno je naglasiti da je obredna dimenzija važnija od same religioznosti u odnosu na nekonzumaciju psihoaktivnih tvari[544]. Odnosno, istraživanje je pokazalo da nije dovoljno samo vjerovati, nego je za snažnije življenje vjere potrebno sudjelovati u obredima, proživljavati nutarnja uvjerenja u povezanosti s drugima. Naravno gledajući, ovo istraživanje ukazuje na vrijednost i značenje vjere već u vremenitom i svagdašnjem smislu. Vjera koja se živi i prakticira može doprinijeti ljepšoj i boljoj kvaliteti života, većemu zadovoljstvu, sreći i smislu. Vjera pruža široke vidike i mnoge mogućnosti za ostvarenje u različitim područjima života. U tome kontekstu, o vjeri mladih osoba može se promišljati na nov i mladima blizak način. Ostaje otvoreno i trajno aktualno pitanje, kako svjedočiti vjeru, kako uvoditi adolescente u svijet vjerničke zbilje koja uključuje ali i nadilazi vremenitu zbilju, kako posredovati Evanđelje u ovome današnjem vremenu, imajući u vidu rastuću sekularizaciju, vjerski indiferentizam i pragmatizam, kao i neizmjerne mogućnosti i ljepotu vjere u njezinom naravnom i nadnaravnom potencijalu.

1.2.3.8.Kateheza adolescenata

Kvalitetna i kreativna kateheza može potaknuti i pomoći procesu religijske socijalizacije mlade osobe. Stupanj napretka u vjeri ovisi o mnogo čimbenika, od podrške same obitelji, vršnjaka, župne zajednice, prezbitera sve do vlastite naravi, temeljne vjere i početnog obraćenja, otvorenosti i susretljivosti. Uz sva sadržajna, metodička, medijska i mnoga druga nastojanja

[543] Usp. Zrinka GREBLO, Religioznost, obiteljski čimbenici i zloupotreba droga kod adolescenata, u: *Ljetopis socijalnog rada* 12 (2005) 2, 263-272., ovdje 271.
[544] Usp. *Isto*, 272-273.

unutar procesa kateheze ne smije se zanemariti i zaboraviti otajstvenu narav vjere, darovanost vjere i milosnu dimenziju vjerničkog hoda kroz život.

Na temelju prethodnih informacija i spoznaja vezanih uz istraživanja religioznosti mladih adolescentne dobi naziru se neki temeljni problemi i izazovi za današnju katehezu. Uočljiva je problematika koja se nerijetko zanemaruje i previđa, a očituje se u iskustvenoj i praktičnoj dimenziji vjere. Značajno je što i kako vjeruju današnji mladi. Je li vjera postala dio njihovog osobnog iskustva, njihove životne prakse, stavova, ponašanja, interesa? Prepoznaju li vjeru kao potrebiti faktor njihovog vlastitog rasta, ostvarenja i napretka? Doživljavaju li Boga kao ideju, pojam, misao ili kao osobu, osobnu blizinu i podršku u životu?

Vezano uz istraživanja proizlazi potreba da se u katehezi obrađuju konkretne i adolescentima bliske teme iz područja vjere, duhovnosti i života. Informacije po kojoj samo trećina adolescenata vjeruje u život nakon smrti, samo trećina vjeruje i prakticira svoju vjeru, polovina ima vjerske sumnje mogu biti korisna i konkretna polazišta i smjerokazi za daljnje planiranje i produbljivanje katehetskog itinerarija, pristupa i tema. Iskustva i stavove adolescenata treba ozbiljno uzeti, o njima otvoreno govoriti, uspostavljajući tako potreban dijalog, iskrenu komunikaciju i raspravu. Liberalni pristup većeg broja mladih u odnosu na pobačaj, kontracepciju, rastavu braka, problem spolnog morala i bioetike znak je i izazov za pastoralne djelatnike, prezbitere i katehete u odgovarajućoj pripravi za susrete, za katehezu, homilije, sveukupni rad i programiranje u župi. Razmjerno mali broj mladih koji se angažira u životu svoje župne zajednice traži ozbiljno razmišljanje, traži žurne i kvalitativne promjene, koje se ne mogu ostvarivati samo u katehezi adolescenata, nego počinju mnogo ranije, u svim oblicima katehetskog rada, u liturgijskoj zajednici, i u samoj obitelji.

Kateheza uključuje misijsko-evangelizacijsku dimenziju. Nastoji probuditi želju za vjerom, nastoji pomoći doživljaju prvog iskustva vjere, teži dubokom poznavanju sadržaja vjere uz dosljedno prakticiranje kršćanskog života, vodi osobnom iskustvu vjere, potiče potrebu za „spasenjem“, integrira u skupinu zajednice vjernika i vršnjaka koji grade svoj ljudski i vjernički identitet[545].

Pitanje je, kako stvarati uvjete za takvo sazrijevanje u vjeri koja će postati osoban i slobodan izbor, osobno i slobodno opredjeljenje. Vjernički gledano, trebalo bi poštivati i nadahnjivati se „Božjom pedagogijom“ koja ima pred očima konkretne ljude. U središtu su susret, komunikacija i dijalog. Temeljno nadahnuće jest Evanđelje, primjer Isusa iz Nazareta

[545] Usp. Juan Edmundo VECCHI, *Pastoral mladih. Izazov za crkvenu zajednicu*, Zagreb, 1998., 186-187.

koji ulazi u dijalog s običnim čovjekom u njegovoj konkretnosti, uvjetovanosti i potrebama, otvarajući prostor neizmjerja i novoga puta.

S obzirom na središnjost pashalnog otajstva, najdubljeg temelja od kojeg treba polaziti svaki katehetski rad, treba moći uspostaviti korelaciju ondašnjeg i današnjeg vremena i svijeta, dinamizam služenja, ljubavi, punine i života. „Kategorija života“ i afirmacije vlastitog hoda trnovitom sadašnjošću predstavlja jedan od načina susretanja ljudskog i vjerničkog iskustva u katehezi koja zahvaća pojedinca i zajednicu: „Sve ono što čovjek živi postaje 'teološko mjesto' objave Božje. Otud potreba duboke analize velikih ljudskih tema i vrednota, pozitivnih i negativnih iskustava, na što su mladi posebno osjetljivi (otvorenost prema svemu što je novo, kritičnost, sloboda, osjetljivost za zajedništvo, za pravdu, istinu i mir, želja za osobnim angažmanom, pitanje bolesti, bijede, osamljenosti, očaja, nade i smisla...). Premda se svijet i razmišljanja mladih brzo mijenjaju, važno je imati pred očima da oni ipak drže do nekih temeljnih vrijednosti, koje su izvrsna prilika za novu evangelizaciju“[546].

Umjesto osluškivanja zadanog vremena i interesnih pojavnosti, nadvija se mogućnost rada u zatvorenim šablonama gotovih predavanja, izlaganja, dominacije informacija i stručnih izraza koje teško prolaze kod mladih, posebno u doba adolescencije. U tim i takvim situacijama može se govoriti i o kontraproduktivnosti određenih modela koji ne poznaju naslovnike, koji ne uspostavljaju potrebitu komunikaciju i susret. Pojavljuje se pitanje: nisu li određeni načini naviještanja čak izravan 'odgoj za nevjeru'?[547]. Pedagoški promašaji u pristupu mladim osobama s vremenom mogu dovesti do zasićenja i odbijanja sadržaja i ponuda koje su same po sebi poticajne i značajne.

Sposobnost uživljavanja u mlade postaje značajno mjerilo za daljnji religiozno-pedagoški i katehetski rad. Kada u katehetskom postupku dođe do postupnog prijelaza i susreta ljudskog i kršćanskog iskustva, odgojitelj će bez nametanja i dociranja, predlagati i nuditi polog vjere kao onaj koji je osobno uvjeren u bogatstvo kršćanskog itinerarija, sposoban u drugima buditi raspoloženje „divljenja i zauzetosti zbog vrednota koje im je pomogao otkriti“[548]. Odgojitelj ne teži da stekne sljedbenike, ne veže druge uz sebe, već ih nastoji oduševiti za Krista i život Crkve.

U procesu dostatne empatije i prilagodbe adolescentima, treba računati na strpljivost, na spremnost saslušati do kraja, imati u vidu da adolescent često misli stavljajući se u oporbu. Kateheta mora poznavati da adolescent sve dovodi u pitanje, mora moći prihvatiti prigovore,

[546] Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici...*, 157-158.
[547] Usp. *Isto*, 159.
[548] Usp. *Isto*, 165.

ne pokazati uzrujanost. Zajedno s mladima treba istraživati problem u svoj dubini, tražeći odgovor i rješenje. Ne smije se zaboraviti da je za adolescenta istina ono što on sam otkrije, te što je rezultat njegove prosudbe i izbora. Vjerska istina treba biti povezana s osobnošću koja se traži i postupno izgrađuje[549].

Svjetonazorska i moralna uvjerenja kod adolescenata su vezana uz skupinu. Moral adolescenta moral je njegove skupine. Značajna je vjernost skupini i ispunjavanje njezinih očekivanja. Važnost skupine u župnoj i crkvenoj zajednici ponovno dolazi do izražaja, posebno ako se omogući da unutar jedne ili više skupina mladi imaju mogućnost rasti u istinskoj odgojnoj sredini, u istinskoj čovječnosti, odrastanju, duhovnom i vjerničkom otkrivanju i sazrijevanju. Moral i moralna načela najlakše se i najbolje usvajaju ne u nekom neosobnom obliku zakona, teorija i pravila, nego po modelu konkretnih uzora i primjera. Pozitivni vid odgoja trebao bi pomoći da mladi čovjek oslobodi osobnu originalnost. Na putu traženja pravih uzora, prvi i najveći uzor kojemu će voditi kateheza, bit će Isus Krist. Povijest Crkve povijest je mnogih uzora, primjera i svjedoka vjere s kojima se katehizandi mogu poistovjetiti. Premda adolescenti nisu otvoreni činjeničnom učenju povijesti, otvoreni su za snažne osobnosti tijekom povijesti, za traženje smisla i uzroka događanja, posebno ako ondje mogu pronaći neke svoje ideale i vrijednosti[550].

Kateheza je usmjerena otvaranju prostora za obraćenje adolescenta. Obraćenje u kontekstu adolescencije može se označiti kao čin kojim mlada osoba izabire Boga i Isusa kao smisao svoga života. Obraćenje predstavlja napor napuštanja sebe i pretjerane vezanosti uz svoju osobu, ali uključuje i razvoj adolescentove potpunosti, sigurnosti i uspjeha. Obraćenje povlači za sobom spoznaju svoje slabosti, odluku moralne promjene i novi pogled na život i inicijative koje treba ostvariti. Pomažući adolescentov prijelaz od „Ja“ k Bogu, treba pomoći i prijelaz k drugima. Opravdanje prijelaza nalazi se u oslobođenju u ljubavi, ostvarenje u služenju drugima, te ostvarenju kraljevstva Božjega[551].

Katehetski susreti trebaju biti tako oblikovani da omogućuju da se adolescent osjeti pozvan da uđe osobno u problem, da ga osobno rješava i otkriva što je primio od učitelja, koji mu predstavlja neku vrstu autoriteta i uzora na putu ljudskog i vjerničkog odrastanja. Konkretno povezuje adolescenta sa svijetom, a apstraktno ga potiče na duboko promišljanje. Značajno je da se prvo krene od konkretne stvarnosti, od iskustva, od nekog životnog problema i izazova.

[549] Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi...*, 78.
[550] Usp. *Isto*, 86, te 104-105.
[551] Usp. *Isto*, 88-89.

Onda se teži rastu u duhovnoj dimenziji, sve do ljudskih i vjerničkih vrijednosti, koje će mlada osoba moći prepoznati.

Adolescenti su po svojoj naravi religiozni jer su usmjereni tajni samoga sebe i traženju smisla. Skloni su traženju ideala i vrijednosti zbog kojih se isplati živjeti, boriti i trpjeti. Izjave mladih ovi dobi kako (više) ne vjeruju u Boga, nerijetko se odnosi na napuštanje vjere djetinjstva, koja je više bila rezultat odgoja i tradicije, a manje osobnog izbora i odluke. Zadaća je kateheze da pomogne stići od naturalističkog i simboličkog misticizma prema osobnom i objektivnom vjerovanju. Praćenje liturgijske godine, obrade pojedinih tema u katehezi ostavljaju dovoljno prostora za govor simbola kao i razvojno praćenje objektivnih istina i postavki vjere[552].

Adolescentov ideal se može lako utjeloviti u Kristu. Teži se veličanstvenom otkriću Prijatelja. Na putu pripravljanja putu Isusa u životu mlade osobe, treba paziti da Isus ne ostane podređen naravi adolescenta, koji u njemu vidi prvotno onoga koji ispunjava sve njegove želje i težnje. Krist je više idealna slika za adolescenta, nego Bog koji traži obraćenje i nasljedovanje. Susret s Kristom koji mijenja događat će se u sabranosti i okupljanju u manjim katehetskim i molitvenim skupinama, pripravljajući postupno prostor za integriranje u veću zajednicu vjernika i liturgiju. U tome smislu, „cijela je adolescencija otkrivanje Gospodina Isusa, tj. traženje našeg istinskog odnosa sa živim Bogom“[553]. Otkrivanje Boga i njegove svete blizine događa se u Duhu Isusa Krista, na način dostojan govora vjere, dostojan uzvišenih otajstava.

Duha Svetoga mladi ponajviše prepoznaju u plodovima Duha, u životu konkretnih osoba koje su resile oznake ljubavi, velikodušnosti, služenja, radosti, mira, hrabrosti, praštanja. Duha katehizandi prepoznaju u pravom nutarnjem životu, u svetima, slobodi i zajedništvu. Crkvu, sabranu u Duhu, zajednicu koja nastavlja Kristovo djelo spasenja, adolescenti mogu upoznati ukoliko dožive ljepotu i vrijednost Crkve kao zajednice odraslih vjernika, njihovim angažmanom i svjedočanstvom života, te ukoliko se sami uključe u manje aktivne skupine adolescenata, u kojima će postupno iskusiti život u Crkvi. Liturgija i crkvenost koje same po sebi mogu predstavljati određene prepreke u integriranju zbog snažno naglašenog individualizma i subjektivnosti adolescenata, mogu postati poticaj i snaga za prihvaćanje vjere ukoliko mladi dobiju potrebna iskustva molitvenih i liturgijskih čina u manjim skupinama,

[552] Usp. *Isto*, 99-100.
[553] *Isto*, str. 102.; usp. također Ana Thea FILIPOVIĆ, Mladi i euharistija, u: *Služba Božja* 45 (2005.), br. 4, 409-428., ovdje 421-423.

ukoliko na prikladan način budu uvedeni u svijet simbola, a obredne čine dožive i shvate kao izraz vjere i nutarnjeg života[554].

Govor o eshatološkim temama odgovara naravnoj čežnji mladih za traženjem, za srećom, za neizmjerjem, smislom i ispunjenjem. Premda se većina mladih zatvara pred fenomenom križa, patnje i smrti, ove teme poprimaju drugo značenje ukoliko su u dostatnoj mjeri nošene svjetlom uskrsnuća i istinske vjere[555]. Govor o prolaznosti i smrti biva tematski ispunjen govorom o mrtvljenju u svakodnevnim činima koji se događaju zbog nekog većeg i višeg dobra. Smrt predstavlja potpuno predanje i povjerenje Gospodinu i Gospodaru života. Eshatološke stvarnosti kao raj, čistilište i pakao značenjski i funkcionalno bivaju povezane s ovim sadašnjim životom i svakodnevicom u smislu savjesnog ispunjavanja dužnosti, obveza, prihvaćanja drugih, služenju, dobroti, vjeri i ljubavi. Sve je nošeno nadom i povjerenjem u Uskrsloga Krista, koji u potpunosti omogućuje slobodu i vječnu radost.

O dijaloškom i aktivnom pristupu mladima u katehezi govori i „Opći direktorij za katehezu“. U središtu je kateheze ponuda Krista, upućena svim mladima po mjeri mladih, uz obzirno shvaćanje njihovih problema. Oni se u Evanđelju pojavljuju kao izravni sugovornici Krista koji im otkriva njihovu vrijednost. Mladi su aktivni subjekti i protagonisti evangelizacije. Plodonosna je ona kateheza koja na umu ima sveukupnost problema koji se tiču života adolescenata. Na prvom mjestu treba staviti njihove prilike, kao i na suradnju laika i samih mladih. Suvremena evangelizacija mladih treba imati misionarsku dimenziju. Prilagodba kateheze mladih ponajviše uključuje prilagodbu jeziku mladih i govoru vjere, koji će odgovarati mnogim očekivanjima i spoznajama teologije, humanističkih i odgojnih znanosti[556].

Adolescenti će uz odgovarajuće ponude i modele rada, duhovno vodstvo, podršku i pratnju, te uz iskustvo crkvenosti u svjedočenju, služenju, zajedništvu i slavlju u župnoj zajednici napredovati na putu obraćenja i hoda s Isusom Kristu u oblikovanju svoga života i života svojih bližnjih.

1.3.Indikatori mistagoškog pristupa

Mistagogija kao uvođenje u otajstvo Isusa Krista, u postupno otkrivanje, produbljivanje i proživljavanje primljene milosti po sakramentima, događa se u znakovima evangelizacije koju čine liturgija, dijakonija, koinonija i martirija. Bogoslužni čini i molitva, služenje potrebitima,

[554] Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*..., 101-102., te 106.
[555] Usp. *Isto*, 94-96., te 106-108.
[556] Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*..., br. 183-185.

promicanje i življenje zajedništva, te vjerodostojno svjedočenje i navještaj postaju dragocjeni i nezamjenljivi putovi kako kršćanski pristupati mistagogiji i najdubljim otajstvima vjere.

Svaka kateheza, posebno mistagoška, u svome oblikovanju i izvođenju treba poticati, upoznavati i njegovati ove temeljne sastavnice kršćanske vjere. Mladi adolescentske dobi koji su nedavno primili sakramente kršćanske inicijacije, svoj duhovni put izrastanja u vjeri, nadi i ljubavi prepoznaju, produbljuju i proživljavaju kroz ove četiri dimenzije crkvenosti.

Indikatori mistagoškog pristupa – znakovi evangelizacije i funkcije crkvenosti promišljaju se u odnosu na zajedničku temu – stvarnost mistagogije. U prvome poglavlju se obrađuje odnos liturgije i mistagogije, u drugome odnos dijakonije i mistagogije, u trećemu odnos koinonije i mistagogije, a u četvrtome odnos martirije i mistagogije.

1.3.1. Liturgija i mistagogija

Liturgija i mistagogija nalaze se u bliskom suodnosu i povezanosti zbog naravi liturgije i njezinog dubokog identiteta koji na iskustven način uvodi u sveta otajstva vjere. Promišljanje o mistagogiji iz perspektive liturgije podsjeća na tri različita shvaćanja mistagogije u doba crkvenih otaca: mistagogija kao samo slavlje sakramenata inicijacije (sv. Ivan Zlatousti), mistagogija kao kateheza koja tumači i produbljuje primljene sakramente (sv. Ćiril Jeruzalemski), te mistagogija kao teologija liturgije, hranjena kršćanskim iskustvom (Pseudo Dionizije i kasnija istočna predaja). Mistagozi u svojim mistagoškim katehezama posežu za mnoštvom svetopisamskih navoda, kombiniraju razne simbole s egzegezom. Ukrasi i teološka ljepota rese tekstove. Mistagozi se uz stil koji je izvanvremenskog obilježja služe slikama, metaforama i pripovijestima. Ondašnji pristup mistagogiji pomaže na putu traženja nove mistagogije i tako potrebne liturgijske duhovnosti[557].

Liturgijska mistagogija posjeduje znakovitu anamnetsku i aktualizacijsku izražajnost i snagu. U obredima inicijacije promatra se posadašnjenje borbe sa zlom koje se od uranjanja u vodu proteže sve do zajedništva euharistijskog stola. Inicijacija je izvanjska drama koja označava nutarnju preobrazbu. Istočni oci ovu preobrazbu zovu divinizacijom ili pobožanstvenjenjem, dok zapadni oci koriste pojam restauracija ili obnova. Mistagogija uz

[557] Usp. Ivan ŠAŠKO, Obilježja liturgijske mistagogije, u: *Liturgijska mistagogija – stari put trajne obnove. Die liturgische Mystagogie – ein alter Weg der permanenten Erneuerung*, Frankfurt am Main, 2002., 43-60., ovdje 44-46.

novokrštenike (neofite) zahvaća i kršćansku zajednicu, kao „trajna škola kršćanske duhovnosti, polazeći od uvijek novih tumačenja i produbljivanja liturgijskoga iskustva“[558].

Metoda mistagoške kateheze koja je već u doba patristike bila u službi trajne izgradnje kršćanskih zajednica, danas je još potrebnija u „masovnosti“ u kojoj je velika većina vjernika primila sakramente bez inicijacijskog puta i osobnoga obraćenja[559].

Mistagogija želi sudjelovati u misteriju, u otajstvu koje je posredovano znakovima, simbolima i gestama. Imajući u vidu kako bez simboličkoga nema liturgije, liturgijski gledano, kateheza kao pomoć liturgiji pozvana je vratiti važnost odgoju za simboličko sudjelovanje. Umjesto eksplicitnog tumačenja simbola treba njegovati simbolički govor, govor ljepote, umjetnosti, cjelovitosti, neposrednosti. Trebalo bi težiti odgoju za sudjelovanje u događaju koji simbol omogućuje. Mistagogija prihvaća i ugrađuje zbilju parabole, metafore, alegorije i simbola u svoj govor i izraz[560].

Liturgijski odgoj može pomoći odgojem za govor tijela i svime što otvara prostor za umjetnički govor. Ne smije se izgubiti dimenzija anamnetske naravi liturgije. Pozivajući se na teologa Hans-Ursa von Balthasara, teologija i teološki govor trebao bi započeti kontemplacijom, a ne razumskim razglabanjem. Kontemplacijom Ljubljenoga prelazimo na teo-dramatičnu životnu zahvaćenost, a tek onda ju teološki analiziramo. U tome smislu liturgijski je govor otvoren darovanosti, igri, poetičnosti. Čuva ravnotežu pasivnoga i aktivnoga, ponavljanoga i stvaralačkoga[561].

Sveukupna aktivnost i prisutnost Crkve može se nazvati mistagogijom, jer krajnji cilj nastojanja unutar Crkve jest privesti sve stvorenje otajstvu spasenja. Unutar ove dimenzije nalazi se mistagogičnost liturgijskog prostora i vremena. Otkupljeni čovjek ne može se svesti na ovozemnu trodimenzionalnost, već cijeloga života pokušava otkriti novu, četvrtu dimenziju postojanja, a koja se naziva transverzalnost, usmjerenost transcendentnom. Liturgijski prostor kao djelo umjetničkog stvaralaštva pomaže otkrivanju Božjeg lica koje se najjasnije očituje u kršćanskom bogoslužju. Svaki je bogoslužni čin objava Božja[562].

Sama spoznaja na putu vjere i života u vjeri ne događa se čovjekovom zaslugom, angažmanom, naporom i umovanjem. Dubinska dimenzija događa se ponajprije nadnaravnom milošću po sakramentima. Tek se po sakramentima narav pretvara u nadnarav. U mističnom

[558] *Isto*, 49.
[559] Usp. *Isto*, 50.
[560] Usp. *Isto*, 51-52.
[561] Usp. *Isto*, 55-58.
[562] Usp. Ante CRNČEVIĆ, Mistagogija liturgijskog prostora. Locus liturgicus kao locus theologicus, u: *Liturgijska mistagogija – stari put trajne obnove. Die liturgische Mystagogie – ein alter Weg der permanenten Erneuerung*, Frankfurt am Main, 2002., 75-90., ovdje 75-77.

procesu Krist prožima ljudsku narav i unosi promjenu. U tome kontekstu, mogu se promišljati pojedini sakramenti, posebno sakramenti kršćanske inicijacije. Krštenje je stvaralački božanski čin pomoću kojega Bog, posredstvom liturgijske zajednice, kreira novo stvorenje[563]. S obzirom na sakrament krštenja, iz liturgijske perspektive probija se i pastoralna problematika. Vjernik, kršten kao dojenče, još uvijek nije svjestan svoje kršćanske veličine. Mnogi odrasli (kronološka dob) vjernici nisu u dovoljno mjeri svjesni svojega krsnog dostojanstva, svoje bogolikosti – nadnaravne darovanosti i uzvišenog poziva. Negdje se u tome kontekstu predlaže veća pozornost za liturgijsko slavlje imendana uz koju se vezuje proslava dana krštenja ili dana potpune kršćanske osobnosti. Priprema za sakrament potvrde također je prigoda da se mladi učine osjetljivim za dostojanstvo vlastitog krštenja. Na temelju krsnoga dostojanstva događa se kršćansko djelovanje – iz krsnoga *logosa* trebao bi stasati i kršćanski *ethos* – svjedočenje vjere vlastitim životom[564].

Čovjekova bogolikost odsijeva radošću i dostojanstvom djetinjstva Božjeg. Slaveći kršćansko bogoslužje, vjernik izražava sebe kao Božje dijete, odnosno kao novo stvorenje u Kristu. Sama mogućnost da čovjek u slobodi slavi i izražava svoju vjeru u Gospodina, temelji se na njegovoj naravi. Ljepota i radost vjere proizlaze iz čovjekove darovanosti („capax Dei“) – sposobnosti za Boga. Čovjek može s Bogom razgovarati, povjeriti mu se, darovati, biti s njime. Riječ je o sposobnosti čovjeka da na Božju ljubav odgovori ljubavlju[565]. Radosna vjera djelo je Duha Svetoga: „Duh Sveti neprestano napaja Crkvu vodom i krvlju s drveta križa – krštenjem i euharistijom“[566]. Svetopisamska simbolika duboko je utisnuta u liturgijsku i mistagošku poruku i pouku sakramentalne pojavnosti. Što je za Isusa značio silazak Duha na Jordanu, to za Crkvu znači silazak Duha na Pedesetnicu. Sakrament potvrde u određenom smislu nastavlja milost Pedesetnice. U ovome sakramentu kandidati primaju puninu Duha Svetoga kojega je Krist primio na Jordanu, a apostoli i prva zajednica na Pedesetnicu[567].

Po sakramentima krštenja i potvrde događaju se i međusobno upotpunjuju na poseban način milosni darovi i zadaci. Dok biti kršten znači postati – biti dio naroda Božjega („esse in populo Dei“), biti pomazan krizmom znači djelovati kao vjernik kao (su)dionik naroda Božjega („agere in populo Dei“). Krštenjem krštenici su postali novo stvorenje u svijetu („esse in

[563] Usp. Josip GREGUR, Biti nešto ili netko? Liturgijska osobnost kao temelj etičke prakse, u: *Kateheza* 31 (2009) 2, 130-140, ovdje 132-134.
[564] Usp. *Isto*, 139.
[565] Usp. Anton TAMARUT, Kako ponovno otkriti ljepotu i radost vjere, u: *Bogoslovska smotra* 83 (2013.), 3, 577-599., ovdje 583.
[566] *Isto*, 593.
[567] Usp. Marin ŠKARICA, Potvrda – sakrament punine dara Duha Svetoga, u: *Bogoslovska smotra* 71 (2001), br. 4, 497-525., ovdje 514-517., te 525.

mundo“), a potvrdom su krizmanici poslani i osposobljeni za djelovanje u zadanom vremenu („agere in mundo“). Euharistija čini prisutnim i djelatnim u sadašnjem trenutku pashalno otajstvo. Vjernici su sakramentalno uključeni u poslanje spašavanja svijeta po zajednici Crkve. S Kristom u Crkvi rade na Božjem planu spašavanja svijeta[568].

Značajno je i potrebno sačuvati pravilan redoslijed primanja i slavlja sakramenata kršćanske inicijacije. Svojom naravi i simbolikom sakramenti prate i oblikuju prirodnih redoslijed životnih razdoblja u životu čovjeka. Svaki sakrament traži svoje vlastito vrijeme, jer se pravo doživljava samo u pravome vremenu, te tada postaje u punome značenju spasenjski čin (*kairòs*)[569].

Sakramenti uključuju i Božje i čovjekovo djelovanje, nebesku i zemaljsku razinu, duhovno i tjelesno događanje, susretanje i prožimanje. Sakramenti su čin Boga („opus operatum“) i čin čovjeka („opus operantis“) u darovanosti i otajstvenosti liturgijskog događanja. Pored različitosti sakramenata kršćanske inicijacije u njihovu je ustrojstvu uočljiva povezanost i međusobna upućenost. Sakrament krštenja odnosi se na čovjekovo milosno rađanje u životu trojedinog Boga i Crkve. Sakrament potvrde označava osposobljavanje i hrabrenje vjernika u Duhu Svetome za zrelo svjedočenje vjere u svijetu. Sakrament euharistije uključuje sudioništvo vjernika u životu trojedinog Boga i Crkve, društva i obitelji određenog prostora i vremena. Kršćanska inicijacija završava sakramentom euharistije[570].

Mistagoška dimenzija treba biti prisutna, prepoznatljiva i znakovita u svojoj plemenitoj jednostavnosti i ljepoti po samom liturgijskom prostoru, koji je građen na temelju duha i naravi liturgije. Očekuje se i da samo bogoslužje kako po svojoj naravi tako i izrazu bude mistagoško, da poštuje mistagošku narav prostora i dimenziju živoga hrama. Crkva kao dom Božji postaje sveto po narodu koji se okuplja, po cjelokupnoj zajednici koja ondje zajedno s prezbiterima daje istinsku slavu i zahvalu Bogu. I obred („ritus“) i obredni prostor („locus“) trebaju odgovarati izvornom značenju i naravi bogoslužja, postajući „locus theologicus“. Liturgijski prostor, jednom izgrađen posjeduje mistagoško značenje, jer uvodi u otajstvo Krista i u otajstvo Crkve. Ljepota liturgijskog prostora proizlazi iz ljepote i dobrote Božje. Bog se objavljuje kao ishodište ljepote. Ljepota bogoslužja proistječe iz Božjeg spasenjskog djelovanja što se u bogoslužju očituje. U tome je smislu bogoslužje izvor ljepote, ljepote koja spašava[571].

---

[568] Usp. *Isto*, 518-520.

[569] Usp. Živan BEZIĆ, Kršćanska inicijacija djece i mladeži, u: *Bogoslovska smotra* 45 (1975) 4, 413-424., ovdje 418.

[570] Usp. Ivica RAGUŽ, Trinitarno-euharistijsko promišljanje o kršćanskoj inicijaciji, u: *Nav. dj.,* 548.

[571] Usp. Ante CRNČEVIĆ, Mistagogija liturgijskog prostora. Locus liturgicus kao locus theologicus, u: *Nav. dj*., 84-85., te 87.

Značajnu mistagošku ulogu ostvaruje i liturgijsko vrijeme. Za razumijevanje liturgijskog vremena potrebno je, polazeći od biblijskog rječnika, razlikovati tri kategorije vremena: vječno i beskonačno vrijeme („aiôn“), potom povijesno vrijeme, mjerljivo u svome trajanju („hrónos“), te vrijeme kao trenutak Božjeg milosnog djelovanja, „milosno vrijeme“, „pravi čas“ („kairós“). Po Božjim spasenjskim zahvatima vječno („aiôn“) ulazi u vremenito („hrónos“), i od vremenskog čini milosno i spasenjsko („kairós“) događanje. Bogoslužje Crkve teži na otajstven način biti trajni „kairós“, neprestani „hodie“ (danas) Božjeg spasenjskog djelovanja[572].

Ulaskom Krista u ljudsku povijest (čovjekov „hrónos“) izmijenio se i odnos prema vremenu. Bog i njegovo spasenje ne događaju se izvan nego u vremenu. Spasenje se aktualizira, događa odnosno posadašnjuje u vremenu. Obredi više ne služe oslobađanju od moći vremena i njegove neminovne prolaznosti, nego postaju sredstvo posvećenja vremena i njegova ritma. Svetkovine i blagdani nisu samo sjećanje i podsjetnik na ono što se jednom dogodilo, nego postaju spasenjsko događanje u daru i trenutku obrednog čina. Blagdani su „odjelotvorenje spasenja“. Krist koji snagom Duha Svetoga trajno živi u vremenu, daje smisao i ljudskom vremenu. Liturgijsko vrijeme postaje mistagog koji uvodi u otajstvo koje slavimo i živimo[573].

Dolaskom Mesije i činom otkupljenja nastupila su posljednja vremena, gdje se pojam „posljednji“ (*ultimus*) doživljava kao *novus*. Vrijeme Crkve vrijeme je novog, milosnog trenutka koji će trajati sve do Kristovog ponovnog dolaska. Spasenjski trenutak – *kairós*, koji traje dva tisućljeća jest nova kategorija vremena. U tome smislu, liturgijska godina aktualizacija je Kristova mesijanskog dolaska, navještaja, muke, smrti i uskrsnuća, kroz razdoblje od jedne godine. Iskonsko shvaćanje blagdana i neradne nedjelje označava kršćansko otvaranje Božjem milosnom djelovanju i izgradnji vjernika na slavu Božju[574].

Liturgijska godina čini i omogućuje realnost spasenja. S time u svezi postaje problematično kada u određenim liturgijskim vremenima, npr. u korizmi, dominiraju ljudska nastojanja i uzlazna, anabatska dimenzija korizmene pobožnosti, a zanemaruje se i previđa katabatska, silazna i spasenjska dimenzija korizmenog bogoslužja. Dimenzija križa uključuje i dimenziju uskrsnuća. Središnjost Kristova pashalnog otajstva trebalo bi se manifestirati u svakom bogoslužju, u svakom liturgijskom činu. Upravo se po liturgijskoj godini i liturgiji stječe iskustvo vjere, iskustvo zajednice i iskustvo same liturgije. Ono što se dogodilo jednom

[572] Usp. Ante CRNČEVIĆ, Mistagogija liturgijskog vremena. Liturgijsko vrijeme kao ritmiziranje spasenja, u: *Liturgijska mistagogija – stari put trajne obnove. Die liturgische Mystagogie – ein alter Weg der permanenten Erneuerung*, Frankfurt am Main, 2002., 91-104., ovdje 91.
[573] Usp. *Isto*, 92-93.
[574] Usp. *Isto*, 93-95.

i zauvijek biva prisutno i danas, u ovom vremenu po liturgiji. Liturgijsko slavlje postaje biblijski *kairós* – vrijeme otkupljenja[575].

Mistagogija liturgijskog događanja uključuje cjelovitost prostora i vremena, obreda i riječi. Čovjek se cjelovitošću svoga bića i naravi susreće sa spasenjskom zbiljom. Znak nosi veliko značenje i poruku. Obredni znak i molitva Crkve nalaze se u odnosu unutar kojeg vjernik sudjeluje cijelim bićem. Doživljava stvarnost spasenja ne samo duhom nego cijelom egzistencijom. Obred treba govoriti sam, jasnim obrednim i znakovnim jezikom. Jednostranim tumačenjem znaka gubi se ljepota i vrijednost znaka, jer ne komunicira više znak, nego riječ koja ga tumači. Spomenuto tumačenje slabije je od znaka kojemu nije potrebno tumačenje. U tome kontekstu, svi bogoslužni elementi, riječi, čini, znakovi, službenici, prostor preuzimaju ulogu nimfagoga koji vodi Zaručnicu – Crkvu prema otajstvenom susretu sa Zaručnikom Kristom – jedinim Mistagogom[576].

Revno vršenje misnih obreda uključuje mistagošku dimenziju. Dovoljno je spomenuti ulaznu procesiju koja prolazi kroz okupljenu liturgijsku zajednicu, kroz crkvenu lađu. Tim činom uključuje sve vjernike u hodu prema oltaru, koji je susretište zajednice s Kristom uskrslim. Time je sjedinjen prezbiterij odnosno svetište i crkvena lađa, služitelji bogoslužja i okupljena zajednica. Liturgijski prostor nije više samo prezbiterij nego cjelokupni prostor Crkve, a slavitelj više nije samo svećenik, nego okupljena Crkva[577].

Dostojno vršenje liturgijskih čina omogućuje jasniji komunikacijski proces koji od vidljivoga – *significan*s dovodi do nevidljivoga – *significatum*. Simbolički suodnos dviju realnosti uključuje vidljive znakovne i nevidljive sadržajne okosnice događanja. Zanemarimo li vidljivu dimenziju *visibilia*, izgubit ćemo i nevidljivu odnosno označenu zbilju – *invisibilia*. Očekuje se umijeće slavlja – *ars celebrandi*[578]. Liturgija je po svojoj naravi i slavlju mistagoški put i sredstvo susreta s *Mysterium salutis*[579]. Osim liturgije i sakramenata, značajni su trenuci koji prethode i koji slijede nakon liturgijskih slavlja. Misa po svojoj naravi ne prestaje. Otpust vjernika postaje hod, poziv na misijski rad, odjelotvorenje bogoslužja u konkretnosti svagdašnjice, po kvaliteti života i rada, po služenju i zajedništvu s bližnjima, po svjedočenju koje mistagoški govori svojom pojavom i prisutnošću.

[575] Usp. *Isto*, 97-99.
[576] Usp. Ante CRNČEVIĆ, Mistagogija euharistijskog slavlja, u: *Diacovensia* XI (2003.), 1, 45-59., ovdje 47-48.
[577] Usp. *Isto*, 50.
[578] Usp. *Isto*, 55-56.
[579] Usp. *Isto*, 58.

1.3.2. Dijakonija i mistagogija

Služenje bližnjima po djelotvornoj kršćanskoj ljubavi unutar dijakonije predstavlja put prema iskustvenoj spoznaji Krista. Dijakonija u mnogim oblicima i načinima prisutna je tijekom cijele povijesti Crkve, od biblijskih spisa i predaje do današnjih dana. Svijest o evangelizacijskoj vrijednosti i značenje dijakonije u perspektivi mistagogije postupno se razvija. Suodnos dijakonije i mistagogije na teorijskoj i praktičnoj razini tek treba osvijetliti, produbiti i odjelotvoriti.

Teološko promišljanje naglašava neke značajne teme za razumijevanje dijakonije. Ponajprije prisutno je jedinstvo i cjelina između reda stvaranja i reda otkupljenja, odnosno između ljudske povijesti i povijesti spasenja. Na ovu temu nadovezuje se novo poimanje spasenja, koje se promatra u cjelovitom smislu, prevladavajući individualističku i spiritualističku skučenost tradicionalnog viđenja. Događa se također prevladavanje tradicionalnih podjela između „duhovnog" i „vremenitog reda", između svetog i profanog, između Crkve i svijeta. Povijesno gledajući, s vremenom se dogodio pomak od pojedinačnih i pomagateljskih ograničenja u dijakoniji, otvarajući se obzorju cjelovitog promicanja čovjeka i preoblikovanju društva, zahvaljujući obiteljskim, društvenim, kulturnim, političkim i drugim razinama[580].

Cjelovito promicanje čovjeka i preoblikovanje društva kao dva temeljna obilježja dijakonije, izvorno pripadaju poslanju Crkve, koja je po svojoj naravi sva „dijakonalna". Uz ovo poslanje veže se i konačni cilj crkvenog djelovanja, koji se nalazi u funkciji služenja kraljevstvu Božjemu[581]. Drugim riječima, promicanje čovjeka i preoblikovanje društva sastavni su dio evangelizacije. U tome kontekstu govorimo o osloboditeljskoj evangelizaciji, koja teži istinskom i potpunom oslobođenju ljudi, ne gubeći iz vida vremenitu stvarnost i potrebe, kao ni temeljnu vrhunaravnu motivaciju, usmjerenje i odredište.

Svjedočenje vrednota Kraljevstva, mistagoška zadaća usmjeravanja ljudi prema nebeskim dobrima, oblikujući vrednotama Evanđelja zemaljska dobra i kontekst u kojemu stanovnici zemlje borave i žive, zadaća je sviju u zajednici vjernika. Karitativni angažman i služenje ne smije se svesti samo na mali broj motiviranih pojedinaca, uvijek istih osoba, zaboravljajući krsni identitet sviju vjernika i Kristovih učenika. Karitativni rad ne može biti

[580] Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*..., 222-223.
[581] Usp. *Isto*, 223-225.

zadaća nekih entuzijasta u Crkvi. Obveza je svih kršćana i cijele Crkve, jer je riječ o očitovanju Božje dijakonije[582].

Zadaća služenja i djelotvorne ljubavi ima određenu prednost pred funkcijama Crkve i predstavlja mjerilo njezine izvornosti. Spomenuta prednost označava svojevrsni prijelaz od pretežno „kultnog i religioznog pastorala na evangelizacijsko opredjeljenje u promicanju čovjeka počevši od siromašnih“[583].

Karitativna sastavnica evangelizacije i kateheze postaje put rasta u crkvenosti i pripravljanja puta Krista u životnoj sredini i svagdašnjici. Vjera ne raste i ne dozrijeva ako ne postane dijakonija, ako ne postane caritas – ljubav u biblijskom smislu riječi. Mistagošku dimenziju moguće je otkrivati i po planiranju i provedbi dijakonijsko-katehetskog projekta metodologije dijakonije koja obuhvaća: poznavanje i analizu stvarnosti, evanđeosko tumačenje situacije u svjetlu vjere, kritiku i prokazivanje nečovječnih pojava u društvu i Crkvi, te vođenje prema djelovanju i akciji u dvostrukom poštivanju autonomije vremenitih stvarnosti i posebnosti kršćanskog djelovanja[584].

O uskoj povezanosti čovjekove vertikale i horizontale, koja u pravilnom, njegovanom i življenom suodnosu posjeduje mistagoško obilježje i narav, na neizravan način ukazuje i „Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu“: „Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. Kršćansku zajednicu naime sačinjavaju ljudi, koje u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti na njihovu hodu prema Očevu Kraljevstvu. (...) Zato zajednica kršćana doživljava sebe doista usko povezanom s ljudskim rodom i s njegovom poviješću“[585].

Ljudskost, vremenitost, ograničenost, prolaznost, malenost, ugroženost, zapuštenost u svijetu i konkretnoj sredini postaju kategorije koje mogu nositi mistagošku ulogu, upućivanja današnjih vjernika prema Kristu. Poistovjećivanje Krista s potrebitima kao kriterij Božjeg suda na koncu vremena (usp. Mt 25,31-46) predstavlja trajno mjerilo, poziv, nadahnuće i usmjerenje za crkveno posredovanje milosti i ljubavi Božje u aktualnom vremenu i prostoru.

Mnogoliki su i najrazličitiji oblici siromaštva i potreba suvremenog čovjeka od materijalne oskudice, beskućništva, skromnih i otežanih uvjeta života, preko raznih oblika invalidnosti i bolesti, sve do zaboravljenosti, ugroženosti, kriminala, izgubljenosti i ovisnosti

[582] Usp. Đuro ZALAR, *Caritas – put Crkve. Kršćansko služenje svijetu*, Zagreb, 2006., 78.
[583] Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike...*, 227.
[584] Usp. *Isto*, 232.
[585] Pastoralna konstitucija „Gaudium et spes“ o Crkvi u suvremenom svijetu, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski...*, br. 1.

unutar kojih se može i treba dodati spasenjski „kairós“, prepoznavanje milosti Božje po služiteljskoj ljubavi današnjih samaritanaca. Liturgija i sakramenti Crkve postaju temeljna i nepresušna snaga i vrelo karitativnih inicijativa i služenja. Kršćani su „pozvani da vjerom u slavlju sakramenata, posebice euharistije, 'urone' u Boga kako bi u konkretnom životu 'izronili' kod siromaha, jer će upravo preferencijalna briga za siromašne na crti socijalnog nauka Crkve činiti Crkvu vjerodostojnom“[586]. Crkva postaje sakrament siromašnog i obespravljenog Krista, koji je posebnu ljubav, milosrđe i blagost iskazivao siromasima i obespravljenima.

Uključenost vjernika u dijakonalnu ljubav i svjedočenje dolazi na temelju metanoje, odnosno događa se na putu obraćenja, na putu zahvaćenosti riječju Božjom. Ukoliko je otajstvo ljubavi slavljeno s radošću, ne može se ne iskazati djelima služenja u ljubavi. Govor o ljubavi prerasta u govor o Osobi, o ljubavi Božjoj, o ljubavi koja je Bog (usp. 1 Iv 4,8). Teološki rečeno, sam Bog se očitovao na najpotpuniji način u Isusu Kristu kao neizmjerna ljubav koja je postala tijelom, čovjekom, kruhom, križem, evanđeljem i životom[587]. „Evanđelje ljubavi“ mora biti u središtu nove evangelizacije, unutar kateheze i mistagogije.

Unutar procesa kateheze i mistagogije postupno i dinamički treba odgajati za vrednote solidarnosti i vjerodostojnosti, za besplatno darivanje i služenje, senzibilizirajući za Božje gledanje na život i svijet. Isusov poziv „dajte im vi jesti“ (Mt 14,13) poziv je na najuže povezivanje euharistije i caritasa. Svaka je euharistija, posebno nedjeljno misno slavlje, prigoda za navještaj ljubavi, slavljen u euharistiji, u vidljivim i konkretnim znakovima kao poziv na postojanje kruhom koji se dariva za druge, od suosjećanja sve do aktivne solidarnosti. Križevna ljubav Gospodnja nužno mora prerasti u sebedarnu[588].

Karitativni rad i odgoj za caritas upućuju na djelovanje koje je odraz Kristove sebedarne ljubavi u službi čovjeka. Socijalni nauk Crkve predstavlja put prema kršćanskom oblikovanju, napretku i promjeni društva po načelima koncilske misli i pokoncilske obnove. Unutar planiranja i provođenja katoličke socijalne misli treba inzistirati i na tzv. političkoj dimenziji kateheze. Ne samo što služenje općemu dobru i temeljnim vrjednotama postaje dragocjen put Evanđelja i put mistagogije, nego zanemarivanje odgovarajućeg političkog odgoja postaje grijeh protiv same vjere, jer ne vodi katehizande i vjeroučenike prema toliko potrebnom ostvarenju i oživotvorenju vlastite vjere[589].

[586] Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici...*, 294.
[587] Usp. *Isto*, 296.
[588] Usp. *Isto*, 299-301.
[589] Usp. *Isto*, 683., te 686-689.

Služenje bližnjima, društvu i općemu dobru trajno se nadahnjuje milosrđem Božjim. Milosrđe unutar karitativnog djelovanja postaje neizravan i neizrečen put prema mistagoškoj zbilji. Upravo je milosrđe riječ koja objavljuje otajstvo Presvetog Trojstva[590].

Milosrđe je put koji sjedinjuje Boga i čovjeka, u dimenziji praštanja i povratka u kuću Očevu. Milosrđe postaje put izgradnje pravedne i ljepše budućnosti. Služeći nesebično bližnjima, kršćani su pozvani unositi Božju dobrotu i nježnost. Majčinsko-očinske karakteristike Božje koje se otkrivaju i svjedoče djelima postaju put dijakonije suvremenih kršćana. U središtu je vječna ljubav Neizrecivoga (Ps 136)[591].

Dijakonija kao i mistagogija otvara prostor za bitno, za temeljno u vjeri. U okviru karitativnog djelovanja i obnovljenog služenja nošenog milosrđem u Godini milosrđa, slijedi poziv koji je uočljiv i aktualan ukoliko pozornost bude usmjerena na središte kršćanskog otajstva koje čini neizreciva ljubav, milosrđe, blagost i strpljenje Božje: „Vrijeme je da se vratimo na bitno i da preuzmemo na sebe teret slabosti i teškoća svoje braće i sestara“[592].

Razmatranje Djela milosrđa, i tjelesnih i duhovnih, predstavlja put rasta u vjeri i ljudskosti, put osobne i zajedničke obnove, put vertikale i horizontale dvostruke zapovijedi ljubavi. Suočavanje s Djelima milosrđa može potaknuti obnovu dijakonije i mistagogije u vremenu osjetljivom na socijalnu dimenziju i služenje potrebitima.

Dijakonija svoju mistagošku snagu i ljepotu traži i otkriva u iskustvu blizine Božje, u iskustvu motrenja, šutnje, poniznosti, razmatranja i molitve. Zadaća je Crkve „uvesti sve u veliko otajstvo Božjega milosrđa, razmatrajući Kristovo lice. Crkva je pozvana prednjačiti u istinskome svjedočenju milosrđa ispovijedajući i živeći ga kao središte objave Isusa Krista. Iz srca Presvetoga Trojstva, iz najveće dubine Božjega otajstva, izvire i neprestano se obilno izlijeva velika rijeka milosrđa. Taj izvor neće nikada presušiti, bez obzira na to koliki se na njemu napajaju. Svaki put kada ga netko treba, može mu pristupiti, jer je Božje milosrđe beskrajno[593]“.

Mistagogija postaje prepoznatljiva po svojoj dijakonalnoj dimenziji, otajstvenom življenju i provođenju horizontalne i vertikalne ljubavi, milosrđa i služenja u radosti i poniznosti. Nema mistagogije bez autentične kršćanske solidarnosti i suodgovornosti, gradeći civilizaciju ljubavi i kulturu svetosti. Mistagoška kateheza trajno je otvorena primanju, otkrivanju i darivanju otajstva kršćanske ljubavi i milosrđa.

---

[590] Usp. PAPA FRANJO, *Misericordiae vultus. Lice milosrđa. Bula najave izvanrednoga Jubileja milosrđa*, Zagreb, 2015., br. 2.
[591] Usp. *Isto*, br. 6-7.
[592] *Isto*, br. 10.
[593] *Isto*, br. 25.

1.3.3. Koinonija i mistagogija

Mistagoška uloga kršćanske zajednice i kršćanskog zajedništva svoj primjer i uzor nalazi u zajedništvu osoba Presvetog Trojstva. Svoja uporište nalazi u životu i djelovanje Prve Crkve, još od apostolskih vremena: „Bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, u lomljenju kruha i molitvama. (...) Svi koji prigrliše vjeru bijahu združeni i sve im bijaše zajedničko. (...) Gospodin je pak danomice zajednici pridruživao spasenike“ (Dj 2,42.44.47b). Zajednička dimenzija vjerovanja, učenja, euharistije, molitve, solidarnosti i povezanosti bila je put evangelizacije i spasenja. Zajednica okupljena u Duhu oko Krista rasla je i jačala u kvaliteti odnosa, u ljepoti bratsko-sestrinskog zajedništva.

Današnji pastoralni djelatnici, katehete, vjeroučitelji, roditelji nastoje uputiti svoju djecu i mlade u kršćansku zajednicu, u svoju crkvu i župu. Nastoje ih uputiti u oazu evanđeoskog zajedništva i istinskih vjerničkih i međuljudskih odnosa. Pitanje koje se nerijetko postavlja odnosi se na te iste zajednice: „Gdje je ta zajednica? Gdje su danas kršćanske zajednice sa zrelom vjerom i uvjerljivim svjedočenjem?“[594]. Pitanje se nadovezuje na širi pokret obnove na planu zajednica potaknut Drugim vatikanskim saborom i ponovnim otkrićem ekleziologije zajedništva. U pokoncilskom vremenu nastaju nove čežnje za zajednicom, sudjelovanjem i sudioništvom crkvenog života.

Pitanje o postojanju odgovarajućih crkvenih zajednica može se također vezati uz problem izostanka odgovarajućih odnosa, ozračja i ponuda unutar konkretne zajednice vjernika, ukoliko postojeća župa nije u dostatnoj mjeri zaživjela kao zajednica, a umjesto toga ostavlja sliku određenog društva, skupine, organizacije, strukture. Danas se u odnosu na Crkvu u izvjesnom smislu ustanovljuje prevelika razlika između postojeće stvarnosti i onoga što bi ona morala biti. Institucionalni karakter kao da zasjenjuje izvorna iskustva zajednice. Na temelju ovih stranputica nadovezuju se razne krize crkvenog pripadništva, napuštanje vjerske prakse, udaljavanje od života župe, bijeg u neka pseudo-mistična iskustva novih religioznih pokreta sinkretističko-ezoterijskih oznaka i slično[595].

Uvijek iznova pojavljuju se očekivanja od župne zajednice koja nisu samo subjektivno-vremenita (dobro ozračje, ugodno društvo, korisne spoznaje i učenje, opuštanje, zadovoljenje religijskih potreba), nego i transcendentno-mistagoška (iskustvo neizrecive blizine, iskustvo svetoga po novoj kvaliteti odnosa, iskustvo bratsko-sestrinskih odnosa u vjeri, rast u

[594] Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike...*, 243.
[595] Usp. *Isto*, 246.

bogoslovnim krepostima). Crkveno zajedništvo kao dar Duha i odsjaj trojstvenog života, teži da se ostvari u iskustvu zajednice, na svim razinama bitka[596].

U procesu stvaranja novih oblika življenja zajedništva i ostvarivanja zajednice u novije vrijeme prisutan je fenomen tzv. malih crkvenih bazičnih zajednica. Mnoge evangelizacijsko-mistagoške mogućnosti mogu proizići iz kvalitetnih crkvenih bazičnih zajednica. Poteškoće nastaju ukoliko se ne poštuju i ne ugrade neke temeljne ekleziološke datosti, a zajednice se izoliraju od cjelokupne zajednice i autentičnog duhovno-vjerničkog iskustva. Svaka autentična zajednica treba osigurati funkcije crkvenog posredništva: liturgije, koinonije, dijakonije i martirije. Nedostaje li koja od tih funkcija ili se neprikladno ostvaruje, spomenutu skupinu ili udrugu nije moguće označiti kao kršćansku zajednicu. Potrebno je također očuvati različitost karizmi i ministerija, te zaređenih službenika Crkve[597].

Zahvaljujući kvalitetnoj skupini unutar župne zajednice moguće je postići integraciju spoznaja i učenja, moguće je postići komunikaciju koja nije jednosmjerna, već je svaka osoba subjekt katehetskog događanja i mistagoškog rasta. Skupina postaje osobito mjesto za učenje vjere i za rast u vjeri. Skupina omogućuje dozrijevanje istinskih vjerničkih iskustava, a unutar nje mogu se događati i procesi identifikacije. Unutar ovoga konteksta stvara se ozračje za interiorizaciju stavova vjere, što je glavni cilj kateheze. Naučiti vjerovati znači ponajviše naučiti – zajedno vjerovati. Proces vjerovanja događa se pomoću posredovanja skupine. Istinska župna zajednica unutar koje se ostvaruje kvalitetna komunikacija, ozračje, suradnja i zajedničko učenje postaje mjesto stjecanja općeg kršćanskog iskustva. Zajednica ne samo da katehizira nego i živi različite dimenzije crkvenog iskustva kao što su slavljenje, poslanje, angažman, te volontiranje. Od voditelja, katehete odnosno animatora očekuje se tzv. osobnost u odnosu, tj. da pomaže razvoju komunikacije, razvoju dubokih i osobnih odnosa, nastojeći vrednovati doprinos sviju sa spremnošću na osobno učenje[598].

Milosni karakter zajedništva, koji otvara prostor mistagogiji, nadilazi sitne ljudske ograničenosti i zapreke. Zajedništvo, koje nam je darovano, veće je od nas jer dolazi od Duha koji svima „daje život“ (Iv 3,8). Zajedništvo euharistijskog Tijela Kristova stvara odnosno izgrađuje zajedništvo svih vjernika u Tijelu Kristovu – Crkvi. Kršćanska zajednica je mjesto gdje otajstveno djelo spasenja stvarno postaje spasenje[599]. Ondje se događa biblijski *kairós*,

[596] Usp. *Isto*, 245.
[597] Usp. *Isto*, 250.
[598] Usp. *Isto*, 257-260.
[599] Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici...*, 144-146.

ondje se događa uvođenje u najdublja iskustva i otajstva po daru zajednice, po daru zajedništva, zajedničkog učenja, podrške i prisutnosti.

Tema mistagogije unutar aktualnih vjerničkih zajednica i dimenzije zajedništva simbolički je naznačeno u pitanju koje je postavljeno sudionicima katoličkih dana u Njemačkoj, i katolicima i protestantima. Na pitanje, „vjerujete li da je Bog živ u Crkvi ili ne?“, samo je trećina pozitivno odgovorila. Samo je manji dio vjernika prepoznao u Crkvi zajedništvo u kojem je Trojedini Bog živ, živi i djeluje u Duhu Svetome. Na problem određene krize u vjeri i sumnjičavosti trebalo bi, unutar zadanih okolnosti i mogućnosti, odgovoriti otvorenošću temama o Bogu, traženjem Boga i traženjem ljudi kao takvih[600].

Uvijek iznova iznenađuje i pritišće pitanje i problem oko odvajanja vjere u Krista i vjere u Crkvu, odvajanje objektivnog od subjektivnog, vlastite vjere od vjere zajednice. Problem je kako ono što se događa ontološki omogućiti da bude i egzistencijalno prepoznatljivo, kako da se dogodi prijelaz od „ad intra“ zbilje od „ad extra“ stvarnosti. Pred mnogim pastoralnim, katehetskim i liturgijskim promišljanjima ostaju činjenice po kojoj se unutar crkvene zajednice događa specifično zajedništvo unutar kojeg je „Bog s nama“. Zajednica je pozvana biti životni prostor prožet Božjom prisutnošću. Uronjena u otajstvo Božje, zajednica postaje mjesto povjerenja i odgovarajuće prakse. Crkva participira u misteriju Boga, što je čini misterijem, pa se može nazvati mističnom. Mistika je temeljna oznaka svake crkvene zajednice. Crkva je, drugim riječima, zajedništvo ljudi ukorijenjenih u Boga, kod kuće, u Božjem misteriju[601].

Na temelju prethodno navedenih misli i tvrdnji može se uočiti put u obnovi aktualnih vjerničkih zajednica i obnovi vjere njezinih članova. Zajednica mora biti spremna na obnovu, mora se usmjeriti prema mistici, što je zanemareno i zapostavljeno u dosadašnjoj praksi. U Crkvi bi morali biti vidljivi plodovi mistike, kao što su zajedništvo i služenje nasuprot otuđujućem stilu razmišljanja, življenja i ponašanja. Put obnove koinonije događa se po mistici, po mistagoškom pristupu i načinu ophođenja unutar crkve i župe.

Postupna obnova i promjena unutar zajednice događa se po zajednici jakih ljudi, spremnih na požrtvovnost, na darivanje i vjerodostojnost. Ako manjkaju takvi kršćani i takvi vjernici u zajednici, rad s mladima jako je otežan, ako ne i onemogućen. Nazire se važnost stvaranja životne sredine koja ima nenadomjestivu ulogu u oblikovanju stavova mladih.

Skupina vršnjaka, dobro vođena i podržana, ima značajnu ulogu u zajedničkom procesu učenja, spoznavanja i produbljivanja u vjeri. Poprima mistagoško obilježje, značaj i karakter.

[600] Usp. *Isto*, 68.
[601] Usp. *Isto*, 69.

Dinamiziranjem skupine i zajednice otvara se prostor rastu u vjeri[602]. U tome suodnosu sve više dolazi do izražaja uloga i značenje odraslih vjernika kao uzora djeci i mladima, kao protagonista promjena.

U čvrstom uvjerenju da su promjene potrebne i moguće, konkretne i izvedive, uvažavajući sva dosadašnja pozitivna iskustva, kao i određene propuste, manjkavosti i poteškoće, nastao je dokument hrvatskih biskupa „Župna kateheza u obnovi župne zajednice". Pred zahtjevima Drugog vatikanskog sabora, pozivom na novu evangelizaciju, nastojanjima oko korjenite promjene kršćanskog tkiva ljudskog društva i samih crkvenih zajednica, te poticajima na obnovu kateheze i otvaranja prostoru mistagogije, nastao je koncept župe kao zajednice manjih zajednica. Nastao je dokument vremena, na prijelazu dvaju tisućljeća s mnoštvom prijedloga i smjernica oko unaprjeđivanja zajedništva u našim župnim zajednicama, uključujući i ekumenska gibanja, koja ne bi bila samo povremena i prigodna već trajna mogućnost i ponuda obnove crkvenog zajedništva na široj razini[603].

Osim kateheze životnih dobi u dokumentu je ponuđen model posebnih zajednica u župi – tzv. živih vjerničkih krugova, gdje se u manjim skupinama, unutar i u okviru vlastite vjerničke zajednice, zajedno uči, moli, slavi, druži, okuplja, rekreira, meditira, pomaže, krijepi, otkriva, gradi i stvara[604]. Na temelju ostvarene razine življenog zajedništva u župi otvara se prostor za mistagoško učenje, za ulaženje u svijet simbola, u svijet darovanosti, u liturgijski govor i blagdane. Liturgijska godina povezuje većinu događanja, skupina, susreta, učenja, iskustva unutar dobnih i posebnih zajednica[605].

Bilo bi veoma korisno i konstruktivno doznati u kojoj su mjeri u našim župnim zajednicama potaknuta i ostvarena obnoviteljska nastojanja i inicijative. U kojoj se mjeri nazire i pronosi mistagoška poruka naših zajednica, skupina, okupljanja i kateheze? Kakva iskustva nose djeca, mladi i odrasli iz svojih vjerničkih zajednica? U kojoj mjeri aktualna kateheza pomaže poticanju, njegovanju, razvijanju i unaprjeđivanju koinonije – istinskog zajedništva i u ovo današnje vrijeme sa svim svojim mogućnostima i ograničenjima? Pomažu li konkretni navještaj, kateheza i svjedočenje koje se sada provodi – projektu obnove župnih zajednica u perspektivi mistagogije i iskustvenog ulaska u svijet otajstva i darovanosti?

---

[602] Usp. *Isto*, 168.
[603] Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*..., br. 12.
[604] Usp. *Isto*, br. 73-92.
[605] Usp. *Isto*, br. 22-23.

1.3.4. Martirija i mistagogija

Otajstveni hod kojeg uključuje mistagogija događa se u evangelizacijskom znaku martirije, svjedočenja u vjeri i za vjeru. Svjedočenje u vjeri najčešće se promišlja u okviru kateheze u širini evangelizacijskog procesa. Živa riječ, riječ života i riječ za život proizlazi iz kateheze, ali se događa i izvan neposrednog procesa institucionalnog hoda prema vjeri. Pojedinačna riječ življena iz dara kršćanske vjere i crkvenosti predstavlja svjedočanstvo, postaje dragocjeni hod prema Evanđelju.

Svjedočenje cjelokupne kršćanske zajednice, i klerika i laika, skupine i pojedinaca, proizlazi iz dara krštenja, čina preporođenja, novoga rođenja, ucjepljenja u Krista, vrela života. Mistagogija se događa na temelju svjedočenja, činom svjedočenja, pripremanjem, slušanjem, otvaranjem, razumijevanjem, poniranjem, produbljivanjem primljene riječi, sakramenta, dara, te milosti. Ne postoji stroga podjela između primatelja i davatelja, slušatelja i govornika, subjekta i objekta katehizacije i svjedočenja. Svi su ponajprije učenici Božje riječi, na temelju koje i sami svjedoče radost božanske spoznaje pronoseći i naučavajući dalje. Samo svjedočenje osim izričitog navještaja uključuje ponajprije primjer života, prihvaćanje načela Evanđelja, služenje, radost, poniznost. Uključuje spremnost i na trpljenje, muku, žrtvu, darivanje života. Neizreciva ljubav Božja nalazi se između svjedočenja i mistagogije, slušanja i govorenja, Zaručnice i Zaručnika.

Kateheza i svjedočenje događa se unutar posluživanja spasenjske riječi. Događa se pred darom i mogućnošću ljudskog posredovanja. Svemoćna riječ Božja biva posredovana vidljivom, materijalnom, ljudskom pojavnošću. Svjedočenje se ne događa ljudskom kvalitetom ili ljudskim marom. Nezasluženost dara uvijek je prisutna. Dar uvelike nadilazi izricatelja i posrednika darovanosti. Svjedočenje se pojavljuje kao posljedica dara i primljene milosti. Svjedočenje se temelji na iskustvu. Samo o onome što se dogodilo i što se iskusilo, može se svjedočiti. Takvo svjedočanstvo je istinito. Istinskim svjedocima se vjeruje. Oni prenose što su vidjeli i što su čuli, ono u čemu su osvjedočeni. Tada nije teško svjedočiti kao i trpjeti zbog svjedočanstva i istine.

Riječ koja se naviješta dolazi kao besplatna i nezaslužena Božja inicijativa. Uočljiva je spasiteljska narav objave i trojstveni kontekst u kojemu se događa i kojemu teži. Pojam jednostavnog učiteljskog priopćavanja tu se nadilazi, te poprima dubinu osobnog susreta, sporazuma među prijateljima, radi sveobuhvatne svrhe zajedništva[606].

[606] Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa*, Zagreb, 1986., 53.

U središtu martirije je svjedočenje, svjedočenje za osobu Isusa Krista, za nenadmašnu Božju riječ čovjeku. Svjedoči se za vrhunac objave, za vrhunsku objavu Boga čovjeku i vrhunsku objavu čovjeka čovjeku. Krist je doista *logos*, riječ Očeva (usp. Iv 1,1), Božja mudrost (usp. 1 Kor 1,24), slika Boga nevidljivoga (usp. Kol 1,15), kao i odsjaj Slave i otisak Bića njegova (usp. Heb 1,3)[607]. U Isusu iz Nazareta vjernik prepoznaje konačni Božji „da" kao odgovor na ljudska iščekivanja.

Kateheza je uvođenje u osobni susret. Budući da je sama kateheza po svojoj naravi riječ Božja, proizlazi da kateheza, kao posluživanje riječi, treba biti više uvod u vjernički susret s Kristom nego priopćavanje određenih istina ili događaja. Kateheza koja uvodi u susret s Kristom, koja otvara prostor iskustvu, nužno je mistagoška.

Jedna od značajnih odrednica Božje riječi, time i kateheze, svjedočenja, mistagogije jest spasenjsko značenje Božje riječi. Božja je riječ tumačenje i osvjetljavanje egzistencije. Prosvjetiteljska uloga riječi tumači događaje, životne i povijesne probleme. Oslobađa ih njihove nesagledivosti i dvosmislenosti, te ih čita u svjetlu vjere i Božje ekonomije spasenja. Božja je riječ obnoviteljska i osloboditeljska snaga, ne samo da povijest tumači nego ju i stvara[608]. U službi je čovječjeg ostvarenja. Osvjetljava i tumači život i povijest. Usmjerena je potpunom oslobođenju čovjeka i povijesti. Svjedočiti Božju riječ u tome kontekstu, značilo bi aktivno raditi u promaknuću čovjeka i društva u svjetlu vjere, neponovljivošću vjerničke egzistencije, proročkog dara, mudrosti i nadahnuća.

Božja riječ utjelovljena u ljudskoj povijesti, utjelovljuje se i u vjerskom čovjekovom odgovoru. Uvijek iznova otkriva se u procesu tumačenja i ponovnog formuliranja. U katehezi se događa pripovijedanje za čovjeka značajnih događaja. Pripovijedanje uključuje slikovit govor, primjere, opis, poticaje radi zornijeg prikaza i uvjerenja u događenu zbilju.

Kateheza ulazi u složen i dinamičan odnos objaviteljskog i vjerničkog dijaloga između Boga i čovjeka. S obzira na narav Utjelovljenja kateheza pretpostavlja i ostvaruje inkulturaciju vjere. Također sudjeluje u nastojanju oko tumačenja i prericanja vjere. Ovdje se neminovno susreće tema govora vjere. Kako govoriti da govor doista bude govor, da navještaj odjekne u nutrini i dubini osobe? Kako ući u stvaran dijalog, u govor srca srcu? Kako se i do koje mjeri prilagoditi drugome, a da se sačuva izvornost i ljepota navještaja? Kako govoriti i svjedočiti pred mnoštvom svakodnevnih izazova, kušnji i poteškoća? Kako u radosti i poniznosti podnositi ljepotu i zahtjevnost navještaja?

[607] Usp. *Isto*, 54.
[608] Usp. *Isto*, 58-60.

Uz mnoga ljudska nastojanja i inicijative, od središnjeg je značenja prisutnost Duha koji zahvaća čovjeka iznutra, dajući mu novu svijest i nove sposobnosti. Starozavjetni proroci, pravednici, navjestitelji govorili su pravu Božju riječ za ono vrijeme kada su živjeli. I današnja kateheza i svjedočenje ostvaruje se u prihvaćanju i poučljivosti daru Duha. Zahtijeva duhovno ozračje molitve i razmatranja. Otvara se zahtjevu produbljene duhovnosti u izvođenju kateheze. Kateheza u Duhu biva izrečena s autoritetom, u slobodi, hrabrosti i vedrini. Kateheza označava prenošenje sigurnosti, ali ostaje otvoreno traženje. Kateheza mora ostati spremna na zajedničko traženje istine. Kateheza u tome smislu nije samo poučavanje nego je i svjedočenje. Svi vjernici, svi zajedno ostvaruju svjedočenje, dozrijevanje u vjeri i uzajamno pomaganje. Kateheza mora očuvati svoju raznolikost i stvaralačku razinu. Treba moći razlikovati bitno od nebitnog. Ostaje otvorena za dijalog i sučeljavanje. Neprekidno je usmjerena produbljivanju vjere[609].

Osobno svjedočenje veže se uz katehezu, uz mistagošku katehezu, uz katehezu iskustva i katehezu otajstva. Osobno svjedočenje proizlazi iz istinske kateheze u župi, u vjerničkim skupinama, iz liturgijske zajednice, iz euharistije, iz homilije. Postupno i dinamički razvija se kršćanska svijest i savjest, nastaje katolički intelektualac koju svoju vjeru u susretima s Kristom živi, proživljava, razvija, produbljuje, poznaje i rado prihvaća. Svjedočanstvo postaje dio njegovog osobnog identiteta, svog najdubljeg Ja. Ništa nije teško činiti za Krista i Crkvu, za vjeru i Evanđelje. Ništa nije daleko, strano, tuđe, nemoguće. Svjedočenje kršćana događa se kao plod iskustva, plod susreta, ali i samo svjedočenje vjere postaje susret, iskustvo, događaj.

Svjedočka dimenzija vjere i crkvenosti trebala bi se moći osjetiti i očitovati kod Kristovih učenika bez obzira na dob, obrazovanje, status, okolnosti života. Posebno bi se mogla i trebala osjećati i očitovati kod djece, predadolescenata i adolescenata jer su najviše uključeni u župnu katehezu, a većina njih i u školski vjeronauk. Uglavnom pohađaju dobnu katehezu, neki sudjeluju i u posebnim vjerničkim krugovima, skupinama i aktivnostima. Pitanje je, koliko su sami osvjedočeni, koliko u župnoj katehezi bivaju inicirani u iskustvenu dimenziju vjere. U kojoj se mjeri osjećaju ispunjeni i spremni svjedočiti vjeru drugima? U kojoj su mjeri mladi, nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije, pripravni braniti svoju vjeru i temeljne vrijednosti? Koliko je vjera zahvatila njihovu nutrinu, stavove, svijest, ponašanje? Je li se dogodila potrebna obnova i novi život u Kristu?

Ukoliko nismo zadovoljni odgovorima i ishodima prosudbe, treba preispitati dosadašnji pastoral i katehezu, liturgijska događanja i život župne zajednice. Trebamo se pitati, jesmo li učinili dovoljno, dovoljno mudro, kvalitetno, predano, savjesno i s potrebnim znanjem za

[609] Usp. *Isto*, 63-68.

obnovu naših župa, kateheze, svjedočenja, mistagogije? Jesmo li učinili dovoljno za stvarnu inicijaciju mladih u velika i sveta otajstva vjere? Jesmo li dovoljno svjedočili i izgarali za tako potrebne promjene i obnovu? Jesmo li ostavili otvoren prostor za iskustvo, za osobni i zajednički rast u vjeri, prostor za mistiku i mistagogiju? U kojoj mjeri naša djeca i mladi razumiju poziv na svjedočenje vjere? Kako svjedoče vjeru? Što bi u budućnosti trebalo promijeniti? Što možemo i trebamo činiti bolje? Koji je put prema mistagogiji? Kako bi trebala izgledati mistagogija mladih nakon primanja sakramenata inicijacije? Pitanja žurno traže odgovore, traže ozbiljnost i odgovornost, rad i angažman. Za bilo kakvo planiranje potrebno je upoznati situaciju, upoznati naslovnike kateheze, upoznati one kojima je namijenjena mistagogija u širini i dubini pojma. Ostaje neupitna tvrdnja prema kojoj su svi i subjekti i objekti kateheze, i slušatelji i primatelji božanske riječi, oni koji slušaju i svjedoče riječ milosti, riječ spasenja u Kristu u sadašnjem životnom prostoru.

Zaključni osvrt

Prvi dio doktorskog rada o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata donosi u bitnim crtama temeljna teološko-katehetska polazišta kroz pastoralno-katehetsku problematiku, središnje pojmove, te indikatore mistagoškog pristupa. Pastoralno-katehetska problematika u okviru prvog poglavlja promišlja mogućnosti i očekivanja oko kateheze u župi, koje se očituju ponajviše u dostatnom poznavanju i razumijevanju gradiva, temeljnih pojmova, stjecanju novih spoznaja u širini i značenju tema koje se obrađuju i produbljuju. Očekivanja se vežu i uz uključenost mladih uz život svoje župe, vjerničke zajednice, uz pohađanje misnih slavlja i život u vjeri.

Aktualne poteškoće vezane uz katehetsko-inicijacijski proces odnose se na udaljavanje određenog broja mladih od Crkve, dominacije tradicionalno-izvanjske i materijalno-formalističke dimenzije pristupa sakramentu potvrde kao i drugim sakramentima. Umjesto nastavka daljnjih kateheza i ostvarivanja postupnog mistagoškog procesa događa se svojevrsni prekid u rastu u vjeri, izostanak dragocjene vjerničke prakse i duhovnosti. Posebno je zabrinjavajuće što se ova problematika ponavlja iz godine u godinu. Ispitujući moguće uzroke i razloge aktualnih poteškoća, naziru se različiti odgovori. Za pretpostaviti je da su odgovori vezani uz dosadašnju pripremu za sakramente i samu katehezu, da su vezani za ponude unutar župne zajednice, za cjelokupan odnos i vrijednosna previranja u društvu, medijima, instituciji obitelji i Crkve. Značajan je i znakovit izostanak mistagogije, kao i temeljnog obraćenja koje

bi trebalo prethoditi primanju sakramenata i dovršenju inicijacijskog procesa, čiji je vrhunac euharistija. Prisutna je također potreba pojmovne, sadržajne i metodološke jasnoće. Značajno je načelo i „što“ i „kako“ pripremati, planirati, provoditi, vrednovati i unaprjeđivati katehezu i cjelokupni religiozno-pedagoški i katehetski rad u župi. Dragocjeno je uz jasnoću pojmova, ciljeva i očekivanja upoznati polazišnu situaciju kao i prepoznati vrijednosti dinamike skupine, te svih sudionika župne kateheze.

Pojam mistagogije kojemu je s obzirom na temu dano najviše prostora, reflektira se kroz njezina različita shvaćanja unutar novozavjetnih svjedočanstva, kod crkvenih otaca, srednjovjekovnih teologa i novije teološke misli, te koncilskih i pokoncilskih crkvenih dokumenata. Prisutna je svijest kako je u konačnici pravi mistagog Bog. Čovjek biva posvećen i uveden u otajstva vjere milošću Božjom. Od vjernika se očekuje suradnja, predanje Bogu, osoban odnos u vjeri i promjena života. Apostoli su osobno susreli Boga. Svoju vjeru svjedoče na temelju iskustva. Uvođenje u iskustvo Isusa Krista događa se djelovanjem Duha.

Mistagogija kao pojam i stvarnost u Crkvi svoj je vrhunac doživjela u doba patristike i crkvenih otaca. Mistagogija predstavlja iskustvo vjere koje se tumači i tumačenje koje vodi iskustvu vjere. Pisma se primjenjuju na otajstva koja se slave. Crkveni oci na raznolike načine tumače fenomen mistagogije. Prisutne su razlike, ali pored svega naziru se i sličnosti.

Naglasci i pristupi u shvaćanju i tumačenju pojma se najčešće razlikuju, dok su temeljna sadržajna uporišta slična i međusobno bliska. Za Ambrozija Milanskog od velike je važnosti rođenje Boga u duši po sakramentima osobno proživljenima i po nutarnjoj preobrazbi. Origen mistagogiju traži u mističnom i moralnom tumačenju Pisma, te na taj način mistagogija označava uvođenje u poznavanje Pisma. Za Klementa Aleksandrijskog mistagogija se prvotno odnosi na posredovanje bogospoznaje, dok kod Grgura Niškog mistagogija služi poticanju čežnje čovjeka prema Bogu i njegovoj ljubavi. Dionizije Areopagita mistagogiju tumači kao otkrivanje smisla, otajstva i ljubavi Božje. Grgur Veliki naglašava potrebu osobne odluke kao i motrenja svijeta kao puta prema motrenju Boga. Ćiril Aleksandrijski mistagogiju shvaća kao uvođenje u bogospoznaju i otkupljenje, u povijest spasenja i vlastitu povijest. Ćiril Jeruzalemski tumači ovaj pojam u smislu pronicanja božanskih otajstava na temelju primljenih sakramenata. Grgur Nazijanski naglašava važnost mistagoškog govora koji bi trebao biti otajstven i svet, uzvišen i životan, imajući u vidu različite odjeke i mogućnosti slušatelja. Kod Ivana Zlatoustog od središnje je važnosti moralna pouka i duhovni rast za osnaženje u borbi protiv demona, te kao put prema kraljevstvu nebeskom. Teodor Mopsuestijski razumije zadani pojam kao pomoć drugima u upoznavanju veličine otajstva. Za Augustina mistagogija je put prema iskustvu Boga po iskustvu vlastite nutrine. Pored različitih naglasaka izrečenih u najkraćim crtama, zajedničko

je obilježje mistagogije, uvođenje u iskustvo vjere – iskustvo otajstva po daru primljenih sakramenata, koji po snazi milosti Božje nose preobražajnu snagu, za novu kvalitetu života Kristovih učenika – svjedoka vjere.

Pomno iščitavati i promišljati shvaćanja mistagogije u doba otaca značajno je i zbog vremena kada se mistagogija najviše živjela, ali i kada su okolnosti doprinijele razvoju ove prakse: porast broja kršćana, rizik od slabljenja duhovnosti i izostanka osobnog prihvaćanja i življenja vjere, te nove mogućnosti u navještaju vjere mnogima. U ovo današnje vrijeme mogu se prepoznati, premda u velikoj vremenskoj distanci, određene sličnosti u kontekstu navještaja i mistagogije. Kao i u ondašnje vrijeme patristike i velikih društvenih promjena, mistagogija je potrebna i nužna i u ovo današnje vrijeme. Velike promjene prate i sam pojam mistagogije.

Premda u Srednjem vijeku mistagogija biva na neki način zaboravljena i zanemarena, dragocjene su misli teologa – mistika koji, makar i neizravno, uvode u svijet duhovnosti i pripravljaju put razvoju novih teoloških misli i novih pristupa u nekoj budućoj evangelizaciji i katehezi, kao i u odnosu prema sakramentima i mistagogiji. Kod Ivana Klimaka već je prisutan klasičan duhovni put koji uključuje čišćenje, prosvjetljenje i sjedinjenje. Značajna je šutnja, pokora i smirenost kao putovi prema Bogu. Kod Bernarda od Clairvouxa od središnje je važnosti iskustvo božanske ljubavi, koje raste što se više o njoj meditira. Za Bonaventuru cijeli je čovjek sposoban iskusiti Boga, a iskustvo čovjeka vodi iskustvu Boga. Kod Meistera Eckharta refleksije o mistici s katehetskim implikacijama odnose se na pomaganje duši da se rodi u Bogu i Boga u sebi, traženjem i prepoznavanjem mnogih svetopisamskih riječi u vlastitom životu, svojoj nutrini – duši. Cilj mističnog puta prema Tereziji Avilskoj jest nutarnji zamak duše u koji uvode razne oblici molitve, meditacije i kontemplacije. Za Ivana od Križa od središnje je važnosti prepuštanje duše ognju vječne ljubavi žarom Duha Svetoga uz dubinsku promjenu čovjeka. Uz različite misli i naglaske, zajedničko je obilježje srednjovjekovnog razdoblja – mistika usmjerena na dušu, na iskustvo ljubavi Božje, i to po meditaciji i molitvi, koje vodi sjedinjenju s Bogom.

Mistagogija se kao pojam vraća u uporabu nakon gotovo 15 stoljeća po Odi Caselu, koji mistagogiju najuže veže uz liturgiju – posrednicu plodova otkupljenja. Romano Guardini nastavlja ideje Casela tumačeći liturgiju kao ponazočenje otajstva ovdje i danas, te potrebu mistagoškog upućivanja po kulturi meditacije, sabranosti i slušanja. Dietrich Bonhoefer naglašava kako Crkva sama mora ići mistagoškim putom, unutar koje su svi pozvani razvijati svoju bogosličnost. Za Karla Rahnera uvođenje u izvorno iskustvo Boga potrebnije je nego ikada, s napomenom da ne postoji specifična metoda za mistagogiju, već postoje raznovrsne metode. Luigi Giussani naglašava važnost neizravne objave Božje kroz znakove, jer Bog

poštuje ljudsku slobodu, a kršćanski je navještaj odjek Glasa koji svakog čovjeka zove po imenu, navještaj živoga Boga koji je prisutan i djelatan. Tomislav Ivančić prepoznaje u katekumenatu izvornu metodu za put do iskustva vjere, tumačeći mistagogiju kao molitvu za darove Duha Svetoga, za služenje u zajednici – Crkvi i društvu. Klemens Armbruster razvijajući i produbljujući teologiju Karla Rahnera, naglašava važnost inicijacijske mistagogije jer uvodi u otajstvenu zbilju, uvodi u iskustvo živoga Boga. Tek nakon što je netko osobno susreo Boga, može tumačiti i dalje produbljivati iskustva. Zbog toga je značajan drukčiji pristup pastoralu i sakramentima, liturgiji i životu vjerničke zajednice ne gubeći iz vida ljudsku svagdašnjicu. Novovjeka teološka promišljanja vrednuju pojam mistagogije u najužoj povezanosti s iskustvom liturgije, svakodnevice, meditacije, molitve i služenja bližnjima.

Obnovljena svijest o mistagogiji i novim putovima u navještaju prisutna je i u crkvenim dokumentima. Prisutna je želja za obnovom katekumenata. Govori se o mistagogiji u kontekstu razmatranja Evanđelja, sudjelovanja u euharistiji, vršenjem djela ljubavi. Mistagogija teži unutarnjem prihvaćanju sakramenata i uključivanju u zajednicu vjernika. Riječ je o posebnom vodstvu novokrštenika. Potrebno je da se dogodi zahvaćenost i motiviranost otajstvom.

Mistagogija se promišlja u najužoj vezi s katehezom kroz njezina temeljna obilježja, kroz odnos kateheze i župne zajednice, kateheze i evangelizacije, kateheze i iskustva, kateheze i nove evangelizacije, te kateheze i mistagogije. Nekoć je kateheza bila vezana uz katekumenat i cjelinu kršćanske pouke, da bi kasnije u obliku katekizma naglašavala razumsku dimenziju vjere. U suvremeno doba kateheza je ponovno doživjela svoju obnovu i povratak izvornom značenju kao sustavnom hodu prema zrelosti vjere, kao odjekivanje Radosne vijesti u životu pojedinca i zajednice. Kateheza se usko veže uz župu, svoje uporište ima u životu župne zajednice, ali se i župna zajednica razvija na temelju kateheze. Otvoreno je pitanje, koliko u našoj sredini ima živih i svjedočkih kršćanskih zajednica.

Kateheza je svojom naravi, strukturom i dinamizmom duboko utkana u samu srž i bit evangelizacije. Evangelizacija uključuje obraćenje i osobne i kolektivne svijesti ljudi. Evangelizacija je trajno događanje. Treba težiti istinskoj evangelizaciji čak i samih evangelizatora. Najveći je izazov motivirati za Evanđelje posebno u misionarskom ozračju koje karakterizira ovo današnje vrijeme gdje je mnogo nominalnih, a malo praktičnih kršćana.

U vremenu kada pojedinci postaju neosjetljivi za vjeru i za ljudskost uopće, dodatno postajemo svjesni važnosti iskustva u katehezi, važnosti kateheze koja uključuje i vrednuje iskustvo. Istinska kateheza produbljuje vlastito iskustvo s iskustvom Krista i Crkve. Zadaća je kateheze pomoći u izricanju ljudskih i vjerničkih iskustava. S obzirom na problem sekularizacije i raznih oblika ateizma, kao i otuđen odnos prema sakramentima i vjeri Crkve,

nazire se dodatna potreba za novom evangelizacijom koja će biti nova po žaru, metodi i izričaju. U župi se očekuje stvaralačka reevangelizacija i reinicijacija. U tome smislu, neupitno je kako inicijacijska kateheza posjeduje mistagoško obilježje, te kako je uska veza između kateheze i mistagogije. I kateheza i mistagogija teže produbljivanju vjere. Mistagoška kateheza uvodi u otajstvo Krista koje se živi u zajednici vjernika, te time i zajednica postaje mistagoška, u svim svojim vjernicima.

Opisujući svijet adolescenata u najkraćim crtama, u središtu prosudbe jesu značenje i obilježja adolescencije, identitet i osobnost adolescenata, razvojni procesi u adolescenciji, vršnjački utjecaji u ovoj dobi, utjecaj masmedija na adolescente, vrijednosna usmjerenja adolescenata, religioznost adolescenata, te kateheza namijenjena upravo ovoj dobi.

Intenzivan nutarnji razvoj u doba adolescencije u većoj ili manjoj mjeri odražava se i na ponašanje mladih, a karakteriziraju ga subjektivizam, separacija, egocentrizam i prezentizam. Pored svega teže za vrednotama, s naglaskom na one koje su individualnog, a manje društvenog i altruističkog karaktera. Na adolescente najveći utjecaj imaju vršnjaci i vršnjačke skupine, te sredstva društvene komunikacije. Manje vremena provode s roditeljima i odraslima nego što je bilo nekoć.

Psihološki gledano, tinejdžeri su nošeni mnogim emocijama, promjenljiva su raspoloženja, otvoreni su dimenziji novoga. Subjektivna dimenzija razlikuje osobu od osobe, često su i sami skloni promjenama. Subjektivnost se odražava i na religiozni doživljaj. Prijateljska dimenzija Boga kod nekih dolazi snažno do izražaja. Prisutan je i selektivni pristup istinama katoličke vjere. Vjera i kod praktičnih i kod neprakticirajućih vjernika bitno ne utječe na život i ponašanje.

Spoznaja, na temelju određenih kvantitativnih istraživanja po kojoj trećina adolescenata vjeruje i prakticira svoju vjeru, trećina vjeruje, ali ne prakticira, a trećina niti vjeruje niti prakticira, te svijest o minimalnom angažmanu u životu župne zajednice, traži nove smjernice, nove pristupe i načine rada s adolescentima u župi. Uvažavajući specifične osobine mladih adolescentne dobi, njihove vlastite mogućnosti i uvjetovanosti, te složene prilike u kojima žive, potrebno je više prostora dati iskustvu adolescenata, ozbiljno slušati i vrednovati njihova zapažanja i pitanja, te komunicirati. Kateheza bi trebala moći oduševiti mlade za život Krista i Crkve. Težište u katehezi je usmjereno na obraćenje adolescenata, na prijelaz od svoga „Ja“ k Bogu i bližnjima.

Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata događa se u okviru četiri funkcije crkvenosti: liturgije, martirije, koinonije i dijakonije. Promišljajući o odnosu liturgije i mistagogije, možemo konstatirati kako liturgijska mistagogija posjeduje aktualizacijsku

izražajnost i snagu. Liturgijska je i mistagoška nakana Crkve privesti sve otajstvu spasenja. Po liturgiji vječno ulazi u vremenito i čini ga milosnim. Liturgijska kateheza može pomoći odgoju za simboličko sudjelovanje. Mistagoške kateheze potrebnije su više nego ikad jer je velika većina vjernika primila sakramente bez inicijacijskog puta i osobnog obraćenja.

Dijakonija ostvaruje dimenziju mistagogije po djelotvornoj ljubavi kao putu prema iskustvu Krista unutar cjelovita promicanja čovjeka i preoblikovanja društva. Bog kao neizmjerna i savršena ljubav predstavlja neprestano nadahnuće i temelj svakog karitativnog i osloboditeljskog pastorala i kateheze. Evanđelje ljubavi u središtu je nove evangelizacije. Mistagogija postaje prepoznatljiva po svojoj dijakonalnoj dimenziji ostvarujući dvostruku zapovijed ljubavi – vertikalu i horizontalu ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Mladi su posebno osjetljivi na vjerodostojnost navještaja i svjedočenja.

Zajedništvo osoba Presvetog Trojstva uzor je i svrha zajedništva među djecom Božjom unutar naroda Božjeg. Koinonija svoj mistagoški karakter očituje iskustvom zajedništva u konkretnoj vjerničkoj zajednici, iskustvom istinskih bratsko-sestrinskih odnosa. Ostvareno zajedništvo u župi otvara prostor za mistagoško učenje. Manje vjerničke skupine unutar zajednice vjernika omogućuju dozrijevanje istinskih vjerničkih iskustava. Otvoreno je pitanje, kakva iskustva mladi nose iz svojih župnih zajednica. Je li se uspjelo ostvariti potrebno zajedništvo koje ulazi u narav same vjere, crkvenosti, duhovnosti i mistagogije? Jesmo li svjesni snage svjedočenja koja dolazi po iskustvu zajedništva i Crkve? Doživljava li se Crkvu u tome kontekstu kao neko društvo (vremenitu strukturu) ili kao zajednicu naroda Božjeg?

Konačno, mistagogija se događa po svjedočenju, po martiriji, po iskustvu slušanja riječi – božanske i ljudske, produbljivanjem primljene riječi, djelatnim sudjelovanjem u sakramentima, u iskustvu milosti i darovanosti. Značajna je svijest po kojoj se svjedočenje događa na temelju iskustva. Kateheza je prema tome uvođenje u osobni susret s Kristom. Otvarajući prostor vjerničkom iskustvu, kateheza je nužno mistagoška. Od vjernika se očekuje prihvaćanje i poučljivost Duhu Svetome. Svjedočenje se događa na temelju iskustva, ali i samo svjedočenje postaje susret, iskustvo i događaj. Pitanja koja ostaju za daljnje promišljanje vežu se uz današnje naslovnike kateheze. Jesu li katehizandi – vjeroučenici, posebno mladi, spremni i osposobljeni svjedočiti vjeru drugima? Je li njihova kateheza bila mistagoška? Je li ponuđena kateheza uvodila u iskustvo i pripremala za iskustvo? Je li ostvaren suodnos ljudskog i vjerničkog iskustva, svih dimenzija crkvenosti, poštivajući načelo vjernosti Bogu i čovjeku? Možemo se nadati da će istraživanja iskustvene dimenzije vjere, kako ju doživljavaju i shvaćaju sami katehizandi, makar neizravno, pomoći u traženju odgovora na mnoga pitanja, na mnoge tvrdnje i postavke izrečene u teološko-katehetskim polazištima i refleksijama.

Zaključne misli prvoga dijela radnje pokazuju kako je pojam mistagogije višeznačan, bremenit i složen, kako se nalazi unutar mnogih korelacija, kako traži mnogo informacija, znanja, umijeća i iskustva. Ne postoje jednoznačne definicije i gotovi izričaji. Kako tijekom povijesti, tako i u današnje vrijeme fenomen mistagogije je prisutan u životu Crkve, na različite načine i u različitim oblicima. Ipak, svoje puno oživotvorenje i obnovu tek treba ostvariti imajući u vidu mnoge prethodno spomenute parametre i suodnose, kao i konkretne izričaje osoba zahvaćene iskustvom sakramenata, kateheze i mistagogije, te prijedloge i smjernice za aktualnu praksu, aktualnu katehezu i rad s mladima.

2. KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE I PROSUDBA

Drugi dio disertacije o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata odnosi se na vlastito kvalitativno istraživanje provedeno među odabranim skupinama zagrebačkih adolescenata. Mnoge informacije i spoznaje vezane uz teološko-katehetska polazišta pomažu planiranju, pripremanju, provedbi i vrednovanju istraživanja. Od velike je važnosti ostvariti jasnoću pojmova, prepoznati dubinu problematike i pronaći primjerene načine kako zadanu temu verificirati u konkretnim uvjetima i mogućnostima.

Ovaj drugi dio radnje sastavljen je od tri poglavlja. U prvome se poglavlju predstavlja metodologija istraživanja kroz pojašnjavanje temeljnih datosti u istraživačkom radu na terenu. U drugome poglavlju donose se rezultati i pojedinačna prosudba odgovora adolescenata koji su sudjelovali u istraživanju. U trećemu poglavlju pružaju se osvrti i komentari vezani uz istraživanje kao i uz određene nove spoznaje, te mogućnosti daljnjih istraživačkih projekata i primjene.

2.1.Metodologija istraživanja

Prvo poglavlje kvalitativnog istraživanja i prosudbe teži izložiti osnovnu metodologiju istraživačkog dijela radnje. Prije nego se predoče opisni podaci, te izlože primjeri odgovora kvalitativne naravi odabranih skupina koje su sudjelovanje u istraživanju, potrebno je makar u sažetim naznakama suočiti se s osnovnom nakanom, postupcima i oblicima provjere zadanih očekivanja od odabrane znanstvene analize.

U ovome poglavlju ponajprije se obrazlaže izabrani oblik istraživanja, zatim se predstavljaju opći i specifični ciljevi istraživanja. Nakon toga predstavljaju se istraživačka

pitanja koja su korištena u istraživanju. Slijedi obrazloženje odabira uzorka. Metodološke upute uključuju prikaz postupka analize podataka, te konačno pružaju tumačenje prikaza podataka s obzirom na specifičnost istraživanja.

2.1.1. Izabrani oblik istraživanja

Zadana tema o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata utjecala je na izbor oblika istraživanja koji se za ovo područje činio najpogodnijim. Imajući na raspolaganju dva temeljna oblika istraživanja – kvantitativno i kvalitativno, izabrano je zbog više razloga kvalitativno istraživanje. Kvalitativno za razliku od kvantitativnog istraživanja pruža u izražavanju, u komunikaciji i izricanju iskustva veći prostor za slobodu, za otvorenost, za kreativnost i za osobnost. Za razliku od kvantitativnih istraživanja gdje su i pitanja i odgovori unaprijed zadani, jasno formulirani i egzaktni, u kvalitativnom istraživačkom radu ostavljena je mogućnost za vlastite odgovore, za osobno promišljanje i izricanje onoga što se događa u razgovoru i dijalogu.

Kvalitativno istraživanje se činilo pogodnim također iz razloga što omogućuje da se ulazi u dubinu, u srž nekoga problema. Ovo istraživanje omogućuje nove spoznaje, novi uvid, novo svjetlo u problematici koja se proučava. Kvalitativne metode pogodne su za teme koje zadiru u komunikaciju, u psihologiju, u duhovnost, u nutrinu. Osim toga, kvalitativna istraživanja su po svojoj naravi holistička, teže zahvatiti mnogostruka tumačenja, namjere i značenja. Vjerna su stvarnom i konkretnom životu. Uključuju nijansirani osjećaj i otvorenost za kontekst, za detalj, za susret[610]. Iskreni i spontani odgovori otvaraju novi prostor za refleksiju i izradu teza. Ovdje je ostavljen prostor za dijalog i dinamičko učenje.

Mistagogija koja uključuje duhovnost i složena iskustva osobne, ljudske i vjerničke problematike u razvojnom i psihološko-komunikacijskom aspektu, pretpostavlja pristup koji nadilazi statističke i strogo definirane obrasce vrednovanja i predstavljanja. Za teološko istraživanje pokazuju se najprikladnije metode kvalitativne prirode, metode narativnog intervjua, pripovijedanja i razgovora.

Kvalitativno istraživanje najčešće se provodi u obliku razgovora – intervjua određene osobe (dubinski intervju) ili između više osoba (multivju). Pred raznim mogućnostima istraživanja odabran je oblik intervjua u manjoj skupini (fokus grupi). Intervju je pogodan za

[610] Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Jastrebarsko, 2005., 120.

složene teme koje dubinski zahvaćaju čovjekove stavove, pitanja, osjećaje, probleme i nutrinu[611].

Za razliku od pojedinačnog intervjua gdje je sva pozornost usmjerena na jednu osobu i njezino dubinsko i izvorno promišljanje o zadanoj problematici, odabirom metode grupnog intervjua omogućuje se dinamička interakcija više članova skupine. Omogućuje se diskusija koja uvodi u nove spoznaje, u nove riječi i pojmove. U tome smislu grupni intervju generira širi raspon odgovora od individualnih intervjua. Događa se sinergija, međusobno širenje i produbljivanje teme, uzajamno obogaćivanje i provjeravanje komunikacijom.

Između strukturiranog (sva su pitanja jasno definirana) i nestrukturiranog intervjua (slobodni razgovor na zadanu temu) odabran je polustrukturirani intervju u kojemu su prisutne teme i pitanja otvorenog tipa, kao i posebna potpitanja za svaku temu. Redoslijed samih pitanja i provedba istoga nisu strogo definirani. Za istraživače i ispitanike ostavljen je prostor za slobodu izražavanja i analiziranja određene teme, ali su i stavljene određene granice i usmjerenja kako se razgovor ne bi raspršio u mnogolikosti pitanja, pojmova i spekulacija. Poštujući metodologiju kvalitativnog socijalnog istraživanja sa svojim mogućnostima i prednostima, polustrukturirani intervju omogućuje poveznicu – nit vodilju u razgovoru koja teži sadržajno-idejnom povezivanju i produbljivanju teme razgovora.

Kvalitativno istraživanje osim što je usmjereno na sadržajno praćenje govorenja, svoju pozornost usmjeruje i na neverbalni govor članova skupine. Osim onoga što se govori, nije nevažno i kako se govori. Neizrečene riječi, nepotpune misli, siromaštvo iskaza, stanke u razgovoru, smijeh, skretanja s teme razgovora, neosobni izričaji, pribjegavanje frazama i općim mjestima govore makar i na simboličan način. Značajne su osobne crte izražavanja i komunikacije[612]. Neizrečene riječi i misli katkad govore više od formuliranih obrazaca željenih ili očekivanih odgovora.

U izostanku autentične komunikacije, kod pojave općih i (pre)kratkih neosobnih odgovora očituje se nedovoljno poznavanje određene problematike, izostanak potrebnih iskustva, novost i složenost teme kao i nedostatak motivacije kod ispitanika. Od istraživača se očekuje dobra pripremljenost, animiranje sudionika istraživanja, osjetljivost za komunikaciju i ono što se želi postići i ostvariti u konkretnim mogućnostima i uvjetima susreta i razgovora. Potrebno je da grupni razgovor doista bude razgovor, susret i komunikacija. Sama riječ

[611] Usp. Martyn DEMSCOND, *The Good Research Guide for small-scale research projects*, Berkshire, ^{3}2007., 174-175.
[612] Usp. Victor JUPP (ur.), *The Sage Dictionary of Social Research Methods*, London – Thousand Oaks – New Delhi, 2006., 157.

„intervju“ – „inter-view“ (dosl. „međupogled“) zorno svjedoči o razmjeni gledišta o nekoj temi između više ljudi[613].

Izabrani oblik istraživanja – kvalitativna metoda grupnog intervjua trebala bi u kreativnom i opuštenom ozračju u skupini omogućiti novi uvid na temu mistagogije, kako o njoj promišljaju adolescenti u konkretnim okolnostima odrastanja, učenja i susretanja u okviru župne kateheze i šire zajednice. Uvažavajući narav adolescenata koji su otvoreni rastu u skupini, koji žive od skupine i za skupinu, koji se kao osobe ostvaruju u različitim skupinama, grupni razgovor u fokus skupini trebao bi pomoći ostvarenju planiranih ciljeva odnosno očekivanja od istraživanja.

2.1.2. Opći i specifični ciljevi istraživanja

Ulazeći u izazov i zahtjev znanstvenog istraživanja značajno je već u početku pripreme i rada na terenu posjedovati dovoljnu jasnoću ciljeva. Uz temeljan, opći i jedinstveni cilj istraživanja nadovezuje se više specifičnih ciljeva koju konkretiziraju i operacionaliziraju osnovnu nakanu istraživačkog rada. Opći cilj istraživanja artikulira se u specifičnim ciljevima planiranog projekta kvalitativnog istraživanja.

S obzirom na narav istraživanja želi se ispitati što i kako određena skupina razmišlja o određenom problemu, uvažavajući različitost pojedinaca, ali i zajednička obilježja skupine i pripadanja drugima[614].

Imajući u vidu zadanu temu, naznačenu u tri temeljna pojma – mistagogija, župna kateheza i adolescenti, analiziranih u prvome dijelu radnje, opći cilj istraživanja bio bi upoznati i vrednovati odgovore mladih vjernika u dobi adolescencije vezane uz njihovu percepciju duhovno-vjerničkog iskustva u kontekstu liturgije i molitvenog života, dijakonije i djelatne ljubavi, crkvenog zajedništva i pripadanja zajednici, te svjedočenja i župne kateheze.

Opći cilj izložen u okvirnim parametrima operacionaliziran je u razradi specifičnih ciljeva planiranih prema odabranom istraživanju. Dovoljno je navesti neke od specifičnih ciljeva:

a) razumjeti dubinu i značenje problematike obuhvaćene pojmom duhovno-vjerničkog iskustva i mistagogije

[613] Louis COHEN i dr., *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko, 2007., 267.
[614] Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*..., 592.

b) osjetiti način izražavanja mladih – govor nekih adolescenata u specifičnosti njihova odrastanja, identiteta i naravi
c) uočiti osoban i pojedinačan govor mladih adolescentske dobi u odnosu na stvarnost duhovno-vjerničkog iskustva i mistagogije
d) identificirati i interpretirati temeljna mjesta i situacije u kojima određeni adolescenti prepoznaju iskustvenu dimenziju svoje vjere i duhovnog rasta
e) otkriti kako neki od mladih vjernika u prvim godinama nakon krizme promišljaju o sakramentima, o katehezi i duhovnosti u svojoj župi
f) pastoralno-katehetsku problematiku inicijacijskog hoda unutar župne zajednice pokušati razumjeti na temelju odgovora mladih iz njihove životno-vjerničke perspektive
g) otvoriti se za nove odgovore, nova promišljanja i nove perspektive u spoznajnom i praktičnom katehetskom vidu zahvaljujući iskrenim i osobnim odgovorima ispitanika
h) uočiti kako mistagogiju, makar i na neizravan način proživljavaju, osjećaju i opisuju neki adolescenti u okviru župne kateheze
i) naslutiti odnos pojedinaca prema Duhu Svetome u kontekstu sakramenta potvrde i župne kateheze
j) uočiti autorefleksije pojedinih adolescenata o razvoju vlastite vjere kroz različita životna razdoblja odrastanja
k) usporediti teorijska teološko-pastoralna polazišta iz prvoga dijela radnje s pojedinačnim izričajima – zapažanjima i iskustvima mladih vjernika koji su sudjelovali u istraživanju
l) uočiti u kojoj mjeri i na koji način intervjuirani adolescenti prepoznaju i žive iskustvenu dimenziju vjere u okviru liturgije, koinonije, dijakonije i martirije u vjerničkoj zajednici – župi i u župnoj katehezi

Značajno je naglasiti kako se u planiranju, istraživanju i interpretaciji odgovora adolescenata, u kontekstu općih i specifičnih ciljeva istraživanja ne smjera stvaranju općih zaključaka i gotovih rješenja, nego se nastoji naslutiti fenomenološki i egzistencijalno, kako o unaprijed zadanoj temi i u konkretnim uvjetima i situacijama života, na spontan i osoban način u okviru istraživačke skupine govore pojedini adolescenti. Nastoji se dokučiti bit i smisao stvarnosti vezane uz mistagogiju i duhovno-vjerničko iskustvo uz različita praktična pitanja i korelacije unutar župne zajednice i kateheze namijenjene ovoj specifičnoj dobi.

S obzirom na narav kvalitativnog istraživanja koje je u svojoj biti uvijek novo, osobno, dubinsko, subjektivno i u konačnici nepredvidljivo, hipoteze nisu unaprijed formulirane odnosno navedene. Umjesto bilo kakvih pretpostavki i njihove kasnije verifikacije – potvrđivanja ili opovrgavanja, u ovome istraživanju do spoznaje se dolazi aposteriori, na temelju samog istraživačkog rada. Spomenute spoznaje koje će uslijediti, također nisu općeg značenja i karaktera, ne odražavaju širu populaciju, u ovome slučaju mladih osoba adolescentne dobi, nego uvode u bolje razumijevanje same problematike – mistagogije u životu pojedinih osoba, odabranih mladih vjernika u životu njihove župne zajednice, u životu njihovog shvaćanja, njihove kateheze i rasta u vjeri. U tome kontekstu, prethodno navedene ciljeve treba reflektirati u okviru – smislu određenih očekivanja na koje ovo istraživanje može pružiti odgovor i pomoći u daljnjim istraživačkim projektima i obnovi postojećeg katehetsko-inicijacijskog procesa.

2.1.3. Istraživačka pitanja

Okosnicu terenskog istraživačkog susreta uz motivacijsko izlaganje i stalno animiranje razgovora čine istraživačka pitanja za komunikaciju u skupini. Istraživačka pitanja u ovome terenskom istraživanju temelje se na naravi kvalitativnog istraživanja, intervjua u fokus skupinama. Kako je riječ o polustrukturiranom obliku intervjua, pitanja su pripremljena unaprijed, ali su okvirne, orijentacijske naravi. Dopuštena je svojevrsna prilagodba pitanja ovisno o tijeku razgovora, prilagodba stanju na terenu i ishodima samoga razgovora.

Istraživačka pitanja, unaprijed navedena i podložna promjenama i prilagodbama, temelje se na pretpostavkama da će biti dovoljno poticajna za razgovor, dovoljno široka za slobodu izražavanja, dovoljno konkretna za vođenje usmjerenog razgovora, dovoljno osobna za ulaženje u egzistencijalnu dimenziju komunikacije, te dovoljno aktualna za produbljivanje teme i ciljeva istraživanja. Riječ je o očekivanjima koja su utjecala na nastanak pitanja otvorenih potpitanjima, preinakama u upitnim formulacijama i vođenju komunikacije.

Pitanja kvalitativne naravi usmjerena razgovoru u skupini ne mogu biti jednoznačna, zatvorena, površna, općenita i informativna. Ne teže provjeri nekih naučenih obrazaca, definicija i znanja. Za razliku od dubinskog intervjua sa samom jednom osobom, pitanja za razgovor u skupini ne ulaze toliko u osobnu razinu, ne zalaze u detalje i razradu iskustva, već teže stvaranju komunikacijskog ozračja unutar skupine, međusobnog povezivanja, praćenja i produbljivanja komunikacije. Od razgovora u skupini očekuje se usmjerenost na bitno, na uočavanje sličnosti i razlika, osjećaj za nijansiranje, dopunjavanje, te korigiranje. Istraživačka

pitanja trebala bi pomoći, koliko je to moguće i izvedivo, stvaranju sinergije u skupini, doprinosu svakog pojedinog člana i afirmaciji teme koja se obrađuje.

Mistagogija kao pojam zahvaća, kako je uočljivo iz prvog dijela radnje, doista mnoge pojmove, podteme, pitanja, odnose i spoznaje. Zahvaća razmjerno široku, ali i duboku problematiku. Mistagogija se nalazi u uskom suodnosu s raznim drugim sličnim i srodnim područjima. Istraživačka pitanja za razgovor u skupini trebala bi moći, makar indikativno i neizravno, zahvatiti i promišljati temu i stvarnost mistagogije, imajući u vidu mnoge prethodne spoznaje i različita shvaćanja mistagogije ovisno o kontekstu, razdoblju, mogućnosti, situaciji vjere i života, te različitosti pristupa.

Nakon kratkog uvođenja ispitanika u temu razgovora slijede istraživačka pitanja prilagođena članovima skupine. Ideja je bila da pitanja budu razmjerno jednostavna, ali da ostavljaju prostor za dubinu i širinu komunikacije. Svako pitanje nastoji pružiti dostatnu motivaciju za nastavak razgovora, posebno onda kada nije lako govoriti pred drugima, s obzirom da se radi o složenim i dubokim pitanjima čovjekove nutrine i duhovnosti, nerijetko nedovoljno osviještene u liturgiji, pastoralu, katehezi i vjeronauku. Zapreke u razgovoru, izostanak odgovarajućih misli i tvrdnji, potvrđuje, na određeni način, zanemarenost iskustvene dimenzije vjere i duhovnosti u religioznom odgoju i katehezi. Ipak, pitanja u skupini trebala bi omogućiti dostatnu razinu komunikacije makar i sa znakovitim šumovima u komunikaciji, šutnjom, nepovezanošću, nejasnoćom, dvojbama i upitima. Različita gledanja na istu stvarnost mogu osnažiti i produbiti temu.

Okvirna pitanja i potpitanja, kako u redoslijedu, tako i u mogućnostima promjene, dopune i prilagodbe s obzirom na izabrani oblik istraživanja, zadanu temu, ciljeve i kontekst u kojemu se događa intervju, bila bi sljedeća:

a) Zašto se po vašemu mišljenju određeni broj mladih nakon krizme (potvrde) udaljuje od Crkve?
b) Koje je vaše iskustvo vezano uz krizmu i vrijeme nakon krizme?
c) Što vas veže uz crkvu i župu? Što vam znači (vaša) crkva i župa?
d) Zašto idete na župni vjeronauk (katehezu)?
e) Kako izgleda vjeronauk u vašoj župi? Koje se teme obrađuju? Na koji način?
f) Što vam se najviše sviđa u župnoj katehezi?
g) Što vam osobno znači župni vjeronauk?
h) Što vam za vašu vjeru znači župni vjeronauk?
i) Gdje i na koji način doživljavate iskustvo Boga i njegove blizine? Gdje se i na koji način najviše događa iskustvo Boga i njegove blizine u vašemu životu?

j) Koje je vaše iskustvo vezano uz Duha Svetoga i njegove darove?
k) Što vam osobno znači misa i drugi sakramenti?
l) Koja su vaša iskustva vezana uz caritas? Što vam osobno znači caritas? Koja su vaša iskustva vezana uz zapovijed ljubavi i kršćansku solidarnost?
m) Kako najčešće svjedočite svoju vjeru bližnjima (rodbina, prijatelji, vršnjaci)?
n) U kojim situacijama najviše osjećate zajedništvo u župi, crkvi i župnoj katehezi?
o) Kakva je vaša vjera bila u djetinjstvu, a kakva je sada? Što se promijenilo?

Sva pitanja neće biti navedena u svim skupinama, negdje će neka, drugdje više druga pitanja doći do izražaja. Različita pitanja s obzirom na širinu i dubinu teme s mnogim odnosima i poveznicama trebala bi pomoći u razumijevanju problematike teme koja je u hrvatskim crkveno-pastoralnim i katehetskim okvirima još uvijek razmjerno nova i neistražena.

2.1.4. Odabir uzorka

S obzirom na kvalitativno istraživanje sa svojim specifičnostima odabir uzorka je drukčiji nego kod anketno-kvantitativnih istraživanja. Dok se u kvantitativnom istraživanju teži što većem broju ispitanika (stotine i tisuće anketiranih) slučajno odabranih pojedinaca pomoću kojih se nastoji doći do što veće objektivnosti u mjerenju stanja na terenu, u kvalitativnom istraživanju namjerno se bira manji uzorak čije se mišljenje želi dublje upoznati. Značajno je naglasiti da ni u kvalitativnim istraživanjima istinska reprezentativnost uzorka nije strogo pravilo. Važnije je da istraživanjem budu zahvaćeni različiti ispitanici, različite životne situacije i kategorije[615].

Od ponuđenih odabira uzorka (ili uzorkovanja) koje se nalaze na raspolaganju u okviru kvalitativnih istraživanja kao što su prigodni uzorci, kvotni uzorci, stratificirani uzorci, dimenzionalni uzorci, za ovo istraživanje odabrani su prigodni i ciljni uzorci. Okolnosti unutar kojih je planirano i realizirano istraživanje s obzirom na postavljene ciljeve i očekivanja istraživačkog rada, pokazale su opravdanost ovakvog odabira. Naime, prigodni uzorak odnosi se na odabir najbližih (dostupnih) pojedinaca dok se ne ostvari tražena veličina uzorka. Istraživač bira uzorak među onima do kojih se može lako doprijeti. Ipak, traži se određena razina tipičnosti. Spomenuta nakana ostvarena je biranjem ciljnog uzorka, u kojemu „istraživači odabiru slučajeve koji će biti uključeni u uzorak na temelju vlastite prosudbe njihove tipičnosti. Na taj način oni sastavljaju uzorak koji će dobro odgovarati njihovim specifičnim

[615] Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima...*, 587.

potrebama“[616]. U ovome uzorkovanju uočljiva je tipičnost izbora ispitanika, kao i to da se radi o pretpostavci. Istraživač prosuđuje i pretpostavlja da će odabirom određenih pojedinaca biti u odgovarajućoj mjeri zajamčena tipičnost izbora odnosno određene zajedničke osobine i kvalitete ispitanika. Unutar tih zajedničkih, vrijednosnih i interesnih područja njihovih stavova i grupne povezanosti, pojavljuju se i različitosti karakteristične za svakog pojedinca, svaku osobu, sredinu, životnu situaciju i shvaćanje.

Treba naglasiti da su u fokus grupama (skupinama) birani odnosno zastupljeni oni adolescenti koji su aktivni u životu svoje župe (crkvene zajednice). Po prethodno navedenoj sintagmi „tipičnosti uzorka“ birani su mladi vjernici koji su „ostali“ unutar Crkve, iskrene mlade osobe koje se nisu udaljile od svoje crkvene zajednice nego sudjeluju u njezinu životu, liturgiji i različitim aktivnostima. Spomenuti adolescenti u fokus grupama pohađaju katehezu u svojoj župi, dolaze na susrete za razliku od drugih vršnjaka koji iz različitih razloga i okolnosti ne pohađaju župnu katehezu. U kasnijoj analizi odgovora reflektiraju se odgovori ispitanika koji borave, žive i sudjeluju u životu Crkve. Za pretpostaviti je da će ostati nepoznato zbog čega su se neki adolescenti udaljili od svoje vjerničke zajednice, jer nećemo čuti njihove odgovore. Međutim, mnoge dragocjene spoznaje možemo steći na temelju odgovora adolescenata koji za razliku od svojih vršnjaka, nastoje živjeti svoju vjeru unutar župe, te o problematici govore na iskren, osoban i njima svojstven način.

Planirano je da uzorak istraživanja bude ostvaren u suradnji s upraviteljima župa (župnicima) i župnim vikarima, koji najčešće vode katehezu za adolescente. Prije svega, potrebna je njihova suglasnost i otvorenost oko istraživanja, njihova prethodna najava susreta koji slijedi, upoznavanje skupine i pojedinaca s projektom i slično. Koliko su određeni pojedinci unutar skupine otvoreni i motivirani za ovakav oblik istraživanja i svjedočenje vjere, najbolje poznaju sami prezbiteri i voditelji župne kateheze za mlade. Dakako, u konačnici sami adolescenti na poticaj svojih kateheta i poziv doktoranda, svjesno i slobodno se odlučuju na istraživanje u fokus skupini, na razgovor čiji se zvuk (govor) snima i kasnije interpretira za potrebe znanstveno-istraživačkog rada i unaprjeđenja župne kateheze adolescenata i mladih.

Predviđeno je da razgovor s adolescentima u fokus skupini traje između 60 i 90 minuta ovisno o konkretnim mogućnostima, uvjetima i okolnostima unutar kojih se događa terensko istraživanje, kao i o samom tijeku komunikacije, dijaloga i međusobne interakcije sudionika susreta.

[616] Louis COHEN i dr., *Metode istraživanja u obrazovanju*..., 103.

U praktičnoj provedbi ovoga istraživanja u fokus skupinama birane su župne zajednice unutar kojih postoji župna kateheza za adolescente. U prethodnim pripremama i nastojanjima oko upoznavanja stanja na terenu vezanog uz prakticiranje ovog oblika kateheze i rada s mladima, došlo se do spoznaje da je kateheza adolescenata unutar župa još uvijek razmjerno rijetka, ali je prisutna. U nekim se župama ostvaruje kroz susrete animatora, župnih suradnika, kroz određene udruge i pokrete, kroz zasebne oblike duhovne formacije specifične za određenu redovničku zajednicu. Čini se da širi i sustavni oblik kateheze adolescenata koji se nadovezuje na katehezu krizmanika i odgovara, u većoj mjeri mistagoškoj naravi kateheze koja slijedi, još uvijek nedostaje u širem broju župnih zajednica.

Imajući u vidu prethodno navedene spoznaje i mogućnosti, odabrano je za kvalitativno istraživanje osam župnih zajednica Grada Zagreba i okolice koje se nalaze u okviru dvaju arhiđakonata i pripadajućih osam dekanata. Unutar Katedralnog arhiđakonata za ovo istraživanje odabrane su župe iz Kustošijanskog, Maksimirsko-trnjanskog, Novozagrebačkog i Trešnjevačkog dekanata, a unutar Remetsko-sesvetskog arhiđakonata odabrane su župe iz Dugoselskog, Remetskog, Resničkog i Sesvetsko-vugrovečkog dekanata. Istraživačke skupine odnose se na adolescente iz sljedećih župnih zajednica: župa sv. Barbara (Gornje Vrapče), župa sv. Jeronim (Maksimir), župa Duha Svetoga (Jarun-Staglišće), župa Isusova uskrsnuća (Sesvetski Kraljevec), župa Marija Majka Crkve i sv. Maksimilijan Kolbe (Trnovčica), župa bl. Augustin Kažotić (Peščenica), te župa Svi Sveti (Sesvete). Težilo se tome da u odabiru župa budu obuhvaćeni gotovo svi dekanati obaju arhiđakonata, odnosno da budu obuhvaćeni razni dijelovi Grada Zagreba, kako oni bliže središtu tako i oni na periferiji. Razmjerno malen broj zajednica u kojima se prakticira kateheza za adolescente i konkretne mogućnosti dovele su do prigodnog i ciljnog odabira ovakvog uzorka istraživanja. Samo istraživanje ne teži generalizaciji spoznaja nego smjera uočavanju specifičnosti i dubine problematike, u razmjernosti skupina koje se susreću u različitim dijelovima Zagreba i njegove bliže okolice.

Istraživački susreti i grupni razgovori po župnim (katehetskim) skupinama ostvaren je u razdoblju između druge polovice 2013. i prve polovice 2014. godine. Istraživanje u osam različitih skupina obuhvatilo je ukupno 43 adolescenata između 15 i 18 godina, 23 djevojaka i 20 mladića. Broj sudionika istraživačkog razgovora unutar pojedine skupine kretao se između najmanje 4 i najviše 8 adolescenata što je u suglasju s parametrima za kvalitativno istraživanje grupnog intervjua.

2.1.5. Analiza podataka

Analiza podataka koja se vezuje uz provedeno kvalitativno istraživanje u odabranim skupinama uključuje svijest o specifičnosti ovoga istraživanja. Za razliku od kvantitativnih istraživanja gdje je naglasak na prikupljanju podataka radi što boljeg i potpunijeg definiranja problema i poopćavanja, u kvalitativnim istraživanjima je važnije doći do novih ideja, spoznaja, uvida, postavki na temelju razgovora. Nije bitno toliko prikupljanje podataka i vanjskih pokazatelja koliko stjecanje ideja[617].

Pored ove načelne specifičnosti istraživanja ostaje otvoreno pitanje, kako obraditi spoznaje i ideje odnosno kako analizirati dobivenu sadržajnu građu. Umjesto brojčanih elemenata i statističkih obrada podataka ovdje nailazimo na opisne odnosno pisane elemente koje treba obraditi i predočiti u čitljivi tekst. Više je mogućih putova i načina analize podataka. Intencija je doći od mnoštva vrlo raznolikih misli i ideja do preglednog teksta i sadržajnih okosnica koje se dalje razrađuju i produbljuju unutar refleksije, sve do određenog sažimanja indikativno značajnog i tipičnog prema naravi istraživanja. Prikupljene misli unutar teksta u sadržajnoj analizi se dijele na manje jedinice. Podaci se kodiraju, vrši se kategorizacija kodova. Na temelju kodiranja razvijaju se svojevrsni koncepti i generalizacije koliko je to moguće s obzirom na narav istraživačkog rada[618]. Sažimanje građe na manje raspoznajne jedinice i kodove uočljivo je i u okviru tri temeljna aspekta u kvalitativnim istraživanjima koja uključuju opisivanje, spajanje i klasifikaciju[619].

Redukcija podataka događa se, između ostalog, traženjem bitnoga i središnjeg u problematici. Prolazeći kroz brojne podatke i misli, traže se zajednički elementi koji se izdvajaju i uspoređuju s dosadašnjim uvidima i spoznajama. Uporaba skraćenica kao kodova može pomoći u lakšoj obradi podataka. Boljem integriranju i rasvjetljavanju podataka pomaže i faktorizacija – svođenje velikog broja varijabli na manji broj kao i stvaranje konceptualne koherencije – od metafora i pojašnjenja do određenih zaključaka izraženih u sažetku[620].

---

[617] Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostma*..., 588.

[618] Usp. Martyn DEMSCOND, *The Good Research Guide for small-scale research projects*..., 292. U težnji za svojevrsnom generalizacijom i sažimanjem rezultata, ostaje važeće pravilo karakteristično za kvalitativna istraživanja koja pored zaključaka, naznaka i ishoda na temelju sadržajne analize, ostaju otvorena za nove ideje, nove spoznaje, nova istraživanja, nove zaključke u stvaralaštvu komunikacije i istraživačkog rada osobne i razvojno-socijalne naravi i perspektive.

[619] Usp. Ian DEY, *Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientist, London – New York*, 2005., 32-33.

[620] Usp. Louis COHEN i dr., *Metode istraživanja u obrazovanju*..., 283.

Redukcija podataka kao prvi korak pomaže kasnijem prikazivanju podataka i izvođenju zaključaka[621]. Kvalitativno istraživanje i analiza istoga u ovome radu ima u vidu slična, premda još uvijek razmjerno rijetka istraživanja u teologiji i drugim znanstvenim disciplinama[622]. Snimljeni razgovori u fokus skupinama na audio-kasetama ili memorijskim karticama (diktafon, mobitel) prenose se u pisani oblik. Svaki razgovor, govor svake osobe u skupini se transkribira u doslovni pisani tekst što traži duže vremena i mnogo pozornosti u slušanju i što vjernijem prenošenju riječi. Osim izravno rečenih misli i riječi, prenose se i određene neverbalne poruke i komentari, kao što su šutnja, prekid određene rečenice, smijeh, digresije. Pojava mnogih digresija pa i skretanja s teme također se prenose u pisani oblik. U daljnjoj obradi traže se sličnosti i razlike u odgovoru na pojedinu temu, pitanje i problematiku.

Jezična obrada teksta osoba koje su sudjelovale u grupnom razgovoru zbog naravi istraživanja uključuje poštivanje datosti korištenja figurativnog i konotativnog jezika umjesto doslovnog i denotativnog, odnosno uključuje uvažavanje govora simbola, govora prenesenog značenja, višeznačnih poruka i korelacija u smislu otvorenosti stvaralačke komunikacije i međusobne interakcije u skupini.

U analizi podataka središnja građa i materijal za istraživanje jesu odgovori ispitanika. Osim tumačenja i usporedbi odgovora analiza podataka uključuje i doslovno navođenje odgovora anketiranih adolescenata. Značajno je očuvati vjernost tekstu, vjernost samom iskazu i osobama koje sudjeluju u istraživanju. Tumačenje bi trebalo sadržavati podjednaku količinu opisa (citiranih izjava) i analizu prikupljenih podataka (refleksiju)[623].

Odgovori adolescenata u fokus skupinama grupiraju se prema sadržajnim okosnicama koje se odnose na temu mistagogije u župnoj katehezi adolescenata. Dva su temeljna strukturna težišta oko kojih se grupiraju odgovori ispitanika: temeljna pitanja vezana uz sakrament potvrde i aktualnu katehezu, te promišljanja o vlastitom kršćanskom duhovnom iskustvu.

Konačno, potrebno je naglasiti da pored težnji za sustavnošću, konkretnošću, zornošću i dosljednošću, kvalitativno istraživanje, uključujući i ono u istraživačkim skupinama ostaje otvoreno i nikada do kraja provjerljivo. Teško je pored svih postupaka postići stanje objektivnosti. Podaci se analiziraju polazeći od iskustva, od konkretne zbilje, a ne uporabom apriornih kategorija. Podaci su prvotno predstavljeni riječima ispitanika, a ne istraživača: „Kao

[621] Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostIma*..., 601-602.
[622] Usp. Kata s. Amabilis JURIĆ, *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2015., 235-353.
[623] Usp. Louis COHEN i dr., *Metode istraživanja u obrazovanju*..., 597.

istraživači dio smo koji istražujemo, ne možemo biti potpuno objektivni, jer su gledišta drugih ljudi podjednako valjana kao i naša, a zadatak istraživanja je da ih otkrije“[624].

Konkretna obrada podataka osam odabranih skupina unutar župnih zajednica u značajnoj je mjeri poštivala odgovore ispitanika, u vremenski odgovarajućoj transkripciji rečenica i riječi, govora svake pojedine osobe. Potrebna faktorizacija i redukcija misli ostvarit će se na temelju relevantnih izričaja, ideja i navoda. Pored formuliranih ciljeva i očekivanja može se očekivati nastanak novih ideja i novih tvrdnji podložnih daljnjoj otvorenosti, kreativnosti i inovativnosti istraživačkog rada. Odgovarajuća analiza podatka tome bi mogla doprinijeti.

2.1.6. Valjanost i vrednovanje

Valjanost (validacija) i vrednovanje (evaluacija) kvalitativnog istraživanja odnosi se na tijek samog procesa istraživanja koji rezultira primjerenim odgovorima – prikupljenim materijalom, a koji se dalje reflektira i komparira. Od središnje su važnosti spomenuti odgovori ispitanika. Valjanost se istraživanja očituje u odgovorima koji bi trebali biti dovoljno osobni, iskreni, konkretni, promišljeni, duboki, te životni. Ne samo što odgovori ne bi trebali biti zatvorenog tipa, kratki i jednoznačni, nego postoji nijansiranje unutar odgovora otvorenog tipa. I ovi potonji odgovori mogu biti u većoj ili manjoj mjeri široki i duboki. U tome smislu, valjanost odgovora se može iskazivati kroz „iskrenost, dubinu, bogatstvo i raspon prikupljenih odgovora“[625].

Imajući u vidu prethodna poglavlja o specifičnosti kvalitativnih istraživanja oko obrazloženja izbora kvalitativnog istraživanja, formuliranja ciljeva, odabira uzorka, istraživačkih pitanja, analize podataka i drugih pokazatelja, postaje jasno da temeljne postavke vezane uz validaciju i evaluaciju, vrijede i u ovoj etapi istraživačkog procesa. Riječ je o tome da nema konačnog, egzaktnog i mjerljivog ishoda. Štoviše, postoji interes za procese, a ne za ishode. U tome kontekstu dobra je strategija da se očuva što veći broj citata i tumačenja do kraja. Jedno tumačenje koje je najčešće, koje dominira postaje ključno. Pored svega potrebno je zrelo i ravnomjerno prosuđivati raznolike tvrdnje i ideje u skupini s kojom se provodi intervju.

[624] *Isto*, 106.
[625] *Isto.*

Valjanost i vrednovanje postaje, kako je spomenuto, prepoznatljivo po samim odgovorima. Odgovori, između ostalog, trebaju biti dovoljno osobni, proživljeni, iskreni, ostvareni u susretu koji se doista dogodio i osjetio kod sudionika. Prekratki i neosobni odgovori upućuju na izostanak prave komunikacije koja se mogla dogoditi zbog više razloga: nedovoljna pripremljenost za razgovor, nedovoljna upućenost u temu, posebno na iskustvenoj razini, rijetko prakticiranje ovakvog oblika komunikacije, premalo vremena za ozbiljan razgovor, pitanja koja nisu dobro pripremljena, interes koji nije pobuđen, motivacija za razgovor koja je izostala.

Korisno je i poželjno da razgovoru prethodi određena motivacija, te da kasnije i sama pitanja budu, koliko je to moguće, problemski intonirana s pratećom aktualizacijom i konkretizacijom teme koja se obrađuje. Istraživačka tema o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata polazi od problema udaljavanja određenog broja mladih od svoje crkvene zajednice nakon sakramenta kršćanske zrelosti (punoljetnosti).

Uočljivo je kako će na konačni rezultat (ishod) razgovora utjecati mnogi čimbenici. Značajno je kakva će se komunikacija dogoditi, hoće li razgovor ići u očekivanome smjeru, hoće li se nazočne osobe „otvoriti“ za osobna i u određenoj mjeri složena pitanja vlastitog i vršnjačkog odrastanja i duhovnosti. Izostanak mistagoške dimenzije u suvremenoj katehezi, izostanak prostora danog iskustvenoj dimenziji vjere, izostanak istinske i životne komunikacije u katehezi, odrazit će se, u većoj ili manjoj mjeri i na planirano istraživanje među adolescentima. Raznolika pitanja doktoranda i prilagođavanje uvjetima razgovora trebali bi pomoći u što boljoj komunikaciji i interakciji unutar istraživačke skupine.

S obzirom na tvrdnju po kojoj se kvaliteta istraživanja prosuđuje prema samim odgovorima koji bi, kako je malo prije navedeno, trebali biti dovoljno bogati, široki, duboki, osobni i proživljeni, treba naglasiti specifičnost odabranog oblika kvalitativnog istraživanja. Naime, za razliku od dubinskog intervjua koji se u odabranom susretu vodi samo s jednom osobom u trajanju od jednog do čak dva sata, i gdje se mogu očekivati odgovori koji će doista biti dovoljno opsežni i razrađeni, planirani grupni intervju provodi se među osobama kojih je između 4 i 8. Odgovori su u takvoj situaciji nešto drukčiji. Mogu se očekivati nešto kraći odgovori, koncizni, konkretni, iskreni i jezgroviti. Također mogu se očekivati češće digresije, različiti sadržajni smjerovi komunikacije. Umjesto opsežnih i razrađenih odgovora u dubinskom razgovoru s jednom osobom, u grupnom razgovoru pojavljuju se i neki novi ishodi istraživanja: raznolikost tema i korelacija, međusobno upotpunjavanje, nadovezivanje, praćenje i produbljivanje. Moguća novost konkretizira se u neočekivanosti ishoda, uvida i spoznaja na temelju grupnog razgovora u odnosu na problematiku, na očekivanja i ciljeve. Grupni intervju

vrednuje se i po uključenosti i zahvaćenosti temom i angažmanom svih članova skupine. Međusobno različite osobe u skupini trebale bi jedna drugu osnažiti u komunikaciji, u izražavanju i u svjedočenju. Dakako, moguće je da se neke osobe „zatvore“ pred temom koja se obrađuje zbog drugih u skupini. Za pretpostaviti je da formulirana pitanja i poticaji nisu u toj mjeri osobna da se o njima ne bi mogli očitovati adolescenti pred svojim vršnjacima. Više osoba u skupini koje zajedno pohađaju župnu katehezu trebale bi pomoći stjecanju uvida i svijesti o naravi kateheze koju pohađaju, o prisutnosti duhovnosti i mistagogije i drugim relevantnim pitanjima.

2.1.7. Prikaz rezultata

Po završetku svih etapa terenskog istraživanja grupnog intervjua u fokus skupinama slijedi odgovarajući prikaz rezultata. Kako je riječ o kvalitativnom istraživanju, neće biti grafičkog prikaza u tablicama jer, kako je navedeno u prethodnim poglavljima, u središtu interesa nisu podaci, brojevi, postotak i parametri, nego je naglasak dan na same procese komunikacije, dijaloga, promišljanja, produbljivanja teme s otvorenošću za nove spoznaje i nove uvide. U nalazu do izražaja dolazi subjektivnost, širina i dubina odgovora, a ne objektivnost, egzaktnost i zornost prikaza. Subjektivnost u izražavanju sudionika susreta – ispitanika veoma je poželjna. Značajno je moći prezentirati specifičnosti pojedinih iskaza, pojedinačne situacije i dubinu problematike.

Nastojeći u dovoljnoj mjeri predstaviti pojedinačne iskaze, a imajući u vidu dostatnu razinu faktorizacije i egzemplarnosti od mnoštva misli i izričaja adolescenata u konkretnom prikazu rezultata istraživanja, naznačeni će biti oni citati koji se čine indikativnim i relevantnim za sadržajne okosnice i temeljnu problematiku. Kako je riječ o prikupljanju izričaja i stavova unutar skupine (skupina) pored neminovne redukcije izričaja i tvrdnji ispitanika, neće se moći mimoići potrebna nijansiranja i razlikovanja unutar izričaja, te time različiti citati osoba koje su sudjelovale u istraživačkim skupinama.

Uz mnoge značajne citate adolescenata u prikazu rezultata istraživačkog rada slijede refleksije izričaja. Svaka iznesena tvrdnja – misao nastoji se promišljati prvotno unutar nje same, u svojoj autonomiji i subjektivnosti izričaja ispitanika. Iznesene misli adolescenata promišljaju se u njihovu međuodnosu kao i u odnosu prema postavljenom pitanju, temi i problemu o kojemu se govori. Refleksije odgovora ne bi trebale zanemariti sam tijek komunikacije, povezivanje i produbljivanje misli unutar skupine, korelaciju i kooperaciju skupne interakcije.

Prikaz rezultata istraživanja u fokus skupinama odnosi se na grupni intervju (multivju) u osam fokus skupina. Ispitanici su označeni inicijalima (početnim slovima imena i prezimena), brojem godina, te naznakom spola (vjeroučenica / vjeroučenik)[626]. Citati su vezuju uz pojedine fokus skupine i odgovarajuću numeraciju grupnog intervjua.

U cjelokupnom prikazu rezultata istraživanja želi se sačuvati izvornost odgovora adolescenata, njihova promišljanja, izazovi, poteškoće u opisu i vrednovanju zadanih elemenata. Sam prikaz rezultata želio bi ostaviti prostor za osobno, slikovito, specifično, dubinsko, iskreno, slobodno i životno promišljanje i refleksiju istoga s mnogim korelacijama u teorijskom i praktičnom vidu promišljanja i rada.

2.2.Rezultati i pojedinačna prosudba

Nakon prikaza metodologije istraživanja kroz tumačenja pojedinih etapa u istraživačkom radu u fokus skupinama, slijedi sam prikaz rezultata kvalitativnog istraživanja kao i pojedinačna prosudba odabranih odgovora adolescenata, s obzirom na narav istraživanja koje nije usmjereno prvotno na opće rezultate i poopćavanje, nego je zbog otvorenosti i sadržajnosti odgovora usredotočeno na pojedinačne iskaze mladih osoba unutar grupnog razgovora. Zbog spomenute naravi istraživanja u prikazu rezultata i prosudbi nisu rađene usporedbe s nekim drugim istraživanjima u svijetu. Ovo istraživanje s obzirom na pitanja, temu, ambijent i metodologiju istraživanja i prikaz rezultata je jedinstveno, te ne teži generalizaciji i komparaciji rezultata (ishoda) eventualno srodnih drugih kvalitativnih istraživanja.

Rezultati kvalitativnog istraživanja uz pojedinačnu prosudbu podijeljeni su u dvije veće skupine. Prva skupina odgovora odnosi se na temeljna pitanja vezana uz sakrament potvrde i aktualnu katehezu. Unutar ove skupine odgovora analizira se problem udaljavanja određenog broja mladih od Crkve nakon primanja sakramenta potvrde, potom vlastita iskustva vezana uz ovaj sakrament. Nakon toga promišlja se prisutnost Duha Svetoga u osobnom životu adolescenata, zatim vlastiti doživljaj kateheze u župi, te konačno vrednovanje vjere u djetinjstvu i sada u mladosti.

Druga skupina odgovora donosi iskaze adolescenata o vlastitom kršćanskom duhovnom iskustvu. Ponajprije, istražuje se fenomen iskustva Boga u životu mladih vjernika. Kršćansko

[626] Osim izraza „vjeroučenik“ u katehezi i literaturi se nerijetko pojavljuje izraz „katehizand“. U ovome istraživanju prednost je dana izrazu „vjeroučenik“ zbog raširenosti pojma i različitih izvedenica nastalih od naše hrvatske riječi „vjeronauk“. Korištenjem izraza „vjeroučenik“ u okviru kateheze u župi, na neizravan način upućuje se na povezanost vjeronauka u školi i župne kateheze, ne gubeći iz vida različitosti kao i potrebnu komplementarnost dvaju temeljnih oblika odgoja o vjeri i za vjeru u našim okolnostima i sredini.

duhovno iskustvo potom se analizira i promišlja unutar četiri temeljne dimenzije i indikatora crkvenosti: područje liturgije i molitvenog života, područje dijakonije i djelatne ljubavi. područje crkvenog zajedništva i pripadanja zajednici, te područja navještaja i svjedočenja vjere.

2.2.1. Adolescenti o temeljnim pitanjima vezanima uz sakrament potvrde i aktualnu katehezu

Temeljna pitanja vezana uz sakrament potvrde i aktualnu katehezu odnose se najprije na goruću problematiku udaljavanja određenog broja mladih od Crkve. Odnose se na problematiku koja je izazvala velik interes adolescenata u skupini. Interes nije jenjavao ni kod pitanja koja su slijedila nakon osnovnog problemskog pitanja i suočavanja s crkvenom i društvenom zbiljom u kojoj se događa kateheza. U tome kontekstu nalazi se problematika vlastitog odnosa prema sakramentima, prema crkvenoj zajednici i župi, prema vjeri i Duhu Svetome, kao i mogućnost analiziranja vlastite vjere s obzirom na intenzivno vrijeme odrastanja i promjena. Temeljna pitanja vezana uz sakrament potvrde i aktualnu katehezu promišljaju se kroz pet temeljnih sadržajnih okosnica, a svaka uključuje osoban odnos i promišljanje adolescenata o pojedinoj pojavi u vlastitoj životnom blizini i vlastitom životu.

2.2.1.1.Problem udaljavanja određenog broja mladih od Crkve

Problem udaljavanja određenog broja mladih od Crkve nakon dovršenja procesa sakramentalne inicijacije prva je problemska tema i pitanje postavljeno adolescentima u grupnom razgovoru. Nakon kraćeg uvoda vjeroučenici adolescentne dobi razmjerno brzo ušli su u razgovor. Ipak, nisu svi jednako reagirali. Neki su češće govorili, neki su promišljali i odvagivali različite izričaje. Nastojeći ohrabriti, potaknuti i produbiti komunikaciju, pitanje, zašto se određeni broj mladih udaljuje od Crkve nakon potvrde, postavljeno je već na početku razgovora u svim skupinama. Navedeno pitanje izazvalo je raznolike reakcije i promišljanja.

Pored mnogih raznolikih odgovora uz brojne nijanse može se barem naslutiti dubina problematike, svijest kako neki mladi promišljaju. Na temelju odgovora vezanih uz pitanja otvorenog tipa mogu se steći dragocjene spoznaje za daljnja istraživanja, za planiranje i unaprjeđenje kateheze krizmanika i adolescenata.

Odgovori adolescenata na zadano pitanje raspoređeni su u više tematskih skupina. Jednu od njih čini problem svojevrsne komercijalizacije sakramenata. Ne nudeći bilo kakve odgovore ili ideje oko odgovaranja na pitanja, katehizandi – vjeroučenici prepoznaju ovaj

problem. Problem krivog – iskrivljenog shvaćanja sakramenata i Crkve, vjere i duhovnosti, u konačnici određenih vrijednosti, prepoznato je od strane osoba koje su i same prije koju godinu primile sakrament kršćanske zrelosti. Odgovori su izravni, jasni i jezgroviti. Dovoljno je navesti nekoliko citata mladih osoba koje su sudjelovale u istraživanju:

„Mislim da je sada krizma, u novije vrijeme, postala sve više materijalna. Više nitko ne gleda na krizmu kao na sakrament, nego gleda samo na to što će dobiti za krizmu, kako će potrošiti te novce, i to je to. Zato većina poslije krizme (...), samo im je cilj da dobiju darove i da se maknu iz crkve" (vjeroučenik, M.V., 17)[627].

„Evo, pa to, sama ta ceremonija u što se pretvorio sveti obred krizme, pretvoreno je u modnu reviju nekog tipa, dečki pokazuju kako su tatice bogati, kako imaju para za najbolju kravatu itd., cure, žali Bože, farbaju se ovako – onako, kratke suknje itd., neću komentirati uopće" (vjeroučenik, J.R., 15)[628].

„Znači, mi smo imali prije krizme u 9. i 10. mjesecu duhovnu obnovu na koju su svi došli, zato što im je to bio uvjet da idu na krizmu. Poslije duhovne obnove svi su komentirali kako je hrana bila odvratna, kako nisu imali dovoljno hrane, a nisu se usredotočili ni na ono što su slušali - ta svjedočanstva, i to je bilo katastrofa. Svi su isto počeli pričati koliko će im haljine koštati, kako će našminkati frizure, pa ovo pa ono, to je bila katastrofa, katastrofa. I na kraju, došli su svi na krizmu s visokim petama, jedva su čekali da sve to završi, jer im je sve bilo dosadno... Na kraju se nisu pojavili poslije krizme više" (vjeroučenica, LJ.P., 15)[629].

„Netko je od nas sada rekao, problem je što za pričest i za krizmu dobivaju darove, i to materijalno, ja bih to ukinuo, zato što, čemu ti neki darovi, materijalne stvari, i kada bi trebali ići na misu, a bez da su nagrađeni nečim materijalnim, oni ne idu. Mislim da je to isto jedan problem" (vjeroučenik, R.G., 16)[630].

Neki adolescenti jasno uviđaju problem materijalizacije obrednih slavlja i motiva oko pristupanja slavlju potvrde. Stječe se dojam da je za neke krizmanike značajan samo materijalni dar, odijevanje, dokazivanje. Čini se da prevladava uglavnom izvanjska – materijalna motivacija. Spomenuta – iskrivljena motivacija neposredno prethodi primanju sakramenta krizme. Nakon završetka obreda, slavlja i materijalnih darivanja krizmanici ne vide potrebu za daljnjim susretima, učenjem, druženjem u vjeri. Iskrivljen put i pogrešna motivacija kod

[627] *Grupni intervju 1.;* Brojčane oznake navedene uz grupni intervju odnose se na istraživačku skupinu (grupu), vezanu uz odabranih osam župnih – katehetskih skupina za mlade srednjoškolske dobi unutar župnih zajednica (župa).
[628] *Grupni intervju 6.*
[629] *Isto.*
[630] *Grupni intervju 5.*

kandidata za potvrdu protežu se od početka do kraja neposredne pripreme u župnoj zajednici. Posljedice su uočljive i dugoročne.

Jedan vjeroučenik (R.G., 16), kako se može vidjeti u citatu, u svome izričaju ide tako daleko da predlaže ukidanje materijalnog darivanja – drukčiju praksu, kako bi se izbjegla sadašnja pojava komercijalizacije sakramenata, otuđeni pristup i udaljavanje od Crkve.

Premda su tvrdnje izrečene na adolescentima svojstven, osoban, izravan i prodoran način, one kao da žele ohrabriti na više iskrenosti, jednostavnosti, mudrosti i osobnosti u pastoralno-katehetskom radu i službi. Ne bi se smio steći dojam da su bilo kojem pastoralnom djelatniku sakrament kršćanske zrelosti i kateheza kao takvi postali običaj, dio onoga što je određena dužnost, procedura, dio tradicije, forma i rutina. Ne može se zanemariti ozbiljnost teme i problematike o kojoj svjedoče pojedini ispitanici.

O tome u kojoj su mjeri sakramenti Crkve i vjera nekim krizmanicima postali samo običaj zorno ilustriraju tvrdnje dvoje vjeroučenika:

„A kada gledam ljude iz srednje škole, znam da ima ljudi koji se krizmaju samo iz razloga, što je to takav običaj... Nama je razred pola etika, pola vjeronauk, i pola ljudi koji idu na etiku svi su krizmani i deklariraju se kao katolici... Ima ljudi koji se deklariraju kao ateisti, među nama govore da su ateisti, ali su zapravo njihovi roditelji katolici ... Npr. cura koja se krizmala i njena sestra će se sada krizmati, ta se cura oštro svađa s nama u vezi vjere i tako. Znači, jednostavno, krizma im je neki običaj" (vjeroučenica, I.K., 17)[631].

„Mi mladi još nemamo taj karakter kako bismo mi to shvatili. Svi dođu onako, krizma kao neki proces u životu, dogodio se, proći će kao da se ništa nije dogodilo. Rijetko tko shvati pravu bit da smo postali punoljetni u Crkvi, da smo mi sada zapravo pravi članovi Crkve, imamo drugačije obaveze, nego što smo imali prije krizme. Trebamo početi živjeti u vjeri" (vjeroučenik, V.B., 17)[632].

Da netko pristupa slavlju svete potvrde iz razloga pukog običaja i forme, navedena vjeroučenica (I.K., 17) prepoznaje u otporu koji neki krizmanici osjećaju prema vjeri i komunikaciji o vjeri. Određeni otpor ili barem distanca prema vjeri uočljiva je prema iskazu vjeroučenice koji se može iščitati i prema stavu o vjeronauku u školama. Umjesto vjeronauka u njezinoj školi dosta učenika je odabralo etiku. Većina tih učenika su krizmani – inicirani u vjeru. Ubrzo nakon primanja krizme i odabira nove škole, odabrali su alternativu vjeronauku,

[631] *Grupni intervju 3.*
[632] *Grupni intervju 1.*

drugi put i pristup. Dimenzija običajne vjere zrcali se i po određenim postupcima, upitnima prema kriteriju osobnog i zrelog prihvaćanja vjere na pragu kršćanske zrelosti i punoljetnosti.

Izvanjski i nezreli pristup sakramentu potvrde i sakramentima uopće događa se kao posljedica izostanka prave vjere, kao posljedica izostanka iskustva. Netom inicirani kao da ne prepoznaju novost i veličinu onoga što se dogodilo. Ne prepoznaje se novo vrijeme u koje su zakoračili.

Osim običaja i materijalne motivacije kao razloga pristupanja sakramentu i nepristupanja daljnjeg hoda u život po vjeri u župnoj zajednici i školi, neki adolescenti iz odabranih skupina identificiraju problem utjecaja vršnjaka, društva i prijatelja:

„Svi idu na krizmu zato što njegov prijatelj ide ili netko iz razreda. Nakon krizme svi dobiju te darove, i kasnije ako netko i osjeti znak da želi ići, da mu se to sviđa, da mu se sviđa način kako se druže i sve, na susret ne želi jer možda ga u razredu ili u okolini ospore, počnu ga vrijeđati, postane drugačiji jer ide u crkvu ili zbog drugačijih stavova, Mladi često podbace jer radije će biti s drugima u društvu, nego biti drugačiji“ (vjeroučenica, M.R., 15)[633].

„Rekla bih da mnogi nisu tako odgojeni u djetinjstvu, naučeni na crkvu, tako da to rade zapravo, mislim, zbog škole, zbog školskog vjeronauka, zbog nekih običaja, sakramenata, pa onda, nakon toga... A i s jedne strane, možda smatraju da to nije popularno među mladima“ (vjeroučenica A.Ž., 15)[634].

„Ja mislim da je problem loše društvo, zbog toga što npr. meni se to znalo dogoditi, ja kažem prijatelju,' idem u crkvu', koji ponekad ide, a on kaže, 'što ću u crkvi, meni se ne da ustati, ja bih radije spavao' i tako, mislim da nekim prijateljima nije moderno ići u crkvu“ (vjeroučenik, J.S., 15)[635].

„Ne znam... Društvo mnogo utječe... Sada imamo u razredu dosta onih koji ne idu na misu u crkvu općenito, nego tako jednostavno, i ako vjeruju, to je iz običaja uglavnom, ovisi o društvu samom“ (vjeroučenica, M.B., 16)[636].

Utjecaj vršnjaka koji je u razvoju mlade osobe veoma velik, posebno dolazi do izražaja u doba adolescencije, burnog razdoblja u osobnom i socijalnom razvoju. Intervjuirani adolescenti izriču utjecaj i pritisak vršnjaka kao mogući odgovor na problem udaljavanja mladih od Crkve. Iščitavajući prethodne citate o utjecaju vršnjaka i skupine, pozornost plijeni želja za ugrađivanjem u svijet vlastite skupine. Još veću pozornost traži „napadački“ odnos

[633] *Isto.*
[634] *Grupni intervju 4.*
[635] *Isto.*
[636] *Isto.*

prema onima koji vjeruju. Ispitanici ovu pojavu doživljavaju na osoban i emotivan način. Njihovi stavovi uočavaju se makar i na neizravan način. Govoreći o odnosu prema onima koji vjeruju, izriču i dio vlastitog života, osobnosti i odrastanja.

Na razvoj stavova skupine i pojedinaca, prema kazivanju vjeroučenika utječu i sredstva masovne komunikacije – mediji:

„Najveći problem je to što odlaze iz crkve jer nemaju izgrađen karakter, pa podlegnu medijima i svim tim kao zapadnim stvarima, što misle da je sada u trendu ... Taj trend stvaraju mediji koji su većinom nevjernički nastrojeni. Smatram da je to najveći problem zašto se danas mladi odvajaju od Crkve. I krizmu bi malo kasnije pomaknuo, zato jer još nije izgrađen taj karakter još kod nas, premladi smo da bismo shvatili nešto i neke stvari" (vjeroučenik, V.B., 17)[637].

„Pa ja bih rekao da su možda i mediji krivi koji kompletno prenose jedan krivi ..., jednu krivu ljestvicu vrijednosti i samim time promiču neke stvari koje su kompletno dijametralne Crkvi i misiji" (vjeroučenik, A.S., 18)[638].

Mediji koji su prema tvrdnji vjeroučenika (V.B., 17) „nevjernički nastrojeni" i koji odvajaju od Crkve utječu odnosno djeluju, koliko se može uočiti, najčešće na neizravan način. Spomenuta „nevjera" očituje se u promoviraju i poticanju drukčije – iskrivljene ljestvice vrednota, koje se bitno razlikuju od kršćanskog svjetonazora, stavova i mentaliteta. U takvome ozračju osobe koje još „nemaju izgrađen karakter" lako podliježu medijima i „zapadnjačkom trendu".

Utjecaj medija na stavove, vrednote i vjeru promišlja se u odnosu na osobe koje se nalaze u doba intenzivnog razvoja i sazrijevanja. U tome kontekstu mogu se analizirati odgovori anketiranih adolescenata o dobi primanja krizme kao jednom od značajnih parametara u percepciji i recepciji sakramenta kršćanske zrelosti i katehetsko-inicijacijskog hoda kroz vjeru i život.

Pitanje o prikladnoj dobi za primanje sakramenta potvrde premda nije izravno inicirano, često se u spontanoj komunikaciji javlja u više skupina:

„Mislim, općenito da ta dob još nije zrela toliko za taj sakrament. Zato što djeca više na to gledaju materijalno, kasnije se uopće ne pojavljuju u crkvi. I posebno ako krenu u srednju školu, nađu se u tom nekom društvu, društvo ih povuče..." (vjeroučenica, K.O., 17)[639].

[637] *Grupni intervju 1.*
[638] *Grupni intervju 5.*
[639] *Grupni intervju 3.*

„Mislim da bi se trebalo to sve pomaknuti za barem tri godine otprilike i prva pričest i krizma, jer bi onda bili zreli kad bi dobivali svetu potvrdu i to, i možda bi shvatili pravo značenje toga, dok ovako vjerojatno, dok su u pubertetu, to ih ni ne zanima toliko“ (vjeroučenik, B.G., 16)[640].

„Mislim da je to prerano zato što dosta, vidim po sadašnjim generacijama koji su krizmanici, da su jako nezreli, dok u nekim župama u Hrvatskoj, primjer u Slavonskom Brodu, krizma je u drugom srednje. I tada su učenici puno zreliji nego neki koji primaju u osmom razredu. Prije su onako možda, prije naše generacije, prije dvije, tri godine bile zreliji nego ovi sad, više su nekako djetinjasti i nemaju toliko *čvrstu vjeru u Boga koliko smo možda mi imali“ (vjeroučenica, S.DŽ, 18)[641].*

„Pa sad ovo vrijeme u kojem se nalazimo ne znaš što si, što zastupaš i onda nije ni pravo vrijeme da tako veliku odluku donosiš što se tiče krizme same“ (vjeroučenik, K.K., 15)[642].

„Ja bih se samo nadovezala na ovo, možda čak ono što se prakticira u, ne znam gdje, u kojoj biskupiji, tamo u Splitu, da oni tamo imaju krizmu u drugom razredu. Možda dvoumim se da kažem je li to pametnije, ali su u svakom slučaju mladi zreliji, jer osmi razred to je, budimo realni, to je 'raspašoj'. Što se tiče mojeg iskustva, ja sam isto tako naslušala se svih mogućih darova, koje će oni dobiti. Bilo je: ' ja sam dobio ne znam koliko novaca', ali nikada, doslovno nikada nije bilo riječ, 'ajme ja se tako veselim što ću primiti Duha Svetoga, što ću ići na krizmu'. Znači krizma nije bila krizma, krizma je bila dobivanje darova. Krizma za njih predstavlja ceremoniju i nekakvu šansu da oni pokažu kakvu su haljinu kupili, kakve su štikle kupili, pogotovo cure, dečku su još hajmo reći..., ali cure to je prestrašno. A da o neprimjerenosti oblačenja, da ne govorim. To, ali hvala Bogu, naša župa ima pravilo da svi imaju bijele duge haljine, tako da smo to spriječili. Svaka čast“ (vjeroučenica, L.M., 16)[643].

„Ovo što je kolegica rekla da je krizma u drugom razredu, ja mislim da je to bolje, što u svakom slučaju onda ta pravila ipak vežu mlade. To su dvije godine više, a to su dvije godine u najburnijem dijelu odrastanja. Nekome preko noći može doći u glavu da je, ne znam, da je ta Crkva dobra, da vjera možda valja nečemu. Mislim da u te dvije godine mnogi i te kako imaju šansu shvatiti što zapravo žele“ (vjeroučenik, J.R., 15)[644].

Dob kao jedan od razloga udaljavanja sastoji se prvotno u tome što nedostaje potrebna zrelost i ozbiljnost za završetak inicijacijskog hoda u aktualnom trenutku odrastanja. Osim

[640] *Grupni intervju 5.*
[641] *Isto.*
[642] *Isto.*
[643] *Grupni intervju 6.*
[644] *Isto.*

razvojno-psiholoških zakonitosti događaju se i druge pojave, o kojima je već bilo riječi, kao što je utjecaj društva i vršnjaka, izvanjsko-formalistički pristup, svojevrsna komercijalizacija obrednih slavlja. Neki od ispitanika predlažu oko dvije čak i tri godine kao mogući prijedlog za slavlje sakramenta potvrde. Pretpostavljaju da će krizmanici tada biti zreliji i odgovorniji za primanje sakramenta zrelosti i hoda u vjeri. Zanimljivo je, kako nedostatak potrebne zrelosti kod kandidata za svete sakramente adolescenti vide u naraštajima koji su tek koju godinu mlađi od njih. Stranputice na putu hoda u vjeri intervjuirani vjeroučenici primjećuju kod konkretnih osoba, u vlastitoj životnoj blizini.

Ostalo je otvoreno pitanje, u kojoj mjeri bi pomicanje životnog razdoblja u kojemu se prima sakrament potvrde u nekoliko godina zreliju dob pomogao ozbiljnijem i osobnijem pristupu vlastitoj vjeri po mistagoškom hodu i cjelovitoj vjerničkoj izgradnji. Na neki način, barem prema ovim iskazima, i sami ispitanici uviđaju višestruku problematiku vjerničke zrelosti koja nije samo dobne nego i egzistencijalne kategorije. Godine nose značajnu ulogu, ali još više ono što nosi – čini te godine. Pitanje hoda prema zrelosti – ljudskoj i vjerničkoj ostaje trajno otvoreno i aktualno.

O kategoriji vremena promišlja se i na drugi način. Nerijetko je nedostatak vremena pojava koja sprječava druge aktivnosti, uključujući liturgiju i katehezu. Prema nekim tvrdnjama upravo je to određeni razlog zašto se (neki) mladi udaljuju od svoje crkvene zajednice, od kateheze i rasta u vjeri:

„Krizmanici već s 14 godina imaju zacrtane neke planove, njihovi roditelji su ih poslali u glazbene škole, oni bi htjeli ići na treninge. Sve je to u redu, međutim, s velikim brojem ljudi i sa stvarno ograničenim vremenom ne možemo ih zadržati, ne možemo im pokazati ni 15 % naše župe, zbog toga jer na kraju većina njih zapravo ode nakon par mjeseci od krizme, ako ne i odmah. Neki jednostavno sve to protumače na pogrešan način. Tu dođu samo zbog formalnosti, zbog poklona i slavlja, kojeg će dobiti“ (vjeroučenik, S.A., 18)[645].

Već u jednom citatu može se očitovati uz problem i svojevrstan odgovor. Krizmanici (predadolescenti) i kasniji adolescenti nemaju dovoljno vremena za veću uključenost u život župe, zbog toga što izostaje prava motivacija. Stječe se dojam prema ovome citatu mlade osobe da nikada nisu upoznali pravu bit i smisao sakramenata, crkve, župe, zajednice. Stječe se dojam da nisu upoznali ljepotu i važnost sakramentalno-milosnog života, da nisu susreli i iskusili duhovno-otajstvenu dimenziju vjere, da za nju ne postoji adekvatna kateheza, priprema i podrška.

[645] *Grupni intervju 7.*

Izostanak odgovarajuće kateheze i ponude župne zajednice uključuje i izostanak odgovarajuće motivacije kod roditelja i najbliže obitelji. Razumljiva su različita i mnogostruka očekivanja roditelja od svoje djece. Nije razumljivo kako kršćanske vrednote kod mnogih nisu relevantne. Korištenje slobodnog – darovanog vremena postaje jedan od značajnih pokazatelja kako se živi vjera i duhovnost u svakodnevici, u složenom suodnosu ljudskog i vjerničkog iskustva. Već na naravnoj razini mlada osoba zbog različitih razloga „nema vremena".

Tražeći najbolji put prema vjerničkom iskustvu uvijek iznova javlja se potreba za osluškivanjem ljudsko-naravne komponente čovjeka. Narušavanje i iskrivljavanje horizontalne dimenzije priječi put vertikalnoj dimenziji čovjekova bića. Treba biti svjestan i granica i mogućnosti naravne dimenzije.

Promišljajući psihofizički razvoj mlade osobe pojavljuje se fenomen kritičnosti. Kritičnost mlade osobe i otpor prema većini institucija ne bi trebala iznenaditi. Mladi su nerijetko i sami svjesne vlastite naravi i naravi svojih vršnjaka:

„Današnja omladina znači – uglavnom vide mane nečega i onda samo kritiziraju, oni koji vide prednosti nečega to zadrže za sebe, i onda su uvijek puno glasniji oni kritičari, nego oni koji imaju pohvale za nešto" (vjeroučenik, R.G., 16)[646].

Kritičnost prema mnogim institucijama i sklonost čestim promjenama i previranjima mogu u određenim situacijama biti korisne i pozitivne. Značajno je moći mladu osobu pastoralno voditi na pravi i promišljen način, biti odgovarajuća pratnja i podrška u rastu – ljudskom i vjerničkom:

„Mlada osoba još nije formirana u potpunosti, tako kada je izložena raznim utjecajima, i društva u srednjoj školi. Obično se počne tada udaljavati sa srednjom školom budući da nije definirana ličnost, i pošto se još gradi, onda je sklona lutanju. I neki se vrate, neki ne" (vjeroučenik, K.P., 18)[647].

„Družim se s ovima iz razreda na kavi, pričali smo o crkvi, prijatelj je bio ministrant, svaku nedjelju je išao na misu, i onda je rekao da je odrastao, i da zbog toga ne ide u crkvu, jer je odrastao i 'skužio' neke stvari, ne znam. 'Skužio' i odrastao" (vjeroučenica, L.B., 15)[648].

Govoreći o odrastanju i sazrijevanju, posebno je neobičan netom naveden primjer (o kojemu svjedoči vjeroučenica (L.B., 15). Riječ je o negdašnjem ministrantu, praktikantu, vjerniku, koji je „odrastao" i „zbog toga ne ide u crkvu". „Odrastao je" i „shvatio neke stvari". Promišljamo li ovaj primjer mistagoški, naslućuje se krajnje nesuglasje i proturječje. Umjesto

[646] *Grupni intervju 5.*
[647] *Grupni intervju 2.*
[648] *Grupni intervju 5.*

da odgovarajuća priprema i iskustveno učenje vodi bogospoznaji, te također da spoznaja vodi iskustvu, da vodi živoj i djelatnoj vjeri, događa se postupni gubitak vjere. Štoviše, nevjera se opisuje – poistovjećuje se sa spoznajom, s odraslošću i zrelošću.

Nadovezujući se na prethodni primjer vjeroučenik (K.P., 18) govori o mladoj osobi koja „nije formirana u potpunosti" te je „sklona lutanju" i uspoređujući ga s primjerom osobe koja tvrdi da je „odrasla i zbog toga ne ide u crkvu", dolazimo do spoznaje kako upravo izostanak pravog kršćanskog odgoja, pravog upućivanja, prave kateheze, prave mistagogije vodi izostanku vjere i duhovnosti. Naglasak na osobnom gubitku vjere, osobnom promišljanju, osobnim sumnjama doziva u svijest pretjeranu usmjerenost samo na sebe, zatvorenost za druge, ali i zatvorenost drugih za određenu osobu. Komunitarni karakter kršćanske vjere traži veću svijest i angažman oko zajedničkog rasta u vjeri, oko istinskog – ljudskog i vjerničkog upućivanja, odgovarajućeg svjedočanstva i bratsko-sestrinske podrške na putu mistagoškog upućivanja.

Najjače uporište na putu zajedničkog svjedočenja i rasta u vjeri, najjače svjedočanstvo i podrška u ljudskom i vjerničkom sazrijevanju događa se u obitelji. O tome zorno svjedoče sami adolescenti koji su sudjelovali u istraživanju. Utjecaj i svjedočanstvo roditelja posjeduje središnje značenje:

„Mislim da je problem u tome što je njihova obitelj i odgoj takav da njihovi roditelji ne idu na misu i onda mladež jednostavno misli da ne trebaju ni oni ići, ne vide prednost odlaska na misu, nego vide samo nedostatke iz činjenica da im roditelji ne idu" (vjeroučenik, R.G., 16)[649].

„Puno toga ovisi o roditeljima, i o odgoju kod kuće. Možda su nekoga roditelji i prije krizme poticali, i prije je bio religiozan, 'i nastavit će on, neće posustati' jer, ne znam, mislim da je to stvar odgoja" (vjeroučenica, M.R., 15)[650].

„Je li Crkva kriva, npr. župe jesu li krive što mlade ne navode, hajmo reći, da je crkvena zajednica nešto predivno, da se tu razvija zajedništvo, da se tu još bolje upoznaje sebe, kroz upoznavanje Krista... Crkvene zajednice rade sve, župe su toliko postale aktivne, ja znam po primjeru mnogih mladih, da su njihove župe strašno i aktivne i idu svagdje zajedno, i postoje zborovi itd., ali mladi jednostavno imaju taj otpor kojeg su im usadili njihovi roditelji, jer sve kreće od odgoja. Glupost je reći da će se dijete samo tako može razviti u nešto, ne znam, naravno da može, to su rijetki primjeri, ali ono kakvo će dijete biti, sve potječe od prvih godina

[649] *Isto.*
[650] *Grupni intervju 1.*

života. Kako se kaže, prve tri su najvažnije, kako dijete bude odgojeno prve tri godine, tako će biti dalje" (vjeroučenica, L.M., 16)[651].

Anketirani vjeroučenici već u svojoj adolescentnoj dobi (u ovome slučaju 15. i 16. godina života), bez bilo kakvih sugeriranja odgovora, uviđaju i svjedoče važnost roditeljskog odgoja, važnost roditelja kao prvih vjeroučitelja. Djeca i mladi, prema tome shvaćanju, prate postupke svojih roditelja, te na njihove stavove i ponašanje izravno i neizravno utječu roditelji. Roditelji su katkad oni koji su usadili svojevrsni otpor prema vjeri i njezinu prakticiranju. Prve godine života nose posebnu težinu u daljnjem razvoju mlade osobe.

Pored odlučujuće uloge roditelja i obitelji u katehezi i prakticiranju vjere, promjene su moguće. Uz mnoga pastoralno-katehetska nastojanja i pokušaje oko usađivanja kršćanskih vrednota, pojmova i spoznaja na različitim razinama djelovanja, ne smije se zanemariti djelovanje milosti i Providnosti. U trenutku obraćenja i promjene događa se nov i drukčiji odnos prema vrijednostima:

„Većinom kada se dogodi neka teška situacija u životu, nažalost, gubitak neke voljene osobe ili nešto tako, tek tada traže spas u nečemu. Većina uvijek nađe u Bogu, onda shvate što su propustili u životu i da je zapravo to što oni smatraju nekim vrijednostima današnjima, zapadnjačkima – što sam nazvao 'zapadnjačke' da to ipak nisu prave vrijednosti. Nas što idemo u crkvu smatraju nekim 'katotalibanima', da smo 'zatucani'. Kasnije shvate kome su to oni podlegli, naknadno shvate" (vjeroučenik, V.B., 17)[652].

Konfrontacije različitih vrijednosti vode stvaranju određene napetosti i dinamičnosti unutar hoda u vjeri. Borba s različitim kušnjama i napadima na vjeru postaje put prema jačanju vlastite duhovnosti i vjere. Neki adolescenti o tome hrabro svjedoče. Ipak, svjesni su grubosti i težine verbalnih i drugih osporavanja i napada. Mnogo toga simbolički je rečeno u navodu pojma „katotalibani" za katolike, za one koji vjeruju ili nastoje vjerovati prema određenim pravilima, prema savjesti i tradiciji kojoj pripadaju.

U suočavanju s različitim svjetonazorima i vrijednostima značajna je čvrsta i postojana vjera. Traži se angažman svih vjernika, koliko je to moguće. U tome kontekstu anketirani vjeroučenici ne zaboravljaju ni vlastito svjedočenje i pouku drugih:

„Mislim da je možda dosta toga ipak i na nama. Zato što općenito možda uloga praktičnih vjernika bi trebala biti malo veća. Dosta smo u okruženju ljudi koji su ateisti, znači doslovce su praktični ateisti, možda se oni izjašnjavaju katolici, kršćani, oni to u praksi nisu.

[651] *Grupni intervju 6.*
[652] *Grupni intervju 1.*

Ne možda nego vjerojatno je tu naša uloga jako bitna, nas koliko ćemo pokušati nešto približiti, navijestiti im to Evanđelje na jedan drugačiji način od onoga konvencionalnoga, jer opet tako im se najviše može približiti vjera i vjeronauk" (vjeroučenik, A.S., 18)[653].

Ispitanici ne ostaju „samo" na problemu udaljavanja određenog broja mladih nakon potvrde od Crkve nego idu korak dalje. Pokušavaju pronaći rješenje. U traženju rješenja ne izostavljaju vlastiti angažman. Ne zaboravljaju ni druge.

Za prikladnu pouku i katehezu traži se „drugačiji način od onoga konvencionalnoga". Traži se nešto više, nešto bolje, traži se novo i drukčije. Određeni adolescenti prepoznaju svojevrsne poteškoće, krive postupke, ne samo u metodama nego i u slici koju pruža župna zajednica, kateheza, Crkva o sebi, o svome poslanju i radu:

„Ja mislim da se radi o krivom pristupu. Ne bih sada kritizirao da Crkva ima totalno krivi pristup, ali nekako se razvilo vjerovanje da mi tu klečimo na 'kuruzi', i ne smijemo ni pisnuti, tako dva sata dok ne istekne vrijeme i onda možete doma. Trebalo bi se nekako pokušati drukčije doći do mladih, jer mladi se mijenjaju kroz generacije, nisu mladi danas onakvi kakvi su bili prije 50 godina, i ne može se danas doprijeti do mladih na način na koji se moglo prije 50 godina, jer to danas više nije isti svijet. I treba se baš preko tih medija, preko facebooka, preko svega što mladi danas koriste, doprijeti do njih. Treba ih lupiti njihovim oružjem" (vjeroučenik, J.R., 15)[654].

Odgovarajuća uporaba društvenih medija komunikacije radi promicanja kršćanskih vrijednosti, angažmana i crkvenog rada čini se prema jednom od odgovora značajnom. To posebno vrijedi za mlade naraštaje koji su više nego drugi uronjeni u svijet masmedija i Interneta.

Poteškoće koje se javljaju u samoj katehezi, a koje se kasnije odražavaju na prestanak pohađanja kateheze i drugih aktivnosti u župnoj zajednici, događaju se ukoliko izostane kateheza koja odgovara iskustvu mlade osobe, njezinim potrebama, očekivanjima i mogućnostima. Od kateheze se očekuje da bude dovoljno privlačna, životna i izazovna:

„Mislim da bi se možda više trebalo bazirati ne na učenju, ponavljanju tih novih stvari... Uvijek se prijeti da se neće moći ići na krizmu, svećenik zna govoriti tako, da se neki test neće riješiti i to, nego bi se trebao više bazirati na nekakvoj zabavi, da se mlade privuče, da vide da to nije samo učenje ili samo molitva, i takve stvari, nego da tu s mladima ima i nečeg drugog u

[653] *Grupni intervju 5.*
[654] *Grupni intervju 6.*

Crkvi. I onda bi možda nastavili ići, ovako možda steknu krivi dojam, ne znam" (vjeroučenik, I.N., 18)[655].

Premda nisu moguće šire generalizacije, može se makar naslutiti problematika koji vodi udaljavanju određenog broja mladih osoba od života svoje crkvene zajednice, kateheze i sakramenata, a čine ju, prema odgovorima anketiranih adolescenata svojevrsna komercijalizacija vezana uz darivanje i vanjštinu, shvaćanje Crkve i sakramenata pod vidom običaja, negativni utjecaj društva posebno vršnjaka, također utjecaj medija masovne komunikacije, neodgovarajuća dob za primanje sakramenata, nedostatak vremena, pretjerana kritičnost, neinformiranost, izostanak roditeljske i obiteljske podrške i svjedočanstva vjere, vlastita pasivnost, te zastarjele metode i pristupi.

Odgovori adolescenata, makar na indikativnoj razini, pokazuju raznolikost mišljenja i stavova, određene sličnosti u izricanju pojmova, unošenje osobnog stava i nijansiranja u govoru, svojevrsnu zabrinutost i angažiranost u životu vlastite župe i Crkve. Odgovori su razmjerno sažeti ali uključuju dostatnu razinu jasnoće, otvorenosti i narativnosti u opisu upotpunjenu raznovrsnim primjerima i iskazima njihovih vršnjaka. Govoreći o drugima, anketirani vjeroučenici makar neizravno izrazili su vlastito shvaćanje crkvenih obreda, kateheze i svjedočenja.

2.2.1.2. Vlastita iskustva vezana uz sakrament potvrde

Drugo pitanje i sadržajna okosnica razgovora u skupini odnosi se na vlastita iskustva vezana uz sakrament potvrde. Bilo je za pretpostaviti da će u govoru o vlastitom iskustvu biti nešto manje odgovora, manje komunikacije, manje spontanosti. Čini se da je lakše govoriti o ponašanju drugih u Crkvi, o određenim prijedlozima i idejama o drugima. Govoriti o sebi, o vlastitom putu, makar u jednom odsječku vremena može predstavljati određenu poteškoću.

Odgovora je bilo malo manje u odnosu na prethodno pitanje – o razlogu udaljavanja određenog broja mladih od Crkve nakon potvrde. Ipak, mogli su se čuti interesantni odgovori i steći određena slika i prikaz problematike iz vlastitog životnog hoda.

Jedan od odgovora promišlja vrijeme primanja sakramenata inicijacije i vrijeme koje je uslijedilo na konkretan i kontekstualan način:

„Prije krizme nisam išao u crkvu, išao sam do prve pričesti. Tada mi je bilo lijepo pjevati dječje pjesme, dječji zbor, to mi je to bilo super, i onda me počeo pubertet 'prati', tako

[655] *Grupni intervju 8.*

rečeno, i ja sam se odvojio od crkve. U društvu sam i Boga psovao i sve, i eto, mogu se zahvaliti, moj svećenik – kapelan koji je bio, išli smo na duhovnu obnovu prije krizme, stvarno mi je pomogao, s njim sam dva dana za redom po dva sata razgovarao, i ne znam kako da kažem, kao da me je preobratio, tako da ja nakon krizme, ja se osjećam kao drugi čovjek, sasvim druga osoba, bolja osoba. Meni je to jako pomoglo, dok drugi mladi to vide kao obavezu, samo se maknu. Ja sam kapelanu zahvalan, ja sam zato ovdje ostao, trudim se koliko mogu pomagati u župi. To je meni jedno od najljepših iskustava. Dok su drugi krizmu gledali kao materijalno, i birali kumove da dobiju materijalno, ja sam gledao suprotno, da uzmem kuma sa mnom svaki dan, gledao sam što bolju osobu da uzmem, a ne što bogatiju osobu. To je za mene bio sakrament gdje sam u Crkvi potpuno sazrio, gdje sam odgovoran sam za sebe, i odgovoran sam Crkvi dati svoj maksimum, koliko je to moguće" (vjeroučenik, T.M., 18)[656].

Jedno od vrlo lijepih svjedočanstava (vjeroučenik, T.M., 18) o životnom i vjerničkom putu u razmjerno kratkom i burnom razdoblju odrastanja uključuje i govor o vršnjacima, o svećeniku – župnom vikaru, o kumu i svjedočenju. Spomenuti tekst pruža zaokružen i sažet prikaz događanja u predadolescenciji i adolescenciji, nutarnjoj promjeni – obraćenju i rastu u vjeri. Prema riječima ovoga vjeroučenika, sakrament potvrde je sakrament po kojemu je u Crkvi potpuno sazrio, postavši odgovaran za sebe i odgovoran Crkvi – dati Crkvi svoj maksimum. U tekstu se nazire osobna nota, otvorenost i iskrenost u nastupu.

Dva sažeta izričaja o vlastitom iskustvu vezanom uz krizmu i nakon krizme slijedi kod dvije vjeroučenice:

„Mislim, da kada čovjek počne učiti o vjeri, kada sluša o teologiji, čita, da tek onda shvaća što je vjera i da to nije institucija, nego da je to način života. Ja mislim da i kada sam se krizmala, meni je to bilo isto iz tradicije, nisam to tako doživljavala, tek nakon, ali ja sam imala isto sreću da sam bila u crkvenom zboru, tako mi je to nekako ostalo da idem na misu i nisam se udaljila" (vjeroučenica, A.K., 18)[657].

„Većina nas kad smo bili mlađi, svi smo išli na krizmu zato što su svi išli, zato što smo trebali, ne znam, to nam je bio neki običaj, a onda tek poslije shvatimo o vjeri više i ono što trebamo znati" (vjeroučenica, K.A., 18)[658].

Navedena zapažanja vjeroučenica u sažetom obliku i jednostavnim rječnikom očituju postupnu promjenu koja se postupno događala i razvijala u njihovoj nutrini. Značajno je slušati

[656] *Grupni intervju 1.*
[657] *Grupni intervju 2.*
[658] *Isto.*

o vjeri, istraživati, proučavati, shvatiti. Katkad je određena aktivnost unutar župne zajednice hvalevrijedno uporište za hod prema vjeri (npr. zbor mladih u župi).

U drugom citatu (vjeroučenica, K.A., 18) uočljiv je diskurs općeg govorenja i poopćavanja. Nije isključeno da je vjeroučenica u „mi" izričaju uključila i sebe. Za pretpostaviti je da se u njoj samoj dogodio „prijelaz" od tradicionalno-formalnog dolaženja na katehezu do osobno-proživljenog sudjelovanja na katehetskim susretima.

Jedno dragocjeno svjedočanstvo dolazi po vjeroučeniku koji je prije dvije godine primio sakrament potvrde:

„Znači, ja sam isto tako kada sam bio tih godina, bilo mi je u glavi više materijalno nego što ću ja primiti darove Duha Svetoga, ali kasnije sam zapravo shvatio kolika je njihova vrijednost, zato sam, Bogu hvala, ostao u Crkvi i dan danas sam tu i nadam se da ću još ostati dugo vremena i da se neću udaljiti" (vjeroučenik, I.P., 16)[659].

Samokritičnost i izravnost prisutna je u govoru formuliranom u prvome licu jednine. Vjeroučenik (I.P., 16) u prethodnom citatu povezuje shvaćanje (spoznaju) sakramenata i vjere, stavove i emocije koje nastaju, te ponašanje (postupanje) kao posljedica stečene spoznaje koja se proživljava. Ova mlada osoba odlučila je ostati u Crkvi, te biti u njezinu okrilju i zajedništvu.

Spomenuti adolescent malo kasnije naglašava odgoj i utjecaj roditelja na katehezu u župi:

„Imao sam jednu sreću da mi je mama jako velika vjernica, i da me ona 'tjerala' na župni vjeronauk kada nije bio obavezan. Znalo se dogoditi da ja sam dođem, nitko iz razreda, nikad nismo imali vjeronauk, što ću ja sam raditi, ali uglavnom, mama me najviše na to 'tjerala' i dala najveći poticaj, i onda sam isto shvatio koja je važnost vjere" (vjeroučenik, I.P., 16)[660].

Nešto „težu" i grubu formulaciju koju vjeroučenik koristi za pristup njegove majke koja ga je „tjerala" na župni vjeronauk može se interpretirati u kontekstu mentaliteta srednjoškolca koji kao da tim riječima želi opisati emotivnu zahvaćenost, zabrinutost i angažiranost njegove majke oko vjerničkog odgoja svoga sina. Štoviše, iz daljnjeg dijela citata može se zaključiti kako joj je bilo stalo da upravo po župnoj katehezi njezin sin dođe do iskustvene spoznaje, do prihvaćanja vjere i Crkve. Vjeroučenik priznaje da je u tome nastojanju njegova majka „dala najveći poticaj".

[659] *Isto.*
[660] *Isto.*

O tome da adolescenti pitanje o vlastitim uspomenama na svetu potvrdu i vremenu koje je slijedilo, promatraju ponajviše u kontekstu postupnog obraćenja i promjene života, može se zaključiti i na temelju sljedećeg citata:

„Pa evo, svaki dan se trebamo opredjeljivati za kršćanski život, jer to može biti trenutačna odluka u smislu obraćenja, ali postoji to neko svakodnevno obraćenje kada nam se nudi dobro i zlo i na nama je što ćemo odlučiti. Recimo ja sam najjači doživljaj vjere doživio u ispovijedi. Kada sam bio na Malom Lošinju sa kandidatima što su išli za svećeništvo, ja sam se tu našao kao najmlađi od njih, promišljao jesam, ali ništa nisam odlučio. I recimo u toj ispovijedi osjetio sam tu snagu prisutnosti, to je bio moj najjači doživljaj vjere" (vjeroučenik, K.P., 18)[661].

Premda je obraćenje dugotrajan, složen i dinamičan proces ono se prema navedenim mislima promatra u određenom trenutku, u određenoj situaciji, u određenom *kairosu*. Pri tome ostaje svijest da je promjena života trajan proces, da je čovjek trajno potreban obraćenja, oprosta, podrške i napredovanja u započetom putu.

Za neke adolescente jedna od motivacija koja je pomogla da se uključe u život svoje župne zajednice jesu određeni pokreti i skupine koje postoje unutar samih župa i šire:

„Da nije bilo ove zajednice mladih HDM (Hrvatske dehonijanske mladeži), mislim da ne bih uopće nastavila sudjelovati u radu moje župe i u ovoj zajednici. Ne znam zašto, ne znam stvarno, ali mislim da nema HDM-a bilo bi mi sve puno teže, ovako mi je lagano doći na susret utorkom, znam da će mi uvijek biti super i da ću vidjet ljude koje ne vidim preko tjedna, i mogu napravit puno stvari od molitve, svete ispovijedi, do učenja novih stvari o svetim osobama i blaženima iz Crkve. I mislim da nije bilo HDM-a da nakon krizme ne bih mogla ići u crkvu" (vjeroučenica, L.H., 16)[662].

Unutar crkvenog pokreta, u okviru karizme određene zajednice i redovničke službe mlada osoba traži sebe, svoj životni put, svoje Ja. Unutar nje prolazi kroz molitvu, sakramente, pouku, mistagogiju. S jedne je strane simptomatična navezanost na određeni pokret – aktivnost unutar župe, a s druge strane indikativno je izrečena potreba osvježenog – obnovljenog pristupa u religioznom odgoju i katehezi, koji zahtijeva ne samo nove metode, nego i novi žar, motivaciju, angažman, karizmu i darivanje.

Jedna vjeroučenica unutar fokus skupine naglašava kontinuitet u vjeri prije, tijekom i nakon primanja sakramenta kršćanske zrelosti:

[661] *Isto.*
[662] *Grupni intervju 3.*

„Meni je cijelo to razdoblje oko krizme bilo dosta zanimljivo. Oduvijek sam išla na misu tako da mi ništa nije bilo teško ili puno drugačije, proći tu neku pripremu“ (vjeroučenica A.Ž., 15)[663].

Premda je naglasak na kontinuitetu prakticiranja vjere, vjeroučenica nije zaboravila spomenuti „zanimljivost“, reklo bi se posebnost, novost, značenje i važnost sakramenta potvrde.

Neki mladi na pitanje o vlastitom iskustvu vezanom uz slavlje potvrde i vrijeme nakon potvrde umjesto svoga primjera u prvi plan ističu svoje vršnjake:

„Moji vršnjaci očekuju da prođe ta krizma, pa da više ne moraju ići na misu“ (vjeroučenica M.B., 16)[664].

Neobično je kako neki (spomenuti vršnjaci) s nerazumijevanjem i otporom „ispunjavaju“ svoje obveze i formu. Nedostaje tako potrebna vjera, osobna odluka, oduševljenje, zanos, motivacija, te vjernička praksa. Opisani kandidati za svetu potvrdu ne razumiju sakramente kršćanske inicijacije, katehezu, vjeronauk i Crkvu. Nedostaje tako potrebno kršćansko duhovno iskustvo. Nedostaje temeljno opredjeljenje za vjeru – obraćenje. Navedena rečenica veoma je kratka, ali teška i bolna. Mnogo toga rečeno je u vrlo malo riječi. U rečenici se osjeća, makar i neizravno, osjećaj zabrinutosti i gorčine za duhovno stanje svojih vršnjaka. Izostaje daljnja razrada misli i usporedba s vlastitim životom. Samo ova jedna rečenica može biti predmet daljnjih studija i istraživanja odnosa prema sakramentima, katehezi i pastoralu u konkretnim okolnostima naših župnih zajednica.

Kao što je bilo uočljivo u prethodnom primjeru, govor o vlastitom iskustvu i sakramentu potvrde nerijetko se uspoređuje s ponašanjem vršnjaka i okoline:

„Meni je to bilo, važno u životu. Bilo je onih koji su na to više gledali samo kroz darove, urediti se za taj cijeli dojam“ (vjeroučenica A.Ž., 15)[665].

„Ja bih rekao da dosta njih žele se samo 'riješiti' te potvrde, znači samo da se krizmaju i gotovo, i onda poslije da ne idu u crkvu, da se ne približuju Bogu, a potvrda je početak da krenemo pravim putem i da se možemo još više približiti Bogu“ (vjeroučenik, J.S., 15)[666].

Čini se kao da ponestaju riječi za govor o vlastitom doživljaju za sakrament kršćanske punoljetnosti, za neposredno vrijeme uoči i nakon primanja neizbrisivog pečata pripadnosti Kristu i Crkvi. Adolescenti nerijetko promatraju sebe u najužoj povezanosti i uspoređivanju sa

[663] *Grupni intervju 4.*
[664] *Isto.*
[665] *Isto.*
[666] *Isto.*

svojim vršnjacima, sa skupinom, sa sebi sličnima. Stječe se dojam da se ova osobina događa i na duhovno-vjerničkom planu odrastanja i sazrijevanja. Sve se događa još nekako u slici, u začecima, pogled se s vremenom izoštrava u otvorenosti prema spoznaji i hodu kroz primljena otajstva.

Neki adolescenti su do te mjere zahvaćeni svojom okolinom da svoje uspomene vezane uz sakrament potvrde i prateću pripremu promatraju uz aktualnu problematiku otuđenog odnosa prema sakramentima i Crkvi:

„Mene je osmi razred prije krizme užasno deprimirao. Dobio sam užasan osjećaj kako sam strašno siromašan, jer sam cijeli osmi razred slušao kakvi će se Canoni kupiti, kakvi će se I-phoni kupiti, i ne znam kaj sve ne, i mene je to strašno deprimiralo. Uglavnom, o krizmi se nije nikad pričalo osim tu u župi. Nikad se nije pričalo o primanju darova Duha Svetoga, nego o određenoj količini novca koja će se dobiti, o haljinama, štiklama, odijelima itd. Takva su moja iskustva" (vjeroučenik, J.R., 15)[667].

Vrlo visoka doza kritičnosti prema negativnim pojavama o kojima je bilo više riječi u prvome poglavlju istraživačkog izvješća u fokus skupinama (problem udaljavanja od Crkve nakon primanja sakramenata kršćanske punoljetnosti), sada se pojavljuje u kontekstu osobnih zapažanja pripremnih susreta u župi. Visoka razina kritičnosti izrečena je od strane vjeroučenika koji je nastavio susrete nakon primanja svete potvrde, katehizanda koji je uključen u život svoje župe i crkvene zajednice.

Problematika navedena u prethodnom citatu nije „samo" u komercijalizaciji duhovne zbilje, nego i u izostanku razumijevanja, prihvaćanja i življenja onoga što predstavljaju i što jesu sakramenti u svojoj biti, u svojoj naravi. Situacija je dodatno zaoštrena ukoliko je, kako tvrdi vjeroučenik, mnogo vršnjaka zahvaćeno spomenutom pojavom. Simptomatično je koliko je ova negativna pojava zapriječila pravo razumijevanje i bolje upoznavanje sakramentalno-milosne zbilje, te koliko je pogodila mlade vjernike i njihove uspomene na vrijeme primanja sakramenata kršćanske inicijacije.

Bilo bi interesantno i korisno spoznati, jesu li se u katehetskim susretima koji su prethodili primanju sakramenta kršćanske zrelosti aktualizirale ove teme, je li bilo o njima riječi u katehezi, je li se stvarala diskusija, je li se otvoreno, iskreno i svjedočki o svemu komuniciralo. Možemo pretpostaviti da bi više iskrenosti i otvorenosti u komunikaciji, otvaranja životnim temama i iskustvu, dijalogu i interakciji u katehetskoj skupini u župi pomoglo ili barem ublažilo aktualnu situaciju i problematiku. Dakako, to je tek dio potrebnih nastojanja koje traže širu i

[667] *Grupni intervju 6.*

dublju raspravu, istraživanje, suradnju mnogih relevantnih subjekata u pastoralu, liturgiji i katehezi.

Osim spomenutih kritičkih zapažanja i problemskih osvrta na vrijeme primanja sakramenata inicijacije, u fokus skupinama mogla su se čuti i drukčija iskustva koja mogu ohrabriti i potaknuti nova promišljanja:

„Pa, za vrijeme same krizme nisam nikakvu promjenu osjetio, za razliku od normalne mise. Nakon krizme sam shvatio da sve više i više vremena provodim razmišljajući o tome što to zapravo je, i sve to, zašto sam to primio i zašto vjerujem u Boga općenito“ (vjeroučenik, B.G., 16)[668].

„Pa ja sam već i prije imala čvrstu vjeru, poslije sam još više učvrstila tu vjeru i krenula na Framu. Prije nisam ni mogla, primaju tek poslije krizme, ali baš sam onako primijetila, više sam krenula u crkvu. Prije nisam išla na krunice prije mise, dok sada idem većinom svaki dan i više vremena provodim u crkvi i s framašima, i na misama, nego npr. za laptopom ili 'fejsom'“ (vjeroučenica, S.DŽ., 18)[669].

Dva dragocjena svjedočanstva u kojima adolescenti govore iz vlastite perspektive na potvrdu i mistagoško vrijeme. Spominju makar na sažet i simboličan način određene promjene u njihovom načinu života koje su uslijedile. Uočljivo je kako se postavljena pitanja u skupini shvaćaju izravno. Samo razmišljanje i odgovaranje na pitanja događa se na neposredan, jednostavan i narativan način.

U prvom navedenom svjedočanstvu (vjeroučenik, B.G., 16) do izražaja dolazi osobno razmatranje kod kuće, u svome domu, u svojoj nutrini. Teže je naslutiti u kojoj mjeri aktualna kateheza koja se nadovezuje na sakramente potiče i usmjerava mlade osobe na putu njihovog duhovnog razvoja, na putu mistagogije i bogospoznaje.

U drugom spomenutom citatu (vjeroučenica, S.DŽ., 18) do izražaja dolazi uključenost vjeroučenice u crkvenu aktivnost (u ovome slučaju Framu). Sve veća uključenost u obredna, katehetska i druga okupljanja vezuje se i uz sakramente i uz crkveni pokret koji djeluje unutar župe. Zanimljivo je kako se osobna uključenost u konkretnu crkvenu aktivnost mogla dogoditi tek primanjem sakramenta kršćanske punoljetnosti. Možemo pretpostaviti kako je povezivanje liturgije s jedne strane i praktičnih crkvenih aktivnosti i pobožnosti, svjesno planirana i animirana. Čini se da su spomenute aktivnosti unutar župe uključuju mistagoški karakter, te se nalaze unutar složenog procesa urastanja u život vjere i crkvenosti.

[668] *Grupni intervju 5.*
[669] *Isto.*

Nekim mladim vjernicima dan slavlja svete potvrde ostao je u posebno lijepom sjećanju. I u tome kontekstu pojavila su se i neka nova pitanja, kao što se može uočiti:

„Taj dan na krizmi bio mi je baš poseban i jako lijep. I neko vrijeme nakon toga me držao poseban, drugačiji osjećaj. Nekako, želio bih da tako nešto mogu prolaziti sada. Mislim da onda, koliko god sam i prije bio u vjeri, moju roditelji su u vjeri, pa sam već dosta toga bio i znao tada. Bio sam spremniji nego možda netko drugi. Sada više shvaćam što to znači, koliko je to stvarno... Naravno da bih radije to prolazio sada, mislim da sam sada spremniji nego onda" (vjeroučenik, I.N., 18)[670].

Spomenuti adolescent događaj primanja sakramenta potvrde promišlja kroz prizmu vlastitih osjećaja i doživljaja. Misao se ne razvija u daljnju razradu i produbljenje iskaza. Umjesto toga vjeroučenik govori o svojoj spremnosti – pripravljenosti na primanje svetih otajstava. Za to su najviše zaslužni, kako sam priznaje, njegovi roditelji. Pored pripremljenosti priznaje također da onda, tj. kada je primio sakrament potvrde nije bio spreman koliko je to sada. U tome kontekstu ponovno se otvara pitanje prikladne (najprikladnije) dobi za primanje sakramenta kršćanske zrelosti i punoljetnosti.

Kontrasti unutar spomenutih izraza „prije" i „sada" mogu se vrednovati u dva smjera. Prvi je kritički obojen, a drugi je afirmativne naravi. Kritička dimenzija odnosi se na eventualnu neprikladnost dobi unutar koje se prima sakrament potvrde. Spomenuti vjeroučenik koji za sebe kaže da je vjernički odgojen, da je bio pripremljen, tvrdi da bi radije sada prolazio kroz ta iskustva. Zbog čega? Možemo li u ovoj tvrdnji iščitati problem prerane dobi (ne samo u vremenskom smislu) za slavlje svete potvrde? Možemo li u tome kontekstu tumačiti, između ostalog, problem udaljenosti odnosno distanciranosti određenog (ne malog) broja mladih osoba od sakramenata i Crkve? Pitanje dodatno dobiva na težini ukoliko se u vidu nalaze brojni krizmanici koji u svojim obiteljima i domovima (za razliku od ovog vjeroučenika) ne nalaze biblijski plodno tlo za duhovni rast i razvoj, bez odgovarajuće roditeljske podrške. Afirmativna dimenzija koja se još više zrcali kroz navedeni citat vjeroučenika (I.N., 18) odnosi se na postupni i sve dublji razvoj na duhovnom obzorju. S jedne strane sve se više širi i produbljuje svijest o vjerničkom značenju primljenih sakramenata, a s druge strane vjeroučenik uz spoznajnu razinu uključuje i afektivnu razinu i stavove, izričući kako bi sada to sve proživljavao. Riječ „radije" koristi za primanje sakramenta u ovo sadašnje životno vrijeme. Može se pretpostaviti da je spomenuto nijansiranje i naglašavanje dobi bilo pod utjecajem drugih iz fokus skupine. Intervju nije bio samo s tom osobom nego i drugima u isto vrijeme.

[670] *Grupni intervju 8.*

Vjeroučenik se na spontan i neposredan način nadovezao na svoje kolegice i kolege utkavši odgoj i stavove iz vlastite obitelji i roditeljskog doma.

Opisujući svoje uspomene i sjećanje na vrijeme primanja potvrde i proživljavanja vremena mistagogije kod adolescenata se mogu zapažati različiti opisi i poruke. Reflektirajući odabrane misli vjeroučenika iz više skupina grupnog razgovora naziru se raznolika težišta i naglasci. Kod nekih anketiranih do izražaja dolazi postupno razumijevanje otajstava vjere i nešto veći angažman u životu svoje župne zajednice. Tome su doprinijele različite aktivnosti i skupine (pokreti) u životu župe, odgoj i utjecaj roditelja i svećenika, kao i osoban angažman. Određeni broj mladih kritički se i s razočaranjem osvrće na razdoblje tijekom i nakon krizme zbog negativnih primjera iz okoline. U tome vidu ponovno se javlja pitanje o dobi, pristupu i novim modelima rada u katehezi s predadolescentima i adolescentima. Uz brojna praktička pitanja i pristupe od središnje je važnosti duhovno-iskustvena dimenzija vjere koja se nalazi u temelju brojnih refleksija. Izravan govor o Duhu Svetome u kontekstu osobnih sjećanja i zapažanja u vremenu nakon primanja potvrde gotovo da nije prisutan. Umjesto toga koriste se neizravno izrazi koji upućuju na širu sliku rasta u vjeri po primljenim otajstvima u svojoj župnoj zajednici.

2.2.1.3.Duh Sveti u osobnom životu

Analizirajući u različitim kontekstima vrijeme mistagogije, jedna od značajnih sastavnica mistagoškog rasta adolescenata jest prisutnost Duha Svetoga u njihovu životu kao i njegovih darova. Činilo se interesantnim upoznati u kojoj mjeri i na koji način adolescenti – vjeroučenici u svojim župnim zajednicama naslućuju, osjećaju, doživljavaju i proživljavaju djelovanje Duha Svetoga, čije su darove na poseban način primili po sakramentu potvrde.

Osluškujući kako govore o iskustvenoj dimenziji svoje vjere i duhovnosti, mogu se steći dragocjene spoznaje. Uočavanje iskustvenog govora o spomenutoj dimenziji veže se uz govor (svjedočenje) u prvome licu jednine. Korisno je pitanje u prosudbi, koriste li se opće fraze i naučeno gradivo ili se osjeća osobna zahvaćenost, vlastite situacije u životu i situacije bližnjih. Imajući u vidu da je iskustvena i otajstvena dimenzija u konačnici neizreciva, mogu se makar naslutiti određene spoznaje i težišta u skupnom razgovoru mladih osoba nakon primljenih sakramenata kršćanske inicijacije.

Neki vjeroučenici prepoznaju prisutnost Duha Svetoga i njegovih darova u složenim i raznolikim situacijama života. U njima bliskoj životnoj okolini zapažaju često i neizravno –

darove koji pomažu u oblikovanju svagdašnjice, u snazi za suočavanjem sa svagdašnjim izazovima:

„Duha Svetoga osjetim uvijek onda kada mi je najteže, ovisno, kada mi život nema smisla, kada ne mogu ići dalje. Znao sam često otići u staru crkvu, tamo kleknuti, pomolim se onda, tražim Božju pomoć, kako ići dalje, kojim putem, i vidim taj neki dar Duha Svetoga kako se vratiti na pravi put, kako biti dobra osoba. Uvijek mi dâ neki savjet, osjetim to, kako ići dalje, odmah drugi dan, vratim se kao novi čovjek. Bog me nikad nije iznevjerio, uvijek kad sam tražio pomoć, uvijek mi je dao pomoć" (vjeroučenik, V.B., 17)[671].

Prisutnost Duha Svetoga i njegova blizina veže se, prema jednom u nizu svjedočanstava vjeroučenika uz dragocjen savjet na putu života, na putu odrastanja i smisla. Obraćenje shvaćeno kao trajan proces događa se djelovanjem Svetog Duha.

Adolescent koji govori o vodstvu i pomoći Duha u njegovu životu ujedno spominje molitvu, dijalog s Bogom. Može se nazrijeti kako je riječ o spontanoj, osobnoj, iskrenoj molitvi i razgovoru. Odgovor u molitvi vjeroučenik prepoznaje kroz dragocjen savjet, kroz vodstvo i pouku. Djelovanje Božje adolescent prepoznaje u dragocjenoj pomoći koja dolazi po usrdnoj molitvi.

Slično iskustvo na sažeti način nailazimo kod jedne vjeroučenice obuhvaćene grupnim razgovorom:

„Pa ja bih rekla da se možda najviše baš u mome životu osjeti jakost zbog nekih situacija, koje sam prošla taman tijekom krizme i kada mi je baš bilo potrebno, i ..., ne znam, mislim da je zapravo to jedan od najvećih darova koje sam primila tijekom krizme" (vjeroučenica, P.V., 17)[672].

U ovom vrlo kratkom iskazu ne govori se o kakvim je događajima odnosno situacijama bila riječ, ali se spominje pojam jakosti. Situacije koje je proživjela ova vjeroučenica vezane su neposredno uz razdoblje krizme ne samo u vremenskom nego i u egzistencijalnom smislu. Vjeroučenica čak ustvrđuje kako je dar jakosti jedan od najvećih darova koje je primila o sakramentu potvrde. Mnogo toga je rečeno makar na nedorečen i indikativno intoniran način.

Snagu za ići dalje, čak i onda kada se to čini najteže, neki adolescenti vežu upravo uz darove i poticaje Duha Svetoga:

„Pa evo, recimo, osobno kada mi je nekako teško, kada sam u nekakvoj patnji imam puno osoba kojima se mogu povjeriti, prvenstveno stavim Boga na pomoć, i onda na kraju sve

[671] *Grupni intervju 1.*
[672] *Grupni intervju 8.*

bude dobro. Recimo, sada sam imao jedno neugodno iskustvo. Prijatelji su imali tešku prometnu nesreću. Jedan je na licu mjesta preminuo, drugi je preminuo prije dva dana... Treća osoba je još živa, ali teško će preživjeti... Samo sam rekao sebi, pa Bože, ako je takva volja, ako ti misliš tako, neka tako bude. Jednostavno to prihvatiti i nastaviti s tim živjeti" (vjeroučenik, I.P., 16)[673].

Može se steći dojam da granične situacije života postaju kod mladih osoba posebna mjesta dodira s transcendencijom, s duhovnošću, s dubokim temeljem sakramenata i inicijacijskog hoda. Milosno „osposobljavanje" i osnaženje po sakramentima postaje oslonac i potrebna snaga onda kada je to najvažnije. Teški trenuci života postaju teški ali povlašteni trenuci za provjeru vlastitog života, razumijevanja, odrastanja, zrelosti, vjere i duhovnosti. Vjera postaje svojevrsni odgovor onda kada su vremenitom refleksijom sva druga rješenja nedohvatna i daleka. U traženju toliko potrebne mudrosti čovjek se predaje Bogu, otvara se daru Providnosti Božje u vlastitom bitku:

„Pa možda najviše kada se nešto zamišljam i onda ispadne drugačije nego što sam ja želio, i onda se nekada znam i naljutiti, biti time nezadovoljan, pomalo čak i kriviti Boga, a poslije kada se sve odigra, vidim da je stvarno ovako najbolje, te onda zahvaljujem baš što sam..., svaki put probam sve više predati Bogu, najljepše je da se mogu svaki put sve bolje predati" (vjeroučenik, I.N., 18)[674].

Prepoznavanje blizine Duha u svojoj svagdašnjici neki ispitanici promišljaju u okviru otkrivanja volje Božje. Mlada osoba možda ne gleda unaprijed vjernički, ne poznaje najbolji put. Ne tražeći i ne očekujući doživljava nešto novo, bolje i drukčije iznad vremenitih želja. Duhovno iskustvo prepoznaje se uz pomoć analize (prosudbe) onoga što je prethodilo u vlastitoj svakodnevici, te je ostavilo snažan trag. Na temelju više pojedinačnih primjera i obrata spomenuti adolescent uči tražiti volju Božju, uči se pouzdavati u Svevišnjeg, u Providnost.

Darovi Duha Svetoga u svojoj nutrini i duhu promatraju se dinamički, konkretno i životno. Duh Sveti djeluje po svojim darovima. Dar hrabrosti jedan je od značajnih darova vezan uz svjedočenje za vjeru i kršćanske vrednote:

„Evo, npr. bilo je puno tih prepirka oko zdravstvenog odgoja u školi, oko toga svega, i sada bilo je dosta onih koji su samo šutjeli, nisu htjeli se uplitati u to i nisu htjeli možda reći svoje mišljenje profesoru, i sad ono, izjasniti se, reći svoj stav. I ja sam osjetila taj dar da sam rekla što mislim, ne znam, nisam htjela na to ići, ja sam rekla to svojoj razrednici, i rekla sam

[673] *Grupni intervju 2.*
[674] *Grupni intervju 8.*

nešto o tome, što to ne podržava moje ideale i stala sam ja iza tog, i stvarno sam, ostali su neki u razredu začuđeni, ipak sam to uspjela reći. Iznenađeni su bili, i to sam osjetila, mogu da se ne bojim" (vjeroučenica, M.R., 15)[675].

Katkad se i jednostavna svjedočenja, javni nastup, obrana određenih stavova veže uz darove Duha. Vrhunaravna milost traži se u vremenitoj stvarnosti, u susretu vremenitog i vječnog. Premda se u konkretnom primjeru svjedočenje vjere možda čini (i pretpostavlja) sasvim razumljivim, ne može se zanijekati problem prisutnosti vjere u javnom životu i društvu. Povezivanje darovanosti i spremnosti na svjedočenje vjere uz konkretan nastup podrazumijeva iskustvo po kojemu ova praksa i nije česta pojava. Svjedočenje, promoviranje i obrana kršćanskih vrednota pred drugima, posebno onda kada to nije lako i kada se može naići na nerazumijevanje i otpor, predstavlja pojavu koja je na neki način posebna i velika. Čini se da još uvijek nije u dovoljnoj mjeri življena i raširena. Spomenuti primjeri ohrabruju i potiču na djelovanje:

„Mislim da mi tu pomažu darovi Duha Svetoga: u svakodnevnom životu vjerujem da ne bih toliko bila hrabra, raspravljala s drugima o svojoj vjeri, i uvjeravala ih da zapravo je korisno ići u crkvu" (vjeroučenica, I.K., 17)[676].

Uz spomenute pojave hrabrosti i svjedočenja vjeroučenici navode i dar savjeta. Ovaj dar koristan je prema riječima vjeroučenika u školskim obvezama, u intelektualnom radu, ali i u usmjeravanju bližnjih na pravi – najbolji mogući put:

„Radi se o tome da ih zapravo i sami otkrijemo, nekako da darove otpakiramo, da tako kažem. Recimo, kroz te brojne životne situacije, ja isto vidim kako se ti darovi razvijaju, recimo ove godine kada sam bio na Olimpijadi u Dubrovniku, recimo sve to znanje, mudrost, to nekako, onda još više moliš. Tema nam je bila „dominikanci", kada sam učio o Tomi Akvinskom i toj teologiji, baš me je duhovno produbilo. Recimo i drugi darovi, savjet. U razredu uvijek ima neka osoba koja je depresivna, ne snalazi se. Ne shvaćam ih, jer uvijek je moj odgovor, ja sam kršćanin, Isusov učenik, Božje dijete. Nekako, ne mogu biti tužan, uvijek tražim tu sreću i nalazim ju uglavnom. Dođu ti teži trenuci kada treba graditi na toj čvrstoj stijeni i prevladat će se to sve skupa. Ja savjetujem, ako ti je teško, odi na ispovijed, kreni ponovno, ali ljudi se možda boje te promjene i boje se otvoriti Bogu, ali ne shvaćaju da im Bog želi zapravo najbolje, i uvijek ih je strah krenuti od sebe" (vjeroučenik, K.P., 18)[677].

[675] *Grupni intervju 1.*
[676] *Grupni intervju 3.*
[677] *Grupni intervju 2.*

Pripremajući se na Vjeronaučnu olimpijadu ovaj vjeroučenik znanje, spoznaju i uvid, kako se može iščitati, vezuje uz darove Duha. Učeći uzvišena zvanja vjeroučenik ne zaboravlja svoje suučenike, svoje bližnje. Zamjećuje njihove stavove, geste, neverbalni govor. Zamjećuje njihovu tugu i radost, njihove brige. Rješenje vidi u sakramentalnoj praksi. Na koji način konkretno svjedoči vjeru, te s kakvim reakcijama i ishodima, ne može se izravno iščitati, ali se primjećuje svjedočka dimenzija i traženje potrebne dimenzije mudrosti i savjeta u vlastitom duhovnom rastu i svjedočenju zajedničke vjere.

Potrebu za mudrošću vjeroučenici osjećaju i traže, prema njihovim riječima, u školi i nastavi. Ondje na neki način prepoznaju djelovanje primljenih darova:

„Pa tako npr. većinom kada učim i imam neki test, uvijek u sebi kažem, Duše Sveti, daj mi još više znanja, mudrosti da budem sigurnija u sebe. Iskreno mislim da to dosta pomaže. Samo se trebamo pouzdati u to, vjerovati ...“ (vjeroučenica, K.O., 17)[678].

„Ja mislim da darovi Duha Svetoga jako pomažu jer npr. kada razmisliš zapravo znaš da si primio sakramente, da ih imaš i da ti ih je Bog dao, i razmisliš i shvatiš da ih trebaš maksimalno iskoristiti. Npr. svaki put prije nego idem učiti, pomolim se Bogu i svecima, zahvalim na darovima, zamolim da ih zapravo uključi u tom trenutku, jer stvarno mi je potrebno. Baš sam to primijetila sad nedavno, otkako sam se počela moliti prije učenja, rezultati u školi su jako poboljšani, i stvarno mi to pomaže, ne samo u školi nego u cijelom životu. Prije ako sam imala neku tešku situaciju, odustala bih od nečega, a sad (...), dobro sad je teško, ono pouzdat ću se u Boga, pomolit ću se. On će mi pomoći da mi kasnije bude bolje. Stvarno mi znači ta jakost i pobožnost i sve to. Stvarno mislim da mi darovi Duha Svetoga pomažu u životu. Samo zapravo saznanje da ih imam već mi uvelike pomaže“ (vjeroučenica, L.H., 16)[679].

Neizravno djelovanje darova na svagdašnje i vremenite poslove navedene dvije vjeroučenice prepoznaju u potrebnoj hrabrosti, mudrosti, pouzdanju i sigurnosti. Premda se, dakako, darovi Duha Svetoga ne mogu svesti ni promatrati prvotno za vremenite potrebe, naznačeni odgovori djevojaka odražavaju nešto i od adolescentne dobi. Bog se nerijetko promišlja kao Prijatelj, kao osoba od najvećeg povjerenja, kao netko posebno blizak. Ne postoji oštra razlika između svjetovnog i sakralnog, vremenitog i vječnog. Traženje Boga u svakodnevici na tragu je suvremene kršćanske duhovnosti. Naravna vjera također je značajna

[678] *Grupni intervju 3.*
[679] *Isto.*

uz nadnaravnu i ulivenu vjeru. Željeni rezultati bivaju veći i bolji. Savjesno i kvalitetno ispunjavanje redovitih dužnosti i obveza postaje put duhovnog i moralnog rasta.

U središtu promišljanja jest vjera, vjera da darovi Duha Svetoga postoje, da djeluju i pomažu: „znaš da si primio sakramente, da ih imaš i da ti ih je Bog dao, i razmisliš i shvatiš da ih trebaš maksimalno iskoristiti“[680]. Ovo promišljanje nalazi se u okviru razmatranja primljenih darova po sakramentima i vjeri, nalazi se na tragu mistagogije, u drevnim patrističkim postavkama njezina proučavanja i praktične primjene.

Osim ohrabrujućih svjedočanstava o raznolikim utjecajima darova Duha Svetoga na stavove i ponašanje pojedinaca, u grupnom razgovoru čuli su se i drukčije misli. Nekima nije jasan (i blizak) govor o Duhu Svetome i njegovim darovima. Nekima je ova tema još uvijek nova i nepoznata. Ne razmišljaju (razmatraju) o ovoj duhovnoj zbilji, čak ni u župnoj katehezi:

„Ne razmišljamo baš. Ja osobno ne razmišljam, a drugi – najvjerojatnije ni oni. Moja generacija. Za mlađe i starije ne znam“ (vjeroučenik, J.Č., 17)[681].

„Ne razmišljam baš...“ (vjeroučenica, M.B., 16)[682].

„Pa ja isto nemam iskustva kad..., malo se o tome uči, uglavnom razmišljaju o Bogu...“ (vjeroučenica, A.Ž., 15)[683].

Naslućuje se kritičan ton u komunikaciji. Ne samo što je ovim vjeroučenicima navedena tema na neki način strana, nego pretpostavljaju – tvrde da je tako i kod drugih vršnjaka. Teško je razumjeti da godinu, dvije, tri nakon primanja svete potvrde Duh Sveti i njegovi darovi su gotovo nepoznati, o njima se ne promišlja i ne razmatra na župnom vjeronauku. U tome kontekstu u niže navedenom izričaju vidljivo je čak i razlikovanje kada se govori o Bogu i Duhu Svetome. Vjeroučenica (A.Ž., 15) tvrdi da se o Duhu Svetome malo uči, te da vjeroučenici uglavnom razmišljaju o Bogu. Ukoliko bi se ozbiljno shvatila navedena misao, mogla bi se otvoriti široka tema o tome, kakvog se Boga naviješta, kakav se Bog svjedoči, na koji način se poučava. Uči li se i na koji način o Presvetom Trojstvu? Je li Duh Sveti za ne tako davne krizmanike ostao nepoznati Bog, osoba o kojoj bi se tek trebalo govoriti, živjeti, svjedočiti?

Ohrabruje spremnost nekih da uče, da otkrivaju blago svoje vjere, da mistagoški napreduju u spoznaji Duha Svetoga:

[680] Usp. *Isto.*
[681] *Grupni intervju 4.*
[682] *Isto.*
[683] *Isto.*

„Ja isto ne znam što bih rekla, mislim da te darove uopće nisam shvatila tada, niti sam se trudila previše da shvatim. Naravno da ih prepoznajem u tim nekim stvarima, ali želim više naučiti o tome“ (vjeroučenica, A.K., 18)[684].

Kako primjer pokazuje, promjene su uvijek moguće. Negdašnje nerazumijevanje i nezainteresiranost za duhovna pitanja u župnoj katehezi s vremenom se mijenjaju u motivaciju i otvorenost za nove spoznaje. Ohrabruje što pored nedostatka potrebnih informacija, izostanaka vrijednih misli i poticaja, nedostatka odgovarajuće duhovne podrške i pristupa u navještaju i katehezi, mlade osobe žele otkrivati, učiti i vjerovati. Ipak, zabrinjava izvjestan (svjestan ili nesvjestan) nemar oko nekih relevantnih tema i pristupa u pastoralu i katehezi koje ne bi smjele izostati.

U govoru o najuzvišenijim zbiljama kršćanske vjere traži se dostatna razina skromnosti, poniznosti i jednostavnosti. Može se pretpostaviti da za neke vjeroučenike upravo darovi Duha Svetoga djeluju na čovjekove pozitivne vrline među kojima treba naglasiti poniznost umjesto oholosti:

„Puno sam razmišljao nad djelovanjem Duha Svetoga u mom vlastitom životu. Moram biti iskren i reći da nikad u svom životu nisam mogao pokazati prstom i reći, 'aha točno to je bio dar Duha Svetoga, točno ovaj', jer gotovo sam siguran da sve što sam osjetio, na nekoj nevidljivoj razini bilo, te će još neko vrijeme biti Duha Svetoga da me čuva i ozdravi..., jer s jedne strane imam jedan veliki problem, a to je što sebe vrlo često znam uzoholiti, i ako ne pazim na vlastitu skromnost, u velikim sam problemima. Mislim da najviše se želim kloniti toga jer bez čuvanja od oholosti, Duh Sveti ne može djelovati u mome životu. Darovi mudrosti i svi ostali darovi bivaju neiskorišteni ukoliko se ja prepustim oholosti i zbog toga, iako ne mogu reći da sam imao neko jasno iskustvo dara Duha Svetoga, osjetim da djeluje u mome životu i to baš kada se trudim čuvati rječnik svoje vlastite naravi“ (vjeroučenik, S.A., 18)[685].

Moralno čestit život nošen milošću i duhovnošću postaje put djelovanju Duha Božjega i djelotvornosti njegovih svetih darova. Moći govoriti o vlastitoj vjeri i duhovnosti pa i o vlastitoj naravi, stranputicama i pogreškama pokazuje skromnost, hrabrost i otvorenost ispitanika da pred drugima u skupini i pred gostom posvjedoči svoju nutrinu, svoju osobnost i put koji prolazi.

[684] *Grupni intervju 2.*
[685] *Grupni intervju 7.*

Uz navedene kvalitete mudrosti, savjeta, jakosti, hrabrosti, svjedočenja i spoznaje neki darove Duha Svetoga doživljavaju i promišljaju ponajviše kroz radost, radost koja svjedoči svojom pojavom. U svjedočanstvu se pojavljuju i neke nove teme za promišljanje:

„Ja sam jednom prilikom počivala u Duhu Svetom, i nakon toga, to je neopisivo, sreća, radost. Jednostavno digneš se, ispuni te nekom srećom, neopisivom srećom, samo sjediš, i plačeš, i pjevaš, i moliš, i ... Kada me netko pita, kako imaš takvu vjeru, ja to ne mogu opisati, ja mislim da jednostavno to trebaš doživjeti, to trebaš doživjeti baš srcem, tu radost. Kad osjetiš tu radost, mislim da onda znaš da netko postoji, da nisi sam na ovom svijetu, i da je onda jednostavno sve lakše. Puno ljudi me pita, kako ti se da ići tako u crkvu, kako ti se da moliti. Nema mi ništa ljepše kada svaki dan s mojom obitelji, s mamom i bratom sjednem u 9 navečer i molimo krunicu. Jednostavno, osjeti se ta radost, odmah je raspoloženje drugačije, iako smo živčani onda se smirimo. Jednostavno osjeti se ta neka nazočnost, u radosti osjetiš Boga" (vjeroučenica, A.T., 18)[686].

Svjedočenje vjeroučenice – maturantice koje odjekuje dinamično i snažno, odražava posebnu duhovnost. Može se pretpostaviti da je djevojka odgojena u katoličkoj obitelji, kod angažiranih vjernika, u jednom vjerničkom ambijentu. Uočljiva je emotivna razina vjere. Vjera je, prema njezinim riječima, zahvatila cijeli njezin život. U toj i takvoj vjeri nije teško moliti, svjedočiti, poučavati, radovati se. U radosti prepoznaje i osjeća Boga. Izraz „počivanje u Duhu" podsjeća na neke posebne pobožnosti i prakse, te otvara pitanje, s obzirom na ovo svjedočanstvo i vjernički angažirani pristup ispunjen vedrinom i oduševljenjem, kakvi se pristupi njeguju u našim vjerničkim zajednicama. Jesu li dovoljno crkveni, komunikativni, djelotvorni i životni? Nude li dovoljno prostora za iskustvo, za naravnu razinu, za razumljiv i blizak govor? Uvažavaju li i vrednuju li specifičnosti sudionika i slušatelja? Ostavlja li se dovoljno prostora za djelovanje Duha Svetoga u našim katehetskim – vjeronaučnim sredinama, za osluškivanje i prepoznavanje njegovih svetih darova u vlastitoj župi? Nalaze li mladi adolescentske dobi i mnogi drugi dovoljno poticaja za vlastiti i zajednički duhovni rast u svojoj župnoj zajednici ili u izostanku odgovarajućih duhovnih iskustava u svojoj zajednici posežu za nekim drugim izvorima duhovnosti i pobožnosti?

Spomenuta tema pokazala je kako dio adolescenata nije u svojim župama i katehezi obrađivao teme o darovima Duha Svetoga. Neki, kako tvrde, nemaju ova i slična iskustva i spoznaje. Veći broj adolescenata ipak naslućuje, promišlja i živi darove Duha u raznolikim situacijama svagdašnjice. Duh Božji daje snagu u složenim i teškim situacijama života, potiče

[686] *Grupni intervju 6.*

na svjedočenje vjere, na suočavanje s bližnjima. Darovi Duha Svetoga pomažu na putu vlastite izgradnje, na putu poniznosti i hrabrosti, jednostavnosti i svjedočenja, vedrine i radosnog življenja vjere.

O tome kakva se vjera živi i svjedoči, prakticira i razvija u zamjetnoj mjeri utječe kateheza u župi, pristup, metode, sadržaji, animiranje od strane vjeroučitelja, kao i sudjelovanje – doprinos sviju u skupini.

2.2.1.4. Vlastiti doživljaj kateheze u župi

Tražeći mjesto mistagogije u katehezi adolescenata, pogled se neminovno usmjeruje na samu katehezu. Mistagogija se promatra unutar katehetskog događanja, unutar kateheze shvaćene kao stvaralačko događanje, kao susret, kao uvođenje u osobno iskustvo vjere i život po vjeri.

Na koji način adolescenti doživljavaju katehezu, što u njoj uče, koliko su sami njome osobno i konkretno zahvaćeni, može se iščitati iz raznolikih odgovora mladih premda i uz neka zajednička obilježja. Stvarnost mistagogije može se analizirati na neizravan način s obzirom na iskustvenu dimenziju vjere, na osobno učenje i susretanje, na indikatore mistagoškog događanja. Odgovori adolescenata otvaraju neke nove spoznaje i uvide u širini i dubini teme koja se promišlja.

Neki adolescenti, polaznici kateheze iz fokus skupina doživljavaju katehezu ponajviše kao odmor i opuštanje:

„Pa nama je župni vjeronauk, kateheza petkom i nekako to je kraj tjedna, i ondje se odmorimo, zaboravimo na sve probleme, da nam olakšaju, da započnemo sljedeći tjedan još bolje, i da svaki dan nam bude lakše, da nas podsjeti kako trebamo živjeti...“ (vjeroučenica, M.R., 15)[687].

„Znači, nakon pet dana škole, meni je odmor doći tu poslije škole i biti na vjeronauku“ (vjeroučenik, M.V., 17)[688].

„... to je jedna obnova nakon napornog tjedna, nakon svih tih problema sa školom, ne znam čega drugog, jednostavno otvorimo se Bogu, otvorimo mu dušu i pustimo da bude među nama prisutan“ (vjeroučenik, I.P., 16)[689].

[687] *Grupni intervju 1.*
[688] *Isto.*
[689] *Grupni intervju 2.*

U vrevi svojih mnogih obveza i interesa neki vjeroučenici katehezu u župi doživljavaju kao pravi odmor, kao opuštanje, kao osnaženje. Tri navedene misli adolescenata iz fokus skupina ne obrazlažu u detalje, u čemu se sastoji odmor u župnoj katehezi. Je li riječ o pristupu, o načinu rada, o druženju, ne može se jasno razlučiti. Ono što je uočljivo iz ovih sažetih naznaka, posebno trećeg citata, jest teološko-vjernička dimenzija. Put kako treba živjeti proizlazi iz otvaranja nutrine Bogu, mistične dimenzije u jednostavnosti susreta mladih adolescentne dobi. Neki od navedenih mladih svjesno se otvaraju vrhunaravnoj prisutnosti, iskustvu susreta koje daje snagu za ići dalje, za svagdašnje izazove i očekivanja.

Ohrabrujuće je i poticajno moći otkriti kako je za neke adolescente vjeronauk, kako mladi najčešće zovu župnu katehezu, mjesto odmora i obnove, mjesto novoga početka. Simbolički gledano, župna kateheza – vjeronauk postaje mjesto okrjepe – duhovne, duševne i tjelesne, postaje svojevrsna oaza za hod kroz život, kroz odrastanje, kroz svakodnevicu. Sve se događa kroz spontanost druženja i učenja jednih od drugih.

Određeni broj adolescenata katehezu percipira upravo kao oblik druženja, kao zbližavanje s Bogom i među sobom:

„Ima dosta mladih koji ovdje dođu, dolaze samo da bi se družili, nije im na prvom mjestu da dođu radi Boga, dobro je da takvi dolazi, jer će i oni jednom, kad tad će shvatiti zašto je i druga polovica ovdje, i to je dobra stvar. Radimo na tome da pozovemo što više mladih. Nakon pet dana škole dođem ovdje, i vidim neke ljude koje nisam vidio cijeli tjedan. Sreća me obuzme, družim se s ljudima s kojima se inače ne bih družio, a ljudi su svi super“ (vjeroučenik, T.M., 18)[690].

„Zbližimo se, najviše se zbližimo“ (vjeroučenik, M.V., 17)[691].

„Pa evo, ja osobno idem na župni vjeronauk zato što smatram da mi je to jedno jako dobro druženje i tu se zbližavam s Bogom svaki tjedan... Također jedno kvalitetno druženje, svi koji ovdje dolaze su dobri, svi su društvo, pravi prijatelji“ (vjeroučenik, I.P., 16)[692].

U slobodnom vjeroučeničkom izricanju odgovora pojavljuju se različite asocijacije i tokovi misli. U tome kontekstu, ne može se osporiti da neki adolescenti katehezu prvotno promatraju pod vidom zabavno-opuštajućih elemenata, kroz međusobno druženje, kroz ugodu i razonodu. Moguće je da u središtu pozornosti – kateheze nisu teološko-vjernički izričaji nego antropološko-komunitarna razina. Za neke je zacijelo najvažnije druženje, upoznavanje i zbližavanje. Navedeni citati mogu se promatrati i kroz dva različita pristupa koji nužno ne

[690] *Grupni intervju 1.*
[691] *Isto.*
[692] *Grupni intervju 2.*

isključuju jedan drugoga. Jedan je pristup više sadržajne drugi relacijske razine, jedan se odnosi na pitanje „što“ drugi na „kako“.

Moguće je nadati se da naglašavanje relacijsko-komunikacijske razine u pristupu i metodi ne isključuje kompletan sadržajno-tematski itinerarij pouke i uvođenja u iskustvo vjere. Spomenuti itinerarij i uvođenje u vjeru događa se preko relacijsko-komunikacijskog pristupa za kojeg su posebno senzibilni mladi u svojoj adolescentnoj dobi. Štoviše, vjernički gledano, Bog se u svojoj otajstvenoj naravi objavljuje na vrhunaravni način kao biće zajedništva, kao zajednica osoba Presvetog Trojstva. Pristup koji odgovara stvaralačko-komunikacijskom ozračju postaje svojevrstan odjek i jeka otajstveno-trojstvenog događanja u sakramentima Crkve, u crkvenosti, u naravi kršćana – djece Božje.

Dimenzija zajedništva događa se u katehezi na jednostavan, spontan i mladima blizak način. Dimenzija zajedništva događa se kroz vedrinu, humor, razonodu, opuštanje. Ludičko-zabavni elementi vezani uz čovjeka kao biće igre prisutni su na specifičan način u katehezi. Proces inkulturacije događa se na raznolik, vlastit i nov način u ambijentu župne kateheze.

Govoreći o percepciji župne kateheze neki adolescenti opisuju katehezu kao mjesto gdje je zabavnije nego recimo na školskom vjeronauku:

„Kod mene u školi vjeronauk izgleda tako da veći dio godine nas petero razgovara s vjeroučiteljem, a ostatak razreda uči predmet koji ima taj dan u školi. Ima ljudi koji uopće ne slušaju vjeroučitelja, uopće ih ne zanima vjeronauk. U nekim razredima zna biti učenika koji gotovo ne dolaze na vjeronauk, nego samo se ne pojave, profesor ih ne zapisuje, tako da imam osjećaj kao da u školi zapravo i nemam vjeronauk, ali ovdje osim što puno naučim i zabavim se, stvarno imamo neke susrete gdje možemo razgovarati o našim stavovima, zabavimo se, tako, a i molimo se, imamo klanjanja“ (vjeroučenica, I.K., 17)[693].

„Tu mi je puno zabavnije, zato što većinom imamo neke grupe u kojima razgovaramo, parlaonice, često se molimo...“ (vjeroučenica, K.O., 17)[694].

„U srednjoj školi, barem u mojoj gimnaziji se mora učiti i to puno iz vjeronauka, mora se sve znati od riječi do riječi, ali to je praktički 'štrebetanje', zaboravimo čim odgovorimo, ali opet, puno je bolje, profesorica ima disciplinu, i dovede nam malo bliže vjeronauk na neki način, a tu kroz zabavu i kroz trud animatora koji nam sve pripremaju puno bolje naučimo bez tog 'štrebetanja' i ostane nam u glavi više toga“ (vjeroučenica, M.Š., 16)[695].

[693] *Grupni intervju 3.*
[694] *Isto.*
[695] *Isto.*

„Nije sve ozbiljno, zabavljamo se. Tu je prisutan smijeh, zabava, to se prikazuje na jedan način kakav bi se trebao prikazivati nama mladima, i kasnije se družimo svi i pričamo o problemima, ili se sjećamo nekih događaja" (vjeroučenica, LJ.P., 15).[696]

Neki intervjuirani vjeroučenici navode – uspoređuju školski i župni vjeronauk. Želeći iskazati sve vrline župnog vjeronauka – kateheze, ne ustručavaju se navesti određena razočaranja vjeronaukom u školi. Dok u školskom vjeronauku, prema njihovim riječima, dominira učenje (više ili manje uspjelo), krutost, formalistički pristup, nemotiviranost i neodgovornost tamošnjih vjeroučenika, u župnoj katehezi događa se motivirano i stvaralačko učenje kroz iskren razgovor, parlaonice, molitvu, priče o svagdašnjim obvezama i događajima. Kreativnosti u župnoj katehezi doprinose i župni animatori.

Može se pretpostaviti da su teme koje se u susretima u župnim zajednicama obrađuju vezane uz interese i upite samih srednjoškolaca. Iznenađuje otvorenost mladih srednjoškolske dobi za učenje na drukčiji način, za učenje koje je zabavno i ugodno, za učenje koje odgovara njihovim potrebama. Zabrinjavaju iskazi pojedinih mladih osoba prema kojima u školskom vjeronauku nedostaje tako potrebna učenička motiviranost, životnost, duhovnost, angažman, rad i suradnja.

Različitost između školskog vjeronauka i župne kateheze u ovome kontekstu s jedne je strane razumljiva s obzirom na različitost naravi dvaju oblika vjeronauka, onoga u župnoj zajednici i onoga u školi. S druge strane iznenađuje izostanak odgovarajuće motivacije i evangelizacije u nekim navedenim situacijama vjeronauka u školskom prostoru. Poteškoću u školama predstavlja dio vjeroučenika koji osobno ne prihvaća i ne živi katoličku vjeru, kojima je crkveno-obredna dimenzija nešto tuđe i strano. Dobar pristup mnogo znači kako u školskom vjeronauku tako i u župnoj katehezi, poštujući različitost i komplementarnost različitih razina pouke o vjeri i naravi naslovnika – vjeroučenika u školama i župnim zajednicama. Različitost dvaju oblika vjeronauka ne znači zaborav temeljnog poslanja svih vjernika, posebno onima koji izravno rade u pastoralu i katehezi. Evangelizacijsko poslanje u svim ustanovama i sredinama – uključujući i škole postaje izazov za tako potrebnu mudrost, razboritost i prilagodljivost konkretnim ljudima u evangelizacijsko-katehetskom radu. Pojava otuđenog odnosa i manjka motivacije u nekim situacijama dodatno upozorava na važnost duhovno-vjerničkog iskustva, važnost svjedočenja, življene i radosne vjere, važnost snažnijeg povezivanja i kateheze i vjeronauka u zadanim mogućnostima i okvirima rada. Potrebno je više pozornosti usmjeriti na predevangelizaciju i evangelizaciju, na obraćenje, na životne ciljeve kateheze i vjeronauka,

[696] *Grupni intervju 6.*

imajući u vidu specifičnost i narav mjesta, učenja i susretanja u kojima žive i borave adolescenti. Vjeronaukom u školi obuhvaćeni su mnogi mladi koji vrlo vjerojatno nikada ne bi bili zahvaćeni katehezom u župi. Mnogo više mladih pohađa školski vjeronauk nego župnu katehezu. Mnoštvo mladih u školi predstavlja izazov za početno buđenje vjere, za prvi i temeljni navještaj, za kulturološko i vrjednosno učenje uz brojne dragocjene spoznaje. Uvođenje u osobno i neposredno iskustvo vjere, u iskustvo zajedništva i duhovnosti u konkretnosti vjerničkog izrastanja događa se unutar kateheze, unutar župne i crkvene zajednice.

Privlačnosti župne kateheze za mlade adolescentne dobi doprinose i mnoge egzistencijalne teme koje se ondje obrađuju i o kojima se raspravlja u katehetskim skupinama. Na pitanje postavljeno adolescentima u fokus skupinama, zbog čega (uz školski vjeronauk) pohađaju župnu katehezu, pristizali su različiti odgovori. Neki od njih vežu se upravo uz teme koje se obrađuju, a koje pobuđuju interes mladih, teme koje su usko vezane uz život adolescenata:

„Meni je najdraže na ... župnom vjeronauku, najdraže su mi zapravo pouke i stvari koje naučimo, savjeti kako živjeti u stvarnom životu. Učimo stvari koje su korisne za život kakav je danas. Volim kada naučimo nešto korisno za život, stvarno. To mi je zapravo najdraži dio toga vjeronauka" (vjeroučenik, F.I., 16)[697].

Od tema i sadržajnih okosnica koje se zajednički promišljaju kroz različite postupke i pristupe u konkretnom katehetskom radu, pozornost privlače teme koje su za mladog čovjeka korisne, teme nadahnute konkretnim životom i usmjerene konkretnom životu. Može se pretpostaviti da je duhovna dimenzija utkana u različite teme i područja interesa vjeroučenika.

Uz različite „korisne" teme prema percepciji adolescenata, neke teme su posebno značajne i aktualne. Osjetljive i složene teme ljudske egzistencije privlače pozornost. Dimenzija čovjekova sazrijevanja, dimenzija čovjekove spolnosti i ljubavi u odnosu na druge teme jasno se može prepoznati u odgovorima vjeroučenika:

„Ja ću reći zašto sam prvi put ovdje došao, kontaktirao sam s don Damirom. To je bilo zbog teologije tijela i općenito kada smo se prvi put aktivirali kod njega, što smo ga htjeli dovesti u našu školu, da svaki od prisutnih može posvjedočiti kako je to izgledalo. Ali, stvarno njegove teme koje se tiču mladih, ljubav, o vezama, o čistoći prije braka, općenito tematika spolnosti, o kojoj malo koji svećenik tako otvoreno progovara, to sve mlade privlači da na kateheze dolaze u tako velikom broju. Žele slušati te teme koje se tiču upravo njih. Ja sam najviše slušao temu ljubavi, dakle, tema ljubavi je prošla kroz ovaj vjeronauk bar 50 % ovih

[697] *Grupni intervju 8.*

okupljanja i osim toga puno se pričalo o onom referendumu, o medijima, prošli put o Talkienu, pa Gospina ukazanja" (vjeroučenik, S.A., 18)[698].

Osim što mlade adolescentske dobi zanimaju teme vezane uz ljudsku tjelesnost, zaljubljenost i ljubav, aktualne teme iz njihove perspektive čine se također korisnima, kao što su društvena događanja, mistika, pokreti u Crkvi i društvu, iskustvo Neizrecivog u duhovnosti i marijanskoj pobožnosti.

Od župnog katehete – vjeroučitelja očekuje se dostatna razina otvorenosti, hrabrosti, mudrosti, pronicljivosti i komunikacijske sposobnosti. Navedeni izričaji govore o važnosti hrabrosti u svjedočenju, o hrabrosti za suočavanje s najdubljim izazovima, provokativnim temama i konkretnim odgovorima. Čini se da adolescenti cijene angažman svojih kateheta ukoliko je doista kreativan, motivirajući, iskren, požrtvovan i otvoren:

„Na katehezu dolazim, to mi je uobičajena bila praksa, jer sam htio nešto naučiti. Nauk Crkve je jako širok i složen, nekada je veoma teško razumljivo u nekim pogledima. Ja mislim da se don Damir za razliku od mnogo svećenika prvi dotaknuo onih 'najzeznutijih' i najdubljih točaka, i jednostavno čovjek se zamisli nad tim. Želim naučiti baš upravo to o čemu se rijetko progovara, a ima smisla, i trebalo bi se znati" (vjeroučenik, M.L., 18)[699].

Čini se kako neke adolescente na katehezu privlači upravo izravna i otvorena komunikacija, snažna retorika, nastup, provokativni sadržaji. Jednog od svećenika – katehetu vjeroučenik hvali kao onoga koji se „prvi dotaknuo onih 'najzeznutijih' i najdubljih točaka"[700].

O izboru tema, sadržaja i same komunikacije govori i sljedeći izričaj vjeroučenika gdje obrazlaže zašto pohađa župnu katehezu i to baš u ovoj župnoj zajednici:

„Teme o kojima baš ne pričate, pogotovo ne u crkvi. Možda baš zato" (vjeroučenik, M.L., 18)[701].

Župna kateheza namijenjena upravo mladima srednjoškolske dobi koja u spomenutoj skupini privlači mnoge adolescente, obilježena je, kao što je malo prije naznačeno, osjetljivim i složenim temama, temama čovjekove spolnosti, zaljubljenosti, ljubavi, te društveno-političkim angažmanom. Ostaje otvoreno pitanje, koliko su mladi u doba svoje adolescencije otvoreni drugim temama i sadržajima, posebno onima teološko-vjerničke naravi. U kojoj mjeri otvaranje prostora ljudskom iskustvu – pojedinačnom i općem, omogućuje otvaranje duhovno-vjerničkom iskustvu? Čini se da se i u specifičnosti otvorenog i retorički izražajnog nastupa

[698] *Grupni intervju 7.*
[699] *Isto.*
[700] *Isto.*
[701] *Isto.*

događa svojevrsna korelacija ljudskog i vjerničkog iskustva, različitih razina spoznaje i znanja, te povezivanja vjere i života.

U situaciji u kojoj ne postoji mogućnost brojčanog ili nekog drugog načina provjere naučenog, u situaciji u kojoj nema ocjene, škole i vrednovanja događa se razmjerno visoka razina motiviranosti za sudjelovanje koja je nutarnje prirode i to u ozračju slobodnog izbora i slobodne odluke oko sudjelovanja i praćenja pouke:

„Zato što je nešto neobavezno, ne pritišću nas ni s kakvim činjenicama, nego samo dođemo, slušamo, naučimo nešto novo. Nije nam nikakva obaveza. Dođemo ako želimo i, uvijek bude nešto zanimljivo i korisno" (vjeroučenica, Ž.G., 18)[702].

S jedne strane može se zaključiti kako je značajno birati aktualne i konkretne teme (sadržajna razina), a s druge strane može se ustvrditi da je značajan pristup, ozračje, komunikacija i odnosi unutar katehetske skupine (odnosna razina). U takvim okolnostima moguće je postupno otvarati prostor za tako potrebno duhovno-vjerničko iskustvo. Dimenzija spontanosti u tome je kontekstu značajna i dragocjena.

Vjeroučenici iz različitih župnih zajednica i fokus skupina u grupnom razgovoru spontano izriču svoja zapažanja koja potvrđuju otvorenost župnih kateheta i animatora za razgovor, za dijalog, za iskrenu komunikaciju:

„Možemo razgovarati o stvarima o kojima inače nigdje drugdje ne bismo pričali, o nekim temama" (vjeroučenik, M.D., 16)[703].

„Ja zato idem na kateheze jer mogu saznati što želim, župnik je uvijek otvoren, o svemu razgovara, nije kao u društvu, kada navedem neku temu, svi se zgražavaju. I to je ono... Ja se smijem doslovno kada ljudi kažu da je Crkva ograničena, da je Crkva pretradicionalna, i takve stvari. Kako Crkva može biti ograničena i vremenski i bilo kako, kada je Onaj koji ju je stvorio Bezvremenski? I nema, potukli smo tu tezu. I samo da kažem, ja uživam u vjeronauku, i meni je ovdje predivno" (vjeroučenica, L.M., 16)[704].

„...užasno je otvoren i slobodan. Dakle, mi možemo pričati o čemu hoćemo, o svemu što nas muči, i možemo se jadati, možemo se hvaliti, tako dalje, sve možemo. Nema zabranjenih tema..." (vjeroučenik, J.R., 15)[705].

Ohrabrujuće iskustvo iz svoje župe, iz svoje kateheze odražava se u svijesti adolescenata na doživljaj Crkve i Boga u transcendentnom pogledu. Pouka u vjeri koja postaje i prerasta u

[702] *Isto.*
[703] *Grupni intervju 1.*
[704] *Grupni intervju 6.*
[705] *Isto.*

osobno i zajedničko suočavanje, sučeljavanje i međusobnu podršku, odražava se na rast vlastite vjere, crkvenosti i svjedočenja.

Analizirajući rad u župnoj katehezi, vjeroučenici se ponovno osvrću na vjeronauk u školi. Uspoređuju oba vjeronauka u različitim sredinama i situacijama. Negdje je više, a negdje je manje moguće ostvariti stupanj otvorenosti u komunikaciji i navještaju. Mnogo toga ovisi o ustanovi, o zrelosti skupine i pojedinaca, o konkretnim mogućnostima i uvjetima rada:

„To što su svi zainteresirani i što se može lijepo razgovarati. U školi... u biti zanimljive teme, samo što dvoje, troje učenika tamo hoće pričati, a drugi se zezaju, a ovdje se stvarno može napraviti ta tema kako spada“ (vjeroučenica, LJ.P., 15)[706].

„I to što bi profesori vjeronauka svi trebali biti slični našem župniku, jer ni profesori vjeronauka nisu svi otvoreni, ipak je škola - škola. Ne može se razgovarati o svim temama, i to je meni uvijek bilo glupo na vjeronauku. Jer ne mogu započeti neku temu s profesoricom, zato što nije primjereno“ (vjeroučenik, J.R., 15)[707].

Navedeni izričaj ponovno ukazuje na otvorenost i usmjerenost adolescenata na komunikaciju, na dijalog, na istinski susret i sugovor. U takvoj je komunikaciji i razgovoru moguće poticati i razvijati duhovnost u dobno-razvojnom suglasju, moguće je otvarati prostor za mistagogiju. Stječe se dojam na temelju više izričaja u raznolikim kontekstima da je tu mogućnost realnije ostvariti u prostoru župe i župne kateheze nego unutar škole i školskog vjeronauka. Pored toga, vjeronauk u školi može pomoći u buđenju početnog obraćenja, u trajnom procesu provjere vlastite motivacije i duhovnosti. Župna kateheza u svome najdubljem identitetu posjeduje stvaralačku i preobražajnu snagu vezanu uz pojam mistagogije. Dok jedan vjeronauk teži poticanju i buđenju početne vjere, drugi vjeronauk nastoji vjeru produbljivati, usmjeravati, hraniti, jačati i ugrađivati u strukture društvenog i crkvenog života.

Osim životnih tema i dinamičke komunikacije unutar župnih zajednica i konkretne kateheze ostvaruje se, kako neki ispitanici svjedoče, specifičnost ozračja među katehizandima – vjeroučenicima. Ostvaruje se ozračje jednakosti i zajedništva:

„Mi na vjeronauk svi dođemo s istim ciljem, s istom željom, svi smo jednaki, i zato je tu najljepše“ (vjeroučenica, M.R., 15)[708].

„Nije onako suhoparno da se iznose neke činjenice, nego doslovce živiš u okruženju s ljudima koji su topli i vedri, i radosni, i ono sve što su svi do sada rekli, i jednostavno, sve te to

[706] *Isto.*
[707] *Isto.*
[708] *Grupni intervju 1.*

ponese i nekako stvarno vidiš kako je to živjeti tu radost, to evanđelje" (vjeroučenik, A.S., 18)[709].

Premda je voditelj katehetskih susreta, animator, prezbiter ili laik osoba od koje se najviše očekuje u organizacijskom, motivacijskom, svjedočkom i svakom drugom smislu poticanja komunikacije i kvalitetnog rada, za ozračje u kojemu se može otvoreno o svemu komunicirati i istinski slušati jedni druge, značajni su svi sudionici kateheze. Veliki su dar izgrađene osobe i osobnosti s kojima se može komunicirati, prijateljevati i zajednički rasti u vjeri:

„Ja sam tu upoznala divne prijatelje s kojima 'fakat' mogu pričati o svemu, mogu se otvoriti, sve maske baciti sa strane, i pričati o čemu hoću, i svi će me utješiti kada sam tužna, neće mi se smijati radi toga što svake nedjelje dolazim tu na misu i što sam preko tjedna tu. Cijelu subotu ako treba ću biti tu" (vjeroučenica, LJ.P., 15)[710].

Hvaleći (pro)življeno ozračje u katehetskim skupinama unutar svoje župe, mladi vjernici ponovno ukazuju na problem komunikacije i odnosa – govora vjere u drugim sredinama, primjerice na vjeronauku u školi:

„Pa na školskom vjeronauku mislim da, kako tamo nisu svi ni vjernici, nekako onda se i srame govoriti, iznositi neke svoje stavove i tako, a ovdje smo svi nekako jednaki, što se toga tiče, pa je nekako lakše o tome govoriti, pa se ljudi više otvaraju, a onda čujem razmišljanja i iskustva drugih ljudi koji imaju stavove slične poput mene, pa onda nekako uvijek mi je lakše kad čujem i druge da se muče s istim problemima s kojima i ja, kako ih oni rješavaju i tako, pa mi pomogne u mojim razmišljanjima..." (vjeroučenik, I.N., 18)[711].

Više osoba koje dijele zajedničko iskustvo vjere i Boga u svome životu, postaju jedni drugima podrška i poticaj u daljnjem – trajnom rastu u ljudskosti i vjeri. Put upoznavanja Boga nerijetko se događa preko upoznavanja svojih bližnjih. Upoznati čovjeka u pravome smislu riječi znači mnogo i u duhovnom smislu:

„Možemo bolje upoznati drugu osobu. Na kojim god mjestima jesmo, to je sve površno, ne pričamo nikada o nekim osjećajima, i zato jedino na vjeronauku u župi možemo upoznati nečije druge osjećaje, i tako upoznati tu drugu osobu, jer o mnogim drugim ljudima nisam imao dobro mišljenje dok ih nisam upoznao na duhovnim obnovama, na vjeronauku, tek onda sam

[709] *Grupni intervju 5.*
[710] *Grupni intervju 6.*
[711] *Grupni intervju 8.*

saznao da su dobri, da njihova mišljenja odgovaraju mojim stavovima, da smo bliski, prije nisam mogao saznati, nigdje nemam takvu priliku" (vjeroučenik, V.B., 17)[712].

Interesantno je promišljati kako se provodi – ostvaruje župna kateheza, župni vjeronauk namijenjen adolescentima imajući u vidu duhovno-egzistencijalnu dimenziju. Odgovori mladih su spontani i opisni. U njima su zrcali u bitnim naglascima način kako se ostvaruju katehetski susreti nakon krizme, što se i kako radi:

„Stvarno, prije krizme išli smo s obvezom na vjeronauk, to je sasvim drugačije, i kada ti župnik i kapelan kažu da moraš doći, dolaziti na nešto, kada te netko sili, ti namjerno ne želiš, glupo ti je to, a ovi sad susreti poslije krizme, to je sasvim opušteno... Jednom je zabava, kada je nekom rođendan ili nešto, sve utakmice gledamo, jednom je molitva... Gledamo uvijek utakmice kada su petkom, isto kada je molitva, nema tu razlike, bila utakmica ili molitva, uvijek je isti broj ljudi... Ja sam jedan od animatora. I mi smo složili vjeronauk. Po našem mišljenju nam je tako najbolje. Imamo taj kružni vjeronauk. Ima četiri tjedna. Jedan tjedan je molitva, drugi tjedan kapelan vodi jednu temu, aktualna zbivanja što se tiče Crkve i svega, života i tako, primjer, sada je bilo to o obitelji, referendum, i onda se izjašnjavamo, imamo parlaonice, a onda je sljedeći tjedan rad po grupama, rade se plakati, ili neki skečevi, i tako, taj zadnji tjedan, ništa se ne radi, imamo samo druženje, znači kada su bile utakmice, ili se ta utakmica prati, ili se film neki gleda..." (vjeroučenik, T.M., 18)[713].

Opisujući sadržajno što se događa na župnom vjeronauku, osamnaestogodišnji vjeroučenik uspoređuje katehezu za krizmu i katehezu nakon krizme. Sličnu katehezu doživljava na vrlo različit način. Jednu je doživio kao obvezu, kao nešto što se mora, kao nešto izvanjsko. Sada, nastavljajući katehezu u svojoj župi uviđa jednu novu dimenziju, dimenziju slobodnog i osobnog odabira. Ova dimenzija bila je, dakako, prisutna i u prijašnjoj katehezi. Dimenzija obveze i forme, makar i slučajno, ostavila je određenog traga.

„Kružni vjeronauk" o kojemu govori polaznik kateheze doprinosi iskustvu slobodnog i nenametljivog pristupa koji se svojom ponudom nastoji približiti cjelini čovjekove osobe. Molitva predstavlja jednu dimenziju iskustva, praktičan rad drugu, aktualne teme s diskusijom treću, a spontano gledanje i praćenje prigodnih sadržaja i događanja dotiče četvrtu dimenziju iskustvene razine. Zanimljivo je da se sve četiri dimenzije rada u tzv. kružnom vjeronauku događaju unutar župne zajednice, unutar određene crkve, u nazočnosti prezbitera.

[712] *Grupni intervju 1.*
[713] *Isto.*

Dimenzija druženja i spontanosti, o kojoj je ranije bilo riječi, događa se i u drugim skupinama. Premda na drukčiji način nego u prethodnoj skupini, dimenzija druženja i spontanosti integrirana je kao dio katehetskog susreta ili se nalazi unutar same kateheze na sebi svojstven način:

„Imamo dva dijela župnog vjeronauka...“ (vjeroučenik, J.Č., 17)[714].

„Službeni i neslužbeni...“ (vjeroučenica, A.Ž., 15)[715].

„Naša slobodna volja. Nakon službenog dijela ... kartati, igrati, družiti se. Inače pričamo o nekim temama, obrađujemo, molimo se kroz igru... Meni se najviše sviđa odnos s paterom i među nama, zapravo je nekako slobodnije“ (vjeroučenica, A.Ž., 15)[716].

„Zato što je nešto neobavezno, ne pritišću nas ni s kakvim činjenicama, nego samo dođemo, slušamo, naučimo nešto novo. Nije nam nikakva obaveza. Dođemo ako želimo i, uvijek bude nešto zanimljivo i korisno“ (vjeroučenica, Ž.G., 18)[717].

Neki ispitanici samoinicijativno tumače dimenziju druženja i spontanosti u samom učenju i otkrivanju misli i poruke:

„Po mom mišljenju mi možemo više razumjeti ako radimo kroz igru, nego npr. da pater piše po ploči, pa kaže što je ovo, što ono. Ovako kroz razgovor, kroz igru, ono, pričamo o Bogu, kako molimo, kako se trebamo moliti. To je zanimljivije nego 'bubati', 'štrebati'“ (vjeroučenik, J.Č., 17)[718].

Druženje i spontanost nisu sebi svrha nego su dio šireg i dubljeg itinerarija uvođenja u vjeru i život po vjeri, makar i kroz igru, kroz blizinu, kroz razgovor, kroz zajedništvo. Iščitavajući prethodni citat, možemo se nadati da će pored svih prilagodbi u župnoj katehezi, mistagoški gledano, sačuvati govor vjere, navještaj, cjelina poruke i svjedočenja. Sve je nekako usmjereno ili bi trebalo biti usmjereno na govor vjere – poticanje rasta u ljudskom i kršćanskom identitetu.

Promišljajući metodičke postupke u radu s adolescentima, a koji su dostatno jaki za motivirati polaznike kateheze mogu se nazrijeti postupci koji uključuju razmjerno visoku razinu prilagodbe, prijateljstva, bliskosti, suradnje, otvorenosti, komunikacije i zajedništva s mladima. Ipak, postoje određena odstupanja. Naime, nema jedinstvenog modela, pristupa kako raditi i što činiti. Dok je u nekim katehetskim skupinama u župama bilo dobra upravo visoka razina komunikacije, u drugim je situacijama bila dobra i jednosmjerna komunikacija ukoliko je bila

[714] *Grupni intervju 4.*
[715] *Isto.*
[716] *Isto.*
[717] *Grupni intervju 7.*
[718] *Grupni intervju 4.*

dovoljno retorički snažna i poticajna. U tome kontekstu, u nekim župama dominira u katehezi gotovo isključivo predavački sustav. Dominira govor jedne osobe. Događa se da mladi adolescentske dobi impulzivne naravi i promjenljiva raspoloženja s velikom motivacijom i pozornošću prate katkad i poduža predavanja:

„Uglavnom, skupimo se nešto poslije 8 sati nedjeljom u ovoj velikoj dvorani u sklopu crkve, i uvijek se skupi, koliko ljudi, sigurno oko 150, 100 uvijek. Većinom don Damir dođe, otvori susret s nekom molitvom, zapjeva se neka pjesma, nakon toga slijedi njegovo predavanje, većinu vremena on predaje, kasnije, zna se postaviti koje pitanje, makar je to u zadnje vrijeme malo rjeđe, zna biti nekih hrabrih, i na kraju se opet završava s molitvom, i to je otprilike to“ (vjeroučenik, M.L., 18)[719].

„Pitanje i odgovora ima, ali ne u sklopu predavanja, negdje više negdje manje... Recimo kada su bila ta svjedočanstva, kada su došli supružnici Buljan, ili kada je došla Simona Šain govoriti, znam da je i poznati pisac Michael o'Brian jednom gostovao ovdje, onda vjerujem da se ljudi najviše aktiviraju. Nekada i isto kada don Damir zna pogoditi sa zanimljivom temom, npr. u vezi referenduma, onda su ljudi dizali ruke i ispitivali. Većinom nikome stvarno ne smeta sam stil predavanja da on nama govori i u većini slučajeva je tako, sam stil zapravo je jako atraktivan i svi ljudi mogu vrlo pozorno slušati...“ (vjeroučenik, S.A., 18)[720].

Retorički snažnom i poticajnom govoru doprinosi govor simbola, naracija, primjeri iz života, usporedbe, točke humora, boja glasa, te neverbalni govor. Sama svjedočanstva – ljudska i vjernička označavaju put kako komunicirati poruku spasenja, kako govoriti, kako inkulturirati evanđelje u određenu sredinu.

Slušanje govornika usmjereno buđenju i jačanju vjere teži daljnjem navještaju i posredovanju poruke spasenja. Navještena riječ ne može se zadržati za sebe i zatomiti. P(r)obuđena motivacija teži se odjelotvoriti, teži se kontekstualizirati.

Mistagoški njegovana riječ, katkad meditativno blaga katkad proročki oštra, teži ojačati pojedince na putu vjere i pomoći im da oni i drugima mogu pomagati na putu spasenja, na putu nove kvalitete života koja počinje već sada. Za raspravu i dijalog traži se dostatna razina znanja, razina iskustva – življenog i promišljenog:

„Kod don Damira nije neki klasični tip vjeronauka, daleko zabavniji od bilo kojeg na kojeg sam ja ikada bio prisutan, i također, sada u zadnje vrijeme ima puno nekakvih tema, recimo oko referenduma ili zdravstvenog odgoja, i puno, sve više djece ne dijeli stavove koji se

[719] *Grupni intervju 7.*
[720] *Isto.*

prenose na vjeronauku, pa volim doći da bih neke argumente skupio, da znam raspravljati s ljudima, u vjeri raspravljati" (vjeroučenik, Z.Z., 16)[721].

Učinkovitosti kateheze unutar župne zajednice, posebno one mistagoški naravi, doprinose okupljanja i susretanja koja nisu samo unutar jedne prostorije i jednog modela rada. Razna hodočašća, izleti, okupljanja vode potrebnoj duhovnoj obnovi, opuštanju, učenju novoga:

„Svima nam je najdraže kada negdje idemo na hodočašće, u neku drugu župu, u neko mjesto. Svi volimo neka putovanja, a uz to još putovanje sa župom, duhovna obnova. Ispunimo se do kraja, napunimo baterije" (vjeroučenik, V.B., 17)[722].

„Nikada nije ništa isto, uvijek je drugačije, nešto novo. Svake godine su novi animatori, novi susreti i novi ljudi i nova putovanja, i uvijek je različito i zanimljivo. Uvijek nešto novo naučiš" (vjeroučenica, I.J., 15)[723].

Dojmovi adolescenata o župnoj katehezi u svojoj sredini raznoliki su koliko su raznoliki i oni sami u svojoj biti, u svojim očekivanjima i predodžbama. Dojmovi u značajnoj mjeri ovise i o samom stanju na terenu, o konkretnom radu, pristupu župnika, župnih vikara, vjeroučitelja laika i drugih. Sami sudionici na susretima pomažu u izgradnji pojedinačne i zajedničke vjere i duhovnosti. S vremenom, prije, tijekom i nakon kateheze mogu se pratiti promjene u vjeri, u shvaćanjima, u pristupu, u odnosu prema Bogu, Crkvi i bližnjima. Kvalitetna kateheza oslobođena improvizacija može doprinijeti u rastu u istinskoj vjeri i ljudskosti.

2.2.1.5.Vrednovanje vjere u djetinjstvu i sada u mladosti

Promišljajući mistagogiju unutar župne kateheze adolescenata, jedna od značajnih tema jest vrednovanje vlastite vjere. Adolescentima u fokus skupinama postavljeno je pitanje da opišu svojim riječima vjeru djetinjstva i sadašnju vjeru u doba mladosti (adolescencije). Vrednovanje vlastite vjere događa se u razdoblju ljudskog i vjerničkog sazrijevanja, u razdoblju kateheze nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije, u razdoblju mistagogije i adolescencije.

Vjeroučenici su trebali izraziti što se dogodilo, vjernički gledano, u razvojnom smislu u proteklom razdoblju i što se sada događa, tražeći usporedbu i opis duhovnog stanja iz osobne perspektive i mogućnosti izricanja.

[721] *Isto.*
[722] *Grupni intervju 1.*
[723] *Isto.*

Reflektirajući različite spontane odgovore, uočljive su i određene sličnosti:

„Mislim da se to isto postupno događa, što si stariji, više promišljamo o vjeri, više ju razumijemo“ (vjeroučenica, R.M., 18)[724].

„U djetinjstvu smo bili mali, nismo znali što je vjera, što je Bog, nego kako su nas roditelji naučili, tako smo i vjerovali. Sada kada smo stariji, razum nam je veći, više razmišljamo, više razumijemo, stariji smo... Više postavljam pitanja o vjeri, pa onda se zapitkujem, više razumijem stvari. Stariji sam tri godine, tri godine pametniji, tri godine sam pitao, zašto ovo, zašto ono“ (vjeroučenik, J.Č., 17)[725].

„Ja nisam odmah uočila tu promjenu, pola sata nakon krizme i odmah sam drugačija, nisam baš ništa osjetila za vrijeme krizme, nego sam shvatila ove dvije godine nakon krizme. U mnogim situacijama propitkivala sam svoju vjeru i na taj način sam produbila svoju vjeru i sigurnija sam u sebe“ (vjeroučenica, M.B., 16)[726].

„Sada mi je to osobnije... (smijeh u grupi). Kada sam bio mlađi, nisam imao mišljenje o tome nego sam išao reda ranije, jer je tako bilo u mojoj obitelji, a sada sam shvatio pravu bit toga, i znam, hajmo reći, zašto“ (vjeroučenik, B.G., 16)“[727].

„Kada smo mali, nemamo još toliko iskustva u vjeri. Radimo što moramo. Kada više odrastamo, više smo svjesni te vjere i sami odlučujemo“ (vjeroučenica, B.L., 16)[728].

U spomenutim odgovorima do izražaja dolazi, na neki način, naravni slijed razvoja. S vremenom, naime, dolazi do sve većeg i šireg razvoja spoznaje, više se promišlja, produbljuje se znanje. Izričaji mladih osoba mogu se tumačiti i u ovozemaljskim kategorijama psihološkog razvoja, ali i u transcendentnim vidicima duhovnog razvoja iniciranih.

Zahvaljujući razmišljanju i propitivanju, mlade osobe više razumiju svoju vjeru, stječu određenu sigurnost, postaju zreliji. Zanimljivo je kako se to događa na temelju vlastitog angažmana, vlastite aktivnosti i napora. Neposredni utjecaj i prisutnost kateheze izravno se ne navodi, premda nije isključena.

Opisujući razvoj vlastite vjere, adolescenti ne zaboravljaju navesti osobe koje su najviše utjecale na razvoj vjere, to su najčešće roditelji i članovi obitelji. To što su sada vjernici uvelike, prema njihovim riječima, zahvaljuju upravo njihovim obiteljima:

„Mislim da je zapravo u djetinjstvu vrlo važna uloga obitelji jer obitelj je Crkva u malom i od početka nas roditelji uče o tome, a onda kada postanemo zreli, mislim da sada svi

[724] *Grupni intervju 2.*
[725] *Isto.*
[726] *Isto.*
[727] *Grupni intervju 5.*
[728] *Isto.*

razumijemo zašto smo tu, zato što želimo biti tu, da nas nitko ne mora prisiljavati, kažnjavati. Nema smisla ako nas netko tjera da vjerujemo. Vjerujemo zato što želimo" (vjeroučenica, R.M., 18)[729].

„Ja kada sam bila mala, ne znam, mama nas je uvijek vodila u crkvu, to je bilo kao nekakva navika. Imam osjećaj kako sam starija da je ta navika dobila nekakav smisao. Sve što je bilo lijepo, sada mi još ljepše. Npr. na Božić, jer zapravo mi je tek sada jasno, te neke stvari koje prije nisam razumjela" (vjeroučenica, I.K., 17)[730].

Pohvalno je čuti kako je donedavna navika prakticiranja vjere dobila smisao. Sve se događa u slobodi, u prepoznavanju lijepoga i vrijednoga. Podrška i primjer roditelja kao i šire obitelji od velike su važnosti za daljnji razvoj hoda u vjeri.

Nažalost, dio mladih osoba na svome životnom i vjerničkom putu nema mogućnost i milost rasti u ljepoti Evanđelja u svome roditeljskom domu. Nemaju odgovarajuću podršku i primjer osobnog rasta. U tim je okolnostima značajna i dragocjena pomoć drugih članova uže i šire obitelji:

„Nisam imala sreću da sam odrasla u obitelji koja je prakticirala vjeru. Znači u mojoj obitelji zapravo nitko niti ide na misu niti sudjeluje u radu zajednice. Jedina koja je išla na misu je moja baka. Da nje nije bilo, ja ne vjerujem da bih krenula u crkvu uopće jer je ona bila ta koja je od malih nogu govorila, 'hajde na misu, hajde u crkvu', nisu to zapravo bile samo riječi, ona je rekla, 'hajmo zajedno na misu', i onda kada imaš osobu koja te tjera, ide s tobom, shvatiš kako je to lijepo i odlično, povezeš se s njom i tu. I onda je to dobra, ali npr. kada je ona umrla, to je bila moja najveća kriza jer više me nitko nije tjerao i više nitko nije išao sa mnom i ostala sam sama. Ostatak obitelji nikoga nije ni briga, hoću li ja u nedjelju otići na misu ili ne, zato što oni nemaju tu potrebu i ne idu, i onda zapravo teško je tako odrasti. Zapravo što si stariji, što više sazrijevaš, shvatiš da ti je to potrebno, da moraš, da ne činiš to što će ti reći da to napraviš, nego zato što ti je to potreba i što osjećaš da trebaš. Ali teško ti je opet ako nemaš nekakve potpore" (vjeroučenica, L.H., 16)[731].

Rastanak od voljenih osoba koje su mnogo značile na duhovno-vjerničkom putu predstavlja poseban izazov za daljnji hod kroz vjeru. Njegovanje ljudske i vjerničke prisnosti, povezanosti, zahvalnosti i blizine u roditeljskom i obiteljskom domu predstavlja put kako na osoban i životan način proživljavati i svjedočiti vjeru počevši od svoga doma i obiteljskog zajedništva.

[729] *Grupni intervju 2.*
[730] *Grupni intervju 3.*
[731] *Isto.*

Uz obiteljske temelje i upućivanja u vjeru neki vjeroučenici naslućuju važnost i značenje iskustva u daljnjem tijeku života. Nije dovoljno samo znanje o vjeri i razumijevanje sadržaja:

„Mislim da kao mali vjerujemo zato što nam drugi kažu da vjerujemo, više manje, roditelji, učitelji, sve to, pričaju nam o tome, ali nekako pravo osobno iskustvo vjere zapravo nemamo i to je ono vjerovanje a da ne vidimo. Čovjek kada stvarno gleda malu djecu s kojom se pobožnošću mogu moliti, to ne vidi kod starijih ljudi, ne vidi često. Ali oni koji zaista vjeruju, kasnije, mislim da više vjeruju zato što su iskusili, imaju nekakva iskustva kojima su sazrjeli u vjeri" (vjeroučenik, A.S., 18)[732].

Vjeroučenik na pragu zrelosti pretpostavlja iskustvo vjere kod odraslih osoba. Također i kod djece se na određen način može govoriti o nekoj vrsti iskustva, jer već u ranoj fazi razvoja oduševljavaju ljepotom svoje molitve i iskrenosti. Duhovno iskustvo izričito je spomenuto kod odraslih osoba. Govor o zrelosti čovjeka, o zrelosti vjernika, o zrelosti iniciranih događa se po kršćanskom duhovnom iskustvu. Na putu pripremanja osobe za iskustvo vjere značajna je podrška odraslih vjernika. Događa se proces učenja jednih od drugih, češće primjerom nego riječima. Na temelju vjerničkog iskustva osobe u različitim životnim okolnostima i izazovima sazrijevaju i rastu u vjeri.

Neki od intervjuiranih vjeroučenika svoj vjernički rast vezuju uz pohađanje misnih slavlja odnosno uz obrednu dimenziju. S vremenom napreduju, prema vlastitim riječima, od formalnog do osobnog sudjelovanja u misi, od naučenog do razumijevanja i prihvaćanja kršćanskog nauka:

„... kada smo bili mali, mrzili smo ići na misu, išli smo zato što moramo.... danas više o tome razmišljamo, znamo zašto idemo na misu... Danas shvaćamo da smo Božja djeca, da njemu pripadamo i da nas on vodi u svakom trenutku, da nas čuva i jednostavno da nam on mora biti na prvom mjestu. Ukazuje nam na to svakodnevno" (vjeroučenik, I.P., 16)[733].

Na temelju ovoga citata može se steći dojam da je navedeni adolescent u djetinjstvu bio usmjeravan na misu, na ispunjavanje nedjeljne obveze, katkad i na vrlo zahtjevan, ozbiljan i uporan način. Roditelji odnosno najbliži članovi obitelji nisu odustajali od poticanja na misu. Čini se da je svojevrsni pritisak donio otpor. S vremenom misna slavlja postala su sastavni dio života, uz potrebno razumijevanje sakramenata, Božje blizine i vodstva u životu, postupnog predanja Gospodinu.

[732] *Grupni intervju 5.*
[733] *Grupni intervju 2.*

Spomenuti adolescent na pitanje o stanju vlastite vjere u odnosu na vjeru djetinjstva izriče misao u prvome licu množine. Možemo li pretpostaviti da je u toj „zajedničkoj" množini vjeroučenik uključio i svoj život, svoja iskustva, svoje sumnje i vjeru, svoj napredak u duhovnom rastu, imajući u vidu i druge vršnjake sa sličnom situacijom? Za očekivati je da izrečeno „mi" uključuje vršnjačku – katehetsku skupinu unutar župne zajednice gdje se s vremenom, i neizravno ostvaruje i konkretizira mistagogija, pored svih stranputica i izazova u vlastitoj okolini.

Druga vjeroučenica također u 16. godini života izriče slična iskustva. Njezina je formulacija za razliku od prethodne u prvome licu jednine:

„Pa kada sam bila mala, prvenstveno odlazak na misu, to je bilo nešto što se podrazumijevalo, ali u isto vrijeme svojevrsna mala tlaka, jer svako jutro opet i u nedjelju se ustati malo ranije baš mi se nije dalo, a sada se baš veselim nedjelji. Veselim se doći na misu, saslušati, jer tek sada počinjem nekako, dok slušam misu, razmišljati o Evanđelju, prije nisam baš slušala propovijed, i ako sam slušala, često su mi misli odlazile puno dalje, a sada se nekako baš mogu pronaći u svakoj propovijedi, mogu zaviriti u sebe i pogledati ono najtamnije u sebi, ono što pokušavam možda zaboraviti, potisnuti tijekom života, a sada baš nekako uspijem razmišljati o svemu, a i ta misa me nahrani za cijeli tjedan, da se uspijem povezati s Bogom i navečer u molitvi, da osjećam njegovu prisutnost duže" (vjeroučenica, D.N., 16)[734].

Osim opisa i gradacije u govoru vjeroučenica izražava i svoje stavove i emocije prema vjeri reflektiranoj kroz obrednu dimenziju. U tome kontekstu ističu se njezine tvrdnje prema kojima se ova mlada vjernica veseli doći na misu, slušati propovijed, da ju misa nahrani za cijeli tjedan, da se uspijeva povezati s Bogom i u molitvi osjećati njegovu prisutnost duže nego ranije.

Osim sakramenta euharistije čule su se misli i o sakramentu potvrde. Čula se usporedba o vremenu prije i poslije krizme i o pripadajućoj katehezi za krizmanike:

„Htio bih reći da sam se i prije krizme malo promijenio na bolje, zato što sam činio neka dobra djela, i osjećao se da sam bolji i bolji čovjek, a poslije krizme i sada osjećam da sam pun ljubavi, da sam bolji prema svima... Ja bih rekao da je na mene utjecalo kada smo imali župni vjeronauk prije krizme, kada smo pričali o svemu, o životu, o pravom putu... Ja bih rekao pater" (vjeroučenik, J.S., 15)[735].

Dva nova uvida mogu se steći nakon refleksije prethodnog komentara. S jedne strane, uočljiva je promjena stanja i prije i nakon primanja sakramenta kršćanske zrelosti. Svoje

[734] *Grupni intervju 7.*
[735] *Grupni intervju 4.*

duhovno stanje petnaestgodišnji adolescent promišlja u okviru prosocijalne dimenzije. S druge strane, pozornost plijeni župna kateheza i to ona koja je bila prije primanja sakramenta svete potvrde. Čini se kako katehizand pohvaljuje katehezu koju je prošao, koju je slušao, u kojoj je sudjelovao s obzirom na životne teme koje su se obrađivale i pristup prezbitera. Sve je to na neki način pomoglo u procesu postupne promjene i duhovnom putu.

U mistagoškom procesu postupnog postojanja kršćaninom čini se da pomažu i različiti oblici uključivanja u život vlastite župne zajednice. Veći angažman u okviru određene i konkretne aktivnosti unutar župe pomaže u daljnjem unaprjeđivanju vjere i primljenih otajstava po sakramentima:

„Znači ja, do 5. razreda, 'silili' su me u crkvu. Nema šanse da je mene itko mogao dići u 9 i 30, u 9 da ja idem, uvijek sam se svađao sa starcima, sa svima, ne idem na misu. Poslije toga, kolegica me dovela na zbor. Došao sam u taj zbor, nisam znao ni svirati ni ništa. Ja sam uz taj zbor naučio svirati i naučio sam pjevati. I to me prvo dovelo u crkvu. Je li to pitanje uopće? 'He he, jel je?' (...) I sada, tamo, ne znam ni ja, promijenio sam se ... Ja to kažem, krizma bi trebala biti što kasnije. Znate što? Ovi klinci, ja sam isto klinac, klinci ne shvaćaju pojam krizme i pojam kršćanstva. Ne shvaćaju i ponašaju se prema tome“ (vjeroučenik, M.V., 17)[736].

Određene aktivnosti u župi usmjerene djelatnom sudjelovanju u liturgiji pomogle su u uključivanju u život vjerničke zajednice i postupnoj promjeni stavova i ponašanja. Poticaji i aktivnosti određenih osoba pomogli su na putu uključivanja u život svoje župe i crkve. Otkriveni su neki novi talenti, interesi, sklonosti i mogućnosti (su)ostvarenja.

U promišljanju vlastitog puta ljudskog i vjerničkog sazrijevanja spomenuti vjeroučenik nije zaboravio spomenuti problem iskrivljenog shvaćanja krizme, banaliziranja sakramenata, izvanjskog pristupa, otuđenog odnosa prema Crkvi i naslijeđenoj vjeri. Predlaže kasnije primanje sakramenta kršćanske zrelosti i promjenu određenih postupaka. Upozorava na aktualni problem udaljavanja mladih od Crkve i sakramenata: „ovi klinci, ja sam isto klinac, klinci ne shvaćaju pojam krizme i pojam kršćanstva. Ne shvaćaju i ponašaju se prema tome... Ja to kažem, krizma bi trebala biti što kasnije“[737].

Trajno ostaje otvoreno pitanje, koliko sama dob primanja sakramenta kršćanske zrelosti uključuje zreliji i osobniji pristup, koliko omogućuje proces kasnije mistagogije, koliko uključuje aktiviranje mladih u život svoje župne zajednice. Je li postojeća praksa pristupanja sakramentu potvrde u 14. godini života dovoljno mudra i odgovarajuća s obzirom na sadašnju

[736] *Grupni intervju 1.*
[737] *Isto.*

situaciju i iskustva s terena? Je li ovo promišljanje jednog adolescenta samo njegov pojedinačni i osobni stav i mišljenje ili odražava stanje mnogih drugih adolescenata, mnogih koji su primili sakramente kršćanske inicijacije, a sada su daleko od svoje Crkve, od primljenih otajstava vjere?

Postoje svjedočanstva i izričaji adolescenata koji ohrabruju pored svega. Prema njihovu mišljenju dovoljno je uključiti se barem u neku aktivnosti, zakoračiti u svijet izazova, u novi svijet po primanju sakramenata, jednostavno hoditi u novosti života:

„Ja mislim da imam ključne odgovore. Kršten sam sa šest godina. Jedna baka mi je muslimanka, jedan djed pravoslavac, dakle iz mješovitih sam brakova. Dakle, nisam nikakvih iskustava sve do krizme. Nisam pretjerano išao na misu, možda dvaput godišnje. Ali, kada smo došli, kada sam se uključio, svatko se uključio u neke grupe, npr. u ministrante, onda mi se život stvarno promijenio, i počeo sam ići redovito na misu, i uključio sam se kasnije i u animatore. Tako da to neko iskustvo, kada sam došao u kontakt, pogotovo u srednjoj školi, sada na ovom vjeronauku, puno, puno ljudi koji s istim nekakvim interesima i s istim načinom života jednostavno potaknu čovjeka da se promijeni i izvuče na pravi put“ (vjeroučenik, Z.Z., 16)[738].

Katkad i u složenim situacijama za rast u vjeri događaju se zadivljujuće promjene i obraćenja. Neki put se to događa u jednostavnosti i spontanosti aktivnosti i društvenog angažmana. Vjernički gledajući, ostaje pouzdanje u snagu milosti, u snagu nadahnuća, u snagu Providnosti koja vodi čovjeka kroz mnogolike situacije života.

Praktično i konkretno promišljajući, od današnjih se župnih zajednica, župnika i drugih pastoralnih suradnika očekuje veća – odgovarajuća ponuda raznolikih aktivnosti za vjernike koji su dovršili proces kršćanske inicijacije, kako se u svojoj župnoj zajednici ne bi osjećali kao stranci i promatrači, nego kao oni koji su osobno zahvaćeni ponudom i porukom brojnih crkvenih aktivnosti za zajedničko i osobno dobro. Nikako se ne bi smjelo dogoditi da zbog manjka slobodnog vremena, manjka ideja, manjka kreativnosti, manjka odvažnosti, manjka poniznosti, manjka povjerenja i suradnje izostanu konkretne ponude u određenoj župnoj zajednici, te da proces kršćanske inicijacije bude proces osobne pobožnosti i religioznosti, a izostane izvorno kršćanska dimenzija zajedništva i uzajamne podrške i rasta u vjeri. Svijest o pravome putu trebala bi postojati i kod primatelja sakramenata i kod onih kojima je povjerena tako odgovorna pastoralno-katehetska dužnost i povjerenje služiti braći i sestri u vjeri. Bilo kakva stručna, suradnička, metodička, pedagoška i didaktička suradnja i podrška, te materijalna, financijska i svaka druga sredstva i poticaji ne bi smjeli izostati na dobro povjerenih

[738] *Grupni intervju 6.*

osoba, članova žive Crkve i naroda Božjeg. Suvremene župne zajednice u suradničkom duhu trebale bi dati sve od sebe za istinski odgoj u vjeri, za istinsko uvođenje i mistagogiju svojih sakramentalno iniciranih vjernika, na putu njihove ljudske i vjerničke zrelosti.

Nove spoznaje na temelju istraživačkog rada o prosudbi vjere adolescenata prije i nakon završetka procesa kršćanske inicijacije pokazuju da oni adolescenti koji sudjeluju u župnoj katehezi postupno napreduju na putu vjere, napreduju u shvaćanju i razumijevanju otajstva, u uključivanju u različite aktivnosti unutar svoje župe. Na tome putu su najviše pomogli njihovi roditelji i uža obitelj primjerom, svjedočanstvom, ustrajnošću, upornošću i ozbiljnim ophođenjem prema primanju sakramenata, posebno redovnom slavljenju svete mise. Značajnu ulogu imali su i imaju župnici, župni vikari i drugi pastoralni suradnici koji su originalnošću i kvalitetom pristupa i konkretnih ponuda unutar župe pomogli mistagoškom rastu povjerenih osoba, njihovom ostvarenju unutar crkvene i društvene zajednice. Širina i kvaliteta odgovarajućih ponuda unutar župne zajednice trebala bi pomoći razvoju cjelovitog kršćanskog duhovnog iskustva, u svim aspektima i dimenzijama crkvenosti i oživotvorenja vlastite vjere i duhovnosti.

2.2.2. Adolescenti o vlastitom kršćanskom duhovnom iskustvu

Mistagoška dimenzija kateheze adolescenata u okviru njihovog duhovno-vjerničkog rasta nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije, istražuje se kroz kršćansko duhovno iskustvo adolescenata. Želi se proučiti na koji način intervjuirani adolescenti naslućuju i prepoznaju iskustvo Boga i Božje blizine u području njihova života. Nakon osobnog suočavanja s ovim temeljnim pitanjem, fenomen iskustva Boga istražuje se u okviru četiri indikatora crkvenosti: područje liturgije i molitvenog života, područje dijakonije i djelatnog služenja, područje crkvenog zajedništva i pripadanja zajednici, te područje svjedočenja i kateheze.

2.2.2.1. Iskustvo Boga u području vlastitog života

Jedno od središnjih pitanja u cijelom kvalitativnom istraživanju među zagrebačkim adolescentima bilo je iskustvo Boga u području vlastitog života. Ne nudeći bilo kakve odgovore, asocijacije ili usporedbe, vjeroučenici su trebali odgovoriti na pitanje, gdje i na koji način doživljavaju iskustvo Boga u svome životu.

Premda je pitanje o iskustvu Boga u vlastitom životu veoma osobne naravi, protkano različitim situacijama života, odrastanjem i značajnim događajima vlastitog identiteta, činilo se

potrebnim i dragocjenim za cjelinu i dubinu istraživanja o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata. Kako u pitanje nije unaprijed naznačen odnos indikatora crkvenosti unutar kojih se istražuje duhovna dimenzija vjere, nego je upit ostao otvoren, mogli su se očekivati sadržajno i tematski raznoliki odgovori. Na temelju spontanih odgovora intervjuiranih vjeroučenika mogla se steći predodžba na koji način nedavno sakramentalno inicirani mladi vjernici promišljaju i žive svoju duhovnost, u kojoj mjeri i na koji način proživljavaju iskustvo Boga i njegove svete blizine, gdje se događa susret između znanja o vjeri i iskustva, te iste vjere u cjelovitosti vlastitog duhovnog rasta i odrastanja.

Najčešći odgovor ispitanika na ovo pitanje odnosi se na Boga kao onoga koji pomaže mladoj osobi u različitim situacijama i potrebama u životu:

„Ja mislim, Božju blizinu najčešće osjetim u molitvi i u svakodnevnom životu, u raznim situacijama u kojima se znam naći kada mi je potrebna Božja pomoć. Uvijek znam da je on uz mene" (vjeroučenica, A.Ž., 15)[739].

„Ja najviše osjećam da je Bog tu kada mi je najteže. Kada nema nikoga, ja sam loše volje, Bog me kao utješi. Smiri me i kada se nešto jako sretno dogodi, zahvalim Bogu jer znam da je to djelo njegovih ruku" (vjeroučenik, J.Č., 17)[740].

„Mogu se složit s kolegom jer, sada kada sam već malo starija, ... u nekim najtežim situacijama u životu" (vjeroučenica, A.Ž., 15)[741].

„Složio bih se s njime, kada mi je najteže nešto u životu, znam da je Bog tu, da se moram smiriti, da moram krenuti dalje, to što se dogodilo, dogodilo se. Osjećam pomoć" (vjeroučenik, J.S., 15)[742].

U složenim, teškim, novim trenucima, u graničnim situacijama života vjeroučenici ne samo da se više otvaraju transcendenciji, nego i osjete Božju pomoć, sretan ishod, njegov mir i ohrabrenje. Navedeni adolescenti osjećaju u naravnim situacijama darovanog života nadnaravna iskustva. U horizontali života osjećaju vertikalni dodir i osnaženje, osjećaju dodir s neba. Kao što jedan adolescent reče: „Osjećam pomoć" (J.S., 15).

Interesantno je da su odgovori spomenutih ispitanika razmjerno sažeti i kratki. Nedostaju neka, makar malo duža, pojašnjenja odnosno tumačenja. Dominira glagol „osjećati". Nije li ovaj glagol samo dio odsječka šireg i dubljeg iskustva molitelja i mistika, onih koji ozbiljno rade na rastu svoje vjere, duhovnosti i vjerničkog života? Dominira li na temelju ovih

[739] *Grupni intervju 3.*
[740] *Isto.*
[741] *Isto.*
[742] *Isto.*

četiri odgovora iz iste fokus skupine subjektivnost srednjoškolskog izričaja ili je riječ o stvarnim situacijama i iskustvima pomoći Boga u konkretnoj životnoj stvarnosti? S obzirom na iskrenost i neposrednost adolescenata kao i njihovu osjetljivost na pravdu i vjerodostojnost, ovi odgovori dobivaju dodatno na težini i značenju.

Zapažanja o Bogu koju pomaže, čija se prisutnost u životu može prepoznati po određenim djelima i znakovima, očita su katkad upravo po izostanku daljnjih riječi i tumačenja:

„Tih pola godine dogodilo se svašta u mom životu, često, zapravo ni s kim ne bih podijelila takve stvari i pričala, uvijek ih tu nekako kroz molitvu s Bogom mogu podijeliti“ (vjeroučenica, A.Ž., 15)[743].

Ponekad su i u vrlo kratkim izričajima satkane različite povijesti, događaji i situacije. Mnogo toga ostaje neizrečeno, otvoreno i bremenito. U stvarnosti molitve izmjenjuju se trenuci vremenitog i vječnog, osobnog i zajedničkog iskustva. Župna kateheza, u suglasju s mogućnostima i uvjetima u konkretnoj župi pozvana je odgajati za dimenziju molitve, sakramenata, iskustva, životnog učenja koje uključuje mistagogija u svojoj širini i značenju.

Jedna vjeroučenica, u tome kontekstu, povezuje svoje iskustvo s iskustvima brojnih drugih ljudi, na naravnoj i na vjerničkoj razini:

„Pa osobno najviše doživljavam Boga u trenucima kada mi je najteže, jer mislim da osoba baš tu kad gubi neku nit, pronalazi Boga i traži neku utjehu. Npr. kada je sve pozitivno, onda smo sretni, zadovoljni, većinom zahvaljujemo svemu, a kad nam je teško i kad nam se dogodi nešto u životu što ne očekujemo, onda nekako dublje to proživljavamo i osjećamo veću povezanost“ (vjeroučenica, K.O., 17)[744].

Pitanje, kakva iskustva i životne situacije više potiču na molitvu, jesu li to sretni ili manje sretni trenuci, obično se naglašava teža strana života. I sama sreća i napredak dovode do stava divljenja i zahvalnosti. Iskustvo poraza, gubitka, boli dubinski čovjeka usmjeruje prema molitvi i transcendenciji, prema izvoru sveukupne stvarnosti. Mistagoški osjetljivi trenuci postaju povlaštena mjesta za susret, za učenje, za novo upoznavanje života oko nas i među nama. Duhovno-vjerničko suočavanje sa stvarnošću ne isključuje svakodnevicu, ne isključuje bližnje, čak ni u njihovoj problematičnoj naravi i kušnjama. Vjera je ona iskonska potreba koja čovjeka usmjerava nebeskim sferama i daje tako potrebnu i žuđenu snagu, utjehu i mir:

„Zanimljivo je u školi kad mi crtaju pentagrame pred nosom, onda se nekako osjeti posebna blizina Boga, kao da me smiri i kaže, 'nemoj se obazirati, ja sam s tobom'. Kažem, 'daj,

[743] *Isto.*
[744] *Grupni intervju 4.*

Bože, oprosti im, nisu normalni što rade', to namjerno, to više nije da oni to rade onako 'bezveze', oni su svjesni što rade, oni to rade iz protesta, to je ono što je žalosno. Kažem, tu se osjeti jedna posebna blizina, svaki dan u školi, ja se s njima super slažem, ali kada to počnu raditi, dođe mi da poludim. Pored svega, baš je Bog uz mene, i kaže mi, 'smiri se, nemoj raditi neke gluposti, svađati se'" (vjeroučenica, L.M., 16)[745].

Kruta realnost provjera je i ispit za snagu vjere i duhovnosti. Navedena vjeroučenica upravo u snazi da se odupre provokacijama i kušnjama zbog svoje vjere prepoznaje iskustvo blizine Božje. Svu utjehu i snagu veže uz pomoć Boga koji je blizak i susretljiv i u vršenju svakodnevnih obveza i svjedočenja vjere u vlastitoj okolini.

Uz prisutnost i blizinu Božju vežu se i određena nadahnuća, poticaji i prave misli. Donošenje ispravnih odluka i pobjedničkih ishoda u određenim aktivnostima, posebno onima koje su značajne i potrebne, naslućuje se milosna zaštita i podrška. Katkad su situacije doista značajne, katkad i sasvim ovozemaljske:

„Pa u školi kad imam neki ispit ili kada trebam odgovarati nešto, onda uvijek kažem, 'Bože, pomozi mi', tada ga najbolje osjetim. Često i tijekom ispita kada naiđem na neko pitanje na koje se ne mogu sjetiti odgovor ili nešto slično, samo kažem, 'Bože, pomozi mi', i u tome trenutku samo mi nešto u glavu dođe, uvijek je točan odgovor, to mi je najljepše iskustvo" (vjeroučenica, D.N., 16)[746].

„Najljepše iskustvo" vjeroučenice od 16 godina pokazuje povezanost između očekivanja i strepnji u mladenačkoj dobi odrastanja i vjerovanja u Božju zaštitu, podršku i nadahnuće. Određena „naravna religioznost" pa i „naravna religija" u središtu adolescencije, u središtu najintenzivnijeg odrastanja i nutarnjeg sazrijevanja mogu se razumjeti. Uvjerenje da se kršćanska vjera odnosi na sve razine života, te da je Gospodin uvijek prisutan, odražava se i na autorefleksiju svagdašnjice.

Nakon učestalih promišljanja prisutnosti Božje u svakodnevici i pomoći kada je to bilo najpotrebnije, adolescenti navode potom trenutke pobožnosti klanjanja kao najočitije iskustvo blizine Božje u svome životu:

„Na klanjanju definitivno... Znači dok imamo klanjanje u župi, ili dok npr. idemo na hodočašće u Mariju Bistricu za Gospu i onda tamo imamo klanjanje... znači na klanjanju i pjevamo i molimo, i u onoj nekoj tišini između toga svega jednostavno vrijeme koje sam potpuno na neki način povezana s Bogom, samo o Njemu razmišljam, Njemu predajem sve što tada

[745] *Grupni intervju 6.*
[746] *Grupni intervju 8.*

osjećam, sve svoje misli i sve što me tada muči i što mi je lijepo, zapravo mislim da sam u cijelom životu, zapravo na klanjanju najviše povezana s Bogom. Ali opet i u svakodnevnoj molitvi, ali mislim da je klanjanje najbolji način" (vjeroučenica, L.H., 16)[747].

Prvo kršćansko duhovno iskustvo kod adolescenata koje se izravno veže uz liturgijski prostor odnosi se na klanjanje pred Presvetim Oltarskim Sakramentom. Osim samoga čina i pobožnosti, značajne su okolnosti i način u kojima se događa molitva i čašćenje Euharistije. Mlada osoba od svojih 15 godina navodi i pjevanje i molitvu, i tišinu i osobno razmišljanje o Gospodinu. Gospodinu predaje sve svoje misli, osjećaje i što nosi u nutrini. Emotivna razina duhovnog iskustva dolazi do izražaja. Bogata nutrina, očekivanja, želje i misli integriraju se u duhovno-vjerničko događanje. Slična razina osjećaja i doživljaja, pojavljuje se i na sljedećem primjeru:

„Za mene su najviše ta klanjanja, posebno kada se klanja u potpunoj tišini, kad se... Mi isto često bježimo od tišine, jer neke stvari koje nam se događaju, pokušavamo ih zatomiti, te pobjeći od njih. I onda isto, često plačem na tim klanjanjima jer nakupi se puno toga, i onda jednostavno pustiš, ti prestaneš govoriti, prestane govoriti sve oko tebe, i samo pustiš Boga da govori. Nekako to je meni uvijek znak da je Bog živ. Također, Božja providnost u tim nekim nazovimo slučajnostima, naravno da nisu slučajnosti koje se događaju..." (vjeroučenica, A.K., 18)[748].

Vjeroučenica koja uskoro izlazi iz razdoblja adolescencije također emotivno eksplicira neke elemente. Spominje suze i plakanje tijekom klanjanja. Spominje i dimenziju tišine. Prepoznaje vrijednost i veličinu tišine u kojoj se naslućuje neizreciva zbilja. Spominje na neki način i strah od tišine. U trenucima tišine prepušta se Gospodinu da čuje njegov glas, da osluškuje njegovu volju tražeći Božju providnost i okrepu.

Pokazuje se korisnim odgajati u katehezi za tišinu, za slušanje, za otvorenost i pouzdanje. Dostatno vrednujući i njegujući vanjsku i nutarnju tišinu moguće je otvoriti prostor za iskrenu i osobnu molitvu:

„Samo mogu reći da najviše susrećem Boga na klanjanju, kao što je kolegica rekla. Ne znam što da nadodam, samo bih se mogla složiti s njom, dakle, na klanjanju pjevamo i molimo se, ta tišina, jednostavno mogu Bogu sama reći svoje molitve i tako otvoriti srce" (vjeroučenica, I.K., 17)[749].

[747] *Grupni intervju 4.*
[748] *Grupni intervju 2.*
[749] *Grupni intervju 4.*

U vrlo jednostavnom izričaju bez većih tumačenja vjeroučenica (I.K., 17) govori o tišini u kojoj Bogu sama govori svoje molitve i na taj način otvara srce. Ovaj kao i prethodni izričaj vjeroučenica upućuje na refleksije o mladima u doba adolescencije, kao o onima koji su skloni iskrenosti, izravnosti i vjerodostojnosti. Otvoreni su za iskustveno učenje vjere, za osobno traženje i slušanje. Ostaje nada da se u aktualnoj katehezi, ali i u mnogim pobožnostima unutar župnih zajednica uz napisane molitve i pripremljen program ostavlja dovoljno prostora za šutnju, za tišinu, za osluškivanje, za govor otajstva.

Iskustvo posebne molitve u tišini i meditativnom ozračju ostavlja prostor za mistagoško učenje, za govor vjere, za rast u vjeri i Duhu. Jedan od adolescenata svoje obraćenje, svoj početak stvarnog puta s Kristom veže upravo uz ovu molitvu:

„Kada sam molio pred Presvetim Oltarskim Sakramentom... i dan danas tvrdim da od svih oblika molitve nigdje nikada nisam zapravo tako blizu Bogu kao u tom trenutku, i dan danas mi ostaje najdraži put molitve moliti pred Presvetim Oltarskim Sakramentom. Jednostavno to me prije više od dvije godine afirmiralo kao vjernika i praktično obratilo. O tome govorim kao o svome obraćenju. I dan danas bih mogao reći da je to moje najbolje iskustvo Boga koje sam ikada doživio" (vjeroučenik, S.A., 18)[750].

Mladić na pragu zrelosti svoje obraćenje veže uz 16. godinu kada je za klanjanja pred Presvetim Oltarskim Sakramentom doživio posebno iskustvo koje ga je „afirmiralo kao vjernika i praktično obratilo". Vjeroučenik (S.A., 18) je uvjeren da je u tim trenucima bio najbliže Bogu. Vjeroučenik maturalne dobi spominje razinu iskustva i doživljaja. Za odgovoriti ostaje pitanje, u kojoj mjeri je vjeroučenika župna kateheza potaknula na obrede i pobožnosti unutar svoje ili neke druge župe. U kojoj mjeri ga je molitva i način čašćenja potaknuo na zaokret u životu? Je li spomenuto klanjanje uključivalo elemente o kojima je prethodno bilo riječi? Može se pretpostaviti da je vjeroučenik po svojoj naravi i nutrini bio otvoren za otajstvenu zbilju, kao i to da je u određenom trenutku osjetio ljepotu obreda i pobožnosti unutar liturgijskog prostora, u ozračju dostatne meditativne i molitvene tišine pogodnog za osobnu pojedinačnu i zajedničku molitvu.

Osim klanjanja i nutarnjih razmatranja u sabranom stavu poniranja, iskustvenu dimenziju vjere neki srednjoškolci prepoznaju u vrlo burnim, u graničnim situacijama u kojima su se oni našli ili njihovi bližnji, u situacijama na raskrižju života i smrti:

„Pa ja recimo, što se tiče samog mjesta, nije određeno, ali što se tiče trenutaka, to je ono kada nekad shvatim da sam mogao u nekoj situaciji poginuti i da je stvarno toliko malo

[750] *Grupni intervju 7.*

'falilo', ne znam, neki dan sam prelazio cestu i da sam jedan korak više napravio, auto bi me pokupio ili tako nešto... I onda znam, hvala Bogu. Imao sam šljem, pola tijela sam poderao, a na kraju nisam slomio ni ruku ni nogu, a da sam glavom lupio u cestu... Išli smo 70 km na sat" (vjeroučenik, R.G. 16)[751].

„Ja sam osjetila tu blizinu Božju prije mjesec i pol dana, kada sam imala prometnu nesreću, jer auto da je mene pogodio u vrata, ja svojih 18 ne bih dočekala. Mislim da je za to Bog zaslužan, zato što sam preživjela nesreću, i zato što sam imala samo puknuće kralješka i puknuće mišića, inače bih, ali mislim da, puno njih mi je reklo, da se čovjek zaletio u vrata, da bih bila mrtva" (vjeroučenica, S.DŽ., 18)[752].

„Istu tu snagu istog Boga osjetio sam... Jedan moj bratić on je isto imao prometnu, i skoro ne bio mrtav, dva dana se nije znalo hoće li preživjeti ili ne, bio je na aparatima i sve, i onda nakon tri mjeseca nakon što je bio u komi, s njime pričaš sve, kao da mu se ništa nije dogodilo, a kad se sjetiš tih trenutaka kada nisi znao hoće li biti živ ili neće, onda osjetiš da to može samo Bog" (vjeroučenik, K.K., 15)[753].

Sretan ishod izbjegnutih tragedija ovih troje vjeroučenika pripisuje Bogu kao gospodaru života. Mogućnost da u sekundi sve bude prekinuto, prolazeći kroz situaciju „tik do smrti" budi u mladima neka iskonska i opća iskustva naravne mistike, divljenja i čuđenja pred tajnom života, zahvalnošću i strahopoštovanjem pred Darivateljem života. Vjerničko sagledavanje stvarnosti ide u prilog tvrdnji da su neki mladi već i na podsvjesnoj razini usmjereni prema Bogu, da osjećaju njegovo postajanje i blizinu.

Zapanjuju iznesene tvrdnje o raširenosti prometnih nezgoda u kojima sudjeluju razmjerno mladi ljudi. Troje svjedočanstva iz iste fokus skupine indikativan su pokazatelj stanja na terenu, simboličan i neposredan uzorak životne situacije, simbolično upozorenje na stradavanja i izazove kojima su mladi neprestano izloženi. Vjernički pristup tumačenju stvarnosti ohrabruje ali i opominje. I župna kateheza i župne zajednice pozvane su pomoći u odgovornom ophođenju prema svakome životu, prema kulturi ponašanja i kulturi vožnje. Življeni moral unutar vlastite vjere, ponašanja i kršćanskog poslanja morao bi (p)ostati dio vjerničkog identiteta, dio mistagoškog učenja i dozrijevanja. Drukčijoj svijesti i savjesti vjernika doprinosi kvalitetna kateheza i druge župne aktivnosti i inicijative.

[751] *Grupni intervju 5.*
[752] *Isto.*
[753] *Isto.*

Župne aktivnosti najuže vezane uz župnu katehezu pomažu procesu mistagoškog rasta. Čini se, međutim, da vjeroučenici iskustva blizine Božje vezuju više uz one župne aktivnosti koje se događaju nešto dalje, izvan župe, na duhovnim obnovama i posebnim ponudama:

„Boga sam prvi put, najviše sam ga osjetio kada smo bili na duhovnoj obnovi na Lipi, imali smo molitvu i onda nam je kapelan rekao svima, sat vremena da odemo u prirodu, i da budemo u tišini sat vremena, i da razmislimo o Bogu, da popričamo s Bogom, i tada sam osjetio to prijateljstvo s Bogom, postao prijatelj s Bogom, kada sam promatrao prirodu, što sam više promatrao prirodu, to sam više vidio Božje djelo i više mi je Bog bio bliži meni, i tada sam se zbližio s Bogom, i od tada mi je Bog prijatelj" (vjeroučenik, V.B., 17)[754].

Duhovna obnova u životu mlade osobe donijela je, prema riječima adolescenta, promjenu. Sama duhovna obnova bila je drukčija. Župni vikar pružio je mladima mogućnost šutnje i tišine okruženima ljepotama prirode i mira. Vjeroučenik je promatranjem prirode koja ga okružuje došao do nekih novih uvida, spoznaja i iskustva. Osjetio je govor Božji po prirodi i stvaranju. Na jednostavan način adolescent je doživio naravnu mistiku. Po meditaciji prirode i prirodnih zakonitosti naslutio je tragove Stvoritelja u djelima stvaranja. Novo iskustvo susreta s tišinom i promatranjem u odmaku od uobičajene svakodnevice i zatrpanosti mnoštvom ponuda, dužnosti i događanja pomoglo je otvaranju svijetu transcendencije. I u tim okolnostima naravne mistike vjeroučenik je stekao svijest o Bogu kao o prijatelju. Zbližio se sa Svevišnjim kao s prijateljem. Interesantno je kako jedan od adolescenata premda u novoj i drukčijoj situaciji od prethodnih vršnjaka, ponovno doživljava Boga kao prijatelja, tražeći i kušajući njegovu blizinu i susret.

Jedan drugi adolescent iz iste istraživačke skupine doživio je slično iskustvo u duhovnoj formaciji za animatore:

„Najviše sam 'osjetio' Boga prošlo ljeto kada su me župnik i kapelan poslali na obuku za animatore na Mali Lošinj. I gore smo bili u kući Zagrebačke nadbiskupije. Jedan dan u toj, kako da kažem, u toj obuci nam je bio dan šutnje. Bilo je u toj maloj kapelici izloženo Presveto i bio je kardinal s nama, i cijeli dan mobitele smo ugasili, jedino smo si novine uzeli i Bibliju, i iščitavali citate i razmišljali. Toga dana šest, sedam sati smo imali šutnju i stvarno, nitko nije ništa progovorio. Jednostavno prolaziš pokraj čovjeka i osjetiš da je i on osjetio isto što i ti, da je presretan. Samo se pogledate, i vidiš njemu sreću u očima kako je on osjetio isto što i ti. Ja sam osjetio tada prisutnost Boga više nego išta. Šest sati ni s kim ne progovorite, šutite, gledate pored sebe ljude kako pričaju, vi ne možete ni a reći, mislim ne smijete, vaša dobra volja. Onda

[754] *Grupni intervju 1.*

sjednete, razmišljate i stvarno, pročitate koji citat iz Biblije, razmišljate o njemu, i stvarno osjetite Boga. Prođu vam kroz glavu svi životni problemi, svi trenuci loši u životu, svi dobri, i shvatiš da je Bog tu u stvari, da ti je On taj koji ti i daje i koji ti oduzima te trenutke, tako da je taj dan bio jedan od najljepših u mome životu i najispunjeniji, a cijeli dan nisam ništa radio, takoreći" (vjeroučenik, T.M., 18)[755].

Mlada osoba koja je puna snage sa svojih 18 godina govori o najljepšim i najispunjenijim danima u svome životu, a odnose se na formaciju za župne animatore. U tim pripremnim danima dominirala je šutnja, molitva i razmatranje iz Biblije. Mladić je doživio neopisivu sreću u šutnji okružen drugim vršnjacima. U njima je također prepoznao sreću. U sreći i duhovnoj ispunjenosti prepoznao je smisao, prepoznao je, prema njegovim riječima, iskustvo Boga. Jedno od pitanja koje se neminovno pojavljuje glasi, u kojoj mjeri u župnim zajednicama ostaje otvoren prostor za povremene duhovne vježbe, za trenutke tišine i razmatranja, za trenutke zajedništva i trajne formacije. Mogu li današnje župne zajednice sa katehezom i drugim župnim aktivnostima postati oaze odmaka od svakodnevice, učenja novoj i drukčijoj komunikaciji, mjesta mistagoškog učenja i odrastanja? Pomaže li formacija za animatore mistagoškom rastu mladih osoba i njihovu osposobljavanju da i druge osobe u svojim župnim zajednicama senzibiliziraju za mistagogiju? Ostaje li iza mnogo osjećaja i dojmova prostora za stvarnu mistagogiju, za sustavan rast u otajstvenoj dimenziji vjere?

Spomenuta iskustva iz formacije za animatore dragocjena su jer pokazuju otvorenost adolescenata za nove i drukčije susrete, za tišinu i šutnju, za razmatranje biblijskih tekstova, za naravnu mistiku i susret s prirodom. Premda se ne može govoriti o sustavnom osposobljavanju i trajnoj formaciji, znakovito je poticanje iskustvene dimenzije vjere, poticanje kršćanske meditacije i spontane molitve, njegovanje zajedničkog druženja u 7-dnevnom obliku duhovno-rekreativnog programa i konkretne formacije.

Dvojica vjeroučenika navode euharistiju kao svoje iskustvo blizine Božje, kao vrhunac svih sedam dana u tjednu:

„Ja prisutnost Boga najviše osjetim svake nedjelje na svetoj misi, redovito odem na večernju misu, i preko dana ako imam neki problem, ako me nešto muči, kada odem na misu, jednostavno osjećam tu neku prisutnost i kao da taj problem nestaje. Poslije mise osjećam se sretnije i sve mi bolje ide, i na taj način, zato želim svake nedjelje otići na misu. Kada sam bio

[755] *Isto.*

mali, roditelji su me tjerali, nisam ni shvaćao. Sada idem zato što želim" (vjeroučenik, F.B., 16)[756].

„...na misi kada se hostija uzima, to tijelo Kristovo, to stvarno osjećam kada uzimam, ne osjećam to kao neki kruh, nego stvarno ono osjetim to u duši, kada pojedem kao da sam najeo svoju dušu, ne znam kako da kažem. Točno osjetim Boga. I kada mi je teško u životu, kada se nešto dogodi u obitelji, i kada se sve popravi, ono točno osjetim da je Bog imao svoje prste u tome" (vjeroučenik, T.M., 18)[757].

Dva dirljiva svjedočanstva o iskustvu svete blizine i euharistije odražavaju njihovo osobno promišljanje i osoban duhovni rast. Roditelji i župna kateheza su na svoj način pomogli na putu promišljanja i vjerničkog sazrijevanja. Interesantno je, promišljajući svijet adolescenata, kako sakrament euharistije ovi vjeroučenici ponajviše promatraju u odnosu na vlastiti život bez jačih vjerskih konotacija. Zahvaljujući euharistiji osjećaju se sretnije, osjećaju da su uspješniji, vide izlaz iz poteškoća u svakodnevici. U uvjerenju da je nahranio svoju dušu vjeroučenik tvrdi da je osjetio Boga. U Bogu vide prijateljsku podršku.

Dvoje adolescenata govoreći o iskustvu Boga u području vlastitog života, govore upravo o prijateljstvu i vjeri:

„Pa u mom životu ... mislim da je Bog kao moj dobar prijatelj koji mi pokazuje put kojim je prošao i nemam tog mjesta gdje ne mogu sjest, sam popričat s njime, sam razumjeti stvari. Kao da mi kaže što griješim, a što je dobro, kao dobar prijatelj" (vjeroučenik, J.Č., 17)[758].

„Pa po meni se to najviše očituje kroz moje prijatelje, zato što Bog mi je podario najbolje prijatelje koje imam, u svakom trenutku kada mi je loše u životu mogu su na njih osloniti, njima se povjeriti, i zapravo su moja utvrda u svemu. I tu se meni najviše očituje Bog" (vjeroučenica, A.Č., 18)[759].

U prvome svjedočanstvu vjeroučenik (J.Č., 17) govori o Bogu kao dobrom prijatelju i njegovu prijateljskom pristupu. Dva puta se pojavljuje riječ „kao". Vjeroučenik želi donekle ublažiti svoju tvrdnju i zapažanje. U nastupu iskrenosti čuva određenu razinu opreza. Ovo je razumljivo s jedne strane zbog govora o Bogu kao velikom otajstvu, a s druge strane zbog govora o osobnim stvarima, o nutrini, o iskustvu vjere o kojemu se razmjerno rijetko javno govori.

[756] *Isto.*
[757] *Isto.*
[758] *Grupni intervju 3.*
[759] *Grupni intervju 6.*

U drugome svjedočanstvu vjeroučenica (A.Č., 18) iskustvo blizine Božje prepoznaje u divnim i dragim ljudima, u njezinim prijateljima, koji su u svemu oslonac. Prema njezinim riječima, ondje se „najviše očituje Bog“. Netko će se upitati, zbog čega u običnim, naravnim prijateljstvima i druženjima vjeroučenica prepoznaje blizinu Božju. Zašto su toliko važna prijateljstva i na duhovno-vjerničkom području? Zacijelo je jedan od odgovora, bez bilo kakve generalizacije, narav samih adolescenata koji u određenim pitanjima i izazovima traži dio sebe i dio vlastitog identiteta. Preciznije rečeno, na primjeru tvrdnje vjeroučenice do izražaja dolazi važnost prijateljstva. Prijateljstvo – dobro prijateljstvo nešto je najvrjednije u njezinu životu. Govor o Bogu, i to na iskustvenoj razini, prerasta u govor o prijateljstvu. Poznavati dobre i prave prijatelje znači moći naslutiti nešto od otajstva darovanosti, zajedništva, stvorenosti i zahvalnosti.

Mlada osoba u potrazi za osobnom vjerom oslanja se na svoje bližnje, najčešće vršnjake. Premda vjeru najviše promišlja u perspektivi vlastite osobe i osobnosti, vlastitog zadovoljstva i ispunjenja, proces rasta u vjeri događa se kroz prijateljstvo, kroz druženje i zajedništvo s vršnjacima. Duhovne vježbe u pravilu se ostvaruju za određene skupine osoba slične dobi i grupacija. Postupno se događa sinergijski učinak. Snaga zajedništva do izražaja dolazi u hodočašćima mladih i duhovno-vjerničkom iskustvu koje u većoj ili manjoj mjeri prati hodočasnike i molitelje:

„Daleko najveće iskustvo, primjerice, svake godine kada hodočastim u Bistricu. Znači, to me najviše ispunjava kad ima puno ljudi koji s istim ciljem hodaju na jednu veliku udaljenost. Moliš se putem, jednostavno neka atmosfera te ponese i ono osjetiš da je ipak nešto više tu nego samo...“ (vjeroučenik, Z.Z., 16)[760].

Nedovršen izričaj mlade osobe u središtu adolescencije govori o mnogo toga što nije izrečeno, a uključuje otajstvenu zbilju, uključuje susret, samo iskustvo. Ovaj izričaj osim što nije dovršen, izrečen je tek površno. Na temelju izričaja može se zaključiti da dotičnu mladu osobu privlači veliko okupljanje vjernika, ozračje koje je prisutno, motivacija za pješačenje i napor tijekom hodočašća. Središnje su riječi „nešto više tu“. U ovoj sintagmi zrcali se osjećaj i otvorenost mlade osobe za zbilju koja ih i prožima i nadilazi. Nerijetko ju ne mogu izreći ili koriste neke slikovite izraze. Spomenut je vlastiti doživljaj i dojam za razliku od drugih naznaka nutarnjeg događanja.

S obzirom na stvarnost hodočašća i njezinu mistagošku snagu i vrijednost, koja se nerijetko očituje kroz različite oblike pobožnosti i molitvenih čina, treba se upitati, uključuje li

[760] *Grupni intervju 7.*

župna kateheza za adolescente animiranje i organizaciju hodočašća. Potiče li župna kateheza za adolescente barem povremena hodočašća posebno organizirana za nedavno sakramentalno inicirane mlade osobe? Sadrže li hodočašća i pobožnosti mistagošku dimenziju koja prožima i nadilazi adolescente? Postaju li mladi vjernici svjesni vrijednosti i važnosti primljenih sakramenata po hodočašćima i pobožnostima?

Samo promišljanje i odjek na primljene sakramente postaje tema i izazov za katehezu. Povremena hodočašća, izleti i druženja dodatna su motivacija za međusobno upoznavanje i u duhovno-vjerničkom pogledu.

Jedan od intervjuiranih srednjoškolaca u svojoj župi govori o sakramentu potvrde kao duhovnom iskustvu, kao dodiru Božjem:

„Znači ja, nakon krizme moje, bio sam nekako jako sretan, rijetko budem toliko sretan u životu. Tako da, vjerovao sam da je to bilo stvarno, da me Bog dotaknuo u tom trenutku... Stvarno sam nakon krizme nekako cijeli dan bio sretan, kao da sam osjećao da se Duh Sveti stvarno spustio u mene" (vjeroučenik, F.I., 16)[761].

Samo jedno svjedočanstvo o sakramentu potvrde spontano izrečeno u kontekstu osobnog duhovnog iskustva odnosi se na vlastito uvjerenje oko silaska Duha Svetoga, dodira Božjeg i popratne neopisive sreće u svojoj nutrini. Interesantno bi bilo upoznati u drugim istraživanjima (i kvantitativnim i kvalitativnim) sjećanja i uspomene na primanje sakramenta potvrde, na obrede i slavlje sakramenta kršćanske zrelosti i punoljetnosti. Što je najviše ostalo u sjećanju i uspomeni kod mladih osoba? U kojim situacijama osjećaju prisutnost Duha Svetoga? Što im u životu znači Treća božanska osoba? Što znači svjedočiti vjeru u današnjem vremenu i prostoru? Na temelju ovoga kratkog navoda srednjoškolca mogu se pripremati neka nova istraživanja i neki novi programi koji bi u većoj mjeri nego do sada uključili mogućnosti i izazove s kojima se suočavaju adolescenti u svome vjerničkom rastu. Vjera koja se odražava na konkretan život bila bi jedan od relevantnih podatka i pokazatelja evangelizacijsko-mistagoške odgovornosti i vjerodostojnosti.

Moguće je da neki mladi poput tvrdnje koja slijedi gledaju na iskustvo Boga pod vidom savjesti odnosno moralnog postupanja u svakodnevici:

„Ja bih rekao da... kada osjećam da je Bog tu, kada ja činim dobro djelo, kada napravim neko dobro djelo, poslije toga znam da je Bog bio tu uz mene, da mi je rekao da to moram napraviti" (vjeroučenik, J.S., 15)[762].

[761] *Grupni intervju 8.*
[762] *Grupni intervju 3.*

Bez dodatnih pojašnjenja i razrade misli vezivanje duhovnog iskustva uz savjest jasno je naznačeno. Upravo je znakovito u kojoj je mjeri mlada osoba uvjerena u sigurnost svoga iskustva, iskustva da je Bog tu uz njega, te da je riječ o Božjemu glasu i pozivu koji se mora ispuniti.

Za razliku od ovoga vjeroučenika, vjeroučenica je suočena s problemom povremenih sumnji i kušnji:

„Meni najviše smeta kod Boga što kada se molim osjećam da je baš tu, ali sljedeći dan ne dogodi se ništa posebno, kao da ga nema, kao da ga ne osjećam" (vjeroučenica, M.B., 16)[763].

S jedne strane vjeroučenica svjedoči da osjeća prisutnost Božju dok moli. S druge strane to iskustvo nestaje odnosno nedostaje kada se ne događa ono za što moli. Problem nastaje u samoj molitvi, najvjerojatnije načinu kako ta osoba moli, ali i razumijevanju vjere, odnosa prema Bogu, naravi i vrstama molitve. Molitva odražava nešto od njezina vjerovanja, od njezinih najdubljih uvjerenja, nešto od njezine osobnosti i mogućnosti shvaćanja i stavova. Interesantno je da prisutnost Božju veže uz osjećaje (kao i mnogi njezini prethodnici), uz stanje koje može biti subjektivno i prožeto promjenljivošću raspoloženja. Nedostatak sustavnosti da se moli i kod suhoće i u punoj sabranosti i prisnosti odražava nedostatak određenog znanja i iskustva vezanog uz samu župnu katehezu, vezanog uz percepciju i recepciju liturgijskih i drugih molitvenih čina u župnoj zajednici.

Razumijevanje pojma iskustva Boga u području vlastitog života ovisi o vlastitom iskustvu kateheze u župi, župnih aktivnosti kao i navedenim indikatorima i dimenzijama crkvenosti. Neke je adolescente ovo pitanje u određenoj mjeri iznenadilo. Jedna vjeroučenica i maturantica govori o iskustvu Boga na ovaj način:

„Mislim da zapravo Boga možemo doživjeti i osjetiti svaki dan kroz razne male stvari koje nam se događaju, i da možemo prepoznati u sebi što nam se događa, i da trebamo biti zahvalni na svemu tome što imamo, krenuvši od prijatelja, obitelji, ljudi koji nas okružuju. Mislim da se zapravo ne treba svaki dan događati neko veliko obraćenje, nego ga treba prepoznavati u svakodnevnom životu" (vjeroučenica, R.M., 18)[764].

Prepoznavanje Boga u svakodnevici, često tumačenje u suvremenoj teologiji, makar u određenoj mjeri može se prepoznati u navodu. Pored prisutne „mi" komunikacije premda je pitanje bilo osobno intonirano, može se razlučiti kako vjeroučenica na neki način poziva na veću osjetljivost prema stvarnosti koja sve okružuje, poziva na stav promatranja i divljenja,

[763] *Isto.*
[764] *Grupni intervju 2.*

zahvalnosti na svim darovima. Sama svagdašnjica sa svim svojim obilježjima, posebno osobama u neposrednoj blizini, postaje mjesto iskustva i blizine Božje.

Iskustvo zajedništva i brige za opće dobro, za svoj narod, za sugrađane u emotivnom ozračju za jednu osobu predstavlja najveći doživljaj vjere:

„Ja sam taj najveći doživljaj vjere doživio prije dva tjedna na Thompsonovu koncertu. Jednostavno taj njegov koncert je kao duhovna obnova, te njegove pjesme u dušu diraju, i imaju veze s vjerom, i potiču na tu vjeru, jednostavno pokazuju kako je Bog na prvom mjestu i da bez Boga nema ničega. I tako je u Domovinskom ratu bilo, i tako je i dan danas" (vjeroučenik, I.P., 16)[765].

Vjeroučenik u svojoj 16. godini iskreno progovara o svome doživljaju vjere. Nedavno iskustvo koncerta ostavilo je na njega osobit dojam. Slušajući glazbu, riječi, gledajući ozračje i mnoštvo mladih koji u radosti pjevaju, druže se, plešu i skaču doživio je, prema vlastitim riječima, svojevrsnu duhovnu obnovu. U središtu je pjesama Bog koji daje osobitu snagu. Kontekst Domovinskog rata i vrednota koje se olako zaboravljaju i zanemaruju dodatni je poticaj za pjesme koje angažiraju, koje motiviraju i usmjeruju na duhovnost. Riječ je o duhovnosti u najužem odnosu s vlastitom domovinom, s podnebljem, neposrednom prošlošću, sadašnjošću i budućnošću. U ovome citatu može se iščitati raspoloživost i osjetljivost vjeroučenika, barem nekih, za domovinu u kojoj žive, za opće dobro, za osoban angažman, za druženje, glazbu i zajedništvo.

Uz zahvalnost na daru zavičaja i povjerene baštine veže se zahvalnost na daru obitelji i svoga doma. Obiteljska molitva i zajedništvo u obitelji posebno je iskustvo za još jednu mladu osobu istih godina:

„Najviše naslućujem... kada sam sama s obitelji i dok molim, onda osjećam posebnu neku ... prisutnost, ... Boga, onda se mogu povjeriti kroz molitvu, sve mu reći i na taj način. Druga stvar, to s obitelji, kada sam s njima, osjećam se toliko zahvalno što ih imam, i ne mogu zamisliti ni jedan drugi dan bez njih, i zbog toga sam Bogu zahvalna do neba" (vjeroučenica, E.B., 16)[766].

Na jedan poseban način kroz ovo kratko promišljanje aktualizira se četvrta Božja zapovijed. Molitva se odražava na obiteljsku prisnost i obrnuto. Od molitvenih stavova i načina molitvenog izražavanja dominira zahvalna dimenzija. U iskonskom iskustvu obitelji,

[765] *Isto.*
[766] *Grupni intervju 6.*

roditeljstva, odgoja i zahvalnosti vjeroučenica živi i promišlja odnos prema transcendenciji. Osjeća neizmjernost darovanosti i stvorenosti, ljepote zajedništva i obiteljskog ozračja.

Istražujući na koji način vjeroučenici u doba adolescencije promišljaju o iskustvu Boga u području vlastitog života, do izražaja dolazi njihov osobni odnos prema Bogu, njihovo zadovoljstvo i osjećaj bliskosti i ispunjenosti, njihov osjećaj sreće i smisla. U tome kontekstu blizinu Božju prepoznaju ponajviše u nekim graničnim situacijama života. Osim graničnih situacija na području vlastitog života vežu se i pripremljeni meditativno-molitveni susreti. Liturgija, klanjanje, hodočašća i duhovne obnove mjesta su gdje vjeroučenici u zajedničkoj molitvi, u osobnom razmatranju i šutnji osjećaju neizrecivost Božju. Adolescenti pokazuju otvorenost za meditaciju, za susret s prirodom, za promatranjem svijeta oko sebe. Svakodnevica i njihovi bližnji dio su njihova doživljaja vjere. Iskustvo dobre glazbe i zajedništva usmjerenog općem dobru također je značajan dio i ljudskog i vjerničkog iskustva promatranog i življenog u cjelini svoga identiteta i usmjerenosti.

Od brojnih spontanih odgovora adolescenata na pitanje odnosno pitanja otvorenog tipa odabrani su i navedeni neki koji se čine relevantnima za refleksiju i evaluaciju. Odgovori koji su se pojavljivali unutar grupnog intervjua pokazali su s jedne strane raznolikost i složenost odrastanja u doba adolescencije i utjecaja mnogih svjetonazora i vlastitog promišljanja, a s druge strane otajstvenu dimenziju duhovno-vjerničkog iskustva koje nadilazi ograničenost ljudskih izričaja i spekulacija.

Način na koji intervjuirani adolescenti promišljaju o vlastitom iskustvu Boga i njegove blizine u svome životu pokazuje otvorenost mlade osobe za otajstvenu dimenziju vremenite stvarnosti, za ono što je temeljno, iskonsko, granično i univerzalno. Naravna mistika jedan je od značajnih segmenata njihove otvorenosti. Zadaća je kateheze, između ostalog, poticati ovu naravnu otvorenost, vrednovati govor simbola, govor ljepote, istine i dobrote. Župna kateheza adolescenata u svojoj mistagoškoj naravi nalazi se u složenom i osjetljivom odnosu ljudskog i vjerničkog iskustva, odnosu naravne i kršćanske mistike, odnosu učenog i življenog poklada vjere, te primljenog i proživljenog otajstva.

2.2.2.2. Područje liturgije i molitvenog života

Jedno od značajnih i temeljnih mjesta na temelju kojih se promišlja o mistagogiji jest područje liturgije. Uz prvotnost liturgijske stvarnosti istraživanje je imalo za nakanu upoznati i osobno-molitvenu dimenziju kod adolescenata. Refleksija duhovno-vjerničke zbilje težila je dostatnoj širini i dubini u slušanju odgovora i komentara mladih vjernika.

Govoreći o značenju mise u vlastitom životu vjeroučenici opisuju misu kao osnaženje i nadahnuće. Euharistiju opisuju kao zbilju kojom su bliže Bogu, zbilju po kojoj je Bog najbliži njima. Otajstvenu dimenziju i snagu prepoznaju u sakramentu potvrde i ispovijedi, u osobnoj i iskrenoj molitvi. Subjektivnost je implicite prisutna u njihovim izričajima čak i onda kada pokušavaju na što konkretniji način izreći ono što vjeruju, što otkrivaju, uče i žive.

Kada adolescenti u odabranim fokus skupinama govore o značenju euharistije u njihovu životu ne spominju toliko što je euharistija i drugi sakramenti u svojoj biti, koliko spominju što sakramentalna zbilja znači u njihovu konkretnu životu. Nerijetko u sakramentima vide snagu za ići dalje, u njoj prepoznaju nadahnuće i motivaciju:

„Pa evo sveta misa, kao susret s Bogom, tu se najviše približuje nebo i zemlja, nedjeljnu misu nikad ne propuštam. Preko tjedna trudim se doći ako mogu, jer punim te duhovne baterije. To, kada primiš Kristovo tijelo jača te da možeš nastavit dalje, i kada je najteže onda ti to pomogne" (vjeroučenik, K.P., 18)[767].

„Pa ja mogu isto reći kao ..., to je nekakav susret s Bogom, gdje se spaja nebo i zemlja, gdje vidimo da živi Krist dolazi k nama, gdje slavimo njegovu smrt i uskrsnuće, kojega se prisjećamo svaku nedjelju, preko tjedna također. Meni osobno, sveta misa je jedno zbližavanje s Bogom, jedno otvaranje Bogu i na tu svetu misu ne idem zato što me tjera roditelj ili netko, nego jednostavno osjećam tu potrebu da budem blizak s Bogom, da mu otvoreno kažem svoje probleme, i onda na ispovijed otići, i obnoviti se duhovno, i napuniti te 'baterije'." (vjeroučenik, I.P., 16)[768].

Pored određene subjektivnosti karakteristične za adolescentnu dob, ohrabrujuće je da adolescenti usko uspoređuju vjeru i konkretan život, svoju svagdašnjicu i nebeska dobra. Premda je prisutno naučeno „mi" dovoljno je prisutna i osobna stvarnost – vlastito „ja". Mladi ljudi govore u svoje ime, iz svoje perspektive i motrišta gledanja.

Razvijajući spontanu misao adolescenata – vjeroučenika, pojavljuje se misao kako je jedna od zadaća mistagogije u župnoj katehezi mladih da otvarajući prostor za iskustvo, povezuje ljudsko i vjerničko iskustvo, spontanost i slobodu odabira puta za Kristom, snagu i veličinu sakramentalne zbilje u zajedničkom i osobnom životu, uključujući i svakodnevicu.

Anketirani adolescenti tvrde da su po sakramentima, prije svega, euharistiji – bliže Bogu. Iskustvo blizine Božje događa se po liturgiji. Čak i kod tih izričaja koji su u većoj mjeri vjernički intonirani, nazire se razina svojevrsne dobrobiti u vlastitom životu, određenih stanja i

[767] *Grupni intervju 2.*
[768] *Isto.*

osjećaja, kao što su „olakšanje“, „slobodnije“, „mogu sve izbaciti iz sebe“. Interesantno je proučiti na koji način neki adolescenti – oni koji su uključeni (uz školski vjeronauk) u župnu katehezu, kako opisuju euharistiju, razumijevanje i značenje ovoga sakramenta za vlastiti život:

„Istaknuo bih da se osjećam smireno, da se osjećam ljepše i bliže s Bogom, kao neko olakšanje, kad se molimo svi skupa, pjevamo“ (vjeroučenik, R.G., 16)[769].

„Osjećamo se nekako bliži Bogu i bolje, slobodnije“ (vjeroučenica, L.B., 15)[770].

„Pa ja osjećam tu neku potrebu, kad sam u crkvi, osjećam se bliže Bogu. Imam tu potrebu osjećati riječ Božju...“ (vjeroučenica, S.DŽ., 18)[771].

„Dolazak na misu dođe mi kao olakšanje, gdje mogu sve izbaciti iz sebe“ (vjeroučenica, B.L., 16)[772].

„To je još jedan način gdje možemo biti bliži Bogu na neki način“ (vjeroučenica, A.Ž., 15)[773].

„Ja isto oduvijek idem na misu, možda sam tijekom mise najbliže Bogu“ (vjeroučenica, M.B., 16)[774].

Tijekom istraživanja zabilježena su lijepa svjedočanstva nekih polaznika kateheza, kao što je izrekla vjeroučenica – maturantica koja se u crkvi osjeća bliže Bogu, ima potrebu osjećati riječ Božju. Druga vjeroučenica vjeruje da je upravo tijekom mise najbliže Bogu. Neki osjećaju snagu zajedničke molitve, zajedničke pjesme, zajedništva kao takvog.

Sakramentalno-vjerničko promišljanje adolescenata u razgovoru posjeduje osjećaj za mistiku, za nutarnje, za sveto u perspektivi vlastitog postupnog rasta i osnaženja:

„Mislim da najviše možemo osjetiti nazočnost svih kojima se molimo, pogotovo Bogu i Duhu Svetome kada uđemo u crkvu, jer smo onda sigurni da su 100% uz nas i da smo mi sada posvećeni njima i oni su samo posvećeni nama. U tišini smo i razgovaramo s njima kroz tišinu i kroz molitvu“ (vjeroučenica, M.Š., 16)[775].

„Odlazak na misu daje mi dodatnu snagu u životu. Mislim da od sakramenta svete ispovijedi, koji mi s vremena na vrijeme, daje nekakvu obnovu jer se nikada ne uspijem održati, recimo to tako na Božjem putu, ponovno me iz početka vraća na staro i na ispravno, preko svete pričesti koja eto, mislim, da mi daje dodatnu snagu, dodatnu motivaciju za život po onome kako Bog traži od nas, kako Krist traži od nas, eto, mislim, to su dva sakramenta koji se najčešće

[769] *Grupni intervju 5.*
[770] *Isto.*
[771] *Isto.*
[772] *Isto.*
[773] *Grupni intervju 4.*
[774] *Isto.*
[775] *Grupni intervju 3.*

ponavljaju kroz život. Mislim da iz tog razloga, najviše iskustva imam s njima. Krštenja se ni ne sjećam, krizme... Krizma iskreno evo ja, znao sam čuti od drugih ljudi, da su nešto posebno doživjeli na krizmi... Ja recimo nisam i krizma mi je zapravo prošla ... kao neka totalna fešta koja se eto pojavila, pa zašto ne, ..., tako da tek poslije zapravo sam uvidio neku važnost sakramenata... Prvenstveno se manifestira kroz pričest i ispovijed" (vjeroučenik, M.L., 18)[776].

Sakrament krštenja kojeg vrlo rijetko u razgovoru spominju vjeroučenici, svoje značenje na temelju razmišljanja nekih ispitanika poprima po sakramentu pomirenja i po svetoj pričesti. S vremenom se u katehezi i vlastitom duhovnom rastu probija svijest o veličini sakramenata. U tome kontekstu može se promatrati sakrament koji se također prima jedanput – sakrament svete potvrde. Samom trenutku primanja sakramenta, adolescenti nisu pridavali veliko značenje, ali su vremenom postali svjesniji prevažne zbilje – događaja kojim su i sami zahvaćeni.

Što je točno dovelo do spoznaje, dozivanja u svijest, naslućivanja i proživljavanja primljenih otajstava nije rečeno. Može se pretpostaviti da je mistagoškom dozivanju u svijest onoga što se dogodilo pomogla kateheza, navještaj i liturgija. Ne smije se zanemariti ni vlastita refleksija koja se događala postupno kroz meditaciju i molitvu, u tišini vlastite nutrine, u bogoslužju i molitvi.

Neki vjeroučenici povezuju i slavlje sakramenta i mistagoško vrijeme nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije na spontan i jednostavan način:

„Premda nisam osjetio darove Duha Svetoga, na način kako znam da On djeluje u mome životu, zato što otkad je bila krizma, otkad sam stao u red za krizmu i kada je biskup položio ruke na mene, i dao mi pečat dara Duha Svetoga, zapravo u tom trenutku sam osjetio nekakvo slijevanje na mene koje nisam mogao opisati nikako drugačije. To je bilo gotovo neprimjetno. Nisam se osjećao nekako posebno nakon toga, osim da je to nešto na meni. Od tada je zapravo prisutnost Duha Svetoga u mome životu s vremena na vrijeme očito i zato ga proučavam... Jedan primjer Božje milosti koja je baš očita uz naravno ispovijed i euharistiju... to redovito osjetim" (vjeroučenik, S.A., 18)[777].

„Misa ... učvršćuje temelje vlastite vjere, jer na misi zapravo puno toga ne moramo naučiti, nego većinu toga imamo kroz iskustvo na licu mjesta" (vjeroučenik, M.L., 18)[778].

Dvojica vjeroučenika – maturanata snažno naglašavaju iskustvenu dimenziju vjere i sakramenata. Od vjernika koji traže svoj put i napreduju u duhovnom vidu preporuča se redovito primanje sakramenata i razmatranje o vlastitoj vjeri te prisutnosti Boga i njegove

[776] *Grupni intervju 7.*
[777] *Isto.*
[778] *Isto.*

blizine u svome životu. Nije naglasak na učenju, nego na iskustvu i proučavanju. Riječ je o napretku u temeljima vlastite vjere. Čini se da je u tome kontekstu i aktualna kateheza ostavila određenog traga kao i grupni razgovor. Naravno, uočljiva je potreba za dodatnim učenjem, dodatnim pojašnjavem otajstvene zbilje, dodatnom artikulacijom onoga što se osjeća od onoga što se živi, događa, vjeruje i slavi.

Ne samo da se sakramenti percipiraju kroz određene dojmove, doživljaje i spoznaje, nego se i sami sakramenti, posebno euharistija, promatraju kroz promjenu, preobrazbu, oblikovanje nutrine i ponašanja:

„...ako baš želim jednostavno utjecati na sebe i mijenjati nešto oko sebe, ja ću otići na svetu misu. Na svetoj misi oblikujem svoje stavove i više se baziram na tome...“ (vjeroučenik, V.S., 18)[779].

Kada mlada osoba tvrdi da misa pomaže u oblikovanju stavova i postupnoj promjeni ponašanja, onda se neizravno može prepoznati otajstveno-milosna razina sakramentalnog događanja koja i uključuje (prožima) i nadilazi vremenitu stvarnosti, kao i riječi koje nastoje obuhvatiti i opisati sakramentalnu zbilju.

Govoreći o značenju sakramenata u vlastitom životu, neki mladi ne zaboravljaju spomenuti svoje vršnjake koji ne prepoznaju vrijednost i značenje sakramenata, premda su nedavno i sami bili sakramentalno inicirani u katoličku vjeru unutar svoje župe:

„Imam dosta prijatelja koji kažu kako vjeruju u Boga, Isusa, ali ne vjeruju, tj. ne idu u crkvu, jer kao 'u crkvi su loši ljudi, oni su svi grješni, što imaju pričati' i tako, to je razlog zašto ne idu ne misu“ (vjeroučenica, M.B., 16)[780].

„To je s jedne strane neko neznanje, to je njihovo mišljenje, neki ljudi opet nisu naučili, nisu navikli, zašto bi oni išli, kada nitko u njihovoj obitelji...“ (vjeroučenica, A.Ž., 15)[781].

„Misa je za mene... Tu slavimo Boga, Božju volju... Ja se prva osjećam bolje kada odem na misu, nego neke osobe. Pitam ih, 'idemo na misu', 'kaj ću na misi, radije će spavati duže, biti budan, idem van u subotu'... I onda im se ne da probuditi u nedjelju u 9 ili pola 10 da odu na misu. Na večernju pitam, 'idemo na večernju misu, u pola sedam je', 'kaj ću ja na misi?', bit ću na 'fejsu', idem opet van, 'idem piti' ili nešto tipa toga. S kakvim se to ljudima družim?“ (vjeroučenica, S.DŽ., 18)[782].

[779] *Isto.*
[780] *Grupni intervju 4.*
[781] *Isto.*
[782] *Grupni intervju 5.*

Premda različitih dobi, navedene vjeroučenice svjesne su sadašnje problematike vezane uz odnos vršnjaka prema crkvenim obredima. Negdje je, kako se može iščitati iz odgovora, problem u pogrešnoj – iskrivljenoj percepciji Crkve, negdje je, kako sami spominju, propust što nisu naučili, što nemaju spomenuto iskustvo u obitelji – primjer roditelja i drugih članova uže obitelji, negdje je, poteškoća olakotan odnos prema duhovnoj zbilji, izostanak vjere i temeljnog opredjeljenja za Krista i Crkvu, zatvorenost pred otajstvenom dimenzijom.

Osim što vršnjaci navedenih vjeroučenica nisu vjernici ili su distancirani od vjere i crkvene stvarnosti, mogu se razabrati i negativni odjeci na život nekih vjernika u Crkvi. U određenim je situacijama izostalo tako potrebno svjedočanstvo i primjer života, u drugima je prisutna praksa života suprotna kršćanskom svjetonazoru i sablazan. Ipak, ne može se zaobići pitanje, kako je moguće da mladi vjernici koji su nedavno primili najdublja otajstva kršćanske vjere po sakramentima inicijacije, da se tako olako i ravnodušno odnose prema sakramentalnoj zbilji, prema zbilji spasenja i novog života u Kristu. Vjeroučenica (S.DŽ.) od 18 godina se upitala, s kakvim se to ljudima druži. Njezin nešto širi izričaj koji je završio pitanjem dodatno aktualizira tematiku pružajući nova obzorja za promišljanje. Je li raširenoj pojavi nevjere pogodovalo nekritičko druženje sa svima bez bilo kakvog svjedočenja ili je pojava nevjere posljedica izostanka pravog druženja, pravog prijateljstva, prave vršnjačke podrške na području temeljnih ljudskih i kršćanskih vrednota? Odražavaju li komentari vjeroučenica u fokus skupinama njihova zapažanja i praćenje stvarnosti koja ih okružuje ili se u njima može prepoznati također određena zabrinutost, osjećaj za svjedočenje i vjeru, osjećaj kršćanske suodgovornosti? Jesu li adolescenti koji su se udaljili od liturgijskih okupljanja i spomen-slavlja sačuvali (barem) osobnu molitvu, vlastitu duhovnost i pobožnost u sjećanju na negdašnja sakramentalna slavlja, župnu katehezu i školski vjeronauk? Jesu li sačuvali „zdravu“ kritičnost i otvorenost za životne ponude, među kojima je i katolički svjetonazor i opredjeljenje, kojeg su nedavno potvrdili za sakramenta potvrde?

Skloni vrijednosnim usporedbama i prosuđivanjima kao i pojavi subjektivnosti i afektivnosti neki adolescenti – polaznici kateheze kriterijem osobnog zadovoljstva vrednuju područje liturgije i molitvenog života. Razlikuju osobnu i zajedničku molitvu, potrebu za liturgijskim i molitvenim činima:

„Ja mislim da nije isto moliti se navečer sa sobom i s Bogom. Ljepše mi je otići u grupu ljudi koja se moli Bogu... Ljepše mi je moliti se uz grupu ljudi, nego... Lijepo je kad moliš se

sam navečer, kad si sam s Njime. Ljepše mi je kad se molim u grupi s Bogom, i kada slušam riječi svećenika i osobe koja zna, koja govori o Svetom pismu" (vjeroučenik, M.V., 17)[783].

„Kod mene to zapravo nije nikada isto, ovisi zapravo. Npr. ako mi je taj dan loše raspoloženje, volim se zavući u svoju sobu i tamo izmoliti krunicu i osjećat ću se puno bolje nakon toga ili pročitati nešto iz Biblije, da me učini jakom i snažnom. Opet, ima dana kada sam zapravo sretna i želim tu svoju sreću podijeliti sa sobom i onda odem na susret i onda tamo doživim Boga ili na tom klanjanju isto, onda opet nedjeljom na misi isto vrlo jako doživim Boga i sve te svece. Sada sam na misi, molim mu se i On me vidi. Opet na neki način je tu sa mnom, znam da je tu uvijek sa mnom, ali u tim nekim činima ga vidim više" (vjeroučenica, L.H., 16)[784].

Ohrabrujuće je dok adolescenti posjeduju i primjerenu kritičnost i potrebnu otvorenost za novo i drukčije. Pohvalno je što prihvaćaju različite oblike duhovno-molitvenog života, i one liturgijske i molitve kod kuće odnosno pojedinačne molitve. Neki prepoznaju posebnost i jedinstvenost liturgijskih slavlja, posebno euharistijskog slavlja. Osim za euharistiju mladi adolescentske dobi mnogo govore i o molitvi i iskustvu Boga po molitvi.

Iskrena, jednostavna i spontana molitva prerasta u osobno zadovoljstvo i ohrabrenje za svagdašnjicu, za dodatnu snagu i energiju:

„Najljepše je zaspati uz molitvu, znači da si zaspao uz Boga, i stvarno od onda ujutro se probudim sretan, zaspim s molitvom, ujutro ne molim, a probudim se kao da sam pričao s Bogom u cijelom snu. Ujutro se stvarno probudim sretan, nisam umoran. Zadovoljan se probudim. Kao da sam se stvarno naspavao, makar se i nisam naspavao. Kako da kažem..., ne možeš se naspavati za pet sati" (vjeroučenik, T.M, 18)[785].

Analizirajući odgovore vjeroučenika, uključujući i one na pragu zrelosti, može se uočiti važnost osobnog zadovoljstva, ispunjenosti i sreće. Molitva prerasta u osobni put prema Gospodinu, prema nebeskoj zbilji, prema zaštiti i podršci na životnom putu:

„Meni osobno molitva znači razgovor s Bogom i smatram da se po molitvi približavam Bogu, iznosim mu svoje probleme i nastojim Njega staviti na prvo mjesto, kao prvu pomoć, da će mi On prvi biti tu kada mi je najteže..." (vjeroučenik, I.P., 16)[786].

Vjerovanje da je Bog na prvome mjestu kao onaj koji prvi pomaže, kao onaj koji je najbolji i najveći oslonac u životu oslanja se na određeno učenje, katehezu, svjedočenje, ali i na iskustvo, na iskustvenu razinu Boga koji se može naslutiti, osjetiti, doživjeti i susresti. Molitva

[783] *Grupni intervju 1.*
[784] *Grupni intervju 3.*
[785] *Grupni intervju 1.*
[786] *Grupni intervju 2.*

u tome smislu nije samo prozbena. Potreba za molitvom zahvale prisutna je u svijesti nekih osoba koje su sudjelovale u istraživanju:

„Zapravo mi molitvu olako shvaćamo, obraćamo se Bogu kada nešto trebamo. Bože, molim te ovo, molim te ono. Recimo u školi, zna se često dogoditi prije nekog ispita, iako ništa nismo radili, mi računamo da će Bog nas prosvijetliti, da će on nama dati bez ikakvog rada nešto... I onda kada nešto nam Bog pomogne, zapravo zaboravimo se zahvaliti pošto ipak sve što se događa, ne bi ništa bilo bez njegove pomoći" (vjeroučenica, R.M., 18)[787].

„Tako i ja, to mi je navika, to radim svaku večer obavezno, pomolim se Bogu. Koliko god umorna, koliko god ne znam što, obavezno, to mi je svaki dan. I stvar je u tome što je rekla kolegica, to da stvarno osjetiš kao da ti Bog odgovara na neka pitanja... Zahvalim mu se na taj dan i molim ga za sve ostalo, i što me muči, ja mu kažem. Jednostavno, sama sam tad i onda sama sa sobom, nekako kao da kroz sebe isto pričam s Bogom" (vjeroučenica, E.B., 16)[788].

Svjedočanstva o Bogu i molitvu kroz dimenziju zahvalnosti još uvijek nisu česta. Narav kvalitativnog istraživanja ne daje mogućnost generalizacije, ali otvara prostor za nove spoznaje – za nove uvide. Svaki odgovor premda u povezanosti s drugima čuva svoju posebnost. U prvom navedenom svjedočanstvu zahvalna molitva se veže uz kontekst nekog zajedničkog iskustva „mi". Vjeroučenica (R.M., 18) aludira na molitvu koju ne prati odgovarajući rad, odnosno iskrivljeno shvaćanje molitve kod nekih koje nije utkano u cjelinu života. Druga vjeroučenica (E.B., 16) govoreći u prvome licu jednine zahvalnu dimenziju molitve samo spominje. Ono što povezuje oba citata jesu iskustva Božje blizine, nezaslužene milosti u svagdašnjici odrastanja i sazrijevanja.

Katkad se iskustvena dimenzija vjere izravno ne spominje, već se spominje sama molitva. Molitva koja se događa u određenoj situaciji predstavlja fenomen – pojavnost koja je snažna već po svojoj prisutnosti i događanju:

„Meni je molitva zajedno s obitelji, zato što svake večeri moja obitelj se skupi i onda zajedno moli" (vjeroučenica, K.A., 18)[789].

Mlada osoba molitvu doživljava u svojoj ljepoti i značenju kada se događa unutar obiteljske skupine, manje skupine u kojoj vlada povezanost i blizina. U tome kontekstu obitelj je povlašteno mjesto za duhovni rast i dragocjena prigoda za molitvu.

[787] *Isto.*
[788] *Grupni intervju 6.*
[789] *Grupni intervju 2.*

Za jednog vjeroučenika molitva uz karakter zahvaljivanja uključuje i različite oblike razmatranja nadahnute Svetim pismom i aktualizaciju. Izostanak redovite molitve postaje vidljiv za sve:

„To je lijep običaj koji bi se trebao u obitelji njegovati. Mislim da je redovita molitva jako važna jer nekako, ja recimo molim tako što prvo pročitam neki odlomak iz Svetog pisma, uglavnom evanđelja, malo promišljam o tome, i onda izmolim recimo standardne molitve, i onda krenem u nekakav razgovor i promišljanje kako bih mogao sebe promijeniti, kako bih sutra bio bolji čovjek, i svaki dan sve bolji. Recimo, kada prestane molitva, to slikovito prvi dan osjeti Bog, drugi dan osjetiš ti, a treći dan drugi oko tebe. I zato mislim da je molitva važna, kako moliti za potrebe svakodnevne, ali i zahvaljivati za sve što se događa oko vas" (vjeroučenik, K.P., 18)[790].

Premda se u citatu vjeroučenika (K.P., 18) mogu nazrijeti različiti oblici znanja na temelju kateheze i osobnog proučavanja i čitanja, navedena misao uključuje i njegovo iskustvo, praksu i ponašanje. Na sažet način razrađuje način kako i zašto moli. Njegova misao ujedno uključuje poruku za druge, za sve, u brizi za pravo molitveno ozračje protkano zahvalnošću i preobražajnom snagom.

Sintagma „pravo molitveno ozračje" koja se mogla naslutiti iz prethodnog citata, znakovita je i bremenita značenjem i poticajima na daljnje promišljanje:

„Pa recimo često kada se ne osjećam najbolje, najsretnije, i to, nekad pomolim se i osjećam se bolje nakon molitve, i tijekom molitve osjećam neko smirenje" (vjeroučenik, R.G., 16)[791].

„Molitva je razgovor s Prijateljem, jer ... mogu biti iskrena, pa reći da ja zapravo strašno malo molim i više ne toliko iz neke zaboravljivosti ..., ja mislim kao i kolega da je molitvu najbolje raditi noću pred spavanje, prolaziš brige i sve što se događalo taj dan, i kroz molitvu se obogatiš, dobiješ tu neku novu snagu, i onda kada se sutra probudiš, kreće novi dan, onda imaš snage za nove te neke borbe, i onda opet na kraju dana, taj neki ciklus" (vjeroučenica, A.K., 18)[792].

Istraživati način molitve i molitvenog izražavanja značajan je i dragocjen jer molitva odražava duhovnost, vjerovanje, religioznost i nutrinu osobe i šire zajednice vjernika. Molitva izražava i određenu dob, životne situacije i izazove. U spomenuta dva citata najviše je prisutna dimenzija prijateljstva. Čak i kada mladi adolescentske dobi ne spominju u molitvi Boga kao

[790] *Isto.*
[791] *Grupni intervju 5.*
[792] *Grupni intervju 2.*

prijatelja, prijateljski – prisan odnos uz određena očekivanja i narav komunikacije otkriva ovu dimenziju, posebno prisutnu u ovoj dobi čovjekova odrastanja.

Pored izvjesne subjektivnosti i egocentričnosti u mnogim pojavnostima života, čak i u molitvenom izražavanju, neki adolescenti u promišljanjima pokazuju izvjesnu dozu zrelosti, ozbiljnosti i kritičnosti:

„To da se Bogu stvarno može reći sve (...) stvarno se bolje osjećam. Molitva po meni ne bi trebala biti zatvorena u neke stroge okvire, ne bi trebala sama po sebi biti formalizirana, nego... Jedan od najdražih citata mi je, ako molitva ne mijenja tebe, mijenjaj ti molitvu. Po meni jedna od jačih stvari stvarno. Ako čovjek samo nešto 'izvergla' eto, toliko reda radi, onda nema kruha od toga" (vjeroučenik, A.S., 18)[793].

Osjećaj za vjeru kao i osjećaj za molitvu u citatu adolescenta izrečen je u diskursu jasnoće, konkretnosti, zornosti i izravnosti. Riječi se u nekim izričajima čine teške i snažne. Jednostavnost i spontanost izričaja u cjelini njegove misli odražavaju iskrenost i želju da molitva bude doista osobna, životna i proživljena. U tome smislu može se promatrati i promišljati odnos naučene i spontane molitve. Izostanak potrebnog iskustva kod gotovih molitvenih izričaja i formula, izostanak potrebne šutnje i sabiranja u liturgijskim i molitvenim slavljima, neosobno izgovaranje molitve, izostanak dostojanstvenog odnosa prema molitvi u razredu daju se iščitati između redova.

Uz izvjesnu razinu ozbiljnosti i zrelosti u molitvi, kod nekih polaznika kateheze za mlade – fokus skupina uočava se radost molitvenog govora i prijateljevanja. Katkad se susreću i ozbiljnost i radost u povjerenju i pouzdanju u Gospodina:

„To je jednostavno jedna radost kad moliš. Kad ja molim, ja baš razgovaram onako. Ja čujem odgovor kroz svoju savjest. Znači, moja savjest mi odgovara odnosno Bog mi odgovara putem moje savjesti. Tako da stvarno na jedan drugačiji način doživljavaš Boga kada mu se stvarno povjeriš, sve mu možeš reći, i on te nikad neće osuđivati, stvarno super" (vjeroučenica, L.M., 16)[794].

Govor Božji navedena vjeroučenica prepoznaje kroz savjest, kroz vlastitu savjest. Milosrdno prihvaćanje, neizreciva ljubav Božja suočava se u zbilji savjesti, savjesti koja se njeguje, poštuje i živi. Vjera mlade osobe živi po molitvi, po poštivanju savjesti, po njezinu osluškivanju, po slušanju govora Božjeg u naravi vlastitog bića.

[793] *Grupni intervju 5.*
[794] *Grupni intervju 6.*

Proučavajući područje liturgije i molitvenog života u percepciji odabranih adolescenata u fokus skupinama uočljiva je njihova otvorenost za molitveno izražavanje, za liturgiju, za misu. U svojim izričajima navedeni vjeroučenici pokazuju jednostavnost i prirodnost, spontanost i kritičnost. Zapažaju sebe i druge oko sebe. I u misi i u osobnoj molitvi nerijetko je prisutan prijateljski odnos Boga prema čovjeku i obrnuto. U Bogu traže podršku, snagu, energiju i nadahnuće za svagdašnje izazove. Njihova pozornost nije izravno usmjerena na sakramente kršćanske inicijacije i njihovo vjerničko tumačenje i produbljivanje. Na izravne upite oko odnosa prema sakramentima u vlastitom životu pojavljuju se sažeti odgovori bez neke šire i dublje analize. Čini se da govor o duhovno-vjerničkom iskustvu, uključujući i liturgijsko-molitvenu razinu nije česta pojava u katehezi. Otvorenost adolescenata za liturgijsku i molitvenu stvarnost pokazuje značaj kateheze koja je u nekim svojim vidovima i mistagoška. Intervjuirani adolescenti su svjesni značenja liturgije i molitve koji pomažu u promjeni čovjeka i čovjekove okoline. Liturgija i molitveno izražavanje ne mogu čovjeka ostaviti istim. Promjene i čovjekov napredak potreban je i nužan. Od kršćana mora se očekivati nova i drukčija kvaliteta života i ponašanja. Milosrdna ljubav Božja trebala bi se odraziti i na stavove vjernika i molitelja.

2.2.2.3.Područje dijakonije i djelatne ljubavi

Pitanje upravljeno adolescentima o iskustvu caritasa, o djelatnoj ljubavi, o iskustvu služenja bližnjima imalo je za nakanu na spontan i neizravan način upoznati duhovno-vjerničko iskustvo po ovoj dimenziji crkvenosti i indikatoru mistagoške stvarnosti.

Etičko-moralna i karitativno-socijalna stvarnost na koju su mnogi danas posebno osjetljivi i kroz koju promatraju i vrednuju katoličku vjeru, činila se relevantna u refleksiji mistagoškog učenja, kateheze i otkrivanja vlastite i zajedničke vjere i duhovnosti. Ova dimenzija crkvenosti značajna je i snažna u kontekstu evangelizacije, svjedočenja vjere u susretištu horizontale i vertikale ljubavi prema Bogu i ljudima.

Izražavajući stavove i iskustva vezane uz karitativnu dimenziju kršćanske vjere bilo je za očekivati različite odgovore koji u većoj ili manjoj mjeri zahvaćaju dimenziju ljudskog i kršćanskog iskustva. Susret s adolescentima u osam različitih fokus skupina u kontekstu ove teme donio je neke nove spoznaje i uvide. Već na početku iznošenja rezultata istraživanja trebalo bi naglasiti da je ova tema – područje ljudskog i vjerničkog iskustva razmjerno nova i nedovoljno prepoznata u aktualnom pastoralu i katehezi, praksi i životu određene vjerničke zajednice. Premda ova tema i područje kršćanskog iskustva nije u dostatnoj prisutna u katehezi, vjeroučenici pokazuju temeljnu otvorenost i interes za ovu dimenziju.

Slušajući kako mladi adolescentne dobi opisuju iskustva caritasa, pojavljuju se odgovori koji odražavaju njihovo razumijevanje i shvaćanje dijakonalne dimenzije crkvenosti. Pojavljuju se specifične spoznaje i zapažanja o caritasu, povezivanje pojmova i iskustva unutar skupine i grupnog razgovora:

„Nema ništa ljepše nego darovati nekoga, nešto najljepše, to i jest naša vjera, primjena naše vjere, kada darujemo nekoga, onda se ispunimo u cijelosti. Čovjek koliko daje, toliko je čovjek. Davati više, to je relativan pojam. To nije samo materijalno, treba davati srcem, i tko više daje srcem, to je veći čovjek. To je primjena naše vjere" (vjeroučenik, V.B., 17)[795].

U nekoliko rečenica može se iščitati jednostavnost i neposrednost u komunikaciji. Pojavljuje se za adolescente karakteristično povezivanje određene pojave s vlastitim zadovoljstvom i ostvarenjem. Darivanje drugih vezano je uz vlastitu sreću i ispunjenje: „kada darujemo nekoga, onda se ispunimo u cijelosti"[796]. Vlastito iskustvo – dojmovi iznose se kroz „mi – komunikaciju". Riječ je ponajviše o zajedničkom iskustvu. Opća razina iskustva ne može se zaobići. Punina čovještva u navedenom primjeru promatra se kroz darivanje drugima. Osim na količinu darivanja i služenja bližnjima, još je važnije koliko se ljubavi – srca unosi u darivanje. Služenje bližnjima pokazuje aktualizacijsku dimenziju vjere. Vjera se kroz darivanje primjenjuje odnosno konkretizira.

Jedan od adolescenata caritas promatra kroz pomaganje potrebitima. Određenoj osobi potreban je oslonac i podrška:

„Kada čujem riječ caritas to za mene znači da netko treba pomoć, ne može biti samostalan, treba našu i Božju pomoć" (vjeroučenik, J.Č., 17)[797].

U samo jednoj rečenici na sažet i jednostavan način uključena je i vertikalna i horizontalna dimenzija caritasa. Interesantno je promišljati izrečen pojam samostalnosti. Što u konkretnom primjeru znači da netko „ne može biti samostalan". U kojoj se mjeri radi o pojavi koja se dogodila s vremenom (bolest, starost, trajno stanje), a u kojoj mjeri je riječ o procesu odrastanja odnosno sazrijevanja – hoda prema ljudskoj i kršćanskoj zrelosti? Ne može se jasno razlučiti radi li se o tjelesnoj ili duhovnoj potrebi. Širinu i težinu odgovoru daje potreba za ljudskom i Božjom pomoći. Cjeloviti pristup pomaganju, iako u spontanosti adolescencije i u sažetosti izričaja ohrabruje u daljnjem istraživanju dijakonalne otvorenosti.

U nekim izričajima do izražaja dolazi volontiranje. Za neke je dobrotvorni rad vid molitve:

[795] *Grupni intervju 1.*
[796] *Isto.*
[797] *Grupni intervju 4.*

„Lijepo je vidjeti tu djelotvornu ljubav na djelu jer mislim, to jest molitva... Pogotovo ako se mi sami nečega odričemo, onda shvatimo da je bitnije kada ovako netko drugi daje. Treba se uključiti i nekako svojim volontiranjem, ili nekom svojom kunom pomoći" (vjeroučenik, K.P., 18)[798].

Različiti su oblici volontiranja i mogućnosti angažmana. Interesantno je kako se na kršćansku dijakonalnu ljubav gleda kao na volonterski rad koji svojom formulacijom aludira na civilni sektor. Dakako, svjetovno-društveni angažman vjernika također uključuje karitativan rad. Duhovno-vjernička motivacija i molitva koja preteče i prati mnogolika mjesta angažmana, rada i služenja bližnjima i društvu otvaraju prostor za integraciju vjere i života, te cjelovitog vjerničkog odnosa.

U karitativnim akcijama koje se povremeno provode u liturgijskim i župnim zajednicama od velike je važnosti poštivanje zadanosti liturgijskog prostora. Dragocjeno je moći na promišljen i simbolički odgovarajući način ostvariti suodnos liturgije i dijakonije. U praksi se pojavljuju uz dobra rješenja i određene improvizacije. Neki od mladih svoja sjećanja i dojmove vezane uz caritas promatraju u odnosu na misna slavlja:

„Prije su u našoj župi bile one male misijske kutijice, to bi nam podijelio svećenik, svakodnevno se odričemo nečega, i ubacimo 50 lipa, i kada znaš da si se ti odrekao nečega i da će to pomoći nekome, daleko koga ti možda i ne poznaješ, to je bilo isto nešto posebno, kada dođeš i staviš pred oltar, pred Isusa Krista, te svoje, hajmo reći darove, što si skupljao, pripremao za neke druge, to je bilo posebno nešto" (vjeroučenica, R.M., 18)[799].

Premda je riječ o katkad vrlo skromnim iznosima, o „udovičinu novčiću", znakovita je povezanost s darovima vjernika. Ova vjeroučenica i maturantica u svakodnevnu odricanju, u misnoj žrtvi i oltaru promatra i traži blizinu i povezanost s Isusom Kristom. Ne opisuje se kvaliteta i sadržaj toga odnosa. Makar implicite otajstvena, neizrečena razina uključena je u izričaju „nešto posebno". Premda izostaju šire i dublje teološke formulacije, u spontanosti i jednostavnosti izričaja mlade osobe u grupnom razgovoru rečeno je mnogo.

Uz euharistiju jedan adolescent govori o sakramentu pomirenja i svagdašnjici susretanja na ulici i životnoj blizini:

„Znam evo, ne nužno caritas, ali kada znam otići na ispovijed i ispovjediti se, kada gledam unazad ne mogu se sjetiti primjera kada to nije bilo tako, kada sam uvijek bio s ispovijedi, uvijek kao da mi se nađe par novčića u džepu, i kao da uvijek prođem pored nekog

[798] *Grupni intervju 2.*
[799] *Isto.*

siromaha na cesti, i znalo se dogoditi par puta da sam samo prošao, u jednom trenutku me nešto zvekne u glavu, kao 'Hej, čekaj', stanem, pogledam u džep i 'fakat' imam par novčića, okrenem se nazad, malo u nekim trenucima razmislim, dam tu milostinju, jer znam da će mu pomoći, ako ništa drugo da se nahrani ovo jutro" (vjeroučenik, S.A., 18)[800].

Susret sa siromahom na cesti otvara neka nova pitanja. Vjeroučenik razdvaja djelo pomaganja siromahu na cesti od karitativnog djelovanja. Ponovno se aktualizira pitanje sakralnog i profanog, pomaganja unutar crkvene zajednice i crkvenog prostora od pomaganja na ulici, u svijetu i društvu. Značajno je kako se razumijeva caritas. Uključuje li caritas i spontana nadahnuća, povremene i simboličke iskaze dobrote i pomoći bližnjima ili treba ostati u strogo institucionalnim okvirima?

Nedovoljno jasno shvaćanje caritasa i određeno neznanje nazire se i u drugome svjedočanstvu:

„Zapravo ne mora nužno sve pomaganje biti kroz caritas. Iskreno moje mišljenje da se ne mora nužno forsirati baš samo taj caritas, nego bilo kakvo dobro djelo, bilo kakvo skupljanje, recimo za pomoć što se znalo događati da nije isključivo vezano za caritas je jednako dobro što se toga tiče... Mi smo imali jedno zanimljivo iskustvo s mladima za caritas... Bit će tajna" (vjeroučenik, M.L., 18)[801].

Pomalo začuđuje ne samo nepoznavanje biti caritasa nego i popratni izričaj: „ne mora se nužno forsirati baš samo taj caritas". Zašto adolescent – vjeroučenik u svojoj 18. godini govori o forsiranju caritasa? Doživljava li taj vjeroučenik na pragu institucionalne zrelosti caritas kao nešto izvanjsko, formalno i nametnuto? Je li ikada shvatio pravu bit i smisao caritasa? Zašto plemenitu, nesebičnu, požrtvovnu i evanđeoski značajnu kršćansku vrlinu i kvalitetu kršćanskog služenja doživljava kao nešto nametnuto i strano? Ne mogu se isključiti dobra iskustva pomaganja u školi ili nekoj drugoj instituciji. Stječe se dojam da navedena osoba nije u dostatnoj mjeri iskustveno upoznala zbilju caritasa. Vjeroučenik nije osporio karitativno djelovanje, ali ga je na neki način relativizirao. Ipak, netom kasnije malo je ublažio vlastitu misao. Pri kraju navoda spominje „jedno zanimljivo iskustvo s mladima za caritas". Nedorečena misao ostavlja prostor za određena dobra zapažanja i iskustva vezana uz caritas, a šire gledajući, misao može biti poticaj za planiranje novih i boljih rješenja u karitativnom radu, privlačnima, razumljivima i poticajnima za mlade u konkretnim župnim zajednicama. Župna

[800] *Grupni intervju 7.*
[801] *Isto.*

kateheza u svome životnom i mistagoškom učenju treba poticati i usmjeravati obnovu dosadašnje prakse i oblika rada s mladima.

Potreba za obnovom dosadašnje prakse i oblika rada s mladima još je očitija s obzirom na problem koji je uočen u grupnom razgovoru:

„Pa evo, meni je tema caritas osobno zanimljiva, svake godine nekako bih se uključio. Naš župni caritas, nekako mi je malo glupo, jer nema, ne znam nikoga tamo, i mislim da bih bio jedini tamo svojih godina, nekako mi je malo neugodno isto. Kada sam bio malo mlađi, prijašnjih godina tu su bile misijske nedjelje, pa bi se prodavali kolači, ne znam što, svake godine bih rado bio tu za stolom i pomagao, ako bi bilo što trebalo... Pa evo, recimo na jednom susretu, rekli su naši voditelji, da su u caritasu sve stari ljudi i da jednostavno, oni će morati jednom kad tad otići, smatram da se treba što više mladih uključiti. Sada se krizmanici potiču, šalju ih u caritas. Ja smatram da bi trebalo što više mladih uključiti, zato sam i ja za to. Samo da ima nekog ovdje, ja bih se rado uključio" (vjeroučenik, I.P., 16)[802].

„Ja nemam osobna, neka specijalna iskustva za caritas, voljela bih da imam, jer ne mogu naći nigdje mjesto gdje mogu započeti ... Smatram da je to jedna od glavnih svrha kršćanstva – pomaganje drugima ... materijalno, duhovno ili bilo kakvo. Voljela bih da je to malo više rašireno među mladima. Znam da smo u mojoj osnovnoj školi uvijek skupljali novce za djecu u Africi i to, voljela bih da je više takvih akcija" (vjeroučenica, Ž.G., 18)[803].

I vjeroučenica i vjeroučenik, na sebi svojstven način ukazuju na problem razmjerno malog broja mladih uključenih u karitativan rad u svojoj župi. Štoviše, katkad niti nema mladih koji bi se angažirali u župnom caritasu. Mladi koji bi se rado uključili u karitativni rad nemaju odgovarajuću podršku. Izostanak odgovarajućih iskustva odražava se i na vjerničku razinu. Donekle ohrabrujuće djeluje zapažanje po kojemu se krizmanike priprema i potiče da se uključe u karitativan rad. Više mladih osoba koje zajedno karitativno djeluju postaju jedni drugima ohrabrenje, primjer i podrška. Adolescenti će se lakše uključiti u određenu aktivnost i angažman ukoliko postoji određeni broj suradnika, ukoliko postoji odgovarajuća skupina. U tome kontekstu značajna je uloga upravo župne kateheze oko promicanja i organiziranja konkretnih inicijativa unutar vjerničke zajednice i konkretne društvene sredine.

Dok je jedan problem što nema mladih aktivno uključenih u karitativni rad, drugi je problem što dio mladih vjernika, negdašnjih krizmanika ne prepoznaje vrijednost i značenje caritasa. Neki čak sumnjaju u vjerodostojnost caritasa. Pojavljuje se komentar koji iznenađuje:

[802] *Grupni intervju 2.*
[803] *Grupni intervju 7.*

„Što nam to znači, kada tko zna gdje te pare završe?“ (vjeroučenik, M.V., 17)[804].

Na njegovu tvrdnju nadovezuju se sljedeća dva odgovora kolega:

„Ali barem imamo nešto“ (vjeroučenik, T.M., 18)[805].

„Imamo volju“ (vjeroučenik, V.B., 17)[806].

Odgovori kolega iz vjeronaučne skupine ne osporavaju mogućnost zlouporabe dobrovoljnih priloga za potrebite, ali s nadom i dobrom voljom gledaju na caritas i karitativni rad. Za razliku od njih, sumnja jednog od vjeroučenika (M.V., 17) o tome „gdje te pare završe?“ odražava osim mentaliteta postmoderne i medijskih manipulacija u kojemu je gotovo sve na neki način relativizirano i prožeto različitim sumnjama i kritikama, uočljiv je izostanak odgovarajućeg iskustva i ljudskog i vjerničkog – mistagoškog uvođenja u karitativnu dimenziju vjere bez koje nema vjerničkog rasta, odrastanja i zrelosti.

Neki od vjeroučenika očituju još grublje nerazumijevanje caritasa. Na pitanje o odnosu prema karitativnoj dimenziji vjere, za jednog pojedinca pojam caritasa izaziva protivljenje i sumnje. Druga osoba misli drukčije, te ulazi u dijalog s osobom koja ne vjeruje:

„Pa caritas je po meni ustanova koja pomaže ljudima koji nemaju, koji nisu u mogućnosti, to je jako lijepo od njih. Ali tu opet dolazi druga strana. Mi ne znamo da se novci mogu brati. Npr. dobiju donaciju od milijun kuna, uzmu pola milijuna, prikažu da su dobili pola milijuna, i to ulože u gradnju javnih ovih kuhinja i nekih drugih stvari, kupnje nove robe za ljude koji nemaju novaca, a drugi dio novaca stave sebi u džep“ (vjeroučenik, J.Č., 17)[807].

„Ono što on govori, to je moguće, ali ne bih htjela na to gledati na taj način, da se krade, i da se novci peru, kako je rekao. Moja iskustva, mi smo u školi često imali razna sakupljanja, kupovanja raznih magneta, narukvica, sve je to jedan način, također sada je u srednjoj školi u tijeku jedna akcija, nema veze s caritasom, ali isto tako se prikupljaju razna sredstva za SOS selo“ (vjeroučenica, A.Ž., 15)[808].

Osim što navedeni vjeroučenik (J.Č., 17) na neobično oštar način sumnja u plemenitost karitativnog djelovanja, interesantno je što o caritasu govori kao o jednoj ustanovi, kao o njima, o nekima. Nedostaje temeljno znanje o caritasu, ali i o vlastitom vjerničkom identitetu i poslanju, pozivu na karitativno djelovanje, na vlastito vjerničko (su)ostvarenje u djelima kršćanske solidarnosti i dobrote.

[804] *Grupni intervju 1.*
[805] *Isto.*
[806] *Isto.*
[807] *Grupni intervju 4.*
[808] *Isto.*

Vjeroučenica (A.Ž., 15) iz iste katehetske i fokus skupine drukčije gleda, ali navodi iskustva iz škole, čak i drugih humanitarnih udruga. Čini se da i kod nje nedostaje neko snažnije iskustvo caritasa u vlastitoj životnoj blizini, u vlastitoj župi i u katehezi. S druge strane je otvorena za humanitarni rad. U školi prihvaća različite inicijative. Već po svojoj naravi teži ostvarenju i odjelotvorenju plemenitih inicijativa. Spomenute inicijative, barem neke, susrela je u svojoj školi.

Određene nepoznanice vezane uz caritas pojavljuju se u različitim skupinama. Iskustva i svjedočenja su također različita:

„Mene živcira što ne znam kome pomažem, mislim, da znam da je tu netko gladan, pa donio bih ... ali ... Općenito ne znam kome pomažem i više volim vidjeti tko je to, znati“ (vjeroučenik, K.K., 15)[809].

„Naša župa je ... pogotovo u ovo vrijeme, pomaže se na najrazličitije načine. Donosi se hrana koja se može za njih pripremati, i odjeća i obuća, i sve moguće. Svi novci koji se prikupljaju u crkvi idu za caritas kako bi svi ti ljudi kojima je potrebno bili sretno u ovo vrijeme i pridobili nešto ono što mi možemo dobivati svaki dan“ (vjeroučenica, M.Š., 16)[810].

U ova dva svjedočanstva susreću se dva različita zapažanja i pristupa. Dok vjeroučenik (K.K., 15) želi se uvjeriti da pomoć doista dolazi onima kojima je namijenjena, vjeroučenica (M.Š., 16) u bitnim crtama opisuje što čini caritas u njezinoj župi. Kod ove vjeroučenice prisutni su stavovi u kojima se može prepoznati iskustvo unutar konkretnog crkvenog karitativnog rada.

Iz govora vjeroučenika koji sumnja u priloge za caritas i karitativni rad, može se naslutiti nešto od egzistencijalne sumnje kod izostanka susreta s Isusom i otajstvenom spasenjskom blizinom. Svetopisamski primjer otajstvenog susreta s Isusom nakon uskrsnuća i Tomino svjedočanstvo postaje aktualno i u mladenačkim previranjima i sadašnjim župnim aktivnostima. Katkad nedostaju vjera i povjerenje – neka temeljna očekivanja od vjernika. Nisu isključene i druge mogućnosti. Moguće je da u određenoj župi karitativni rad sveden na minimum, da se možda i radi, ali to ostaje nekako skriveno, nezamijećeno, zatvoreno i neprepoznato. Moguće je da u određenom broju župa svijest o karitativnom radu i zajedničkoj suodgovornosti, nije zaživjela kod većine vjernika. Konačno, moguće je da su u konkretnim župama mladi „gladni“ konkretnog karitativnog iskustva, primjera i svjedočanstva. Kod „nevjernog Tome“ postoji istinska želja za susretom, za iskustvom, za osobnom spoznajom. Na temelju susreta i iskustva događa se odgovarajuća promjena i zaokret u životu. Ostaje otvoreno

[809] *Grupni intervju 5.*
[810] *Grupni intervju 3.*

pitanje, u kojoj mjeri su današnji adolescenti, polaznici župne kateheze, u vremenu nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije zahvaćeni dijakonijskom dimenzijom vjere i crkvenosti, iskustvom ljepote darivanja i služenja bližnjima na najrazličitije načine.

Neka svjedočanstva mogu ohrabriti. U njima se prepoznaje osobna zahvaćenost, motiviranost i lijepo iskustvo iz života svoje župe:

„Za caritas dajem koliko imam, ali stvarno naša župa..., sada je i župnik bio na Kaptolu za najbolji caritas u Zagrebu. Gledam ljude na župi, stvarno se trude za to jedan za drugoga. I kada se ide u blagoslov, gledaju, nemaju a daju. Kapelan se 'svađa' s njima, ne želi uzeti novce, vidi da oni nemaju.“ (vjeroučenik, T.M., 18)[811].

Spomenuti vjeroučenik o caritasu promišlja na župnoj i šire društvenoj razini. Ne zaboravlja spomenuti vlastiti angažman, makar i na simboličkoj razini. Kao i većina prethodnih vjeroučenika pokazuje otvorenost i osjetljivost za etičko-socijalnu dimenziju vjere. Vjeroučenik – maturant pokazao je svojim promišljanjem i iskustvom u župi određenu razinu i zrelosti i ozbiljnosti. Imao je sreću odrastati u župnoj zajednici u kojoj se njeguje i živi caritas. Možemo se nadati da je župna kateheza, premda nije izrijekom spomenuta, dio ovoga procesa i hoda prema zrelosti vjere.

Šire shvaćanje caritasa uz osoban angažman susrećemo i kod jedne mlađe vjeroučenice:

„Zapravo puno sudjelujem u humanitarnom i dobrotvornom radu. I evo, sad smo napravili akciju u školi, skupljamo hranu za obitelji koje nemaju, i traje još sutra, i stvarno mi je lijepo da mogu s ljudima koji su mi dragi zapravo pomoći, pomoći onima koji nemaju ništa, i to me jako ispunjava. Jako sam sretna kad sitnicom, sa sitnicom mogu nekome puno pomoći, i to njemu uopće neće biti sitnica. Isto tako mislim da djelovanje caritasa, to zapravo nisu neke materijalne stvari, jer tim stvarima pomažemo, ali opet nisu opet one koje jedino pomažu ... Lijepo je što imamo taj caritas i što naša Crkva i većinom naše škole sudjeluju u tome, i što uvijek ima ljudi koji su spremni pomoći. To mi se sviđa“ (vjeroučenica, L.H., 16)[812].

U ovome tekstu vidi se što caritas znači za jednu vjeroučenicu. Njezino promišljanje više je praktične naravi. Ne ulazi toliko u vjerničke motive. Za ovu mladu osobu bitan je karitativno-humanitarni rad, bitan je angažman, bitno je pomaganje potrebitima. Iskustvo caritasa doživljava ponajviše preko institucije škole, u civilnom obliku. Uočljivo je njezino zadovoljstvo karitativnim radom, njezin osjećaj da čini dobro što pomaže. Govoreći o dobroti,

[811] *Grupni intervju 1.*
[812] *Grupni intervju 3.*

vjeroučenica koristi izraz „lijepo“. Tvrdi kako joj je lijepo što može pomagati. U tome kontekstu raduje se i sitnicama – simboličkoj pomoći onima kojima pomoć treba.

Refleksija nad ovim navodom skreće pozornost na horizontalni vid caritasa, te na naravne motive i poticaje oko pomaganja i služenja potrebitima. Nedostaje vjernička komponenta, motivacija, rad, kateheza, nadahnuće u karitativnom angažmanu. Nedostaje crkvena zajednica – župa kao temeljno polazište i oslonac u radu. Vjeroučenica sa svoje strane pokazuje iskrenost i otvorenost u služenju i dobroti u zadanim mogućnostima i okolnostima rada i angažmana.

Slično razmišljanje pojavljuje se kod vjeroučenice maturalne dobi. Premda sažeto, zaključuje više prethodno navedenih misli:

„Svake godine se organizira u školi, i oni ako i nisu toliko u vjeri, nose naše narukvice, svi su nekako simbolično u tome, opet imaju ljudi tu neku svijest. Ja se uvijek želim uključiti u caritas, jer mislim da puno toga mi možemo napravit s malo novaca, ali nas treba biti više. Svi misle dat će netko drugi, kao kada su misijske nedjelje, kada bi svi tako razmišljali, ne bi nikada bilo pomaka“ (vjeroučenica, A.K., 18)[813].

Izrečene misli ohrabruju jer pokazuju da je moguće zainteresirati veći broj mladih, potaknuti promjene, nove uvide i spoznaje. Jednostavne karitativne akcije koje se provode u školama uključuju, makar i simbolički, razmjerno velik broj vjeroučenika i druge djece i mladih. Otvoreno je pitanje, mogu li se u budućnosti očekivati slične akcije i projekti na razini župnih zajednica i na razini župne kateheze. Je li moguće potaknuti nešto veće i bolje na razini župne kateheze i mistagogije? Može li se unaprijediti postojeća situacija ili su pastoralni djelatnici zadovoljnim postojećim stanjem?

Vjeroučenica (A.K., 18) ponovno je sve podsjetila na problem razmjerno malog broja mladih – vršnjaka uključenih u caritas. Premda je riječ o problematici koja se odnosi na uže shvaćanje caritasa, u smislu neposredne uključenosti u karitativan rad unutar župne zajednice, spoznaja o maloj uključenosti mlađe populacije treba zabrinuti.

Sažimajući nove spoznaje i uvide na temelju susreta s adolescentima i razradom pitanja o caritasu i djelatnoj ljubavi prema bližnjima i služenja potrebitima, mogu se uočiti neki temeljni naglasci. Jedan je već naveden – razmjerno mali broj uključenih adolescenata u karitativne akcije unutar svoje župe. Dodatno je problematičan odnos prema caritasu u širem smislu riječi. Stječe se dojam da u cjelini ovaj pojam nije dovoljno upoznat i življen. Neki ga ne razumiju, neki ne vjeruju, neki ga vrednuju površno, kroz aktivnosti „nekih“ (pojedinaca).

[813] *Grupni intervju 2.*

Nedostaje svijest o zajedničkom poslanju i dužnosti svih Kristovih vjernika, a ne samo nekih osoba. Neprihvatljivo je shvaćanje caritasa kao neke izvanjske institucije o kojoj se sudi po ovom ili onom kriteriju. Dakako, ne mogu se isključiti pojave koje bi dovele u pitanje povjerenje prema caritasu, pojave zlouporabe, netransparentnosti u donacijskim i drugim aktivnostima. Manipulativni utjecaj, zlonamjerne insinuacije, neistine i sugestivni utjecaj određenih medija masovne komunikacije, posebno preko interneta, odražavaju se na svijest i podsvijest, na konkretne stavove, posebno mladeži.

Moguće je pretpostaviti da bi manipulativni utjecaj nekih medija ideološke naravi bio manje učinkovit na mlade osobe da se u župama od početka živi, njeguje, potiče, odgaja i razvija karitativna i univerzalna kršćanska – kristovska ljubav. Istraživanje provedeno među adolescentima pokazalo je načelnu otvorenost većine mladih vjernika za caritas premda uz određen oprez, traženja i kritičku svijest.

Istraživanje o dijakonijskoj dimenziji crkvenosti pokazalo je također da nedostaje nutarnje shvaćanje dijakonije – caritasa, shvaćanje kršćanske ljubavi i dobrotvornosti kao stava, kao pristupa ljudima, kao nešto što je naravno svima onima koji se nazivaju kršćanima, koji su inicirani, i koji su pošli sa Kristom Učiteljem. Stječe se dojam na temelju istraživanja da nedostaje dublja svijest i uvjerenje o karitativnoj dimenziji kršćanske vjere kao nečemu relevantnom. Nedostaje dublja duhovno-vjernička pozadina i temelj promišljanja. Pojam caritasa je neke zatekao, iznenadio, izazvao različite reakcije. Neki kao da nisu shvatili dubinu pa ni sam smisao pitanja. Analizirajući horizontalnu zbilju postupanja zanemarili su vertikalnu neodvojivu komponentu kršćanske cjelovitosti i vjerodostojnosti.

Čini se da u aktualnoj župnoj katehezi nedostaje više usmjeravanja i životnog učenja o caritasu, o posebnosti i novosti kršćanskog puta, uz povezivanje duhovnosti i konkretnog apostolata kroz služenje potrebitima. Adolescenti sami po sebi osjećaju važnost vjerodostojnog života, darivanja i stvarne pomoći. Nemali broj adolescenata kao da još nije spreman na vlastiti angažman premda su, kao što je prije navedeno, otvoreni i osjetljivi za etičko-socijalno postupanje usmjereno dobru drugih.

Dobro uvođenje, dobra mistagogija u kršćanska otajstva trebala bi se ostvarivati i preko dobrog osluškivanja dijakonije u stavu i životu kršćana. Mladi kršćani trebali bi biti inicirani i kasnije osnaženi u djelotvornosti kršćanske ljubavi prema svakome čovjeku i novoj kvaliteti života. Caritas ne bi smio ostati nepoznanica i predmet subjektivne projekcije i doumljivanja. Nova kvaliteta života na pojedinačnoj razini, kod svakog krštenika i krizmanika trebala bi se odraziti na drukčiju kvalitetu odnosa unutar župne kateheze, unutar obitelji, unutar vršnjačkih skupina, unutar školskih učionica i drugih mjesta okupljanja. Življeni moral trebao bi se moći

odraziti, osjetiti i očitovati na užoj i široj društvenoj razini uz doprinos svakog pojedinog vjernika – člana mističnog tijela Kristova, jedne i jedine Crkve.

2.2.2.4.Područje crkvenog zajedništva i pripadanja zajednici

Jednu od značajnih dimenzija i funkcija crkvenosti čini koinonija – zajedništvo svih vjernika u Crkvi. Po iskustvu zajedništva naroda Božjeg, iskustvu života djece Božje, braće i sestara u Kristu otvara se prostor prema iskustvu Boga i njegove neizrecive blizine u vlastitom i zajedničkom životu. Iskustvo zajedništva u župi – u župnoj zajednici postaje put učenja života u vjeri, postaje put mistagoškog hoda mladih osoba sakramentalno iniciranih i pritjelovljenih Crkvi u kojoj žive i odrastaju kao punopravni članovi.

Tražeći kod adolescenata i polaznika župne kateheze ovu dimenziju crkvenosti i duhovno-vjerničkog iskustva, u kvalitativnom istraživanju promišljani su i vrednovani različiti aspekti ove funkcije crkvenosti. Osim duhovno-vjerničkih implikacija, mnogo prostora je dano u slobodnoj komunikaciji s mladima za suočavanje s fenomenom zajedništva, njihovom shvaćanju i doživljaju aktualne katehetske sredine unutar koje se druže i unutar koje uče. Nakana je bila upoznati na koji način mladi adolescentske dobi proživljavaju zajedništvo unutar svoje župne i katehetske (vjeronaučne) zajednice. Htjelo se istražiti na koji se način pojam zajedništva, prijateljstva, komunikacije, otvorenosti i u konačnici otajstva može prepoznati u životu iniciranih. Prepoznaje li se novost života iniciranih u Krista i u crkvenom zajedništvu? Prepoznaju li mladi u svojim župnim zajednicama i katehetskim skupinama posebnost i ljepotu zajedništva koje nije prvotno ljudska tvorevina? O kakvome zajedništvu govore adolescenti, zbog čega i na koji način, neka su od područja interesa vezanih uz aktualno istraživanje.

Od više odgovora, dovoljno je navesti neke koji se čine indikativni za daljnje promišljanje i produbljivanje teme. Jednu od skupina odgovora čine misli vezane uz posebnost prijateljstva i katehetsko-crkvenih skupina u župnim zajednicama:

„Druženje isto, više se radi na tome da se stvara zajedništvo u crkvi, i stvarno ja sam upoznao predivne ljude ovdje koji su mi sada jedni od najboljih prijatelja, a koje prije dok nisam krenuo u crkvu, nisam uopće poznavao“ (vjeroučenik, T.M., 18)[814].

[814] *Grupni intervju 1.*

„I misle da je ovdje dosadno, da se tu samo moli, a gluposti počnu izmišljati, u biti nikad nisu bili tu, nikad nisu vidjeli kako je ovdje zabavno, kako je zabavno naći neko društvo i neke prijatelje koji će biti sto puta bolji nego oni koje upoznaju u 'disku'" (vjeroučenica, LJ.P., 15)[815].

Dvoje vjeroučenika različitih dobi iz različitih fokus skupina na sličan način svjedoče o kvaliteti odnosa i prijateljstva unutar svojih župnih zajednica. Premda se odgovori intervjuiranih adolescenata o kvaliteti prijateljstva i komunikacije unutar svojih župnih zajednica odnose ponajviše na naravnu odnosno horizontalnu razinu, ostavljen je prostor za šire i dublje promišljanje, za govor transcendencije. Naglasak nije toliko na prijateljstvu koliko na kvaliteti osoba kao prijatelja i suputnika u odrastanju. „Župni" prijatelji su prema kazivanju vjeroučenika (T.M., 18) predivni ljudi – „jedni od najboljih prijatelja", koje prije nije uopće poznavao. Religijsko-pedagoški i katehetski gledajući, može se govoriti o kvaliteti same župne kateheze koja je usmjerena prvotno na susret, na komunikaciju, na osobni odnos i razgovor, na događanje i životno učenje. Kvaliteta „zabave", igre, druženja, radosti u susretanju uključene su u spomenute katehetske susrete i život župe o čemu na jednostavan način kazuje vjeroučenica (LJ.P., 15).

Kvaliteta osoba, komunikacije, odnosa, susretanja nedavno iniciranih vjeroučenika u život svoje župe omogućuje s vremenom novu razinu iskustva, iskustva koje nije prolazno, ovozemaljsko, subjektivno i pragmatično, već teži kvaliteti dobrote, plemenitosti, istine i ljepote u konkretnoj sredini i odredištu.

Za razliku od svakodnevnog druženja i svjetovne razine vršnjačkog prijateljstva, pohađanje župne kateheze događa se u slobodi osobnog izbora, u slobodi susreta koji odmara i ispunjava:

„Mislim na crkveno zajedništvo i ovo zajedništvo. Mi kad izlazimo van, izlaziš van s prijateljima s kojima si svaki dan, idu svi pa ideš i ti van, rijetko kad izađeš van zato jel' ti se ide, ja većinom idem svaku subotu van i stvarno ne dâ mi se više izlaziti, i stvarno kada dođe ta subota, 10 navečer ja sam u trenirci negdje na piću, i dođe netko, 'idemo van', ja odem van radi njih, odem radi prijatelja, radi poštivanja drugog... Dok u crkvi zajedništvo je sasvim drugačije, tu ja dođem, ne mora mene nitko nagovarati, ja dođem samovoljno, dapače, ja želim (biti) ovdje, ne mogu se umoriti u crkvi, dapače, to je nešto..." (vjeroučenik, T.M., 18)[816].

Dok većina adolescenata prijateljstvo, druženje i susrete traži izvan župnih zajednica, jedan od adolescenata koji redovno pohađa katehezu za mlade uspoređuje na sebi svojstven

[815] *Grupni intervju 6.*
[816] *Grupni intervju 1.*

način različite dojmove i situacije u kojima se događa, za doba adolescencije tako značajna komunikacija i učenje kroz skupinu. U uobičajenom svjetovnom obliku druženja dominira faktor prilagodbe, sličnosti, određenih pravila i mode, a u crkvenom obliku druženja, kako se ovdje može iščitati, u središtu je sloboda, iskrenost, radost i samo zajedništvo koje motivira i izgrađuje.

Određene životne situacije i odrastanje u profanim uvjetima, katkad lišenim temeljnih ljudskih vrijednosti postaje dodatna motivacija za drukčiji izbor životnog puta i zajedništva koje se doista živi:

„Dakle, ja sam kao mali bio koliko-toliko neprihvaćen u društvu zato što sam uvijek bio drugačiji. Nisam znao što tu ne valja. Mene su učili, jednom ćeš naći nekoga, društvo koje će imati iste interese, bilo to u osnovnoj bilo u novoj osnovnoj, bilo u srednjoj, bilo na 'faksu'. I ja do sada nisam našao ljude koji imaju iste interese kao ja na tim mjestima. Ja sam našao te ljude u župi. I to mene isto veže za župu, zapravo sam govorio na Radio-Mariji. Ja se preko tjedna užasno potrošim u školi, i na treningu, i u svim zajednicama kroz koje se krećem, jer moram se prilagođavati njima, moram zapravo koliko-toliko skrivat svoje pravo Ja, da ne biste krivo shvatili, da sam sada dvoličan, ali ne mogu biti pravi Ja, ne mogu reći sve što mislim zato što to društvo ne prihvaća, pogotovo ne ta moja društva kroz koja se ja krećem, nadobudna, frustrirana, ovakva-onakva, i onda ja jedva čekam tu subotu i nedjelju da napunim baterije u župi, u župnoj zajednici“ (vjeroučenik, J.R., 15)[817].

Ova mlada osoba sudjeluje u različitim skupinama unutar i izvan škole. Spominje i športske aktivnosti. Prema njegovim riječima, nigdje ne može izreći sebe, svoju nutrinu, svoje Ja. Nigdje se ne pronalazi, ne nalazi temeljno prihvaćanje, iskrenost, vlastitost i originalnost. Svoje puno ostvarenje i suostvarenje pronalazi tek u župi, u katehezi, u liturgiji. Ondje nalazi traženu i žuđenu slobodu i smisao u raskrižju osobnosti i zajedništva.

Raznolike zajednice u okviru i izvan župne kateheze omogućuju željeno iskustvo zajedništva. Poteškoće koje se pojavljuju u nekim izvancrkvenim skupinama i društvima vezane su uz udaljavanje od prave komunikacije, susreta i životnog učenja:

„Pa zajedništvo konkretno osjetim kroz brojne ove naše zajednice od srednjoškolaca pa do ministranata za koje sam ja odgovoran zajedno s kapelanom najviše. Recimo konkretno, osjeti se razlika. U osnovnoj školi to druženje je bilo nekako na dnevnoj bazi na svakodnevnim temama, nije bilo tako produhovljeno. Kada smo se razišli nakon osnovne škole, nekako smo izgubili kontakte, vidjeli smo da to nije bilo pravo zajedništvo. Te duhovne teme su univerzalne,

[817] *Grupni intervju 6.*

i uvijek se može, i produbiti se to prijateljstvo. Konkretno, danas Facebook i te društvene mreže sve je to umjetno, jer ljudi su izgubili kontakt jedni s drugima, sjede za tim ekranom i 'klikaju', i zapravo kad dođu 'oči u oči', ne znaju više što će reći" (vjeroučenik, K.P., 18)[818].

„Zaboravili su razgovarati..." (vjeroučenica, A.K., 18)[819].

Premda masovni mediji društvene komunikacije nude brojne mogućnosti za nove spoznaje i nove oblike druženja, katkad zaboravljaju ljepotu susreta kao takvoga, ljepotu jednostavnosti, bliskosti i pripadanja drugome unutar društva i zajednice. U svojoj biti gube odgovornost, te lako mogu postati predmet manipulacije. Nemogućnost govora o kojoj govore vjeroučenica i vjeroučenik aludira na pojavu raširenih oblika komunikacije u kojima upravo nedostaje prava komunikacija koja odgaja, ispunjava i čini doista sretnim. Nedostaje stvaralački dijalog, želja za istinskim učenjem i otkrivanjem transcendencije života.

U potrazi za drukčijim oblicima zajedništva, prijateljstva i istinske komunikacije unutar župne zajednice i crkvenih struktura, adolescenti ponekad nailaze na specifične teškoće. Jedna od početnih, moguće i razmjerno čestih poteškoća, jest nedostatak odgovarajuće ponude od strane župe. Mladi se žele okupljati i otkrivati ljepotu ljudskog i crkvenog zajedništva, ali katkad nedostaju skupine, susreti, vršnjaci za dijalog i zajedničko učenje:

„*Nema baš prijateljstva"* (vjeroučenik, J.Č., 17)[820].

„U mojoj župi ima više starih baka nego mladih. Nema baš nešto mladih. I tak'. Zato baš ni nemam prijatelja u svojoj župi" (vjeroučenica, M.B., 16)[821].

Neki od vjeroučenika koji polaze župnu katehezu tvrde kako nemaju baš mnogo prijatelja, kako nema mnogo vršnjaka koji bi zajedno s njima otkrivali blago i dar vjere u župi. Može se pretpostaviti da su razočarani problemom otuđenog odnosa dijela mladih nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije i udaljavanja od vlastite crkve i župe. Možda su razočarani distancom nemalog broja mladih osoba prema zajedništvu i vrednotama koje su ovi mladi ljudi prepoznali kao značajnima i doista korisnima.

Motivi biranja prijatelja, društva i druženja unutar župne zajednice znaju također biti različiti pa i upitni. Katkad se ne teži zajedništvu koje bi doista bilo crkveno, biblijsko i evanđeosko. Možda se traži neko drukčije zajedništvo, neko drukčije prijateljstvo, bez jačih duhovnih i vjerničkih temelja i usmjerenja:

[818] *Grupni intervju 2.*
[819] *Isto.*
[820] *Grupni intervju 4.*
[821] *Isto.*

„Neko prijateljstvo... Mislim da bi mi bilo čudno dolaziti u ovu crkvu da nema ljudi koji su mi dragi, zbog kojih zapravo nekim dijelom i dolazim ovdje. Razmišljala sam neki dan kako bi bilo da na Božić moram otići u neku drugu crkvu a ne ovdje. Znači, bilo bi mi strašno jer ne mogu zamisliti da dođem negdje na Božić u crkvu i da nema ljudi kojima ću čestitati Božić, koje znam i s kojima sam si stvarno super i stvarno puno znači u životu, iako možda nekad ne razmišljam o tome, ali vezana sam za zajednicu nekako, teško mi je kada ih ne vidim ili ne družim se s njima...“ (vjeroučenica, L.H., 16)[822].

„Na Frami sam uglavnom zato što smo tu svi s istim razlogom, vjerom prema Bogu i družimo se. Uglavnom sa svima možeš pričati jer smo istih godina, mogu se naći zajedničke teme. Dok poslije mise baš i ne, da odlučim s nekim starijim popričati, ne znam o čemu bih pričao“ (vjeroučenik, B.G., 16)[823].

Dok s jedne strane vjeroučenica i vjeroučenik hvale zajedništvo i prisnost sa sebi bliskim osobama u župi, izostanak vršnjaka i osoba s kojima su povezane, značilo bi veliku razliku. Izostala bi odgovarajuća komunikacija, izostao bi susret, kateheza, možda čak i liturgija. Naime, slavlje sakramenata i blagdana događa se u uskoj svezi (suodnosu) s adolescentima, njima bliskim osobama. Katkad kao da ponestaju riječi i volja za susretom sa starijim, različitim i stranim (drugim) osobama. Nije li izostalo biblijsko-crkveno zajedništvo, imajući u vidu osobine adolescencije, koje uključuju subjektivnost, egocentrizam, senzualizam, kritičnost i mladenački relativizam? Može li se, u tome kontekstu, govoriti o pretjeranoj povezanosti s društvom i prijateljima nauštrb pravog zajedništva i vjerničke (su)odgovornosti?

Nije upitno da treba poštivati dobne granice i mogućnosti, sličnosti i razlike među pojedinim skupinama i razvojnim etapama, ali svakako treba postojati katolička otvorenost, općenitost i prihvaćanje svih, bez obzira na razlike, pa i dobne (međugeneracijske). Vremenitu odnosno horizontalnu povezanost u nekim vjeronaučnim skupinama, čak i s određenim prezbiterima – animatorima treba zamijeniti cjelovita koinonija – istinsko zajedništvo koje je prvotno vjernički motivirano, koje izrasta iz liturgije i sakramenata, koje se njeguje u župnoj katehezi, koje se živi i razvija u konkretnoj vjerničkoj – župnoj zajednici u otvorenosti prema svima.

U aktualnim mladenačkim promišljanjima i svjedočenjima najčešće se prožimaju raznolike motivacije u formiranju zajedništva – ljudskog i vjerničkog:

[822] *Grupni intervju 3.*
[823] *Grupni intervju 5.*

„Ja sam u župi još dok sam bila sasvim mala. Išla sam i na zbor i drugo, ali jednostavno uz župu vas ne veže samo navika da idete, to nije samo navika. Ne volim kada ljudi govore idem u crkvu zato što idem u crkvu, ma ne. Mene uz crkvu vežu moji najdivniji prijatelji, to su ljudi koji imaju iste interese kao vi. Sve vas veže jedna stvar, veže vas Isus Krist. Prijatelji nisu ono da je jedan neki varalica, drugi neki lažov, nego su svi iskreni jedni prema drugima, volite se, stvarno nešto prekrasno, pronaći takvo zajedništvo. Druga stvar je sveta misa, koja je apsolutni vrhunac. Ja ne bih mogla bez toga. Ja sam jednom razmišljala kako bi to bilo da jedne nedjelje ne odem na misu, znači na misu, ne u crkvu kao da odradim to, bilo bi jako teško, stresno, rekla sam, neću to nikad napraviti, osim ako ću biti spriječena s bolešću. I ne samo to, imamo tako divnog župnika i sve moguće, časnu sestru i starije članove, stvarno jedna jaka župna zajednica, međutim da to i nije tako, ja bih i dalje išla zbog svete mise, ali ovo je jedno ogromno blagostanje" (vjeroučenica, L.M., 16)[824].

Vjeroučenica (L.M.) od svega 16 godina na razmjerno zreli način iz svoje perspektive promatra zajedništvo u crkvi i župi. Ne zaboravlja iskreno spomenuti svoje prijatelje, „moji najdivniji prijatelji". Sve veže Isus Krist, sveta misa je „apsolutni vrhunac". Vjeroučenica spominje „tako divnog župnika", „časnu sestru i starije članove", „stvarno jedna jaka župna zajednica"[825]. Ovdje dobne i druge granice nisu bile granice nego putovi prema cjelini zajedništva koje se živi. Prvotnost duhovno-vjerničkih motiva napokon je došla do izražaja. U suglasju različitih elemenata, iskustava, primjera i ostvarenja vjeroučenica je nastavila razvijati i produbljivati svoju vjeru, nastavila je živjeti svoju crkvenu uključenost i angažiranost.

Premda u sljedećem navodu nedostaje šira razrada teme koja se promišlja, misao je korisna jer pokazuje mladenačko oduševljenje, motiviranost, društvenu i crkvenu povezanost:

„Prvenstveno ja sam došla tu jer mi se svidjelo da toliko mladih ljudi, bez obzira na dob, je li to 7. ili 8. razred osnovne čak do 4. godine fakulteta. Tu su apsolutno svi kao jedno, svi se druže, ne prave razlike, stvarno su tu s nekim ciljem i svrhom, nisu došli tu da tek tako da budu tu, nego da i slave Boga, da se druže zajedno, i to je to. Mislim da je to predivna stvar i da sve više i više mladih ljudi dolaze u crkvu baš zbog takvih stvari, a da ih je manje na ulicama gdje su takvi prepušteni sami sebi" (vjeroučenica, A.Č., 18)[826].

Dok određeni adolescenti spominju razmjerno mali broj vršnjaka i prijatelja uključenih u crkveno-župna zbivanja, u prethodnom citatu vjeroučenica svjedoči o sve većem broju mladih ljudi, o kvaliteti druženja, o ciljevitosti i svrhovitosti susreta, o vjerničkom motivu, o vrijednosti

[824] *Grupni intervju 6.*
[825] *Isto.*
[826] *Isto.*

života u vjeri i po vjeri. U kratkim crtama ova vjeroučenica i maturantica lijepo je posvjedočila nešto od velikog dara crkvenog – ljudskog i vjerničkog zajedništva.

Povezanost iniciranih vjeroučenika ne temelji se prvotno na osobnim kvalitetama i nastojanju samih vjeroučenika nego na nečemu višemu, o čemu nije lako govoriti, ali se osjeća i živi molitvom, obredima i slavljem:

„Pa meni je također društvo jako lijepo. Prvo, pogotovo što se u toj jednoj, stvarno velikoj, bitnoj stvari nekako svi tu slažemo, dok u školi nekako onako ima nas različitih, onda se tamo često na temelju toga ili nekih drugih stvari ljudi dijele, na nekakve grupe. Ovdje smo iako opet karakterno različiti, nekako, nešto nas veže. Onda, iako se možda ne bismo družili jer smo ovdje, zajedno se družimo. Drugo, zato što mislim da svatko barem jednom ili više puta doživi Boga. Jednostavno osjećaš i znaš da zaslužuje da mu se moliš, da ga slaviš, a nema ljepšeg oblika slavljenja nego sveta misa" (vjeroučenik, I.N., 18)[827].

Vjeroučenik – maturant ne niječe različitost u župi, nisu svi jednakih mišljenja i stavova. Pored svega, osjeća neku povezanost i zajedništvo. Govoreći o zajedništvu, ubrzo spominje doživljaj Boga, slutnju njegove prisutnosti. Na temelju ove neizrecive prisnosti i blizine u jednostavnosti zajedništva, vjere i druženja događa se poriv za molitvom i sakramentima. Interesantno je kako potreba za molitvom i sakramentima proizlazi iz iskustva zajedništva i međusobnog druženja unutar crkve i župe. Nije riječ o nekoj privatnoj ili osobnoj religioznosti i pobožnosti nego o zajedničkom rastu u vjeri i crkvenosti. Učenje o vjeri i učenje vjere događa se po skupini, po zajedničarskom obilježju kateheze i župnih aktivnosti.

Da su neki mladi u doba adolescencije veoma osjetljivi i otvoreni za zajedništvo, pokazuje i sljedeći primjer:

„Evo ja sam primjerice najviše zajedništvo osjetila kad je bio oratorij na ljetu, kroz ples, kroz druženje, kroz radionice. Kroz takva nekakva druženja najviše osjetiš Božju prisutnost i radost" (vjeroučenica, V.V., 18)[828].

Navedena vjeroučenica iskustvo je zajedništva osjetila kroz raznolike aktivnosti u svojoj župi. U svim aktivnostima koje su spomenute (oratorij na ljetu, ples, druženje, radionice) dominira neki vid radosti. Vjeroučenica izrijekom spominje pojam radosti kao i Božju prisutnost. Osjećaj prisutnosti Božje doživjela je preko zajedništva na temelju mnogih župnih aktivnosti. O župnoj katehezi se može govoriti samo o širem ili čak najširem smislu riječi. Može

[827] *Grupni intervju 8.*
[828] *Grupni intervju 6.*

se pretpostaviti da župna kateheza priprema, potiče, odgaja i usmjerava sudjelovanje u aktivnostima crkve i župe, na putu zajedništva, rada i radosti.

Od župnih aktivnosti koje posebno motiviraju mlade za međusobno zajedništvo, za susretanje i otkrivanje novih dimenzija svoje vjere i pobožnosti, svakako su hodočašća i susreti katoličke mladeži:

„...hodočašća na koja idem to nas svaki put sve više i više povezuje" (vjeroučenica, L.H., 16)[829].

„Organizirani susreti kao što su Lošinj, kada sam bio ove godine na Malom Lošinju, to je Nadbiskupija zagrebačka organizirala, onda Marija Bistrica, bilo kakvo hodočašće, susret mladih u Sisku, to je bilo fenomenalno. I stvarno našli smo se. Mi smo došli s mojom župom. Ja i kolega smo išli, ali smo se našli s našim prijateljima iz škole. I on je susreo neke ljude koje uopće ne bi očekivao da bi vidio tamo. Baš smo svakog mogli susresti. I kad je nešto tako organizirano, kada je veći broj mladih, to mi je vjerojatno najbolji primjer zajedništva" (vjeroučenik, S.A., 18)[830].

„Osobito ti susreti hrvatske katoličke mladeži, pogotovo hodočašća u Bistricu što je bilo prekrasno s moje strane, mislim da je to najviše što nas povezuje" (vjeroučenik, M.L., 18)[831].

Bez obzira na činjenicu što se hodočašća i susreti katoličke mladeži najčešće događaju na široj (nad)biskupijskoj ili čak nacionalnoj razini, inicijator događanja i mjesto postupnog i trajnog (mistagoškog) rasta u vjeri jest župna zajednica. Premda nije sve izrijekom rečeno, animiranje hodočašća uz mnoge pripreme i prigodne susrete događali su se u pravilu unutar župnih zajednica i župne kateheze.

Uloga animatora u pripremama za hodočašća i iskustva zajedništva u župama i šire veoma je značajna. Gledajući na razini same župne zajednice, od velike je važnosti pristup samih prezbitera, posebno župnika. Za mlade srednjoškolske dobi značajan je nastup upravitelja župe, njegova komunikacija, homilija, angažman i motiviranost:

„Na primjer, mislim da je svatko vezan uz svoju župu. Ali ja mislim da imamo odličnog župnika koji svaku propovijed učini zanimljivom, jer mislim da dosta utječe na mlade" (vjeroučenica, K.O., 17)[832].

Osim što je značajna kvaliteta navještaja, kateheze i homilije, značajan je također smjer kamo vodi navjestiteljsko-odgajateljski rad. Odgoj za motiviranog, otvorenog i angažiranog

[829] *Grupni intervju 3.*
[830] *Grupni intervju 7.*
[831] *Isto.*
[832] *Grupni intervju 3.*

vjernika u zajedništvu s drugima čini se relevantnim i potrebitim. Rad na zajedništvu, uz stalno pročišćavanje vidika, proširivanje i produbljivanje obzorja veoma je izazovan, složen i bremenit.

Značajno je i znakovito na koji se način događa iskustvo zajedništva u župi i katehezi. Iscrpljuje li se zajedništvo u određenim osjećajima, zadovoljstvu, ispunjenju ili se njeguje zajedništvo biblijsko i crkveno? Također, težinu i značenje dobiva očitovanje zajedništva. Je li zajedništvo samo pokazatelj nečega ili zajedništvo stvarno izgrađuje i pojedinca i zajednicu?

Koliko se može promišljati na osnovu nekih istraživačkih skupina, u okviru župno-katehetske koinonije događa se i dijakonijski rad. Iskustvo zajedništva unutar zajednice vodi većem osjećaju i spremnosti za pomaganje potrebitima, vodi služenju i solidarnosti s bližnjima. Karitativne aktivnosti unutar zajedničarske dimenzije hoda u vjeri događaju se nerijetko spontano, samoinicijativno, u raznolikosti životnih situacija i izazova s kojima se susreću adolescenti i nešto stariji župljani:

„Kad je netko u nevolji.., .netko 'skuži' da drugi ima problem, svi se skupe, pomognu mu, budu uz njega ili kada stanemo negdje o povratku kući, kad pričamo svi o svojim problemima, pa kad satima znamo pričati o svačemu...“ (vjeroučenica, LJ.P., 15)[833].

„Ne samo to, nego i instrukcije koje organiziraju, evo to je... To je jako solidarna stvar... Studenti koji studiraju određene predmete koji su malo zahtjevniji, npr. matematika, oni pomažu i na raspolaganje su nekima kojima slabije određeni predmet ide, tako da je to još jedna od stvari. Ima puno stvari, ali kažem, zajedništvo, npr. očituje se i u zborovima, mada uvijek ima nesuglasica, ali na kraju se te nesuglasice riješe, ali smo svi tu zbog jedne stvari, a to je Bog, eto“ (vjeroučenica, L.M., 16)[834].

Dvije vjeroučenice u ranijoj fazi adolescencije (15 i 16 godina) uvjereno svjedoče o otvorenosti i susretljivosti u njihovoj župno-katehetskoj zajednici. Međusobno su spremne pomoći, ponajprije slušati se uzajamno, razgovarati, te kreativno komunicirati. Na temelju nove kvalitete odnosa unutar župne i vjerničke zajednice moguće je na dublji i osobniji način dijalogizirati i susretati se u svojoj različitosti i upućenosti jednih na druge.

Neke konkretne akcije kršćanske solidarnosti, kao što su besplatne instrukcije za određene predmete i pomoć u učenju, dio su aktivnosti koje proizlaze iz kršćanske vizije zajedništva, iz drukčije paradigme odnosa i međusobne komunikacije. Duhovno-vjernička

[833] *Grupni intervju 6.*
[834] *Isto.*

motivacija nekako je uvijek prisutna, čak i kada se isprepliću različite situacije društveno-grupnog i vršnjačko-razvojnog života i odrastanja.

Zajedničarski duh, druženje i prijateljstvo unutar vjerničkih zajednica ne znači konformističko i nekritičko prihvaćanje različitih ponuda, vrijednosti i izbora. Upravo obrnuto, zbog obrane određenih vrijednosti i kvaliteta, poput zajedništva i solidarnosti, pojavljuju se među mladim vjernicima različita raspoloženja, pristupi, stavovi i svjedočenje. Katkad je prisutna i oštrina poruke ukoliko je to potrebno radi obrane stavova i vrijednosti:

„Pa u školi ovako, među prijateljima, ne osjećamo se uvijek prihvaćeno, najčešće jesmo s najboljim prijateljima, ali često se znamo naljutiti na njih, jer oni gledaju općenito i svi mi u društvu samo na sebe, a ovdje u župi baš svi gledamo na druge, kako drugima olakšati, kako drugima pomoći, i zajedno smo sretni, zadovoljni, i uvijek ostajemo nakon mise se družiti, jer jednostavno smo se svi jako sprijateljili. I to je nešto što je meni jako lijepo u župi“ (vjeroučenica, D.N., 16)[835].

Pomaganje mladih svojim bližnjima unutar međusobnog zajedništva nije usmjereno samo na otklanjanje određenog problema i radi postizanja nekog cilja, nego se nalazi u kontekstu zajedničke sreće, dobrobiti, ljepote, zadovoljstva i ispunjenosti. U tome smislu može se promatrati nedjeljna *agapè* – međusobno druženje i nastavljanje zajedništva u svakodnevici. Iskustvo neizrecivog liturgijskog zajedništva nastavlja se otkrivati i proživljavati u potrebnim odjecima i odmacima u međusobnoj komunikaciji i blizini spontanog razgovora i slušanja drugih.

Slušanje tematski različitih odgovora adolescenata na pitanja o iskustvu zajedništva i pripadanja župnoj zajednici pomoglo je nastanku novih spoznaja i uvida. Ponajprije je došla do izražaja posebnost i ljepota prijateljstva koje se živi u župnim zajednicama. Adolescenti su na sebi svojstven način usporedili crkveno i izvancrkveno prijateljstvo i zajedništvo. Dok se u izvancrkvenim – vršnjačkim skupinama mladi nerijetko dijele ili pak nekritički prilagođavaju kako bi ostali u skupini, unutar svoje župe i kateheze mogu biti ono što jesu, što su u svojoj najdubljoj biti, mogu biti slobodni i istinski sretni i prihvaćeni. U crkvenom zajedništvu prepoznaju svoje puno ostvarenje i smisao. Neki od ispitanika upozoravaju na problem lažnih oblika zajedništva u današnje vrijeme, posebno na virtualna zajedništva na društvenim mrežama i izostanak prave komunikacije i blizine. Neki su naveli i razmjerno mali broj mladih uključenih u život svoje župne zajednice. Kod nekih su se ispitanika mogli prepoznati iskrivljeni oblici zajedništva, zajedništva koje nije prvotno vjernički motivirano, te koje se

[835] *Grupni intervju 8.*

odviše zatvara u sebe i u stavove nutarnjeg raspoloženja i zadovoljstva. Za dio mladih zrelijih u vjeri Isus Krist i nedjeljna misa u središtu su svakog zajedništva. Mladi dolaze u svoje crkve i župe da slave Boga zajedno. Iskustvu zajedništva u župama doprinose različite župne i katehetske aktivnosti, posebno hodočašća i susreti katoličke mladeži brižno pripremani u župnoj katehezi.

Zajedništvo u župi uključuje solidarnost. Briga za potrebite uključuje i svjedočenje određenih vrijednosti i vjere, posebno onima koji nisu upoznali ljepotu, bit i smisao crkvenog i ljudskog zajedništva u vremenu prije i nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije.

2.2.2.5.Područje navještaja i svjedočenja vjere

Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata reflektira se i kroz martirijsku dimenziju crkvenosti. Biti iniciran sakramentima i opečaćen darom Duha Svetoga znači svjedočiti i braniti svoju vjeru. Biti zreo vjernik pretpostavlja osjećaj pripadnosti i odgovornosti prema primljenom pokladu vjere. Nema mjesta ravnodušnosti, pasivnosti i konformizmu. Nošeni milošću, snagom, nadahnućem i poticajima Duha Svetoga vjernici se osjećaju pozvanima svjedočiti svoju vjeru, ponajviše ondje gdje borave i žive. Vjera se prvotno svjedoči primjerom života, konkretnim djelima i postupcima, a onda i riječima. Navještaj i svjedočenje vjere usmjereno je izgradnji novoga Božjeg svijeta, Kristova Tijela – Crkve, obnovom zadanog vremena i prostora. Imajući u vidu različitost službi i jedinstvo poslanja, svaki vjernik na svoj osobit način primio je na dar vlastitu mogućnost i zadaću svjedočenja za Spasitelja i vrednote Evanđelja.

U kojoj se mjeri adolescenti – nedavno krizmani vjeroučenici, raspoređeni u osam različitih župa osjećaju pozvanima i spremnima svjedočiti za božanske i ljudske vrjednote donekle se može naslutiti na osnovu razgovora i problemskih misli koje su sami naveli. U višesmjernom razgovoru i diskusiji pojavile su se neke nove misli i spoznaje. Neke se tvrdnje čine smjele, neke oštre, a neke potresne. Neke tvrdnje su više došle do izražaja, a neke manje.

Temeljno pitanje postavljeno adolescentima glasilo je, gdje i na koji način najviše svjedoče svoju vjeru. Mnoštvo različitih odgovora i tvrdnji vezano je uz više zajedničkih idejno-tematskih skupina. Tražeći mjesto i ambijent u kojemu se najčešće događa navještaj, do izražaja dolazi pojava koja zabrinjava. Jedna od prvih problemskih tema koju su vjeroučenici navodili jest aktualna pojava ateizma u vlastitoj životnoj sredini. Adolescenti se u svjedočenju vjere suočavaju s učestalom pojavom odbijanja vjere i protivljenja vjeri, ali i drugim ozbiljnim popratnim iskustvima:

„Idem u razred u kojem nas pola ide na vjeronauk pola na etiku, i mislim, kada sam tek krenula u srednju školu, bio mi je to veliki šok jer u osnovnoj školi smo svi išli na vjeronauk, bilo je normalno da svi idemo na misu, a onda sam došla u srednju, i pričam s ljudima koji ne samo da sumnjaju u Boga, i ne vjeruju da postoji, nego su odgajani tako, njihovi roditelji su ateisti, njima je to nešto pod normalno, Bog ne postoji, nego smo svi u nekoj zabludi" (vjeroučenica, I.K., 17)[836].

Postupno i vidljivo udaljavanje od vjere i nekih temeljnih kršćanskih vrednota i ponašanja neke adolescente poput spomenute vjeroučenice potiče na reakcije koje mogu biti burne. Vjeroučenica pokazuje interes i odgovornost oko vlastite vjere. Nije joj svejedno što se događa na duhovno-vjerničkom planu. Pokazuje zabrinutost, ali i čuđenje. Udaljavanje (ili udaljenost) od vjere nakon primljenih sakramenata kršćanske inicijacije ponovno dolazi do izražaja. Čak i u pravim školskim vjeronaučnim sredinama dolazi do nekih neobičnih pojava za one koji nastoje živjeti po vjeri:

„Kod mene je to strašno u razredu, mislim, meni crtaju pentagrame pred nosom, mi smo svi vjeronaučni razred, razrednica nam je iz vjeronauka, bitno je da se crtaju pentagrami. O maltretiranjima, njih sve cijenim kao prijatelje, mi se družimo, ali kad su 'isfrustirani', koga će 'zafrkavati' idu na mene, zato što mislim s religijskim temama, strašno. Zna biti jako gadno, jako gadno zna biti. Ali, to je jedna mala žrtva koja se treba podnijeti. Meni je njih žao jednostavno zato što se pokušavaju pronaći u travi, u ne znam čemu, pušenje, opijanje, a s hvaljenjem da imaju 3,5 promila u krvi, da su skoro umrli, ali eto, nisu se pronašli u tome. Iz gimnazije. Cura 16 godina... I kada je izašla iz bolnice, mama i tata su rekli, 'dijete drago, dobro da si ti nama dobro. Evo tebi Lousevittone torbica od 20.000 kuna'. Ne znam što da kažem. Stvarno ne znam" (vjeroučenica, L.M., 16)[837].

Osobno i jedno dublje razočaranje o kojemu govori vjeroučenica nadovezuje se na nerazumijevanje, provokacije i neprimjeren odnos vlastitih vršnjaka, najvjerojatnije upravo zbog vjere i svjedočenja. Osim otpora prema vjeri i degradacijskog pristupa prema onima koji nastoje živjeti po vjeri, prema riječima vjeroučenice, kod vršnjaka u razredu prisutne su i druge negativne pojave, ugrožavanje vlastitog zdravlja, pogrešna afirmacija, konzumizam, te pomodarstvo. Za negativne pojave nerijetko su odgovorni roditelji kao najvažniji uzori u vrednotama i odgojitelji.

[836] *Grupni intervju 3.*
[837] *Grupni intervju 6.*

U prethodnom navodu interesantno je da se te negativne pojave i otpor prema vjeri javlja u vjeronaučnom razredu, da je razrednica vjeroučiteljica, da su najvjerojatnije svi primili sakramente kršćanske inicijacije. Surovost u ponašanju prema kolegici koja se razlikuje od njih (ili zapravo oni od nje) sasvim je neshvatljiva i žalosna. Pored razočaranja koje ne krije već ga jasno izriče, vjeroučenica pokušava u vjeri i strpljivo podnositi nepravde i nerazumijevanje.

Osim strpljivog podnošenja nepravdi neki mladi uz stav kršćanskog prihvaćanja onih s druge strane vrijednosti i svjetonazora, nastoje pomoći do pravoga puta. Vjeruju da i sam razgovor može biti koristan i dragocjen:

„Kod mene zapravo svi idu na vjeronauk, ali mislim da ima jako malo onih koji zapravo vjeruju. Svi se deklariraju kao vjernici, a od 25 u razredu možda 5 ide na euharistiju nedjeljom. Isto tako sam ja jedina djevojka koja sudjeluje u mladeži u crkvi i imam puno ljudi koji su zapravo nekakve izgubljene ovčice, znači možda bi vjerovali i išli u crkvu, ali izgubili su se s puta i nema nikoga da ih vrati, tako sam se ja izgubila, ali meni je došla hrvatska dehonijanska mladež, pa su me vratili na pravi put i pomogli, ali bitno je da se trudimo pomoći da se vrati na nekakav pravi put, i ako je netko možda izgubio vjeru, naš razgovor s njim ga može razuvjeriti, zapravo vratiti na nekakav pravi put“ (vjeroučenica, L.H., 16)[838].

Vjeroučenica (L.H., 16) spominje vlastito lutanje i povratak Crkvi po okupljanju mladih unutar redovničke družbe. Vjeroučenica se osvrće na aktualnu situaciju, promatrajući je iz vlastitog razreda. Nikoga ne osuđuje, nego opisuje stanje slično izgubljenosti na duhovnom području. U stavu poniznosti spominje vlastite stranputice. Kao jedan od kriterija uključenosti u život u vjeri i po vjeri jest, prema njezinim riječima, pohađanje nedjeljnih misnih slavlja. Stupanj nečije vjere vjeroučenica vidi upravo u nedjeljnoj misi, u misnom zajedništvu.

Ista vjeroučenica razlikuje različite razine ateističkog svjetonazora i pristupa. Nisu svi oni koji ne vjeruju jednako zatvoreni pred darom vjere. S nekima se može, a s nekima ne može komunicirati na ravnopravnoj osnovi o vjeri. Ipak, kako sama vjeroučenica svjedoči, obraćenja se i vidljive promjene događaju:

„Ima nekih koji osuđuju, 'ideš opet u crkvu, daj odi negdje van, zašto ideš u crkvu', jer nitko ništa ne razumije. Tako je to dok ne dođe i ne vidi. Opet, ima nekih koji sjednu i saslušaju, i zapravo, 'pa to i nije loše, mogao bih i ja ići'. Ili ima jedan dečko u mom razredu koji je jako psovao Boga i on je to govorio, i svi su se na to smijali, i to nikom nije smetalo, i to vjerojatno zato što je mislio da druge to zabavlja, samo ga je još više poticalo da to više i više govori, i ja sam počela sjediti s njim, jako me uzrujavalo, nisam željela da to radi jer to stvarno nije lijepo,

[838] *Grupni intervju 3.*

ja sam to njemu počela govoriti, rekla sam da ima stvarno drugih načina da to ne mora govoriti, da to stvarno nije lijepo i sad, baš prije neki dan, došao je i rekao, 'ja sam počeo ići u crkvu, hvala ti na tome, da stvarno to mi uopće nije trebalo u životu, sada shvaćam koliko sam pogriješio'" (vjeroučenica, L.H., 16)[839].

Koliko se može uočiti u ovome primjeru, strpljiva i hrabra riječ i angažman vršnjakinje i prijateljice, pomogla je njezinom kolegi da se vrati na pravi put, da progleda i uvidi vlastite pogreške. Osim što je vjeroučenica uvelike utjecala na postupne promjene kod prijatelja, na primjeru se vidi kako su i drugi – prijašnji prijatelji također uvelike utjecali na svog kolegu, samo na drugi način – negativnim primjerom podrške i odobravanja nemoralnog ponašanja i komunikacije. U jednom trenutku među različitim primjerima i ponudama iz vlastite životne blizine, adolescent se ipak vratio u crkvu, u dom svoje nutrine i savjesti.

Na pitanje, kako mladi u doba adolescencije svjedoče svoju vjeru, između ostalog, jedan od pristupa čini žustar razgovor. Komunikacija zna biti vrlo burna. Jedan od adolescenata u svojoj neposrednosti za pitanje oko komunikacije – „svjedočenja" koristi riječ „svađa":

„Najviše znači, u svađi s drugima, sa svojim vršnjacima što oni namjerno podbadaju to što ja idem u crkvu, govore 'svećenik ide, svećenik', njima je sve to zezancija. Ja ovdje dolazim sretan, ja sam ovdje ispunjen, oni ne znaju što propuštaju. Ja se s njima svađam, njima su na pameti igrice, alkohol i ono, dok je meni, volim se s njima svađati, jel' ja mislim da sam ja u pravu, mislim, što je život bez vjere, nema ti svrhe nikakve, ako imaš neki cilj, imaš vjeru. Moj prvi razlog da ja vjerujem u Boga jest da mi život ima smisao, jer da njega nema meni život ne bi imao smisao. To njima pokušavam utuvit u glavu, ali ne ide, jednostavno, ima dapače, ima njih par što su dolazili ovdje a nisu vjerovali u Boga, sad vjeruju, što sam ja pričao s njima, što sam se svađao s njima, što sam se 'derao' na njih, stvarno ima ih, ali ima opet i onih što su u glavi zatupili, 'tko je taj Bog' kaj će im, 'daj hajde'..." (vjeroučenik, T.M., 18)[840].

U početku iznenađuje pristup adolescenta u komunikaciji s drugima. Iznenađuje i sam opis i svjedočanstvo spomenutog vjeroučenika – maturanta. Pitanje koje ostaje otvoreno jest „druga strana". O kakvim se sugovornicima radi? Jesu li oni u komunikaciji kratki, oštri, neposredni i žestoki? Vjeroučenik navodi da je neke uspio potaknuti da vjeruju. Analizirajući detaljnije ovo kratak iskaz može se zaključiti da su se teže komunikacijske teme i sučeljavanja, ali i želja za svjedočenjem događali također i unutar same župe i kateheze (vjerojatno one koja je prethodila sakramentu potvrde, možda i kasnije). Vršnjaci s kojima se maturant sučeljavao

[839] *Isto.*
[840] *Grupni intervju 1.*

dolazili su u župu. Prema njegovim riječima, nisu vjerovali, a sada vjeruju. Neki su se uspjeli promijeniti, s njima se moglo komunicirati, a neki su ostali zatvoreni uz otklon i nemogućnost uspostave dijaloga.

Borbenost jednog vjeroučenika – mladića, makar i u verbalnom smislu, djeluje neobično. Mlada osoba vrlo je samouvjerena, odlučna, neposredna, hrabra i oštra u nekim načelima. Nešto kasnije u razgovoru, ovaj vjeroučenik malo ublažava stavove i sam se korigira, nastavljajući obrazlagati svoje postupke u odnosu s onima koji ne vjeruju i ne žele vjerovati:

„Najljepše je s njima pričati, kada mi pričamo o nekim temama, ja znači dosta znam o Crkvi, mogu još više i uvijek želim još više znati, znam da ću ja u toj svađi uvijek biti u pravu, ja ću svoje argumente iznijeti, ja ću sa svojim argumentima potući njihove, uspijevam uvjeriti. Osjećaju se kao da su izgubili onako, ima postotak njih, ja sam sretan kada ja njih uspijem uvjeriti i da oni to shvate i da se ne osjećaju poraženo, nego gle 'u pravu si, bravo'... Ima postotak njih kojima okreneš mišljenje... Nisu svađe, to su prepirke. To su dobre stvari. Ja imam dečke u razredu s kojima se prepirem, on je izraziti ateist, on je meni jedan od najboljih prijatelja u razredu, ali uvijek nakon razgovora kaže, 'gle, ... u pravu si'. Znam da njemu promijenimo okolinu s kakvim ljudima se druži, ja znam da bi krenuo u crkvu i da bi počeo vjerovati. Radi takvih ljudi mi je drago što ulazim u te svađe, ali ima i onih svađa kada uđem u nju, 'skužim' da to nema smisla, samo se maknem...“ (vjeroučenik, T.M., 18)[841].

Pored nešto grublje intonacije diskursa i poruke teksta, može se uočiti određena postupnost misli i nakana, koja je u konačnici usmjerena otvaranju prostora drukčijeg mišljenja, novosti i posebnosti vjere. Vjeroučenik pretpostavlja da njegov stil komunikacije i pristupa posjeduje smisao i svrhu. Naslućuje se mladenačka otvorenost, spontanost i neposrednost u komunikaciji. Komunikacija u kratkim i bitnim crtama slijedi misli sugovornika, svojom oštrinom i neposrednošću budi zanimanje i zauzimanje stava.

Ostalo je otvoreno pitanje, do koje mjere ozbiljna, hrabra i neustrašiva želja za navještajem Evanđelja može ići u svojoj otvorenosti, neposrednosti i nastupu kod određenog vjernika, svjedoka vjere i navjestitelja. Neke je izričaje katkad razmjerno teško razumjeti i prihvatiti, ali odražavaju zahvaćenost vjeroučenika kršćanskim svjetonazorom i angažmanom u sredini u kojoj se živi.

Spremnost adolescenata da brane svoj stav, svoja uvjerenja i stavove, bez obzira koliko subjektivni i osobni bili, može se iščitati također iz sljedećeg primjera:

[841] *Isto.*

„Ako treba, s cijelim razredom sam se posvađala, profesorici dok nisam dokazala suprotno“ (vjeroučenica, M.R., 15)[842].

Na temelju navedenog citata ne može se jasno ustanoviti o kakvoj se kontekstu radi. Uz pomoć drugih citata iste skupine, razumije se situacija oko svjedočenja vezana uz obranu vjerničkih stavova i nekih problemskih tema. Vjeroučenica (M.R., 15) je poput svojeg kolege iz vjeronaučne skupine pokazala visok stupanj odvažnosti i odlučnosti, izravnosti, pa i borbenosti u nastupu i komunikaciji. Čini se da su za svoje postupke bili potaknuti potpuno suprotnim gledištima, osporavanjima, predbacivanjima i umanjivanjima onoga što oni vjeruju i nastoje živjeti. Sve je to, na neki način, izazvalo i usmjeravalo intenzivniju komunikaciju i govor o vjeri.

Pored upornih provokacija od strane onih koji ne vjeruju i ne žele vjerovati, pitanje je, kakve stavove i postupke birati u svjedočenju. Je li dio adolescenata koji je uporno i hrabro branio svoju vjeru činio ispravno? Je li župna kateheza u svojoj pouci pomogla u svjedočenju vjere po primljenim darovima Duha Svetoga? Pitanje je, u kojoj je mjeri kateheza u župi usmjerena osposobljavanju, i u spoznajnom i u praktičnom vidu mladih vjernika za njihovo zrelo, primjereno i učinkovito svjedočenje i suočavanje s onima koji ne vjeruju. Čini se da do izražaja ne dolazi toliko kateheza koliko sam nastup adolescenta i njegovo osobno egzistencijalno suočavanje s onima koji ne vjeruju.

U katehetskoj pouci i vjerničkom iskustvu kod prethodno spominjanih vjeroučenika kao da nedostaju stavovi milosrđa i praštanja, mudrosti i poniznosti. Iskustvo po kojemu su svi vjernici grješnici, po kojemu su svi potrebni Božje milosti i oprosta, otvara neka nova obzora u promišljanju. Konkretna župna kateheza treba mudro i planski pripremati sadašnje i buduće katoličke intelektualce sa suočavanje s mnogim izazovima i zaprekama na putu svjedočenja i afirmacije temeljnih ljudskih i vjerničkih vrednota.

Susret s kolegicama i kolegama koji žive potpuno suprotna stajališta o vjeri i životu, te k tome još pokazuju otpor čak i omalovažavanje zbog kršćanskog svjetonazora, izaziva različite stavove i postupke adolescenata. Dok jedni adolescenti reagiraju otvoreno i angažirano, kod drugih se pojavljuje pasivnost i defenzivnost. Premda im nije svejedno kako se netko odnosi prema vjeri, ne žele, kako bi oni rekli, izazivati bilo kakve polemike i diskusije. Misle da je bolje sačuvali hladnu trezvenost, te se na neki način prilagoditi. Smatraju da komunikacija i neki ozbiljniji pristup u susretu i sučeljavanju nemaju ni smisla ni opravdanja:

[842] *Isto.*

„Ne možeš ti s tim ljudima raspravljati, nema šanse“ (vjeroučenik, K.K., 15)[843].

„Kada smo kod svjedočenja vjere... to pričam s ljudima s kojima znam da mogu o tome pričati. S ovima koji to ne kuže, koji imaju tu neku svoju priču u glavi, i ne žele uopće o tome slušati, s njima ni ne pokušavam jer stvarno ne vrijedi...“ (vjeroučenica, B.L., 16)[844].

„Ja mislim da taj jedan koji ne vjeruje totalno, da on povuče te ostale koji su li-la. Npr. kad me ljudi tako ismijavaju, 'što ideš u crkvu', nemam pojma što, ja njima ni na što ne odgovaram, samo im se nasmijem. Što ja imam njemu objašnjavati ako on hoće glumit 'frajera'? Nasmijem ti se, 'boli me briga', s takvim se ljudima ne može... Većina njih ti 'nabijaju na nos' i kada više nemaju argumenata, počnu te vrijeđati kada 'skuže' da nisu u pravu“ (vjeroučenik, M.V., 17)[845].

„Kao što sam rekao, nekim ljudima ne vrijedi objašnjavati, znaš da im ne možeš pomoći, zadrti budu. Ja od takve osobe koja to čini, ne mogu očekivati... Jednostavno ne želim biti pravi prijatelj s tom osobom, ne očekujem nekakvo prijateljstvo i nešto“ (vjeroučenik, R.G., 16)[846].

Temeljni stav kod navedenih vjeroučenika jest da se nekim mladim osobama, njihove dobi, u njihovoj ateističkoj, čak i antiteističkoj rigidnosti i zaslijepljenosti ne može pomoći. Svih petero vjeroučenika iz tri različite skupine navode što su doživjeli u susretu s „drugom stranom“. Navode različite oblike neugodnosti i nezahvalnosti koje su doživjeli kod svojih kolega.

Zanimljivo je kako su vjeroučenici nešto oštriji u prosudbi od svoje kolegice u susretu s protivnicima vjere. Svi s pripadajućim tvrdnjama zaključuju da ne vrijedi ulagati napor i bilo kakav trud za osobe koje ostaju u nekom svojem svijetu i zatvorenosti za bilo kakvu novost, promjenu i (pre)vrednovanje postojećih uvjerenja.

Nekoliko vjeroučenika tvrdi da vjeru najbolje svjedoče svojim djelima, primjerom vlastitog života u određenim situacijama i svagdašnjici:

„Ne mogu pretrpjeti kada čujem neku neistinu od nekoga, uvijek branim svoju vjeru, ali mislim da bi trebalo drugačije svjedočiti, djela puno više govore od riječi, upravo na prethodno pitanje da se vratim za caritas, najviše svoju vjeru možemo pokazati pomoću njega, svi ti koji nas pobijaju, koji govore suprotno od nas, ne mogu protiv caritasa, protiv dobrih djela, i kada vide što mi činimo, sve smo rekli s time o svojoj vjeri, ne moramo se mi ni s kime svađati. S djelima možemo sve reći“ (vjeroučenik, V.B., 17)[847].

---

[843] *Grupni intervju 5.*
[844] *Isto.*
[845] *Isto.*
[846] *Grupni intervju 5.*
[847] *Grupni intervju 1.*

„Svoju vjeru najviše mogu posvjedočiti po svojim djelima, po svojim postupcima, po mojim stavovima, ja točno vidim da se oni razlikuju od drugih, da sam ja možda zbog toga posebnija od drugih jer baš tako razmišljam, baš tako vjerujem i baš tako ja mislim, i kada oni možda vide da u petak ideš u kafić, ja idem na susret, 'a kakav susret, svetica', ja samo ono, 'što tebe boli briga za moj život i za moje, ja sam takva, ja sam to izabrala i jednostavno'" (vjeroučenica, M.R., 15)[848].

„Ja bih se nadovezala na njih, što si rekao da neki odlaze da budu viđeni, tu se isto slažem. Bitno je ići u crkvu, ali mislim da je i svojim djelima, svojim životom, kroz svoja djela najbitnije svjedočiti i pokazati svoju vjeru" (vjeroučenica, A.Ž., 15)[849].

Svjedočenje vjere svojim djelima čini se, prema tvrdnjama troje vjeroučenika, najuvjerljiviji put naviještanja. Naglasak je na dobrim djelima, na caritasu, kroz sva djela. Jedna od vjeroučenica (M.R., 15) pored toga što je na prvo mjesto stavila djela i postupke, već malo dalje u citatu s gorčinom komentira postupke svojih vršnjaka. Želi naglasiti pravo na slobodu, pravo na slobodan izbor, na vlastito Ja.

Tema svjedočenja i navještaja vjere najčešće je vezana uz školu i prostore oko škola, te samo društvo u kojemu se kreću vjeroučenici. Osim škole i obitelj je značajna kao objekt i subjekt evangelizacije – mjesto i okosnica življenja i svjedočenja vjere:

„Najviše na mjestima na kojima provodimo najviše vremena. Konkretno, recimo u školi i obitelji. Već smo dotakli tu temu kroz druga pitanja, tim svjedočenjem u razredu, među prijateljima, ne zasramiti se te svoje vjere, i naravno, i u obitelji. Recimo, ja sam najnestrpljiviji s braćom, tu mi je nekako najveća kušnja i to ono da budem strpljiviji, tolerantniji u obitelji, i živjeti to. Da budemo prava kršćanska obitelj, da smo tu jedni za druge, da molimo zajedno i sve što ide s tim" (vjeroučenik, K.P., 18)[850].

Mjesto navještaja i svjedočenja vjere, prema ovome odgovoru, prerasta u mjesto izazova, kušnji i poteškoća. Za neke je obitelj povlašteno mjesto učenja, kako živjeti jedni s drugima i jedni za druge. Zajednička molitva u obitelji postaje snažan oslonac za mnoge aktivnosti vjeroučenika na raznim mjestima i u različitim situacijama. S druge strane, čak ni obitelj nije pošteđena različitih kušnji u procesu rasta u vjeri i življenja kršćanskih vrednota. Strpljenje najčešće dolazi u pitanje upravo u obitelji, prema kazivanju ovoga vjeroučenika.

[848] *Isto.*
[849] *Grupni intervju 4.*
[850] *Grupni intervju 2.*

Adolescenti koji su u svome psiho-socijalnom razvoju i formiranju identiteta nerijetko usmjereni na sami sebe, ne zaboravljaju vlastiti primjer u svjedočenju. Mladi koji idu nedjeljom na misu, što nije upitno, predstavljaju snažnu motivaciju za druge, posebno svoje vršnjake:

„Pa mislim da ja najviše svjedočim svoju vjeru kada dolazim iz crkve, kada ljudi autom prolaze, vide kako mlad čovjek izlazi iz crkve, i prijatelji njegovi isto mladi ljudi, kako idu u crkvu" (vjeroučenik, J.Č., 17)[851].

Vjeroučenik je uvelike svjestan važnosti svoga vlastitog svjedočanstva u kontekstu svojih godina, svoje mladosti, te utjecaja na druge. Svjestan je važnosti pohađanja nedjeljne mise, da tim činom daje jedno od znakovitih i žarišnih primjera vjere koja se slavi u zajedništvu s drugim vjernicima, članovima Crkve i naroda Božjeg. Adolescent je svjestan važnosti skupine, primjera, oponašanja, nasljedovanja svojih vršnjaka. Uz roditelje i obitelj, primjeri svojih vršnjaka su dragocjeni u svjedočenju vjere.

Katkad ni vlastiti primjer nije dovoljan. Uvijek se nađe neko „ali". Kolega iz skupine netom nakon prethodnog citata upozorava na drugu problematiku koja se pojavljuje:

„A neki ljudi idu u crkvu samo zato što, samo da budu viđeni, joj, i on je bio u crkvi, on je dobar, pobožan itd." (vjeroučenik, J.S., 15)[852].

Bilo na temelju vlastitog iskustva bilo na temelju govorenja drugih, relativizira se značenje odlaska na misu, bez nekih drugih i jačih pokazatelja zrelosti čina. Za srednjoškolca od 15 godina sam odlazak u crkvu, čak i redovito pohađanje mise, nije dostatno zreo argument postojane, čvrste i istinske vjere. Mlada osoba bez ustezanja u odlasku na misu, osobito u nekim situacijama, prepoznaje prvotno izvanjsku motivaciju. Gledajući na euharistiju, vjerojatno i druge sakramente susreće se s problemom tradicionalno-običajnog konteksta. Naznačuje problem licemjerja i farizejštine, problem lažne odnosno prividne religioznosti. Za pretpostaviti je da ovaj vjeroučenik kao i drugi nedjeljom redovito slavi misu, da ne zaboravlja svoju kršćansku dužnost i svjedočanstvo, bez obzira na kritičke opaske oko vjerodostojnog pristupanja misnom slavlju.

Slijedi komentar na koleginu opasku. Vjeroučenik koji je govorio o svjedočanstvu vjere odlaskom na misu sada govori o mogućnosti da netko više živi vjeru, a da pri tome ne ide u crkvu:

[851] *Grupni intervju 4.*
[852] *Isto.*

„Ima isto ljudi koji ne idu u crkvu, a više su pobožni od ljudi koji baš idu u crkvu. To, kako bismo rekli, to ne možemo baš točno reći. Svatko doživljava vjeru na svoj način, tu nema ništa" (vjeroučenik, J.Č., 17)[853].

Umjesto nekih zrelijih i jačih stavova, kakvi se mogu pretpostaviti kod osobe koja pohađa župnu katehezu, u ovome navodu pojavljuje se određena subjektivnost i relativizam. Spomenuti vjeroučenik sam navodi da „svatko doživljava vjeru na svoj način". Ne može se isključiti mogućnost da je i sebe uključio u tu skupinu ljudi. Vidi se da promišlja, da misli, da traži, premda još u zagonetki, ne posve jasno i bez spoticaja. Ostalo je otvoreno pitanje, koliko župna kateheza doprinosi razvoju odrasle i zrele vjere, razumijevanju temeljnih pojmova u vlastitoj vjeri, koliko doprinosu mistagoškom rastu iniciranih vjernika u narod Božji i tijelo Kristovo.

U doba mladenačkog rasta i sazrijevanja umjesto hvalospjeva i molitvi kao izrazu duboke zahvalnosti na primljenim otajstvima, pojavljuju se neprimjerene i grube riječi, te nažalost i bogopsovke. Poseban izazov za mlade u doba adolescencije predstavlja problem brojnih psovki. Pitajući vjeroučenike da se osvrnu na pojavu ružnih psovki u vlastitoj blizini i društvu, te način kako se s time oni sami kao mladi vjernici nose, pojavljuju se različiti odgovori:

„Ja sam čak u osnovnoj školi bio više izložen tim bogopsovkama, i onda nesvjesno čak i tebi uđe, bilo u mislima, pobjegne u govor, recimo sad, kada ti čuješ da drugi psuje, da li ga upozoriti ili ne nametati svoju vjeru, danas to društvo sve promatra kao nametanje vjere, mislim da je u redu upozoriti, pa sad ako hoće prihvatiti, hoće, ako ne – ne, mislim da je ono neki unutarnji blagoslov te osobe zamoliti Boga da ga prosvijetli, da i to ima neku svoju snagu" (vjeroučenik, K.P., 18)[854].

Već na početku citata neobično je i potresno da se bogopsovke pojavljuju u nekim sredinama tako rano. Vjerojatno je to naslijeđena „baština" od svojih članova obitelji, društva u kojemu se kreću i stariji učenici. Kako je riječ o učenicima osnovne škole, neminovno se pojavljuje pitanje, obrađuju li se teme o problemu psovke, ali i svetosti imena Božjeg u Svetome pismu i crkvenoj Tradiciji u katehezi. Ostavlja li se prostor za diskusiju, za dijalog i komunikaciju među članovima skupine? Nije li aktualna problematika psovki i nerijetko isprazne i vulgarne komunikacije kod djece, predadolescenata i adolescenata koji (većinom) pohađaju školski vjeronauk, a nekoć i katehezu u župi, posljedica izostanka katekumenalne i

[853] *Isto.*
[854] *Grupni intervju 2.*

kasnije mistagoške kateheze, te temeljnog opredjeljenja za Krista i Evanđelje, život u vjeri, u sakramentima i kršćanskom objavljenom moralu? Umjesto konkretnih odgovora, dovoljno je osvrnuti se na druga zapažanja vjeroučenika o problemu psovki u vlastitoj blizini i suočavanju s tom raširenom pojavom:

„A ništa, ignoriram, već sam se navikao. Shvaćam da je ta osoba 'preprimitivna', i da nema razloga objašnjavat mu. Da to izleti nekom mom prijatelju za kojeg znam da to inače ne radi, onda bih mu rekao, 'hej, što je tebi, znaš, stani malo' i to... Ovako kada sam se navikao na nekoga, ne mogu ništa“ (vjeroučenik, R.G., 16)[855].

„Iz mog razreda, cura je kršćanka, ali ponaša se kao ateist, nemam ništa protiv da sluša metal, rock, ali mene živcira kada ona uđe u razred i dobije dva iz odgovaranja, i onda krene psovati Boga i skidati sve svece s neba. Mislim, 'Sara, daj se smiri malo, nisu ti oni ništa krivi'“ (vjeroučenica, S.DŽ., 18)[856].

„Kada smo kod psovanja Boga, ne znam, kako kad, ako je netko koga znam, onda kažem 'nemoj preda mnom', a ako je netko koga ne znam samo okrenem glavu“ (vjeroučenica, B.L., 16)[857].

„Uglavnom na prijatelje muške gotovo ne obraćam pozornost jer im je to gotovo poštapalica, ali kad čujem..., ali kad sam čuo prijateljicu da je opsovala Boga, mislim, nisam mogao vjerovati, i kada sam čuo da se druge cure smiju tome, 'pa dobro vi jeste cure', ... Htio sam reći, znači nije ok ako muški to naprave, lakše mi se poistovjetit s muškarcem nego s curom, i onda kada to cura kaže, to je tako glasno bilo, hajmo reći da nisam mogao vjerovati da je ona to rekla, i bilo je užasno ružno, pogotovo kad cura to kaže, i onda sam još rekao o tome, samo se nasmijala“ (vjeroučenik, B.G., 16)[858].

Četiri nova komentara iz zajedničke skupine problemski intoniranog razgovora pokazuju slično postupanje mladih vjernika. Najčešće upozore svoje vršnjake na neposredan i sažet način, bez dužih govora i dijaloga. Ukoliko ne poznaju osobe, u pravilu s njima ne komuniciraju. Čini se da jedan vjeroučenik (B.G., 16) komunicira i s drugima. Razlog njegovog pokušaja uspostave komunikacije jesu djevojke koje psuju. Uz učestalost i grozotu psovki, iznenađuje olaki pristup prema njihovom izgovaranju i učestaloj uporabi. Na upozorenje vjeroučenika javlja se ironični i zlokobni smijeh s druge strane.

[855] *Grupni intervju 5.*
[856] *Isto.*
[857] *Isto.*
[858] *Isto.*

Izazov za svjedočenje vjere i nekih temeljnih vrijednosti za mlade vjernike predstavljaju također potrebiti u neposrednoj blizini. Raznolike situacije iz života vršnjaka označavaju svojevrsni poziv za djela milosrđa, i ona tjelesna i ona duhovna, u najužoj povezanosti. Je li provođenje u djelo plemenitih ideja postalo stvarnost, ne može se ustvrditi, ali se može uočiti načelna otvorenost za služenje bližnjima i pokušaj uspostave dijaloga:

„Nemam neke prijatelje sad ovisnike ili toliko problematične, ali opet tu kad imaš loše ocjene ili neke lakše probleme, pokušat ću pomoći" (vjeroučenica, A.Ž., 15)[859].

„Znam curu koja ide sa mnom u razred, i ne može biti ni jedan dan, ni jednu subotu, da ne ide piti van. Ja ono kažem, 'halo, kršćanka si'... Svaku subotu piješ, ne može ostati mjesec dana bez alkohola. Govori mi, kako je njoj na Božić dvije godine veze, dečko ima rođendan, i kako će se ona ubiti u alkoholu. Umjesto da na Božić slavi Isusovo rođenje i Isusa, ona se ide opijati i ne znam što će sve raditi. 18 godina ima" (vjeroučenica, S.DŽ., 18)[860].

Neupitno je da dobra mistagoška kateheza u okviru župne kateheze adolescenata zahvaća duboka i osjetljiva pitanja njihova odrastanja i komunikacije sa svojim bližnjima, braćom i sestrama u Kristu. Potresne situacije iz života, posebno u neposrednoj blizini gdje se živi i odrasta, nikoga ne mogu i ne smiju ostaviti ravnodušnima. Iznenađuje iskrenost vjeroučenice u opisu krute svagdašnjice. Istražujući u bitnim crtama fenomen navještaja i svjedočenja vjere kod mladih, otvorila se problematika mnogolikih potreba današnjeg čovjeka i mogućnosti za djelovanje. Neke mlade osobe još ne uviđaju potrebite oko sebe, drugi nastoje djelovati makar uz poteškoće i nerazumijevanje.

Osim otvorenosti za pomaganje pa i konkretni angažman oko nečije tjelesne dobrobiti, ostalo je otvoreno pitanje, u kojoj se mjeri današnji vjeroučenici u doba svoga mistagoškog rasta u župnim zajednicama osjećaju pozvani i osposobljeni svjedočiti vjeru na raznolike i kreativne načine.

Dok se kod ne malog broja mladih osoba može primijetiti određena distanca prema nekim bližnjima zbog zatvorenosti „one druge strane", kod nekih polaznika kateheze postoji jasna svijest o življenju i svjedočenju vjere. Na tome putu nisu sami, već se oslanjaju na suradnike koji nastoje živjeti vjeru prema vlastitoj savjesti:

„...nema nas puno, ali nas ima dosta koji znamo znači glasno reći u što vjerujemo, i zapravo mi je drago da ima bar nekoliko ljudi koji mogu stajati uz mene, jer tako mi je puno lakše nego da sam sama" (vjeroučenica, I.K., 17)[861].

[859] *Grupni intervju 4.*
[860] *Grupni intervju 5.*
[861] *Grupni intervju 3.*

Ne samo da ova vjeroučenica svjedoči vjeru, već se u svome radu oslanja i na druge osobe. Prepoznaje vrijednost i značenje zajedničkog rada, međusobne suradnje i podrške.

Uz suradnički duh neki vjeroučenici s uživljenošću nastoje poslušati potrebe i primjedbe onih koji su dalje (ili su se udaljili) od svoje vjere:

„'Fakat' često sam napadnut iskreno, ali eto, trudim se, uvijek pokušam prikazati to što sam čuo. Često ljudi kada nešto govore, pričaju, ne bi se reklo da imaju nešto protiv Crkve, crkvenog nauka, nego jednostavno ne znaju ni što je ono što Crkva uči, nisu čitali Bibliju, ne znaju što piše u Evanđelju, što je Krist rekao, i onda dobronamjerno tumače vjeru na svoj način, idu protiv onoga što Crkva kao takva kaže. Eto, ja se trudim u takvim situacijama reći" (vjeroučenik, M.L., 18)[862].

Tražeći uzrok nekih negativnih pojava u duhovno-vjerničkom rastu kod svojih vršnjaka, jedan vjeroučenik prepoznaje propust dobrog i pravog znanja, izostanak razumijevanja onoga što se uči, reklo bi se nedostatak dobre kateheze i upućenosti, nedostatak mistagogije kod vršnjaka koji na sebi svojstven način lutaju i kritiziraju Evanđelje i instituciju Crkve. Vjeroučenik smatra da njegovi vršnjaci i bližnji, stjecajem okolnosti, nikada nisu mogli upoznati pravo lice Biblije i Crkve, nisu upoznali lice milosrdnog Boga – Oca svih ljudi.

Ispitujući načine navještaja i svjedočenja vjere u darovanom prostoru i vremenu, mladi se kao i drugi angažirani vjernici susreću s različitim negativnim i poražavajućim pojavama u društvu i vršnjačkim skupinama. Umjesto bilo kakve osude i kritike, nađe se i koja lijepa misao kako naviještati, kako svjedočiti. Nema mjesta suđenju i osudama u bilo kojem smislu te riječi:

„Veoma je teško kada čovjek pokušava živjeti svoju vjeru, i sada još je u redu kada je u društvu onih koji isto tako imaju vjeronauk, nema problema. Međutim, kada izađeš van u svijet malo, onda je već teže kako se postaviti prema ljudima koji zapravo, možda nije stvar psovke, nego je stvar napada na Crkvu, kritiziranje ovoga – onoga bez ikakvog temelja, treba biti u određenoj mjeri, to mi je jedan prijatelj savjetovao, držim se toga savjeta. Treba biti razuman i probati protumačiti koliko god je to moguće razborito, pristojno i s argumentima, a kada vidiš da to više ne ide, ili kad vidiš da si dovoljno rekao, stani, nije potrebno više. Nekad čovjeku treba pristupiti ono, korak po korak, jer najgore što mi kao kršćani možemo napraviti jest da sudimo. Mislim da trebamo biti svjesni, upozoriti nekoga, to je tako, ne ustručavati se toga, ali stati nakon određenog vremena, zato što uporno nasrtanje na nešto neće donijeti nikakvih rezultata" (vjeroučenik, S.A., 18)[863].

[862] *Grupni intervju 7.*
[863] *Isto.*

Vjeroučenik u svojoj 18. godini života prepoznaje važnost i ljepotu milosrđa, blagosti, mudrosti i otvorenosti za svoje bližnje. Vjeroučenik iz svoje perspektive i dobi života naglašava dvostruku potrebu i poziv: naviještati svjedočeći koliko je to moguće i svrhovito, a s druge strane znati se povući kada je to potrebno, kako se ne bi dogodio kontraefekt. Svugdje je potrebna umjerenost i odmjerenost, prava mjera, poznavati mogućnosti i granice u navjestiteljskom radu i poslanju.

Govoreći o tome, gdje i kako najviše svjedoče svoju vjeru, adolescenti su na dosta emotivan način opisali pojavu raznih oblika ateizma, omalovažavanja zbog vjere, problem psovki i licemjerja. Pokazalo se da većina posjeduje određenu svijest o svjedočenju vjere, premda nerijetko na subjektivan način i usmjeren na određene dimenzije i područja potrebnih navještaja i drukčijeg pristupa. Međusobno se razlikuju u tome čemu daju prednost u svjedočenju, ali i na koji način se suočavaju s problematikom koja je većini zajednička.

Dio vjeroučenika je usmjeren afirmativno. Vjera se prema njihovim tvrdnjama najbolje svjedoči dobrim djelima. Za navještaj je potrebno poći od vlastitog primjera života, odlaskom na misu i vjerodostojnošću života. Za učinkovitost pouke u vjeri značajna je podrška roditelja i obitelji, ali i suradnja s vršnjacima koji i sami žive vjeru.

Premda su po načinu razmišljanja, postupanja i odgovaranja na izazove, u nekim svojim vidovima, mladi još u začecima šireg djela evangelizacije, može se naslutiti njihov osjećaj za vjeru i crkvenost, može se naslutiti njihova mistagoška svijest. Župna kateheza prepoznavanjem ključnih tema, potreba i interesa mladih, ali i šireg društva, može pomoći razvoju, širenju i produbljivanju mistagoških vidika i iskustva u životu sakramentalno iniciranih mladih osoba. U tome kontekstu značajno mjesto uključuje otvaranje prostora za iskustvo Boga u svim dimenzijama crkvenosti, o čemu je bilo prethodno riječi, kao i u području njihova vlastitog života.

2.3. Osvrti i komentari na temelju istraživanja

Na temelju prva dva poglavlja drugog dijela radnje, odnosno teorijskog i praktično-analitičkog dijela istraživačkog rada, nastoji se sumirati brojne spoznaje i podatke. U ovome poglavlju ide se za time da se na dovoljno konkretan i zoran način prikažu rezultati pojedinačne prosudbe odgovora prema zadanim parametrima istraživanja.

Ponajprije se donosi osvrt na postavljene ciljeve istraživanja. Poslije analize temeljnih ciljeva i očekivanja navode se nove spoznaje u cjelini istraživačkog rada i prosudbe odgovora. Na temelju suočavanja s rezultatima istraživanja i novim spoznajama, predstavljaju se

mogućnosti i prijedlozi za daljnja istraživanja. Znakovita i dubinska pitanja vezana uz daljnja kvalitativna istraživanja, svojom strukturiranošću i značenjem mogu korisno poslužiti za planiranje i animiranje katehetskih – mistagoških susreta s mladima.

2.3.1. Osvrt na formulirane ciljeve

Kvalitativno istraživanje provedeno unutar određenog broja adolescenata – vjeroučenika bilo je usmjereno prema ostvarenju općeg i specifičnih ciljeva. Prije prosudbe ostvarenosti formuliranih ciljeva i očekivanja od istraživanja, još jednom treba naglasiti specifičnost kvalitativnog istraživanja koje ne teži stvaranju cjelovitih i općenitih zaključaka te šire generalizacije na općoj razini, već nastoji ući u dubinu problematike otkrivajući korak po korak neke nove spoznaje, nova usmjerenja, upoznavajući bit i smisao pojavnosti koja u nekim svojim vidovima nadilazi kvantitativne i uobičajene pokazatelje uobičajene za mjerljive sadržaje različitih znanstvenih disciplina i područja istraživačkog rada.

Opći cilj istraživanja koji se odnosi na upoznavanje i vrednovanje odgovora intervjuiranih adolescenata vezanih uz njihovu percepciju duhovno-vjerničkog iskustva u kontekstu liturgije i molitvenog života, dijakonije i djelatne ljubavi, crkvenog zajedništva i pripadanja zajednici, te svjedočenja i župne kateheze većinom je ostvaren, te se može prepoznati u širini i dubini problematike koja se očituje u odgovorima samih adolescenata, a u kontekstu različitih sadržajnih okosnica istraživanja.

U kojoj je mjeri opći cilj istraživanja ostvaren i što pokazuje, može se iščitati na temelju specifičnih ciljeva istraživanja. Dvanaest planiranih ciljeva istraživačkog rada odražava dinamiku samog procesa istraživanja u odabranim fokus skupinama. Svaki od zamišljenih specifičnih ciljeva istraživanja na svoj je način pomogao u prepoznavanju duhovno-vjerničkog iskustva u različitim dimenzijama crkvenosti i mistagoško-katehetskog događanja.

Imajući u vidu prvi postavljeni (specifični) cilj istraživanja o percepciji problematike obuhvaćene pojmom duhovno-vjerničkog iskustva i mistagogije, stječe se dojam o novosti, ali i simboličnoj prisutnosti ove stvarnosti u životu i praksi mladih osoba. Premda većina ispitanika ne poznaje sam pojam mistagogije, njegov teološko-povijesni razvoj i kontekstualno značenje i premda u samoj župnoj katehezi prije i nakon primanja sakramenta potvrde nisu obrađivali teme o iskustvenoj dimenziji vjere i duhovno-vjerničkom rastu u okviru katekumenalnog modela koji se nekoć živio daleko više i prakticirao unutar zajednice Crkve, na temelju mnogih odgovora vjeroučenika osjeća se temeljna otvorenost za otajstvenu dimenziju vjere, otvorenost

za iskustvom Boga u različitim dimenzijama crkvenosti i osobnog rasta, te indikativna razina ovoga iskustva u različitim životnim situacijama i indikatorima crkvenosti.

Drugi cilj usmjeren upoznavanju načina izražavanja adolescenata s kojima je obavljen razgovor, u specifičnosti njihova odrastanja, identiteta i naravi, pokazuje njihovu spontanost, jednostavnost, iskrenost, osobnost, kritičnost i otvorenost u komunikaciji, refleksiji, slušanju svojih kolegica i kolega, te uspoređivanju i razlučivanju. Pored velike međusobne različitosti i nijansiranosti u izražavanju, primjećuju se također mnoge analogije vidljive u sličnom tumačenju određene problematike, načinu same komunikacije i izražavanju unutar skupine. Neki adolescenti su više a neki manje sudjelovali u raspravi. Većina vjeroučenika se uključila u razgovor. Nije izostalo međusobno vezivanje uz prethodne odgovore i produbljivanje problematike uz nove digresije i promišljanja.

Dinamičnost mladenačke komunikacije prepoznatljiva je i u trećem specifičnom cilju istraživanja vezanom uz govor adolescenata – vjeroučenika u odnosu na stvarnost duhovno-vjerničkog iskustva i mistagogije. Svojim mislima, idejama i asocijacijama intervjuirani adolescenti pokazuju međusobnu različitost ali i povezanost. U odnosu na duhovno-vjerničko iskustvo i mistagogiju odražavaju prethodno spomenutu otvorenost za otajstvenu dimenziju vjere. Ipak, prema dobivenim odgovorima može se zaključiti da u ovoj stvarnosti koja uključuje njihovo vlastito i ljudsko i vjerničko iskustvo ne govore često, odnosno da je problematika za njih još uvijek razmjerno nova.

Četvrti cilj kvalitativnog istraživanja usmjeren prepoznavanju temeljnih mjesta i situacija u kojima pojedini adolescenti prepoznaju iskustvenu dimenziju svoje vjere i duhovnog rasta, pobudio je razmjerno velik interes mladih osoba. Iskustvo Boga i blizine Božje najčešće prepoznaju u obliku pomoći u životu u različitim situacijama i potrebama. Granične situacije života postaju mjesta iskustva transcendencije. Duhovno iskustvo osjećaju i na duhovnim obnovama, tijekom mise i klanjanja, u iskustvu prijateljstva, zajedništva s obitelji i njima dragih osoba. Spontano navođenje odgovora bez bilo kakvih sugeriranja i asocijacija ukazuje na široko promišljanje duhovno-vjerničke problematike, i u crkvenim ali i naravnim situacijama i izazovima života.

Peti cilj usmjeren je razumijevanju načina kako intervjuirani mladi u prvim godinama nakon primanja krizme promišljaju o sakramentima, duhovnosti i katehezi u župi. Kada govore o iskustvu i značenju sakramenata u njihovu životu najčešće spominju euharistiju, nešto manje krizmu, krštenje i pomirenje. Redovita nedjeljna misa i proživljavanje određenih dijelova euharistije neki su od značajnih faktora kako tumače vlastitu vjeru i duhovnost. Na sakramente kao i na druga duhovna zbivanja u vlastitom životu nerijetko gledaju kroz osjećaje, kroz stanje

ispunjenosti i utjehe. Kateheza je adolescentima značajna pod vidom druženja, gdje se obrađuju životne teme, gdje je zabavno, gdje vlada posebno ozračje međusobne prihvaćenosti. Vjeroučenici obuhvaćeni župnom katehezom i istraživanjem nerijetko uspoređuju školski vjeronauk i župnu katehezu, naglašavajući vrijednost kateheze u župi zbog rada u kojemu ih više sudjeluje, zbog drukčijeg ozračja, veće motivacije, te prisutne vjere i međusobne podrške. Svjesni su da se svjedočenje vjere u školskim prostorima odvija u težim uvjetima, da ondje nisu svi vjernici, te da je župa ambijent u kojemu slobodno mogu očitovati svoju vjeru, svoja uvjerenja i život po vjeri.

Pastoralno-katehetska problematika inicijacijskog hoda unutar župne zajednice veže se uz šesti cilj istraživanja. Na temelju odgovora ispitanika najveća problematika je vezana, kako to mladi vide, uz iskrivljenu motivaciju za primanje sakramenata. Do izražaja dolazi problem komercijalizacije sakramenata, kupovanje skupih darova, formalizam, te izostanak prave vjere. To je jedan od razloga zašto se, prema njihovim riječima, određeni broj mladih udaljava od Crkve nakon primanja sakramenata. Izostanak vjere u roditeljskom domu, u društvu, medijima, kod vršnjaka predstavljaju otežavajuće okolnosti u procesu religijske socijalizacije. U tome kontekstu značajna je uloga prezbitera i kateheta u pripremi i animiranju župne kateheze i župnih aktivnosti.

Sedmi cilj istraživačkog rada odnosi se na nove ideje, nova promišljanja i nove perspektive u spoznajnom i praktičnom katehetskom vidu na temelju iskrenih i osobnih odgovora mladih u fokus skupinama. Jedna od značajki kvalitativnih istraživanja se nalazi upravo u novim idejama i spoznajama koje nastaju na temelju ostvarenih susreta, razgovora i istraživanja. Neke spoznaje dogodile su se spontano u komunikacijskoj interakciji vjeroučenika i doktoranda, te vjeroučenika međusobno. U nastanku novih ideja i spoznaja pomogla je spomenuta otvorenost, iskrenost i neposrednost adolescenata u komunikaciji i aktualizaciji tema razgovora. Neke ideje mogu se iščitati na neizravan, nego na neposredan način. O prisutnosti novih ideja i pojmova koji su se očitovali na temelju grupnog razgovora slijedi govor u sljedećem tekstu[864].

Osmi specifični cilj zahvaća temu mistagogije u percepciji samih adolescenata. Nakana je bilo uočiti kako mistagogiju, makar i na neizravan način proživljavaju, osjećaju i opisuju intervjuirani adolescenti u okviru župne kateheze. Premda mistagogiju, kako je prethodno navedeno, kao pojam nisu nikada upoznali, na temelju njihovih iskaza mogla se uočiti svijest o postupnom rastu u vjeri, u novim spoznajama, u iskustvu i molitvenoj praksi. Odnos prema

[864] Usp. 2.3.2. Nove spoznaje u cjelini istraživanja

sakramentima, barem nekima, čini se zreliji i osobniji. Mladi vjernici čiji su se odgovori mogli čuti, sposobni su artikulirati vlastite doživljaje i odnos prema sakramentalno-duhovnoj zbilji. U posebnim situacijama tišine, razmatranja, molitve i zajedništva naslućuju nešto više, dublje, otvarajući se daru vjere i iskustvu koje je u konačnici neizrecivo.

Zadani deveti cilj tiče se odnosa mladih, nedavno iniciranih vjernika prema Duhu Svetome i to u kontekstu sakramenta potvrde i župne kateheze. Bilo je za očekivati da nedavni krizmanici mogu govoriti o Duhu Svetome i njegovim svetim darovima. Središnja važnost koju čini Duh Sveti u životu vjernika morala bi se odraziti, makar i neizravno, na odgovore i promišljanja mladih vjernika u vremenu nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije. Pokazalo se da neki od adolescenata koji su sudjelovali u istraživanju nisu razmišljali o Duhu Svetom, da nemaju iskustva. Adolescenti koji govore o prisutnosti i djelovanju Duha Svetoga, u ovome istraživanju, ne govore prvotno o sakramentima i župnoj katehezi. O Duhu Svetome govore u okviru određenih darova, u kontekstu različitih životnih situacija, u smislu određenih nadahnuća, pomoći kada je to potrebno. Prisutnost i djelovanje Duha doživljavaju često kroz učenje, ali i kroz vlastitu savjest. Dio vjeroučenika povezuje svjedočenje vjere i milosno djelovanje Duha Svetoga.

Deseti cilj grupnog razgovora trebao je podastrijeti autorefleksije adolescenata u fokus skupinama o razvoju vlastite vjere kroz različita životna razdoblja. U najkraćim crtama, ispitanici su istaknuli kako su nekoć dolazili na misu i katehezu jer su to trebali činiti, najčešće zbog poticaja i nagovora roditelja. Sada to čine jer žele, jer su prepoznali smisao i važnost rasta u vjeri, zajedničkog druženja i zajedništva u župi. Naglašavaju utjecaj obitelji, ključan utjecaj vlastitih roditelja na daljnji put u vjeri. S vremenom o vjeri više promišljaju, preispituju, sve se događa na osobniji način. Uključuju se u različite aktivnosti i skupine unutar župe.

Jedanaesti specifični cilj kvalitativnog istraživanja imao je pred sobom vrlo tešku zadaću i zahtjev usporediti teološko-pastoralna polazišta iz prvoga dijela radnje s pojedinačnim izričajima – zapažanjima i iskustvima mladih vjernika. Mnoštvo citata iz prvog dijela radnje u različitim kontekstima i relacijama teško je usporediti posebno jer je riječ o različitim pristupima i diskursima. Dok u prvome dijelu prevladava znanstveno-spekulativni govor, u drugome su dijelu izričaji adolescenata formulirani u nerijetko jednostavnom, narativnom i neposrednom obliku svakodnevnog govora. Ono što povezuje i prvi i drugi dio radnje jest velika raznolikost i nijansiranost u postupnom otkrivanju mistagogije i duhovno-vjerničke dimenzije kršćanske vjere i primljenih otajstava. Različita shvaćanja i naglasci kod pojedinih teologa prisutni su na osebujan način i kod intervjuiranih adolescenata u terenskom istraživanju. U bitnim odnosno temeljnim crtama postoji sličnost u shvaćanju i tumačenju izričaja vjere. Ipak,

kod nekih intervjuiranih adolescenata može se uočiti nedostatak ne samo znanja o mistagogiji i nekih temeljnih spoznaja o vlastitoj vjeri, sakramentima i crkvenosti, nego i manjak odgovarajućih iskustava i refleksija duhovno-vjerničkog i mistagoškog rasta unutar aktualne kateheze. Stječe se dojam da u nekim župnim zajednicama nedostaje sustavan rad u duhovno-vjerničkoj formaciji mladih vjernika, ali i šire vjerničke zajednice. Pored toga, djelovanjem milosti po sakramentima, katehezi i roditeljskom odgoju postupno se i spontano otvara put prema osobnom vjerničkom rastu i duhovnoj izgradnji.

Dvanaesti, posljednji specifični cilj kvalitativnog istraživanja težio je uočiti u kojoj mjeri i na koji način adolescenti prepoznaju i žive iskustvenu dimenziju vjere u okviru liturgije, koinonije, dijakonije i martirije i to unutar vjerničke zajednice (župa i župna kateheza). U prosudbi i usporedbi mistagogije i četiri faktora - dimenzije (indikatora) crkvenosti kod adolescenata pokazalo se da iskustvena dimenzija vjere u pojedinim dimenzijama crkvenosti dolazi više do izražaja a negdje manje. Ne samo mistagogija nego i dimenzije crkvenosti kod nekih osoba nisu u dovoljnoj mjeri poznate i življene. Liturgiju anketirani vjeroučenici ponajviše vezuju najčešće uz misu. Osjećaju da su na misi bliže Bogu, a u njoj prepoznaju osnaženje i nadahnuće za nadolazeći tjedan. U dijakoniji i djelatnoj ljubavi neki vide primjenu i provjeru vjere. Dio adolescenata izražava sumnje u caritas i smisao karitativnog djelovanja postavljajući se oprezno i kritično. Dio adolescenata očituje svoju otvorenost i želju da se aktivno uključi u caritas, ali naglašava da je razmjerno malo mladih vjernika koji su uključeni u karitativna događanja, da nedostaju vršnjaci i međusobna podrška. Na caritas i uopće humanitarno djelovanje gledaju ponajviše institucionalno. Vrednujući zajedništvo unutar crkveno-župne i katehetsko-vršnjačke sredine, adolescenti naglašavaju posebnost i ljepotu ovoga zajedništva. Ovdje, u župi i katehezi susreću prave i najbolje prijatelje. Osjećaju da su stvarno prihvaćeni i voljeni. Mladi vjernici, prema njihovim riječima, u župu i crkvu dolaze da bi slavili Boga zajedno. Iskustvo zajedništva osim u katehezi doživljavaju u različitim župnim i izvanžupnim aktivnostima, hodočašćima, duhovnim obnovama i pripremama. Govoreći o dimenziji navještaja i svjedočenja vjere, adolescenti konstatiraju problem ponižavajućeg odnosa drugih, čak i nekih vršnjaka, prema njima jer su vjernici. Uočavaju problem psovki (bogohule) i drugih neprimjerenih oblika ponašanja i komunikacije. Svjesni su da je s nekima gotovo nemoguće komunicirati o vjeri i kršćanskim vrednotama. Svjesni su također (barem neki) da dobra djela najviše govore i svjedoče. Povezivanje između osobnog i zajedničkog iskustva vjere i svjedočenja nešto manje je došlo do izražaja.

Dinamičan odnos između vjere i nevjere, navještaja i odbijanja u slobodi i odgovornosti hoda prema zrelosti, mogao se naslutiti unutar mistagoške problematike i vlastite angažiranosti.

Mistagoška zbilja mogla se iščitati na neizravan način u različitim odnosima ljudskog i vjerničkog iskustva, osobnih promišljanja i zajedničkog iskustva.

2.3.2. Nove spoznaje u cjelini istraživanja

Nove spoznaje u cjelini istraživanja uključuju neke nove uvide i ideje koje nisu izravno obuhvaćene planiranim ciljevima, a čine se relevantnima za daljnja istraživanja i refleksije. U pojedinačnom odgovorima i diskusiji unutar skupina pojavile su se određene nove spoznaje u korelaciji sa zadanom temom, imajući u vidu širinu i dubinu problematike.

Najveća dragocjenost na temelju kvalitativnog istraživanja jesu sami citati – misli i tvrdnje adolescenata. Svaki citat mogao bi se promatrati i vrednovati kao zasebna cjelina, kao mogućnost za nova promišljanja i produbljivanja problematike, ali i drugih tema koje bi se mogle reflektirati na temelju pojedinih izričaja mladih vjernika. Oko 230 odabranih i u ovoj radnji predstavljenih misli, izjava i svjedočanstava adolescenata – vjeroučenika, govori mnogo u složenosti i dubini kvalitativnog promišljanja i spoznajno-egzistencijalnih razgovora. Reflektirajući misli i izričaje adolescenata, naznačeno je ovisno o kontekstu i denotativno i konotativno značenje spomenutih navoda. Preneseno značenje uz različite asocijacije i nove uvide moglo se iščitavati na temelju spontanih i osobnih svjedočenja, promišljanja i tvrdnji. Istraživanje problematike u dubinskom fokusu zahvaljujući odgovaranju na pitanja otvorenog tipa, ohrabruje za nova slična nastojanja i projekte ovisno o temi i ambijentu u kojemu se planirano istraživanje bude ostvarivalo.

Brojne misli i tvrdnje intervjuiranih vjeroučenika potiču neka nova usmjerenja unutar župne kateheze i župnih aktivnosti. Grupni intervju pokazao je vrijednost razgovora koji pomaže međusobnom upoznavanju, upoznavanju u svojoj vjerničkoj biti, dubini i otajstvenosti. Jedna je od ideja da su u planiranju i programiranju kateheze u župi više prostora ostavi za ljudsko i vjerničko iskustvo, za dubinske životne i općeljudske teme, za iskonska vjernička iskustva. Duhovnost koja je u svojim temeljima zajednička svim ljudima predstavlja značajnu temu i okosnicu katehetskih susreta i animiranja u župnoj zajednici, ali mistagoški gledajući, treba biti usmjerena središnjim otajstvima kršćanske vjere – otajstvu Presvetog Trojstva, Isusa Krista kao Boga i čovjeka, te milosnoj snazi i vrijednosti sakramenata unutar Crkve kao mističnog Tijela Kristova.

Iskustvo vjere ali i nevjere, sumnje i odbijanja vjere također su relevantne teme i pojmovi koji su uočeni na temelju grupnog razgovora. Adolescenti su u svojim izričajima očitovali osjetljivost na vjerodostojnost, na pravdu i nepravdu, kao i kritičnost na lažnu

religioznost i duhovnost. Mnogo ih je uočilo problem iskrivljene motivacije prigodom primanja sakramenata i komercijalizacije u slavlju sakramenata i kumovanja. Pitanje koje se odnosi na problem udaljavanja određenog broja mladih osoba nakon primanja sakramenata izazvalo je nazočne i potaknulo konkretan razgovor i otvaranje mnogim drugim temama. Koncentracija i motivacija za odgovaranje na pitanja sačuvala se do kraja istraživačkog razgovora. Može se zaključiti da su i određene negativne odnosno problemske teme također korisne i potrebite unutar programa koji se obrađuje u katehezi na kreativan i životan način. Teško je moguće govoriti o vjeri ako se ne govori o problemu sumnje, o problemu nevjere, traženja i kritičnosti. Interesantno bi i korisno bilo ukoliko bi ove i slične teme u nekoj budućoj katehezi u župi pomogle nastanku nekih novih inicijativa i postupnoj promjeni mentaliteta kao i otuđenog odnosa prema sakramentima.

U istraživanju se pokazalo kako su intervjuirani mladi u svojim izričajima i tvrdnjama veoma otvoreni za duhovne obnove, za druženja i veće susrete koji pomažu nastanku nove slike župe i Crkve, sakramenata i kateheze. U posebno organiziranim i animiranim izletima i hodočašćima sudjeluju mnogi na veoma intenzivan i doživljajno snažan način. U spomenuta putovanja osim uobičajenih polaznika kateheze uključuju se nerijetko i njihovi vršnjaci. Neki su adolescenti najjače iskustvo blizine Božje, prema njihovim riječima, doživjeli upravo po ovakvim oblicima druženja i učenja.

O važnosti zajedništva – koinonije makar na neizravan i osebujan način, moglo se slušati i čuti u čestim i emotivno snažnim porukama o prijateljstvu, o pravome prijateljstvu upravo u župnoj zajednici. Pomalo je iznenadila svijest, žudnja i potreba adolescenata za pravim prijateljstvom koje doista ispunja i čini sretnim. Neki adolescenti su upravo kroz istinske prijatelje u svojoj župi i crkvi te kroz ljepotu zajedništva u katehetskoj skupini stekli snažno duhovno iskustvo. Izgradnji potrebnog zajedništva zacijelo na svoj način doprinosi kateheza, ali i mnoge župne aktivnosti uz liturgijska slavlja i okupljanja. Čini se da bi u budućnosti još više i bolje trebalo raditi i u praktičnom i u spoznajnom vidu na izgradnji crkvenog zajedništva, bratsko-sestrinskih odnosa u župnoj zajednici, bez podjela i zatvaranja u neke klike i grupacije.

Zahvaljujući terenskom istraživanju i susretu s mladima, nastali su neki prekrasni izričaji o euharistiji i drugim sakramentima. U njima se očituje spontanost i neposrednost mladenačkog opisa i doživljaja otajstvene zbilje. Svaki od spomenutih izričaja može korisno poslužiti ne samo u znanstvenim i stručnim tekstovima i refleksijama, nego i u budućim priručnicima i materijalima za rad s mladima. Ohrabrujuće je čuti od vlastitih vršnjaka što njima znači nedjeljna misa, zašto ne propuštaju svetu misu i druge sakramente, zašto žive svoju crkvenost. Moguće je nadati se da će upravo afirmativni nastupi i svjedočenja vršnjaka koji žive

odnosno nastoje živjeti svoju vjeru pomoći u projektu nove evangelizacije, obnoviteljskih nastojanja u pastoralu i katehezi.

Jačanju nove evangelizacije zacijelo će mnogo doprinijeti i veća dijakonalna usmjerenost i karitativni angažman u kojemu bi znatno više trebali sudjelovati nedavno sakramentalno-inicirani vjernici. Dio mladih u istraživačkim fokus skupinama jasno je ukazao na problem da u caritasu radi (djeluje) razmjerno malo ljudi i to uglavnom osobe starije životne dobi. Mladi kao da se ne pronalaze ili ne nalaze mjesta u karitativnim aktivnostima. Neki ni ne poznaju caritas kao instituciju i stvarnost premda pohađaju župnu katehezu. Nedostaju neka fundamentalna znanja, spoznaje, iskustva i vjernički uvidi uz odgovarajuće povezivanje i razlikovanje pojmova.

Izazov za služenje kako za pastoralne djelatnike tako i katehizande jesu mnogi bližnji u nevolji. Iznenađujuće su situacije koje mladi navode iz vlastite životne blizine, od ovisnosti preko čestih prometnih nesreća. Svjedočanstva su potresna i njima bliska. Pitanje je, koliko se u postojećoj katehezi omogućuje i potiče adolescente da iznose proživljene životne situacije. Također, pitanje je i na koji način kateheza pomaže u istinskom susretu vjere i života, susretu koji obnavlja i preobražava stvarnost. Dirljive priče i svjedočanstva nikoga ne ostavljaju ravnodušnim, a potiču prožimanje ljudskog i vjerničkog iskustva, suočavanju s Božjim zapovijedima i savjetima na putu kroz život, te postupnoj pripremi i uvođenju prema zreloj i odgovornoj vjeri. Možda se i u tome dijakonalnom segmentu susretanja ljudi – vršnjaka, ali i ljudi drugih dobi, posebno starijih i potrebitih osoba pokrenu odgovarajuće promjene i dragocjeni susreti svjedočenja istinske čovječnosti i duhovnosti.

Slušajući mnoge odgovore vjeroučenika, iznenađuje njihova ogorčenost zbog napada na vjeru čak i na njih same radi njihova vjerničkog uvjerenja. Spomenuto iskustvo može postati dragocjena tema kako za otvaranje i razgovor u skupini, tako i za upoznavanje martirije kao jednog od značajnih segmenata i indikatora crkvenosti koji ulazi u temelje kršćanske vjere. U tome kontekstu treba promatrati i često spominjan problem bogopsovke u vlastitoj blizini i odgovarajuće reakcije mladih vjernika, vršnjaka i prijatelja. Za početak, čini se dragocjenim posvješćivanje nekih pojava, oblika svjedočenja, hoda u vjeri. Možda neće biti sve jasno, ali je značajno da se počne govoriti, da se izriču vlastita pitanja, potrebe, sumnje i svjedočanstva. Nije li primjerena reakcija i suočavanje s fenomenom bogohulnih psovki u vlastitoj blizini određen vid svjedočenja i vjerničkog angažmana mladih koji su uvelike pogođeni ovom pojavom i porokom vremena?

Nerijetko i sami adolescenti spontano reagirajući, naslućuju što im je činiti u suglasju sa svojim mogućnostima i kršćanskim poslanjem. Ipak, pojavljuje se pitanje, treba li i na koji

način kateheza, posebno ona koju zovemo mistagoškom, dati veći naglasak na konkretne oblike navještaja, komunikacije i hoda u vjeri. Svojim spontanim, katkad i šokantnim komentarima u istraživanju, adolescenti – vjeroučenici upućuju snažne poruke za sve prezbitere, katehete i župne zajednice. Kao da očekuju veću podršku, jasnije upute, duhovno vodstvo i mistagoško usmjeravanje na put prave vjere. Jedna od dragocjenih spoznaja na temelju istraživanja jesu tako potrebne promjene unutar samih zajednica i pastoralnih službenika. Od svih se očekuje veća mistagoška svijest i savjest. Neprihvatljivo je često lutanje i nesnalaženje u nekoj nejasnoj i neodređenoj religioznosti, mistici i duhovnosti. Neprihvatljivo je prisutno nesnalaženje (ili teško snalaženje) mladih u raznolikim situacijama svjedočenja i obrane vjere bez postupnog i životnog osposobljavanja u katehezi i homiliji koje je izostalo ili je zanemareno. Neprihvatljivo je nerazumijevanje i nepoznavanje indikatora crkvenosti – temeljnih dimenzija vlastite vjere. Neprihvatljivo je nedostatno poznavanje i razumijevanje sakramenata kršćanske inicijacije. Neprihvatljiva je odvojenost vjere od života, nauka od iskustva, vjerničkog znanja od vlastitih stavova, vjere Crkve od vlastite vjere i duhovnosti. Za određena neznanja i stranputice ne mogu se kriviti vjeroučenici, i to još oni koji redovito dolaze na župnu katehezu. Za očekivati je veću i bolju ponudu unutar župne i liturgijske zajednice, veću i bolju ponudu unutar kateheze i različitih župnih aktivnosti. Očekuje se određena promjena mišljenja, stavova, pristupa i nastupa unutar župne zajednice. Uloga prezbitera veoma je značajna. Izazovno i zahtjevno poslanje primjerene i prave mistagogije za ovo današnje vrijeme prezbiteri mogu ostvariti u najužoj suradnji s vjernicima laicima, posebno onima koji su teološko i religijsko-pedagoški i katehetski osposobljeni, te rade kao vjeroučitelji u školama i u drugim ustanovama. S vremenom i sami mladi, mogu i trebaju preuzeti određene odgovornosti u suradnji s katehetama. Naravna otvorenost i motiviranost adolescenata za duhovno, za mistiku, za traženje i hod prema otajstvu trebaju biti temelj i polazište za postupno usmjeravanje prema kršćanskoj vjeri, prema daru sakramenata, nauku Crkve, učenju Svetoga Pisma i Tradicije.

Mnogi odgovori nazočnih osoba u osam fokus skupina ohrabruju i zadivljuju jer pokazuju mladenačku neposrednost, iskrenost, angažiranost i uključenost u život vjerničke zajednice koju smatraju svojom i dragocjenom. Odgovori mladih vjernika ohrabruju jer pokazuju njihovu načelnu otvorenost prema vjeri i životu u vjeri, imajući u vidu njihove godine, mogućnosti za objektivnu spoznaju dok razvojno-psihološki dominiraju emocije i subjektivan pristup stvarnosti. Pored mnogih stranputica u hodu prema vjeri na različitim mjestima u kojima se kreću, ovi vjernici nisu izgubili odnos prema Bogu i bližnjima, nego ga nastoje graditi upravo unutar župne i katehetske vjerničke zajednice.

Proučavajući odgovore nekih adolescenata u odabranim župnim zajednicama, pastoralni djelatnik postaje svjestan vlastite odgovornosti i bremenitosti poziva u aktualnom životnom i vjerničkom trenutku. Traži se određena promjena, zaokret i metanoja u vlastitom vjerovjesničkom radu i poslanju. Traži se više osjećaja za povjerene osobe i sakramentalno inicirane vjernike. Življena vjera i crkvenost mladih vjernika naša je zajednička obveza i dužnost. Njihov put u vjeri dio je zajedničkog poslanja i zajedničke odgovornosti i suodgovornosti u župi i na široj biskupijskoj i mjesnoj razini. Ne treba, pri tome zanemariti vlastiti angažman, vlastitu inicijativu, vlastitu otvorenost za promjene i konkretan angažman. Mistagoška suodgovornost zahvaća sve pastoralne službenike i katehete. Istraživanje provedeno među adolescentima poziva na više promišljanja o dosadašnjem radu, o zajedničkom planiranju i usklađivanju aktivnosti, poziva na više poniznosti, mudrosti, hrabrosti, stvaralaštva, spontanosti, upornosti, angažmana, komunikacije, te uzajamne spremnosti na učenje i promjene.

2.3.3. Mogućnosti i prijedlozi za daljnja kvalitativna istraživanja

Iskustvo vezano uz ostvarene ciljeve i očekivanja te nove ideje koje su se pojavile tijekom i nakon kvalitativnog istraživanja, potiče na daljnja istraživanja kojima je intencija bolje – dublje i preciznije upoznati stvarnost vjerovanja, kršćanske inicijacije, mistagogije i obnove kršćanskog života. Provedeno istraživanje među nekim zagrebačkim adolescentima s njihovim reakcijama i odgovorima iznjedrilo je, između ostalog, kao jednu u nizu novih ideja važnost problemskih pitanja i poticaja za razgovor. Riječ je o pitanjima koja na osoban i egzistencijalan način zahvaćaju vrijednosni svijet života mlade osobe, koja potiču na zauzimanje stava, na suočavanje s fenomenom vlastite duhovnosti i vlastitog odnosa prema Bogu, na pitanja koja se odnose na konkretno vjerničko iskustvo, na pitanja koja zadiru u samu bit crkvenosti i života u vjeri. Odgovori adolescenata otvaraju prostor za nove spoznaje i novi uvid u problematiku u njezinoj slojevitosti i bremenitosti.

Tema o kojoj je bilo riječi može se u nekim daljnjim istraživanjima precizirati i na nov način analizirati i reflektirati. Osim toga, moguća su neka druga istraživanja za srodne teme. Sama tema vjerovanja može biti zasebna tema. Tema vjerovanja može biti preciznija tako da uključuje osoban odnos prema Kristu ili Presvetom Trojstvu. Uz ove, sadržajno bliske su također teme iz eshatologije, nedjeljne euharistije, drugih sakramenata, kumovanja.

U kvalitativnom istraživanju jedna od dragocjenih spoznaja jest preciznost pitanja. Premda pitanja otvorenog tipa moraju posjedovati odgovarajuću širinu bez dociranja i poticanja

užeg odgovaranja na bilo koji način, iskustvo s istraživanja pokazuje potrebu određene jasnoće i omeđenosti spoznajnih interesa i okosnica istraživanja. Kao svojevrsna nadopuna postojećem istraživanju i nekim budućim istraživanjima za srodne teme mogu biti pitanja koja slijede, a koja uključuju osoban odnos prema vjerovanju, vjerskoj praksi, pohađanju kateheze u župi, kumovanju, te osobnom znanju o vjeri:

U kakvog Boga vjeruješ?
Zašto vjeruješ u Boga?
Što je za tebe Biblija?
Tko je Isus Krist za tebe?
Što ti u životu znači Isus Krist?
Što za tebe osobno znači Duh Sveti?
Na koji način susrećeš uskrslog Krista?
Što za tebe znači svetkovina Božića, Uskrsa, Tijelova...?
Koja je tvoja uspomena na sakrament potvrde?
Zašto je tebi značajno ići nedjeljom na misu?
Što ti znači sveta pričest?
Što ti znači nedjeljna misna čitanja?
Što ti znači nedjeljna propovijed?
Što za tebe osobno znači vjeronauk u školi?
Što za tebe osobno znači kateheza u župi?
Što ti je najljepše u katoličkoj vjeri?
Zašto si kršćanin – katolik?
Što te potaknulo da postaneš kršćanin?
Što ne razumiješ u svojoj vjeri?
Što ti je najteže prihvatiti u katoličkoj vjeri?
Kako se boriti sa sumnjama?
Kako se boriš sa sumnjama i teškoćama u vjeri?
Kako se boriti s grijehom? Kako se ti boriš protiv grijeha?
Kako možemo obnoviti svoju vjeru?
Kako živjeti svoju vjeru u ovom današnjem vremenu?
Kako sačuvati vjeru i poštenje pored svih kušnji i problema?
Kako možemo uz pomoć vjere oplemeniti okolinu, društvo i domovinu?
Što možeš – možemo učiniti za svoju crkvu i župu?
U kojim situacijama najviše osjećaš zajedništvo u crkvi i župi?

Osjećaš li bratsko-sestrinske odnose u svojoj župi? Zbog čega?

Zašto želiš primiti sakrament potvrde?

Zašto si primila/primio sakrament potvrde?

Što po tvome mišljenju znači biti dobar kršćanin – katolik?

Na koji način ostvaruješ evanđeosku ljubav prema bližnjima?

Tko je tvoj bližnji? Kome si ti bližnji? Zašto?

Zašto krštenje zovemo novim rođenjem?Koje je tvoje mišljenje o tome?

Svjedočiš li kršćansku vjeru svojim vršnjacima? Zašto? Na koji način?

Tko te je najviše uputio prema životu u vjeri? Na koji način?

Što si u roditeljskom domu naučio o svojoj vjeri?

Što si u župnoj katehezi naučio o svojoj vjeri?

Što znači biti dobar krsni kum?

Što znači biti dobar krizmani kum?

Što znači biti dobar vjenčani kum?

U kojoj mjeri kateheza u župi pomaže tvome rastu u kršćanskoj vjeri?

U kojoj mjeri nedjeljna propovijed pomaže tvome rastu u kršćanskoj vjeri?

Što ti najviše pomaže u tvome rastu u kršćanskoj vjeri? Zbog čega?

Što je, prema tvome mišljenju, središnja poruka u kršćanskom navještaju? Zbog čega?

Što su, prema tvome mišljenju, najvažnije poruke i sadržaji kršćanske vjere? Zbog čega?

(...)

Interesantno je, korisno i potrebno neka od navedenih i sličnih (srodnih) istraživačkih – problemskih pitanja primijeniti (ili prilagoditi) među odabranim pojedincima školskog vjeronauka. Ondje se mogu odabrati fokus skupine učenika koji prakticiraju svoju vjeru u župi, te su uključeni u župnu katehezu. Također, u školi se mogu formirati istraživačke skupine koje bi uključile učenike koje ne sudjeluju u životu župne zajednice, a pohađaju školski vjeronauk. U određenim situacijama, ovisno o očekivanjima i ciljevima, mogu se u istraživačke skupine uključiti i jedni i drugi vjeroučenici. Dinamika susreta i problemske komunikacije zacijelo neće izostati kao ni sadržajni odgovori s obranom vlastitih stavova i uvjerenja.

Poštujući aktualni vjeronaučni plan i program, osjeća se potreba, za većim uključivanjem tema iz područja duhovnosti, crkvenosti i svjedočenja na mudar i osmišljen način u samu vjeronaučnu nastavu, ovisno o temi i ciljevima određene nastavne jedinice, ambijentu škole, kao i mogućnostima i interesima samih vjeroučenika.

Osim za kvalitativna istraživanja koja u odgovarajućem ozračju i suradnji svih u istraživačkoj skupini, mogu dovesti do novih korisnih spoznaja i uvida, problemska pitanja

osobno i egzistencijalno orijentirana, po svojoj naravi i strukturi dragocjena su, potrebna i značajna ponajprije za župnu katehezu, za njezino planiranje i izvođenje, za animiranje mistagoških susreta otvorenih iskustvu, osobnom odnosu prema vjeri, sakramentima i učenju Crkve. Pitanja otvorenog tipa koja uključuju i potiču osoban odnos prema otajstvenoj i darovanoj zbilji omogućuju na nov i proživljen način mistagoško učenje, promišljanje, provjeravanje, pročišćavanje i produbljivanje vlastite vjere u povezanosti s vjerom Crkve.

Otvorena i duboka pitanja u katehezi i vlastitom istraživačkom radu doprinose postupnom i konkretnom upoznavanju stvarnog stanja na terenu – mogućnostima i granicama vjeronaučnog znanja i vjerovanja, razumijevanja i prakticiranja vjere. Proces učenja i dragocjenih spoznaja događa se u tome smislu i za same pastoralne djelatnike i katehete. Dubinskim pitanjima događa se proces uzajamnog učenja i postupnih promjena. Upoznavanjem stvarnog stanja na terenu u slobodnoj i iskrenoj komunikaciji moguće je induktivnim putem stvaralački i obnoviteljski djelovati u pastoralu i katehezi.

Zaključni osvrt

Drugi dio radnje o mistagogiji u župnoj katehezi adolescenata odnosi se na kvalitativno istraživanje i prosudbu. Ovaj istraživački dio radnje sastoji se od tri poglavlja. Prvo poglavlje je vezano uz metodologiju istraživanja i sam predviđeni proces pripremanja, provođenja i vrednovanja istraživačkog rada. Drugo poglavlje predstavlja rezultate istraživanja uz pojedinačnu prosudbu i usporedbe. Treće poglavlje promišlja ostvarenost ciljeva, te donosi nove ideje i prijedloge na temelju istraživanja.

Unutar metodologije istraživanja ponajprije je obrazložena odabrana metoda istraživanja koja se koristi u znanstveno-istraživačkom radu. Izabran je oblik istraživanja koji se s obzirom na zadanu temu radnje činio najprikladniji. Riječ je o kvalitativnom istraživanju polustrukturiranog tipa u odabranim fokus skupinama unutar kojih je animiran grupni intervju (multivju). Kvalitativnim oblikom istraživanja otvoren je prostor za analiziranje dubokih i složenih promišljanja, tumačenja, slobodnog i otvorenog izricanja iskustva, odnosa, sumnji i pitanja, ulaženja u bit i temelj problematike. Razgovorom u skupini olakšan je razgovor slušanjem i povezivanjem s drugim osobama, upotpunjavanjem odnosno korigiranjem ili osporavanjem navedenih pojmova i dojmova u međusobnoj interakciji i dinamici razgovora.

Nakon pojašnjenja metode istraživanja, formuliran je opći te specifični ciljevi istraživanja. Opći cilj istraživanja odnosi se na upoznavanje i vrednovanje odgovora ispitanika vezanih uz njihovo duhovno-vjerničko iskustvo u okviru liturgije i molitvenog života,

dijakonije i djelatne ljubavi, crkvenog zajedništva i pripadanja zajednici, te svjedočenja i župne kateheze. Opći cilj razrađen je unutar specifičnih ciljeva koji uključuju razumijevanje duhovno-vjerničkog iskustva i mistagogije, govora adolescenata u specifičnosti njihova odrastanja, uočavanja situacija u kojima ispitanici prepoznaju iskustvenu dimenziju svoje vjere i duhovnog rasta, refleksiju odnosa prema sakramentima i drugim indikatorima crkvenosti, te analizu i usporedbu vlastite vjere u djetinjstvu i sada u mladenaštvu.

Hipoteze nisu formulirane jer se u kvalitativnim istraživanjima ne može unaprijed predvidjeti reakcije ispitanika, njihovi odgovori i komentari, posebno ne u perspektivi šire populacije mladih osoba, u našemu slučaju adolescenata. Riječ je o razmjerno malom uzorku koji nije usmjeren stvaranju generalizacija i poopćavanju, nego uvidu u temeljnu problematiku, ulaženju u dubinu i značenje teme koja nadilazi jednostavna pojmovna određenja, unaprijed predviđene odgovore i tvrdnje. Već su u ciljevima u dostatnoj mjeri prisutna određena očekivanja od istraživanja, te usmjerenja za konkretan rad i provjeru rezultata. Spomenuta očekivanja s obzirom na narav kvalitativnih istraživanja promatraju se unutar odabranih fokus skupina bez šire generalizacije i zaključaka. Umjesto toga, nakon analitičkog dijela prikaza rezultata i rasprave, slijedi osvrt na odgovore, osvrt s obzirom na ostvarene ciljeve i očekivanja, te osvrt u svezi novih ideja i spoznaja koje su se nerijetko i spontano javljale, a koje se mogu odraziti na razumijevanje problematike i daljnja istraživanja, susrete i mistagošku katehezu.

Uz ciljeve u ovome dijelu radnje predstavljena su istraživačka pitanja koja su pomogla interakciji ispitanika, nastanku željenih odgovora i spoznaja. Istraživačka pitanja u kontekstu odabranog polustrukturiranog intervjua u manjoj skupini pretpostavljaju pripremljen razgovor uz eventualne nadopune, korekcije i potpitanja u slobodi izražavanja, ali i u određenim okvirima i usmjerenjima samog susreta i intervjua. Pitanja su po svojoj formulaciji i naravi u određenoj mjeri provokativna i aktualna, bliska životnom iskustvu mladih vjernika. Pitanja se odnose na problem udaljavanja određenog broja mladih nakon krizme, zatim na vlastito iskustvo vezano uz krizmu i vrijeme nakon krizme, značenje crkve i župe za same ispitanike, motivaciju oko pohađanja župne kateheze, načina kako se odvija kateheza, što za njih i njihovu vjeru znači kateheza, gdje i na koji način doživljavaju iskustvo Boga i njegove blizine, potom njihovo iskustvo liturgije, osobito euharistije, pa iskustvo caritasa, zajedništva u crkvi i župi, svjedočenja vjere drugima, te na promjene koje su se u njihovoj vjeri dogodile tijekom odrastanja.

Odabir uzorka vezan uz kvalitativno istraživanje odnosi se u određenoj mjeri na tipične predstavnike problematike koja se istražuje. Za razliku od kvantitativnih istraživanja uzorak je dosta manji, ne teži se objektivnosti i definiranosti, nego većoj subjektivnosti, neposrednosti i

kreativnosti samih izričaja u dubini problematike koja se na osoban i životan način promišlja i razvija. U istraživanju sudjelovali su mladi predstavnici župne kateheze po preporuci župnika i župnih vikara, po načelu osobne angažiranosti i otvorenosti adolescenata u katehezi i samom istraživanju. U istraživačkom radu sudjelovalo je 43 adolescenata, 23 djevojaka i 20 mladića, iz osam župnih zajednica Nadbiskupije zagrebačke, koje su činile osam fokus skupina unutar kojih se broj ispitanika kretao između 4 i 8 osoba. Istraživanje u fokus grupama je provedeno u drugoj polovici 2013. i prvoj polovici 2014. godine.

Analiza podataka koja je slijedila nakon neposrednog susreta, animiranja, praćenja i vođenja razgovora, te zvučnog snimanja komunikacije, odnosi se prvotno na doslovnu transkripciju kompletnih razgovora, tj. prenošenje zvučnog zapisa u pisani tekst. Nakon toga, od mnoštva rečenica, tvrdnji i misli adolescenata, nastojalo se reducirati nepotrebne misli i rečenice, odnosno odabrati relevantne tvrdnje i indikativna mjesta u govoru vjeroučenika za daljnje prezentiranje i proučavanje u prosudbi izričaja a u kontekstu teme. U procesu sažimanja materije pomogle su određene tehnike skraćivanja, označavanja, povezivanja više tvrdnji i srodnih izričaja.

Valjanost i vrednovanje ne prosuđuje se po načelu statističke ili koje druge objektivne norme mjerenja i praćenja ostvarenog, već na temelju događenog susreta, razgovora, komunikacije, ulaska u problematiku, stvaranju novih ideja, pojmova i prijedloga. Prosudba valjanosti temelji se i na kvaliteti samih odgovora koji ne smiju ostati na površini problema, biti općeniti i neosobni, prekratki i formalni. Put do osobnih, iskrenih i neposrednih odgovora suočava se u kontekstu odabrane teme s izazovom zadataka i pitanja koja dotiču duboke, složene i osobne zbilje nutrine, vjere i duhovnosti u spletu ljudskog i vjerničkog iskustva. S obzirom da je riječ o razgovoru u skupini i nastupu pred drugima mogu se očekivati nešto kraći i koncizniji odgovori nego u razgovoru samo s jednom osobom, ali i sinergija zajedničkog rada, dijaloga i susreta u skupini.

Prikaz rezultata s obzirom na narav istraživanja ne donosi tablični prikaz, već prezentira indikativne odnosno relevantne izričaje adolescenata u različitim kontekstima i korelacijama, već prema temi koja se obrađuje. Obično vrijedi pravilo da bude podjednaka količina citata vjeroučenika i komentara (prosudbi) na zadani citat odnosno citate. Citati su posebno naznačeni i vezani uz cjelovit tekst grupnog intervjua u osam fokus skupina iz osam župnih zajednica i katehetskih zajednica.

Središnje poglavlje koje donosi rezultate i prosudbu samog istraživanja podijeljeno je u dvije cjeline. Prva se odnosi na pitanja vezana uz sakrament potvrde i aktualnu katehezu, a druga na promišljanja adolescenata o vlastitom kršćanskom duhovnom iskustvu i indikatorima

crkvenosti. Premda je teško i nezahvalno sažeti brojne misli adolescenata koje same po sebi – u svojoj formulaciji i kontekstu najviše govore, mogu se makar i neizravno iščitati određeni naglasci u promišljanjima vjeroučenika i sudionika istraživanja.

U problemu udaljavanja određenog broja vršnjaka od Crkve nakon sakramenta potvrde adolescenti u raznolikosti svojih komentara i osobne zahvaćenosti problematikom navode problem neprimjerene, najčešće prerane dobi za primanje sakramenta kršćanske zrelosti, potom utjecaj društva, masmedija, komercijalizacije tradicije oko primanja sakramenata i materijalnog darivanja, te nedostatak vremena za daljnja okupljanja i prakticiranje vjere u župnoj zajednici.

Na upit oko vlastitih iskustava vezanih uz sakrament potvrde, neki od vjeroučenika spominju kako onda nisu bili svjesni važnosti i značenja trenutka, kako su tek kasnije shvatili, kako su na razvoj njihove vjere najviše utjecali roditelji, a pozitivnu i znakovitu ulogu imale su različite aktivnosti unutar župe u koje su bili uključeni, poput crkvenog zbora, mladeži redovničke zajednice i slično. Pitanje je, u kolikoj je mjeri kateheza u župi pomogla postupnom rastu u spoznaji vjere i sagledavanju neizmjernog dara otajstvene zbilje. Istraživanje je pokazalo da nije o tome bilo riječi, osim o određenim aktivnostima unutar župne zajednice. Sama kateheza u župi se u tome kontekstu ne spominje.

Govoreći o odnosu i iskustvu Duha Svetoga intervjuirani adolescenti vrlo različito odgovaraju. Neki kažu da nisu razmišljali o Duhu, neki da nemaju iskustva. Drugi ga prepoznaju u nekim životnim situacijama, prepoznaju njegovu pomoć kroz nadahnuća, ideje, kroz mudrost i savjest. Neki povezuju na osoban način prisutnost Duha Svetoga i osobnu hrabrost u svjedočenju vjere kada je to najpotrebnije. Čini se da uloga i značenje Duha Svetoga u spoznajnoj i iskustvenoj razini kateheze i pastorala nije dovoljno prepoznata pored određenih pozitivnih zapažanja i komentara.

Opisujući svoja iskustva vezana uz župnu katehezu, vjeroučenici su najviše zaokupljeni otvorenošću za razgovor župnih animatora i svih u skupini. Tome doprinose životne teme i zanimljivost tema koje se obrađuju. Adolescenti se nisu ustručavali govoriti kako je u katehezi u njihovoj župi zabavno, kako se ondje vode parlaonice, kako je prisutno opuštajuće ozračje i druženje. Vjeroučenici također navode da u katehezi vlada uzajamno poštivanje i prihvaćenost, bratsko-sestrinsko ozračje. Jačanju kateheze i širenju vjeronaučne skupine pomažu hodočašća i izleti u kojima sudjeluju vršnjaci s različitim životnim situacijama i stanjem vjere. Ostalo je otvoreno pitanje, koliko u toj i takvoj katehezi ostaje prostora za mistagogiju, za ozbiljno i odgovorno uvođenje u vjeru Crkve, u primljene sakramente i otajstva vjere.

Vrednovanje vjere djetinjstva i sada u mladosti donosi prema izričajima intervjuiranih adolescenata mistagošku svijest o drukčijem odnosu koji uključuje više promišljanja i

razumijevanja, ali i postavljanja pitanja o vjeri. Sada je odluka za vjeru osobnija za razliku od prije kada su ih roditelji poticali i vodili u crkvu. Sada sami svjesno i slobodno ondje dolaze i mole se. Postupnom razvoju i rastu vjere pomogao je, prema riječima vjeroučenika, utjecaj najuže obitelji, uključivanje u različite skupine u župi i primjer vršnjaka. Nešto rjeđe spominje se iskustvo kao i kateheza koja je prethodila sakramentu potvrde kao razlozi rasta u vjeri i vjerske prakse.

Tražeći u kvalitativnom istraživanju mjesto i područje u kojemu su mladi adolescentne dobi najviše osjetili iskustvo vjere i Boga u vlastitome životu, prikupljeni su mnogi veoma različiti odgovori. Bez pokušaja generalizacije, korisno je navesti barem neke pojmove koji su se mogli iščitati u različitim kontekstima i relacijama: granične situacije života, poteškoće, prometne nezgode, klanjanje, duhovna obnova, misa, hodočašće, iskustvo prijateljstva i obitelji. Iskustva vjere vezana su i uz naravnu mistiku i uz kršćansko sagledavanje stvarnosti. Katkad je bilo teško razlučiti jedna od drugih iskustava. Međusobno povezivanje i interes oko postavljenog pitanja o iskustvu Boga i njegove blizine u vlastitom životu, pokazalo je otvorenost vjeroučenika za iskustvenu dimenziju vjere. Prisutna mistagogija unutar kateheze u župi u otvorenosti i interesu mladih osoba nosi značajnu ulogu u cjelovitom življenju vjere u širini i dubini kršćanskog života.

Vjerničko promišljanje adolescenata o indikatorima crkvenosti promišlja se ponajprije u kontekstu područja liturgije i molitvenog života. Značenje euharistije u njihovu životu obojeno subjektivnošću i neposrednošću veže se uz pojmove blizine Božje, duhovnog jačanja te iskustva slobode. Osjećaju da su bliže Bogu po misi i bivaju nadahnuti za nove izazove i zadaće. O drugim sakramentima manje govore. O molitvi i molitvenom izražavaju ispitanici promišljaju kroz dimenziju prisnosti, pomoći u određenim trenucima života, te iskustvu boljeg raspoloženja. Može se pretpostaviti da bi sustavno mistagoško uvođenje trebalo ostaviti većeg i jasnijeg traga u refleksijama vjeroučenika, te odnosa prema sakramentima i molitvenom životu.

Područje dijakonije i djelatne ljubavi na temelju istraživanja pokazuje nedostatno poznavanje ne samo iskustveno-praktične, nego i temeljno-spoznajne razine. Dio adolescenata ne razumije smisao caritasa, nemaju povjerenja u tu ustanovu. Nešto manje govore u kontekstu osobnog darivanja i vjere. Praktično gledajući, zaokupljeni su problemom kako je malo njihovih vršnjaka uključeno u caritas. Govor o djelatnoj ljubavi i prisutnosti kršćanske solidarnosti skromno dolazi do izražaja. Mistagoški gledano, skromno je povezivanje vjere i dijakonalne dimenzije, kršćanske horizontale i vertikale, u nerazumijevanju nekih osnovnih pojmova i izostanka odgovarajuće prakse i konkretnih usmjeravanja unutar župne kateheze.

Istraživanje područja crkvenog zajedništva i pripadanja zajednici šarolikošću ali i dubinom određenih pojmova, iskustava, zapažanja i komentara ohrabruje. Premda se prelamaju svjetovna i kršćansko-crkvena dimenzija zajedništva unutar kateheze i općenito župne zajednice, probija se kršćanska vizija zajedništva pa i prijateljstva koje ne ostaje samo na horizontali i subjektivnosti vlastite ispunjenosti i zadovoljstva. Doduše, pojavljuju se i primjeri zajedništva bez dubljih vjerskih temelja kao i iskrivljeni oblici shvaćanja crkvenog zajedništva, kao pohađanje mise samo zbog skupine vršnjaka u crkvi. Adolescenti su nerijetko u svojim iskazima naglašavali jedinstvenu kvalitetu prijateljstva i komunikacije koja, prema njihovim riječima, postoji samo u župi i katehezi, te su po primjerima i podršci vršnjaka upoznali ljepotu crkvene i župne zajednice. Iskustvu zajedništva doprinijele su različite aktivnosti u župi, posebno hodočašća i susreti mladih. Stječe se dojam kako dimenzija koinonije premda u ohrabrujućoj mjeri življena, nije u spoznajnoj, katehetsko-mistagoškoj liniji dostatno teološki-eklezиološki osviještena.

Analiziranjem područja martirije u prvi plan dolaze problemi, osporavanja i pritisci na vjeroučenike, prema njihovim riječima, zbog njihove vjere. Dosta prostora usmjeruju na ovu pojavu kao i negativnu pojavu mnogih bogopsovki u vlastitoj blizini. Ne promišljaju toliko o samoj dimenziji kršćanskog navještaja i svjedočenja te mistagoško-vjerničkoj dimenziji, koliko o praktičnim načinima svjedočenja i suočavanja s različitim izazovima i poteškoćama. Neki vjeruju da se najbolje svjedoči po djelima, da je značajna podrška, posebno obitelji, ali i vršnjaka. Priznaju da nisu na tome području dovoljno upućeni. Pojam upućenosti u svijest doziva mistagogiju i uvođenje u vjeru, te vjernička iskustva po dimenziji navještaja i svjedočenja.

Nastojeći uočiti cjelinu istraživanja, i u pripremnom dijelu i u njezinoj realizaciji, prezentaciji i evaluaciji, može se ustvrditi kako su formulirani ciljevi i očekivanja od istraživanja većinom ostvareni u suglasju s onime što je prethodno navedeno. Promišljajući ciljeve, te prateći brojne odgovore adolescenata, uočene su neke nove problemske misli, spoznaje i iskustva. Koliko se moglo uočiti u pokušaju dubljeg sagledavanja problematike na temelju pojedinačnih i grupnih promišljanja i komunikacije, mistagogija se može naslutiti i prepoznati u različitim razinama zapažanja i odjeka susreta. Pored dragocjenih iskustava koje su adolescenti po određenim aktivnostima u župi, po primjeru svećenika i roditelja doživjeli i susreli, kao da još uvijek nedostaje izgrađena svijest i iskustvo vjerničke dimenzije liturgije, dijakonije, koinonije i martirije u međusobnoj povezanosti. Određeni pozitivni koraci u katehezi i mistagogiji se uočljivi. U budućnosti moguće je nadati se da će dobro osmišljena i planirana, istražena i razrađena, animirana i ostvarena mistagoška kateheza u korelaciji sa svim

indikatorima crkvenosti i konkretnim ponudama unutar života župne zajednice pomoći u zreloj i angažiranoj vjeri koja se živi, poznaje, prakticira i svjedoči u svim dimenzijama ljudskog i vjerničkog iskustva.

3. USMJERENJA KATEHETSKO-MISTAGOŠKOG RADA

Na temelju teorijskih teološko-pastoralnih polazišta s aktualnom katehetskom problematikom o stvarnosti mistagogije u razdoblju adolescencije, te na temelju vlastitog kvalitativnog istraživanja u župnim zajednicama i prosudbe tvrdnji i izričaja adolescenata, u trećemu dijelu disertacije pružaju se usmjerena katehetsko-mistagoškog rada.

Teorijski i praktični uvidi u problematiku traže odgovarajuće korake i postupke koji će uvažiti brojne iznesene misli i tvrdnje iz prvoga i drugoga dijela radnje, imajući u vidu složenu stvarnost mistagogije, župne kateheze i razdoblja adolescencije. Jedno od značajnih pitanja koje se pojavljuje vezano uz teorijsko-pojmovno promišljanje i brojne tvrdnje iz praktično-osobnih zapažanja i analize glasi, na koji način župna kateheza adolescenata može odgovoriti na izazov mistagogije u ovome današnjem vremenu i konkretnoj situaciji. Tražeći prikladan odgovor i odgovore na brojna druga pitanja u katehetsko-praktičnom vidu rada u župnoj zajednici, nude se određena usmjerenja katehetsko-mistagoškog rada.

Usmjerenja katehetsko-mistagoškog rada analiziraju se kroz temeljne smjernice i prijedloge za konkretan rad u župi (prvo poglavlje), te kasnije kroz praktične primjere i radne predloške za župnu katehezu adolescenata (drugo poglavlje).

3.1. Temeljne smjernice i prijedlozi za konkretan rad u župi

U ovome poglavlju nastoje se artikulirati, konkretizirati i analizirati temeljne smjernice i prijedlozi za konkretan rad u župi imajući u vidu prethodno promišljanju i vrednovanu stvarnost mistagogije u odnosu na župnu zajednicu i katehezu, u odnosu na adolescente i njihovo ljudsko i vjerničko iskustvo. Spomenute smjernice i prijedlozi trebali bi pomoći promjeni, obnovi i unaprjeđenju aktualne pastoralno-katehetske prakse u konkretnim uvjetima i mogućnostima rada s mladima adolescentne dobi, razdoblja koje neposredno slijedi nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije i koje se nalazi između djetinjstva i odrasle dobi inicirane osobe.

Smjernice i prijedlozi za konkretan rad u župi uključuju poznavanje situacije i planiranje rada, te primjenu spoznaja iz kvalitativnog istraživanja. U tome kontekstu analizira se mistagoška obnova kateheze adolescenata i mladih kao i recepcija indikatora mistagoškog pristupa. Navedene smjernice i prijedlozi obuhvaćaju prosudbu mistagoških kateheza i mistagoški pristupa, ciljeva i sadržaja, metodičkog pristupa, metodičkih postupaka i medija komuniciranja. Na temelju ovih promišljanja i prijedloga oko obnove mistagoško-katehetskog rada s mladima nastoje se sagledati pastoralno-katehetske mogućnosti koje se nadovezuju na spomenuta obnoviteljska nastojanja i prisutnost mistagogije i mistagoškog pristupa u katehezi.

3.1.1. Poznavanje situacije i planiranje rada

Jedno od prvih usmjerenja mistagoško-katehetskog rada odnosi se na poznavanje situacije i planiranje rada. Brojne spoznaje iz područja teologije, pastorala i katehetike upućuju na potrebu upoznavanja situacije. Kvalitativno istraživanje provedeno među vjeroučenicima ukazalo je na važnost planiranja, provođenja i vrednovanja istraživanja među naslovnicima kateheze. Mnoge spoznaje na temelju istraživačkog rada su veoma dragocjene i pružaju polazišta za teološke refleksije i unaprjeđenje religiozno-pedagoškog i katehetskog rada.

Ovo prvo usmjerenje mistagoško-katehetskog rada smjera ponajprije na konkretan katehetski rad u župnim zajednicama. Sama kateheza da bi odgovorila svojoj vlastitoj naravi – usmjerenosti prema zrelosti vjere koja se poznaje, prakticira i živi na osoban i životan način, nužno polazi od iskustva i vodi prema iskustvu. Poznavanje situacije u kojoj žive naslovnici kateheze čini se prijeko potrebnim radi kasnijeg planiranja, pripremanja i ostvarivanja kateheza u konkretnim župnim, društvenim, crkvenim i osobnim prilikama i mogućnostima.

Umjesto određenih tvrdnji, moglo bi se postaviti pitanje, kako je moguće planirati i provoditi određenu katehezu ukoliko se ne poznaje situacija, ukoliko nije poznata problematika koja traži odgovarajuće odgovore, postupke i promjene. Kako je moguće činiti određene korake u pastoralu i katehezi bez da se poznaje svijet mladih osoba, njihova vjera, njihovo znanje, ljudsko i vjerničko iskustvo, sumnje i pitanja, interesi i očekivanja, vlastita otvorenost ili zatvorenost za duhovno-vjernički rast? Kako je moguće raditi na određenim konceptima i projektima, a da se pri tome ne uzima u obzir stvarnost i iskustvo pojedinaca i društva, vjernika i vjerničke zajednice? Kako je moguće nastavljati katehezu, a da se pri tome, župni katehete ne upitaju, u kojoj su mjeri mlade osobe zahvaćene vjerom i životom po vjeri, u kojoj mjeri žive ili nastoje živjeti dar svetih sakramenata i primljenih otajstava?

Upoznavanje stvarne situacije na terenu, mogućnosti i prepreka na putu rasta u vjeri, pomaže daljnjem planiranju katehetskog rada, katehetskih susreta, programa, projekata i aktivnosti unutar župne i liturgijske zajednice. Ukoliko izostane spomenuto upoznavanje situacije i planiranje rada, te se sve prepusti spontanosti i „događanju u hodu“ moguće je da će u župnim zajednicama biti prisutna kateheza koja neće u dovoljnoj mjeri biti niti katehetska niti mistagoška. Izostat će u dovoljnoj mjeri osobna, proživljena, motivirajuća, angažirana, promišljena i izgrađujuća kateheza. U tome slučaju izostat će i potrebna mistagoška korelacija liturgije i kateheze, ali i stvarnost drugih indikatora crkvenosti. Dugoročne posljedice izostanka odgovarajućih priprema i pripremnih koraka u planiranju i realizaciji istinske kateheze mistagoškog karaktera očituju se u osipanju ponuda, susreta i modela rada s mladima i odraslima nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije. Nerijetko izostaje bilo kakva sustavna kateheza i rad sa sakramentalno iniciranim osobama. Pretpostavke po kojima su „mladi takvi i takvi“ ne opravdavaju izostanak vlastitih istraživanja u konkretnoj župi.

Boljem upoznavanju a onda i planiranju rada u župnoj zajednici pomažu vlastiti praktični istraživački projekti. Traže određenu pripremu, mudrost, pronicljivost, odvažnost i strpljivost. Planiranje, provođenje, a potom i obrada podataka mogu uzeti nešto više vremena, ali su veoma dragocjeni, korisni i značajni za daljnji rad i razumijevanje života unutar vjerničke zajednice.

Upoznavanje situacije adolescenata uključuje također upoznavanje šireg konteksta koji se, makar u osnovnim i indikativnim crtama, želi upoznati. Da bi se bolje razumio svijet mladih nakon primanja sakramenata inicijacije, a koji se u određenoj mjeri udaljuje od liturgijske i župne zajednice nakon dovršetka procesa inicijacije, potrebno je upoznati mlade osobe već u doba predadolescencije. Potrebno je upoznati kandidate za sakrament potvrde. Potrebno je upoznati i njihove kumove. Korisno je i značajno upoznati roditelje kandidata za sakrament kršćanske zrelosti.

Umjesto prevelikog naglaska na sadržaj koji se želi prenijeti ili pak na formalno-proceduralne stvari oko primanja sakramenta potvrde, razgovori se mogu, makar na diskretan i neizravan način, usmjeriti na problemsko-osobnu i egzistencijalno-mistagošku razinu. Sami pastoralni djelatnici mogu se i trebaju pitati: Jesu li roditelji upoznati u dovoljnoj razini s važnošću i veličinom skorašnjeg događaja u životu njihova djeteta i cjelokupne vjerničke zajednice? Jesu li kumovi doista pripravni biti kumovi – istinski svjedoci vjere krizmanicima? Jesu li sami kandidati za sakrament potvrde svjesni i pripravni za sakramentalno-otajstvenu zbilju i za duži osoban i zajednički rast u primljenoj milosti i kršćanskim krepostima? Jesu li skorašnji primatelji sakramenta kršćanske zrelosti spremni nastaviti katehezu i susrete u

vlastitoj župi kako bi nastavili vjernički hod u Duhu Svetome, hod u krepostima vjere, ufanja i ljubavi? Ovdje su navedena samo neka od mnogih pitanja koja mogu poslužiti za pripremu odgovarajućih upita za sve osobe uključene u sakramentalna događanja na razini liturgijske i župne zajednice. U ovome segmentu istraživanja još uvijek nisu izravno uključeni sami adolescenti premda se u velikoj mjeri upravo o njima radi. Dobro upoznavanje vjerničkih stavova, poznavanja vjere i sakramenata, prakticiranja nedjeljne mise i drugih sakramenata, ljudske i vjerničke otvorenosti roditelja, kumova i predadolescenata pomoći će u planiranju aktualne kateheze krizmanika i mladih nakon sakramenta potvrde. S vremenom će se u tome kontekstu moći, premda na njima svojstven način, upoznati i sami adolescenti.

U svrhu boljeg upoznavanja stvarnog stanja i parametara o kojima je bilo malo prije riječi, korisno mogu poslužiti različiti upitnici i ankete. Pitanja mogu biti i otvorenog i zatvorenog tipa. Treba sačuvati diskreciju i anonimnost, kako bi u odgovorima što više došla do izražaja iskrenost, osobnost, otvorenost, kritičnost i konkretnost izričaja. Osim samih upitnika, upoznavanju stvarne i konkretne situacije na terenu pomoći će odgovarajuće ozračje na susretima s predadolescentima, adolescentima, te njihovim roditeljima i kumovima. Susrete treba dobro pripremiti, planirati, razraditi i realizirati. Sadašnja svojevrsna kriza oko tradicijsko-formalističkog i materijalno-neosobnog shvaćanja vjere, sakramenata i darivanja mogu se na promišljen način utkati u diskusiju, u nastup i svjedočenje, u susret koji će biti događanje, a ne samo predavanje i izlaganje koje ne ulazi u vlastiti svijet vrijednosti i stavova, vlastite nutrine i konkretnog ponašanja.

U istraživanja bi trebalo uključiti što više vjernika i onih koji se pripremaju ili sudjeluju oko sakramenata. Na temelju istraživanja župnici i župni vikari, te katehete i vjernici-laici steći će odgovarajuće i značajne informacije koje se mogu vrlo korisno integrirati u homiliju i katehezu, u brojne susrete s roditeljima, djecom i mladima. Možemo li razmišljati o homiliji koja će u svome sadržajnom, retoričkom, metodičkom i psihološkom nastupu biti dostatno vjernička i životna, osobna i mistagoška? Možemo li razmišljati o drukčijoj katehezi koja prethodi, prati i nastavlja se nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije, a da u svojoj strukturi uključuje brojne korisne spoznaje na temelju vlastitih istraživanja u svojoj i drugim župnim zajednicama?

Za očekivati je da će dobro pripremljeni, osmišljeni i animirani susreti za roditelje, za kumove, za predadolescente i adolescente s manjim ali dovoljno indikativnim istraživačkim stremljenjima pomoći planiranju kateheze, koja će s vremenom postojati sve više katehezom, mistagogijom, navještajem i produbljivanjem vjere i života po vjeri u suglasju s darovanim vremenom i vlastitim životnim iskustvom.

U pripremanju, planiranju, provođenju, obradi i vrednovanju vlastitih manjih istraživanja i korisnih zapažanja za daljnje planiranje i rad, korisno mogu doprinijeti spoznaje i rezultati određenih kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja navedenih u suvremenoj teološkoj i pastoralno-katehetskoj literaturi. Poticajno je i znakovito moći čuti i tumačiti rezultate nekih istraživanja koje se odnose na vjerničke stavove i praksu u katehezi, homiliji i susretima s različitim skupinama vjernika u župnoj zajednici.

3.1.2. Potreba revizije procesa kršćanske inicijacije i redoslijeda slavlja sakramenata

Mnoga promišljanja adolescenata u kvalitativnom istraživanju potvrđuju pastoralno-katehetsku problematiku u uvodnim poglavljima radnje o svojevrsnoj krizi katehetskog inicijacijskog procesa i potrebu novih, drukčijih i kvalitetnijih putova i obnove. U tome smislu može se govoriti o potrebi revizije procesa kršćanske inicijacije. Riječ je o postupnim promjenama koje uključuju i praktično-organizacijska, ali i dubinsko-teološka i pastoralno-katehetska pitanja i postavke. Dobro pripremljena istraživanja stvarne situacije i problematike na terenu u različitim oblicima i načinima upoznavanja situacije, ne zanemarujući istraživanja – upoznavanja situacije svakog pojedinog dušobrižnika i župe, o kojemu je prethodno bilo riječi, pomoći će novom uvidu u širu i dublju problematiku, te kvalitativnim promjenama u bližoj ili daljnjoj budućnosti.

Unutar složene zadaće revizije procesa dosadašnje kršćanske inicijacije, tek bi trebalo osvijetliti pravo značenje spomenutog procesa. Na što se odnosi ovaj pojam? Jesu li današnji „teoretičari“ i „praktičari“ u pastoralno-katehetskom radu svjesni važnosti obnoviteljskih nastojanja i kvalitativne obnove katehetsko-mistagoške dimenzije u župnim zajednicama? Na koji način ostvariti obnoviteljska nastojanja? U kojoj mjeri promjena dobi primanja pojedinih sakramenata može pomoći boljem prihvaćanju otajstvenih dimenzija vjere po primljenim sakramentima i drugim dimenzijama crkvenosti?

Pitanje dobi primanja pojedinih sakramenata, posebno svete potvrde, spontano se javilo u istraživanju. Nije bilo izravno postavljeno adolescentima, ali se međusobnom komunikacijom ispitanika javljalo više puta u više značenja. Oslanjanje na liturgijska, pastoralna i katehetska promišljanja naših teologa o dobi primanja sakramenata kršćanske inicijacije vezano je uz samu narav sakramenata, uz narav kateheze i mistagogije, ali i uz mogućnosti naslovnika i sudionika sakramentalno-katehetskih događanja i susreta.

Značajno je posjedovati dostatnu razinu jasnoće pojmova. Prema nekim teolozima, problem u katehetskom inicijacijskom procesu određena je posljedica nepoštivanja redoslijeda

sakramenata, te nerazumijevanja naravi liturgijskog događanja. Svaki sakrament traži svoje vlastito vrijeme, pravo se doživljava samo u pravom remenu (kairòs) [865] . Redoslijed sakramenata trebao bi slijediti prirodni redoslijed životnih faza djeteta i mlade osobe. Kako je kršćanska inicijacija dugotrajni odgojni proces, trebala bi trajati tijekom čitavog vremena ljudskog sazrijevanja[866]. Odvajanje triju sakramenata inicijacije potječe tek od 13. stoljeća[867]. Osjeća se potreba za vraćanjem vremenske povezanosti slavlja ovih sakramenata i ujednačene prakse koja bi u većoj mjeri govorila svojom simbolikom i pojavnošću.

S obzirom na narav, ustrojstvo i povezanost sakramenata kršćanske inicijacije, a u korelaciji s katehetsko-mistagoškom govorom i prepoznatljivošću, potrebno je vraćanje biblijsko-teološkom utemeljenju i redoslijedu sakramenata: krštenje – potvrda – euharistija. Mistagoškim rječnikom, sama kršćanska inicijacija predstavlja uvođenje u život Trojedinog Boga. Praksa da euharistija prethodi sakramentu potvrde u suprotnosti je s biblijskom, teološkim, liturgijskom i povijesnom tumačenju kršćanske inicijacije[868].

Ispravnom shvaćanju sakramenata kršćanske inicijacije doprinosi i ispravno tumačenje pojma kršćanske zrelosti. Neki teolozi u tome smislu tvrde da nije ispravno govoriti kako je potvrda sakrament kršćanske zrelosti, već je kršćanska zrelost plod cijelog procesa kršćanske inicijacije[869]. Očita su u praksi prevelika očekivanja od sakramenta potvrde, dok samo krštenje, ako usporedimo s otačkom predajom, ostaje u današnjoj svijesti nekako zanemareno. U tome kontekstu, dovršetak procesa kršćanske inicijacije nije potvrda nego euharistija kao vrhunac uvođenja u spasenjsko otajstvo Krista i Crkve.

Tražimo li konkretniji govor o godinama primanja – slavlja pojedinih sakramenata inicijacije možemo susresti različite odgovore i prijedloge, ovisno o pristupu, o naglasku i oslanjanju na pojedinu tradiciju i smjer unutar života Crkve. Prema jednom prijedlogu krštenje bi trebalo biti kao i do sada, dok bi potvrda i euharistija (prva pričest) bili slavljeni zajedno u dobi između 7 i 9 godina. U razdobljima koje slijede, odnosno tijekom predadolescencije i adolescencije mladi vjernici koji su u ranoj dobi primili sve sakramente kršćanske inicijacije, pripremali bi se za obnovu krsnih obećanja u dobi između 18. i 20. godine života. Obnova krsnih zavjeta bila bi svečana, po mogućnosti pred biskupom. Ovome činu svečane obnove krsnih obećanja prethodila bi dugotrajna i intenzivna mistagoška priprema. Oni koji ne bi htjeli pohađati mistagoške susrete, ne bi mogli pristupiti drugim sakramentima jer bi u pitanje došla

[865] Usp. Živan BEZIĆ, Kršćanska inicijacija djece i mladeži..., 418.
[866] Usp. *Isto*, 424.
[867] Usp. Marin ŠKARICA, Potvrda – sakrament punine dara Duha Svetoga..., 499.
[868] Usp. Ivica RAGUŽ, Trinitarno-euharistijsko promišljanje o kršćanskoj inicijaciji..., 551. i 559.
[869] Usp. Ružica RAZUM, Katehetski inicijacijski itinerarij..., 621.

njihova vjera i ozbiljnost nastupa. Katolička crkva bi većom strogoćom, ozbiljnošću i odgovornošću pred sakramentima i primateljima otajstva pokazala vlastitu vjerodostojnost, te pomogla svekolikoj obnovi[870].

Gubitak osjećaja za bitno i sržno u katehezi predadolescenata, te izostanak kasnije mistagogije i rada s adolescentima i mladima, traži hitnu, žurnu i konkretnu obnovu rada u našim župnim zajednicama. Pitanje dobi kada će pojedine osobe primiti određene sakramente ovisi o niza okolnosti. Osluškujemo li refleksije (odgovore) adolescenata, može se uočiti težnja za nešto kasnijim primanjem sakramenta potvrde. Još više može se uočiti potreba za drukčijim i zrelim odnosom prema sakramentima, ne samo primatelja nego i slavitelja (djelitelja) svetih otajstava. Sakramenti se ne smiju „olako dijeliti", bez prave evangelizacije, bez raspoloženja koje prethodi i prati inicijacijski hod, bez kerigme i mistagogije, bez pravog razumijevanja otajstava i nužnih priprema. Sami adolescenti, još u toj ranoj životnoj dobi, svjesni su potrebe određenih promjena. Neizravno izriču potrebu revizije procesa kršćanske inicijacije koja će u većoj mjeri biti evangelizacijska, životna, dubinska, vjernička i mistagoška. Promišljanja, osvrti i prijedlozi teologa upućuju na potrebu poštivanja liturgijske zakonitosti pojedinih sakramenata i obreda kao i na potrebu dostatnog, primjerenog, mudrog i osmišljenog pripremanja mladih vjernika na putu prema odrasloj i zreloj vjeri. Raznoliki odgovori adolescenata u istraživačkim župnim skupinama otvaraju nove prostore i uvide kako jačati pastoral i katehezu u današnjim životnim i vjerničkim okolnostima svjedočenja i rada.

3.1.3. Primjena spoznaja iz kvalitativnog istraživanja

Spoznaje na temelju vlastitog kvalitativnog istraživanja provedenog među odabranim župnim zajednicama i mladima adolescentne dobi mogu se primijeniti na konkretnu praksu župne kateheze i drugih oblika aktivnosti unutar župne zajednice. Od brojnih spoznaja treba spomenuti neke koje se posebno čine značajne za današnju katehezu i aktualnu praksu u župnim zajednicama. Istraživanje provedeno u fokus skupinama pokazuje, kako je ranije spomenuto, otvorenost mladih vjernika za dimenziju otajstva i iskustva, na neki način i mistagogije. Premda ne poznaju stručnu terminologiju, senzibilni su za blizinu Božju u različitim situacijama života, za naslućivanje svete prisutnosti u vlastitome životu i životu svojih bližnjih, najčešće vršnjaka. Uvidi u duhovno-vjernička iskustva pokazuju raznolikost shvaćanja i pristupa daru vjere. Naslućuje se potreba za većom jasnoćom i traženja uporišta u vjeri Crkve. U tome kontekstu,

[870] Usp. Marin ŠKARICA, Potvrda – sakrament punine dara Duha Svetoga..., 522.

mogućnost je i izazov za današnju katehezu da u većoj mjeri bude otvorena za govor o vjeri na osobnoj i zajedničkoj razini, da ozbiljno sluša i razmatra odnos mladih prema vjeri, posebno na osobnoj i egzistencijalnoj razini. Na temelju istraživanja stječe se uvid da je komunikacija vezana uz ovu problematiku još uvijek nešto rjeđa pojava. Pored toga, prisutno je osnovno poznavanje i razumijevanje značajnih pojmova i datosti katoličke vjere. Može se pretpostaviti da bi konkretna kateheza koja bi dostatno uključila i njegovala teme iz područja kršćanske duhovnosti na mladima blizak i osoban način, doprinijela bi dubljem, osobnijem, iskrenijem, jasnijem i intenzivnijem hodu i rastu u vjeri, posebno imajući u vidu dinamizam odrastanja konkretnog adolescenta, sve pojavnosti koji se događaju u cjelovitom rastu i odrastanju osobe koja je primila sakramente i otajstva, te traži dostatnu podršku na putu ostvarenja svoga kršćanskog poziva.

U razvoju osobne i zajedničke vjere značajna je uloga voditelja katehetskih susreta, uloga katehete – vjeroučitelja od kojeg se očekuje da u većoj mjeri bude animator, svjedok, duhovnik i uzor na putu učenja i rasta u ljudskosti i vjeri. Istraživanja očituju i potvrđuju važnost i značenje katehete (najčešće prezbitera) koji animira i vodi katehezu. Mlade osobe koje pohađaju katehezu visoko cijene ulogu i rad svoga katehete. Znaju se povezati s osobom koja animira susrete. Hoće li pohađati ili neće katehezu, te kako će se odnositi prema istoj, kao i drugim aktivnostima i događanjima u župnoj zajednici, u dobroj mjeri ovisi o samom kateheti. U tome smislu, od katehete se očekuje da bude svjestan velikog povjerenja koje mu je povjereno i koje se ostvaruje pod određenim uvjetima i okolnostima. Također, župni kateheta treba da bude svjestan svoga poslanja i puta koji nadilazi granice dobi vezane uz određene vođe i uzore na putu odrastanja. Župni kateheta ne veže mlade uza sebe i svoju karizmu, već uz zadaću koja mu je povjerena. Otvorenost mladih za vođe i uzore na životnom putu, može biti dodatni poticaj da kateheta usmjeri mlade vjernike na neka temeljna pitanja kršćanske vjere i kršćanske duhovnosti, koja su nerijetko zanemarena u konkretnoj praksi ili se olako previđaju. Premda se savjeti na putu duhovnog rasta i duhovnog usmjeravanja obično vežu uz diskretne razgovore dviju osoba, u kontekstu kateheze s mistagoškim elementima, očekuje se da se otvoreno i dijaloški komunicira o dimenziji vjere u svim njezinim bitnim značajkama. Bistrenje pojmova može uvelike pomoći na putu osobnog i zajedničkog rasta u vjeri, na putu čišćenja i odstranjivanja iz vlastite vjere svega onoga što se protivi vjeri Crkve, vjeri Tradicije i Pisma. Kvalitativno istraživanje ponovno je dozvalo u svijest činjenicu prema kojoj je vjera mladih adolescentne dobi nerijetko obojena subjektivnošću osobe. Upravo kateheza može pomoći postupnom promicanju zdrave duhovnosti, zrele, življene i odgovorne vjere.

Na putu buđenja, provjere, produbljivanja, bistrenja i jačanja vjere i odnosa prema primljenim otajstvima značajnu ulogu posreduje iskren i životan razgovor – dijalog u skupini. Od animatora se očekuje pouka, ali i posredovanje iskustva, svjedočenje i vodstvo koje poštuje slobodu i individualni ljudski i vjernički razvoj na putu prema svetosti i suobličenju s Kristom kao jedinim i najvećim Učiteljem. Spomenuti, pripremljeni i animirani razgovor doprinijet će kvalitetnoj stvaralačkoj komunikaciji. Neće izostati provokativna i aktualna pitanja ukoliko pomažu dubljem sagledavanju tematike koja se obrađuje uz dovoljno otvorenosti i odvažnosti, ali i poniznosti i iskrenosti. Treba ostati dovoljno prostora za izricanje vlastitih promišljanja, kritika, sumnji, razočaranja, kao i vlastitih očekivanja, nadanja i vjerovanja. Sama skupina vjeroučenika također predstavlja značajnu okosnicu katehetskog i mistagoškog rasta u duhovnosti i vjeri. I ta je skupina na određeni način mistagog, ukoliko se ostvari pravo radno ozračje u skupini i ukoliko skupina ne izgubi iz vida svoje ključne zadaće i poslanje. Ukoliko sustavno iščitavamo komentare adolescenata, postajemo svjesni koliko im je važna skupina i sredina u kojoj uče o vjeri. U ovome istraživanju možda najviše dolazi do izražaja govor o župnoj katehezi, o pojedincima i skupini koje se ondje susreće. U njoj, prema kazivanju intervjuiranih vjeroučenika, vlada posebno ozračje označeno prijateljstvom, prisnošću, toplinom, otvorenošću, iskrenošću i zabavom. O vjeri se uči gotovo u obliku igre, na zabavan i njima blizak način. Ondje su prihvaćeni od svojih kolega kao ravnopravni sudionici susreta. Ova ohrabrujuća iskustva koja su iznesena pokazuju važnost skupine, ali i potrebu da skupina ide dobrim smjerom. Još je uvijek mnogo područja koja nisu u dovoljnoj mjeri uvažena, pojašnjena, življena i artikulirana. Za neke intervjuirane vjeroučenike još je uvijek nejasna prisutnost i djelovanja Duha Svetoga. Govor o otajstvima događa se u „zrcalima“ koja u većoj ili manjoj mjeri ukazuju na neizrecivu zbilju.

Na putu upoznavanja velike uloga Duha Svetoga, posebno u vremenu nakon primanja svete potvrde i mistagoškog rasta, osim same župne kateheze značajnu ulogu posreduju i drugi oblici župnih aktivnosti, okupljanja i susretanja. Od velike su važnosti duhovne obnove posebno organizirane i prilagođene mladima, hodočašća, izleti, putovanja i duhovne formacije vezani uz snažne i sržne teme koje zahvaćaju obraćenje, vjerničko iskustvo i nutrinu mlade osobe. Istraživanje je potvrdilo važnost ovih raznolikih događanja unutar i izvan župne zajednice. Za neke mlade osobe upravo su po spomenutim aktivnostima najviše osjetili – naslutili iskustvo blizine Božje. Čini se da tek treba otkriti i analizirati vrijednost putovanja i hodočašća za mlade od razdoblja predadolescencije i pripreme za sakramente pa do ulaska u odraslu dob. Koliko u hrvatskoj domovini postoji prekrasnih mjesta za kreativan odmor, za učenje, za druženje i zajedništvo? Koliko postoji mogućnosti za putovanja i hodočašća koja

mijenjaju i povezuju? Koliko postoji mogućnosti za novu evangelizaciju i uspješan pastoral i katehezu uz dostatno vrednovanje interesa mladih za izletima i hodočašćima, duhovnim obnovama i oblicima zajedničkog učenja? Otvorenost adolescenata za otkrivanje novih putova, za druženje, za odmak od svakodnevice i putovanja, predstavljaju izazov za planiranje i programiranje rada unutar župne zajednice i kateheze, imajući u vidu kvalitetan, kreativan i mladima poticajan rad, te oblik životnog učenja i susretanja.

3.1.4. Recepcija indikatora mistagoškog pristupa i kateheza

Odgovori mladih osoba o odnosu prema vjeri, o vlastitom duhovnom rastu, o iskustvu blizine Božje mogu pomoći u otkrivanju novih putova u aktualnoj katehezi. U tome kontekstu posebno mjesto zauzimaju indikatori mistagoškog pristupa: liturgija, dijakonija, koinonija i martirija. Recepcija indikatora mistagoškog pristupa na temelju kvalitativnog istraživanja korisno može poslužiti u planiranju i strukturiranju kateheze koja će u dostatnoj mjeri biti mistagoška.

Indikatori crkvenosti promišljani su ponajprije kroz liturgiju i odnos prema sakramentima. Spoznaja po kojoj adolescenti – vjeroučenici uključeni u katehezu sakramente promišljaju uglavnom kroz odlaske na misu, te ih vezuju uz osobno raspoloženje, osjećaj ispunjenosti i zadovoljstva, traži odgovarajuće odjeke u katehezi. Vjeroučenici doduše navode da se osjećaju ondje bliže Bogu, ali nedostaje širina i dubina mistagoškog promišljanja euharistije i drugih sakramenata koje susrećemo kod crkvenih otaca, kod teologa i u novijim crkvenim dokumentima. Dakako, od vjeroučenika se ne traži teološko znanje, već temeljno znanje i iskustvo Boga po sakramentima Crkve, temeljno razumijevanje sakramenata i vjere, uključujući osoban odnos prema liturgijskoj stvarnosti. Mogućnost određene identifikacije sa sakramentima za adolescente se čini najlakšom kroz euharistiju. Središnjost sakramenta euharistije – sakramenta nad sakramentima ostavlja određenog traga nerijetko na podsvjesnoj i neizravnoj razini. Zadaća bi kateheze bila pripravljati mlade osobe za euharistijsko događanje kroz različite teme, postupke i medije komuniciranja. Sama narav kateheze mistagoške naravi trebala bi spontano voditi euharistiji kao izvoru i vrhuncu kršćanskog života.

Određene pobožnosti, katehetska slavlja i razmatranje pred Presvetim Oltarskim Sakramentom postupno pripravljaju za dublje i osobnije razumijevanje misnog otajstva. U istraživanju se pokazalo kako mladi, prema njihovim riječima, prepoznaju svetu blizinu po euharistijskom klanjanju, po meditaciji, šutnji i osobnoj molitvi. U tome smislu, od velike je

važnosti kako se pripremaju i animiraju liturgijska slavlja kao i euharistijska klanjanja. Uz brižne i kvalitetne pripreme i nastojanja moguće je ostvariti dobar suodnos kateheze i liturgije.

Svaki od sedam sakramenata, a posebno sakramenti kršćanske inicijacije trebali bi u većoj mjeri doći do izražaja u katehezi. Nije riječ toliko o zasebnim temama, koliko o drukčijem pristupu u pripremi za liturgiju, u komunikaciji i posredovanju liturgijskog govora, o razmatranju simbola i otajstva, o samoj naravi kateheze i mistagogije u određenoj župnoj sredini.

Dijakonalno promišljanje vlastite vjere i duhovnosti u istraživanju je ukazalo na novu problematiku oko nedostatnog poznavanja i razumijevanja caritasa, kao i o razmjerno malom broju uključenih mladih u karitativna događanja unutar župne zajednice. Osim izostanka odgovarajućih spoznaja, iskustva i praktičnog rada i angažmana oko caritasa, dimenzija kršćanske solidarnosti i susretljivosti, milosrđa i dobrote u kontekstu dijakonije odnosno caritasa također nije došla dovoljno do izražaja. Nedostatno poznavanje caritasa i kršćanske dobrotvornosti poziva na katehetski rad oko jedne gotovo nove dimenzije i stvarnosti. Gotovo je nevjerojatno u kojoj je mjeri stvarnost kršćanske prepoznatljivosti i prisutnosti u društvu i svijetu zanemarena i zaboravljena. Nije upitno da se unutar župnih zajednica povremeno organiziraju hvalevrijedne karitativne akcije, posebno prigodom došašća i korizme, ali nedostaje sustavan i kvalitetan rad na povezivanju vjere i života, spoznaje i djelovanja, stavova i postupaka, vjerovanja i zapovijedi, savjesti i svjedočanstva osobnog primjera. Stječe se dojam da izostaje posebnost i novost iniciranih osoba i vjerničke zajednice okupljene oko stola Gospodnjeg. Posebnost i novost trebala bi se očitovati po ljepoti života Kristovih učenika, po ljubavi i darivanju, po služenju i žrtvi, po praštanju i milosrđu, po pomaganju siromasima i svima potrebitima. Novost života u Kristu nekako se teže primjećuje. Neke zbunjuje i sam pojam caritasa kojeg više promatraju kao neku instituciju i formu, a manje kao stav vjere i vjerničkog života, kao poziv na vlastiti angažman i sudjelovanje u promjeni i unaprjeđenju darovane stvarnosti, nasljedujući Kristov primjer i poziv Crkve. U središtu bi trebala biti svijest i najdublje uvjerenje o Bogu koji je neizmjerno savršena ljubav, raspeta, sebedarna, služiteljska i požrtvovna ljubav unutar koje i na temelju koje smo pozvani njegovati i ostvarivati svoj ljudski i kršćanski identitet. Tek treba otkrivati dimenziju kristovske ljubavi i zajednički poziv na služenje i darivanje u ovome današnjem vremenu i kontekstu.

Raznolike životne situacije braće i sestara u Kristu, nerijetko i samih vršnjaka neke su od mogućnosti za organiziranje susreta koji će polaziti od iskustva, koji u svojoj horizontalnosti neće izgubiti vertikalnost pristupa i konkretnog svjedočenja i rada. Dijakonalna dimenzija crkvenosti i vjere najbolje se može proživjeti i naučiti vlastitim angažmanom, angažmanom

svakog pojedinog vjeroučenika prema mogućnostima i afinitetima, prema potrebama i konkretnim okolnostima. Karitativan rad sve će vrijeme ostati u dostatnoj blizini i povezanosti s liturgijom i katehezom, s duhovnošću i crkvenošću. Kateheza neće prvotno davati gotove odgovore i rješenja za caritas, ali će pripremati i otvarati prostor za osobno otkrivanje duhovnosti i vjere po caritasu shvaćenom i u užem i u širem smislu, u raznolikosti dijakonalnih očitovanja vjere i upućenosti na svoje bližnje.

Čini se da se dimenzija koinonije, dimenzija kršćanskog zajedništva i povezanosti u odnosu na prethodne dimenzije i indikatore crkvenosti najviše prepoznaje i može iščitati po svjedočenju adolescenata. O njoj mladi neizravno govore kroz iskustvo zajedništva i prijateljstva u vlastitoj župnoj zajednici, posebno u katehezi. Ondje osjećaju da su prihvaćeni, voljeni, uvaženi. Osjećaju posebnost i jedinstvenost zajedništva koje se razlikuje od drugih oblika vršnjačkih skupina i društava. U odgovorima adolescenata primjećuje se osjećajna razina prijateljstava u župno-katehetskoj sredini kod oba spola i u različitim kontekstima. Neki tvrde da su upravo po kvaliteti zajedništva i prijateljstava – pravih prijatelja u župi i katehezi doživjeli duhovnu zbilju i krenuli na katehetske susrete. Imajući ove spoznaje u vidu, nazire se potreba za većim vrednovanjem i njegovanjem ove dimenzije i indikatora mistagoškog pristupa. U konkretnoj katehezi mistagoške naravi više bi pozornosti trebalo usmjeriti na cjelovito shvaćanje kršćanske koinonije. Duhovno-vjernička uporišta s vremenom će više doći do izražaja kako ne bi ostala samo svjetovna dimenzija prijateljstva, okupljanja, susretanja i zajedništva. Ipak, već i naravna razina susreta ukoliko su to susreti u pravome smislu riječi otvaraju prostor za otajstvo, za neizrecivu zbilju i govor simbola. Postupno se vjeroučenike može pripremati za novo i dublje promišljanje iskustva koje već žive. Dar primljenih sakramenata i inicijacijskog hoda neizostavni je dio razmatanja, proživljavanja, upoznavanja i ostvarivanja koinonije.

Kako spomenute nakane i usmjerenja ostvariti u praksi, u konkretnosti katehetskog stvaralačko-komunikacijskog čina, prepušteno je inventivnosti i otvorenosti kateheta i župnih animatora. Postupno posvješćivanje otajstvenosti crkvenog zajedništva može se događati kroz dostatnu razinu povezivanja svetopisamskih tekstova, otačkih razmatranja i refleksija, citata crkvenog učiteljstva i teologa s praktičnim životnim situacijama, situacijama iz vlastitog života i vlastite blizine, nekim posebnim trenucima, uspomenama i susretima koji su značajni po svojoj naravi i karakteru. Iskustvo molitve i molitvenog razmatranja, iskustvo liturgije, homilije i duhovnih vježbi pomoći će postupnom rastu u dimenziji ljudskog i vjerničkog zajedništva, u iskustvu zajedništva koje nadilazi vremenite strukture i institucije. Doprinos svakog pojedinog

vjeroučenika bit će dostatno vrednovan, kako na razini svjedočenja tako i na razini stavova, ponašanja, komunikacije i rada s drugima.

Govor o svjedočenju vjere i iskustva vjere odnosi se na četvrtu razinu indikatora mistagoškog pristupa i crkvenosti, dimenziju martirije. Kvalitativno istraživanje provedeno među zagrebačkim adolescentima ukazalo je na problem i prisutnost određenih osporavanja, omalovažavanja i provokacija zbog vjere i vjerničkih stavova i svjedočenja istih. Vjeroučenici su u tome smislu očitovali senzibilnost za upoznavanje praktičnih načina za ophođenje, rad i pristup s osobama koje ne vjeruju, s kojima je teško, katkad i nemoguće komunicirati. Stječe se dojam da su svjesni okoline koja ih okružuje, problema nevjere, bogopsovki, izostanka nekih temeljnih vrijednosti i nerazumijevanja čak i njima bliskih osoba. S obzirom na vrlo konkretne upite i potrebe vjeroučenika u odnosu na ovu problematiku, u samoj katehezi i drugim župnim aktivnostima i događanjima treba poticati i praktičnu dimenziju svjedočenja. Od svih subjekata u katehezi očekuje se dovoljno osmišljenih razgovora i komunikacije koja na bitan i zoran način potiče, analizira, vrednuje i konkretizira problemske situacije i praktične životne izazove. Neki stilovi ophođenja i komunikacije s osobama „na drugoj strani“ mogu se uprizoriti na dramsko-scenski način, u obliku problemsko intoniranih pisama i govora, u obliku likovnog izražavanja i poruka grafita, te na brojne druge načine. Osim operativno-djelatne dimenzije martirije u svakodnevici, još je važnije vraćati na izvore, na polazišta koje čine martiriju u svojoj biti. Povratak na tekstove evanđelja i Djela apostolska, na crkvene i katehetske dokumente predstavljaju dragocjeno polazište i nadahnuće za svaki ozbiljniji rad i nastup. Ne smije se iz vida izgubiti duboko i bogato značenje ovoga pojma i ove problematike. Ne smije se zanemariti ili previdjeti uz ljudski faktor i vlastito usavršavanje, milosno-otajstvenu dimenziju, dimenziju darovanosti i nezasluženosti, dimenziju molitve i duhovne žrtve, dimenziju poniznosti i milosrđa u teorijskom i praktičnom vidu.

Složene situacije, suočavanje s različitim izazovima i kušnjama, teškoćama i osporavanjima na putu izgradnje vjerničkog identiteta i poslanja, predstavljaju snažnu motivaciju i temu za komunikaciju i susretanje, otkrivanje darovanosti i značenja sakramenata kršćanske inicijacije, te hoda na putu vlastitog duhovnog rasta i hoda prema svetosti života posred svagdašnjice i svagdašnjih dužnosti i obveza. Mistagoška dimenzija kateheze svoje snažno uporište posjeduje u svjedočkoj dimenziji vjere koja se živi i propovijeda, kao i u drugim indikatorima crkvenosti – konkretnim parametrima duhovno-vjerničkog suostvarenja.

3.1.5. Mistagoška obnova kateheze adolescenata i mladih

Mistagogija kao dio katehetskog itinerarija i procesa postajanja kršćaninom, neminovno pripada procesu evangelizacije i kateheze. Evangelizacija i kateheza svoju snagu i smisao dobivaju prisutnošću mistagogije, prisutnošću stvarnoga rasta u vjeri, u kvaliteti novoga života djece Božje, u kvaliteti obnovljene stvarnosti, srca i duha.

Kvalitativno istraživanje među adolescentima uključenima u župnu katehezu ukazuje na potrebu žurne i konkretne obnove postojeće kateheze. Po odgovorima vjeroučenika može se uočiti zrelo, primjetno i jasno uočavanje poteškoća oko sadašnjeg katehetskog inicijacijskog procesa i daljnjeg rasta u vjeri. Intervjuirani vjeroučenici su već u svojim adolescentnim godinama svjesni višestruke krize u pripremi za sakramente. Svjesni su da mnogi ne žive u vjeri, da sakramentima pristupaju iz tradicionalno-formalnih i materijalno-pragmatičnih motiva, da nedostaje prava motivacija, da nedostaju pravo znanje i otvorenost za otajstveno-sakramentalnu zbilju. Na vlastiti, osoban, slikovit i neposredan način izražavaju određeno razočaranje oko odnosa vlastitih vršnjaka prema Crkvi i sakramentima, prema župnoj zajednici pa i prema njima samima. U tome kontekstu, dodatnu težinu predstavlja pojava nemarnog odnosa prema vjeronauku u školi. Osporavanja čak i napadi na mlade vjernike koji su uključeni u život svoje župne zajednice i katehezu izazova posebnu pozornost. Posebno je teško ako se ima u vidu razmjerno mali broj mladih osoba uključenih u katehezu, u život liturgijske i župne zajednice. Čak i oni sami ne poznaju neke odrednice i indikatore crkvenosti kao što je dijakonija odnosno caritas. Uvođenje u duhovnost i sustavno praćenja na putu osobnog vjerničkog odrastanja premalo je prisutno u katehezi i župnim aktivnostima.

Na temelju mnogih sličnih opažanja o negativnim pojavama kojih su uvelike svjesni anketirani mladi vjernici, potiče na dublje promišljanje. Osjeća se hitna potreba za stvarnim i korjenitim promjenama koje neće biti samo u nekim izvanjskim postupcima, načinima rada, novim temama i sadržajima. Po uzoru na drevnu ustanovu katekumenata koja je prema suvremenim katehetskim dokumentima model svake župne kateheze, od velike je važnosti integrirati u postojeću katehezu mistagogiju. Nažalost, mistagogija je u nekim, možda čak i mnogim župama, još uvijek razmjerno nova i nepoznata stvarnost. Čak i ondje gdje se naizgled poznaje, olako se previđa i pretpostavlja.

Osim o mistagogiji kao dijelu kateheze trebalo bi promišljati o mistagoškoj obnovi same kateheze. Mistagoška obnova kateheze aludira na promjenu cjelokupne paradigme dosadašnjeg rada na području religioznog odgoja i kateheze u našim župnim zajednicama. Promjena cjelokupnog katehetskog rada označava postupne i stvarne promjene u katehezi koja će, po

uzoru na negdašnji katekumenat i mistagogiju, biti egzistencijalno, razvojno, metodički i pedagoški pripremljena, vođena, usmjeravana, ostvarivana i provjeravana. U načelu vjernosti Bogu i vjernosti čovjeku morat će se uspostaviti zdravi i ravnomjerni suodnos prethodno spominjanog ljudskog i vjerničkog iskustva, mogućnosti i interesa slušatelja – vjeroučenika. Trebat će moći odgovoriti na antagonizam odnosa vjere i nevjere, motivacije i njezine odsutnosti, znanja i neznanja, starog i novog života u Kristu. Razvojna i evangelizacijsko-katehetska stupnjevitost neće biti linearna, već će na prilagođen i dostojan način pratiti složen, osoban i zajednički rast i hod u kršćanskoj vjeri i moralu.

Današnji i sutrašnji vjeroučenici prolazit će kroz određena razdoblja pripreme ne samo za sakramente nego i za osobnu, slobodno prihvaćenu i življenu vjeru, koja se prakticira, ostvaruje i svjedoči. Unutar toga ciklusa odnosno više njih, događat će se postupna priprema za mistagogiju. Kako bi mistagogija uopće bila moguća, neminovno je da se dogoditi stvarna evangelizacija, promjena u životu vjeroučenika. Potrebno je da se dogodi stvarno obraćenje, temeljna promjena života (*optio fundamentalis*) i osobna odluka za život po pravilima Biblije, Krista i Crkve. Bez odlučujućeg zaokreta, iskrene motivacije, vjere, otvorenosti i suradnje oko urastanja u svijet sakramentalno-otajstvene zbilje neće biti moguće pristupiti i dovršiti primanje sakramenata kršćanske inicijacije, posebno ne sakramenta potvrde, čije olako podjeljivanje dovodi semantički i egzistencijalno u pitanje smisao i svrhu samog sakramenta. Nije upitna vrijednost sakramenata u svojoj biti, njihov „ex opere operato“, ali je upitno što izostaje odgovarajuća otvorenost i prihvaćanje milosnog dara. Prikriveno a katkad i otvoreno osporavanje Crkve, svećenika, sakramenata i vlastitih vršnjaka samo zato što su vjernici, dovodi u pitanje sadašnju praksu tradicionalnog dijeljenja sakramenata bez obzira na sve druge okolnosti.

Čini se da bi u primanju svetih sakramenata više pozornosti trebalo pridavati dostojnom raspoloženju i otvorenosti. Drevna praksa arkani discipline u okviru katekumenata podsjeća na potrebu dostojanstvenog odnosa prema sakramentima i otajstvima. Otvoreno je pitanje, što to znači za ovo današnje vrijeme, za današnju praksu – liturgijsku, pastoralnu i katehetsku. Pitamo se, je li prihvatljivo olako pripuštati kandidate za primanje sakramenata (ne samo sakramenata inicijacije, nego npr. i ženidbe) ukoliko nedostaje temeljna vjera, slobodan pristanak, podrška roditelja i kuma, osoban primjer, motivacija i angažman. Sama kateheza treba podsjećati na praksu drevne Crkve kao i potrebu da se i danas očuva temeljni poklad vjere. Kršćansko milosrđe ne isključuje potrebu za opomenom, za upozorenjem, za tako potrebnim savjetom i poukom. Štoviše, riječ je o vjerničkoj dužnosti i obvezi. Pri tome, značajan je način što se i kako govori, s kojom nakanom i kojom svrhom. Traži se dovoljno mudrosti i zrelosti, hrabrosti

i požrtvovnosti prezbitera i vjeroučitelja u konkretnoj župnoj i katehetskoj zajednici. Katekumenat i arkani disciplina trebaju biti u svijesti kod samih dušobrižnika. Površnost i ravnodušnost u pripremi za sakramente kao nešto što je usputno i uobičajeno ne bi se smjela događati. Već u počecima potrebno je imati dovoljno jasne ciljeve i očekivanja, što se želi postići pripremom i katehezom, radom s mladim osobama u župi.

Problematično je organizirati katehezu „samo“ zbog neposrednog primanja sakramenata. Smisao i svrha kateheze nisu „samo“ sakramenti. Skorašnje primanje svetih sakramenata i neizmjerne milosti po daru otajstvene zbilje može biti i jest dostatan motiv za ozbiljnu, zrelu i odgovornu komunikaciju oko mnogih pitanja vjere i života. U mnogo većoj mjeri nego do sada mora doći predevangelizacija i evangelizacija, vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja, vrijeme osobnog izbora i odluke, vrijeme primanja i obnove slavlja sakramenata, a onda i vrijeme mistagogije i pravog početka kateheze. Ukoliko izostanu sastavnice koje prethode mistagogiji, ukoliko izostane „rođenje odozgo“, makar i više godina nakon krštenja, teško je govoriti o mistagogiji. Posljedice su da izostaje ne „samo“ stvarnost mistagogije, nego izostaje i sama kateheza. S vremenom se vjeroučenici udaljavaju od liturgije i euharistije, od svoje župne zajednice, od nauka Crkve i pripadajućih stavova i ponašanja. Sam vjeronauk u školi teško može nadomjestiti izostanak obraćenja, probuđene vjere, podrške župe i obitelji, iskustvo crkvene i župne zajednice.

Mistagoška obnova kateheze adolescenata i mladih označava postupan zaokret u dosadašnjoj praksi. Mistagoška obnova kateheze odražava se na samu katehezu koja neće biti zatvorena u neodređene i nejasne ciljeve ovisno o određenom trenutku, kateheza koja neće na loš način kopirati vjeronauk u školi, kateheza koja neće biti suhoparna u svojoj opširnosti, kateheza koja neće biti toliko uronjena u vremenita zbivanja i subjektivnost, da zanemari objektivne istine vjere i vertikalnu zbilju. Imajući neprestano u vidu objektivne istine vjere, mistagoški obnovljena kateheza evocirat će sakramentalno-otajstvenu zbilju, uvodit će u povijest spasenja i osobnu spasenjsku povijest, promovirat će dimenziju osobnog iskustva vjere koja se živi i ostvaruje u župnoj i liturgijskoj zajednici, u obitelji, molitvi i samoj katehezi. Četiri indikatora crkvenosti (koinonija, martirirja, dijakonija i liturgija) svojim idejno-sadržajnim poveznicama bit će trajno prisutni u katehezi koja je doista mistagoška.

Kateheza obnovljena značenjem i ljepotom mistagogije bit će za sve vjeroučenike radosno vrelo otkrivanja darovanog blaga vjere, nepresušan izvor novih nadahnuća i poticaja kako u punini živjeti otajstvenu stvarnost, koja se godinama naslućuje u katehezi koja joj je prethodila. Mnoštvo vjeroučenika radosno će upijati ljepotu i snagu vjere koja se živi i trajno potvrđuje u konkretnoj župnoj i liturgijskoj zajednici. Na brižno pripremljenim hodočašćima,

duhovnim obnovama, formacijama unutar i izvan župe, na brojnim susretima i radionicama zajedno s drugim vršnjacima otkrivat će novost vjere i novost života u Kristu i Crkvi.

Kateheza koja neposredno prethodi primanju sakramenata neće biti obveza koja se vrši iz formalnosti, pritiska roditelja i tradicije, zbog darova i društva, neće biti vrijeme dosađivanja i neosobnog ponavljanja i umora, nego će biti novo, drukčije, posebno i neponovljivo vrijeme donošenja značajnih i odlučujućih odluka u svome životu. Osobno suočavanje s vjerom i nevjerom, odbijanjem i prihvaćanjem Crkve, suočavanje sa sakramentima u vlastitom životu, susretom s Svetim pismom i riječju Božjom, pripravljat će put za osobno, radosno, djelatno i životno prihvaćanje sakramenta kršćanske punoljetnosti i primanja darova Duha Božjega u vlastitu nutrinu i srce.

Mistagoški obnovljena kateheza djelovat će obnoviteljski za same vjeroučenike, a još prije za katehete, vjeroučitelje, dušobrižnike i prezbitere. Nemoguće je provesti mistagošku obnovu kateheze ako se ne promijeni sama župa, upravitelji župne zajednice, uz promjenu mentaliteta, stavova, uhodanih putova, šablona i formalističkog pristupa. Promjene su više nego potrebne. Promjene počinju od samih dušobrižnika, koji se sami mijenjaju i prolaze na osoban i životan način sve ono što drugima žele ponuditi.

3.1.6. Mistagoški pristup i mistagoške kateheze

Mistagoška obnova kateheze uz mnoge promjene, pomake i odjeke vodi drukčijem ozračju i načinu rada. Zahtijeva spremnost na promjene, na vlastitu i širu obnovu, na povratak izvornom značenju evangelizacije i kateheze. U kontekstu mnogih promjena i obnoviteljskih nastojanja, jednu od njih čini pojava mistagoškog pristupa u katehezi i katehetskom radu. Uz mistagoški pristup vežu se i kateheze koje po svojoj strukturi, naravi i usmjerenju možemo zvati mistagoškima.

Mistagoški pristup događa se na više razina i područja liturgijsko-sakramentalnog, koinonijsko-dijakonijskog i pastoralno-katehetskog rada. Počevši od liturgijsko-sakramentalne razine mistagogija treba biti prisutna i očita bez nepotrebnih i umjetnih tumačenja i pojašnjavanja. Mistagoška dimenzija postaje prisutna već u svojoj pojavnosti, ljepoti, značenju, dubini i simbolici unutar bogoslužnih čina. Poštujući narav liturgijsko-sakramentalnih čina i simboličko-otajstvene dimenzije govora, otvara se prostor za transcendenciju, za neizrecivost događanja koje prožima i nadilazi vremenitu stvarnost. Osim samih liturgijsko-sakramentalnih čina i gesti, značajno je ostaviti prostor za šutnju, za tišinu, za odjekivanje rečenog i neizrečenog, za susret i blizinu, za osobno razmatranje i molitvu. Više pozornosti i brige trebat

će usmjeriti na način kako se izriču zborne molitve, kako se izriču obredno-molitveni izričaji, kako se (s kojim žarom, proživljenošću) izgovara molitva vjernika, liturgijska čitanja i tekstovi.

Uvijek se treba upitati, odgovara li način čitanja i govorenja naravi samoga teksta. Može li se sve čitati neosobnim jednoličnim, katkad nerazgovjetnim glasom? Čuju li se tekstovi i riječi koje se čitaju i izriču? Prate li pojedine misli i rečenice odgovarajuće stanke? Jesu li stanke dostatno duge za stvaranje potrebnog raspoloženja i mogućnosti da se čuje i odjekne ono što se izriče? Čitaju li se molitve s dostatnom razinom poštovanja, zanosa, odgovornosti i životnosti? Naviješta li se riječ Božja – liturgijska čitanja na kvalitetan, proživljen, čujan, osoban i navjestiteljski način? Čuje li se riječ Božja koja se naviješta? Kako djeluje na slušatelje i sudionike liturgijskog susreta i događanja? Jesu li molitve vjernika prilagođene poruci misnih čitanja, njihovoj aktualizaciji, prilagodbi sudionicima susreta i poruci dana i blagdana? Kakva je homilija u svojoj strukturi, sadržaju, značenju, poruci? Je li homilija mistagoška? Pomaže li homilija na području uvođenja u duboka i najdublja otajstva kršćanske vjere i povijesti spasenja? Pomaže li homilija u osobnom i zajedničkom rastu u kršćanskoj vjeri i duhovnosti? Otvora li homilija prostor za mistagogiju i mistagoško učenje i sazrijevanje? Uključuje li homilija cjelinu kršćanskog života i cjelinu crkvenosti u svim njezinim dimenzijama? Je li homilija uključena u istinski navještaj Crkve? Odgaja li homilija vjernike? Je li učinkovita u svojoj izražajnosti, snazi i ljepoti? Osjeća li se mistagoški pristup u homiliji, u navještaju, u čitanju i izricanju molitava, u cjelokupnosti liturgijskog slavlja i misne žrtve? Poštuje li se mistagogija prostora, urešivanje prostora oko oltara, prezbiterija i drugih dijelova crkve? Djeluje li sam liturgijski prostor mistagoški na sve sudionike liturgije? Prepoznaju li mladi vjernici, nedavno inicirani kršćani milosno-spasenjsku dimenziju svoje crkve, župe, sakramenata, obreda, molitve i osobnog razmatranja u liturgijskim činima, navještaju, homiliji, pjevanju i osobnom sudjelovanju u liturgiji? Ova i brojna druga neizrečena pitanja mogu se odgovoriti dogodi li se mistagoški zaokret u župnim zajednicama, u svijesti mnogih i zaređenih osoba i vjernika-laika. Veoma je značajna međusobna suradnja i spremnost na dostojno svetkovanje misnih slavlja. Mistagoški pristup u liturgiji uključuje više svijesti i savjesti u praktičnoj pripremi i izvođenju liturgijskih čina, u animiranju povjerene službe na dobro naroda Božjega. Prikladan i istinski mistagoški pristup poštuje zbilju performativnosti liturgijskih čina i pomaže da ova stvarnost dođe do punog izražaja i očitovanja. Mistagogija i mistagoški pristup pomažu djelatnom sudjelovanju vjernika u liturgijskim činima, pomažu u povezivanju obreda i cjelokupnosti kršćanskog života.

Mistagoški pristup u koinonijsko-dijakonijskoj dimenziji vjere i crkvenosti odnosi se na odgovarajuću kvalitetu života iniciranih osoba bez obzira na dob i životne okolnosti.

Liturgijsko-sakramentalna slavlja i obredi mogu se i moraju očitovati u konkretnom životu vjernika unutar određene župne zajednice. Novost života opečaćenih i iniciranih u život Krista i Crkve reflektira se na mnoge razine egzistencije i ponašanja, počevši od same župe i obitelji. Nakon primljenih sakramenata nemoguće je biti isti. Nemoguće je ostati zatočen u staroj grješnosti. Nemoguće je ostati sputan i zatvoren vlastitom sebičnošću i materijalizmom. Nemoguće je ostati slijep za neke temeljne vrednote. Od vjernika, od onih koji se diče imenom Gospodinovim očekuje se doista nova razina života koja se može i mora očitovati. Doživljaj Crkve kao velike obitelji naroda Božjeg satkanog u različitosti ljudskih sudbina, ali u temeljnom dostojanstvu i jednakosti sviju u Kristu, ostavlja trag i poruku za druge. Ljepota međusobne podrške i milosrđa, dobrote i ljubavi postaje privlačno kako u prvim stoljećima kršćanstva, tako i u ovo sadašnje vrijeme. Djela milosrđa postaju očitovanje temeljnog stava i naravi života samih kršćana. Prepoznatljivi znak kršćanske vjerodostojnosti u požrtvovnoj i služiteljskoj ljubavi i milosrđa usko je vezan uz mistagošku dimenziju koinonije i dijakonije.

Analizirajući u kojoj je mjeri prisutan mistagoški pristup unutar koinonijsko-dijakonijske dimenzije crkvenosti, pojavljuju se određena problemska pitanja: Osjeća li se po liturgijskim slavljima performativna snaga obrednih čina i mistagoških poticaja? Osjeća li se novost Evanđelja u svagdašnjici međuljudskih odnosa? Osjeća li se kvaliteta i ljepota kršćanskog zajedništva? Naslućuje li se smisao i dubina kršćanskog zajedništva? Naslućuje li se posebnost i jedinstvenost kršćanskog zajedništva? Je li kršćanska ljubav prepoznatljivi znak kršćanstva i u ovo današnje vrijeme? Oplemenjuje li kršćanska vjera u svojoj izražajnosti i konkretnosti prostor hrvatske domovine? Jesu li kršćanske obitelji prožete ljepotom i praštanjem, služenjem i revnošću, odgovornošću i predanošću Bogu i bližnjima? Osjeća li se kršćansko zajedništvo i povezanost u obiteljima čija je sveza posvećena neopozivom ljubavlju Krista i Crkve? Prepoznaju li današnji tinejdžeri, djevojke i mladići u zajedništvu svojih roditelja prave uzore na putu istinske vjere i ljudskosti? Uče li roditelji i brojni drugi dušobrižnici, prije svega svojim primjerom, kako vjeru živjeti karitativno u aktualnom životnom trenutku? Na koji se način živi i predstavlja caritas u određenoj župnoj zajednici? Uključuju li se svi inicirani mladi vjernici u karitativna događanja unutar svoje župe i šire? Odražava li se kršćansko zajedništvo i vjernička solidarnost na konkretno ponašanje mladih osoba u svojim domovima, u crkvi, u katehezi, u školi, među vršnjacima i mnogim drugim područjima osobnog rasta i ostvarenja? Prepoznaje li se mistagoška razina po zajedništvu i služenju? Prepoznaju li mlade osobe i današnji adolescenti duhovno-vjerničku dimenziju po iskustvu zajedništva i služenja? Vodi li iskustvo vjerničkog zajedništva i služenja iskustvu Boga, milosnog života i spasenja u Kristu? Ova pitanja pobuđuju i potiču u okviru mistagoškog

pristupa nov i obnovljeni odnos prema vlastitoj savjesti svakog vjernika, pastoralnog djelatnika i subjekta u svojoj župi, obitelji, školi, radnom mjestu, društvu i zajednici. Polazeći svatko od sebe, na svojoj razini bivovanja i djelovanja, moguće je očekivati odgovarajuće promjene i napredak. Posebna pozornost usmjerena je na svjedočenje vjere svojim primjerom. Dostatna razina iskustva kršćanskog zajedništva i kršćanskog služenja osigurat će dostatnu razinu kršćanske uvjerljivosti, vjerodostojnosti, privlačnosti i zrelosti.

Mistagoški pristup u okviru pastoralno-katehetskog rada u dostatnoj mjeri posjeduje svijest o prethodno iznesenim postavkama na liturgijsko-sakramentalnoj i koinonijsko-dijakonijskoj razini. Nastoji sačuvati odgovornost i zrelost navještaja za ovo današnje vrijeme koje će utažiti žeđ za mistagoškim dubinama kršćanske vjere u svim njezinim dimenzijama crkvenosti. Mistagoški pristup podrazumijeva nov i drukčiji odnos prema katehizandima – vjeroučenicima u čijem je središtu uzvišenost i dubina kršćanskih otajstava vjere, ali i složenost i bremenitost života svakog naraštaja, pojedinca – osobe u cjelovitosti interesa, mogućnosti i shvaćanja. Težnja i nastojanja oko mistagogije u katehezi djece i mladih uključuju stvarnost kateheze i mistagogije u različitim župnim aktivnostima namijenjenim osobama odrasle i starije životne dobi. S obzirom na dimenziju mistagoškog pristupa u okviru pastoralno-katehetskog rada, potrebno je suočiti se također s određenim brojem pitanja koje zadiru u aktualnu pastoralno-katehetsku praksu i stvarnost koja se događa na terenu: U kakvom su odnosu pastoral i kateheza s obzirom na stvarnost mistagogije? U kojoj je mjeri mistagogija prisutna unutar suvremenog pastorala i kateheze? Je li duhovnost prisutna u dostatnoj mjeri u konkretnom pastoralu i katehezi? Odražava li se u aktualnoj katehezi cjelokupna stvarnost vjere – liturgijsko-sakramentalna, koinonijsko-dijakonijska i martirijsko-svjedočka? Što, mistagoški gledano, treba mijenjati u dosadašnjoj praksi i modelima rada? Uvodi li današnja kateheza u osobno i zajedničko iskustvo vjere, u cjelovito poznavanje Krista i Crkve, te milosti i dara spasenja? Je li kateheza koja se prakticira doista kateheza – odjekivanje i mistagogija – usmjeravanje prema izvoru i središtu vjere i otajstva? Prepoznaju li današnji adolescenti ljepotu, smisao, veličinu i važnost kateheze? Zadire li aktualna kateheza u srž života mladih osoba ili ne zahvaća iskustvo mladih osoba? Djeluje li postojeća kateheza motivirajuće i mistagoški na nedavno inicirane osobe ili izostaje evangelizacijsko-svjedočki karakter prilagođen slušateljima? Događa li se odgovarajuće suglasje kateheze i mistagogije, učenja i iskustva, otkrivanja i poniranja u životu mladih vjernika na putu njihova izrastanja u zrele ljude i vjernike? Tražeći na iskren i osoban način odgovore na brojna pitanja i izazove, ostaje ponuđena mogućnost i prilika. Ponuđena mogućnost i prilika odnosi se na mistagoški pristup u pastoralu i katehezi. Kvalitetna i svrhovita kateheza ispunjava mistagošku dimenziju na putu

pravog učenja, poučavanja, odgajanja, svjedočenja, predstavljanja, poticanja, animiranja, te otvaranja prostora za rast u duhovnosti i cjelovitosti vjere u svim njezinim bitnim aspektima i konkretnim izričajima. Mistagoški pristup otvara prostor za mistagoške kateheze prilagođene za ovo današnje vrijeme sa svim mogućnostima, poteškoćama i prilikama navještaja i svjedočenja vjere.

3.1.7. Mistagoške kateheze i njihova obilježja

Mistagogija u župnoj katehezi, posebno namijenjena adolescentima zbog specifičnosti njihove situacije u teološko-sakramentalnom, razvojno-psihološkom, socio-pedagoškom i duhovno-vjerničkom pogledu svoj puni izražaj dosiže u mistagoškim katehezama. Premda je svaka kateheza na neki način otvorena vođenju krštenika prema zrelosti vjere, te je u tome (širem) smislu u konačnici mistagoška, mistagoške kateheze dubinski, neposredno, osobno, životno i odgojiteljski ulaze u razmatranje i evociranje liturgijsko-sakramentalne, dijakonijsko-služiteljske, koinonijsko-zajedničarske i martirijsko-svjedočke dimenzije vjere i crkvenosti. Spomenuto razmatranje i evociranje temeljnih indikatora crkvenosti događa se po cjelini putova stjecanja iskustva na kognitivnoj (spoznajnoj), afektivnoj (doživljajnoj), konativnoj (voljnoj) i operativnoj (djelatnoj) razini osobnosti. Cjelina osobe može i mora biti uključena u složen proces psiho-pedagoškog, socio-kulturnog i duhovno-vjerničkog odrastanja.

Mistagoške kateheze uključuju rast u spoznajnoj razini u mnogolikosti razina ljudskog znanja, spoznaja i razumijevanja. Spomenuti rast događa se katkad na neizravan način, katkad na intuitivno-naslućujući način, katkad na evokativno-asocijativan način, katkad na izravno-konkretiziran način. Spoznaja bez obzira na razinu i vrstu ne ostaje sebi svrhom. Odražava se na stavove, na odluke, postupke i ponašanje primatelja informacija. Performativna snaga božanskog znanja koja se događa u susretu s mogućnostima razuma, ljudskih mogućnosti i granica, pokazuje svoju izražajnost, ljepotu i snagu. Mistagoške kateheze kada unose i stare i nove spoznaje, donose promjene i postupnu preobrazbu života. Mistagoške kateheze mijenjaju čovjeka u cjelovitosti i dubini ljudskoga bića. Adolescenti koji su, posebno u ovo suvremeno doba, preplavljeni mnoštvom najrazličitijih informacija i ponuda, prepoznat će u mistagoškom spoznavanju i učenju novu i drukčiju kvalitetu primanja informacija kako s obzirom na metodu tako i na sadržajnu razinu spoznavanja i učenja. Mistagoška spoznaja bit će mladenačko bliska i životna, izazovna i otvorena, poticajna i privlačna. U svojoj naravi poticajna i svjedočka, utkana je u širu stvarnost evangelizacije i procesa postajanja kršćaninom. Mladi će mistagoški nauk s radošću, angažiranošću i reakcijama slušati, suočavati se, proživljavati i spoznavati.

Mistagoške kateheze na doživljajnoj razini unose toplinu i zadovoljstvo u učenju i odgoju. Mistagoške kateheze izazivaju i potiču osjećaje. Potiču različite misli i reakcije. Nemoguće je ostati ravnodušan, hladan i zatvoren nakon slušanja i susretanja sa stvarnošću mistagoških kateheza. Osjećaji i doživljaji mogu biti veoma snažni, veoma duboki i potresni. Emocije katkad mogu biti jedva primjetne i skrivene. Neki će ih vjeroučenici očitovati, neki neće. Neki će u dubini svoga srca prebirati dojmove i doživljaje. Neki će radosno svjedočiti i braniti svoje ljudske i vjerničke stavove. Potaknute emocije pomoći će na putu proživljavanja onoga što se uči, pomoći će na putu interiorizacije crkvenog učenja, vjerovanja, morala i molitve. Prisutne emocije olakšat će susret ljudskog i vjerničkog iskustva, susret znanja i prakse, vjere i života, željenog i prisutnog, osobnog i zajedničkog hoda prema otajstvenoj zbilji. Prisutnošću emotivne razine izostat će opasnost suhoparnog, monotonog, izvanjskog, formalnog, neosobnog i otuđenog učenja i udaljavanja od vjere. Mladi adolescentne dobi posebno su senzibilni za doživljajnu razinu susreta, na osjećajnu razinu upoznavanja stvarnosti oko njih i posebno u njima samima. Prisutnost osjećaja i doživljaja omogućit će novu kvalitetu mistagoškog učenja. Ipak, potrebno je biti svjestan i odgovarajućih granica. Mistagoške kateheze neće dopustiti da sve ostane samo na emocijama. Emocije će se događati u uskoj vezi s dimenzijom razuma, s dimenzijom trezvenosti, s dimenzijom vjere koja uvijek uključuje široku i duboku, cjelovitu i potpunu stvarnost čovjeka kao duhovnog, psihičkog i tjelesnog bića. Nema mjesta bilo kakvoj jednostranosti i zatvorenosti u imaginarnu viziju i vlastitu kreaciju.

Mistagoške kateheze na voljnoj razini označavaju odlučujući proces biranja i temeljnog opredjeljenja za život u Kristu. Čin biranja i slobodnog opredjeljenja za život u vjeri Crkve ne događa se po nekim formalističkim predavanjima, monologu neosobne jednoličnosti i dominaciji sadržaja koji su sami sebi svrha. Čak i brižno pripremane kateheze nerijetko ne postižu odgovarajuće rezultate ukoliko su previše zatvorene za istinsku komunikaciju, za komunikaciju shvaćenu kao stvaralački čin susreta, traženja i nalaženja sreće u zajedništvu otkrivanja i darivanja. U mistagoškim katehezama trebao bi se dogoditi stvaralački proces, proces komunikacijsko-evangelizacijskog susreta koji obnavlja i mijenja, koji čini novim i drukčijim. U tome procesu značajno je i što se i kako uči, i sadržaj i način posredovanja otajstvene zbilje. Osobna motiviranost, zanesenost, ponesenost, zahvaćenost, ispunjenost, otvorenost i angažiranost postaju značajni u procesu postojanja kršćaninom. Bez odgovarajućih spoznaja i stavova, odluka i volje teško je zamisliva novost života u Kristu. Mnogi će upitati, kako motivirati današnje mlade, današnje adolescente za sakramentalno-otajstvenu zbilju, za vrijednosti Svetoga pisma i Crkve. Kako potaknuti njihovu volju, njihovu najdublju nutrinu, njihove odluke, stavove i postupke? Kako djelatno zahvatiti svijet mlade osobe sklone

emancipaciji i kritičnosti, udaljavanju od mnogih autoriteta, uključujući i vlastite roditelje i najbliže osobe? Kako djelovati na mlade osobe koje odrastaju u svijetu ubrzane sekularizacije i sekularizma, medijske indoktrinacije i iskrivljenog svijeta vrednota? Kako djelovati na volju i odluke mladih osoba kada nerijetko njihovi vlastiti roditelji i obitelj ne žive kršćanske vrednote, ne poznaju ljepotu i veličinu Evanđelja? Pred težinom i širinom pitanja koje nadilaze mogućnosti konciznih i neposrednih odgovora, ostaju dva temeljna odgovora. Prvi se odgovor odnosi na potpunu angažiranost dušobrižnika i kateheta koji će dati sve od sebe za dobro povjerenih osoba, poznajući dostatno svijet teologije, duhovnosti, psihologije, pedagogije, metodike, didaktike, sociologije, komunikologije, medijske pismenosti i umjetnosti. U dostatnoj mjeri poštivat će složene i raznolike razine i dimenzije ljudske, posebno mladenačke, osobnosti i uvjetovanosti. Poštivat će cjelovitost i potpunost osobe u njezinu integritetu i jedinstvenosti. Sami će postajati duhovni roditelji, suputnici i pratitelji na putu oblikovanja ljudskog i vjerničkog identiteta. Sami će biti posrednici vrednota i pravih informacija. Sami će postajati pravi uzori i suradnici na putu do istinske sreće i punine u procesu mistagoškog rasta. Drugi se odgovor odnosi na milosnu zbilju. Hod u vjeri i duhovnosti u konačnici je djelo milosti i neizrecivog dara. Vjera i novi život u Kristu nije ljudsko i vremenito djelo. Sve dobro i uzvišeno dolazi od Boga i vodi Bogu. Ostaje nada i pouzdanje u Gospodina, u ustrajnu i poniznu molitvu, u snagu pravednog i milosrdnog Boga u kojemu je sve moguće. Sav vremeniti napor i pripreme oko što boljih mistagoških susreta svoje uporište i nadahnuće traži u razmatranju i molitvi, u daru Duha mudrosti i poučavanja.

Mistagoške kateheze na djelatnoj razini očituju novu kvalitetu ponašanja i postupanja. U središtu su kršćanska dobrohotnost, milosrđe, praštanje, darežljivost i djelatna ljubav. Same riječi, komunikaciji, pogledi, držanje i neverbalni govor očituju duboke promjene koje su se dogodile i koje se događaju na razini spoznaja i osjećaja, stavova i ponašanja. Više ništa nije isto. Obnoviteljske promjene i pomaci se neprestano događaju. Istinski obraćena osoba, osoba nošena snagom i milošću Duha Svetoga, osoba okrepljena božanskom hranom u svetoj hostiji, osoba učena i vođena od riječi Božje koja se i sada po euharistiji ponazočuje, unosi duh blaženstva, duh novoga zakona i saveza u vremenite i grešne strukture. Adolescenti koji su primili sakramente kršćanske inicijacije i prolaze kroz mistagoške kateheze, ne odustaju od svjedočenja. Ne odustaju od apostolata i evangelizacije u najrazličitijim okolnostima života i svagdašnjice. U mistagoškim katehezama duboko se suočavaju s konkretnim izazovima odrastanja od obitelji do vršnjaka, od dragih i bliskih osoba, do osoba koje ne žele i ne mogu prihvatiti. Osobno se suočavaju i rade s potrebitima, s ostavljenima i izgubljenima, s onima koji robuju od koje ovisnosti, lutanja i poroka. Zajedno s drugima i stručno osposobljenim osobama

pomažu u izgradnji pojedinaca – vršnjaka koji traže put prema pravoj sreći, slobodi i smislu života. Pomažu u izgradnji čovječnijeg društva u svjetlu Evanđelja, u svjetlu nedjeljne riječi Božje, u svjetlu sakramentalne milosti. Upravo angažman mladih vjernika u vlastitoj župnoj zajednici, na prostoru župe, na prostoru mnogih obitelji i situacija života predstavlja snažno svjedočanstvo, snažnu evangelizaciju za ovo današnje vrijeme. Najbolji i najjači evangelizatori i mistagozi u tome kontekstu su sami adolescenti ukoliko su u punini srca i duha, stručnosti i znanja osposobljeni, motivirani i angažirani za djela vjere i ljubavi, za navještaj i svjedočenje vlastitim primjerom, za istinsko zajedništvo i služenje ondje gdje je to najpotrebnije. Mistagoške kateheze mogu mnogo doprinijeti na putu oblikovanja i rada sa sakramentalno iniciranim mladim vjernicima – mistagozima za ovo današnje vrijeme.

3.1.8. Postavke za strukturiranje priprema – mistagoških kateheza

Nastojanje da se dogodi tako potrebna mistagogija u katehezi mladih vjernika ostvaruje se na različite načine i oblike rada unutar određene župne zajednice. Mnogi katehetski susreti mistagoške naravi doprinose uvođenju u kršćansku vjeru i život po vjeri. Da bi katehetski susreti bili dovoljno dobri i prikladni za mlade osobe, da bi bili dovoljno poticajni i izazovni, da bi bili doista poučni i mistagoški, potrebno je osmišljeno planiranje i pripremanje susreta. Odgovarajući pristupi i metode mogu značajno pomoći interiorizaciji i inkulturaciji vjerničkih sadržaja.

Već na početku ovoga promišljanja o strukturiranju priprema i metodičkom instrumentariju, treba upozoriti da se župna kateheza, a posebno mistagoške kateheze, razlikuju od vjeronauka u školi. Ne podliježu školskom kurikulu, oblikovanju nastave većine predmeta u kojoj je još uvijek u središtu usvajanje znanja – spoznajna razina u mnogolikim oblicima formuliranja ishoda i kompetencija mlade osobe. U mistagoškim katehezama znanje o vjeri otkriva se i uči kroz dimenziju iskustva, kroz dimenziju vlastitog odrastanja, u dubokoj nutrini osobnosti i upućenosti na druge. Za razliku od nastave u školi dopuštena je još veća sloboda i kreativnost u oblikovanju susreta – istinske komunikacije i susretanja u skupini unutar župne zajednice. Učenje se nerijetko događa kroz druženje, kroz igru, kroz otkrivanje, kroz međusobno susretanje, uključujući i susret sa samim sobom. Polaznici kateheze s mistagoškim elementima očekuju od susreta „nešto više“, „nešto bolje“, očekuju za svoj duhovno-vjernički rast „dobro i najbolje moguće“.

Nije prikladno da katehetsko-mistagoški susreti budu artikulirani kao neosobna izlaganja, kroz nerazumljive i strane pojmove, kroz teme i sadržaje koji ne dotiču interese i

iskustvo mladih osoba. Nije dobro da mlade osobe osjećaju zamor pri slušanju, da prolaze kroz monotoniju i interferenciju pojmova, da susreću šumove u komunikaciji i prepreke na putu vlastitog rasta u vjeri. Potrebno je da se osjeti ozračje župne zajednice, ozračje crkve, ozračje sakramentalno-duhovne zbilje u njihovoj neposrednoj zbilji. Usmjerenost na vertikalu božansko-otajstvene zbilje pomoći će u dovoljno snažnoj usmjerenosti na horizontalu ljudsko-vremenite stvarnosti. Za očekivati je da se dogodi stvaralačko susretanje ljudskog i vjerničkog iskustva u vjernosti Bogu i čovjeku. Nastojanje oko suvremene i kvalitetne kateheze, bliske i interesantne mladim osobama ne smije dovesti do zanemarivanja dubokih vjerničkih tema, pripremanja i vođenja prema kršćanskom duhovnom iskustvu.

Čak i kada se pri obradi određene teme i sadržaja izrijekom ne spominje, nazočni mladi vjernici mogu i trebaju tijekom mistagoških kateheza naslutiti, osjetiti i proživjeti mistagošku dimenziju spomenutih susreta: drukčiji pristup, posebnost susreta i rada, ozračje povjerenja, osobnu dimenziju, prijateljsku komunikaciju, obiteljsku toplinu, dubinu i životnost tema, osobnu zahvaćenost i motiviranost u govoru o vjeri i životu po vjeri. Vjeroučenici – katehizandi trebaju osjetiti mistagošku katehezu kao susret koji odjekuje, koji se odražava na njihovu nutrinu, stavove i ponašanje. Tome će susretu koji odjekuje katkad doprinijeti izričit navještaj, katkad njegovo interesantno tumačenje, katkad žustre rasprave i stvaralačka komunikacija, a katkad će sve ostati u meditativnim poticajima, u razmatranju, u tišini i šutnji koja govori samom svojom pojavom i prisutnošću.

Praktična dimenzija susretanja i učenja vjere na osoban i egzistencijalan način ne umanjuju potrebu i važnost osobne priprave, angažmana, pisanja priprema, planiranja i animiranja katehetskih susreta – mistagogije u župnoj katehezi adolescenata. Poput pripreme u školi, ili još više, očekuje se dovoljno razmišljanja i analize prije, tijekom i nakon realizacije određenog susreta. Potrebno je makar na trenutak zastati, čekati, uzeti dovoljno odmaka i vremena, te promišljati što je doista potrebno za mlade osobe – mladu osobu. Što će tu osobu motivirati za određeni susret, što će ju potaknuti da dolazi na župnu katehezu u svoje slobodno vrijeme? Kada dođe, što će ponijeti s toga susreta? Hoće li doći samo zbog ugodnog ozračja i prijatelja, ili će makar i malim koracima osjetiti vođenje – mistagogiju susreta, komunikacije i odrastanja?

Poznavanje naravi mistagogije i mistagoških kateheza pomaže u planiranju i pripremanju, u praktičnoj provedbi i realizaciji susreta u župi. Poštujući stvarnost mistagogije, treba krenuti u osmišljavanje mistagoških kateheza. Mistagoške kateheze nastaju u nutrini duha, u molitvenom ozračju onih kojima je povjereno uvođenje drugih osoba u vjeri. Svakoj katehezi i susretu prethodi odgovarajuća priprema. Priprema u svojoj jednostavnosti i jasnoći treba biti

usmjerena na ono bitno što se želi postići i ostvariti u konkretnoj situaciji župnog ambijenta. Svaka priprema treba posjedovati temu (naziv) susreta, ciljeve, sadržaje, metodički pristup, metodičke postupke, medije komuniciranja, pojedine etape susreta, te vrednovanje. Svaka od spomenutih sastavnica (dimenzija) pripreme za neposredan susret i katehezu je značajna i međusobno povezana. U planiranju, pripremanju i vrednovanja valja nastojati sačuvati smisao i važnost mistagoških kateheza, izbjegavajući bilo kakvu banalizaciju rada, šablone, stereotipe, formalizam i slično. Priprema nije svrha samoj sebi već je usmjerena kvalitetnom i što boljem susretu, ne prvotno za katehete, koliko za same vjeroučenike, koji u tome procesu nisu objekti nego subjekti zajedničkog učenja, rada, druženja, događanja, rasta i susretanja.

3.1.9. Ciljevi, teme i sadržaji mistagoških kateheza

Mistagoške kateheze usmjerene oživotvorenju navještaja u konkretnosti života sakramentalno iniciranih pretpostavljaju brižnu i promišljenu pripremu, odgovarajuće planiranje i mnoga nastojanja za dobro Evanđelja – za dobro povjerenih osoba. Planiranje i pripremanje mistagoških kateheza pretpostavlja kao značajnu postavku odabir ciljeva koji će pomoći ostvarenju mistagoških nastojanja, kao i formuliranje sadržaja koji će u bitnim crtama poslužiti kao građa za mistagoške kateheze.

Poštujući narav mistagogije koja ostaje trajno otvorena u svojoj dubini i širini, novosti i bremenitosti izricanja, može se pristupiti artikuliranju ciljeva i nastojanja kojima teže mistagoške kateheze, imajući u vidu konkretne okolnosti i prilike u kojima se događa mistagogija. Dovoljno je navesti neke od temeljnih ciljeva koji predstavljaju poziv i poticaj za kreativno promišljanje i traženje ciljeva i ishoda vezanih uz mistagoške kateheze:

- produbiti i ojačati početnu vjeru
- promišljati i vrednovati vlastitu vjeru u odnosu na vjeru Svetoga pisma i vjeru Crkve
- potaknuti na osoban susret s riječju Božjom
- potaknuti na redovito čitanje i promišljanje riječi Božje
- prepoznati u kršćanskoj vjeri odgovore na pitanja o smislu postojanja i o smislu vlastitog života
- posvijestiti veličinu i značenje primljenih sakramenata
- promišljati o sakramentima kršćanske inicijacije u njihovom izvornom značenju
- preispitati vlastiti odnos prema vjeri
- suočiti se s problemom i izazovom sumnji i kriza u vjeri
- suočiti se sa svijetom vlastite nutrine i duhovnosti

- upoznati stvarnost duhovnog rasta i sazrijevanja
- potaknuti na sabrano, pobožno i djelatno sudjelovanje u liturgiji
- ukazati na vrijednost šutnje, tišine, razmatranja i poniranja u molitvi
- iskusiti dimenziju simbola i simboličkog govora
- naslutiti i otkrivati prisutnost Božju u svakodnevici
- promišljati prisutnost Božju po liturgiji, dijakoniji, koinoniji i martiriji
- upoznati temeljne pojmove i znanja vezane uz duhovnost i život po vjeri
- naslutiti i otvoriti se stvarnosti kršćanskog duhovnog iskustva
- pripremati se za susret s Bogom i njegovom spasenjskom blizinom
- učiti moliti na osoban, konkretan, vjernički i životan način
- učiti kršćanski postupati i kršćanski reagirati u različitim situacijama života
- učiti kako svjedočiti vjeru u mnogim primjerima i situacijama
- učiti osluškivati volju Božju u vlastitome životu
- upoznati osobu Duha Svetoga i njegovu djelovanje u životu Crkve i pojedinca
- suočiti se sa stvarnošću darova, plodova i karizmi Duha Svetoga
- suočiti se s dimenzijom vlastite darovanosti i otajstvenosti
- promišljati o dimenziji kršćanskog poziva i poslanja
- promišljati sadašnje znakove vremena
- potaknuti i osobno se uključiti u angažman u župnoj zajednici
- potaknuti na svjedočenje vjere, posebno među vršnjacima koji nisu upoznali Krista i Crkvu
- potaknuti na milosrdan i djelatan karitativan rad među potrebitima
- potaknuti na ozračje prijateljstva, suradnje i zajedništva u vjeronaučnoj skupini
- osposobiti pojedine adolescente, ovisno o mogućnostima i interesima pojedinaca i skupine, na vlastiti katehetski rad u suradnji s prezbiterima i katehetama (pomoć u animiranju, vođenju radionica, svjedočenju, preuzimanju konkretnih zadaća i aktivnosti...)
- naučiti obrazložiti temelje nade koji rese život kršćana
- na osoban, životan i djelatan način promišljati Deset Božjih zapovijedi i njihovu primjenu za ovo današnje vrijeme
- osluškivati očekivanja, pitanja i interese mladih vjernika od župne kateheze i župne zajednice
- prilagoditi govor vjere interesima, potrebama, mogućnostima i razumijevanju osoba adolescentne dobi

- analizirati nove mogućnosti kreativnog, kvalitetnog i efektivnog angažmana u živim vjerničkim krugovima
- suočiti se s porukom i značenjem nadolazećih svetkovina, blagdana i spomendana
- ohrabriti na osobnom i zajedničkom putu vjere i milosnog života u Kristu
- prepoznati se u životu Crkve – naroda Božjeg
- upoznati milosnu prisutnost vjere u životu vlastitog – hrvatskog naroda, posebno u teškim i odlučujućim trenucima hrvatske povijesti

Na temelju ovih i drugih ciljeva, za koje se može pretpostaviti da će u kraćem ili dužem razdoblju biti ostvareni, formuliraju se temeljni sadržaji mistagoških kateheza. Izrađuju se sadržajne okosnice i teme mistagoških susreta. Poželjno je da teme za mlade u svojoj formulaciji budu dovoljno poticajne i izazovne, da budu osobno i egzistencijalno intonirane. Sadržaji trebaju biti dovoljno jasni i jezgroviti, obrazlažući u bitnim crtama odabranu temu susreta. Slijede okvirni prijedlozi nekih sadržajnih okosnica i tema mistagoških kateheza:

- *Što nakon krizme?* (smisao daljnjih – novih katehetskih susreta u župi; smisao dosadašnjeg puta i priprema; specifičnost župne kateheze; vlastita pitanja i odgovori; prijedlozi voditelja, animatora i nazočnih osoba; prijedlozi tema i načina rada)
- *Koliko poznajemo jedni druge – koliko sami same?* (o važnosti i značenju poznavanja sebe kao preduvjeta za upoznavanje drugih; upoznavanje drugih i vlastitog života; stvaranje dinamike skupine...)
- *Duh Sveti u tvojemu životu* (dosadašnja iskustva vezana uz prisutnost Duha Svetoga; spoznaje o Duhu Svetome; o Duhu Božjemu u kontekstu Svetoga pisma i nauka Crkve)
- *Susret sa živim Bogom* (vlastito promišljanje; vlastito iskustvo; pitanja adolescenata; raznoliki putovi susreta s neizrecivim Bogom; naravna i kršćanska objava; mnogolikost životnog iskustva; iskustvo Boga po liturgiji, dijakoniji, martiriji i koinoniji)
- *Zašto si kršćanin?* (osobno suočavanje s pitanjem vjere i dosadašnjeg vjerničkog puta; suočavanje s različitim shvaćanjima života u vjeri; upoznavanje biblijsko-crkvenog nauka)
- *Zašto živimo?* (različiti odgovori na isto pitanje; odgovori pojedinaca u skupini; traženje zajedničkog odgovora; osobno promišljanje i svjedočenje; spontani odgovori nazočnih osoba; suočavanje s kršćanskim odgovorom na pitanje smisla)

- *U kakvog Boga vjeruješ?* (upoznavanje stanja u katehetskoj skupini; upoznavanje odgovora i predodžbi o Bogu; susretanje s pitanjem, je li jasna svijest o Bogu kako svjedoči Sveto pismo i crkvena tradicija?)
- *Tko je Isus Krist za tebe?* (suočavanje s pitanjem koje je uputio Krist svojim učenicima; usmeno i pismeno izricanje odgovora; komentari u skupini; uvođenje u otajstvo Isusa Krista i njegova spasenja)
- *O tajni Presvetog Trojstva* (suočavanje s najdubljim otajstvom kršćanske vjere; pojašnjavanje na osoban i mladima blizak način)
- *Biblija – nadahnuta riječ Božja* (osoban odnos prema Bibliji; čitalačke navike vezane uz Sveto pismo; razumijevanje temeljnih pojmova o Bibliji; razlike između osobnog i crkvenog – liturgijskog čitanja svetopisamskih tekstova)
- *„Obratite se i vjerujte evanđelju!“* (poziv s početka Markova evanđelja aktualiziran u ovo vrijeme, u ovome ambijentu i prostoru; osnovna poruka i poziv)
- *Vjeruješ li doista?* (osobno suočavanje sa zahtjevnošću Evanđelja, ozbiljnošću i odgovornosti vjernika u odnosu na vjeru i život po vjeri; mnoge životne ponude i vrijednosti; jesu li kršćanska vjera i ljubav središte vlastitog života?; upoznavanje različitih – nerijetko iskrivljenih pristupa vjeri, kao npr. religijski subjektivizam)
- *Živjeti i svjedočiti vjeru* (načini kako se vjera uči, utvrđuje, vježba i živi; važnost i načini svjedočenja vjere; traženje vlastitih putova oživotvorenja hoda za Kristom)
- *Sakramenti u tvojemu životu* (suočavanje s vlastitim razumijevanjem, prakticiranjem i proživljavanjem sakramenata u njihovoj dubini i značenju; naglasak na iskustvu, shvaćanju i praksi samih adolescenata; postupno usmjeravanje i upućivanje na njihovo izvorno značenje, poruku i smisao, poštujući govor simbola i uzvišenost otajstva)
- *Krštenje – novo rođenje u Kristu (*bogata simbolika sakramenta krštenja; susret sa značenjem sakramenta, mnogostrukom porukom i implikacijama za kršćanski život; naslućivanje i proživljavanje pojma novoga rođenja u Kristu; aktualizacija i evaluacija vlastitog života u odnosu na krštenje)
- *Tvoje uspomene na krizmu* (uspomene sa slavlja svete potvrde; što smo zapamtili od svoje krizme?; što je najviše ostalo u sjećanju?; posvješćivanje aktualne problematike; kritičko i konstruktivno promišljanje)
- *Potvrda – doći do odrasle i zrele vjere* (postupno i sve dublje promišljanje sakramenta kršćanske zrelosti i primanja darova Duha Svetoga)

- *Biti kum na krizmi* (izazov i odgovornost kumovanja kod sakramenta potvrde; očekivanja od kumova; vlastita iskustva; prijedlozi, problematika i vrednovanje)
- *Što ti znači nedjeljna misa?* (osoban odnos prema euharistiji; vlastito razumijevanje ovoga sakramenta; slušanje i uspoređivanje različitih odgovora i pristupa; izvorno značenje euharistije i ispunjavanje nedjeljne obveze kršćana)
- *Darovani talenti – što s njima činimo?* (vlastita darovanost; vlastite mogućnosti za rast i ostvarenje; odnos prema darovanosti; stavovi, odluke i ponašanje; mogućnosti i zapreke; poziv i poruka Evanđelja; odgovornost pred povjerenim životom i vremenom; vremenita i vječna zbilja)
- *Deset Božjih zapovijedi u današnjem vremenu* (provjera razumijevanja Dekaloga; novo i produbljeno učenje o Dekalogu; aktualizacija najdublje biti Božjih savjeta za ovo današnje vrijeme; traženje najboljih putova i rješenja)
- *Ovisnici među nama* (vjernik pred problemom ne-malog broja ovisnika u vlastitoj životnoj blizini; različiti oblici ovisnosti; duhovno-egzistencijalna problematika; vjerničko traženje izlaza; izazov kršćanske vjere, mudrosti, služenja i milosrđa)
- *Naš caritas* (siromasi u našoj blizini; župna, biskupijska, nacionalna i međunarodna iskustva; organizacija i ustrojstvo caritasa; mogućnost i potreba vlastitog uključivanja; karitativna svijest i savjest; vjernička dimenzija služenja potrebitima; angažman i praksa u župnoj zajednici, u obitelji, u društvu, školi, među vršnjacima i drugdje; karitativna ljubav, služenje i milosrđe kao dio kršćanskog identiteta)
- *Kako živimo i prakticiramo Djela milosrđa?* (tjelesna i duhovna djela milosrđa; konkretizacija i aktualizacija pojedinih djela milosrđa; pasivnost ili konkretan angažman?; mogućnost vlastitog i zajedničkog angažmana; ispit savjesti)[871]
- *Misije – širiti Kristovu ljubav sve do kraja zemlje* (svjedočanstvo samih misionara; misijske zemlje; oblici i načini rada; mogućnost vlastitog uključivanja i angažmana; misije u vlastitoj životnoj blizini – darovanom vremenu i prostoru)
- *Predbračna čistoća i zaljubljenost* (o uzvišenosti sakramenta ženidbe i kršćanske vizije braka i obitelji; kršćanski poziv na čistoću i cjelovit odnos prema spolnosti; različita shvaćanja ljubavi; problemska pitanja i poteškoće; bioetička problematika; vlastita pitanja i traženja)

[871] Usp. Tvrtko BEUS, *14 djela – prijedlozi i poticaji,* Zagreb, 2016., 94-101.

- *Pred tajnom života* (osoban i zajednički susret s ljepotom, istinom i dobrotom u svijetu i u vlastitoj blizini; duboka pitanja i iskustva koja se spontano javljaju; iskustva obdarenosti i uzvišenosti)
- *Darovi i plodovi Duha Svetoga* (razlikovanje darova i plodova Duha Svetoga; blizak i razumljiv govor iskustvu mlade osobe; iskustveno promišljanje otajstvene zbilje; odnos prema darovima i plodovima Duha Svetoga; mogućnosti i dužnosti vjernika na putu razvoja ulivene milosti i darovanosti)
- *Molitva naša svagdašnja* (različite vrste, načini i oblici molitve; praktični primjeri; neka iskustva i prijedlozi; osobno vođenje i animiranje; biblijska svjedočanstva i poticaji; primjeri i misli svetaca i teologa)
- *Kako se boriti protiv psovke?* (aktualni i značajan problem u našemu društvu; svetopisamski izričaji o ovoj problematici i današnje vrijeme; osobna iskustva i način postupanja; prijedlozi i poticaji u borbi protiv pogubnih psovki)
- *Kako svjedočiti vjeru u društvu?* (problemske situacije i izazovi za svjedočenje vjere u konkretnim okolnostima; svetopisamska svjedočanstva; vlastita promišljanja; konkretni primjeri i pristupi u svjedočenju)
- *Mladi i angažman u župi* (problem nedovoljne uključenosti mladih vjernika u život svoje župe; vlastita iskustva i vrednovanje situacije; uzroci i mogućnosti prevladavanja poteškoća; ohrabrujući primjeri iz prakse; različite mogućnosti angažmana mladih; vjernička dimenzija angažmana i rada u župnoj zajednici)
- *Vjernik i politika* (ravnodušnost ili odgovornost?; angažman oko općeg dobra i dobra svakog pojedinca; biblijsko-vjernička uporišta angažmana u društveno-političkim događanjima; odnos vjere, etike i politike; zemaljska i nebeska domovina)
- *Tko su naši bližnji?* (biblijsko svjedočanstvo i polazište; vlastito i zajedničko traženje i rješavanje izazova samog Evanđelja; aktualizacija i konkretizacija biblijskog teksta)
- *Poznati o vjeri i životu u vjeri* (svjedočenje poznatih osoba iz različitih područja svijeta kulture, umjetnosti, športa, znanosti i drugih djelatnosti o Bogu, Crkvi, sakramentima i vjeri; osvrt i analiza danih primjera i svjedočanstava)
- *Koliko poznaješ svoju vjeru?* (provjera nekih temeljnih – osnovnih znanja i postavki katoličke vjere; promišljanje o vlastitoj vjeri na dinamičan, blizak i interesantan način, npr. u obliku interaktivnog kviza)
- *Koliko poznaješ Isusa Krista?* (različiti pristupi u provjeri poznavanja Krista, počevši od biblijskih svjedočanstava)

- *Krist i mladi danas* (vrednovanje i prosudba aktualnog odnosa mladih prema Kristu u različitosti osobnih iskustava, zapažanja i dojmova)
- *Crkva i mladi danas* (vrednovanje i prosudba aktualnog odnosa mladih prema Crkvi u različitosti osobnih iskustava, zapažanja i dojmova)
- *Kako mediji utječu na nas?* (suočavanje s problematikom snažnog utjecaja medija masovne komunikacije na sve, posebno mlade osobe; neka istraživanja i praktična iskustva; traženje odgovarajućeg pristupa i vjerničkog odnosa prema ovoj problematici; crkveni dokumenti, preporuke)
- *Sumnje i kušnje u vjeri* (razlikovanje različitih situacija i pojava vezanih uz provjeru vjere; razumijevanje sumnji i kušnji kao posljedica psiho-fizičkog razvoja, odrastanja, ali i kao faktor rasta u vjeri ukoliko se ispravno postupa i živi poklad vjere)
- *Kako se boriti protiv zla i grijeha?* (konkretna problematika; biblijska poruka i svjedočanstva; zajednička promišljanja i traženje odgovora; svjedočanstvo i poticaji voditelja)
- *Vjera u teškim situacijama života* (granične situacije života; bolest, bol, patnja, smrt, gubitak voljene osobe, rastanak, promjena životnih uvjeta i vjera; iskustvo Boga po iskustvu graničnih situacija; vlastita svjedočanstva i primjeri; vjernik i vjernički stav; povezivanje s Kristovom otkupiteljskom patnjom; kršćanska dobrota, služenje i podrška kada je najpotrebnije)
- *Kako se i zašto ispovijedati?* (problematika ponavljanja grijeha i čestih kušnji; utjecaj vršnjaka i drugih; otajstveno-vjernička dimenzija sakramenta pomirenja; obnova shvaćanja i dubljeg razumijevanja)
- *Biti sol zemlje i svjetlo svijeta* (izazov i poziv Evanđelja; poruka Isusa Krista za ovo današnje vrijeme; simbolika soli i svjetla; vlastita ljudska i vjernička iskustva)
- *Koliko vjera utječe na naš život i ponašanje?* (praktično-iskustvena provjera, kršćanski moral; promišljanje i prosudba; primjeri i poticaji)
- *Kraljevstvo Božje među nama* (pojam kraljevstva Božjeg iz različitih perspektiva kao i putovi ponazočenja novog Božjeg svijeta u konkretnoj stvarnosti)
- *„Evo, sve činim novo!“* (pojam novoga u perspektivi mladog čovjeka i u biblijskoj perspektivi; poruka i aktualizacija svetopisamske riječi u povezanosti ljudskih i vjerničkih iskustava)
- *Kako biti jak u vjeri?* (mnogostruke asocijacije i prosudbe pojma – biti jak; suočavanje s izazovom jakosti u vjeri; osobno i zajedničko traženje odgovora)

- *Obitelj – kućna Crkva* (vjernička iskustva po iskustvu svoje obitelji, posebno roditelja; molitva u obitelji; obiteljski odgoj u vjeri; primjer roditelja i najbližih članova obitelji; obitelj i neke temeljne vrednote; odgoj za vrednote; roditelji kao prvi odgojitelji i vjeroučitelji svojoj djeci; obitelj kao Crkva – Crkva kao obitelj)
- *Biti svet ovdje i danas* (poziv koji se reflektira u svome najdubljem značenju i uprisutnjenju; opći poziv na svetost u svim situacijama i okolnostima života)
- *Blažena Djevica Marija – uzor na putu vjere i vjernosti Bogu* (svetopisamska svjedočanstva; osobno i zajedničko razmatranje života Isusove Majke i Majke Crkve
- *Blažena Djevica Marija – Zagovornica i Pomoćnica kršćana* (primjeri iz Svetoga pisma i povijesti; duboko vjerničko značenje izrečeno u bliskosti iskustva mladom čovjeku)
- *Marijanska svetišta u Hrvatskoj* (otkrivanje ljepote i značenja brojnih marijanskih svetišta, štovanja Gospe u složenim situacijama pojedinaca i cijeloga naroda)
- *Raj, čistilište i pakao* (eshatološke teme prispodobljene na zoran i životan način)
- *Uskrsnuće tijela i život vječni* (suvremena teološka misao o eshatonu, koja se promišlja u svojoj bremenitosti, dubini i aktualnosti)
- *Reinkarnacija ili uskrsnuće?* (potreba jasnoće oko razlikovanja pojmova; temeljna znanja i vjerovanja vezana uz uskrsnuće; vjera u Uskrslog i iskustvo njegove blizine naspram neosobnog ponavljanja u različitim životnim oblicima)
- *Sekte/sljedbe među nama* (pojava mnogih sljedbi u različitim oblicima i načinima djelovanja; pojedinačni primjeri i svjedočanstva; odnos mladih vjernika prema ovome izazovu i problematici)
- *Kršćanska mistika* (redovna i izvanredna duhovna iskustva; pojam mistike i mistika; razumijevanje rasta u duhovnosti kao poziva svih vjernika)
- *Kršćanska meditacija* (specifičnost kršćanske meditacije u odnosu na druge oblike meditativnih iskustava i prakse; značenje i potreba tišine i sabranosti, razmatranja i molitve u nutrini osobnosti; „lectio divina“; različiti oblici, vrste i načini meditacije)
- *Poruka imena i imendana* (biblijsko-kršćansko shvaćanje i tumačenja imena; značenje pojedinih hebrejskih imena; preporuke oko izbora imena; razumijevanje vlastitog imena i imena drugih u skupini; poznavanje života određene biblijske osobe ili sveca vezanog uz osobno ili krsno ime)
- *Kako prepoznati duhovni poziv?* (osobine duhovnog poziva; karakteristike pojedinih družbi, poslanja prezbitera i posvećenih osoba u Crkvi i društvu; vlastita pitanja i nejasnoće; svjedočanstvo voditelja susreta o svome duhovnom pozivu)

- *Mladi koji pitaju* (teme i pitanja koje predlažu sami adolescenti za rad u skupini)[872]

Slijed ovih i drugih tema (koje nisu izrijekom navedene, a čine se značajnim i potrebnim) može biti tako strukturiran da slične teme budu međusobno povezane, te kao takve čine cjelinu. Umjesto ovoga pristupa, moguće je da teme budu različite, iz susreta u susret, kako bi se ostavilo dovoljno prostora za novost svake pojedine kateheze, svakog novog iskustva, rasta, upoznavanja i produbljivanja osobne i zajedničke vjere mladih vjernika.

3.1.10. Metodički pristupi, metodički postupci i mediji komuniciranja u mistagoškim katehezama

Na temelju odabranih ciljeva, tema i sadržaja mistagoških kateheza za adolescente biraju se odgovarajući metodički pristupi, postupci i mediji komuniciranja. Odgovarajući pristupi, postupci i mediji komuniciranja trebaju pomoći ostvarenju ciljeva i usvajanju sadržaja. Očekuje se dovoljno povezanosti u metodičkom instrumentariju i samoj pripremi. Sve bi se trebalo odraziti na konkretnu situaciju u katehezi. Metodičke upute ne treba shvaćati kruto i šablonski, nego stvaralački i poticajno oko ostvarenja što boljeg susreta za sve zahvaćene katehezom.

U svrhu što što bolje kateheze koja će motivirati i zahvatiti na dubok i osoban način sudionike susreta, nastajali su različiti (katehetsko-) metodički pristupi u samome radu. Svaki pristup sastoji se od određenih etapa koje čine cjelinu kateheze. Katehetsko-metodički pristupi (sustavi) razlikuju se prema ciljevima i sadržajima kojima su usmjereni. Neki su sustavi prikladniji za jednu, drugi više za drugu dimenziju pouke u vjeri. U tome kontekstu, supostoje sljedeći katehetsko-metodički pristupi: interpretacijsko-analitički, meditacijsko-stvaralački, problemsko-stvaralački, integrativno-terapijski, te kombinirani metodički sustavi[873]. U središtu događanja kod spomenutih katehetsko-komunikacijskih metodičkih sustava jest osoban susret s biblijskim, otačkim, liturgijskim i drugim književno-komunikacijskim tekstovima koji doprinose istinskom susretu s bližnjima, s prirodom, sa svijetom, sa samim sobom i u konačnici

[872] Osim navedenih (okvirnih) tema i sadržaja (u najkraćim crtama) potrebno je svakako planirati i realizirati teme i sadržaje koji zahvaćaju nadolazeće svetkovine, blagdane i spomendane ponajviše na adolescentima iskustven, poticajan, neposredan i životan način. Dobro je da dio susreta bude vezan uz odabrano misno sljedeće nedjelje uz prateću aktualizaciju i diskusiju.

[873] Usp. Josip BARIČEVIĆ, Katehetsko-komunikacijski pristupi u susretu s biblijskim tekstovima, u: *Diacovensia* 1/1994., 124.; Ana Gabrijela ŠABIĆ, Komunikacija s Biblijom kao književnoumjetničkim tekstom, u: *Bogoslovska smotra* 61 (1992.), 3-4, 232-242.; ISTI, Književnokomunikacijski pristup u susretu s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i katehezi, u: *Diacovensia* 1 (1994.), 146-166.; ISTI, Prema novome govoru vjere, u: *Bogoslovska smotra* 70 (1999.), br. 4, 535-562.; Alojzije HOBLAJ, Biblija u katehezi, u: *Bogoslovska smotra* 61 (1992.), br. 3-4, 404-408.

s Bogom. Veoma je važno uspostaviti kvalitetnu i stvaralačku komunikaciju na različitim razinama i odnosima odabranog teksta, konteksta, čitatelja odnosno slušatelja teksta.

Mistagoški gledano, u planiranju, programiranju i strukturiranju prikladnih pristupa u katehetskim susretima na višesmjernoj razini, potrebno je dostatnu pozornost, angažman i nastojanje usmjeriti korištenju onih pristupa koji će u najvećoj mjeri omogućiti uvođenje u kršćansku vjeru, u primljena otajstva, u kršćansko duhovno iskustvo. Može se pretpostaviti da prethodno navedeni katehetsko-komunikacijski metodički sustavi na određen način i s različitih aspekata pripremaju za dimenziju kršćanskog sazrijevanja i odrastanja. Događanje unutar prostora župe i crkve omogućuje puno ostvarenje katehetskog značenja pouke o vjeri i u vjeri. U tome je smislu značajna dobro osmišljena uporaba pojedinih etapa u ostvarenju pristupa i cjelokupne kateheze. Mistagoškoj dimenziji kateheze doprinijet će osim razumsko-spoznajne i analitičko-vjeronaučne, iskustveno-egzistencijalna i osobno-komunikacijska razina događanja susreta koje zahvaćaju cjelokupnu osobu u svim dimenzijama njezine naravi i mogućnosti učenja.

U našoj religiozno-pedagoškoj i pastoralno-katehetskoj zbilji prisutan je uz prethodno navedene metodičke sustave, specifičan pristup uz odgovarajuću kontekstualizaciju i operacionalizaciju katehetskog rada – pristup izravno promišljan u kontekstu župne zajednice i župne kateheze. Dokument hrvatskih biskupa o obnovi kateheze u konkretnim okolnostima u kojima se događa kateheza, a u perspektivi nove evangelizacije, predlaže model katehetskog slavlja (*celebratio catechetica*) koji uključuje pet središnjih etapa i dijelova susreta: dodir sa sakralnim prostorom, molitveno-slavljenički aspekt, poučni dio, katehetske zadaće i završni dio[874]. Planiranju i ostvarenju ovoga pristupa s pripadajućom razradom etapa susreta uvelike će pomoći prethodno navedeni metodički sustavi, njihova kombinacija i kreativna uporaba. Štoviše, u novim okolnostima ubrzanih društvenih promjena i rastuće pojave sekularizacije i sekularizma, potrebno je tražiti uvijek nove pristupe, nova rješenja, nove ideje, poštujući velika dostignuća hrvatskih katehetičara i razvoj religiozno-pedagoške i katehetske misli u hrvatskim okolnostima i široj europskoj (međunarodnoj) perspektivi. Kreativna i inovativna promišljanja u proteklih stotinjak i više godina, poziv su i poticaj za nova i najbolja moguća rješenja u vremenu postmoderne i vrijednosnih previranja te traženja čvrstih uporišta.

Tražeći dobre i najbolje modele i pristupe u mistagoško-katehetskom radu trebaju se u većoj mjeri nego do sada uvažiti i vrednovati naslovnici – subjekti katehetskog događanja –

[874] HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*..., 54-56.

adolescenti sa svim svojim mogućnostima i uvjetovanostima, kvalitetom i posebnošću njihove prisutnosti u životu župne zajednice. U katehetsko-mistagoškim susretima s mladim osobama adolescentne dobi svakako treba biti utkana odgovarajuća meditacija, sabranost i molitva, dobra motivacija, dovoljno snažna da izazove njihove reakcije i njihovu komunikaciju, dovoljno dobra razrada teme, promišljanje, razgovor i otkrivanje, dinamika vlastitog angažmana i djelovanja, novi uvid u postojeću zbilju i molitveni završetak koji se događa kao rezultat (ishod) cjelokupnog susreta, spoznaja, dojmova i doživljaja.

U traženju i odabiru primjerenih i poticajnih metodičkih postupaka (metoda) treba svakako uvažiti načelo po kojemu mladi adolescentne dobi vole novost, različitost, promjenu i napredak. Metode se mogu i moraju izmjenjivati. Svježina, novost i veličina katehetsko-mistagoškog učenja i događanja svojom pojavnošću i prisutnošću traži metodički pluralizam, kvalitetu i kreativnost. U traženju prikladnih pristupa i postupaka u konkretnome radu značajno je i korisno osvrnuti se na hrvatska iskustva iz različitih područja naše domovine koja mogu motivirati za daljnja promišljanja i osmišljavanje vlastitih putova i načina rada s mladima nakon svete potvrde[875].

Od mnoštva najrazličitijih metodičkih postupaka u mistagoškim katehezama dovoljno je navesti neke metode koje mogu poslužiti kao prijedlog, kao ideje za daljnja promišljanja, za nove i drukčije postupke, koji će pomoći u zanimljivom, poticajnom i korisnom katehetsko-mistagoškom radu:

- otvoren, slikovit i neposredan govor mladima i s mladima o određenog temi i problematici ulazeći u dubinu ljudske i vjerničke stvarnosti
- poticanje osobne i iskrene komunikacije, koja može uključivati nejasnoće, sumnje, otpore, različito mišljenje, ali uz dovoljno konstruktivnosti i usmjerenosti na temu
- komunikacija koja je dovoljno osobna i duboka, sadržajna i stvaralačka
- problemski i ciljani razgovor u manjim skupinama, u paru i u plenumu
- odabir dobre glazbe – pjesme koja je dovoljno snažna da izazove i potakne reakcije, koja svojom kvalitetom i izražajnošću ulazi u mladenački svijet vrijednosti, a svojom sadržajnošću i porukom odgovara zahtjevima navještaja i kateheze
- mogućnost tekstualnog praćenja odabrane pjesme (skladbe, popijevke) radi veće pozornosti i uživljenosti

[875] Usp. Modeli sakramenta potvrde, u: *Katehetski glasnik* X. (2012.) 1, 63-110.

- izlaganje katehete koje je u dostatnoj razini životno, blisko, konkretno, dojmljivo, jezgrovito i poticajno
- izlaganje pojedinih članova skupine (adolescenata) koje je u dovoljnoj razini jasno, konkretno, povezano, argumentirano i konstruktivno
- meditativno govorenje voditelja i animatora (katehete) koje slušatelje potiče na sabrano i aktivno slušanje
- upućivanje u svijet meditacije (držanje tijela, disanje, stav, sabranost...) i pripremanje za osoban susret s biblijskim, otačkim i drugim književno-umjetničkim tekstovima
- meditativno razmatranje simboličkih, biblijskih i crkvenih motiva izraženih u umjetničkim djelima (reprodukcija slike, fotografije, ilustracije...
- uporaba meditativne glazbe koja opušta i vodi kroz ljepotu i dubinu duha
- praćenje i analiza suvremenih scenskih, glazbenih i tekstualnih izričaja s obzirom na temu koja se obrađuje
- upoznavanje sebe zahvaljujući upoznavanju drugih i njihovoj asistenciji – biranje znakovitih i osobnih karakteristika i specifičnosti pojedine osobe
- aktualizacija biblijskih tekstova pisanjem i predstavljanjem određenih događaja, susreta i poruka u sadašnjem životnom kontekstu i odnosu (vršnjaci, društvo, škola...)
- upoznavanje putova za osobno i zajedničko otkrivanje i upoznavanje Svetoga pisma na primjeru odabranih tekstova uz pomoć odgovarajućih pitanja, uputa, poticaja, metoda, znakova i kodova za interpretaciju i interiorizaciju teksta
- uživljavanje u pojedine biblijske likove, njihovu narav, kontekst u kojemu su živjeli i što su svjedočili
- uživljavanje i praćenje središnjih događaja biblijske objave iz ondašnje i današnje perspektive i mogućnosti shvaćanja
- usmjerenost na aktualne događaje i situacije u neposrednoj blizini koji se uspoređuju s biblijsko-crkvenim i duhovno-vjerničkim uporištima
- aktivno slušanje i postupno upoznavanje dimenzije ljudskog i vjerničkog iskustva u suglasju s katoličkom vjerom i tradicijom
- osobno suočavanje s izazovima i poteškoćama vlastite i zajedničke zbilje, te traženje odgovora u riječima Svetoga pisma
- upoznavanje pristupa *Lectio divina* u susretu i radu s biblijskim tekstovima

- upoznavanje različitih razina interpretacije i aktualizacije biblijskog teksta kroz konkretne primjere, poticaje, tumačenja i osoban rad u skupini
- analiza i evaluacija poetskog, proznog, likovnog, glazbenog, filmskog i scenskog predstavljanja određenog biblijskog teksta, događaja, osobe i poruke
- priprema i stvaralačko izricanje, ovisno o interesima i mogućnostima, vlastitog poetskog, proznog, likovnog, glazbenog, filmskog i scenskog prikaza određenog biblijskog teksta, događaja, osobe i poruke
- pisanje pisma određenoj biblijskoj osobi u suglasju s ondašnjim i današnjim kontekstom
- pisanje vlastitih molitava i molitvenih izričaja kao rezultat osobnog i proživljenog sudjelovanja u obradi sadržaja (teme susreta)
- komunikacija koja uključuje govor u prvome licu jednine, zauzimanje osobnog stava, očitovanje vlastitog mišljenja i odnosa prema određenoj zbilji na području vjere i života
- priprema i pisanje molitvenih izričaja za nedjeljnu molitvu vjernika prema nedjeljnim liturgijskim čitanjima
- uključivanje značajnih misli, tvrdnji i svjedočenja adolescenata – polaznika katehetsko-mistagoških susreta u nedjeljnu homiliju, u situacijama kada to može biti korisno za zajednicu vjernika, te za produbljivanje i aktualizaciju liturgijskih čitanja
- osoban i zajednički susret s nedjeljnim misnim čitanjem (barem dio susreta) u smislu najave, predstavljanja, motivacije, suočavanja, aktualizacije i produbljivanja nadolazećih svetopisamskih čitanja predstavlja značajnu i sadržajnu okosnicu rada, ali i sam pristup – specifičnost susreta po metodi katehetskog slavlja s jasnim mistagoškim konotacijama
- evociranje iskustava vezanih uz svetopisamske izričaje, sakramente, molitvene čine, pobožnosti, hodočašća i druge izričaje kršćanske duhovnosti uz pomoć poticajnih misli, meditativnog čitanja i govorenja, problemskog izlaganja, razgovora u skupini, birane glazbe, trenutaka tišine i šutnje, razmatranja i kontemplacije
- ispit savjesti prilagođen katehetskoj skupini i u različitosti oblika i usmjerenja – ispit savjesti prema Dekalogu, prema tjelesnim i duhovnim djelima milosrđa, prema sakramentima, prema blaženstvima, prema molitvi Gospodnjoj, liturgijskom čitanju i na druge načine

- međusobno upoznavanje kroz odnos prema sakramentima, prema djelatnoj ljubavi i služenju (caritasu), prema vjerničkoj povezanosti i zajedništvu, te prema području svjedočenja za temeljne vrijednosti života
- zamišljanje događaja (trenutka) vlastitog krštenja, prisutnosti roditelja, kumova, vjerničke zajednice i prezbitera te bogate kršćanske simbolike – životnog događanja i novoga rođenja u Kristu
- prisjećanje na dan svete potvrde, na vlastito pristupanje sakramentu kršćanske zrelosti, na vlastito raspoloženje i stavove toga dana, na podršku vjerničke zajednice i kumova, na slavlje, darivanje i zajedništvo
- pisanje pisma – kuma kumčetu prigodom skorašnjeg primanja sakramenta i poruka za daljnji život (u pismu treba svojim riječima na kreativan način izreći ljepotu, simboliku i značenje sakramenta kao i svu poruku za daljnji život u bitnim crtama)
- vjerničko usmjeravanje nazočnih mladih osoba na temeljno i središnje u vjeri i vjerovanju, na sržno i bitno u kršćanskoj duhovnosti, u Svetome pismu, u sakramentima, u služiteljsko-zajedničarskoj i navjestiteljskoj razini crkvenosti
- raspoloživost, otvorenost i pripremljenost na mnoga pitanja koje voditelju postavljaju sami adolescenti (novinarski tip susreta gdje voditelj odgovora na pitanja nazočnih)
- planiranje i priprema konkretnih aktivnosti i angažmana unutar župne zajednice
- planiranje i priprema izleta, putovanja i hodočašća koji uključuju zbilju vjere koja se radosno, oduševljeno i svjedočki živi (značajni i simbolički lokaliteti hrvatske nacionalne, prirodne, kulturne i crkveno-vjerničke baštine)
- susreti i hodočašća osim izravno vjerničkih motiva i pobožnosti trebaju uključivati trenutke opuštanja, vedrine i razonode (rekreacija, šport, glazba, pjevanje...)
- u voditeljskom radu treba sačuvati dovoljno razborite vedrine i srdačnosti prigodom komunikacije vjerničkih sadržaja
- povremeno organiziranje kviza u znanju na određenu temu (liturgijska razdoblja i blagdani, biblijski likovi Starog i Novog zavjeta, biblijska mjesta i događaji, pojedini sakramenti, povijesti Crkve na ovim prostorima...)
- iznošenje vlastitih svjedočanstava i primjera iz života s obzirom na temu i sadržaj koji se obrađuje
- češća uporaba unutar pitanja riječi otvorenog tipa (što?, zbog čega?; kako?; na koji način?)

- zanimljive, ilustrativne i dinamičke multimedijske računalne prezentacije koje bude dovoljno snažan interes kod vjeroučenika
- vođena rasprava i sučeljavanje s odgovarajućim argumentima za jednu i drugu podskupinu; o pobjedniku odlučuje zajedničko poznavanje stvarnosti o kojoj se govori, kreativno snalaženje unutar problematike i suradnja oko traženja pravoga odgovora (parlaonica)
- problematiziranje i aktualiziranje naizgled uobičajene i poznate stvarnosti kao što je bogata i prelijepa biblijska simbolika imena
- svjedočenje pojedinog gosta (redovnik, misionar, obraćenik, karitativni djelatnik, vjeroučitelj laik, bivši ovisnik...) o značenju vjere i duhovnosti u vlastitome životu
- angažman samih vjeroučenika – katehizanada oko upoznavanja i motivacije vlastitih vršnjaka i prijatelja na katehezu u njihovoj župi
- osobna i zajednička molitva, posebno molitva za darove Duha Svetoga u odnosu na primljene sakramente i kvalitetu vlastitog života u vjeri i ljubavi
- katehetsko-duhovno i prijateljsko-suradničko upućivanje u stvarnost vjere i života po vjeri uz pomoć jednostavnih i sažetih poticaja kao i praćenja i prilagodbe konkretnoj stvarnosti života pojedine mlade osobe
- iskustvo obiteljskog ozračja i povezanosti u katehetsko-mistagoškoj skupini koje se događa po kvaliteti komunikacije, spontanosti, jednostavnosti, prihvaćanja, uslužnosti, iskrenosti, povjerenja, dobrote, te po trenucima životnog učenja, uzajamne podrške i solidarnosti, opuštanja, igre, vedrine, radosti i razonode

Neki od mnogih mogućih metodičkih postupaka upućuju na šarolikost mogućnosti mistagoškog učenja u katehetskim susretima. Značajno je naglasiti kako mnoge metode trebaju otvarati prostor za govor vjere, za govor simbola, za govor otajstva, za govor živoga Boga u životu mladih osoba. Sve bi trebalo biti usmjereno rastu kršćanske duhovnosti, iskustvu Krista i Crkve u služenju mladima. Adolescenti po mistagogiji mogu i trebaju osjetiti „nešto više“, „nešto novo i drukčije“ u neposrednosti i životnosti susreta u njihovoj župnoj zajednici. Moraju moći osjetiti kvalitetu i vrijednost susreta koji mijenjaju, koji izgrađuju, koji usmjeravaju, koji vode izgradnji kršćanskih intelektualaca, angažiranih kršćana – katolika, graditelja kršćanskih vrednota u sredini unutar koje žive – ondje gdje traže put prema sreći i ostvarenju.

Uz odgovarajuće metodičke postupke značajna je uporaba kvalitetnih medija komuniciranja, sredstava koja su na raspolaganju za što bolje i kvalitetnije susrete mistagoškog učenja i otkrivanja darovane zbilje. Osim navođenja pojedinih medija komuniciranja koji se

koriste unutar samih mistagoških kateheza, treba imati u vidu širinu i dubinu konteksta mistagoškog učenja:

- prvi i najvažniji medij učenja su sami vjeroučitelji (prezbiteri, katehete, animatori); vjeroučitelj govori samom svojom pojavom, nastupom i svjedočanstvom života
- nije samo značajno što se govori, nego još više kako se govori, te što se tim govorom posreduje, često i na neizravnoj i nesvjesnoj (neosviještenoj) razini
- od voditelja susreta očekuje se dostatna razina i ozbiljnosti i vedrine, zrelosti i mladenačkog duha, otvorenosti i stabilnosti, iskustva i postojanosti, kreativnosti i komunikativnosti; mlade osobe u dobi adolescencije veoma su osjetljive na neverbalni govor, na uvjerljivost svjedočanstva i osobnog primjera
- dolazak određenog gosta (prezbitera, duhovnika, misionara, vjeroučitelja, roditelja, vršnjaka i dr.) doprinijet će stvaranju drukčijeg odnosa prema učenju s obzirom na naravnu otvorenost i usmjerenost adolescenata za novošću, za otkrivanjem i za promjenom
- medij komuniciranja koji nije zanemariv jest sam prostor u kojemu se događa župna kateheza; značajno je kakav dojam i ozračje vlada prostorom; kako su urešeni zidovi, kako su poredane klupe i stolci?; je li prostor više zatvoren ili otvoren?, posjeduje li ljepotu i simboličku izražajnost i prepoznatljivost?; radi li se o običnoj predavaonici ili čak prostoru obilježenom neuspjelim likovnim izražajima i kičem?
- kružni ili polukružni poredak stolaca djeluje na sudionike susreta, na otvorenu komunikaciju, na sveukupno ozračje i zajedništvo (simbolika kruga; simbolika života, sati, dana, godišnjih doba; svi dolaze do izražaja; međusobna blizina)
- u župnom prostoru medijsko i komunikacijsko značenje posjeduje prikladno urešen prostor s dovoljno jasnoće, ljepote, jednostavnosti i topline – ljudske i kršćanske prepoznatljivosti i mističnosti
- obiteljskom, suradničkom i prijateljskom ozračju unutar župne dvorane doprinose elementi zajedničkog stola – druženja i učenja, a čini ga i gustativna razina; sokovi, keksi, grickalice i druge namirnice; s vremenom pojedini mladi vjernici, prema vlastitoj želji i mogućnostima rado će pripremiti i obogatiti zajedništvo stola, te doprinijeti daljnjoj izgradnji zajedništva
- koristan medij komuniciranja koji pobuđuje interes i pozornost slušatelja jest radio prijemnik s CD uređajem; treba osigurati dobru kvalitetu zvuka, jačinu zvučnika i čistoću glazbe; značajno je osigurati dobru i primjerenu glazbu za određene prigode (hrvatsku i stranu duhovnu glazbu, glazbena djela crkvene umjetnosti, kao i vrijedna

ostvarenja svjetovne glazbe s humanom porukom i stvaranjem ugodnog ozračja i povezanosti)

- prijenosno računalo s LCD projektorom korisno će poslužiti kao jedna od etapa susreta, bilo da je riječ o kakvoj dobroj motivaciji – poticaju za daljnji rad, bilo da se radi o kakvoj prezentaciji, video-isječku ili aktualizaciji teme
- medij komuniciranja mogu biti vrijedne i poticajne ilustracije, fotografije, reprodukcije umjetničkih djela koje pobuđuju interes i angažman nazočnih oko obrade određene teme, koja se nerijetko događa na osoban i proživljen način
- Sveto pismo, Nedjeljni i blagdanski misal, Otačka čitanja kao i posebno pripremljeni i oblikovani biblijski i patristički tekstovi nezaobilazni su dio i polazište mnogih susreta
- tekstovi određene pjesme koja se izvodi uz odgovarajuće ilustracije i grafičko oblikovanje stranice pomoći će u sabranom i proživljenom slušanju
- papirići (papiri manjeg A5 formata) potaknut će na spontano i iskreno pisanje određenih dojmova, zapažanja, odnosa, situacija u kojima se izriče iskustvo i osobna razina komunikacije
- prostor u kojemu se događaju susreti s obzirom na raspored stolaca i stolova, na odnos pojedinih elemenata u prostoru i dekoraciji, s vremenom će se mijenjati ovisno o temi, o načinu rada, o veličini skupine, o konkretnim potrebama i pretpostavkama za bolji i kreativniji rad

Osim kreativne i raznovrsne uporabe metodičkih pristupa, postupaka i medija komuniciranja, potrebno je brinuti se oko dobrog suodnosa navedenih elemenata za istinsko dobro povjerenih osoba i susreta koji tome teže. Navedeni primjeri mogu potaknuti na traženje i osmišljavanje vlastitih postupaka i medija ovisno o vlastitim afinitetima i mogućnostima, te o interesima i potrebama sudionika susreta. Mogućnosti je bezbroj. Pred mnogolikošću ponuda i izbora ne smije se zaboraviti ili zanemariti osjećaj za bitno i središnje u katehetsko-mistagoškom radu i angažmanu, a što je na tragu mistagogije i njezina višestrukog značenja.

3.2. Praktični primjeri i radni predlošci za župnu katehezu adolescenata

U daljnjem slijedu teksta izloženi su praktični primjeri i poticaji za mistagošku katehezu adolescenata. U središtu su pozornosti primjeri radnih predložaka s odgovorima i refleksijama adolescenata, kao i prosudba i vrjednovanje katehetsko-mistagoških susreta i komunikacije. Autorske pripreme i radni predlošci koji slijede planirani su, realizirani i provjereni unutar

određenih zagrebačkih župnih zajednica i katehetskih skupina. Osim primjera metodičkih postupaka i tijeka susreta, navedeni su i pisani odgovori vjeroučenika, kao i njihov vlastiti osvrt na susret.

3.2.1.Primjeri priprema i radnih predložaka za mistagoške kateheze

Prijedlozi pet priprema i radnih predložaka provedeni su i provjereni u četiri zagrebačke župe. Prva mistagoška kateheza provedena je među netom krizmanim vjernicima (predadolescentima), a ostale četiri među srednjoškolcima (adolescentima). Tijek susreta prati metodičko načelo i pristup predstavljen u dokumentu hrvatskih biskupa „Obnova kateheze u obnovi župne zajednice“ s pripadajućim prijedlozima i uputama za ostvarivanje kateheze u konkretnim prilikama[876].

3.2.1.1.Mistagoška kateheza: „Kamo nakon krizme?“

Opći podaci o susretu:
Mjesto: Župa Sv. Obitelji, Držićeva ulica
Datum: 5. svibnja 2016.
Ciljevi susreta:

1. osobno se suočiti s vlastitim razumijevanjem sakramenta potvrde
2. uočiti suvremenu problematiku vezanu uz izvanjsko, tradicionalno, materijalno shvaćanje sakramenta krizme
3. uočiti duboko duhovno-vjerničko značenje sakramenta krizme
4. oraspoložiti se za nastavak susreta unutar vlastite župe i daljnjeg duhovnog rasta

Mediji komuniciranja:
laptop, LCD projektor (ili CD uređaj) za prigodnu glazbu
papir s pitanjima otvorenog tipa za krizmanike
papir u boji s porukom za krizmanike
Trajanje susreta:
oko 60 minuta

[876] Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*..., 54-56.

Broj nazočnih:

oko 20 osoba

Tijek susreta:

Dodir sa sakralnim prostorom:

u vjeronaučnoj dvorani (prostoriji) projekcija video-isječka pjesme:

„Neka pada“ (iz crkve Svete Mati Slobode)

(Kratki komentari na pjesmu...)

Molitveno-slavljenički aspekt:

(Meditativno izgovaranje sljedećih misli osobno intoniranih.)

Tvoja krizma...

Kakva je bila tvoja krizma?

Kako si ju doživio?

Jesi li osjetio puninu i ljepotu ovog sakramenta?

Jesi li osjetio važnost i veličinu dara odozgo?

Jesi li se otvorio daru Duha Svetoga?

Jesi li se otvorio Božjemu Duhu?

Jesi li srcem i dušom prihvatio nebeskog Oca,

uskrslog Sina i darovanog Duha u svoj život?

Jesi li doista primio svetu krizmu?

Preispitaj svoju savjest, svoju nutrinu, svoje srce.

Moli se Duhu Svetome da se tvoja vjera rasplamsa.

Moli se za dar mudrosti i razuma,

dar znanja i jakosti,

dar savjeta i pobožnosti,

dar straha Božjega.

Dođi Duše Presveti, sa neba nas posjeti, zrakom svoje milosti.

Slava Ocu...

Poučni dio:

(Ovogodišnjim krizmanicima postavljaju se pitanja uz kratke komentare i zapažanja...)

Dragi mladi, jeste li primili krizmu?

Jeste li doista primili sakrament potvrde, i srcem i dušom?

Kako su vaši vršnjaci, kolegice i kolege iz razreda doživjeli ovaj sakrament?
Kako si ga ti osobno doživjela – doživio?
Što po vašemu mišljenju dominira kod krizme, materijalna ili duhovna dimenzija? Zašto?
Koliko današnji mladi ozbiljno shvaćaju ovaj sakrament? Zbog čega?
Danas je ključno pitanje, hoćete li nastaviti daljnje susrete u župi.
Hoćete li se nastaviti moliti Duhu Svetome, razvijati njegove svete darove,
koji su, na neki način, posijani u najdublju nutrinu svakoga od vas?
Hoćete li se nastaviti u ovoj župi i crkvi družiti, moliti, učiti zajedno, slaviti Gospodina,
ili će se sve to za koji dan prekinuti?
Tema današnjeg susreta glasi: „Kamo nakon krizme?“
Kamo ćete nakon krizme?
Kamo ćeš ti nakon krizme?
Sada ćete dobiti jedan list papira s pitanjima.
Samo nekoliko pitanja je na papiru, ali vas molim
da ih iskreno odgovorite, izrecite sve što vam je na srcu.
Obrazložite do kraja. Unaprijed hvala.
(Rješavanje ankete s pitanjima otvorenog tipa – Prilog 1)

Katehetske zadaće:
Danas donosite – donosimo važnu odluku, za sve vas, za sve nas, za ovu župu.
Danas odlučujete o budućnosti ovih susreta, ove grupe, ovih okupljanja.
Prijedlog je da nastavite ove susrete jer upravo sada dolazi najvažnije vrijeme.
Tek sada treba početi život u vjeri...
Sada postajete odrasli i zreli vjernici.
Sada ste pozvani svoju vjeru drugima... svjedočiti...
Znate li koje su Isusove posljednje riječi, koje je izrekao prije svog odlaska u nebesku slavu?
Jeste li čuli kada te riječi? Kako glase?
Upravo danas se čitaju te riječi jer je danas svetkovina... Uzašašća Gospodnjeg.
„Jedanaestorica pođoše u Galileju na goru kamo im je naredio Isus. Kad ga ugledaše, padoše ničice preda nj. A neki posumnjaše. Isus im pristupi i prozbori: 'Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio!' 'I evo, ja sam s vama u sve dane - do svršetka svijeta.'"

(Mt 25,16-20)

Što je Isus poručio prije odlaska u nebesku slavu?
Što je Isus tebi osobno i svima vama poručio ovim tekstom? (...)
Naš je prijedlog da nastavite dolaziti na ove susrete.
Možda neće dolaziti svi krizmanici, ali je veoma važno da se formira grupa vas i vaših vršnjaka koji će nastaviti dolaziti.
Ovdje se nastavljaju druženja sve do ljeta.
Od jeseni planira se srednjoškolski vjeronauk – kateheza u župi.
Povremeno će biti organizirane duhovne obnove, izleti, putovanja, hodočašća upravo za vas i druge srednjoškolce.
Naime, vi ćete se uskoro rastati od svojih prijatelja u osnovnoj školi. Upoznate ćete u novoj školi nove prijatelje. Bilo bi lijepo da sačuvate prijateljstvo, zajedništvo upravo u župi, u crkvi. Ovo je vaš drugi dom, vaša obitelj, vaš prostor, vaša crkva. Ovdje nastavljate rasti kao ljudi i kao vjernici. Za dar dobivate mali podsjetnik na temu i za razmišljanje... (Prilog br. 2).
Na kraju, ne zaboravite, od sutra počinje devetnica – molitva
usmjerena... Duhu Svetome... Za devet dana slavimo svetkovinu...
Ne zaboravite misu i ova okupljanja...
Ne zaboravite ono što se postali primanjem svetih sakramenata.

Završni dio:

(Praćenje video-isječka „Zajedno u Kristu“ uz kratke komentare. Nakon toga krizmanici ispunjavaju anketu namijenjenu upravo njima.)

Radni predložak uz katehezu (br. 1)

1. Što ti je bilo najljepše u danu kada si primila/primio krizmu?

   _____

   _____

   _____

2. Što je za tebe osobno sakrament krizme (potvrda)?

   _____

   _____

   _____

3. Prepoznaju li u većini slučajeva, tvoji vršnjaci smisao i svrhu sakramenta potvrde? Kako se odnose prema tome sakramentu, prema vjeri, Crkvi? Zašto?

   _____

   _____

   _____

4. Želiš li nastaviti susrete u svojoj župi i nakon primanja krizme? Zašto?

   _____

   _____

   _____

5. Kako zamišljaš dobru katehezu (vjeronauk) u župi koji bi ispunio tvoja očekivanja?

   _____

   _____

   _____

6. Postoji li u tvojoj župi dovoljno odgovarajućih modela rada s mladima u koje bi rado uključila/uključio? Ukoliko nedostaju, što predlažeš za poboljšanje?

   _____

   _____

   _____

Radni predložak uz katehezu (br. 2)

Krizma je za neke...

- veliki dar Božje milosti
- sakrament kršćanske zrelosti i punoljetnosti
- sveti čin i otajstvo
- silazak Duha Svetoga
- primanje milosnih darova
- potvrđivanje (potvrda) krštenja i puta s Kristom
- osposobljavanje za svjedočenje vjere
- osnaženje u vjeri, nadi i ljubavi
- jačanje za služenje svima, posebno potrebitima
- povezivanje s Crkvom i narodom Božjim
- poziv na angažman u Crkvi, obitelji i društvu
- početak pravog kršćanskog života

  (...)

Krizma je za neke...

- tradicija i običaj
- formalnost koju treba ispuniti
- ceremonija, ručak, darivanje
- prilika za dobre i bogate darove
- dokazivanje materijalnog statusa
- prilika za pokazati se drugima
- događaj koji bitno ne utječe na život
- jedan trenutak

  (...)

Krizma, što je krizma za tebe? (...)

3.2.1.2.Mistagoška kateheza: „Što je za tebe misa?“

Opći podaci o susretu:

Mjesto: Župa Bezgrješnog Srca Marijina, Jordanovac

Datum: 12. svibnja 2016.

Ciljevi susreta:

1. osobno se suočiti s vlastitim razumijevanjem sakramenta euharistije
2. uočiti i vrednovati različita shvaćanja euharistije u vlastitoj životnoj blizini
3. naslutiti duboko duhovno-vjerničko značenje euharistije i euharistijskog otajstva
4. ohrabriti se za svjedočenje euharistijskog otajstva vršnjacima i drugim bližnjima

Mediji komuniciranja:

laptop, LCD projektor

CD uređaj za prigodnu glazbu

papir s pjesmom i ilustracijom za bolje praćenje teksta

prazni papir za pisanje

papir – podsjetnik s porukom

Trajanje susreta:

oko 60 minuta

Broj nazočnih:

oko 20 osoba

Tijek susreta:

Dodir sa sakralnim prostorom:

(u vjeronaučnoj dvorani (prostoriji) izvodi se projekcija video-isječka pjesme:
„Tvoje ljubavi sam žedan“ (humanitarni spot iz Bazilike Presv. Srca Isusova, Palmotićeva ul.; ukoliko nema mogućnosti za ovaj oblik projekcije, ista pjesma mladih može se emitirati s CD uređaja uz popratni tekst pjesme s ilustracijom u boji koje će dobiti svi sudionici susreta.)

Molitveno-slavljenički aspekt:

Na početku susreta, zahvalni na daru vjere, na daru spasenja,
molimo za mudrost, molimo za dobre i prave riječi.
Molimo za nadahnuće i prosvjetljenje Duha Svetoga
kojeg smo primili na krizmi.
Molimo se Duhu Branitelju, koji svojoj Crkvi dolazi na dan Pedesetnice.

Molimo za svakoga od vas, za vaše bližnje, za sve one koje posebno volite.
Molimo za zajedništvo, za euharistijsko zajedništvo, za Crkvu.
Molimo jedni za druge.
Oče naš...

Poučni dio:

Dragi mladi, danas ćemo zajedno govoriti o sakramentu nad sakramentima. Govorit ćemo o svetoj euharistiji. Volio bih da ovaj susret shvatite i doživite ne samo kao neko predavanje, raspravu, vjeronauk, nego da osjetite ljepotu susreta i zajedničkog učenja.
Štoviše, želio bih da ovaj susret bude makar mala duhovna obnova, razmatranje, otkrivanje.
Očekujem vašu suradnju i vašu podršku...
Svi se, makar povremeno, pitamo, zašto ići na misu, zašto slaviti nedjeljno bogoslužje?
Neki razlog traže u propisu, u zapovijedi, u tradiciji.
Neki razlog traže u Isusu, u njegovoj oporučnoj želji, „ovo činite meni na spomen".
Kristove riječi poziva na euharistijsku gozbu odjekuju i danas.

(Nazočni dobivaju papir s tekstom iz Evanđelja i ilustrativnom fotografijom.)

Poslušajmo Isusove riječi s Posljednje večere... Poslušajmo Kristove riječi srcem i dušom...

Iz Evanđelja po Mateju
„I dok su blagovali, uze Isus kruh, izreče blagoslov pa razlomi, dade svojim učenicima i reče: 'Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje!' I uze čašu, zahvali i dade im govoreći: 'Pijte iz nje svi! Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge prolijeva na otpuštenje grijeha. A kažem vam: ne, neću od sada piti od ovog roda trsova do onoga dana kad ću ga - novoga - s vama piti u kraljevstvu Oca svojega.' Otpjevavši hvalospjeve, zaputiše se prema Maslinskoj gori."
(Mt 26,26-30)

(Adolescenti nakon kratke šutnje slušaju popijevku „Uzmite, jedite" s riječima skladbe i prigodnom ilustracijom Posljednje večere.)

(Nakon slušanja euharistijske popijevke, nastavljaju se retorička pitanja za vjeroučenike.)
Vjeruješ li, iskreno da je euharistijski kruh Kristovo tijelo i euharistijsko vino, Kristova krv?
Vjeruješ li da se na misi ostvaruje Isusova riječ, da se događa čudesna preobrazba?

Vjeruješ li da se i danas kroz vjekove u Crkvi isto događa?
Jesi li sretna – sretan što imamo, među nama, Krista živa?
Razumiješ li veličinu Isusovih riječi? Razumiješ li veličinu presvete euharistije?
Vjeruješ li, da i kada nas život hoće jadom smrviti,
da je pred nama štit Kristov, njegovo sveto Tijelo, njegova sveta Krv?
Vjeruješ li Kristu u njegovoj svetoj riječi?
Vjeruješ li Kristu pod prilikama kruha i vina? Vjeruješ li? (...)
Nakon kratkog razmatranja i meditacije, sada bih želio čuti vas, dragi mladi, dragi vjernici.
Volio bih da budete iskreni i hrabri u komunikaciji.
Prvo od pitanja bi bilo, u kojoj mjeri vaši vršnjaci idu na misu.
Kakva su vaša iskustva? Idu li većinom vaši vršnjaci nedjeljom na misu ili ne?
Zašto dio vaših vršnjaka ne ide na misu?
Zašto se dio mladih osoba udaljio od Crkve? Svi su nekoć bili na prvoj svetoj pričesti.
Svi su primili krizmu. Zašto ih više nema u crkvi?
Jeste li komunicirali s vašim vršnjacima o nedjeljnoj misi? Jeste li ih pozvali da vam se pridruže?
Na koji način svjedočite svoju vjeru vašim bližnjima?
S kime najčešće idete na misu?
Zašto vi idete nedjeljom na misu?
Što je za vas euharistija? Što je za vas misa?
Što je za tebe nedjeljna misa?
Prije novoga zadatka vraćamo se glazbi.
Čut ćemo jednu prekrasnu pjesmu novijeg datuma o euharistiji i Kristovoj žrtvi.

(Svatko pred sobom ima tekst pjesme s popratnom ilustracijom – fotografijom.
Slušanje duhovne pjesme „Cijeno neprocjenjiva“ s riječima šansone i ilustracijom.)

<u>Katehetske zadaće:</u>
Dragi mladi katolici, sada slijedi jedan zadatak za svakoga od vas.
Na papir kojeg ćete dobiti, napisat ćete jedan kratak tekst.
Pokušajte napisati iskreno, što je za vas euharistija – misa. Pišite u prvom licu jednine.
Budite iskreni i osobni. Pišite, što je za vas – za tebe osobno nedjeljna misa.
Slobodno se izrazi. U desetak rečenica, ili koliko želite, napišite iskreno svoj odnos prema misi.
Pišite od srca, najbolje što možete.

(Svatko dobiva prazan list papira.
Dok mladi razmišljaju i pišu, u pozadini svira lagana meditativna glazba.
Nakon desetak (i više) minuta, neki od nazočnih, koji to žele, čitaju svoj tekst pred drugima.
Slijede kratki spontani komentari nazočnih i voditelja susreta.)
Sada vas molim, ako vam nije previše, da s druge strane papira napišete iskreno dojmove s večerašnjeg susreta. Što ste najdublje osjetili? Što vam je najviše ostalo u sjećanju? Koje ste nove spoznaje stekli? Molim, napišite svoj iskreni komentar u pet, šest rečenica.
(Mladi vjernici pišu svoju razmišljanja o euharistiji uz komentare na sam rad. Nakon sabiranja radova i čitanja nekih odgovora, slijede zaključne riječi i molitva.)

Svi smo pozvani živjeti i slaviti euharistiju.
Svaka misa poziv je na djelovanje. Svaka misa najuže je vezana uz misiju.
Pođite, slavite Gospodina, volite svoje bližnje. Svjedočite svoju vjeru.
Za podsjetnik na ovaj susret, ali i za još bolje svjedočenje naše zajedničke mise,
dobit ćete na dar jedan likovni prikaz.

Završni dio:
(Nazočni dobivaju sažetak temeljnih značajki euharistije izloženih na grafički i njima blizak način.
Susret završava spontanom molitvom voditelja susreta.)

3.2.1.3. Mistagoška kateheza: „Darovi i plodovi Duha Svetoga u vlastitom životu“

Opći podaci o susretu:
Mjesto: Župa sv. Obitelji, Držićeva avenija
Datum: 13. svibnja 2016.
Ciljevi susreta:

1. osvijestiti značenje svetkovine Pedesetnice u vjerničkom – osobnom i zajedničkom životu
2. osjetiti veličinu i važnost prisutnosti Duha Svetoga i njegova djelovanja
3. suočiti se s izazovom svjedočenja vjere u vlastitoj životnoj blizini
4. molitvom izraziti svoju vjeru i odnos prema darovima i plodovima Duha Svetoga

Mediji komuniciranja:
CD uređaj za prigodnu glazbu
papir za pisanje sa zadanim pojmom
Trajanje susreta:
oko 60 minuta
Broj nazočnih:
oko 10 osoba

Tijek susreta:
Dodir sa sakralnim prostorom
(Nakon uvodnih riječi, pozdrava i odavanja podrške mladima što dolaze na ove katehetske susrete i svjedoče vjeru svojim primjerom, u bitnim crtama naznačuje se tema o svetkovini Pedesetnice, te o darovima i plodovima Duha Svetoga.
Susret počinje pjesmom koja se emitira s CD uređaja – „Duše Sveti, dobro došao“ u izvođenju grupe Emanuel.)

Molitveno-slavljenički aspekt:
Uoči velike svetkovine koju Crkva slavi u nedjelju, svetkovine Duhova ili Pedesetnice,
otvorimo svoju nutrinu i srca Duhu Svetome, Duhu Oca i Sina,
Duhu Božjemu koji obnavlja lice zemlje.
Molimo iskreno i sa žarom:
O dođi, Stvorče, Duše Svet, pohodi duše vjernika,
poteci višnjom milosti u grudi štono stvori ih.
Ti nazivaš se Tješitelj, blagodat Boga svevišnjeg,
studenac živi, ljubav, plam i pomazanje duhovno.
Darova sedam razdaješ, ti, prste desne Očeve,
od vječnog Oca obećan, ti puniš usta besjedom.
Zapali svjetlo u srcu, zadahni dušu ljubavlju,
u nemoćima tjelesnim potkrepljuj nas bez prestanka.
Dušmana od nas otjeraj i postojani mir nam daj,
ispred nas idi vodi nas, da svakog zla se klonimo.
Daj Oca da upoznamo i Krista sina njegova.
i u te Duha njihova da vjerujemo sveudilj.

Sva slava Ocu vječnomu i uskrslomu Sinu mu,
sa Tješiteljem Presvetim nek bude sad i uvijeke. Amen.

Poučni dio:

Dragi mladi, danas ćemo zajedno govoriti o velikoj svetkovini koju Crkva slavi ove nedjelje. Događaj silaska Duha Svetoga od temeljnog je značenja za život Crkve, za sve nas vjernike. Poslušajmo kako o ovome događaju govore Djela apostolska.

U stavu meditacije i sabranosti, pozorno pratimo tekst koji slijedi.

Srcem i dušom poslušajmo riječ Svetog pisma, koja i danas odjekuje...

„Kad je napokon došao dan Pedesetnice, svi su bili zajedno na istome mjestu. I eto iznenada šuma s neba, kao kad se digne silan vjetar. Ispuni svu kuću u kojoj su bili. I pokažu im se kao neki ognjeni razdijeljeni jezici te siđe po jedan na svakoga od njih. Svi se napuniše Duha Svetoga i počeše govoriti drugim jezicima, kako im već Duh davaše zboriti.

A u Jeruzalemu su boravili Židovi, ljudi pobožni iz svakog naroda pod nebom. Pa kad nasta ona huka, strča se mnoštvo i smete jer ih je svatko čuo govoriti svojim jezikom. Svi su bili izvan sebe i divili se govoreći: 'Gle! Nisu li svi ovi što govore Galilejci? Pa kako to da ih svatko od nas čuje na svojem materinskom jeziku? Parti, Međani, Elamljani, žitelji Mezopotamije, Judeje i Kapadocije, Ponta i Azije, Frigije i Pamfilije, Egipta i krajeva libijskih oko Cirene, pridošlice Rimljani, Židovi i sljedbenici, Krećani i Arapi – svi ih mi čujemo gdje našim jezicima razglašuju veličanstvena djela Božja.'“

(Dj 2,1-11)

Što se najvažnije dogodilo toga dana?

Koja je središnja poruka teksta?

Okupljeni zajedno na istome mjestu, Isusovi učenici primaju neizrecivi dar Duha Svetoga. Događa se velika promjena. Događa se veliki zaokret u životu Isusovih apostola i učenika. Svi su ispunjeni prisutnošću Božjom, darom Duha Svetoga.

Apostoli primanjem Duha Svetoga hrabro žive i svjedoče vjeru. Mnogi idu za njima. Ipak, ima i onih koji ne vjeruju. Reakcije su dvojake. Jedni prihvaćaju vijest spasenja, drugi ne vjeruju. Jedni prepoznaju čudo i znak Božji, drugi sumnjaju i osporavaju. Jedni se dive, drugi se izruguju. Već onda, a tako i danas, reakcije slušatelja su različite.

Događa se znakovita rečenica koju je izrekao sam Isus: „Kada primite Duha Svetoga, bit ćete mi svjedoci sve do kraja zemlje“.

Pitamo se, gdje je taj kraj zemlje.

Gdje smo danas poslani naviještati evanđelje, gdje smo danas poslani djelovati?
Katkad to može biti doista daleko, a katkad je to vlastito susjedstvo, obitelj, ulica, škola, župna zajednica.
Volio bih vas čuti, dragi mladi, osjećate li se pozvani naviještati vjeru? U kojim situacijama?
Osjećate li se pozvani svjedočiti Krista među prijateljima koji ne vjeruju, koji nikada nisu upoznali ljepotu Evanđelja?
Što vam je, mladi vjernici, činiti kada drugi psuju Boga u vašoj blizini, kada se vjera ismijava? Treba li ostati neutralan, pasivan, šutjeti? Ili treba mudro i pošteno reagirati?
Kakva su vaša iskustva?
(Mladi svjedoče svojim primjerima, ali i neverbalnom komunikacijom koja također govori. Tu ulazi ozbiljnost, smijeh, međusobne reakcije, kao i šutnja.)
Što činiti kada u svojoj blizini imate ovisnike, osobe s problematičnim ponašanjem, ocjenama, osobe koje ne vide smisao?
Dragi mladi, tamo gdje vi živite i djelujete, ne može nitko svjedočiti i doprijeti, koliko vi.
Teško je shvatiti da nije moguće svjedočenje vjere prijatelju s kojim ste jako povezani, a ta osoba nije vjernik. Možda nakon mise odete zajedno na piće, nastavite se družiti. Ta osoba možda neće ići radi mise, ići će radi vas. Vi ste na neki način Evanđelje koje posredujete. Vi ste ti po kojima ta osoba susreće i upoznaje Krista.
Nemojmo zaboraviti svoje kvalitete, svoje talente, svoje darove. Sjetimo se samo prispodobe o talentima. Svi su ih umnožili, osim jedne osobe koja je svoj talent zakopala u zemlju. Za razliku od drugih ništa nije privrijedila. Sve je ostalo isto. Ta osoba za razliku biva kažnjena. U čemu je problem? (...) Vidimo koliko je značajno ostvariti svoje talente. Isto vrijedi i za vjeru. Darovana vjera ne može se zanijekati i zaboraviti.
Vratimo se na našu temu, o svetkovini Pedesetnice i Duhu Svetome. Osoba koja se otvorila daru Duha Svetoga živi i svjedoči vjeru. Događa se nešto veliko. Osjeti se da osoba zrači, da je prožeta Duhom Svetim.
Poslušajmo sada drugi tekst. To je tekst svetog Pavla o plodovima Duha Svetoga... Tekst je vrlo kratak, budimo pozorni i poslušajmo:
„Hoću reći: po Duhu živite pa nećete ugađati požudi tijela. Jer tijelo žudi protiv Duha, a Duh protiv tijela. Doista, to se jedno drugomu protivi da ne činite što hoćete. Ali ako vas Duh vodi, niste pod Zakonom. A očita su djela tijela. To su: bludnost, nečistoća, razvratnost, idolopoklonstvo, vračanje, neprijateljstva, svađa, ljubomor, srdžbe, spletkarenja, razdori, strančarenja, zavisti, pijančevanja, pijanke i tome slično. Unaprijed vam kažem, kao što vam već rekoh: koji takvo što čine, kraljevstva Božjega neće baštiniti. Plod je pak Duha: ljubav,

radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uzdržljivost. Protiv tih nema zakona. Koji su Kristovi, razapeše tijelo sa strastima i požudama. Ako živimo po Duhu, po Duhu se i ravnajmo! Ne hlepimo za taštom slavom! Ne izazivajmo jedni druge, ne zaviđajmo jedni drugima!"

(Gal 5,16-26)

Što znači živjeti po Duhu Svetome?

Što se protivi životu u Duhu?

Koji su plodovi Duha Svetoga?

Pred nama je tekst od dva dijela. Jedan govori o plodovima tijela, a drugi od plodovima Duha. Premda je i tijelo značajno, duhovna dimenzija je odlučujuća.

Ne zaboravimo tko ili što je najveći dar kojeg Bog može darovati prema Isusovim riječima.

To je dar... Duha Svetoga.

Zacijelo znate prekrasnu rečenicu koja se u psalmu izriče za svetkovine Duhova: „Pošalji Duha svojega Gospodine i obnovi lice zemlje".

(...)

Dragi mladi vjernici, braćo i sestre u Kristu, uvijek postoji opasnost da se zaboravi i zanemari primljena milost. I vi ste, prije koju godinu, primili sakrament Duha Svetoga, sakrament kršćanske zrelosti i punoljetnosti – svetu potvrdu. I vi ste opečaćeni Duhom Svetim, i vi ste primili njegove svete darove. Pitanje je, što slijedi. Hoćete li nastaviti razvijati darove Duha Božjega u vama? Hoćete li nastaviti jačati svoju vjeru, svoju duhovnost, svoju otvorenost Bogu? Jeste li svjesni velikih i neizmjernih darova koji su vam povjereni? Jeste li – jesmo li svjesni svoga poziva i poslanja? Uvijek iznova, pitajmo se, težimo li plodovima Duha Svetoga? Što prevladava u našemu životu – tijelo ili duh, zemaljsko ili nebesko, vremenito ili vječno? Pokušajmo prepoznati darove i plodove Duha Svetoga u svome životu.

<u>Katehetske zadaće:</u>

Dragi mladi katolici, sada vi nastupate.

Dobit ćete jedan poseban zadatak vezan uz darove i plodove Duha Svetoga.

Svatko izvlači po jedan papir na kojemu piše određeni dar ili plod Duha Svetoga.

Vaš je zadatak izreći svojim riječima molitvu na temelju zadane riječi (ljubav, radost, mir, velikodušnost, razum, savjet, jakost, pobožnost...).

Pokušajte se uživjeti u darove i plodove Duha Svetoga.

Molitva neka bude iskrena i osobna.

U molitvu uključite sve što živite, sve što vam je na srcu.

Toliko ima razloga za moliti.
Dovoljno je spomenuti našu domovinu, naše siromašne, stradalnike rata, naš Vukovar, gospodarsku i moralnu obnovu, naše političare i zatvorenike.
U molitve uključite i svoje bližnje, prijatelje, vršnjake, susjede, obitelj.
Vi odaberite što ćete i kako napisati.
Pišimo molitvu Duhu Svetome od srca i sa srcem.
(Slušajući meditativnu duhovsku glazbu, adolescenti u trajanju od desetak minuta pišu molitvu. Vjeroučitelj i voditelj susreta također piše molitvu na temelju slučajno odabranog papira odnosno zadatka.)
(Po završetku pisanja, nazočni čitaju svoje molitve i radove.
Uz dozu vedrine i ohrabrenja, sudionici susreta se potiču na slobodne molitvene izričaje.)

Završni dio:
Dragi mladi katolici, sada vas molim, da s druge strane papira kojeg ste dobili, napišete iskreno svoje dojmove s ovog susreta. Što ste čuli? Što ste novo naučili? Što vas se najviše dojmilo? Što vam je bilo najbolje? Možete uputiti i svoje primjedbe, pitanja, prijedloge.
Sada ćete, mladi vjernici, pri kraju susreta poslušati pjesmu Duhu Svetome koja uz radost i žar, izriče poziv na djelovanje i svjedočenje vjere. Možemo zajedno i zapjevati.
(Mladi slušaju njima poznatu pjesmu: „Daj nam svima Duha svog“ nakon koje slijedi kratka molitva.)
U zahvalnosti Gospodinu na darovima i plodovima Duha Svetoga u našemu životu, ponizno molimo da naš život bude u Duhu, da živimo mudro i duhovno. Molimo da milost primljena po svetim sakramentima ne bude zanemarena u našim životima, nego da ostvarimo darove Duha Božjega. Molimo da hrabro i ustrajno svjedočimo kršćansku vjeru i ljubav na slavu Božju. Amen.

3.2.1.4.Mistagoška kateheza: „Vlastita darovanost i Duh Sveti“

Opći podaci:
Mjesto: Župa bl. Augustina Kažotića, Pešćenica, Zagreb
Datum: 17. svibnja 2016.
Ciljevi susreta:

1. osjetiti veličinu, ljepotu i značenje darova i plodova Duha Svetoga
2. doživjeti i razumjeti poruku svetopisamskih tekstova o darovima i plodovima Duha

3. naslutiti darove i plodove Duha Svetoga u vlastitome životu
4. suočiti se s osobnom vjerom i rastom u Duhu Svetome

Mediji komuniciranja:

CD uređaj za prigodnu glazbu

tekstovi pjesama za aktivno slušanje

papir s pitanjima otvorenog tipa

Trajanje susreta:

oko 60 minuta

Broj nazočnih:

oko 15 osoba

Dodir sa sakralnim prostorom:

(Uvodne misli:)

Ove nedjelje proslavili smo veliku svetkovinu,

svetkovinu Duha Svetoga, svetkovinu Pedesetnice ili Duhova.

Danas ćemo promišljati o darovima i plodovima Duha Svetoga u našemu životu.

Promišljat ćemo o neizmjernom daru Duha Božjega kojega smo svi primili na krštenju i krizmi. Promišljat ćemo o svetim Božjim darovima koje smo svi primili.

Budimo svjesni blizine Božje u našemu životu. Molimo da Gospodin bude prisutan u nama i u našoj životnoj sredini.

S vedrinom i pouzdanjem slušajmo pjesmu o prisutnosti Božjoj.

(Adolescenti slušaju pjesmu o Božjemu Duhu „Presence“, svatko pokraj sebe posjeduje list papira gdje se nalazi tekst pjesme na engleskom jeziku za bolje praćenje teksta.)

Molitveno-slavljenički aspekt:

U zahvalnosti Duhu Svetome, Obnovitelju lica zemlje, kojeg smo primili o sakramentu krštenja i krizme, ponizno molimo za njegovu mudrost, za dobre i prave riječi, za dovoljno vedrine i pouzdanja, za dovoljno sabranosti i ozbiljnosti. Molimo za sveta i dobra nadahnuća. Molimo za tako potrebnu obnovu i napredak. Dođi Duše Presveti, sa neba nas posjeti zrakom svoje milosti!

Dođi Duše ljubavi i mira!

(Kratka šutnja.)

(Slušanje nove pjesme: „Spirit of the Living God“ i tekstom pjesme na engleskom jeziku.)

Poučni dio:

Dragi mladi, braćo i sestre u Kristu, poslušajmo nekoliko biblijskih ulomaka o darovima i plodovima Duha Svetoga. Poslušajmo što Sveto pismo kaže o prisutnosti Duha Svetoga u našemu životu:

„Duh Gospodnji na meni je jer me pomaza! On me posla blagovjesnikom biti siromasima, proglasiti sužnjima oslobođenje, vid slijepima, na slobodu pustiti potlačene, proglasiti godinu milosti Gospodnje.“
(Lk 4,18-19)

„Ako me ljubite, zapovijedi ćete moje čuvati. I ja ću moliti Oca i on će vam dati drugoga Branitelja da bude s vama zauvijek: Duha Istine, kojega svijet ne može primiti jer ga ne vidi i ne poznaje. Vi ga poznajete jer kod vas ostaje i u vama je.“
(Iv 14,15-17)

„Nego primit ćete snagu Duha Svetoga koji će sići na vas i bit ćete mi svjedoci u Jeruzalemu, po svoj Judeji i Samariji i sve do kraja zemlje.“
(Dj 1,8)

„Različiti su dari, a isti Duh; i različite službe, a isti Gospodin; i različita djelovanja, a isti Bog koji čini sve u svima. A svakomu se daje očitovanje Duha na korist. Doista, jednomu se po Duhu daje riječ mudrosti, drugomu riječ spoznanja po tom istom Duhu; drugomu vjera u tom istom Duhu, drugomu dari liječenja u tom jednom Duhu; drugomu čudotvorstva, drugomu prorokovanje, drugomu razlučivanje duhova, drugomu različiti jezici, drugomu tumačenje jezika. A sve to djeluje jedan te isti Duh dijeleći svakomu napose kako hoće“.
(1 Kor 12,1-11)

„Težite za ljubavlju, čeznite za darima Duha, a najvećma da prorokujete.“
(1 Kor 14,1)

„Plod je pak Duha: ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uzdržljivost.“
(Gal 5,22-23)

Dragi mladi, nakon slušanja svetopisamske riječi, pokušajte u tišini osluhnuti koje darove i plodove Duha Svetoga prepoznajete u svome životu.
(Meditativno čitanje pitanja mladima u skupini.)
Vjerujete li da ste po svetim sakramentima primili darove Duha Božjega?
Vjerujete li doista u darove i plodove Duha Svetoga u vašemu životu?
Vjerujete li doista da je Bog prisutan u vama?
Vjerujete li da ste po sakramentima Crkve primili neizmjerne Božje darove i milost?
Vjerujete li u neizmjerno bogatstvo i puninu ljubavi Božje u vama?
Vjerujete li u Duha Svetoga, Životvorca i Obnovitelja? (...)
U svojoj nutrini, svatko za sebe, neka posluša pitanja osobne prirode.
Osjećaš li se pozvanim razvijati darove i plodove Duha Svetoga u svome životu?
Osjećaš li se pozvanim dati najbolje od sebe da darovane mogućnosti ostvariš u punini?
Koje si darove Duha Svetoga primila/primio po krštenju i potvrdi?
Koje si plodove Duha Svetoga primila/primio po svetim sakramentima?
Koji su tvoji najveći darovi, talenti, mogućnosti?
Po čemu si ti upravo ti?
Koji je tvoj smisao života? Što si pozvana/pozvan činiti u darovanom životu?
Promišljaš li makar povremeno o svojoj darovanosti?
Zahvaljuješ li Duhu Svetome, živome Bogu na svim primljenim milostima i darovima?
Jesi li radosna/radostan zbog primljenih milosti?
Koristiš li primljene darove za dobro Crkve, za dobro svoje župe, za dobro vjere i navještaja?
Čuvaš li darove za sebe ili si otvorena/otvoren za druge osobe i sve svoje bližnje?
Moliš li se Duhu Svetome, Duhu Oca i Sina, izvoru svakoga dobra?
Dragi mladi vjernici, prije vašeg nastupa i radionice, poslušat ćemo još jednu pjesmu o Duhu Svetome.
(Adolescenti slušaju pjesmu: „Light the Fire Again“.)

<u>Katehetske zadaće:</u>
Dragi mladi katolici, sada vi nastupate.
Dobit ćete jedan poseban zadatak vezan uz darove i plodove Duha Svetoga.
Na posebnom papiru kojeg ćete dobiti, iskreno ćete odgovoriti na pitanja
i riješiti zadatke (usp. Prilog uz pripremu).
Dobro promislite. U pisanju vam mogu pomoći biblijski tekstovi i pjesme na papiru.
Budite iskreni. Pišete u prvome licu jednine. Hvala vam.

Ako što nije jasno, slobodno pitajte.
(Mladi rješavaju zadatke. Za to vrijeme svira lagana meditativna glazba.)
(Nakon desetak i više minuta nazočne osobe čitaju svoje odgovore.)
Sada bih vas zamolio da pročitate svoje odgovore.
Budite hrabri i otvoreni. Podržimo jedni druge.
(Čitanje odgovora onih koji to žele.)
(Kratki komentari.)
Kako komentirate odgovore vaših kolegica i kolega?
Što ste novo čuli? Što ste novo spoznali?

Završni dio:
Pri završetku susreta svi zajedno molimo Duha Svetoga. Molimo za njegovu svetu prisutnost u našemu životu. Molimo za njegove svete darove i plodove u našemu svjedočenju i radu.

Dođi, Duše Presveti,
sa neba nas posjeti
zrakom svoje milosti.

Dođi, Oče ubogih,
djelitelju dara svih,
dođi, srca svjetlosti.

Tješitelju tako blag,
ti nebeski goste drag,
pun miline, hlade tih.

Umornima odmore,
u vrućini lahore,
razgovore žalosnih.

Sjaju svjetla blaženog,
sjaj u srcu puka svog,
napuni nam dušu svu.

Bez božanstva tvojega
čovjek je bez ičega,
tone sav u crnom zlu.

Nečiste nas umivaj,
suha srca zalivaj,
vidaj rane ranjenim.

Mekšaj ćudi kamene,
zagrij grudi ledene,
ne daj nama putem zlim.

Svim što vjeru imaju,
što se u te ufaju,
sedam svojih dara daj.

Daj nam krepost zaslužnu
i smrt lijepu, blaženu,
daj vjekovit svima raj.

Radni predložak uz katehezu:
Upitnik s pitanjima otvorenog tipa

Dob: ____ Datum: _____

Nakon čitanja biblijskih misli, slušanja pjesama i meditacije (razmatranja), pokušaj iskreno odgovoriti. Budi slobodan i spontan u izražavanju. Neka ti ništa ne bude zapreka u pisanju. Piši u prvome licu jednine.
Koje si (sve) darove i plodove Duha Svetoga prepoznala/prepoznao u svome životu?

_____

_____

_____

_____

Koji su tvoji najveći darovi, talenti, mogućnosti?

Po čemu si ti upravo ti? Koji je odnos između tvoje osobnosti i darovanosti? Kako bi opisala/opisao sebe?

Koji je tvoj smisao života? Što si pozvana/pozvan činiti u darovanom životu?

Napiši kratku – svoju molitvu na temelju prethodnih misli o darovima i plodovima Duha Svetoga o svome životu. Ako je moguće, neka molitva bude konkretna, tvoja, originalna.

U nekoliko rečenica izrazi svoj dojam o ovome susretu. Kako si doživjela/doživio ovaj susret? Što si novo spoznala/spoznao? Što ti se najviše svidjelo? Na što te je potaknuo ovaj susret?

3.2.1.5.Mistagoška kateheza: „Pred darom ljepote i života“

Opći podaci o susretu:

Mjesto: Župa BDM Žalosne, Španско,

Datum: 4. lipnja 2016.

Ciljevi susreta:

1. suočiti se s osobnim i različitim shvaćanjem i vrednovanjem meditacije
2. uočiti ili barem naslutiti specifičnost kršćanske meditacije i kršćanskog duhovnog iskustva
3. naslutiti otajstvenu dimenziju susreta s ljepotom u vlastitoj životnoj blizini
4. prepoznati vrijednost naravne mistike i kršćanske mistike u svakodnevici
5. upoznati vrijednost fotogovora, vlastitog stvaralačkog – općeljudskog i vjerničkog izražavanja
6. razmatrati otajstvenost vjere i života unutar vlastite i zajedničke darovanosti

Mediji komuniciranja:

CD uređaj za prigodnu glazbu

prazni papiri za pisanje

fotografije simboličkog sadržaja

Trajanje susreta:

oko 60 minuta

Broj nazočnih:

oko 15 osoba

Tijek susreta:

Dodir sa sakralnim prostorom:

(Uvodne misli:)

Adolescenti dolaze u prostor u čijem se središtu nalaze stol s tridesetak različitih fotografija.

Mladi se polako okupljaju u prostor koji čini cjelinu u obliku polukruga ili kruga.

Nakon međusobnog upoznavanja i najave, slijedi meditativno-molitveni uvod.

Molitveno-slavljenički aspekt:

U ime Oca i Sina i Duha Svetoga...

(Nakon kratke pauze meditativno intoniranim glasom izričem molitvu:)

Gospodine, želim šutjeti
I tebe čekati.
Želim šutjeti
Da bih razumio
Što se događa u tvom svijetu.
Želim šutjeti
Da bih bio blizu stvari,
Blizu svih tvojih stvorova,
I da bih mogao čuti njihov glas.
Želim šutjeti
Da bih među mnogim glasovima
Prepoznao tvoj.
"Dok su sve stvari bile
u dubokoj šutnji",
- kaže Biblija -
"s božanskog prijestolja dođe
tvoja svemoćna riječ, Gospodine."
Želim šutjeti
I diviti se
Što ti za mene imaš riječi.
Gospodine, nisam dostojan
Da dođeš k meni,
Ali samo reci riječ
I ozdravit će duša moja.
(Jörg Zink)

Poučni dio:

Zašto je značajna šutnja prema ovoj molitvi?
Koja ti je misao najviše ostala u sjećanju?
(Po potrebi ponovno čitam tekst molitve.)
Dragi mladi, braćo i sestre u Kristu, često smo preplavljeni s mnoštvo riječi. Stalno bismo govorili, ja, ti, ona, on, svi mi. Katkad je teško šutjeti, slušati druge.
Katkad je teško šutjeti i čuti i samoga sebe.
Katkad je teško šutjeti i mirovati.

Katkad postoji strah od šutnje, strah od tišine.
Sada ću vas zamoliti za jedan zadatak.
Na malome papiru pokraj vas napišite sljedeće odgovore.
Koja je tvoja prva asocijacija kada čuješ riječ „meditacija“?
Dovoljno je napisati nekoliko riječi ili rečenicu, dvije.

(Slijedi čitanje odgovora i diskusija.)

Postoje različita shvaćanja meditacije. Za mnoge meditacija označava... Meditacija je za većinu... Neki ju ne razumiju jer...
Uz različite oblike meditacija postoji kršćanska meditacija koja...
Meditacija je značajna jer...
Jedna od važnih osobina meditacije jest njezina jednostavnost.

(Zajedno dolazimo do odgovora uz međusobna nadopunjavanja.)

<u>Katehetske zadaće:</u>
Ne zaboravimo u svojoj meditaciji, u svome razmatranju biti jednostavni i ponizni, ne zaboravimo biti djeca, oni koji se igraju, koji traže, koji otkrivaju. Danas ćemo barem to pokušati.
Očekujem suradnju svakoga od vas. Od ponuđenih različitih fotografija simboličkog sadržaja birate samo jednu prema vlastitom ukusu. Pokušajte otkriti, što vam govori.
Što vam fotografija govori kao mladom čovjeku, kao učeniku, kao osobi, kao intelektualcu, kao vjerniku, kao tražitelju istine?
Opustite se.
Nemojte puno filozofirati.
Gledajte i umom i srcem.
Gledajte jednostavnošću svoje nutrine.
Opustite se, budite svoji, budite ono što jeste.
Imate dovoljno vremena za razmatranje i pisanje.
(Mladi pišu na poseban papir svoje dojmove. Za to vrijeme svira meditativna glazba.)
(Mladi izriču svoje misli pred drugima.)
(Mladi pišu i molitvu, te komentare na zadane poticaje i katehetsku aktivnost.)

Završni dio:

Čitanje spontanih molitava...

Druženje uz pojedinačne i skupne upite, komentare i odjeke sa susreta.)

3.2.2. Prosudba i vrednovanje susreta – govora vjeroučenika u mistagoškoj katehezi

Nakon planiranja i pripreme pojedinih mistagoških susreta za mlade adolescentne dobi poželjno je da se načini osvrt – vrednovanje koje će uključiti kvalitetu događenog susreta, ostvarenost ciljeva, zadovoljstvo oko realiziranih pojedinih dijelova susreta i susreta u cjelini. S obzirom na izazov i značenje mistagogije u župnoj katehezi adolescenata, potrebno je osvrnuti se na mistagošku razinu susreta. Koliko se u konkretnom katehetsko-mistagoškom susretu mogla osjetiti i dogoditi mistagogija, od velike su pomoći sami odgovori adolescenata – odjeci onoga što su slušali, o čemu su razgovarali, što su naslutili, razumjeli, promišljali i proživjeli. Njihove tvrdnje govore, kako je postalo jasno na temelju kvalitativnog istraživanja u drugome dijelu radnje, nerijetko na neizravan, subjektivan i raznolik način. Pohvalno je moći proniknuti tvrdnje adolescenata u slojevitosti diskursa mlade osobe na putu traženja ljudskog i vjerničkog identiteta. Značajno je uočiti bit i temeljna obilježja problematike koja se može iščitati na temelju mistagogije u okviru župne kateheze adolescenata. Susret s odgovorima mladih sakramentalno iniciranih vjernika mogu pomoći u vlastitom razumijevanju procesa rasta u vjeri, u duhovnosti, u pounutarnjenju vjerničkih stavova te konkretizaciji i kontekstualizaciji navještaja. U prosudbi odgovora adolescenata zacijelo neće izostati njihova kritička zapažanja, njihova pitanja, sumnje, komentari i prijedlozi.

3.2.2.1.Osvrt na mistagošku katehezu: „Kamo nakon krizme?“

Šest pitanja otvorenog tipa koja su dobili vjeroučenici da (pismeno) rješavaju mogu, makar na indikativnoj razini, pobuditi neka nova promišljanja i aktualizaciju problematike vezane uz sakrament krizme i hod prema vjeri.

U prvome pitanju adolescenti su trebali navesti najljepše u danu kada su primili krizmu. Trebali su se prisjetiti toga dana i onoga što im je ostalo u najljepšoj uspomeni. Pitanje, koje je razmjerno široko, ali i dovoljno konkretno formulirano, ostavilo je dovoljno prostora za raznolike i iskrene odgovore, za nijansirano izražavanje u kojemu se može razlučiti središnja motiviranost i usmjerenost krizmanika. Najveću skupinu odgovora čine odgovori vezani uz

vjerničku dimenziju samoga slavlja krizme uz prisutnost njihovih osjećaja, samog kretanja i razumijevanja sakramenta:

„kada sam primila krizmu najljepša mi je bila povezanost koju sam osjetila s Bogom[877]*“*

„najljepše mi je kada smo se penjali prema oltaru da bismo primili dar Duha Svetoga“

„najljepše je bilo kada sam se zbližio s Bogom i Duhom Svetim“

„najljepše mi je bio osjećaj kada sam postao punopravni član Crkve; osjećao sam se ispunjeno“

Neki predadolescenti, navodeći svoja sjećanja i dojmove, posebno spominju euharistiju, propovijed djelitelja sakramenta, te druženje u obitelji:

„svidjelo mi se kad su se ljudi iz crkve fino i pristojno obukli i kad je zbor pjevao; ali, najljepše mi je kako biskup propovijeda“

„najljepša mi je bila misa“

„kada mi se rodbina skupila“

U iskrenosti mladih osoba nisu izostale tvrdnje koje upućuju na materijalno-izvanjsku motivaciju primanja sakramenta, navodeći što im je bilo najljepše:

„hrana u restoranu; novci; kada je cijela obitelj na okupu“

„kada mi je rodbina dijelila novce“

Na pitanje, što je za njih (krizmanike) osobno sakrament krizme (potvrde), mogu se prepoznati opća vjeronaučna (katehetska) znanja, ali i neke spoznaje (uvidi) na temelju iskustva. Neke tvrdnje nedavnih krizmanika doista privlače pozornost svojom spontanošću i neposrednošću:

„to je sakrament koji mi je otvorio vrata jednom novom životnom putu“

„za mene je to čvršća povezanost s Bogom“

„za mene osobno, sakrament krizme je zbližavanje s Bogom i cijelom Crkvom, te vjerska punoljetnost, tj. primanje odgovornosti prema Crkvi, Bogu i vjeri“

„za mene je sakrament krizme zbližavanje s Bogom i Duhom Svetim“

„to je nešto što nas vječno veže s Bogom – ne mogu bolje objasniti od toga“

„kada me svećenik pomaže na čelu sa svetom mašću“

Pitanje, u kojoj mjeri vršnjaci krizmanika prepoznaju ili ne prepoznaju smisao i svrhu sakramenta potvrde, te kako se odnose prema tome sakramentu, prema vjeri i Crkvi, donijelo

[877] Odgovori nedavno krizmanih vjeroučenika vezani su uz susret koji je održan u Župi Svete Obitelji u Držićevoj ulici u Zagrebu, 12. svibnja 2016. Na susretu je bilo nazočno 22 vjeroučenica i vjeroučenika u prosječnoj dobi 14 odnosno 15 godina. Upitnik ponuđen polaznicima župne kateheze bio je anoniman, te se u daljnjem navođenju citata u ovome i sljedećim katehetsko-mistagoškim susretima ne spominju imena anketiranih osoba niti njihovi inicijali.

je različite odgovore. Tri su skupine odgovora – potvrdni i niječni odgovori, te oni koji uključuju s oprezom i jednu i drugu mogućnost:

„moji vršnjaci prepoznaju smisao i svrhu svete potvrde; nakon krizme također idu u crkvu“

„da, prepoznaju; odnose se jako dobro; zato što vjeruju i svjedoče Boga“

„izgubili su značenje toga sakramenta; zato što ne shvaćaju krizmu ozbiljno“

„mislim, kako u većini slučajeva moji vršnjaci ne prepoznaju svrhu sakramenta potvrde; većina vjerojatno ide zbog darova ili jer ih roditelji tjeraju; vrlo se loše odnose prema sakramentu, ali to opet zavisi od osobe do osobe“

„ovisi od osobe do osobe; mislim da uglavnom ne, nego zbog darova ili samo zato jer moraju; ni prema vjeri se ne odnose najbolje, uglavnom jer im se ne dâ“

„neki prepoznaju, neki ne; neki to smatraju samo prilikom za dobiti novce, ali neki smatraju da je to zbližavanje s Bogom i Crkvom“

Četvrto pitanje upućeno krizmanicima odnosi se na upit, hoće li krizmanici koji rješavaju upitnik, nastaviti susrete u svojoj župi i nakon primanja krizme. Neki odgovori ohrabruju, a neki potiču neka nova promišljanja i angažman u župi i župnoj katehezi koja bi bila mistagoški usmjerena:

„želim nastaviti susrete u župi jer u suprotnome svetu krizmu nismo shvatili ozbiljno“

„susrete u svojoj župi rado bih željela nastaviti i nakon krizme jer smatram kako to nije 'samo sakrament' i kako bismo sada trebali što više ići u crkvu“

„da, jer mi je lijepo bilo družiti se s frendovima i slušati vjeroučiteljicu“

„da, jer vjerujem u Boga“

„da, jer mi je Bog potreban“

„želim, želim se družiti s Bogom, družiti se sa svojim prijateljima, slušati...“

„želim, zato što želim ostati blizu svojoj župi i svojim uspomenama i prijateljima“

„ne, zato što nemam vremena“

„ne, nemam vremena, imam previše obaveza“

„ne, zato što imam mnogo obaveza, ali bih volio“

„ne, osim mise; mnogi od nas imaju obveze popodne, i ne postoji neki veći događaj zbog kojeg bismo se trebali okupiti“

I potvrdne i niječne formulacije uključuju i vremenitu i vjerničku razinu. Potrebno je dolaziti zbog Boga i vjere, ali i zbog dobrih predavača i društva. Neki ne dolaze zbog nedostatka vremena, ali i onoga što nije rečeno, a to je razina prioriteta u vlastitome životu. Zar je moguće da se kateheza kao nešto značajno i potrebno ne uklapa u kategoriju svijeta vlastitih vrednota? Nije sporno da postoje mnoge obveze i mnogo različitih životnih ponuda.

Peto zadano pitanje zahvaća percepciju kvalitete kod mladih vjernika. Pitanje se odnosi na narav (oblik, pristup) kateheze (vjeronauka) u župi koji bi ispunio očekivanja samih krizmanika:

„ovakav kakav jest, s malo više djela, a manje riječi“

„zamišljam kao vjeronauk koji bi redovito imao okupljanja, gdje bi svi dolazili sretni; da idemo na hodočašća i da uživamo u zajedništvu s Bogom“

„mislim da je vjeronauk koji imamo savršen; časna je super i svima je zabavno“

„vrlo 'zabavno' i zanimljivo uz molitvu i čitanje Biblije“

„kada se govori o svakidašnjim problemima“

„što više razgovora s Bogom“

„pa inače, mi je ovako dobar vjeronauk; ništa ne fali, super mi je to što se svi družimo, molimo, zabavljamo i zezamo“

„idealni vjeronauk bio je u župi gdje su mi se najviše svidjeli gosti koji su pripovijedali o svome životu“

„zamišljam ga s odgovornim ljudima na koje se mogu osloniti“

„dobar vjeronauk zamišljam na način da igramo neke igre i pričamo priče o Bogu“

I u ovo malo navoda može se uočiti potreba mladih za učenjem o vjeri kroz zajedništvo i radost, kroz igru i blizinu životnog i vjerničkog učenja.

Posljednje, šesto pitanje u ovome nizu pitanja, nešto je zahtjevnije i složenije. Odnosi se na odgovarajuće modele rada s mladima u koje bi se rado uključili. U tome pitanju mladi vjernici mogli su dati svoje prijedloge rada:

„mislim da ih postoji dovoljno“

„postoji i rado bih se uključila“

„postoji, uključila bih se u pjevanje u zboru s mladima, jer se tamo možeš družiti, upoznati se s novim ljudima i uz to pjevati“

„recimo neke igre i više aktivnosti kao npr. kvizovi ili odabrane kartice s pitanjima“

„ja se ne bih uključio ni u jednu aktivnosti; idem redovito na misu i to mi je dosta“

„ima, ali nemam vremena da bih se uključila zbog treninga i škole“

„ne znam, mislim da ne postoje, jer ja za njih baš i ne znam“

„u mojoj župi postoji dovoljno modela rada s mladima, ali ja se ne bih uključila u to jer općenito ne volim takve stvari, tj. ne odgovaraju mi; ne osjećam se baš onako kako bih se trebala osjećati“

„ne znam jer ne sudjelujem u tome“

Usmjerenost adolescenata na vlastito „Ja“, na vlastite potrebe i zadovoljstvo, na ovaj sadašnji trenutak i vremenita očekivanja u odgovorima, dolazi do izražaja. Do izražaja dolazi i mladenačka iskrenost i neposrednost, želja za druženjem, igrom i novim spoznajama. Malo slobodnog vremena pred mnoštvom ponuda, različitih izazova i obveza, ponovno predstavlja prepreku. Može li se u budućnosti očekivati da će modeli rada s mladima dostatno vrednovati potrebe i mogućnosti adolescenata, njihove konkretne životne situacije kao i prisutnost sakramentalno-vjerničke zbilje? Može li se očekivati da će mistagoški modeli rada s mladima poticati novi i drukčiji odnos prema vremenu, prema darovanoj zbilji, zajedništvu i stvarnom učenju u vjeri?

3.2.2.2.Osvrt na mistagošku katehezu: „Što je za tebe misa?“

Mistagoška kateheza pod nazivom „Što je za tebe misa?“, upravljene mladima nakon slavlja svete potvrde, težila je na nov i drukčiji način potaknuti mlade da promišljaju o euharistiji. Pozornost nije bila upravljena samo na sakrament, već i na širu problematiku svjedočenja vjere, svjedočenja za euharistiju, osobnog suočavanja s ovim sakramentom u ovome trenutku života i odrastanja. Premda u razmjerno maloj skupini polaznika kateheze prikupljeni su dragocjeni odgovori i sažeta promišljanja mladih vjernika. Pitanje izravno formulirano „Što je za tebe misa?“ svojom otvorenošću rezultiralo je raznolikim odgovorima s pastoralno-katehetskom korelacijom.

Kao i u kvalitativnom istraživanju i slušanju odgovora na usmen način, i u ovome pismenom izražavanju do izražaja je došla antropološka dimenzija adolescentova Ja – usmjerenost na vlastiti život i ovo sadašnje vrijeme. Čak je i vjerničko promišljanje reflektirano kroz vlastiti svijet vrijednosti, potreba i zapažanja:

„Na misi se uvijek pokušavam više povezati s Bogom. Razmišljam o svome životu, o svim dobrim stvarima koje mi je Bog dao. Zahvaljujem se što imam ovako dobar život. Razmišljam o svim prilikama koje mi je Bog pružio i zahvalna sam što imam sve što mi je potrebno, super prijatelje, obitelj... Prisjećam se i što je sve Isus napravio za nas i koliko nas voli.[878] *“*

Na sličan način promišlja i drugi vjeroučenik iz iste katehetske – vjeronaučne skupine:

[878] Odgovori adolescenata o razumijevanju mise kojom ujedno izriču svoj odnos prema ovome sakramentu, vezani su uz susret na temu „Što je misa za tebe?“ održanu 17. svibnja 2016. u Župi Bezgrešnog Srca Marijina na Jordanovcu u Zagrebu. Nazočno je bilo 11 vjeroučenika – adolescenata.

„Za mene je misa šansa da sve što mi je palo na pamet i sve što sam prošao u proteklom tjednu stavim pred Boga, te ovisno o događajima zahvalim se ili zatražim pomoć. Tih sat vremena odvajam za Boga. Za to vrijeme se ujedno pripremam psihički i fizički za predstojeći tjedan.“

Usmjerenost vjeroučenika u okviru sagledavanja euharistije na konkretnu stvarnost širi se i na druge osobe u vlastitoj životnoj blizini:

„Za mene je euharistija susret s Isusom, susret s prijateljem. Euharistija je nova doza snage za idući tjedan. To je prilika za susret s prijateljem jer u svakome treba gledati Isusa. To je prilika za zahvaliti za sve dobro u životu. Tada se mogu moliti za potrebe i za svoje voljene, a i manje voljene.“

Prijateljskom odnosu s Isusom doprinosi na poseban način propovijed. Nedjeljna propovijed i nagovori čine se značajnima u percepciji nekih mladih osoba:

„Za mene je misa vrijeme kada se mogu povezati s Bogom, vrijeme kada mogu slušati o njemu i Isusu Kristu. To je vrijeme kada mogu zaboraviti na sve svoje probleme koji mi se motaju po glavi, kada se mogu prepustiti Bogu i uživati u propovijedi. Imam osjećaj da je svaka propovijed posvećena meni, te mi uvijek pomogne i smiri me. Sviđa mi se taj osjećaj mira i punoće kada sam na misi. Volim ići na misu jer se tada osjećam ispunjeno.“

Dimenzija propovijedi, njezina kvaliteta i mistagoški značaj još više znače po sljedećem svjedočanstvu:

„Kada odlučim izdvojiti u nedjelju navečer dio svog dragocjenog vremena kako bih otišao na misu, činim to u nadi da ću čuti neku dobru poruku koja će me usmjeriti u životu, koja će me na trenutak zaustaviti i natjerati da još jednom preispitam svoj život. Dakle, propovijed je primarni razlog zašto idem na misu. Osim toga, ono što mi je lijepo na misi su neke pjesme koje se pjevaju. Također, uvijek kad sam na misi iskoristim taj pomalo svečani ugođaj da intimno porazgovaram s Bogom i kažem mu neku svoju molitvu. Što se tiče same propovijedi, žao mi je što se svećenici ne potrude malo više da nam iznesu neke poruke koje će nam pomoći da naučimo kako unaprijediti odnose s ljudima, kako bolje shvaćati svoju vrijednost, a opet biti skroman i slično. Dakle, poput neke filozofije života koja će nam pomoći kako da što bolje usmjerimo svoj život, pronađemo sreću i duhovnu ispunjenost.“

Osim vremenitih pojavnosti u percepciji euharistije koje ne isključuju božansko-kristološku razinu liturgijskog događanja, u nekim odgovorima, snažnije do izražaja dolazi otajstveno-vjernička razina napisana stilom – govorom osoba koje prolaze razdoblje adolescencije:

„Za mene je misa spomen na Isusov život, na život apostola... To je nešto sveto zato što primamo tijelo i krv Kristovu, primamo dio njega. Na misu idem svake nedjelje zato što mogu i naučiti mnogo toga. Misa me potiče na razmišljanje o životu, te o mnogim drugim stvarima.“

„Nedjeljna misa je za mene posebno mjesto gdje se povezujem s Bogom. Na misi razgovaram s Bogom i molim se. Za mene nedjelja bez mise nije nedjelja“.

„Za mene je misa vrijeme koje ću posvetiti Bogu i Isusu. Misa mi daje priliku da razmišljam o Isusovim djelima i Isusovoj ljubavi. Daje mi priliku da se pokajem, te se približim Bogu. Na misi dobivam želju da produbim svoju vjeru i da mi dâ snagu. Za mene je misa sveta jer primamo Isusovo tijelo i krv.“

Odgovori adolescenata su jednostavni i sažeti. Ne susreću se neka dublja i šira promišljanja koja bi uključivala u većoj mjeri solidnu razinu znanja o vjeri i iskustva iste vjere pounutarnjenih stavova i artikuliranih izričaja. Ipak, susreće se fundamentalna otvorenost, poznavanje temeljnih značajki vjere i njezina očitovanja uz iskreno i osobno izricanje odnosa prema euharistiji. Navedene spoznaje mogu pomoći u daljnjoj pripremi katehetsko-mistagoških susreta, ali i u drugim pastoralno-katehetskim aktivnostima na razini župne zajednice kao i u animiranju liturgijskih slavlja, homilije i pristupa u radu.

Osim osobno-egzistencijalnog i vjerničko-življenog stava u percepciji euharistije i tumačenja vlastitog odnosa prema liturgijskom slavlju, neke tvrdnje vjeroučenika adolescentne dobi upućuju na komunitarni karakter euharistije, na društvo, na vršnjake i prijatelje:

„Za mene je misa nedjeljno slavlje Isusa. Na misu dolazim zbog sebe, zato što volim slušati Božju riječ. Misa je kada primamo tijelo Kristovo. Za mene je misa sat vremena mira i ljubavi Božje. Također, volim društvo s kojim se družim u crkvi nakon mise. Zato jer je to pravo društvo kojem mogu sve reći i društvo koje mi se neće smijati zbog mojih mana i slabosti, nego ćemo se zajedno nadopunjavati zato što smo svi različiti. Društvo je zabava nakon mise. Na samoj misi želim biti sam s Bogom i slušati njegovu riječ“.

Kao i u kvalitativnom istraživanju u fokus skupinama, naslućuje se važnost župne zajednice kao podrške u rastu vjere, kao mjesto osobne duhovne i vjerničke izgradnje. Prepoznaje se usmjerenost na vlastit život, na vlastitu nutrinu, na vlastito Ja. Na putu izgradnje vlastitog identiteta nalazi se suradnja i zajedništvo s drugim mladim vjernicima. U težnji za što boljom suradnjom i zajedništvom u župnoj zajednici dragocjeni su odgovori mladih osoba u njihovoj jednostavnosti i otvorenosti komunikacije.

Tražeći među vjeroučenicima na mistagoško-katehetskim susretima suradnike u daljnjem planiranju župnih aktivnosti, pomažu komentari – odjeci adolescenata na kvalitetu susreta, na moguće nove spoznaje i cjelokupan dojam:

„Današnji susret mi se svidio. Drago mi je da smo razgovarali o misi te o odlascima na nju. Također mi je drago da smo podijelili mišljenja o tome kako druge ljude možemo potaknuti da idu na misu.“

„Današnji susret je bio zanimljiv. Sviđale su mi se sve teme i sviđalo mi se što smo duboko razgovarali o temama.“

„Meni se svidio susret jer smo slušali pjesme i čuli druga mišljenja. Razgovarali smo o misi i kako idemo na nju, te o našoj vjeri.“

„Ovaj susret mi je malo više pobudio osjećaj koliko je zapravo euharistija bitna.“

„Zanimljiv susret, sviđa mi se pristup sa slušanjem glazbe.“

„Svidjelo mi se to kako je vjeroučitelj Tvrtko sve super objasnio i probudio nova razmišljanja u meni. Glazba koju je pustio bila je super, kad sam ju slušao, naježio sam se. Uglavnom sve je bilo super i naučio sam neke nove stvari. Također cijenim trud vjeroučitelja Tvrtka što se potrudio isprintati i donijeti svima listove s pjesmama, radio i pjesme.“

Komentari vjeroučenika na katehetsko-mistagoški susret odnose se ponajviše na metodičku stranu susreta, tj. odnose se na način rada i pristup tijekom susreta. U tome kontekstu govore o osobnom dojmu oko susreta, prosudbi osobne i zajedničke uključenosti u obradu teme, slušanja i praćenja glazbe. Susreću se također komentari koji se odnose na dubinu susreta i problematike uz nova promišljanja i spoznaje.

3.2.2.3. Osvrt na mistagošku katehezu: „Darovi i plodovi Duha Svetoga u vlastitom životu“

Približavajući se svetkovini Pedesetnice, vjeroučenici su u okviru prigodne kateheze bili potaknuti da izraze svoje znanje o vjeri, iskustvo i govor vjere u obliku osobnog stvaralačkog izraza. Dobili su nešto zahtjevniji zadatak. Na temelju pojedinih – određenih pojmova – darova i plodova Duha Svetoga trebali su napisati molitvu svojim riječima. Bilo je interesantno analizirati na koji način mladi vjernici promišljaju, proživljavaju i izriču svoju vjeru slušajući, te kasnije čitajući njihove molitve. Pojavile su se neke nove spoznaje i uvidi koji mogu pomoći u daljnjim planiranjima i pripremanjima mistagoških susreta u župi.

Čini se da pisanje molitava vlastitim riječima i još k tome vezanima uz određenu temu i istinu vjere, zahtijeva nešto više vremena, pozornosti i umijeća. Ipak, u kraćem vremenskom razdoblju nastale su molitve koje zbog svoje jednostavnosti i neposrednosti mladih molitelja govore svojom porukom i prisutnošću:

„Bože, molimo te da nam daš jakosti kako bismo uspješno završili ovu i svaku školsku godinu, te da maturanti, sadašnji i budući uspješno napišu maturu i upišu željene fakultete. Daj nam jakosti za svakodnevne obaveze da ih uspješno izvršavamo. To te molimo po Duhu Svetome. Amen“[879].

Vremenite potrebe snažno su utkane u kratki molitveni izričaj. Moglo bi se promišljati, je li izostala odgovarajuća duhovno-vjernička dimenzija molitve, dublje promišljanje dara jakosti. Aktualizacija i konkretizacija molitve u ovom sadašnjem trenutku svakako nije izostala. Može se prepostaviti na temelju teksta da je riječ o maturantu kojeg uskoro očekuju zahtjevne obveze i događaji. Interesantno je da u svoje prošnje uključuje i druge maturante – učenike. Vjeru promišlja i vrednuje u okviru njezina očitovanja unutar života i svakodnevice.

Umjesto sučeljavanja molitve i briga oko neposredne budućnosti, drugi molitveni izričaj protječe u nešto drukčijem raspoloženju. Kratki tekst molitve određen je pojmom dara radosti:

„Bože, molim te za radost. Molim te da u svakoj situaciji nađem pozitivnost i radost. Oprosti mi kada gledam više na ono što nemam, umjesto da se radujem onome što imam. Hvala ti na svakom radosnom trenutku s bližnjima koji čine moj život potpunim. Molim te da me naučiš tražiti radost u malim stvarima, kako bih uvijek mogla biti radosna i dijeliti tu radosti s drugima.“

I ovaj molitveni izričaj utkan je u vremenitu zbilju. Do izražaja dolazi jednostavnost i spontanost. U molitvenom izričaju naziru se neka opća mjesta i mjerila prosuđivanja zbilje i ophođenja unutar svakodnevnog govora. Kao da nedostaje neko dublje reflektiranje otajstveno-vjerničke zbilje. Govor o Duhu Svetome, o njegovoj svetoj blizini i prisutnosti ne spominje se. Možda se o Duhu više govori u smislu njegovih tragova – odraza u svakodnevici. Upućenost mladih osoba na ovaj sadašnji trenutak i vlastiti svijet – njihov razvojni egocentrizam i prezentizam mogu poslužiti kao određeno tumačenje njihovog oblikovanja i izricanja molitvenih izričaja.

Govor o mudrosti u kontekstu govora o daru Duha Svetoga pruža neka nova promišljanja. Je li sve ostalo na sadašnjici ili se mlada osoba dublje suočila s otajstvom mudrosti u svojoj neizrecivosti, potrebi i značenju? Je li se dogodio stvaralački suodnos ljudskog i vjerničkog iskustva? Molitveni izričaj koji slijedi odnosi se upravo na dar mudrosti:

„Dragi Duše Sveti, hvala ti na darovima i plodovima koje nam daruješ u životu. Mudrost je jedan od tvojih darova koji nam pomaže u svakodnevnom životu. Također razvila

[879] Kratke molitve i zapažanja sa susreta vezana su uz mistagošku katehezu za adolescente održanu 12. svibnja 2016. u prostoru Župe Sv. Obitelji u Držićevoj ulici u Zagrebu. Susretu je nazočilo osmero adolescenata.

se i znanost filozofija koja tvoj dar koristi kao najvažniji aspekt svoga djelovanja. Filozofija se ukratko opisuje kao ljubav prema mudrosti, a također to je ono što i mi svi izdržavamo prema tvojim darovima, a to je ljubav. Možda smo moji vršnjaci i ja ipak premladi da govorimo o mudrosti koja se stječe tijekom života, ali naravno uz nas stoje naši bližnji kao podrška koja je već naučila ovladati tvojim darovima, a tako i mudrošću, te nam svakodnevno daje podršku i savjete kako bismo lakše plovili kroz život. Hvala ti na darovima i plodovima koje si nam podario. Nadam se da ćemo ovladati njima kako si ti to naumio, a do tada hvala ti što si ih darovao našim bližnjima koji ih nama prenose i pomažu nam u ovladavanju mudrosti. Hvala ti, Duše Sveti, na daru mudrosti!"

Nešto duži molitveni tekst pruža dojam veće razrađenosti i dorađenosti. U istom vremenskom razmaku kao i drugi vjeroučenici, ova je mlada osoba nešto više promišljala o pojmu. Nije izostala aktualizacija i konkretizacija. U jednome je trenutku molitva prešla u razmatranje i refleksiju. Interesantno je kako se usporedno tematski pojavljivala i ljudska i božanska mudrost u jednostavnosti izričaja osobe od svega 15 godina. Pohvalna je također prisutnost dimenzije zahvalnosti i poniznosti. Sama molitva upućena je Duhu Svetome. Čitajući ovaj molitveni izričaj može se naslutiti ohrabrujuća razina ljudske i vjerničke zrelosti te odgovornosti i poštivanja starijih.

Neki izričaji ostali su razmjerno kratki i nedorečeni, ali se u njima može makar i neizravno iščitati određena poruka:

„Razum nam je svima potreban i zato, Bože, molim te, podari ga svima, baš svima. Sve je lakše u prisutnosti razuma. Život je lakši i ljepši. Hvala ti za sve razumne ljude i nadam se da će ih biti sve više i više."

Premda bez veće vjerske refleksije izričaj sam po sebi nosi određene konotacije poput iskustva života s i bez dostatne razine razumnosti, situacija i međuljudskih odnosa koji priželjkuju i traže razum i razumnost. Donekle se naslućuje ljudska dimenzija razuma, ali i dimenzija razuma kao dara i darovanosti.

Jedan molitveni izričaj ponajviše se odnosi na vjerničku razinu. Formuliran je u prvome licu množine:

„Bože, ne dopusti da nas kratkotrajna sreća dobivena grijehom zavede, jer jedino si ti istinska sreća za kojom trebamo težiti. Blagoslovi nas i daj nam snage da se othrvamo zlu, te daj da oni koji ne vide svoje grijehe progledaju i predaju svoj život tebi da ih odvedeš u vječni život jer jedino ti to možeš učiniti i pokazati im višu sreću od ovozemaljske. To te molimo po Sinu tvojemu Isusu Kristu. Amen."

Formuliranje molitvenog izričaja u prvome licu jednine ili u prvome licu množine u kontekstu župne kateheze nije nebitno zbog više razloga. S jedne strane, formuliranje molitve u prvome licu jednine s obzirom na narav kateheze sugerira osobnu zahvaćenost, osobno proživljavanje i izricanje sadržaja vjere, te uključuje vlastite stavove i odnose prema stvarnosti koja se izriče. S druge strane, formuliranje molitve u prvome licu množine bliže je liturgijskom značenju i razumijevanju molitve kao čina zajednice, kao čina Crkve. Međutim, izricanje molitve u prvome licu množine može upućivati i na nešto rjeđu praksu pisanja vlastitih molitava, štoviše, i rjeđu praksu molitve svojim riječima. O čemu je konkretno riječ, može se samo pretpostavljati. Osjeća se potreba za posvješćivanjem stvarnosti molitve u njezinim mnogolikim izričajima, oblicima i kontekstima.

U jednoj molitvi susreće se komunikacija u prvome licu i jednine i množine. Sadržaj molitve usmjeren je prema konkretnoj zbilji, za sadašnje i buduće vrijeme:

„Dragi Bože, molim te daj nam snage za mir, da se možemo oduprijeti zaprekama u životu. Daj nam snage i mira za roditelje i prijatelje. Želimo skupa s tobom živjeti u miru, bez zla i grijeha. Jednog dana kada budemo ušli u brak i imali djecu, daj nam mir da izgrađujemo skupa zajednicu i živimo sretno. Daruj mir i neprijateljima koji ne znaju što čine. Život je samo jedan i zato daj nam snagu i mir da ga proživimo najbolje što možemo uz tebe i Crkvu. Hvala ti, Bože.“

Ponovno do izražaja dolazi usmjerenost mladog čovjeka na ovaj zemaljski i vremeniti život. U Bogu mlada osoba ponajviše gleda oslonac, podršku i ispunjenje najdubljih čežnja i potreba. Utkanost vjere u konkretnom životu može se iščitati čak i onda kada nedostaju šira i dublja kršćanska usmjerenja. Prijateljska dimenzija Saveza – odnosa Boga i čovjeka (adolescenta) nazire se u osobno-razvojnoj i povijesno-spasenjskoj dimenziji vlastitog hoda kroz vjeru i život.

Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata u kontekstu teme o otvorenosti Duhu Svetome trebala bi pomoći u postupnom i dubinskom razumijevanju otajstva Duha Svetoga, njegovih svetih darova i plodova, njegove blizine i djelovanja. Mistagogija u katehezi trebala bi pomoći u odgoju za molitvu i odgoju molitvom. Već i molitveni počeci mogu i trebaju ohrabriti, ali i potaknuti na sustavno uvođenje u iskustvo vjere, u iskustvo molitve i života.

U planiranju budućih aktivnosti pomažu završni komentari samih vjeroučenika. Svako zapažanje i prijedlog katehizanada nosi određenu težinu i značenje:

„Ovaj susret mi se svidio zato što se otvoreno govori o različitim temama. Svidjele su mi se i pjesme koje su me potaknule na razmišljanje. Prepoznala sam se u dosta toga i htjela bih da ovoga ima još i više. Hvala.“

„Na ovome susretu se može osoba nadograditi razmišljanjima drugih osoba. Mislim da je ostavio jako pozitivan utjecaj na mene.“

„Susret je bio veoma zanimljiv. Glazba odlična.“

„Ovakvi crkveni susreti gdje se mi srednjoškolci okupljamo, jako me interesiraju. Uveli smo pjesmu i to mi je posebno drago. Čitali smo tekstove i obrađivali temu. Veselim se svakom idućem susretu.“

„Susret mi se jako svidio. Potaknuo me na dublje razmišljanje o darovima Svetog Duha i koliko zahvalna trebam biti na njima. Susret me potaknuo na molitvu za te darove, te da ih što bolje iskoristim. Sviđala mi se prisutna muzika na susretu.“

„Jako lijepo, svidjelo mi se. Glazba mi je otvorila dušu za nove spoznaje i poglede na život... Jako je ugodno provoditi vrijeme uz Boga.“

„Susret je bio zanimljiv, najzanimljiviji trenutak mi je bila rasprava. Potaknula me na dublje razmišljanje o vjeri. Također mi se svidjela glazba koju je gospodin Tvrtko puštao na CD-playeru.“

U komentarima adolescenata na ovu mistagošku katehezu namijenjenu upravo njima u aktualnom trenutku njihova života, nazire se zadovoljstvo zbog slušanja različitih stavova, te stjecanja novih spoznaja i pogleda. Ipak, poseban naglasak kod većine odgovora čini glazba. Odabrana glazba je prema riječima adolescenata pomogla otvoriti dušu za nove spoznaje. Glazba im se svidjela i potaknula na veću sabranost i angažiranost u osobnom i zajedničkom otkrivaju dara vjere i molitve.

3.2.2.4.Osvrt na mistagošku katehezu: „Vlastita darovanost i Duh Sveti“

Govor o duhovnosti, o darovima i plodovima Duha Svetoga promišlja se na drukčiji način u mistagoškoj katehezi pod nazivom „Vlastita darovanost i smisao života“. U kontekstu kateheze evocira se prisutnost Duha i njegovih svetih darova. Evocira se također iskustvo vlastite darovanosti. U anonimnom upitniku s pitanjima otvorenog tipa, ponuđena su pitanja koja dotiču i ljudsko i vjerničko iskustvo.

Prvi od zadataka upućenih adolescentima tražio je od njih da navedu svoje najveće darove (talente i mogućnosti). Ostalo je otvoreno pitanje, hoće li se u okviru dovoljno širokog postavljenog pitanja - zadatka o vlastitoj darovanosti prepoznati i duhovno-vjernička razina. Hoće li adolescenti biti dovoljno iskreni, osobni i životni u svojim izričajima? Spomenut upit o naravi i značenju vlastitoj darovanosti rezultirao je sljedećim odgovorima:

„Srdačnost i potpuna predanost u ono što vjerujem ili do čega mi je stalo.[880]*“*

„Zapravo, teško mi je izdvojiti nešto u čemu sam posebno dobra i talentirana. Uglavnom se smatram prosječnom. Ako moram nešto izdvojiti, mislim da sam dobra u komunikaciji, u stupanju u kontakt s drugim osobama. Osim toga, od mojih mogućnosti volim razne sportove, igram odbojku, smatram da sam pametna, iako dosta lijena po tom pitanju.“

„Plesanje, vjernost, uslužnost, dar savjeta i radost. Koliko god bih htio ne mogu pobjeći od plesanja, znam da mi ih je Bog s razlogom podario. Otkad znam za sebe sam 'dobro' plesao i stalno napredovao. Imam osjećaj da bih sve dao za osobe s kojima sam dobar. Uvijek sam vjeran prijatelj i uslužan. Najviše volim poslušati i ako je moguće savjetovati ga kako bismo došli do rješenja. Zato sam zahvalan Bogu za sve darove i talente.“

„Smatram se iskrenom osobom i spremnom pomoći, ali ako je teško odustanem osim ako se radi o nekome koga jako volim.“

„Dar nadprosječne inteligencije, smionost, iskrenost, dar za učenje, skromnost, dar za razmišljanje, za matematiku, za ljubav.“

„Moj najveći dar je inteligencija, talenti – izdržljivost i strpljenje, a mogućnost – pomaganje i razumijevanje drugih.“

„Strah Gospodnji, duh jakosti, ljubav, radost, dobrota, uslužnost. Talent mi je igrati neki sport. Vjera je tajnovita pa mi je nekada teško pronaći darove.“

Ovih nekoliko odgovora ilustriraju mladenačka promišljanja u doba svoga adolescentnog previranja i najintenzivnijeg rasta i sazrijevanja. Tražeći njihove najvažnije kvalitete prema vlastitom izricanju i svjedočenju, stječe se dojam o raznolikosti karaktera i naravi vjeroučenika. Neupitna je njihova iskrenost i neposrednost u komunikaciji. Neki otvoreno pišu o svojoj inteligenciji, mogućnosti razmišljanja, učenja i sporta. Dok jedni ističu konkretne vještine i sposobnosti, drugi više ističu nutarnje kvalitete poput skromnosti, izdržljivosti, strpljivosti, spremnosti na pomaganje i slično. U jednom primjeru vremenite sposobnosti vezuju se uz Boga, a u drugome se izrijekom spominju darovi i plodovi Duha Svetoga, premda i uz neke konkretne vještine uključene u vremenitu stvarnost.

Znakovito je da svaki od ovih izričaja orijentiranih u konkretnu stvarnost u kojoj adolescenti žive i djeluju, može postati put prema novom dijalogu i komunikaciji koja otvara prostor za vrijednosti, za otajstvo, za darovanost, za zahvalnost, za odgovornost, za vjeru, za ostvarenje i oživotvorenje talenata u biblijsko-crkvenom i životno-praktičnom vidu.

[880] Odgovori vjeroučenika adolescentne dobi odnose se na mistagošku katehezu održanu 17. svibnja 2016. u crkvi Blaženog Augustina Kažotića na zagrebačkoj Pešćenici. Susretu je nazočilo 11 osoba srednjoškolske dobi.

Drugi zadatak ulazi još više u dubinu osobne problematike. Riječ je odnosu između osobnosti i darovanosti. Mladima je u drugome licu jednine postavljeno pitanje da pokušaju izreći po čemu su upravo ono što jesu, kako bi opisali sebe. Dovoljno je spomenuti neke odgovore adolescenata:

„Sebe bih opisala kao vedru, optimističnu i simpatičnu osobu. Društvena sam i uvijek spremna pomoći. Sve te osobine, ali i mnoge druge čine me posebnom i originalnom – čine me onime što jesam!“

„Po mješavini osobina. Moju kombinaciju nema nitko drugi. Mislim da mi osobnost ponekad koči darovanost. Povučena sam osoba koja se ne nalazi dobro u društvu pa volim vrijeme provoditi za računalom.“

„Osobnost mi potiče darovitost. Jako sam uporna i volim matematiku.“

„Ja sam isprazna osoba, manjka mi emocija, ponekad čak i prema Bogu. Nekad izgubim svoj put i svjetlo Kristovo, možda jer mi nedostaje darova i plodova Duha Svetoga.“

„Svi na svijetu smo različiti, tako da smo svi posebni i jedinstveni. Mislim da sam ja posebna zbog svoje iskrenosti i pomaganja drugima.“

„Ja sam upravo ja jer sam uvijek svoja, spremna sam oprostiti nekome tko to možda nije zaslužio, ali vjerujem da je to dobra osobina. Uvijek sam spremna pomoći i to volim, smatram da se to vidi i prepoznaje, odnosno – nadam se.“

Šestero navedenih odgovora indikativno pokazuje neke tendencije. Svaki odgovor cjelina je za sebe. Pored svoje kratkoće dio je svijeta vlastite nutrine. Put prema istraživanju nutrine, koji je došao do izražaja po ovome zadatku i pitanju, značajan je, jer je put prema sebi, svojoj nutrini, biti i svome Ja, ujedno put prema Bogu. Otkrivajući vlastitu otajstvenu narav, čak i na neizravan i neizrečen način, moguće je naslutiti dimenziju otajstva. Otkrivajući svoju stvorenu narav, moguće je, makar u analogiji, doći do spoznaje i iskustva Stvoritelja. Sakramenti kršćanske inicijacije koji se po mistagoškoj katehezi u župi uče živjeti, slaviti, spoznavati i svjedočiti, pomažu u složenim i raznolikim temama i situacijama mudro i promišljeno govoriti, predstavljajući zbilju kršćanskih vrednota – ljepotu Evanđelja u svakodnevici.

Vjeroučenici svoju osobnost i darovanost – svoju posebnost uglavnom opisuju u kategorijama komunikacije, empatije, emocija i altruizma. To je na određen način na tragu kršćanske duhovnosti, u sličnosti s darovima i plodovima Duha Svetoga. O vjeri se najčešće ne govori izrijekom, ali je neizravno prisutna po njezinim odrazima u konkretnoj stvarnosti i to onoj koja je bliska samim adolescentima – mladima u potrazi za pravim vrednotama, u potrazi za smislom života.

Sljedeće pitanje odnosi se upravo na smisao života. Nazočne mlade osobe su pitane o vlastitom smislu života, te o tome što su pozvane činiti u darovanom životu. Odgovor o ovome temeljnom ljudskom pitanju veže se uz prethodna pitanja, te se može očekivati određena tematska povezanost s prethodnim pitanjima i zadacima. Jesu li prethodni upiti pomogli u odgovaranju na ovo specifično pitanje, može se naslutiti po odgovorima i tvrdnjama:

„Moj smisao života je pomagati drugima, barem ja to mislim. Želim spašavati ljudske živote jer smatram da me to ispunjuje i da dok to budem radila, bit ću radosna i uživat ću u tome jer to volim i želim.“

„Smisao mojeg života je mijenjati svijet.“

„Iskreno, još uvijek nisam sigurna u smisao svoga života te ga pokušavam otkriti. No, vjerujem da je smisao mog života, između ostalog, voljeti. Pozvana sam slijediti Boga i širiti njegovu riječ.“

„Moj smisao života je živjeti u vjeri i služiti Bogu. Naći dobar posao koji volim raditi. Podići obitelj u vjeri i živjeti sretan život. Na prvome mjestu su Bog i sreća jer ako ne uspijemo u životu bit ćemo nesretni. Stalno razmišljam o ovome pitanju posebice navečer kad sam sam sa sobom i s Bogom. Ovo jedno od težih pitanja u mome životu.“

„Osnovati obitelj i svoju djecu, naučiti sve što znam da im olakšam njihov život kako su moji roditelji pomogli meni. Mislim da sam pozvan ispravljati ljude kada su u krivu, da im kažem što je točno, što je pravo.“

„Još nisam otkrila. No mislim da je bitno pomagati ljudima. Zato želim studirati medicinu. Treba pronaći sreću i mir, te ih dijeliti dalje.“

„Teško pitanje, ali želim biti sve bliže Bogu i ostati blizu njemu.“

Interesantno je čitajući ove iskaze vjeroučenika o smislu života u kojoj mjeri je prisutan pojam Boga kao odgovor na pitanje smisla. Osim toga, znakovit je način na koji je prisutan pojam Boga. Uz vjerničku dimenziju snažno je naglašen prosocijalni angažman i nesebična ljubav kao odgovor na pitanje smisla. Sintagma spašavanja života promišlja se na višeznačan način. Adolescentska otvorenost za novo, za promjene i izazove očituje su u odgovoru vezanom uz smisao života kao mijenjanje svijeta. Mistagogija bi u kontekstu župne kateheze trebala pomoći adolescentima u cjelovitom i dubinskom, otkrivanju smisla života. Tome procesu prethodi poticanje pitanje smisla. Pitanje smisla događa se kao posljedica motrenja i divljenja nad darovanošću oko sebe i u sebi. Divljenje nad mnogim otajstvima vodi molitvi i zahvalnosti.

Pretposljednji zadatak za vjeroučenike bio je da svojim riječima izraze kratku molitvu na temelju prethodnih misli o darovanosti. Sudionici susreta su zamoljeni da njihova molitva

bude konkretna, da bude doista njihova, te da bude originalna. Dovoljno je osvrnuti se na neke molitve koje su pribilježili pri kraju susreta:

„Bože, daj mi snage i prosvijetli me da uspješno prođem ovu školsku godinu.“

„Duše Sveti, daruj mi snagu da budem iskrena i da me vodi mudrosti i strpljenje kroz život uz tvoju ljubav. Amen.“

„Duše Sveti! Budi uz mene kroz moj život i ne daj da izgubim tvoje darove i plodove. Znam da sam ja bitna u tome i potrudit ću se to poštivati u svome životu. Amen.“

„Dragi Duše Sveti! Hvala ti na svim darovima koje sam primila! Daj da uvijek osjetim tvoju blizinu i tvoje darove u životu. Čuvaj me i budi uz mene sve dane života moga. Hvala ti na svemu što mi svakodnevno daješ i za sve sitnice kojima me obasipaš i blagoslivljaš. Hvala ti!“

„Dragi Duše Sveti, hvala ti za sve darove koje si mi dao, da kročim kroz život kao osoba puna nade, vjere i snage za daljnji život.“

Već uz pet odabranih molitava može se naslutiti ozračje među vjeroučenicima s obzirom na temu vezanu uz darovanost i prisutnost Duha Svetoga. Molitve su uglavnom usmjerene Trećoj božanskoj osobi. U njima je na jednostavan i zoran način uključena svijest i želja da Bog po svome Duhu bude prisutan u konkretnom životu, u svakodnevici, u učenju, u školi, u mudrosti i strpljenju komunikacije i međuljudskih odnosa. Molitve uključuju i zahvalno-hvalbenu i prozbenu-komunikacijsku dimenziju.

Posljednji zadatak upućenih vjeroučenicima odnosi se na njihov dojam o susretu. U njihov dojam ulaze dodatno navedena potpitanja kao što su, kako su doživjeli ovaj susret, što su novo spoznali, što im se najviše svidjelo na susretu, te na što ih je potaknuo ovaj susret. Vjeroučenici su odgovorili svojim sažetim komentarima i dojmovima:

„Susret mi se svidio. Spoznala sam da je Duh Sveti u meni, samo ga trebam pustiti da me nadahne. Svidjele su mi se pjesme. Susret me potaknuo na razmišljanje.“

„Susret mi se svidio. Dublje sam promislio o nekim temama, o onome što me čini.“

„Ovi susreti su meni super. Svaki put se sve više i više veselim novom susretu.“

„Ovaj susret mi se svidio. Profesor je bio zanimljiv, a posebno mi se dojmio dio sa slušanjem pjesama u tišini, sami sa svojim srcem. Ovaj susret me potaknuo da razmišljam o svojoj budućnosti, o tome zbog čega sam tu.“

„Bio je zanimljiv i nadahnjujući. Potaknuo me na razmišljanje. Nisam ništa novo naučila, ali sam se prisjetila 'starog' znanja. Najviše su mi se svidjele pjesme koje su originalne i zvučne.“

„Energija je bila veoma lijepa. Susret je bio smiren i pravi odmor od stresa i problema koji nas okružuju u svakodnevnom životu. Po prvi put nakon dugo vremena sam razmišljala o darovima i plodovima Duha Svetoga.“

„Ovaj susret mi se jako svidio, sviđalo mi se slušanje glazbe, tako sam se mogla više opustiti i ući u svoju nutrinu, i iz sebe izvući ono najdublje što je u srcu.“

„Svidio mi se ovaj susret. Najviše mi se svidio dio s glazbom. Inače volim kada u školi na vjeronauku ili u župi radimo nešto slično gdje sami možemo promišljati i izraziti svoja iskustva, mišljenje, stavove...“

Vrednujući zapažanja vjeroučenika s ove mistagoške kateheze, korisno je moći uočiti jesu li vjeroučenici razmišljali prvotno o izvanjskom događanju, temi i sadržaju ili su osjetili „nešto više“. Može se formulirati pitanje riječima, jesu li adolescenti osjetili mistagoški naboj u katehezi osmišljenoj i usmjerenoj upravo njima, u njihovoj situaciji života.

Spominju se sadržaji koji se obrađuju (darovi i plodovi Duha, darovanost), spominje se pristup (pristup koji uključuje glazbu), naslućuje se otvorenost za novo, drukčije i veliko (dublje promišljali, nadahnjujući susret, nakon dugo vremena razmišljali o..., ući u svoju nutrinu i izvući ono najdublje u srcu). Sve na neki način čini cjelinu s obzirom na širinu i dubinu teme sa svojim ciljevima, metodama i medijima komuniciranja. Ozračje protkano meditativnom glazbom omogućilo je put prema vlastitoj nutrini i duhovnosti, put prema vlastitome Ja, prema vlastitoj sadašnjosti i budućnosti.

3.2.2.5.Osvrt na mistagošku katehezu: „Pred darom ljepote i života“

Mistagoška kateheza za adolescente pod nazivom „Pred darom ljepote i života“ pružila je sudionicima susreta mogućnost naslućivanja otajstvene zbilje koja okružuje dovoljno pozorne, ponizne, pronicljive, otvorene i mladenački usmjerene osobe. Naravna i kršćanska meditacija doprinijeli su dubljem sagledavanju darovane zbilje, doprinijeli su susretu sa samim sobom, s darom ljepote, istine i smisla, sa značenjem i veličinom stvorenja.

Nakon susreta sa svijetom meditacije (razmatranja) i tumačenjem osnovnih pojmova, adolescenti su upućeni na stvaralačko izražavanje uz pomoć fotografija simboličkog sadržaja. Svaka fotografija svojom pojavnošću, ljepotom i mističnošću naravne stvarnosti pomogla je uvođenju u svijet otajstvene zbilje. Meditativna glazba u pozadini doprinijela je uživljavanju u svijet fotografije i umjetnosti. Na temelju pozornog promatranja i šutnje, mladi vjernici izricali bi dio stvaralačke ljepote kojom su i sami zahvaćeni. Kako su adolescenti doživjeli ove

meditativne poticaje na temelju fotogovora, ilustriraju pojedinačni odgovori vjeroučenika, njihove misli na zadane fotografije s motivima iz prirode:

„Kada pogledam fotografiju, prvo što zamjećujem je beskraj i plavetnilo mora. Podsjeća me na slobodu i Božju moć. U daljini se nazire kopno, koje upućuje da i u prostranstvu postoji sigurno mjesto. Fotografija mi se čini živom, a maleno mediteransko mjestašce s crkvom u središtu čini se posebno zanimljivom. To se mjesto čini tako spokojno, obasjano suncem. Nebo mi se čini kao da tvori jedno s morem. Cijela fotografija pruža mi sigurnost i osjećaj ljepote.[881] *“*

Spontano promišljanje uz pomoć fotografije simboličkog sadržaja dovelo je do iskustva opuštenosti i mira, do iskustva sigurnosti i ljepote. Premda nije artikulirana vjernička dimenzija, već i naravna otvorenost darovanosti života i ljepoti, predstavlja određeni put prema otajstvenoj zbilji. Sličan pristup prisutan je i u sljedećem izričaju, premda je fotografija (motiv) drukčiji:

„Maslina koja je prikazana na fotografiji, izgleda da je dugog životnog vijeka. Podsjeća me na moga djeda. Kada imam neki problem koji me uznemiruje i ne mogu si sama pomoći zatražim pomoć od moga djeda. Ujedno me ta maslina podsjeća na neku veliku mudrost, iskustvo, Boga. Kada zatražim pomoć u svome problemu djed mi uvijek pomogne i daje savjet. Molim te, Bože, da uvijek kada sam u problemu ili nekoj nedoumici, daj mi, molim te, svoj savjet kako bih mogla riješiti problem i raspoznati dobro od lošega.“

Neobično je preplitanje ljudskog i vjerničkog iskustva, preplitanje zadanog rada i mladenačke spontanosti. Ponovno do izražaja dolazi potreba za prijateljstvom i podrškom kada je to najpotrebnije. Na temelju naravnog motiva (stara maslina) i neposrednog analoškog iskustva (brižan djed), naslućuje se i priželjkuje iskustvo božanske blizine i podrške. Osobno promišljanje završava molitvom.

Osim upućenosti na prirodu i osobe pokraj sebe, vjeroučenici u susretu s fotografijom promišljaju o vlastitom životnom putu i traženju. Fotografija mora prekrivena tamnim oblacima i suncem koja se probija i zrcali u moru, potiče osobno razmatranje:

„Na prvi pogled fotografija je tamna i mračna, ali ipak sunce izvire. Pokušava se probiti kroz tamne oblake. Imam dojam kao da su ti crni oblaci naši grijesi, naše odbijanje da budemo s Bogom, ali on pokušava i ne odustaje doći do nas... Bilo je puno trenutaka (hoda) i razdoblja u mome životu kada sam odbijala Isusa, kada sam griješila, ali me nikada ne ostavlja samu. I neopisivo mu puno hvala na tome, što me ne ostavlja, nego me uvijek sluša i oprašta mi. Neizrecivo mi je drago što imam takvog prijatelja... Hvala Isusu, što u ovim teškim

[881] Navedeni odgovor i drugi koji slijede vezani su uz mistagošku katehezu za adolescente pod nazivom „Pred darom ljepote i života“ održanu 4. lipnja 2016. u Župi BDM Žalosne – Špansko u Zagrebu. Susretu je nazočilo 15 osoba srednjoškolske dobi.

trenucima kada je kraj godine i kada su mi ocjene u pitanju, što mi pomaže i što me ohrabruje. Znam da me nikada nećeš napustiti i zato ti hvala od svega srca.“

Premda sama fotografija ne uključuje bilo kakve sakralne i slične motive, ova mlada osoba u svome izražavanju razmjerno je brzo zakoračila u svijet osobne duhovnosti, osobnog odnosa s Bogom. Pred kraj teksta, razmatranje o zahvalnom odnosu prema Gospodinu spontano je preraslo u molitvu. Znakovita je prijateljska dimenzija promišljanja odnosa prema Bogu, ali i Boga prema osobi koja piše uz pomoć fotografije. Traženje prijateljstva – prave prijateljske podrške, karakteristično u adolescenciji, nazire se i u spomenutom tekstu. U tome kontekstu, nije izostala aktualizacija odnosa s Gospodinom, kao i iskustvo grijeha, lutanja, različitih faza u vlastitom duhovnom rastu. Sve je izraženo jednostavnim rječnikom, na osoban i neposredan način.

Panorama otočnog arhipelaga promatranog s vrha jednog od otoka na odabranoj fotografiji, pružila je jednom vjeroučeniku prigodu za niz novih asocijacija i smjerova reflektiranja i stvaralačkog izražavanja:

„U sebi osjećam rasterećenje, kao da se stišalo nevrijeme. Fotografija, da stojim na uzvisini i vidim brdovit krajolik i more, podsjeća me na kraj moga životnoga puta, puta na koji sam krenuo s puno ljudi u pratnji. Put je bio brdovit, pun trnja, zmija, kamenja i ostalih nevolja. kada sam došao na kraj toga puta, bio sam sâm uz pratnju Gospodina, koji je uvijek bio uz mene i čuvao me. Kraj puta bila je uzvisina koja se vidi na fotografiji. Ponosan sam i zahvalan Bogu što je bio zajedno sa mnom od početka do kraja puta. Sjetim se da sam često htio odustati, ali mi je Bog uvijek sugerirao da idem dalje bez obzira na sve. Tek na kraju moga puta vidim prekrasan pogled. Taj prekrasan pogled bio je nagrada za sav mukotrpan put koji sam prošao.“

U pravom mladenačkom razmišljanju protkanog osjećajima i osobnim zapažanjima uključena je mistagoška razina ulaženja u otajstvo vjere, ulaženja u dublje razumijevanje i izricanja duhovnosti. Umjesto standardnih upućivanja, poticanja, nagovora i usmjeravanja dogodio se na drukčiji način odmak od uhodanog, od poznatog i općeg znanja o vjeri i susret – suočavanje s stvarnošću na nov i drukčiji način.

Fotografija sunca u zalazu nad morem i ptica koje lete nad obzorjem potaknuo je vjeroučenicu da odabere upravo ovu fotografiju i uz promišljanje s porukom:

„Jeste li primijetili kako ptice lete? Kao da svaka nastavlja let one prethodne. I lete prema suncu. Lete prema suncu kojeg skoro više nema. Svejedno lete prema naizgled beskrajnom moru s tolikim povjerenjem. Kao da znaju da im je Gospodin dao dar letenja i da je znao da će biti sposobne letjeti dovoljno dugo. Vjerujem da im je dao dovoljno snage za taj let. Bez straha nastavljaju svoj put koji nije uvijek lak, ponekad je čak i otežan, ali stići će na

svoje odredište sigurne. I jeste li primijetili kako je samo mali dio mora osvjetljen i svjetlucav? Upija svu sunčevu veličinu dok ono ne zađe. Divno je gledati prelijepo more.“

Katkad su razmišljanja mladih osoba protkana pitanjima. Vjerničke konotacije veoma su prisutne kao i njihovo povezivanje s naravnom stvarnošću. U ovome kao i u prethodnim stvaralačkim izričajima očituje se motrenje darovane stvarnosti kroz hod, kroz događanje i proces kojim su i sami zahvaćeni. Stječe se dojam da su adolescenti usmjereni na dovoljno snažna uporišta, nadahnuća i poticaje za hod kroz odrastanje i život. Traže odgovarajuću snagu i usmjerenje. Ovdje se prepoznaje potreba za većom prisutnošću mistagogije u katehezi, za većom prisutnošću susreta i kateheze koja je i sama događanje, proces i hod kroz život, i na izravan i na neizravan način, u stvaralačko-komunikacijskom smislu i značenju.

Posljednja u nizu fotografija simboličkog sadržaja u ovome odsječku odnosi se na maleno otočko mjesto tik iznad mora uz mnoštvo kamenih kućica i kuća, te zapažanje vjeroučenice:

„Mali, neznatni dio površine zemlje – malo mjesto, toliko kućica i plodova rada čovjeka, od Boga stvorenoga. U svakoj kući iza hladnih zidova tuče barem jedno srce, 'sijeva' život. Koliko se toga zapravo krije na fotografiji malog primorskog mjesta?... Velik broj kuća, još više prozora. Čovječe, otvori prozor! Pogledaj! Život nije samo unutar zidina. Zlatno sunce, nebeski svod, valovi, morske dubine... Koliko je tek života u moru?... Čovječe, razmisli malo i zahvali Bogu na svim blagodatima što ih uživaš, ali prije svega, zahvali za život jer na što god se osvrneš, nemoguće je ne pronaći život – najvrjedniji dar. Da ti nije života, ne bi gledao fotografiju, ne bi boravio unutar zidova, uživao u toplini doma, promatrao more, sunce i nebo. Budi zahvalan!“

Posljednja u nizu refleksija na temelju fotogovora formulirana je gotovo u obliku imperativa. Više nije riječ samo o nečemu, nije riječ samo o mogućnosti, o nastojanju, nego je riječ o otvorenom i izravnom pristupu, o pozivu na djelovanje. Mistagoški gledano, prepoznaje se aktivan poziv na svjedočenje – svjedočenje nekih temeljnih vrijednosti. Svjedočenje se događa otvaranjem prostora za gledanje i motrenje, otvaranjem „prozora“ nutrine duše i osobnosti, susretom sa svjetlom koji mijenja stavove, ponašanje i život. Bremenita je nova simbolika koja se pojavila u izričaju zahvaljujući fotografiji simboličkog sadržaja. Simbolika prozora dodatno naglašena pozivom na djelovanje „Čovječe, otvori prozor!“, kao da označava poziv na mistagoški zaokret u dosadašnjoj teoriji, praksi i radu, ukoliko se uz mnoštva podataka (mnoštva „kuća“) katkad izgubi dubina i smisao osnovnog – središnjeg pojma. Ispravno gledajući, mnoštvo pojmova („kuća“) ne umanjuju vrijednost osnovnog pojma („dara života“ –

vrijednosti), nego još više doprinose uočavanju značenju i veličini osnovnog pojma. Za to je potrebno moći dobro gledati, motriti, slušati i djelovati.

Jedan od poticaja u stvaralačkoj komunikaciji ponuđenoj adolescentima bilo je i pisanje osobne molitve na temelju fotogovora i meditacije. Odmah na početku treba podsjetiti da se molitva, kako je bilo navedeno u prethodnim primjerima – tekstovima vjeroučenika, spontano javljala, najčešće na kraju teksta. Negdje je molitva bila samostalno formulirana i izrečena. Slijedi nekoliko primjera molitvenih izričaja s katehetsko-mistagoškog susreta:

„Gospodine, put koji stavljaš pred nas nije lagan, krivudav je, uzak, strm i veoma težak, ali nije uzaludan. Na tome putu nismo sami, na tome putu su razne prepreke, ali ne prelazimo ih sami. Na tome putu su i provalije, zaobilazimo ih i prelazimo, ali ne sami. Ti si, Gospodine, na tome putu uz nas iako iza pa te ne vidimo i mislimo da smo ostavljeni. Uz nas si i guraš nas naprijed. Hvala ti što nas u životu ne napuštaš.“

„Gospodine, hvala ti na ovoj fotografiji i hvala ti što si mi dao mir. Hvala ti što mi šalješ ovako prekrasne ljude koji mojih stotinu pitanja i sumnji mogu riješiti u par riječi i blagim pogledom, kao da ti govoriš kroz njih, i smiješiš mi se, i raduješ mi se. Molim te, pomozi mi kako bih mogao češće naći mir, sjesti i jednostavno biti s tobom. Molim te, daruj mi mir, da budem s tobom. Molim te, daruj mi mir, ne radi mene, nego kako bih mogao taj mir i radost širiti dalje, a ne zadržati ga za sebe.“

„Hvala ti, Bože, na ovom predivnom pogledu, na ovom predivnom moru i na svim tvojim darovima. Molim te, daj mi takvih pogleda što više da mogu uživati, još više ti zahvaljivati i pomoću njih učvrstiti svoju vjeru.“

„Gospodine! Molim te, daj mi beskrajno povjerenje u tvoju milost i tvoje planove koje imaš sa mnom. Molim te, obasjaj moju vjeru da svjetluca kao more, barem mali dio... za sve što je bilo – hvala; za sve što će biti – amen!“

„Bože, hvala ti što si stvorio ovu našu zemlju tako predivnom i učinio ju našom domovinom. Hvala ti što si ju stvorio tako jedinstvenom i tako različitom. Hvala ti na svakome drvu koje stvara šum vjetra, na prekrasnoj šumi našeg Jadranskog mora, na cvrčcima koji nam stvaraju još ljepši ugođaj na obali. Hvala ti na svakoj stijeni o koju udaraju valovi, na moru koje je beskrajno baš kao tvoja ljubav prema nama. Oprosti nam što tvoja djela ne cijenimo dovoljno i uništavamo ih za svoju korist. Daj nam snage da prepoznamo da si ti to stvorio iz ljubavi prema nama, te zauzvrat počnemo sve to cijeniti. Amen.“

Ovih pet odabranih molitava koje su nastale tijekom mistagoške kateheze s adolescentima pokazuju ljepotu i dubinu misli prožetih osjećajima i dojmovima na temelju događenog susreta, na temelju proživljenog otajstva darovane stvarnosti. Molitveni izričaji su

raznoliki, osobno strukturirani, slikoviti i konkretni. Nije izostala dimenzija zahvale i hvale, nije izostala dimenzija poniznosti, povjerenja i svjedočenja. Nije izostala dimenzija domoljublja i ukorijenjenosti vjere i drugih vrijednosti u vlastito životno podneblje. U molitvenim izričajima nije izostala ni dimenzija susreta, dimenzija života kojeg mladi vjernici nose u sebi i kojeg žele ostvariti u pravome smislu riječi. Mnoštvo motiva iz prirode i kulturne baštine uprizorenih na autorskim fotografijama, pomoglo je u naslućivanju i proživljavanju ljepote vremenite i vječne stvarnosti, u ljepoti bitka i darovanosti. Spomenuto naslućivanje i proživljavanje vremenite i vječne stvarnosti i darovanosti prelilo se u molitvene izričaje.

Vrednujući mistagoško-katehetski susret s adolescentima treba se osvrnuti i na njihove komentare i odjeke pri kraju susreta koje su također napisali. Ovi komentari posebno su interesantni i značajni ima li se u vidu specifičnost ovoga susreta zbog fotogovora i meditacije, te povezanosti kvalitete susreta i mistagoške dimenzije unutar kateheze.

Odjeci i komentari adolescenata s mistagoške kateheze mogu se svesti u dvije skupine. Prva skupina odgovora više se odnosi na mistagošku dimenziju susreta, a druga na samu meditaciju kao put i način ostvarivanja susreta i komunikacije. Od prve skupine ističu se neki odgovori vjeroučenika:

„Današnja kateheza bila je veoma lijepa. Počela je neobično te nisam mogao ni zamisliti kako će lijepo završiti. Predavanje me promijenilo. Već od prošle ispovijedi propitkujem svoj odnos s Bogom te kako molim, i mislim, kako je ovo stvarno bio odgovor na moja pitanja i moje sumnje, i ne mogu se ne zahvaliti na tome, jer današnji vjeronauk bio je dar.“

„Nakon mnogih pokušaja šutnje i komunikacije s Bogom na sličan način, napokon sam postigao potrebnu tišinu i mir, ovo je ona kap koja ruši brane i pokreće rijeke.“

„Susret je bio zanimljiv... Svoje sam misli mogla prepustiti Bogu i na listić papira napisati kako je to biti prijatelj s Bogom i koliko je njegova ljubav neprocjenjiva.“

Misao koja povezuje prethodna tri odgovora uključuje stvarnost stvaralačke komunikacije. Stječe se dojam da mladi vjernici priželjkuju i vape za mogućnost komunikacije koja nije samo neko izražavanje, nego se odnosi na dubinsko, osobno, životno i proživljeno slušanje, učenje i susretanje. Naslućena otajstvena zbilja primljena po daru sakramenata i drugih dimenzija crkvenosti prepoznaje se i očituje po ljepoti, mističnosti, šutnji, slušanju, proživljavanju i izricanju onoga što se živi i nosi u vlastitoj nutrini i osobnosti. Uvođenje u otajstva i izricanje osobnog i zajedničkog iskustva pomoglo je naslućivanju zbilje koja se živi, zbilje koja je prisutna u najdubljoj nutrini, zbilje koja prožima i nadilazi ljudski bitak. U odgovorima se prepoznaje mladenačka neposrednost, subjektivnost, emotivnost i narativnost

kao i senzibilnost adolescenata za istinsku komunikaciju, za govor vjere, za govor otajstva i mistagogije.

Drugu skupinu odgovora čine komentari i odjeci na meditaciju koja nije bila tek jedna od etapa susreta, već je i sama postala predmet reflektiranja. Osim same meditacije, promišljanja adolescenata uključila su i druge konotacije vezane uz duhovno-vjerničku zbilju:

„Susret je bio predivan. Potaknuo me na razmišljanje o meditaciji, o tome kako meditacija postoji i u kršćanstvu. Pisanje sastavaka uz fotografiju bilo je jako zanimljivo i potaknulo me na razmišljanje o tome kako je Bog sve za nas učinio (umro na križu radi naših grijeha), a kako mu mi ovako malo uzvraćamo.“

„Današnja kateheza mi se svidjela. Jednom sam već bila stupila u kontakt s meditacijom, ali mi je bila dosadna jer je predugo trajala. Sviđa mi se kako kroz jednu običnu fotografiju mogu prikazat Boga i Božje djelo.“

„Svidjela mi se današnja kateheza premda sam u početku bio malo zbunjen. Svidjela mi se fotomeditacija jer smo pomoću fotografija i glazbe mogli iznositi svoje mišljenje, stavove i osjećaje.“

„Današnja kateheza mi se posebno svidjela zbog mnogih odgovorenih pitanja o vjeri i meditaciji. Pisanje dojmova na temelju fotografija za mene je novo iskustvo. Otkrilo mi je koliko je začuđujuće lako prenijeti svoje misli na papir. Ovakvu bih katehezu rado ponovila.“

„Današnja kateheza navela me na razmišljanje o meditaciji, o zahvalnosti Bogu, kako mu se sve mogu obratiti... Uvijek mi je bila tema o meditaciji pomalo nejasna i baš mi je drago što mi je sada sve jasno. Želim ovom vjeroučitelju poručiti da samo nastaviti raditi s mladima jer mu ide odlično.“

„Susret mi se iskreno dojmio jer je bila tema o kojoj ne znam baš mnogo, pa mi je bilo zanimljivo slušati o tome. Sjetila sam se meditacija koje koristimo u euharistijskom klanjanju te ih povezala s ovim fotografijama. Voljela bih da se ovakvi susreti češće događaju te da malo dublje uđemo u ovakve teme.“

Snažan dojam koji je na mlade vjernike ostavio fotogovor, zatim popratna meditacija uz glazbu i stvaralačko izražavanje izazvao je komentare koji se odnose na nešto „novo“. Što je bilo zapravo novo? Što je izazvalo vjeroučenike, što je potaknulo njihov interes i angažman? Što ih se dojmilo, što im se svidjelo u susretu? Je li to sama meditacija ili je to doživljaj kršćanske duhovnosti uz pomoć metoda koje su, kako se čini, razmjerno rijetke u njihovoj dosadašnjoj katehezi, možda i vjeronauku u školi? Zacijelo je fotogovor, a onda i fotomeditacija poseban – dragocjen put za iznošenje osobnih i zajedničkih ljudskih i vjerničkih iskustava. Ne treba zanemariti spoznaju prema kojoj su motivi na fotografiji uglavnom motivi iz prirode –

ljepote Lijepe naše u različitim kontekstima. U fotografijama je na neizravan način prisutna mistika, naravna mistika – mistika svakodnevice i mistika darovanosti. Većina vjeroučenika u opisu fotografija i dojmova uključuje duhovno-vjerničku dimenziju u različitim korelacijama crkvenosti i svagdašnjice. Gotovo da se ne primjećuje oštra razlika između profane i sakralne zbilje, između onoga običnog i duhovnog, između ljudskog i vjerničkog iskustva. Sve se na neki način izriče jednostavnim i spontanim govorom udivljenja, promatranja i osobnog izricanja doživljenog. Čini se da su planirani ciljevi većinom ostvareni ne samo u kvantitativnom nego još više kvalitativnom smislu i značenju.

Odjeci i vrednovanje mistagoških susreta prema riječima samih vjeroučenika – adolescenata, značajni su i potrebni jer pokazuju – odražavaju misaone, osjećajne, voljne, djelatne i druge procese koji su se najviše dogodili na pojedinom susretu u župnoj zajednici. U komentarima i odgovorima vjeroučenika u sažetosti teksta očituju se zapažanja mladih, zapažanja vezana uz ono najbitnije što su i kako su doživjeli na pojedinom susretu. Dakako, mogući su i drugi poticaji za vjeroučenike da se izraze tijekom odnosno pri kraju susreta. Usmena provjera dojmova i doživljaja, povremene ankete, određena pitanja s obzirom na temu, sadržaje i ciljeve, mogu također korisno poslužiti u evaluaciji katehetsko-mistagoških susreta. Kateheta provjerava i vrednuje svoju katehezu i rad nakon svakog susreta. U konačnici sam mora biti spreman na analizu vlastitog rada i kritičke opaske. U tome nastojanju mnogo mogu pomoći zapažanja osoba uključenih u sam susret, koji nisu puki objekti, već subjekti i protagonisti u katehezi kao stvaralačko-komunikacijskom događanju unutar koje se pojavljuje, ostvaruje i konkretizira mistagoška dimenzija odgoja u vjeri.

Zaključni osvrt

U trećemu, posljednjem dijelu doktorske radnje predlažu se temeljna usmjerenja katehetsko-mistagoškog rada s adolescentima. Spomenuta usmjerenja nadovezuju se na teološko-katehetska polazišta i teorijske pretpostavke u prvome dijelu radnje, te na kvalitativno istraživanje provedeno među zagrebačkim adolescentima. Temeljna mistagoška usmjerenja izložena su u dva poglavlja. Prvo poglavlje uključuje temeljne smjernice i prijedloge za konkretan rad u župi, a drugo poglavlje donosi praktične primjere i radne predloške za župnu katehezu adolescenata.

Promišljajući temeljne smjernice i prijedloge za rad u župnoj katehezi, potvrđuje se opravdanost poznavanja situacije kao puta prema planiranju rada, prema kvalitetnoj katehezi, prema mistagogiji i njezinim ishodima. Poznavanje situacije pretpostavlja poznavanje života,

interesa i motivacije, stanja vjere i drugih okolnosti odrastanja mladih vjernika. Potrebno je od početka raditi na što boljem upoznavanju kandidata za sakramente, njihove roditelje i njihove kumove. Veoma je značajno razviti odnos povjerenja, iskrenosti i slobode u izražavanju. Sumnje u vjeri, kušnje i teškoće u vjerničkom odrastanju mogu u dobroj komunikaciji i animiranju postati dragocjen put prema kvalitetnoj katehezi i mistagogiji. Mistagoški susreti u okviru kateheze trebali bi biti događaji, a ne samo predavanje i izlaganje. Od župnih kateheta očekuje se dovoljno mudrosti, osjetljivosti i otvorenosti za dijalošku komunikaciju u dinamizmu vjere unutar svih bitnih dimenzijama crkvenosti. Dobra i pripremljena komunikacija pomaže bistrenju pojmova na putu osobnog i zajedničkog hoda u vjeri. Korisno je očuvati dostatnu razinu otvorenosti i odvažnosti, ali i poniznosti i iskrenosti.

Problematika uočena u kvalitativnom istraživanju traži odgovarajuće pomake u konkretnoj katehezi. Nepoznavanje nekih temeljnih pojmova poput stvarnosti caritasa i konkretne angažiranosti u župnoj zajednici potiče katehete da u neposrednoj pripremi za sakrament potvrde i kasnije u mistagoškim katehezama pripremaju sve svoje vjeroučenike za konkretan angažman u župi, te da postupno otkrivaju dar vjere po služenju bližnjima. Kateheza koja uključuje mistagogiju pretpostavlja poticanje i usmjeravanje mladih vjernika praktičnoj dimenziji svjedočenja vjere. Mistagoška obnova kateheze adolescenata pretpostavlja promjenu mentaliteta ne samo kod adolescenata, nego prvotno i ponajviše kod samih kateheta. Obnoviteljske promjene na razini same župe i kod župnika koje se odnose na veću fleksibilnost, kreativnost, otvorenost, bliskost, kooperaciju i ulaganje u katehezu i život svoje župne zajednice, odrazit će se na percepciju i recepciju crkvenosti i vjere, svjedočenja i vjerodostojnosti. U tome vidu treba promatrati mistagoški pristup i mistagoške kateheze. Osjeća se potreba za mistagoškim zaokretom u župnim zajednicama. Sama kateheza ne može ostvariti sve svoje zadaće i mogućnosti bez podrške župne zajednice i vodstva župe.

Adolescenti – mladi sakramentalno inicirani vjernici trebali bi moći po katehezi i drugim aktivnostima unutar župe prepoznati i iskusiti mistagošku dubinu darovane vjere i crkvenosti. U svojim bližnjima – župljanima trebali bi moći osjetiti novu razinu života iniciranih. Nova razina života iniciranih trebala bi se moći osjetiti i u životu krizmanika i mladih nakon krizme. Kateheza bi u tome kontekstu morala dati svoj nezamjenljiv doprinos kao stvarnost koja potiče vjerodostojan i cjelovit kršćanski život, stvarnost koja potiče i usmjerava dinamizam odrastanja u vjeri i duhu, u svim dimenzijama crkvenosti – kršćanskog zajedništva, služenja, navještaja i slavljenja otajstava. Adolescenti bi trebali moći osjetiti značenje, važnost i vrijednost mistagoških kateheza u osobnom i zajedničkom životu. Mistagoške kateheze osim uvođenja u sve dimenzije crkvenosti uključuju i sve dimenzije osobnosti i učenja – kognitivnu,

afektivnu, konativnu i operativnu razinu. Cjelovitim i dubinskim pristupom u susretu s otajstvima vjere postupno se unose promjene, te se otvara prostor obnoviteljskoj preobrazbi života. Uloga župnih vjeroučitelja, i klerika i laika veoma je značajna, kako vjerodostojnost njihova života, tako i sam pristup, komunikacija, metode, otvorenost i požrtvovnost. Do izražaja dolazi njihova odgojno-roditeljska uloga u duhovno-vjerničkom pogledu i značenju. Mistagoška uloga navjestitelja prenosi se na same adolescente, nedavno inicirane vjernike koji i sami s vremenom preuzimaju ulogu onih koji poučavaju vlastitim primjerom, podrškom, služenjem i angažmanom. Adolescenti predstavljaju skupinu vjernika čiji će navještaj i svjedočanstvo najbrže doprijeti do njihovih vršnjaka i životnih suputnika.

Osim upoznavanja situacije mladih osoba i svih drugih čimbenika, primjena spoznaja iz istraživanja u konkretnoj situaciji i katehezi, mistagoške obnove kateheze i mistagoškog zaokreta, prisutnosti mistagoških kateheza i mistagoškog pristupa, od kateheta se očekuje planiranje programa i priprema za mistagoške kateheze koje uključuju dovoljnu jasnoću tema, ciljeva, sadržaja, metodičkih pristupa i postupaka, te medija komuniciranja. Već sama formulacija navedenih parametara vezanih uz strukturiranje priprema pretpostavlja uz dovoljno jasnoće, dostatnu razinu bliskosti, neposrednosti, privlačnosti i motivacije. U praktičnom radu i katehezi treba birati one pristupe i metode koji će u najvećoj mjeri omogućiti uvođenje u primljena otajstva vjere i kršćansko duhovno iskustvo.

Katehetsko slavlje jedan je od specifičnih pristupa primjeren mistagogiji u župnoj katehezi. Ovaj pristup u najužoj korelaciji s metodičkim stvaralačko-komunikacijskim pristupima omogućuje otvaranje prostora za govor vjere, za govor simbola i otajstva u mistagoškom radu s mladima unutar župne zajednice. Vezanost uz liturgiju i liturgijsku godinu, uz nadolazeću nedjelju predstavlja u katehezi značajnu okosnicu čija je primjena, na izravan ili neizravan način, veoma dragocjena. Usmjerenost na euharistiju kao polazište, izvor i vrhunac kršćanskog života ostaje trajno nadahnuće u planiranju i provođenju kateheze. Dimenzija novosti i aktualnosti riječi Božje treba biti prisutna u dinamizmu kateheze i mistagogije. Osim župnog katehete i animatora, korisni su i drugi suradnici, posebno gosti koji na osoban i proživljen način svjedoče o vjeri i životu po vjeri.

U traženju odgovarajućih sadržaja, pristupa, postupaka i medija komuniciranja ponuđeni su praktični primjeri i poticaji za župnu katehezu adolescenata. Stoga je, u drugome poglavlju trećega dijela radnje ponuđeno pet priprema – pet predložaka za mistagošku katehezu iniciranih mladih vjernika. Predložene teme priprema i materijala za župnu katehezu obuhvaćaju odnos prema sakramentima, prema vlastitoj darovanosti, odnos prema Duhu Svetome, darovima i plodovima Duha Svetoga, te promišljanje ljepote i života oko nas. Svaka

priprema nastoji, koliko je to moguće, zahvatiti svijet mlade osobe u vlastitoj posebnosti, u njezinoj otajstvenosti i dubini. Zbog praktičnih razloga odgovori adolescenata su uglavnom bili u pismenom obliku. Na temelju usmjerenog rješavanja zadataka, nastali su korisni odgovori kojima se produbljuje i konkretizira određena tema. Odgovorima adolescenata ujedno se vrednuje kvaliteta ostvarenog susreta. Tome doprinose citati i konkretni odjeci vjeroučenika. Pitanja postavljena vjeroučenicima uglavnom su otvorenog tipa. Uključuju osoban odnos prema temi koja se obrađuje, njihove stavove i razmišljanja, te njihove molitve vezane uz temu. Pri kraju susreta adolescentima obuhvaćenima katehezom dana je mogućnost da izraze svoj dojam o susretu.

Promišljajući raznolike i nijansirane odgovore adolescenata mogu se prepoznati brojne sličnosti s odgovorima u kvalitativnom istraživanju. Do izražaja dolazi ponovno mladenačka neposrednost, subjektivnost, narativnost i afektivnost. Nerijetko uključuju svoje emocije i dojmove, slikoviti su u izričaju i zaokupljeni ovim sadašnjim trenutkom. Iščitavanje odgovora katehizanada pokazuje njihovu otvorenost i osjetljivost za otajstvo, za darovanost, za sadašnjost i neposrednu budućnost. Neke temeljne datosti vjere još uvijek nisu dovoljno poznate. Poticanje osobnog govora vjere i osobnih molitava nije ni lako ni jednostavno. Komentari i odjeci vjeroučenika na kraju susreta ohrabruju jer pokazuju njihovo zadovoljstvo zbog novih spoznaja, novog pristupa, novog uvida s obzirom na dosadašnje oblike rada. Ostvarenost ciljeva i usvajanje planiranih sadržaja promatra se u okviru raznolikih dojmova i izričaja mladih kao i vlastitih uvida u sam susret i ozračje u skupini. Preporuča se u planiranju i provođenju kateheze otvorene mistagogiji, ostaviti dovoljno prostora za vrednovanje, za učenje i za moguće promjene dosadašnjih oblika katehetskog rada, pastorala i navještaja. Svaka kateheza, posebno ona mistagoška, treba ostaviti dovoljno prostora za šutnju, za slušanje, za razmatranje, za divljenje, za otajstvo, za iskustvo. Poželjno je da se na temelju osobno i zajednički proživljenog susreta, makar povremeno, dogodi i izrekne vlastita molitva koja će uključiti vlastite i zajedničke misli i stavove, osjećaje i vrijednosti, odluke i postupke. Spoznaje kateheta na temelju susreta s adolescentima mogu pomoći u potrebnoj mistagoškoj obnovi, u novim projektima, planiranju i unaprjeđivanju rada.

ZAKLJUČAK

O stvarnosti mistagogije u okviru kateheze adolescenata promišljano je kroz tri dijela. Prvi dio radnje vezan uz teološko-katehetska polazišta, usmjerio je pozornost na problem udaljavanja određenog broja mladih osoba nakon primanja sakramenata kršćanske inicijacije, te prisutnost tradicionalno-izvanjskog i materijalno-formalističkog pristupa sakramentima i Crkvi. Umjesto nastavka i produbljivanja rasta u vjeri unutar kateheze i župne zajednice dogodio se i događa svojevrsni prekid. Posebno zabrinjava što se spomenuta pojava ponavlja iz godine u godinu. Izostaje mistagogija, ali i temeljno obraćenje koje bi trebalo prethoditi primanju sakramenta kršćanske punoljetnosti – sakramentu potvrde. Nakon aktualne pastoralno-katehetske problematike, u prvome dijelu radnje izložena su pojmovna određenja i značenje mistagogije, župne kateheze i adolescencije. Uz ova tri temeljna pojma predstavljeni su i indikatori – dimenzije crkvenosti unutar kojih se promišlja mistagogija, a čine ih liturgija, dijakonija, martirija i koinonija.

Drugi dio radnje određen kvalitativnim istraživanjem i prosudbom, predstavio je vlastiti istraživački projekt usmjeren upoznavanju mistagogije u župnoj katehezi adolescenata. Kao oblik istraživanja odabrano je kvalitativno istraživanje, koje je provedeno među odabranim zagrebačkim adolescentima – vjeroučenicima u obliku polustrukturiranog intervjua u osam fokus skupina. Prva skupina odgovora intervjuiranih osoba na pitanja otvorenog tipa bila su vezana uz sakrament potvrde, aktualnu katehezu, odnos prema Duhu Svetome i vrednovanje vlastite vjere u različitim razdobljima života, a druga uz promišljanja adolescenata o vlastitom kršćanskom duhovnom iskustvu i indikatorima crkvenosti. Smisao kvalitativnog istraživanja provedenog unutar nekih zagrebačkih župnih zajednica, nije bio usmjeren na stvaranje širih zaključaka o mladima ove dobi, nego se težilo ući u dubinu i složenost problematike obuhvaćene pojmom mistagogije, duhovno-vjerničkog iskustva, razumijevanja vjere i života po vjeri određenih osoba. S obzirom na opće i specifične ciljeve pokazalo se da su očekivanja većim dijelom ostvarena, ali uz određene nove spoznaje i uvide, koji se odnose na konkretizaciju problematike, raznolikost, širinu i dubinu odgovora i situacija unutar kojih se iščitava stvarnost mistagogije, te osobnog i zajedničkog rasta u kršćanskoj vjeri. Velika pozornost usmjerena je na odgovore adolescenata, njihove izričaje i naglaske, koji predstavljaju put prema novim promišljanjima i projektima u radu s mladima.

Treći dio doktorskog rada vezan uz usmjerenja katehetsko-mistagoškog rada, na temelju prvoga i drugoga dijela radnje, predstavio je s jedne strane temeljne smjernice i načela za konkretan rad u župi, te s druge strane praktične primjere i radne predloške za župnu katehezu.

Temeljne smjernice i načela za katehezu, kako su izložena, polaze ponajprije od poznavanja situacije i planiranja rada, mistagoške obnove kateheze adolescenata, recepcije indikatora mistagoškog pristupa, postavki za strukturiranje priprema, odabira tema, ciljeva i sadržaja, metodičkih pristupa, metodičkih postupaka i medija komuniciranja u mistagoškim katehezama. Praktični primjeri radnih predložaka, kako su predstavljeni, sastoje se od pet mistagoških kateheza koje su planirane, animirane i provjerene u župnim zajednicama. Na temelju spomenutih kateheza nastali su dragocjeni odgovori adolescenata čije su misli uz prosudbu također predstavljene. Vrednovanje katehetsko-mistagoških susreta usmjereno je ponajprije kroz odgovore mladih vjernika. Njihovim pozornim iščitavanjem stječe se uvid u sam susret, te još u više u prisutnu temu i problematiku koja je promišljana u zajedničkoj komunikaciji i suradnji.

Na temelju teološko-katehetskih polazišta i uvida u samu problematiku mistagogije i temeljnih pojmova, vlastitog kvalitativnog istraživanja među adolescentima, te praktičnih smjernica i primjera za konkretnu katehezu i mistagoški rad u župi, mogu se zaključno navesti određeni prijedlozi za unaprjeđenje mistagogije u župnoj katehezi adolescenata.

Prvi prijedlog vezan uz mistagogiju u župnoj katehezi odnosi se na otajstvenu dimenziju vjere. Tražeći najprikladnije načine, postupke, sadržaje, pristupe i rješenja oko odgoja u vjeri, potrebno je imati u vidu otajstvenu dimenziju kršćanske vjere. U konačnici pravi i jedini je mistagog Bog. Sama vjera događa se kao dar, kao nezaslužena milost Božja. Mistagoška kateheza trebala bi omogućiti i oraspoložiti mlade vjernike da se iz dana u dan sve više otvaraju Gospodinu kao izvoru vjere, mudrosti, obnove, dobrote i otajstvenosti. Mistagoška kateheza trebala bi otvarati put k bogospoznaji, poticati čežnju čovjeka prema Bogu i novome životu u Kristu i Duhu. Trebalo bi dozivati u svijest da čovjek biva posvećen i uveden u otajstva milošću Božjom. U tome smislu kateheza bi u većoj mjeri nego do sada trebala biti doista kateheza – odjekivanje vjere i događenog susreta. Kateheza bi trebala u dostatnoj mjeri biti mistična, osobna, molitvena, dubinska i otajstvena. Mladi bi morali osjetiti u katehezi nešto novo, drukčije, poticajno, kvalitetno i životno – vrijedno i značajno za vlastiti život.

Drugi prijedlog odnosi se na veću pozornost usmjerenu Trećoj božanskoj osobi. Odgovori adolescenata odražavaju nedostatak potrebnog znanja i iskustva o Duhu Svetome. Stječe se dojam da je Treća božanska osoba mnogima još uvijek nepoznata. Uvođenje u vjeru i odgoj za kršćanski život trebao bi pomoći sakramentalno iniciranim vjernicima da naslute i otkriju u svojoj nutrini i konkretnom životu mnoge darove i plodove Duha Svetoga. Mladi vjernici trebali bi moći osjetiti ljepotu, veličinu i snagu rasta u Duhu Svetome u povezanosti sa svim dimenzijama crkvenosti. Samo planiranje kateheze i mistagogije trebalo bi biti u Duhu.

Od svih dušobrižnika i upravitelja župa očekuje se veća otvorenost Duhu Obnovitelju za dobro povjerenih osoba.

Treći prijedlog doziva u svijest značenje Svetoga pisma u životu zajednice vjernika i svakog vjernika. Mistagogija u katehezi pomaže otkrivanju vrijednosti i značenju svetopisamskih tekstova kao nadahnute riječi Božje. Značajno je omogućiti sudionicima susreta da osjete aktualnost i životnost riječi Knjige nad knjigama, da osjete mistagošku ulogu Svetoga pisma. Upoznavajući na osoban i dubinski način biblijske misli i poruke, vjeroučenici će na nov, proživljen i angažiran način pratiti riječ Božju koja se svake nedjelje naviješta i događa u zajednici vjernika. Osim vrijednih biblijskih tekstova, mistagoška kateheza povremeno će uključiti i druge vrijedne tekstove, posebno otačka čitanja s mistagoškom porukom i aktualizacijom.

Četvrti prijedlog nadovezuje se na potrebu za obnovom katekumenata u ovo današnje vrijeme. Mistagoški poticaji iz doba crkvenih otaca ohrabruju i u ovome sadašnjemu kontekstu za katehetsko-inicijacijski hod s pripadajućim etapama. Aktualni i raširen problem formalnog, izvanjskog, neosobnog i tradicijskog primanja sakramenata bez osobnog obraćenja i motivacije za život u vjeri, poziva na žurne, konkretne i stvarne promjene. Priželjkuje se nova evangelizacija mnogih mladih koji traže smisao, svoj ljudski i vjernički identitet i ostvarenje. Umjesto neosobnog učenja različitih pojmova i formalne pripreme za sakramente, mogla bi se i morala događati prava evangelizacija – reevangelizacija i reinicijacija vjeroučenika. Mladi vjernici zajedno sa svojim roditeljima i kumovima trebali bi osjetiti važnost i vrijednost kateheze, snagu i značenje sakramenata, trebali bi osjetiti ljepotu novoga života u Kristu – ljepotu Evanđelja u vlastitom životu. Kvalitetne ponude aktivnosti u župi, drukčiji pristup, drukčije homilije, drukčija kateheza, drukčiji život vjernika trebali bi pomoći u procesu postojanja kršćaninom. Tek bi trebalo otkriti puno i pravo značenje nove evangelizacije – reevangelizacije i reinicijacije. Čini se da bi svaka župna zajednica, svaki župnik s pastoralnim suradnicima i katehetama trebali otkriti u vlastitom životnom i društvenom kontekstu, prilikama i mogućnostima, što činiti i kako evangelizirati. Pitanje dobi primanja sakramenta potvrde, premda nije izravno postavljeno, nerijetko se pojavljivalo u komunikaciji. Adolescenti osjećaju problem preranog primanja sakramenta kršćanske zrelosti. Riječ „prerano“ ne odnosi se samo na problem dobi koliko na problem nezrelog shvaćanja i površnog pristupa otajstvima. Postoji želja tendencija, prema odgovorima nekih adolescenata, da se dob sakramenta potvrde pomakne na nešto kasnije vrijeme. Ipak, od središnje je važnosti da se, prije ili kasnije, dogodi tako potrebna evangelizacija i obraćenje, početak puta s Kristom. Trogodišnja priprema u župnim

zajednicama mogla bi, oslanjajući se na drevnu ustanovu katekumenata kao model svake kateheze, pomoći dubljem i odgovornijem odnosu prema vjeri i sakramentima.

Peti prijedlog odnosi se na liturgijsku dimenziju crkvenosti i prateću mistagogiju. Mistagoške kateheze predstavljaju posebnu prigodu i mogućnost uvođenja u govor simbola, u govor otajstva, u govor liturgije. Kateheze mogu pomoći obnovljenom, djelatnom i angažiranom sudjelovanju u liturgiji. Katekumenalni karakter kateheze s kasnijom mistagogijom mogao bi pomoći većem odazivu sakramentalno iniciranih mladih osoba u slavljenje i prakticiranje vjere. Mistagoška kateheza bi u svojim formulacija, poticajima i aktivnostima trebala težiti bitnome i sržnome u vjeri. Vjeroučenici bi zahvaljujući mistagogiji stjecali otvorenost za otajstvenu zbilju koja se događa po sakramentima. Otvarali bi se *kairosu* sadašnjeg životnog trenutka proživljavajući dinamiku vremenitosti i vječnosti, milosti i otkupljenja.

Šesti prijedlog usmjeren je na dijakonalnu dimenziju vjere, usmjeren je na indikator crkvenosti koji je još uvijek nedovoljno osviješten. Nepoznavanje i nerazumijevanje caritasa uz izostanak vlastitog socijalnog angažmana, traži drukčije uvođenje. Stječe se dojam da nerijetko u župnim zajednicama izostaje osobno uvođenje u dijakonalnu dimenziju. Caritas i u užem i u širem smislu još je uvijek razmjerno dalek i neostvaren. Adolescenti koji su osjetljivi na pravdu i nepravdu, na socijalnu problematiku i svijet ideala, upravo bi po karitativnoj dimenziji vjere mogli naslutiti otajstvenu zbilju evangelizacije, vjere i mistagogije. Vjera koja se naviješta, slavi, uči morala bi postati dio njihovog identiteta, etike, stavova, odluka i ponašanja. Nemoguće je ostati isti i ne mijenjati se. Upravo na toj razini događa se granica hoda za Kristom. Mistagoške kateheze uz prethodnu evangelizaciju, vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja, te vrijeme primanja odnosno obnove primanja sakramenata, otvaraju put za stvarne i dubinske promjene. U središtu je dijakonije Božja neizreciva ljubav – milosrđe Božje koje po djelima ljubavi i kršćanske solidarnosti postaje prepoznatljivi znak pripadanja Kristu. Mistagoška kateheza trebala bi sve više uvoditi u razmatranje neizrecive ljubavi Božje u raznolikim kontekstima i situacijama društvene i crkvene stvarnosti.

Sedmi prijedlog odnosi se na koinoniju – na iskustvo kršćanskog zajedništva. Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata posvješćivanjem temeljnih spoznaja o zajedništvu djece Božje, o mističnom Tijelu Kristovom, o zajedništvu Osoba Presvetog Trojstva, o poruci života Prve kršćanske zajednice i mnogih drugih, pripremat će mlade vjernike za dimenziju njihova zajedništva s Crkvom i drugim vjernicima. Međusobno zajedništvo u katehetskoj skupini, u katehezi, u liturgiji i obitelji moralo bi se moći osjetiti. Katehete će zajedno s adolescentima raditi na iskustvu zajedništva i pripadanja crkvenoj zajednici. U župi će se morati

osjetiti, posebno u manjim živim vjerničkim krugovima i skupinama, drukčija kvaliteta odnosa, drukčija komunikacija, zajedništvo, podrška i suradnja. Ohrabruju pozitivna iskustva iz istraživačkih skupina o iskustvu zajedništva u katehezi. Mistagogija će pomoći u sagledavanju teološko-eklezijalne dimenzije koinonije i njezinim mnogim mogućnostima konkretizacije.

Osmi prijedlog tiče se martirije u sadašnjem životnom kontekstu. Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata trebala bi uvoditi krizmanike u zbilju svjedočenja, u putove kršćanskog navještaja, u dubinsku dimenziju vjere koja se očituje i događa po navještaju. Štoviše, očekuje se usmjeravanje na konkretna pitanja i situacije svjedočenja vjere u različitim životnim okolnostima. U tome kontekstu, iznenađuju u kvalitativnom istraživanju mnogi komentari adolescenata o pritiscima i osporavanjima koje su doživjeli i proživljavaju zbog svjedočenja vjere. Problem odbijanja navještaja i nekih temeljnih kršćanskih vrednota, te raširenih bogopsovki s kojima su suočeni vjeroučenici traže veću usmjerenost kateheze na praktičnu dimenziju vjere koja se na mudar, promišljen i odgovoran način može i mora očitovati u kršćanskom poslanju. Upravo situacije iz života, iznošenje iskustva i problemskih primjera pomažu u katehezi kvalitetnom, životnom i interesantnom učenju, pomažu otvaranju dimenziji vlastitog – ljudskog i vjerničkog iskustva.

Deveti prijedlog odnosi se na narav i strukturu mistagoških susreta odnosno kateheza. Za razliku od vjeronauka u školi, župna kateheza posebno ona mistagoška, u većoj mjeri zahvaća dimenziju iskustva. Obiteljsko ozračje, suradnički duh i stvaralačka komunikacija prakticiraju se i usavršavaju u kvalitetnoj katehezi. Uvođenje u otajstvo vjere, učenje, razumijevanje, naslućivanje i susretanje vjerničke zbilje vezani su uz način govorenja, predavanja, navještaja i dijaloga. U mistagoškoj katehezi trebaju se osjetiti svi indikatori crkvenosti i sve dimenzije učenja i osobnosti. Sama kateheza treba biti protkana primjerima, osobnim svjedočenjem i bodrenjem. Osim govorenja i razgovora šutnja se također čini značajnom i potrebnom. Dovoljno vremena za šutnju i tišinu omogućit će dragocjeni susret sa sobom, s drugima, sa svijetom, s prirodom i s Bogom. Meditacija (razmatranje) uz određene simbole, misli i tekstove pomoći će osobnom, dubljem i proživljenom susretu s otajstvenom stvarnošću koja prožima i nadilazi čovjeka. Meditativnom ugođaju i kvalitetnijem radu pomoći će dobra i birana glazba. Vjeroučenici u mistagoškim katehezama spominju glazbu kao njima značajan dio susreta. Mistagoške kateheze nikako ne bi smjele ostati suhoparne i zatvorene za tako potreban navještaj i zajedničko učenje u duhovnosti i vjeri.

Deseti prijedlog, imajući u vidu prethodne misli i prijedloge, odnosi se na mistagošku obnovu kateheze. Od suvremenih župnih zajednica očekuje se mistagoški zaokret, vjerodostojnost, spremnost na stvarne promjene i za poboljšanja koja su doista potrebna. Sami

dušobrižnici trebaju biti nošeni žarom i ljepotom navještaja, snagom i umijećem mistagogije. Nema mjesta ravnodušnosti, pasivnosti, uhodanom i formalnom hodu i radu. Sama kateheza ne može ostvariti svoje zadaće bez podrške župe i njezina vodstva. Kao što ističu katehetski dokumenti, u planiranju i provođenju kvalitetne kateheze i rada u župi, ne treba štedjeti osobnog napora, materijalnih (financijskih) sredstava, darovanog vremena i predanog angažmana. Svatko bi trebao učiniti najbolje što može za dobro crkvenosti u svim njezinim dimenzijama. Vjernici laici i vjeroučitelji u najužoj suradnji s klericima mogli bi mnogo doprinijeti za dobro kateheze i svojih župnih zajednica. Potrebna je veća uzajamna otvorenost, suradnja, povjerenje i stvaralački rad za dobro sviju.

Jedanaesti prijedlog tiče se potrebe stručnog usavršavanja župnih kateheta. Nadahnjujući se mnogim korisnim i dragocjenim spoznajama i umijećima iz dodiplomskog studija, osjeća se potreba za trajnim usavršavanjem svih koji djeluju u pastoralu i katehezi. Brojni izazovi, očekivanja i poteškoće s kojima se susreću dušobrižnici traže odgovarajuću stručnu i praktičnu podršku radi unaprjeđenja konkretnog pastorala i kateheze. Ubrzane promjene u vremenu sekularizacije i sekularizma postmoderne i vrijednosnih previranja traže nove putove i korake dragocjene u navještaju i svjedočenju vjere. Trajni poziv na prilagodbu i osluškivanje znakova vremena traži svesrdnu pomoć i suradnju za osobno i zajedničko dobro. Stručno usavršavanje ne može se prepustiti proizvoljnosti i slučaju. Povremeni i dovoljno česti susreti i seminari za dušobrižnike i katehete postat će dragocjena pomoć na putu nove evangelizacije i obnoviteljskih nastojanja Crkve. Rad u manjim skupinama i radionice uz praktične materijale predstavljaju obogaćenje za sve pastoralne djelatnike. Produbljivanje tema iz područja teologije i duhovnosti, upoznavanje brojnih metodičkih postupaka, analiziranje suvremenih tehničkih dostignuća, svladavanje kreativne uporabe i služenja s edukativnim filmovima i materijalima za evangelizaciju, susretanje s brojnim ponudama i mogućnostima za katehezu na primjeru drugih župnih zajednica, neki su od korisnih poticaja za daljnji rad. Tome treba svakako pridružiti vlastita (interna) istraživanja radi boljeg upoznavanja vlastitih župljana, suradnika, vjeroučenika, roditelja, kumova i drugih sudionika u katehezi.

Posljednji, dvanaesti prijedlog vezan je uz same adolescente, nedavno inicirane vjernike. Po primjeru svojih dušobrižnika i vjeroučitelja koji se trajno osposobljavaju da budu još bolji navjestitelji i svjedoci Evanđelja, pozvani su na stalnu duhovnu izgradnju koja obuhvaća čitav njihov život. Zajedno sa svećenicima i drugim vjeroučiteljima (laicima) pozvani su otkrivati ljepotu mistagogije, ljepotu otkrivanja otajstvene zbilje. Da bi se to dogodilo, potrebno je da osjete da nisu neki objekti u poučavanju, da nisu neko mnoštvo i grupa, nego da su subjekti i protagonisti događanja i rasta u vjeri. U kreativno planiranoj, vođenoj, animiranoj

i vrednovanoj katehezi trebaju moći osjetiti svoju osobnu i zajedničku vrijednost. Trebaju osjetiti župni vjeronauk – župnu katehezu kao nešto svoje, osobno, dragocjeno i sveto. Trebaju se osjetiti osposobljenima svjedočiti vjeru, slaviti otajstva, služiti i voljeti, živjeti poruku Evanđelja te gajiti zajedništvo koje i danas osvaja svojom posebnošću i značenjem. Adolescenti traže duhovno-roditeljsku podršku i vodstvo, traže kvalitetno animiranje i prijateljstvo, traže pomoć odraslih da i sami kao ljudi i vjernici postanu odrasli i zreli – suradnici i animatori. Ukoliko se ispune potrebni uvjeti, s vremenom će sami adolescenti mistagoški djelovati na svoje članove obitelji, na svoje prijatelje i na vršnjake. Svoju vjeru živjet će u svim njezinim dimenzijama u darovanom vremenu i prostoru.

POPIS LITERATURE

A) Crkveni dokumenti

DRUGI VATIKANSKI KONCIL: *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, [4]1993.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Pristup odraslih u kršćanstvo. Upute za ostvarivanje katekumenata u našim prilikama*, Zagreb, 1993.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – VIJEĆE ZA KATEHIZACIJU I NOVU EVANGELIZACIJU, *„Da vaša radost bude potpuna" (Iv 15,11), Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima, Radni dokument,* Zagreb, 2016.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župni zajednice. Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000.

IVAN PAVAO II., *Apostolska pobudnica „Catechesi tradendae"*, Zagreb, 1994.

IVAN PAVAO II.„ C*hristifideles laici – vjernici laici: o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*, Zagreb, 1990.

KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000.

PAPA FRANJO, *Evangelii gaudium. Radost evanđelja*, Zagreb, 2013.

PAPA FRANJO, *Misericordiae vultus. Lice milosrđa. Bula najave izvanrednoga Jubileja milosrđa*, Zagreb, 2015.

PAPA PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi – naviještanje Evanđelja: apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, [2]2000.

Red pristupa odraslih u kršćanstvo: rimski obrednik obnovljen odlukom svetoga općega sabora Drugoga Vatikanskoga, proglašen vlašću pape Pavla VI., Zagreb, [2]1998.

B) Knjige, zbornici i članci

Angelo ALBANI – Massimo ASTRUA, *Duhovna nauka sv. Ivana od Križa crkvenog naučitelja*, Zagreb, [3]2010.

Emilio ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa*, Zagreb, 1986.

Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Zagreb, 2002.

AMBROZIJE MILANSKI, *Otajstva i tajne*, Makarska, 1986.

Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Religijske vrednote u Slavoniji i Baranji s posebnim naglaskom na mlade, u: Maja ŠTAMBUK, Antun ŠUNDALIĆ (ur.), *Razvojne perspektive ruralnog svijeta Slavonije i Baranje, Zbornik radova*, Zagreb, 2003., 55-76.

Klemens ARMBRUSTER, *Von der Krise zur Chance – Wege einer erfolgreichen Gemeindepastoral*, Freiburg – Basel – Wien, 1999.

AURELIJE AUGUSTIN, *Ispovijesti*, Zagreb, 1983.

Sveti AUGUSTIN, *Govori*, Makarska, 1990.

Marko BABIĆ, Mistagogija ili liturgijska kateheza, u: *Služba Božja* 55 (2015), br. 1, 104-112.

Josip BARIČEVIĆ, Katehetsko-komunikacijski pristupi u susretu s biblijskim tekstovima, u: *Diacovensia* 1/1994., 110-145.

Zlatko BASTAŠIĆ, *Pubertet i adolescencija*, Zagreb, 1995.

Tvrtko BEUS, *14 djela – prijedlozi i poticaji,* Zagreb, 2016.

Tvrtko BEUS, Adolescenti o Crkvi i sakramentu potvrde, u: *Katehetski glasnik* XII (2013.), 2-3, 142-149.

Tvrtko BEUS, Izazov za katehezu i vjeronauk – mladi nakon sakramenta potvrde, u: *Lađa – časopis za promicanje religioznog odgoja i vrjednota kršćanske kulture – sakramenti,* 10 (2015.) br. 2, 100-105.

Živan BEZIĆ, Kršćanska inicijacija djece i mladeži, u: *Bogoslovska smotra* 45 (1975) 4, 413-424.

Živan BEZIĆ, *Razvojni put mladih. Djetinjstvo i mladost*, Đakovo, 1989.

Petar BEZINOVIĆ, Ankica MARINOVIĆ BOBINAC, Dinka MARINOVIĆ JEROLIMOV, Kratka ljestvica religioznosti: varijacija na uzorku adolescenata, u: *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 14 (2005), br. 1-2 (75-76), 135-153.

Vesna BILIĆ – Damjan GULIĆ – Giovanna KIRINIĆ, Mogući učinci igranja računalnih igrica i videoigara na djecu i adolescente, u: *Napredak* 151 (2010) 2, 195-213.

Sabine BOBERT: *Jesus-Gebet und neue Mystik. Grundlagen einer christlichen Mystagogik*, Kiel, 2010.

Anton BOZANIĆ, Evangelizacija i obraćenje – trajni procesi, u: *Obnovljeni život* (54) 1 (1999), 111-116.

Denis BRATKO, Kontinuitet i promjene ličnosti od adolescencije do rane odraslosti: rezultati longitudionalnog istraživanja, u: *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 11 (2002), br. 4-5 (60-61), 623-640.

Stanko CAJNKAR, *Sv. Ćiril Aleksandrijski. Ekseget Janezovega Evangelija*, Celje, 1938.

Sandra CAR, Adolescencija 21. stoljeća: društvena uvjetovanost, temeljne karakteristike i pedagoški izazovi, u: *Pedagogijska istraživanja*, 10 (2013) 2, 285-294.
Nina CAREVIĆ – Mateja MIHALIĆ – Marina SKLEPIĆ, Ovisnost o Internetu među srednjoškolcima, u: *Socijalna politika i socijalni rad*, 2 (2014) 1, 64-81.
Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, Zagreb, ^{4}1996.
Ante CRNČEVIĆ, Mistagogija euharistijskog slavlja, u: *Diacovensia* XI (2003.), 1, 45-59.
Ante CRNČEVIĆ, Mistagogija liturgijskog prostora. Locus liturgicus kao locus theologicus, u: *Liturgijska mistagogija – stari put trajne obnove. Die liturgische Mystagogie – ein alter Weg der permanenten Erneuerung*, Frankfurt am Main, 2002., 75-90.
Ante CRNČEVIĆ, Mistagogija liturgijskog vremena. Liturgijsko vrijeme kao ritmiziranje spasenja, u: *Nav. dj.*, 2002., 91-104.
Louis COHEN i dr., *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko, 2007.
Domenico CRAVERO, Napuštanje nakon potvrde: pojava i uzroci. Perspektiva nade i zalaganja, u: *Kateheza* 31 (2009) 4, 334-348.
ĆIRIL JERUZALEMSKI, *Mistagoške kateheze*, Split, 2005.
Richard M. DAVIDSON, Tumačenje Biblije, u: *Biblijski pogledi*, 8 (1-2), 2000., 67-114.
Martyn DEMSCOND, *The Good Research Guide for small-scale research projects*, Berkshire, ^{3}2007.
Ian DEY, *Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientist, London – New York*, 2005.
Anđelko DOMAZET, Sakrament potvrde između vjeronaučnog znanja i vjerničkog iskustva, u: *Crkva u svijetu* 36 (2001), br. 1, 7-26.
Anđelko DOMAZET, *Život u dijalogu s Bogom: teologija i praksa molitve u spisima Romana Guardinija*, Zagreb, 2009.
Antonio DRAGUN, Religioznost maturanata u Zadru, u: *Sociologija i prostor*, 49 (2011) 189 (1); 91-108.
Bonaventura DUDA, Kratak pogled u misterij Krista i povijest spasenja, u: *Bogoslovska smotra* 50 (1980.) 1, 10-22.
MEISTER ECKHART, *Knjiga božanske utjehe. Traktati i propovijedi*, Zagreb, ^{2}1991.
Sheryl FEINSTEIN, *Tajne tinejdžerskog mozga – kako komunicirati s današnjim tinejdžerima i kako ih poučavati na znanstveno utemeljen način*, Zagreb, 2005.
Ana Thea FILIPOVIĆ, Mladi i euharistija, u: *Služba Božja* 45 (2005.), br. 4, 409-428.
Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetsko i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011.

Joseph GEVAERT, Evangelizacija, prvi navještaj i kateheza, u: *Kateheza* 26 (2004) 4, 332-340.
Joseph GEVAERT, *Ljudsko iskustvo i kateheza*, Zagreb, 1980.
Luigi GIUSSANI, *Osjećaj Boga i moderni čovjek – „ljudsko pitanje" i novost kršćanstva*, Zadar, 1996.
Luigi GIUSSANI, *Svjedočenje – liturgija kao življena stvarnost*, Zadar, 1995.
Luigi GIUSSANI, *Tragovi kršćanskog iskustva*, Zadar, 1955.
Andre GOZIER, *Petnaest dana u molitvi s učiteljem Eckhartom ili Rađanje Boga u duši*, Zagreb, 2001.
Zrinka GREBLO, Religioznost, obiteljski čimbenici i zloupotreba droga kod adolescenata, u: *Ljetopis socijalnog rada* 12 (2005) 2, 263-272.
Josip GREGUR, Biti nešto ili netko? Liturgijska osobnost kao temelj etičke prakse, u: *Kateheza* 31 (2009) 2, 130-140.
GRGUR NAZIJANSKI, *Teološki govori i teološka pisma*, Split, 2005.
GRGUR NIŠKI, *Velika kateheza*, Makarska, 1982.
Anselm GRÜN: *Mystik. Den inneren Raum entdecken*, Freiburg – Basel – Wien, ^{2}2010.
Romano GUARDINI, *Razmatranja o svetoj misi*, Split, 2014.
Romano GUARDINI, *Uvod u molitvu*, Zagreb, ^{2}1993.
Romano GUARDINI, *Religion und Offenbarung*, Würzburg, 1958.
Romano GUARDINI, *Tražiti lice Božje*, Zagreb, 2005.
Alojzija HOBLAJ, Biblija u katehezi, u: *Bogoslovska smotra* 61 (1992.), br. 3-4, 404-408.
Đuro HRANIĆ – Ivica PAŽIN, Mistagogija. Razmišljanje o izazovima mistagogije u suvremenom pastoralu, u: Tomo VUKŠIĆ (prir.): *U jedinstvu, slobodi i ljubavi. Zbornik u povodu 25. obljetnice biskupske službe mons. dr. Želimira Puljića, zadarskoga nadbiskupa i predsjednika Hrvatske biskupske konferencije*, Zadar, 2015., 345-360.
SVETI IVAN KLIMAK, *Ljestve ili 30 stuba do raja*, Zagreb, 2014.
IVAN OD KRIŽA, *Živi plamen ljubavi*, Split, 1977.
IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć*, Split, 1976.
IVAN OD KRIŽA, *Kraći spisi*, Split, 1978.
IVAN ZLATOUSTI, *Krsne pouke*, Makarska, 2000.
IVAN ZLATOUSTI, *Taština i odgoj djece*, Split, 2014.
Tomislav IVANČIĆ, Najprije evangelizacija, u: *Crkva u svijetu* 12 (1977.) 2, 100-109.
Tomislav IVANČIĆ, *Susret sa živim Bogom. Temeljno kršćansko iskustvo. Seminar za evangelizaciju Crkve*, Zagreb, ^{14}2013.

Helmut JASCHKE, Jesus der Mystiker, u: Peter LENGSFELD (Hg.): *Mystik – Spiritualität der Zukunft. Erfahrung des Ewigen*, Freiburg – Basel – Wien, 2005., 53-75.

Victor JUPP (ur.), *The Sage Dictionary of Social Research Methods*, London – Thousand Oaks – New Delhi, 2006.

Kata s. Amabilis JURIĆ, *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2015.

Gordana KERESTEŠ – Irma BRCKOVIĆ – Gordana KUTEROVAC JAGODIĆ, Mjerenje pubertalnoga sazrijevanja u istraživanju razvoja adolescenata, u: *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 19 (2010), br. 6 (110), 933-951.

KLEMENT ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, Split, 2006.

Ivan KOPREK, Vrijednosti kao znakovi vremena – nezaobilazni putevi evangelizacije, u: *Riječki teološki časopis*, 23 (2015.), br. 1, 43-62.

Peter KVATERNIK, Crkva si ti – svaki je Kristov učenik dužan širiti vjeru koliko može (LG 17), u: *Riječki teološki časopis*, 21 (2013.), br. 2, 307-316.

Marija LEBEDINA-MANZONI – Martina LOTER, Percepcija sebe kod adolescenata u Hrvatskoj, u: *Kriminologija i socijalna integracija*, Vol. 19, br. 1, (2011), 39-50.

Vladimir LINDENBERG: *Die Menschheit betet. Praktiken der Meditation in der Welt*, München – Basel, ^{7}1973.

Goran LIVAZOVIĆ, Povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata, u: *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 20 (2012), br. 1, 11-22.

Marijan MANDAC, Obred i teologija u mistagoškim katehezama Ćirila Jeruzalemskog, u: *Služba Božja* 42 (2002), 4, 243-286.

Valentina Blaženka MANDARIĆ, *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, 2000.

Valentina Blaženka MANDARIĆ, *Mladi integrirani i(li) marginalizirani*, Zagreb, 2009.

Ante MATELJAN, Čemu sakrament potvrde? Ogled o odgovoru vjere, daru ljubavi i pozivu na slobodu, u: *Kateheza* 31 (2009) 4, 285-297.

Ante MATELJAN, Sakrament potvrde – dar Duha Svetoga i kršćansko poslanje, u: *Katehetski glasnik*, god. X. (2012.) 1, 11-26.

Enrico MAZZA, *Mystagogy. A Theology of Liturgy in the Patristic Age*, New York, 1989.

ORIGEN, *Počela*, Split, 1985.

Modeli sakramenta potvrde, u: *Katehetski glasnik* X. (2012.) 1, 63-110.

Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Jastrebarsko, 2005.

Ivica PAŽIN, Ostani u onom u čemu si poučen, u: *Katehetski glasnik* god. X. (2012.) 1, 52-62.

Ivica PAŽIN, *Vjeronauk u školi – izabrane teme*, Đakovo, 2010.

Ivica PAŽIN, Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Uključivanje vjernika laika u pastoralno djelovanje župne zajednice, u: *Diacovensia* 12 (2004.), br. 1., 73-101.
Anton PERANIĆ, O kršćanskoj inicijaciji kao procesu postajanja kršćaninom, u: *Kateheza* 28 (2006) 2, 196-199.
Mario POLLO, Biti mlad danas, u: *Kateheza* 29 (2007), 1, 29-53.
Ivica RAGUŽ, Trinitarno-euharistijsko promišljanje o kršćanskoj inicijaciji, u: *Bogoslovska smotra* 79 (2009.), 3, 537-561.
Ružica RAZUM, Katehetski inicijacijski itinerarij, u: *Bogoslovska smotra* 79 (2009.), 3, 603-632.
Žarko RELOTA, Sakrament potvrde: prilika za novi početak ili sakrament oproštaja od Crkve, u: *Katehetski glasnik* god. X. (2012.) 1, 27-51.
Usp. Mirjam SCHAMBECK, *Mystagogisches Lernen. Zu einer Perspektive religiöser Bildung*, Würzburg, 2006.
SKUPINA AUTORA, *Od puberteta do zrelosti*, Zagreb, 1986.
Sanja SMOJVER-AŽIĆ, Proces separacije i individuacije adolescenata: prikaz upitnika, u: Društvena istraživanja Zagreb, god. 7 (1998), br. 4-5 (36-37), 603-617.
Ana Gabrijela ŠABIĆ, Komunikacija s Biblijom kao književnoumjetničkim djelom, u: *Bogoslovska smotra* 61 (1992.), 3-4, 232-242.
Ana Gabrijela ŠABIĆ, Književnokomunikacijski pristup u susretu s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i katehezi, u: *Diacovensia* 1 (1994.), 146-166.
Ana Gabrijela ŠABIĆ, Prema novome govoru vjere, u: *Bogoslovska smotra* 70 (1999.), br. 4, 535-562.
Ivan ŠAŠKO, Obilježja liturgijske mistagogije, u: *Liturgijska mistagogija – stari put trajne obnove. Die liturgische Mystagogie – ein alter Weg der permanenten Erneuerung*, Frankfurt am Main, 2002., 43-60.
Domagoj ŠEGREGUR – Vlatka KUHAR – Petar PARADŽIK, Utjecaj masmedija na život adolescenata, u: *Media, culture and public relation*s, 5; 2014, 1, 81-86.
Josip ŠIMUNOVIĆ, *Župna zajednica na početku trećega tisućljeća. Pastoralno-teološka razmišljanja o mogućnostima ostvarivanja župnoga pastorala u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2009.
Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilske kateheze i katehetike. U obliku bilance*, Zagreb, 2011.
Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Zagreb, 2006.

Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, Zagreb, 2017.
Marin ŠKARICA, Potvrda – sakrament punine dara Duha Svetoga, u: *Bogoslovska smotra* 71 (2001), br. 4, 497-528.
Stanislav ŠOTA, Poimanje kerigmatske i mistagoške kateheze: osobne i pedagoške značajke te tipologija evangelizatora u Evangelii gaudium, u: *Crkva u svijetu* 51 (2016) 1, 120-142.
Anton TAMARUT, Kako ponovno otkriti ljepotu i radost vjere, u: *Bogoslovska smotra* 83 (2013.), 3, 577-599.
TEODOR MOPSUESTIJSKI, *Katehetske homilije*, Zagreb, 2004.
TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti*, Zagreb, ^{2}1995.
TEREZIJA AVILSKA, *Zamak duše*, Zagreb, 1985.
Velimir VALJAN, Duh Sveti kao norma života, u: *Bogoslovska smotra*, 59 (1989) 1-2, 67-88.
Juan Edmundo VECCHI, *Pastoral mladih. Izazov za crkvenu zajednicu*, Zagreb, 1998.
Karl-Heinz WEGER, *Uvod u teološku misao Karla Rahnera*, Zagreb, 1986.
Eckard WOLZ-GOTTWALD, Wegweisung für ein Leben aus dem Geist. Zu den Ursprüngen christlicher Spiritualität bei Paulus, u: Peter LENGSFELD (Hg.): *Mystik – Spiritualität der Zukunft. Erfrahrung des Ewigen*, Freiburg – Basel – Wien, 2005., 84-93.
Đuro ZALAR, *Caritas – put Crkve. Kršćansko služenje svijetu*, Zagreb, 2006.
Ilija ŽIVKOVIĆ, Koncept Boga i religioznosti kod djece i adolescenata u istraživanjima Piagetovog, Kohlbergovog i postpiagetovog kognitivnog pravca, u: *Sociologija i prostor* 45 (2007.), 3-4, 321-338.

PRILOG

ZNANSTVENI APARAT ISTRAŽIVANJA

Za potrebe kvalitativnog istraživanja polustrukturiranog intevjua u fokus grupama (skupinama) provedeni su susreti s adolescentima na području osam zagrebačkih župa. Istraživanja su provedena krajem 2013. i u prvoj polovici 2014. godine. Opširniji podaci o samome istraživanju nalaze se u prvome poglavlju drugoga dijela disertacije pod nazivom „Metodologija istraživanja“.

Kao što se može uočiti iz tablice, broj sudionika istraživačkog susreta kretao se između četiri i osam osoba. Prosječna dob ispitanika bila je između 15 i 18 godina (razdoblje adolescencije). Tonski zapisi snimljeni su analognim diktafonom i kasnije transkribirani u pisani oblik. Relevantni izričaji adolescenata izloženi su u drugome poglavlju drugoga dijela radnje pod nazivom „Rezultati i pojedinačna prosudba“.

Prilog: Osnovni podaci o fokus grupama, mjestu i sudionicima istraživanja

Oznaka grupnog intervjua	Naziv i adresa župe	Članovi grupe
Grupni intervju 1	Župa „Svi sveti“, Trg D. Domjanića 10, 10360 Sesvete, Sesvetsko-vugrovečki dekanat	vjeroučenik, F.B., 16 vjeroučenik, V.B., 17 vjeroučenica, I.J., 15 vjeroučenica, M.R., 15 vjeroučenik, M.V., 17 vjeroučenik, T.M., 18 vjeroučenik, M.D., 16
Grupni intervju 2	Župa Isusova uskrsnuća, Dugoselska 4, 10361 Sesvete – Kraljevec, Dugoselski dekanat	vjeroučenica, A.K., 18 vjeroučenica, R.M., 18 vjeroučenica, K.A., 18 vjeroučenik, I.P., 16 vjeroučenik, K.P., 18

Grupni intervju 3	Župa Marije Majke Crkve i sv. Maksimilijana Kolbe, Tomaševa ulica 22, 10000 Zagreb, Remetski dekanat	vjeroučenica, M.Š., 16 vjeroučenica, I.K., 17 vjeroučenica, L.H., 16 vjeroučenica K.O., 17
Grupni intervju 4	Župa bl. Augustina Kažotića, Ivanićgradska 71, 1000 Zagreb, Resnički dekanat	vjeroučenica, M.B., 16 vjeroučenica, A.Ž., 15 vjeroučenik, J.Č., 17 vjeroučenik, J.S., 15
Grupni intervju 5	Župa Uzvišenja Svetog Križa, Trg sv. Križa 1, 10020 Novi Zagreb, Novozagrebački dekanat	vjeroučenik, K.K., 15 vjeroučenik, B.G., 16 vjeroučenica, L.B., 15 vjeroučenik, A.S., 18 vjeroučenica, S.DŽ, 18 vjeroučenica, B.L., 16
Grupni intervju 6	Župa sv. Barbare, Vrapčanska 165, 10090 Zagreb – Susedgrad, Kustošijski dekanat	vjeroučenica, LJ.P., 15 vjeroučenik, J.R., 15 vjeroučenica, L.M., 16 vjeroučenica, A.Č., 18 vjeroučenica, V.V., 18 vjeroučenica, E.B., 16 vjeroučenica, A.M.T., 18
Grupni intervju 7	Župa Duha Svetoga, ulica don Petra Šimića 1, 10000 Zagreb, Trešnjevački dekanat	vjeroučenik, Z.Z., 16 vjeroučenik, R.G., 16 vjeroučenik, S.A., 18 vjeroučenica, Ž.G., 18 vjeroučenik, M.L., 18 vjeroučenik, V.S., 18
Grupni intervju 8	Župa sv. Jeronima, Maksimirska 125, 10000 Zagreb, Maksimirsko-trnjanski dek.	vjeroučenica, P.V., 17 vjeroučenica, D.N., 16 vjeroučenik, I.N., 18 vjeroučenik, F.I., 16

ŽIVOTOPIS

Tvrtko Beus, rođen je 27. siječnja 1975. u Zenici u Bosni i Hercegovini. Osnovnu i srednju školu završio je u Zagrebu. Akademske godine 1997./1998. diplomirao je na Katehetskom institutu Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na temu „Euharistija kao čin zahvaljivanja i hvale Ocu“ pod vodstvom mentora dr. sc. Đure Zalara. Od školske godine 1997./1998. radi kao vjeroučitelj u Hotelijersko-turističkoj školi u Zagrebu (župa sv. Blaža). Godine 2000. imenovan je u zvanje vjeroučitelj-mentor. Od 2002. do 2008. godine obnašao je službu voditelja vjeroučitelja Županijskog vijeća srednjih strukovnih škola Grada Zagreba. Godine 2005. pokrenuo je mrežnu stranicu za suvremeno učenje vjeronauka (www.vjeroznanci.com). Sudjelovao je u pripremi Plana i programa vjeronauka u srednjim školama, te recenziji vjeronaučnih udžbenika za treći i četvrti razred srednjih škola. Osim 20-godišnjeg iskustva rada u srednjoj školi sudjelovao je u animiranju i vođenje župne kateheze (rad s katekumenima, rad s krizmanicima, rad unutar biblijsko-molitvene skupine odraslih, te kateheza srednjoškolaca). Godine 2010. magistrirao je na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu na temu „Meditativno-molitveno izražavanje u religioznom odgoju i katehezi“ pod vodstvom mentora prof. dr. sc. Alojzija Hoblaja. Godine 2012. obranio je sinopsis doktorske radnje „Mistagogija u župnoj katehezi adolescenata“ u suradnji s mentorom prof. dr. sc. Ivicom Pažinom. Pored iznesenog Tvrtko Beus priprema natjecanja hrvatskih vjeroučenika u Njemačkoj (*Bibel-Olympiade*), te je autor priručnika i građe za natjecanje (godine 2011., 2013., 2015. i 2017.). Osim vjeroučiteljskog i znanstveno-istraživačkog rada piše poeziju i prozu. Proučava naravnu i kršćansku meditaciju kao i njihovu primjenu u katehezi i u različitim situacijama i mogućnostima života. Rado fotografira, najčešće snima fotografije simboličkog i meditativnog sadržaja. Zahvaljujući mnogim vlastitim fotografijama nastaju prigodni meditativni tekstovi u okviru fotogovora i fotomeditacije. Kao posebnu uspomenu čuva objavu knjige „Na rastanku – 18 meditacija za maturante“, knjige o hrvatskim maturantima, koji napuštajući školske klupe, odlaze u svijet odraslih, birajući svoj daljnji životni put i sreću.

POPIS OBJAVLJENIH DJELA

Tvrtko BEUS, *Crkva Presvetog Srca Isusova u Kliničkoj bolnici „Sestre milosrdnice“ u Zagrebu*, 2006.

ISTI, Deus ludens – homo ludens – theologia ludens, u: *Kateheza – časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih*, 28 (2006), 2, 145-155.

ISTI, Vjeronauk između igre, rada i radosti, u: *Kateheza – časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih*, 28 (2006), 3, 235-250.

ISTI, *Na rastanku – 18 meditacija za maturante,* Zagreb, 2011.

ISTI, Adolescenti o Crkvi i sakramentu potvrde, u: *Katehetski glasnik*, XII. (2013.), 2-3, 137-154.

ISTI, *Poruke pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj – odjeci na Papine govore izrečene u tri pastoralna pohoda*, Zagreb, 2014.

ISTI, Mladi nakon sakramenta potvrde – izazov za katehezu i vjeronauk, u: *Lađa – časopis za promicanje religioznog odgoja i vrjednota kršćanske kulture*, 10 (2015.), 2, 100-103.

ISTI, *14 djela – prijedlozi i poticaji*, Zagreb, 2016.